

Fonološke i morfonološke značajke govora buzetskoga dijalekta

---

Klarić, Alvijana

Doctoral thesis / Doktorski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:840954>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-22**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZADRU

POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ

HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Alvijana Klarić

**FONOLOŠKE I MORFONOLOŠKE ZNAČAJKE
GOVORA BUZETSKOGA DIJALEKTA**

Doktorski rad

Zadar, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZADRU
POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Alvijana Klarić

**FONOLOŠKE I MORFONOLOŠKE ZNAČAJKE
GOVORA BUZETSKOGA DIJALEKTA**

Doktorski rad

Mentor: prof. dr. sc. Josip Lisac, red. prof.

Zadar, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZADRU

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

I. Autor i studij

Ime i prezime: Alvijana Klarić

Naziv studijskog programa: Humanističke znanosti

Mentor: dr. sc. Josip Lisac, red. prof.

Datum obrane: 20. veljače 2023.

Znanstveno područje i polje u kojem je postignut doktorat znanosti: humanističke znanosti, filologija

II. Doktorski rad

Naslov: Fonološke i morfonološke značajke govora buzetskoga dijalekta

UDK oznaka: 811.163.42'282(497.571Buzet)

Broj stranica: 300

Broj slika/grafičkih prikaza/tablica: 18/0/2

Broj bilježaka: 112

Broj korištenih bibliografskih jedinica i izvora: 87

Broj priloga: 18

Jezik rada: hrvatski

III. Stručna povjerenstva

Stručno povjerenstvo za ocjenu doktorskog rada:

1. prof. dr. sc. Lina Pliško, predsjednica
2. prof. dr. sc. Mate Kapović, član
3. prof. dr. sc. Gordana Čupković, članica

Stručno povjerenstvo za obranu doktorskog rada:

1. prof. dr. sc. Lina Pliško, predsjednica
2. prof. dr. sc. Mate Kapović, član
3. prof. dr. sc. Gordana Čupković, članica

UNIVERSITY OF ZADAR

BASIC DOCUMENTATION CARD

I. Author and study

Name and surname: Alvišana Klarić

Name of the study programme: Humanities science

Mentor: dr. sc. Josip Lisac, red. prof.

Date of the defence: 20. 2. 2023.

Scientific area and field in which the PhD is obtained: Philology

II. Doctoral dissertation

Title: The phonological and morphological features of Buzet dialect

UDC mark: 811.163.42'282(497.571Buzet)

Number of pages: 300

Number of pictures/graphical representations/tables: 18/0/2

Number of notes: 112

Number of used bibliographic units and sources: 87

Number of appendices: 18

Language of the doctoral dissertation: Croatian

III. Expert committees

Expert committee for the evaluation of the doctoral dissertation:

1. prof. dr. sc. Lina Pliško, chair
2. prof. dr. sc. Mate Kapović, member
3. prof. dr. sc. Gordana Čupković, member

Expert committee for the defence of the doctoral dissertation:

1. prof. dr. sc. Lina Pliško, chair
2. prof. dr. sc. Mate Kapović, member
3. prof. dr. sc. Gordana Čupković, member

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Alvijana Klarić**, ovime izjavljujem da je moj **doktorski** rad pod naslovom **Fonološke i morfonološke značajke govora buzetškoga dijalekta** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 2022.

Jésen je prišla¹

Nòvę je dón, jòtrò se stòlo!
Nébo je jòš vájke škúro
kòkò da je Sònce zaspòlo.

Màgla se zdinęla
i ko trnje nan u òči finęla.
Tròva je mòkra i lišće na nję
mòlo je kẹmę se ne spi.

Trkinj na njive, zęlen, rónon, lęp
sadà je sòh, gòbas i slęp.
A kręka, katęra je bila grón pùna
sadà je gòlà prišla pòd lóna.

Zęlene vinògrade bes lišća sò òstòle
pòčęle plòkat da sò in ga vętre ukròle.
A bòške, vęle, lępe, pituròne
jòš vájke òt bęštij skrivajo fazàne.
Sòmò jòlęka mlòda, pùna grón je òstòla...
Zęmja tęšken grónan blòte lišće –
òt stròha je fęrma òstòlo
Meer – vęter pišće.

Mikele Paladin

---

¹ Pjesma je prijavljena na literarni natječaj Di ča slaje zvoni te odabrana za tiskanje u zborniku *Kako ča zvoni va Žminje 2019*.

POPIS I KRATICE MJESNIH GOVORA

Baredine – BR

Barušići – BŠ

Brest – BS

Čiritež – ČI

Črnica – ČR

Draguč – D

Dragučska Vala – DV

Franečiči – F

Grimalda – G

Hum – H

Kajini – KA

Klarići – KL

Kosoriga – KO

Kras – KR

Krbavčiči – KČ

Krušvari – KŠ

Lanišće – L

Mali Mlun – MM

Marčenegla – MČ

Marinci – MA

Nugla – NU

Osličići – O

Pagubice – PG

Paladini – PA

Pračana – PČ

Prodani – PR

Račice – RA

Račički Brijeg – RB

Roč – R

Ročko Polje – RP

Salež – SA

Senj – S

Slum – SL

Sovinjska Brda – SB

Sovinjsko Polje – SP

Sveti Ivan – SI

Sveti Martin – SM

Škrbina – ŠK

Škrinjari – ŠNJ

Škuljari – ŠLJ

Štrped – ŠT

Veli Mlun – VM

Vrh – V

FONETSKA TRANSKRIPCIJA

ε – otvoreni *e*

$e̞$ – zatvoreni *e*

$o̞$ – zatvoreni *o*

$ü$ – zaobljena varijanta glasa *i*

$o̟$ – centralizirani *o*

$u̞$ – otvoreni *u*

$ɔ$ – otvoreni *o*

y – otvoreni *i*

$ɸ$ – bilabijalni aproksimant

$ʃ$ – alveopalatal

$ʒ$ – alveopalatal

Sadržaj

1. UVOD	1
1. 1. Prostiranje buzetskoga dijalekta	1
1. 2. Dosadašnja istraživanja	2
1. 3. Metodologija, ciljevi i hipoteze istraživanja.....	7
2. FONOLOŠKE I MORFONOLOŠKE ZNAČAJKE.....	13
2. 1. Zamjenica <i>kaj</i>	13
2. 2. Odrzi poluglasa ($\partial < *b, *b$).....	16
2. 3. Odrzi početnoga niza <i>və</i>	29
2. 4. Vokalni sustavi	32
2. 4. 1. Inventar i distribucija.....	32
2. 4. 2. Zaključak o vokalnim sustavima Bužeštine	76
2. 4. 2. 1. Tabelarni prikazi distribucije osnovnih glasova	80
2. 5. Zatvaranje <i>o</i> izvan akcenta	84
2. 6. Odrzi prednjega nazala φ	86
2. 7. Odrzi stražnjega nazala φ	90
2. 7. 1. Izjednačavanje genitiva i akuzativa jednine	103
2. 8. Fonem <i>ʃ</i>	104
2. 9. Odrzi jata	108
2. 10. Akcentuacija.....	119
2. 10. 1. Govori s oprekom po dužini	120
2. 10. 1. 1. Inventar i distribucija.....	120
2. 10. 2. Govori bez opreke po dužini	122
2. 10. 2. 1. Distribucija	122
2. 10. 2. 2. Duljenje u naglašenome predzadnjem slogu	126
2. 10. 2. 3. Regresivno prenošenje naglaska.....	127
2. 10. 2. 4. Progresivno pomicanje kratkoga cirkumfleksa	128
2. 10. 3. Neocirkumfleks	129
2. 10. 3. Naglasni tipovi	131
2. 10. 3. 1. Naglasni tipovi deklinabilnih vrsta riječi.....	131
2. 10. 3. 1. 1. Naglasni tip A.....	132
2. 10. 3. 1. 2. Naglasni tip B	137
2. 10. 3. 1. 3. Naglasni tip C.....	139
2. 10. 3. 2. Naglasni tipovi glagola.....	140

2. 10. 3. 2. 1. Naglasni tip A.....	140
2. 10. 3. 2. 2. Naglasni tip B.....	142
2. 10. 3. 2. 3. Naglasni tip C.....	143
2. 10. 4. Zaključak o akcenatskim sustavima bužetskoga dijalekta.....	145
2. 11. Konsonantski sustav.....	146
2. 12. Prijelaz završnoga <i>-m</i> u <i>-n</i>	156
2. 13. Rotacizam.....	161
2. 14. Završni <i>-l</i>	163
2. 15. Pojednostavnjivanje konsonantskih skupina.....	179
2. 16. Odraž <i>v</i> pred glasom <i>r</i> u konsonantskoj skupini i slijedu sa slogotvorenim <i>r</i>	182
2. 17. Oblici upitne i odnosne zamjenice 'koji'.....	183
2. 18. Zamjenica 'tko'.....	184
2. 20. Odraž starojezične zamjenice <i>vās</i>	187
2. 21. Prijedlog i prefiks 'iz' i prijedlog 's/sa'.....	188
2. 22. Morfonološke alternacije.....	190
2. 22. 1. <i>Analoška palatalizacija</i>	190
2. 22. 2. <i>Izostavljanje sibilizacije</i>	190
2. 22. 3. <i>Afereza</i>	191
2. 22. 4. <i>Obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata</i>	192
2. 22. 5. <i>Prijelaz v u f</i>	192
2. 23. Osobna muška imena i hipokoristici koji završavaju na <i>-o</i> i <i>-e</i>	193
2. 24. Dočetak infinitiva.....	193
2. 25. Oblici glagola <i>biti</i> za tvorbu kondicionala.....	194
2. 26. Klasifikacija govora bužetskoga dijalekta čakavskoga narječja.....	195
3. ZAKLJUČAK.....	237
4. SAŽETAK.....	240
5. LITERATURA.....	244
6. PRILOZI.....	249
6.1. Ogladi govora.....	249
6. 2. Popis obavjesnika.....	269
6. 3. Karte.....	280

1. UVOD

1. 1. Prostiranje buzetskoga dijalekta

Buzetski dijalekt nevelik je dijalekt, koji se, kako mu i sam naziv govori, prostire na području oko Buzeta u sjevernoj Istri. Na jugoistoku graniči sa sjevernočakavskim ekavskim dijalektom (s govorima Lupoglava, Semića i okolice); na zapadu s ikavskim južnočakavskim govorima, a na sjeveru s notranjskim govorima, odnosno govorima slovenskoga jezika. Najistočniji je punkt buzetskoga dijalekta Lanišće, najzapadniji Rušnjak (naselje smješteno nekoliko kilometara zapadno od Maloga Mluna), najsjeverniji Brest, a najjužniji Pagubice, naselje koje graniči s ekavskim govorima pazinskoga tipa. Buzetskomu dijalektu pripada uža okolica grada Buzeta, odnosno naselja: Sveti Martin (pučko ime Draščit'i²), Sveti Ivan (Svete Ivàn), Strana (Stranà), Most (Mòs), Maruškići (Maruškit'i), Juričići (Jòričit'i), Marinci (Marinci) i Prodani (Pròdani). Nadalje, krećući od Marinaca prema jugu, tim dijalektom obuhvaćena su sljedeća naselja: Krušvari (Krùšvari), Račice³ (Ràčice), Račići Brijeg (Ràčići Brìh), Oslíci (Uslíci), Kosoriga (Kusuřiga), Draguč (Dragùć), Dragučska Vala⁴ (Dragùćska Vála) (zajedničko ime za više sela i zaselaka), Grimalda (Grimàvda) te krajnji punkt Pagubice (Pàgubice). Na jugozapadu obuhvaća govore Vrhuvštine te dio Sovinjštine⁵: Vrh (Vrìh), Klariće (Klárići), Medveje (Medvéje), Marčeneglu (Marčènegla), Marčeneško Polje (Marčènešku Pòji), Paladine (Paladíni), Barušiće (Baròšići), Mandaleníce (Mandaliènići), Negnar (Nègnar), Šćulce (Šćúlci) i Senj (Sènj) te Bartoliće (Bàrtulići) i Švikariju (Švikarija), naselja koja pripadaju Sovinjskim Brdima. Na zapadu obuhvaća Veli Mlun (Vèlę Mlòñ) i Mali Mlun (Mòlę Mlòñ) te veći dio Sovinjštine: Sovinjsko Polje (Suvinjsku Pòję), Sovinjska Brda (Suvinjska Břda), Pračanu (Pračòna) i Krte (Křte), a na sjeverozapadu Štrped (Štrpèt), Perce (Pèrce), Krbavčice (Krbavčiče), Kajine (Kajine), Abrame (Obròme), Salež⁶ (Sàleš), Baredine (Baredine), Žonte (Žònte), Škuljare (Škòjare), Kontadine (Kontadine), Ugrine (Ugrine), Črnicu (Črnica) i Mline (Mline). Potonja tri naselja

² Mnogi su buzetski toponimi motivirani imenima, prezimenima i nadimcima stanovnika. Neki od njih jesu: Barušići, Benčići, Brnobići, Draščići (pučki naziv za Sveti Martin), Duričići, Glavići, Klarići, Kozari, Krbavčići, Krpani, Krušvari, Majcani, Marušići, Maruškići, Merlići, Oslíci, Pengari, Peničići, Perci, Prodani, Rumeni, Šćulci, Škrinjari, Vidaci, Žulići i mnogi drugi. Takva je motiviranost u slavenskoj onomastici česta.

³ Ojkonim Račice Petar Šimunović dovodi u vezu s riječju raka 'pokrit jarak po kojemu se dovodi voda' (v. Šimunović 1987:59).

⁴ Naselja koja su smještena u dolini gradića Draguča jesu: Krpani, Mesarići, Glavini, Bijančići i Kurelići. Sva ta naselja zajedno lokalno stanovništvo naziva Dragučska Vala, stoga će se u ovome će se radu upotrebljavati ime koje je u lokalnoj uporabi.

⁵ Ime Sovinjak Petar Šimunović dovodi u vezu s nazivom ptice sova, a vjerojatno je riječ o poimeničenome pridjevu od osobnoga imena ili nadimka. (v. Šimunović 1978: 58).

⁶ Značenje toponima Salež objašnjava Petar Šimunović u članku „Buzetska toponimija“: „Vjerojatno od salaš 'konak, mandra, stan'. Tako je u Slavoniji, Hercegovini i Dalmaciji. U bugarskom 'koliba od dasaka' (Šimunović 1992b: 54.)

smještena su uz samu granicu sa Slovenijom. Jugoistočno od Buzeta ovaj dijalekt obuhvaća sljedeće govore: Selca (Sě̀uca), Nuglu (Nògla), Čiritež⁷ (Čiritěš) te govore Roštine i Humštine. Uz sam gradić Roč smješteno je niz sela i zaselaka pod zajedničkim imenom Ročko Polje (Ròčku Pòji), a to je posljednji punkt buzetskoga dijalekta s te geografske strane. Humština obuhvaća sljedeća sela i zaseoke imenom: Hum (Hùm), Brnobići (Brnobići), Kortina (Kurtina), Mikci (Mikci), Štancija (Štancija), Buraj (Buruáj), Črnehi (Črněhi), Klanac (Klanác), Grabri (Gruábri), Kras (Krás), Erkovčići (Erkòvčići), Škrinjari (Škrinjari), Breg (Brih), Benečići (Beněčići), Zubalići (Zubálići), Duričići (Dòričići), Kotli (Kòtli), Mučan (Mučán), Grki (Grki), Benčići (Benčići), Malinci (Málinci), Kavci (Kávci), Podkrog (Potkròh), Krog (Kròh), Ravnići (Rávnići), Podpečina (Potpečína), Iveći (Iviěći), Smrekavac (Smrèkavac) i Ćukarija (Ćukarija). Na sjeveru obuhvaća govore Sluma (Slùm) i Bresta (Brès), a na istoku Klenovščak (Klenovščák), Prapoće (Prápoće), Podgaće (Podgáće), Račju Vas (Ráčja Vàs) i Lanišće (Lanišće).

1. 2. Dosadašnja istraživanja

Buzetski ili gornjomiranski dijalekt prostire se u sjevernome dijelu Istre. Jedan je od šest dijalekata čakavskoga narječja prema općeprihvaćenoj klasifikaciji jezikoslovca Dalibora Brozovića. Brojni dijalektolozi isticali su posebnost buzetskih govora, ali tek im je Brozović utvrdio status dijalekta. On je, naime, 1988. godine čakavsko narječje podijelio na dijalekte uzimajući u obzir tri kriterija: odraz jata, starohrvatske suglasničke skupine št' i žd' i akcentuaciju (ali uvjetno)⁸. Buzetski su govori starosjedilački te pripadaju sjeverozapadnočakavskim govorima⁹. U prošlosti je bilo problema pri određivanju dijalektalne pripadnosti tih govora. Zbog uporabe zamjenice *kaj* ubrajalo ih se u kajkavske govore (npr. Volčić 1859, Rešetar 1891, Popović 1953) ili pak polukajkavske¹⁰ (Rac i Lovrić 2006), no istraživanja Petra Šimunovića pokazala su da je riječ o čakavskim govorima. On je, između ostaloga, proučio povijesne spomenike i utvrdio da su pisani čakavskim narječjem te da se buzetski govori razlikuju od slovenskih i sloveniziranih dijalekata ćićarijske zaravni. Na kraju zaključuje: „Na temelju cjelokupne analize jezičnih i izvanjezičnih pojava lako je zaključiti, nasuprot većini istraživača buzetskih govora, da u buzetskoj zavali nisu nikakvi

⁷ Prema mišljenju Petra Skoka i Petra Šimunovića, toponim Čiritež izveden je od apelativa *čret*, a znači 'močvarno područje'.

⁸ U članku „O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatskosrpskih dijalekata“ Brozović objašnjava razloge uzimanja istih: odraz jata uzima zbog svoje specifičnosti ali i genetske važnosti; akcentuaciju zato što ima „izvanredno veliku važnost“, a odraz skupina *st'/*sk' zato što se tomu kriteriju „već odavna često daje prvi rang“. Uzevši navedena tri kriterija, Brozović je nastojao uravnotežiti tradicionalne i genetske kriterije (v. Brozović 1960: 76-77).

⁹ Istarski sjeverozapadnočakavski govori prostiru se u sjevernoj i središnjoj Istri. O njima su u svojim radovima pisali Willem Vermeer (1982) i Janneke Kalsbeek (v. Kalsbeek 1984).

¹⁰ Autori su izveli takav zaključak jer su uzeli u obzir ponajprije leksičku razinu (analizirajući nazive zoonima, fitonima, oronima, hidronima i nazive vezane uz poljodjelstvo).

kajkavski govori, da to nisu ni slovenski govori na koje su nakalamljene čakavske crte, već da govori buzetske zavale imaju čakavsku bazu na koju su slovenski dijalekti u dugom zajedničkom supostojanju i prožimanju jako utjecali (...)” (Šimunović 1976: 44). Nakon Šimunovića, i drugi su dijalektolozi na temelju sinkronijskih i dijakronijskih istraživanja dokazali pripadnost buzetskih govora čakavskomu narječju. Jedna je od njih i Nataša Vivoda koja u uvodu svoje monografije potvrđuje prisutstvo zamjenice *kaj* u tim govorima, ali navodi da “to obilježje nije dovoljan razlog za općeniti zaključak” (Vivoda 2005: 32). Također, Branimir Crljenko s pravom zaključuje da “zbog zamjenice *kaj* i adstratnih nanosa slovenizama, govori gornje Dragonje i Mirne, tj. buzetskog kraja ne mogu se smatrati ni kajkavskim, a još manje slovenskim, jer im je osnovica čakavska i jer do danas čuvaju sve bitne značajke čakavskog narječja” (Crljenko 2004: 37).

Buzetski su govori u dijalektološkoj literaturi nedovoljno zastupljeni. Podatci o pojedinim mjesnim govorima šturi su i nepotpuni, a o nekima još nema spomena. To je zamijetio i Petar Šimunović još 1976. godine, ističući: “S obzirom na izuzetno značenje ovog dijalekatskog rezervata, ovi su govori bili malo, a katkada i površno, ispitivani” (Šimunović 1976: 41). Bilo je i istraživača istarskih govora koji su zaobilazili Bužeštinu. Jedan je od njih Aleksandar Belić koji se u više navrata tijekom više godina uputio u Istru da bi istražio njezine govore, ali buzetske je spletom okolnosti zaobišao: „Vrlo rđavo vreme (neprestane kiše), prve polovine septembra koja je bila na izmaku – nisu mi dopuštali da prema severu, između vodopađe reke Mirne i Dragonje na zapadu i velikog planinskog lanca Učke na severoistoku, produžim svoja ispitivanja” (Belić 1912: 221). Među prvim je istraživačima Milan Rešetar koji je u radu iz 1891. godine dao kratki pregled istarskih govora. Stanovnike na sjeveru Istre nazvao je Fućkima, a njihov dijalekt kajkavskim. Služeći se rezultatima njegova istraživanja, Asim Peco je u knjizi *Pregled srpskohrvatskih dijalekata* takstativno naveo nekoliko fonoloških i morfoloških značajki “kajkavskih govora u Istri”. Josip Ribarić (1916) je u svojoj doktorskoj disertaciji buzetske govore smjestio u kajkavsko-čakavski prelazni dijalekt, a kao primjere toga dijalekta uzeo je govore Sluma i Draščića, koje je opisao u kratkim crtama (v. Ribarić 2002: 30–43). Navodi kako će iz praktičnih razloga taj dijalekt nazvati dijalektom Bezjaka ili Fućaka. Vezano uz to valja spomenuti zanimljivu činjenicu da stanovnici zapadne Istre sve stanovnike buzetskoga područja i Ćićarije nazivaju Ćićima, dok ostali dijelovi Istre razlikuju Bezjake ili Bazgone (stanovnici buzetskoga područja) i Ćiće (stanovnike Ćićarije). Slovenski jezikoslovac Fran Ramovš (1935) govore buzetskoga područja ubraja u slovenske s mnogobrojnim čakavskim primjesama, a Poljak Mieczysław

Maček (1930) u čakavsko-slovensku skupinu te ih taksativno opisuje na temelju trideset i sedam jezičnih značajki. Ističe da se navedena govorna skupina može podijeliti u dva dijalekatska tipa: buzetski (koji obuhvaća okolicu Buzeta) i ćićko-buzetski (koji obuhvaća južni dio Ćićarije). Ivan Popović 1953. godine uputio se u Istru da bi ispitao ikavske govore u zaleđu Poreča, Rovinja i Pule. Rezultate svojih istraživanja objavio je u članku „Naša dijalektologija u oslobođenoj Istri”, a u uvodnome je dijelu toga članka spomenuo i buzetske govore, svrstavši ih u kajkavske: „Sada smo u kajkavskoj dijalekatskoj zoni. Lepi stari gradići Buzet i Roč, pokraj kojih nas vodi put, žarišta su kajkavštine u Istri još iz Srednjeg veka” (Popović 1953: 55). Godine 1965. Tone Peruško objavio je brošuru pod naslovom „Razgovori o jeziku u Istri”, u kojoj je stanovnike Bužeštine nazvao istarskim kajkavcima. Navodi da se u Istri prostiru sva tri narječja, a što se tiče kajkavskoga, razlikuje buzetski tip i područje Ćićarije, gdje „se govori posebnim govorom kajkavskog dijalekta” (Peruško 1965: 22). U nastavku navodi da u buzetsko-ćićkome kajkavskom dijalektu ima mnogo čakavskih elemenata, a smatra da je uzrok tomu ponajprije dodir kajkavaca i čakavaca te hrvatski kulturni spomenici pisani glagoljicom koji potječu iz toga kraja. To su, primjerice, glagoljski natpisi u Humu, Ročki misal, Notarski protokol iz Draguča, glagoljski spisi Šimuna Grebla iz Nugle te mnogo glagoljskih grafitima po crkvama koji potječu iz srednjega vijeka. Da su ti govori čakavski, potvrđuje analiza starijih tekstova iz 15., 16. i 17. stoljeća, u kojima je zabilježena zamjenica *ča* umjesto današnje *kaj*. U tim je tekstovima ali i dokumentima Petar Šimunović pronašao i neke druge čakavske značajke koje se više ne pojavljuju u buzetskim govorima, ali zato su sačuvane u toponimiji toga kraja (v. Šimunović 1976: 43). Nanosi slovenskih jezičnih elemenata u čakavske govore sjeverne Istre posljedica je činjenice da je Bužeština od 12. do 15. stoljeća “bio pod akvilejskom crkvenom jurisdikcijom, da je jezik crkve i adiministracije dugo bio slovenski” (v. Crljenko 2004: 28). Služeći se podacima iz knjige M. Mačekoga, Tine Logar odredio je prostiranje „slovenskih govora u Istri” (v. Logar 1962: 88–97), a granicama se bavio i Branimir Crljenko u članku „Hrvatsko-slovenske jezične granice” iz 2004. godine. Jakov Mikac zabilježio je narodne pjesme iz Istre u knjizi *Istarska škrinjica*. U predgovoru je nekoliko rečenica posvetio „narječju i govoru sjeverne Istre” te istaknuo da se Ćićarija može podijeliti na sjevernu i južnu. „Prvi su čakavci¹¹, drugi kajkavci

---

¹¹ Među „čakavska“ mjesta ubraja: Trstenik, Rašpor, Brgudac, Dane, Jelovice, Vodice, Vele Mune, Male Mune, Poljane. Dosadašnja su istraživanja pokazala da govori Opatijskoga krasi koji obuhvaćaju naselja Vele Mune, Male Mune pripadaju srednjočakavskom ili ikavsko-ekavskom dijalektu, a govori Trstenika, Rašpora, Dana, Jelovica i Vodica jugozapadnomu istarskom.

(...)" Među „kajkavska" sela ubraja: Slum¹², Brest, Brļjavce, Črnjehe, Klenovšćak, Prapoće, Lanišće i Raćju Vas.

Među istaknutim je istraživaćima Pavle Ivić, ćiji je kratak opis govora Draguća objavljen 1961. u *Godišnjaku Filozofskoga fakulteta u Novom Sadu* (Ivić 1961: 198–200). Potaknut jezićnom problematikom ovoga područja ali i zanimljivošću, dvije godine poslije toga posjetio je niz mjesta na Buzeštini, zabilježivši pritom vokalne sustave njihovih govora smještenih na različitim geografskim stranama. Rezultate je svojih istraživanja objedinio i objavio 1963. u članku „Paralele poljskome 'pochylenie' na srpskohrvatskom terenu". Tim su istraživanjem bili obuhvaćeni govori sljedećih naselja: u istoćnoj zoni Nugla¹³ i Blatna Vas, u zapadnoj Štrped, Mali Mlun, Veli Mlun i Praćana, u središnjoj Drašćići, Sveti Ivan, Jurićići, Sveti Donat i Prodani, a u sjevernoj Brest i Slum. Taj rad ćini prvi ozbiljniji pristup analizi buzetskih govora. Naime, Ivić je uoćio mnoge karakteristike, o kojima se dotada nije znalo ili su bile pogrešno tumaćene. Nekoliko je rećenica posvetio akcentuaciji, ali u središtu su njegove paźnje bili vokalni sustavi. Zaključio je da “se odlikuje složenošću sistema u svakom lokalnom govoru i istovremeno znatnim razlikama između tih govora” (Ivić 1963: 228). Problematikom buzetskih govora, konkretno glasovnim sustavom, bavio se i bećki slavist Josip Hamm. On je, naime, ponukan Ivićevim člankom „Paralele poljskome 'pochylenie' na srpskohrvatskom terenu” napisao ćlanak “Neke napomene o dijakronijskim istraživanjima”, u kojemu je prozvao Ivića da ne razlikuje foneme i alofone, pa da “tako navodi ukupno njih 14 (...) različutih samoglasnika, koji se u osnovi mogu svesti na 5” (Hamm 1965: 25). Sljedeće godine (1966.) Ivić ga je demantirao u članku “Pismo redakćiji”, napisavši: “mnogo šta u članku J. Hama kod ćitaoca, koji nije neposredno upoznat sa problematikom srpskohrvatskih dijalekata moźe stvoriti pogrešnu predstavu o nivou savremene jugoslavenske dijalektologije. Da bih otklonio tu netaćnu predstavu, primoran sam da ispravim netaćnosti u članku J. Hama. Istovremeno ću se zadržati na nekim metodološkim principima koji se nalaze u osnovi mojih radova, koji J. Hamu, oćito, nisu bili u potpunosti jasni.” (Ivić 2018: 195). Objašnja da se u svim govorima koje je on obuhvatio istraživanjem broj vokalnih fonema koleba između sedam i devet, dok ih je u nenaglašenome poloźaju nešto manje te mu, stoga, nije jasna tvrdnja J. Hama da se taj broj moźe svesti na pet. Također, primjerice u govoru Nogle nije zabilježio ćetrnaest različutih vokala, nego devet u naglašenome i pet u nenaglašenome poloźaju, a Hamm ih je oćito zbrojio „ne zapaźajući da se (...) radi o različitim pozicijama“ (Ivić 2018: 196). Na kraju ovoga poglavlja zaključuje: „Ne bez žaljenja duźan sam primetiti

¹² Prema Petru Šimunoviću Slum znaći 'sljeme' te odgovara slovenskomu liku *słom*.

¹³ Petar Šimunović navodi da je Nugla ćest geografski termin, a znaći 'ugao, kut'.

da se čitav sistem nesporazuma kod J. Hama može objasniti samo time da on nije dovoljno pažljivo pročitao moj rad“ (Ivić 2018: 197).

Nadalje, dijalektolog Mate Hraste u svojem radu iz 1963. dotaknuo se jedne jezične crte – refleksa stražnjega nazala – jedne od najposebnijih jezičnih značajki buzetskoga dijalekta. U tome je članku iznio i mišljenje da su buzetski govori miješani, tj. čakavski govori koji su sekundarno poprimili slovenske osobine, kao kulturni superstrat. Kaže da je područje „u davnoj prošlosti moralo biti čisto čakavsko bez primjesa kajkavsko-slovenskih“ (Hraste 1963: 129). Petar Šimunović (1970) u članku „Dijalekatske značajke buzetske regije“ opisao je fonološki i morfološki sustav govora Bresta, Svetoga Martina, Nugle i Račica, a u članku iz 1992. transkribirao je nekoliko ogleđa govora na Bužeštini (v. Šimunović 1992: 33–42). Mijo Lončarić u članku „Hrvatsko-slovenski jezični odnosi s dijalektoloških gledišta“, buzetske govore smatra čakavskima, stavljajući riječ *kajkavština* u navodnike. Obrazloženje navodi u tekstu, ističući sljedeće: „To je područje uz slovenski jezik, pa je Bužeština mogla jednostavno biti prijelazno čakavsko-slovensko jezično područje, što je normalno u prirodnom kontinuumu između dva bliskosrodna jezika. S obzirom na njihov položaj na hrvatskoj dijalektološkoj karti i na čakavske osobine, svakako ih je najbolje danas ubrajati u čakavsko narječje (...) Čini mi se da je, s obzirom na razvoj, najvjerojatnija pretpostavka da je riječ o organskim prijelaznim čakavsko-slovenskim govorima (...) Naime, ta prijelaznost rubnih slovenskih i čakavskih govora rezultira osobinama koje su inače karakteristika kajkavštine. Međutim, jasno je da ti 'kajkavski' govori nisu imali teritorijalnu vezu s kajkavskim područjem i pravim kajkavskim govorima“ (Lončarić 1997: 354). Isti je autor 2006. godine, u suautorstvu sa Stipom Kekezom, istražio hrvatsko-slovenske jezične dodire u Istri, nazvavši pritom buzetske govore čakavskima (Kekez i Lončarić 2006: 383–390).

Pojedine su mjesne govore opisale i Janneke Kalsbeek (govor Nugle, 1985., 1987.), Elena Grah (govor Krbavčića, 2002.), Nataša Vivoda u knjizi *Buzetski govori* (2005.), Alvišana Klarić (govor Pagubica, 2020.) te Iva Prodan u diplomskome radu, u kojemu je opisala fonološke značajke mjesnoga govora Prodana (Prodan 2016). Silvana Vranić dotaknula se morfonoloških i morfoloških značajki govora Pagubica, koji pripada tzv. rubnim¹⁴ govorima buzetskoga dijalekta, u članku iz 1999., a u članku iz 2013. godine navela je argumente prema kojima buzetske govore valja izdvojiti na razinu dijalekta (v. Vranić 2013). Autorica je, naime, bila ponukana dijelom literature u kojoj se spomenuti govori promatraju unutar istoga čakavskog dijalekta s ekavskim govorima. Značajke buzetskoga

---

¹⁴ Pod nazivom rubnost podrazumijeva se idiom koji sadrži jezične značajke svojstvene idiomima u dodiru.

dijalekta usporedila je s rubnim govorom Pagubica te zaključila da „ukupnost ostvaraja djelomično ili sasvim razlikovnih kriterija određuje autonomnost jednoga sustava” (Vranić 2013: 519). Fonološke značajke buzetskoga dijalekta opisao je Josip Lisac u istoimenome članku, a u knjizi *Hrvatska dijalektologija 2, Čakavsko narječje* (2009) opisao ga je na svim jezičnim razinama, kao i ostale dijalekte čakavskoga narječja. Najnovija su istraživanja proveli Alvišana Klarić, Luka Rašpolić i Armin Krivičić, koji su u svojim člancima na fonološkoj i morfonološkoj razini opisali govor Paladina (Klarić i Rašpolić 2018) i Oslića (Klarić i Krivičić 2018). Također, potonji su autori istražili morfologiju promjenjivih vrsta riječi istoga govora, a rezultate svojih istraživanja objavili su u časopisu *Croatica et Slavica Iadertina* 2020. godine. Mira Menac-Mihalić i Anita Celinčić su u *Ozvučenoj čitanci iz hrvatske dijalektologije* (2002) obuhvatile i transkribirale govor Lanišća. Govor Ročkoga Polja obrađen je na leksičkoj razini, a pojmovni je rječnik izradila Mateja Pavletić 2007. godine, tadašnja studentica Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Taj se rječnik sastoji od oko 2 000 riječi, a izrađen je na temelju *Istriotskoga lingvističkog atlasa* Gorana Filipija i Barbare Buršić Giudici (v. Pavletić 2007).

Valja spomenuti i radove koji se barem u jednome segmentu dotiču buzetskih govora. Naime, Mate Kapović je u svojem kapitalnom djelu o povijesti hrvatske akcentuacije (2015) naveo mnogobrojne primjere i iz buzetskoga dijalekta, kao i Sanja Zubčić u monografiji o neocirkumfleksu u čakavskome narječju (2017). Pojedine jezične značajke u svojim su radovima obuhvatile Iva Lukežić i Silvana Vranić. Naime, Lukežić je 2001. godine napisala članak o upitno-odnosnim i neodređenim zamjenicama, u kojemu je prikazala oblične nastavke, naglasak i povijesni razvoj oblika spomenutih zamjenica, a Vranić je, služeći se vlastitim terenskim istraživanjem i podacima iz upitnika za Hrvatski jezični atlas, istražila refleksu *o u istarskim čakavskim, pa tako i buzetskim govorima.

1. 3. Metodologija, ciljevi i hipoteze istraživanja

Tema je ovoga rada istaknuta u samu naslovu: *Fonološke i morfonološke značajke govorā buzetskoga dijalekta*. Na odabir teme uvelike je utjecala nedovoljna istraženost toga dijalekta, koji graniči sa slovenskim govorima, kao i nedostatak monografije o njemu. Dosadašnje su značajke o mnogim govorima toga dijalekta samo fragmentarno opisane, a o nekima nema ni spomena. Navedena činjenica uputila je na potrebu za što skorijim prikupljanjem dijalektne građe te njezinom analizom, stoga smo bili ponukani iscrpnije prikazati taj dijalektološki nepravredno zapostavljen kraj.

Terensko istraživanje buzetских govora počelo je u rujnu 2016. godine te se provodilo u više navrata do 2019. godine. Tom je prilikom izrađen autorski upitnik kojim su se istražile fonološke i morfonološke značajke buzetškoga dijalekta. Obavjesnici su birani prema, u tradicionalnoj dijalektologiji, uobičajenim kriterijima: prikladni su ispitanici osobe starije životne dobi, rođene i odrasle u mjestu ispitivanja, odnosno autohtoni, izvorni govornici. Prema nekim su istraživačima idealni ispitanici neškolvane žene starije životne dobi koje nisu (dulje) boravile izvan rodnoga mjesta te čiji su roditelji i bračni drug iz istoga mjesta. Što se tiče odabira spola obavjesnikā, u literaturi nailazimo na oprečna mišljenja: naime, J. K. Chambers i Peter Trudgill (2004) osobu muškoga spola smatraju boljim ispitanikom, dok Đuro Blažeka (2007) i Željko Jozić (2007) prednost ipak daju osobi ženskoga spola, argumentirajući da žene nisu bile u vojsci ni u sličnim službama, stoga nisu bile izvrgnute takvu jezičnu utjecaju kao muškarci. Budući da je u današnje vrijeme veoma teško, gotovo i nemoguće, pronaći osobu koja bi udovoljavala navedenim kriterijima, u ovo su istraživanje uključene osobe oba spola koje su rođene i odrasle u mjestu istraživanja te koje najbolje čuvaju materinski idiom. Riječ je, dakle, o ispitanicima koji udovoljavaju relevantnim dijalektološkim kriterijima. U razgovoru s obavjesnicima u pojedinim smo segmentima zamijetili utjecaj standardnoga jezika, što je svakako posljedica utjecaja medija, ali i činjenica da se sve manje ljudi bavi primarnim djelatnostima, već se zapošljavaju u gradskim središtima. Taj je utjecaj zabilježen u spontanim razgovorima, u kojima bi ispitanici sami sebe ispravljali nakon što bi uvidjeli da su izgovorili riječ koja ne pripada njihovom idiomu. Iako je utjecaj standardnoga jezika više zamijećen kod govornikā srednje generacije, čak su i pripadnici starije generacije potvrdili da posljednjih desetljeća miješaju materinski idiom sa standardnim jezikom. Budući da je neminovno da se govori mijenjaju, iz te činjenice proizlazi potreba da se mjesni govori što prije istraže te tako sačuvaju od zaborava.

Kao polazište poslužio nam je *Leksikon naselja Hrvatske* (2004) koji sadržava popis buzetских punktova koji će biti zahvaćeni ovim istraživanjem. Budući da nam jezično iskustvo govori da se govori buzetškoga dijalekta prostiru i u punktovima koji administrativno pripadaju općini Cerovlje, u ovaj su rad uključeni i govori naselja koji se prostiru od Krušvara do Pagubica.

U ovo su istraživanje uključeni i neki punktovi koji su ostali izvan popisa. Riječ je, naime, o mjesnome govor Škrbine – naselja u kojemu godinama nema stanovnika, ali je gospođa Marija Kajin, koja je ondje rođena, dobro sačuvala svoj materinski idiom te se njime redovito i služi. Iz istraživanja su za potrebe ovoga rada izuzeti sljedeći punktovi: Podkuk,

Sovinjak, Sirotići, Rušnjak, Livade i Gradinje. Naime, u naselju Podkuk, koje je smješteno na jugoistoku Buzeta, nema stanovnika više od četrdeset godina te su ostale samo ruševine, dok se u preostalim naseljima, koja su smještena na zapadnoj strani Maloga Mluna, govori talijanskim jezikom. Riječ je o naseljima koja se protežu od Istarskih Toplica do Oprtlja.

Preliminarnim istraživanjem utvrdili smo postojanje trinaest govornih skupina te smo iz svake skupine istražili nekolicinu reprezentativnih govora. Jezično nam je iskustvo govorilo da među govorima unutar svake skupine nema sustavnijih razlika, a to su nam potvrdili i svi izvorni obavjesnici, stoga nije bilo potrebe prikupljati građu u svakome pojedinačnom punktu Buzeštine.

Iz središnje smo skupine iznad rijeke Mirne istražili govore Svetoga Martina, Franečića, Krbavčića i Svetoga Ivana, a ispod Mirne govore naselja Marinci, Škrbine i Prodana. U južnoj smo skupini obuhvatili govore sljedećih naselja imenom: Krušvari, Račice, Račićki Brijeg, Kosoriga, Oslići, Draguč, Dragučska Vala (zajedničko ime za više sela i zaselaka), Grimalda te krajnji punkt Pagubice. Na jugoistoku istraživanje smo proveli u naseljima: Čiritež, Roč, Ročko Polje, Nugla, Hum, Kras i Škrinjari, a na jugozapadu u naseljima: Vrh, Klarići, Marčenegla, Paladini i Barušići. Istomu govornom tipu pripadaju i preostali govori Vrhuvštine, a to su Mandalenići, Negar i Šćulci, te su oni izostavljeni iz daljnjih istraživanja. Što se tiče naselja na zapadu, kao reprezentanti uzeti su govori Veloga Mluna i Maloga Mluna, govor Pračane, Sovinjskoga Polja te Sovinjskih Brda. Na sjeverozapadu istraženi su govori sljedećih naselja: Štrped, Kajini, Krbavčići, Črnica, Salež, Škuljari i Baredine. Na sjeveru istraženi su govori Sluma, Bresta, a na krajnjemu istoku govor Lanišća. Na Čićariji smještena su i naselja koja ne pripadaju buzetskomu dijalektu, stoga njihovi govori, naravno, nisu obuhvaćeni ovim istraživanjem: Trstenik, Dane, Jelovice, Žejane, Poljane, Brgudac, Vele Mune, Male Mune i Vodice.

Očekivane su sustavne razlike među skupinama govora, što nam govori jezično iskustvo, ali i dobro poznata uzrečica na Buzeštini koja glasi: „*Saka vas ima svoj glas.*” Za pojedine će se punktove u nastavku rada rabiti sljedeće kratice: Baredine (BR), Barušići (BŠ), Brest (BS), Čiritež (ČI), Črnica (ČR), Draguč (D), Dragučska Vala (DV), Franečići (F), Grimalda (G), Hum (H), Kajini (KA), Klarići (KL), Kosoriga (KO), Kras (KR), Krbavčići (KČ), Krušvari (KŠ), Lanišće (L), Mali Mlun (MM), Marčenegla (MČ), Marinci (MA), Nugla (NU), Oslići (O), Pagubice (PG), Paladini (PA), Pračana (PČ), Prodani (PR), Račice (RA), Račićki Brijeg (RB), Roč (R), Ročko Polje (RP), Salež (SA), Senj (S), Slum (SL), Sovinjska

Brda (SB), Sovinjsko Polje (SP), Sveti Ivan (SI), Sveti Martin (SM), Škrbina (ŠK), Škrinjari (ŠNJ), Škuljari (ŠLJ), Štrped (ŠT), Veli Mlun (VM), Vrh (V).

Nakon što je preliminarnim istraživanjem određen opseg doktorske disertacije, nastavilo se s terenskim radom. Sa svakim je obavjesnikom proveden spontan razgovor o njemu bliskoj temi. Zamijećeno je da je većina žena odabrala temu vezanu uz nekadašnji način života i običaje povodom blagdanā, osobito Uskrsa i Božića, dok su muškarci više bili naklonjeni temama vezanima uz poljodjelstvo. Budući da je Bužeština poznata po tradicionalnome obilježavanju maškara, neki su obavjesnici rado govorili i o tome. Razgovori su snimljeni digitalnim diktafonom (*Olympus Digital Voice Recorder VN-711PC*). Također, ispitanici su sudjelovali i u izravnome ispitivanju, pri čemu je korišten već spomenuti autorski upitnik. Njime su se ispitale fonološke i morfonološke značajke svih ispitanih govora prema uobičajenim dijalektološkim kriterijima. Upitnik je sastavljen na temelju podataka iz dijalektološke literature o čakavskome narječju općenito te o bužetskim govorima. Također, jezično nas je iskustvo upućivalo i na neke jezične značajke koje se u dosadašnjoj literaturi spominju tek u naznakama ili se uopće ne spominju, pa smo Upitnikom obuhvatili i njih. Što se tiče fonološke razine, ispitano je sljedeće: oblici zamjenice *kaj*, odrazi poluglasa, vokalni sustavi, zatvaranje *o* izvan akcenta, dvojnost zamjene prednjega nazala *ɛ*, odrazi stražnjega nazala *ɔ*, odrazi fonema *l*, odrazi jata, konsonantski sustavi, status fonema *l̥*, odnosno (ne)provođenje delateralizacije, metateza, disimilacija, postojanje protetskih sonanata *j* i *v*, obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata, prijelaz *v* u *f* na kraju riječi i ispred bezvučnih konsonanata, (ne)provođenje čakavizma, prijelaz završnoga *-m* u *-n*, rotacizam, odrazi završnoga *-l*, konsonantske skupine i pojednostavnjivanje konsonantskih skupina. Što se tiče naglasnoga sustava, Upitnikom je ispitano mjesto naglasaka, vrsta i (ne)postojanje prednaglasnih duljina da bi se utvrdila vrsta naglasnoga sustava prema klasifikaciji Milana Mogušā. Budući da je iz dosadašnje literature o bužetskim govorima poznato da se vokali ne dulje pred sonantom, Upitnikom smo ispitali tridesetak riječi kako bismo potvrdili ili opovrgnuli taj navod. S druge strane, za sjeverozapadne je čakavske govore, pa tako i za bužetske, karakteristično postojanje cirkumfleksa u određenim kategorijama, pa smo izravnim ispitivanjem utvrdili provodi li se dosljedno u svim kategorijama. Promjenjive vrste riječi koje su zabilježene u ogledima govora deklinirane su kroz sve padeže, odnosno konjugirane kroz sva lica da bi utvrdilo kojemu naglasnom tipu pripadaju. Ostale akcenatske značajke, kao i mnogobrojni primjeri za raspodjelu naglasnih jedinica, ekscerpirani su iz ogleda govorā. Od morfonoloških značajki ispitane su sljedeće: status konsonanta *v* ispred *r* u konsonantskoj

skupini i slijedu sa slogotvorenim *r*, oblici upitne i odnosne zamjenice 'koji', zamjenica 'tko', odraz skupina *jt* i *jd*, odraz starojezične neodređene zamjenice *vās*, analoška palatalizacija, status sibilizacije, prijedlog 's/sa', prijedlog i prefiks 'iz', dočetak infinitiva, čakavski oblici glagola 'biti' za tvorbu kondicionala te sklonidba osobnih muških imena i hipokoristika koji završavaju na *-o* i *-e*.

Dobivene smo podatke analizirali te utvrdili koje su jezične značajke tipične za bužetski dijalekt, a koje općeačakavske. Materijal za analizu i mnogobrojni primjeri koji potvrđuju određenu jezičnu značajku ekscerpirani su iz Upitnika i iz oglada govora. Svi dobiveni podatci uspoređeni su s postojećim opisima bužetskih, ali i susjednih sjevernočakavskih govora da bi se utvrdio stupanj zajedničkih jezičnih značajki, a to se osobito odnosi na rubni govor Pagubica, koji je zbog geografskoga položaja poprimio neke značajke pazinskih govora s kojima graniči. Pagubice su i u dosadašnjoj dijalektološkoj literaturi istaknute kao specifičnost naspram ostalih bužetskih govora (v. Vranić 2013). Za analizu su važni i govori smješteni na granici sa Slovenijom jer su u međusobnome prožimanju razvili zajedničke jezične značajke.

Što se tiče slobodnih razgovora koji su snimljeni diktafonom, oni su zabilježeni tradicionalnom hrvatskom dijalektološkom transkripcijom te priloženi na kraju ovoga rada – svaku govornu skupinu predstavlja jedan ili nekoliko oglada. U radu se na više mjesta donose potvrde iz svih analiziranih govora. One se bilježe u kurzivu, a iza njih se u zagradama donose kratice imena naselja u čijemu je govoru taj primjer zabilježen.

Na temelju cjelokupne prikupljene građe i njezine analize svi će se istraženi bužetski govori svrstati u skupine, pri čemu će se uzeti u obzir sljedeći klasifikacijski kriteriji:

- odrazi nepostojanoga poluglasa
- vokalni sustavi: inventar i distribucija
- odrazi stražnjega nazala u korijenskim morfemima
- odrazi jata
- naglasni sustavi
- odrazi završnoga *-l*.

Naime, preliminarnim je istraživanjem utvrđeno da se bužetski govori najvećim dijelom diferenciraju upravo prema navedenim fonološkim značajkama. Što se tiče prvoga klasifikacijskoga kriterija, utvrđeno je da odraz poluglasa u kratkim slogovima ovisi o tome je

li vokal postojan ili nije. Ipak, govori ovoga se dijalekta najviše razlikuju po vokalnome sustavu, stoga je taj kriterij s potpunim pravom uzet u obzir za njihovo klasificiranje. U dijalektološkoj se literaturi kao posebnost toga dijalekta, često ističe odraz *a* na mjestu stražnjega nazala te čuvanje fonološke individualnosti jata. Budući da su naša istraživanja pokazala diferencijaciju govora upravo prema tim važnim jezičnim značajkama, neophodno ih je uzeti u obzir pri grupiranju, baš kao i odrazi finalnoga *-l*, koji u glagolskome pridjevu radnom muškoga roda jednine u jednim govorima prelazi u *v*, u drugima u bilabijalno β , dok se u trećima reducira.

Ciljevi su ovoga rada:

- detaljno istražiti govore buzetskoga dijalekta na fonološkoj i morfonološkoj razini
- odrediti zajedničke jezične značajke svih govora
- odrediti koliko je jezičnih značajki buzetskoga dijalekta zastupljeno u rubnome govoru Pagubica
- objediniti rezultate istraživanja u obliku monografskoga prikaza
- dopuniti spoznaje
- klasificirati govore buzetskoga dijalekta u skupine
- kartografski prikazati prostiranje određenih jezičnih značajki da bi se pregledno mogle istaknuti razlike među skupinama govora
- opravdati izdvajanje buzetskih govora u zasebnu dijalektnu jedinicu
- popuniti bjelinu na dijalektološkoj karti Istre.

2. FONOLOŠKE I MORFONOLOŠKE ZNAČAJKE

2. 1. Zamjenica *kaj*

Za buzetski ili gornjomiranski dijalekt karakteristična je zamjenica *kaj* u značenju 'što', koja se pojavljuje u svim govorima u različitim likovima. Tako u najjužnijemu punktu Pagubice¹⁵ u uporabi je lik *ka*, a u sjeverozapadnom govoru Črnice *kǎj*.

U drugim dijelovima Istre zamjenica 'što' glasi *ča* i *ca*, a u nekim otočnim govorima *če* (govor Omišlja i Vrbnika na Krku, neki govori na otoku Cresu, Lošinju, Susku, Unijama i Iloviku) i *čo* (npr. dobrinjska skupina na otoku Krku). Uz buzetske govore zamjenica *kaj* pojavljuje se i u ekavskim govorima Svetoga Bartola, Zamaska i Brkača u Istri, u dijelu čakavskih govora južno od Kupe, u govoru Klane i Lisca, a tipična je za sve kajkavske i slovenske idiome. U govorima buzetskoga dijalekta ostvaruju se samo oblici N i A, dok su oblici ostalih padeža identični oblicima zamjenice *ki* 'tko': *kiêga / kièga / kèga, kiêmu / kièmu / kème, s kiên / s kièn / s kèn*.

Zamjenicu *kaj* zabilježili smo u sljedećim oblicima i funkcijama:

- a) upitne zamjenice (u značenju 'što'): *Kà se kùha danàs?* (PG); *Kàj biš?* (O); *Kàj griêš Buzèt?* (RA); *Kàj da van jòš o tèn puvìn?* (KR); *Mudèšto, ma kàj ti ni dòsta?* (KR); *Šòntola mojà, ma kàj çon jàs is tò košćò?* (SA); *Ma kàj çon jàs dèlat?* (BR); *Ma kàj govòrite?* (L)
- b) odnosne zamjenice (u značenju 'što'): (...) *sè kàj se je duálu prudät* (DV); *Danàs je kàj je.* (DV); *undà se duguvurìmu kàj će kî bìt za tè màčkare.* (O); *Mì smo se vädili dèlat utkät smo bilì mîkini i smo pumògli sè kàj sua nàs nevädili dèlat.* (RA); *Smo dèlali kampàna, pa ni bilò láznu, nègo sàmu unò kàj je bilò fòrtu putrèba.* (V); *Tù je bilò jedinu kàj smo imèli u nedèja.* (V); (...) *tuàku da suàmü kàj ustàne je jàgude za kòhat pòner.* (PA); *Je storìla štracòde ili nòke, šùgo i ondà kàj je bilò poli dòme.* (MA); *Jàs jùšto ne znòn kàj se je sè dèlalo.* (MA); *Sàki je pròdàja onò kàj je imèü dòma.* (MA); *Prvo se je pripròvelo sè kàj je bilà pòtrèba za oni böt.* (PR); *Oni böt smò sòmo slàvili i dèlali kàj smo sè prontòli.* (PR); (...) *smò povečèrali kàj je kì imèü dòma* (PR); (...) *nìsøn imèla kàj dàt jès* (...) (ŠT); *i ondà je is tème šòlde kipila kàj je bilò pòtrèba za hišò* (BR); (...) *kàj je ostòlo je bilò za hišò* (BR).

¹⁵ Oblik *kaj* pojavljuje se samo u pojedinim primjerima, npr. u izvedenici *zakàj* i u pojedinim primjerima: *Mì guvòrimu na kàj*.

- c) Neodređena zamjenica u značenju 'išta', 'štogod', 'bilo što' pojavljuje se u sljedećim oblicima:
- *käj / káj / kà / kój: (...) stòrili kà slàtkiga, veçinon frìtule. (PG); Nemôjte kà zamërit (PG); (...) sua prišle drùge màčkare katiêre sua bilè ubùçene sàki käj je teî. (DV).*
  - *kěj (karakteristično samo za slumski dijalekt): Ràbë kěj pòmóć?*
  - *kàr / kâr: Kàr ćeš je bëlò. (ŠT)*
  - *kagòt / kajgòt / kajgòt*
  - *dikáj: Se je nošilo jòlike žègnat i ki je imè kakòve ròže ali dikáj. (MA); (...) sàkò lètò je šù u Tr's kòpàt vrt ukùlen Trstà i dikáj zasližit. (ŠT); Kàt sò prišle kipit prašćića, ku sò dobìle šòldò od dèkèga ili sò dikáj pròdòle (...) (BR).*
  - *bìlu káj / bìlu käj*
  - *kulikäj*
- d) Neodređena zamjenica u značenju 'nešto' glasi *nèkaj / nèkaj / nèkaj / nèkáj: I tù je bilò nèkaj lèpiga. (PR); Nì trèbalò kòhat ki je nèkaj oštòlò od drògega dnèva (...) (VM).*
- e) G jd. zamjenice *kaj / ka* glasi *kièga / kèga / kèga*, a složenica u značenju 'nečega' *nèkiga / nèkega*. Taj oblik pokriva značenja 'koga' i 'čega', dakle odnosi se i na živo i na neživo. U govorima koji poznaju diftonge razlika u značenju 'koga' i 'čega' samo je u dužini vokala *e*. Dužina u *kièga* 'koga' nastala je stezanjem. Oblik *nèkiga*, u kojemu se na mjestu *e* pojavljuje *i*, nastao je po uzoru na nastavke s jatom. Primjeri ekscerpirani iz ogleđa govora jesu: *Jedanbòt sua bilì zastànki, nì bilò telefùni, nì bilò nìkega. (O); Utukòn san šìla bragèše ut mujih kòtul, ki nì bilò s kèn kupit (...) (V); Kèga si se prestròšiv? (MM); O kème se dèla? 'O čemu je riječ?' (ČR)*
- f) Neodređena zamjenica u značenju 'ništa' glasi *nìč / nič*. To je sraslica negacije i zamjenice *ča*, a nastala je prema formuli u kojoj je poluglas ispaò jer je bio nenaglašen: **ni + čb > ničə > nič*. Kao što je vidljivo, za razliku od nekih čakavskih govora, na kraju riječi *nič* završna se afrikata *č* ne zamjenjuje frikativom *š*. U ogleđima govora zabilježene su sljedeće potvrde te zamjenice: (...) *zamìšìli, stàvili vudiè i sòli i drùgu nìč. (KO); Druguâçje je nègu danàska àč nìsi znuâ za nìč drùgu. (DV); U urèhe ne stàvin nìč ku ne màlu marmelàde. (NU); Ne bìn znòla nìč vèc rèc. (F); Pòner za obèt nìsmò nìč. (ŠT); Ma vèro jàs çon jò stòvèt pod nèjèno štañòdò da izgòri, ku mi nì mògla nìč bòje dàt. (SA); Kadà se je ubilò kòkòš, u dvèh dnèvah je*

mòrala pòc jer ni bìlo frižidèra ni nič. (BR); *Pòner sò mòži cèlo nùc na harte briškòlo jègràle, nič nìsò spàle, a jùtro zgòda sè lèpò zakantàle.* (SL); *Nič drùgo ni kòpila.* (L)

- g) U svim govorima bužetskoga dijalekta veznik 'jer' ima oblik *ač*, a nastao je preoblikom od *ča*: *za + ča > zač > ač*. Govori Pagubica i Vrha su čakavski, pa je ondje, naravno, zabilježen oblik *ac*. Iz ogleda govorā ekscerpitali smo sljedeće primjere toga oblika zamjenice: (...) *áč sadà se griè z vetùrami i ne vùdite nijèniga* (PG); *áč je mluàda (...); Väjksan môra pòc š huà áč mî smo šlî na dvî ùre česponòci z Dragùcske Vàle.* (DV). Uz taj oblik, u jednakoj su mjeri u uporabi i oblici *zatu kaj, ki i zatu ki*: *Utrukòn san šila bragèse ut mujih kòtul, kî ni bìlo s kèn kupit (...)* (V); *Nîsmu imèli pùnu kàj dèlat kî nîsmu imèli kampàne.* (V); *Je bìlo za pòc trgat, a màt je muàrala pòc u štuàla kî smo imèli muàliga tevčícà (...)* (PA); (...) *kî tàmu je bìlo čòda čòda tèga za pubràt.* (PA); *I òn mu je održau lèpi gòvor na cimèteri zatu kàj je hòdiu h mòši.* (ŠK); *Nî trèbalò kòhat kî je nèkaj òstòlo òd drògèga dnèva kî je bìu samòh.* (VM); *Son ga pròšala ràde otròk kî in nìson imèla kàj dàt jès i nî mi tètù pistit.* (ŠT); *Tri bòta na lètò smò imèlè pròsce kî je sviña stòrila sèdon-òsòn, ànka dvanàjs prašćícò.* (BR); *Bòlè je dènes zatu kî lùde jímajò viture.* (SL). U mnogim je govorima zabilježen i oblik *zej*, a u novije se vrijeme sve više koristi i standardnojezični oblik *jer*, što je ovjereno u slobodnim razgovorima s obavjesnicima. Oblik *zej* potvrđen je u sljedećim primjerima: *Tò ni mògav dàje zèj sua štrige stòrile tempuràl.* (R); *Za sturit putica jàs duperuàn šezdesièt dièk makiè, tri žùte, črñakè, zèj unè bevñakè pòtle stàvin u urèhe.* (NU); *Jàs ne stàvin jàbuka zèj mi pòle pride prevéc mèhku tistu, pa mi se ne spečè lipu.* (NU). Standardnojezični oblik *jer* zabilježen je u sljedećim primjerima: *Vājka je jòš nèki pumòga jer nîsu muglî unì dvuà sè.* (KO); *A ako je bìlo teplò, sònce màlu, dažjà màlu, ni ne juàku pùnu puli nàs jer tù je hùmski Kràs i undè je juàku bìla šòša.* (KR); *Jer mî smo živèli sàmu ut kampàne.* (V); *Kàd smo prišli u vinògrad si skòpa smo pruntàli škòrne jer je bìlo fòrtu vèlu blàtu.* (PA); *Tòko da je màma bìla vājki kuntènta jer smò pošlòšali.* (MA); *Tù sò bili dvò bràti, ali se nìsò složlîlì ràdi tèga jer èn je bìu trdi Hrvàt, a èn trdi Talijàn.* (ŠK); *Imène smò imèlè jer sò belà štèrè bròta.* (ŠT); *Kadà se je ubilò kòkòš, u dvò dni je màrala pòc jer ni bìlo frižidèra ni nič.* (BR); *Jer ni lèhko u èn česponòcè po pòtè i smò glèdale nèbo da vidèmo da li smò na jùšte pòtè.* (SL).
- h) Prilog 'zašto' u svim govorima glasi *zakàj / zakàj*.
- i) Zamjenica *kaj* upotrebljava se i u značenju 'koji': (...) *pòcele krujit i s tèn mètun kàj smo imèle.* (KR)

Neodređena zamjenica *nič* te veznik *ač* svjedoče o tome da je buzetski dijalekt čakavski jer čakavski je svaki govor u kojemu se zamjenica *ča* pojavljuje barem u jednome svojem obliku, a pripada jezičnim činjenicama najviše hijerarhijske razine, tj. alijetetima.

2. 2. Odrizi poluglasa ($\partial < *b, *b$)

Glasovi $\mathfrak{b}$ i $\mathfrak{b}$ nastali su u doba raspada praslavenskoga jezika. Poslije su prešli u jedan poluglas – ∂ ('šwa'), nakon čega je uslijedila njegova redukcija ili vokalizacija, ovisno o tome je li se nalazio u „slabom“ ili „jakom“ položaju. Te su dvije varijante nastale još krajem praslavenske epohe, a poznate su pod nazivom slaba i jaka varijanta. „Jaka se varijanta svakog $\mathfrak{b}$ i $\mathfrak{b}$ razlikovala od slabe nesumnjivo većom energijom daha i artikulacije. To i jest razlog zašto u jakim pozicijama nije dolazilo do redukcije $\mathfrak{b}$ i $\mathfrak{b}$, nego do njihova prijelaza u drugi vokal. Valja (...) reći i to da su se slabe varijante nalazile: a) na kraju riječi i b) u slogu koji je bio ispred jake varijante ili bilo kojeg drugog vokala. Jake su varijante bile u ostalim pozicijama, tj. u slogu ispred slabih varijanata“ (Moguš 1971a: 48). Također, bitno je istaknuti da su jake varijante bile one koje su u slogu iza sebe imale još jedan poluglas. Poluglas ∂ se u „slabim položajima“ reducirao krajem 11. stoljeća, a vokalizacija u „jakim položajima“ uslijedila je od početka 12. do kraja 13. stoljeća (v. Lukežić 2012: 145).

Bez obzira na položaj, poluglas se u nekim primjerima u tzv. „slabom“ položaju nije reducirao, nego razvio u puni vokal jer bi u protivnome nastala konsonantska skupina teška za izgovor. Primjeri vokalizacije „slaboga“ poluglasa jesu: *daska, magla, sasat, snaha, staklo, vani* i sl. Posebnost je čakavskoga narječja u odnosu na druga dva narječja u tome što se poluglas u takvu položaju vokalizirao više nego u drugim narječjima, i to ne samo u slučajevima gdje se spriječilo formiranje netipičnih konsonantskih skupina, nego i šire. Takve nepreventivne pune vokalizacije poluglasa u „slabome“ položaju zabilježene su i u govorima izvan čakavskoga narječja. Josip Lisac je, primjerice, spomenuo riječ *malin* koji se pojavljuje među moliškim Hrvatima, a ponegdje u čakavskoj blizini i prilog *kadi*¹⁶. Zbog toga možemo reći da je ta jezična značajka alteritetna. Redukcijom poluglasa narušen je praslavenski zakon otvorenih slogova, što znači da slog više nije morao završavati vokalom. U većem dijelu

---

¹⁶ Povijesni razvoj priloga 'gdje' tumači Iva Lukežić u knjizi *Govori Klane i Studene*: „U njemu je poluglas u starohrvatskome liku (...) doista bio u slabu položaju, u položaju za redukciju, koja je, uostalom i uslijedila u najvećem dijelu jezika. Na taj su se način našli u novoj inicijalnoj skupini suglasnici dotad razdvojeni poluglasom: *kədə > *kde*. Novonastala inicijalna suglasnička skupina šumnika nije tipična po strukturi: oba su joj člana zatvoreni šumnici (prvi u skupini šumnika tipične strukture je tjesnačni, a drugi zatvoreni šumnik), niti je ujednačene zvučnosti (...)“ (Lukežić 1998a: 28).

čakavskoga i u štokavskome narječju poluglas *a* se u „jakim“ položajima stopio s vokalom *a*, a u kajkavskome s vokalom *e*¹⁷.

S obzirom na odraz poluglasa, buzetske govore možemo podijeliti u jedanaest skupina:

1. skupina: govori u kojima je kontinuanta starohrvatskoga poluglasa u kratkim slogovima *a*, a u dugima dvoglas *ua*
2. skupina: govori u kojima je kontinuanta starohrvatskoga poluglasa u kratkim slogovima *a*, a u dugima *ɔ*
3. skupina: govori u kojima je kontinuanta starohrvatskoga poluglasa u kratkim slogovima s postojanim odrazom *a*, s nepostojanim *e* (kada nije naglašen), odnosno *ɛ* (kada je naglašen), a u dugima dvoglas *ua*
4. skupina: govori u kojima je kontinuanta starohrvatskoga poluglasa u kratkim slogovima s postojanim odrazom *a*, s nepostojanim *e*, a u dugima *ɔ*
5. skupina: govori u kojima je kontinuanta starohrvatskoga poluglasa u kratkim slogovima s postojanim odrazom *a*, s nepostojanim otvoreni *e* (*ɛ*), a u dugima *ɔ*
6. skupina: govori u kojima je kontinuanta starohrvatskoga poluglasa u kratkim slogovima s postojanim odrazom *a*, u dugima *ɔ*, u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom alterniraju primjeri s odrazom *e*, *ɛ* i *a*
7. skupina: govori u kojima je kontinuanta starohrvatskoga poluglasa u kratkim slogovima s postojanim odrazom *a*, u nepostojanima *o*, a u dugima *ɔ*
8. skupina: govori u kojima je kontinuanta starohrvatskoga poluglasa u kratkim slogovima s postojanim odrazom *a*, u nepostojanima *o*, a u dugima *ɔ*
9. skupina: govori u kojima je kontinuanta dugoga i kratkoga starohrvatskoga poluglasa u slogovima s postojanim odrazom *a* te *ɛ* u pojedinim primjerima, a u slogovima s nepostojanim odrazom *o*
10. skupina: govori u kojima je kontinuanta dugoga i kratkoga starohrvatskoga poluglasa u slogovima s postojanim odrazom *a* te *ɛ* u pojedinim primjerima, *u* u kratkim nenaglašenim slogovima s nepostojanim odrazom, a *o* u naglašenima

---

¹⁷ Unutar čakavskoga narječja posebnost predstavljaju govori Omišlja, Vrbnika i Dobrinja na otoku Krku, središnji i južni govori otoka Cres a te sjevernoga dijela Lošinja. Naime, u dobrinjskome govoru u kratkim je slogovima šva u jakom položaju zamijenjen vokalom *o*, a u ostalim navedenim govorima vokalom *e*, npr. *kosno*, *lozno*, *tonok*; *če*, *denes*, *lezno*, *zvena*.

11. skupina: govori u kojima je kontinuanta dugoga i kratkoga starohrvatskoga poluglasa u slogovima s postojanim odrazom *a*, a s nepostojanima *o*

U prvu skupinu ulaze govori svi govori koji se protežu linijom Pagubice – Krušvari: **Pagubice, Grimalda, Dragučska Vala, Draguč, Oslići, Kosoriga, Račički Brijeg, Račice i Krušvari** – naselja smještena na jugu te govori **Čiriteža, Nugle, Roštine i Humštine** – naselja smještena na jugoistoku Buzeta. Navedene odraze (*a* u kratkim slogovima, a *ua* u dugima) potvrđuju sljedeći primjeri ekscerpirani iz Upitnika i ogleda govora:

- a) prijelaz *a* u *u* u kratkim slogovima: *badān*¹⁸ (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *badān* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *bīsan*¹⁹ (D, DV, G, O, PG, RA); *bravīnac* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *bravīnac* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *mravīnac* (PG); *česān* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *cesān* (PG) / *česān* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *češāj* (D, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *češāj* (DV) / *cešāj* (PG) / *češāj* (ČI, H, NU, R, RP, ŠNJ) / *česāj* (KR); *četrtāk* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *cetrtāk* (PG) / *četrtāk* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *čūdan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *cūdan* (PG) / *čōdan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *danās* (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *danās* (ČI, H, NU, R, RP, ŠNJ) / *denās* (DV) / *denās* (KR); *dāska* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *dāska* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *dāš* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *dās* (PG) / *dāš* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *dōbar* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *dōbar* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *duvāc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *duvāc* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *grābar* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *grābar* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *kadē* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *kadē* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *kāsnu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *kāsnu* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *kāšaj* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *kāšaj* (PG) / *kāšaj* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *kruātak* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *kruātak* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *kunāc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *kunāc* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *lāgak* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *lāgak* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *lagāt* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *lagāt* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *luāhat* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *luāhat* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *lunāc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *lunāc* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *mačāk* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *macāk* (PG) / *mačāk* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *māgla* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB)

¹⁸ Govori Dragučske Vale ne poznaju ovu imenicu.

¹⁹ Pridjev u značenju 'bijesan' u prvoj skupini poznaju govori Draguča, Dragučske Vale, Grimalde, Oslića, Pagubica i Račica, a odnosi se na psa i lisicu.

/ *màgla* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *màlin* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB)
 / *màlin* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *màlinar* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB)
 / *màlinar* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *màša* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB)
 / *màša* (PG) / *màša* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *mòkar* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB)
 / *mòkar* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *nòhat* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB)
 / *nòhat* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *òsan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB)
 / *òsan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *papàr* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB)
 / *papàr* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *piētāk* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB)
 / *petāk* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *pīsāk*²⁰ (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB)
 / *pisāk* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *pòtan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB)
 / *pòtan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *prasàc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB)
 / *prasàc* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *pundèjak* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB)
 / *pundèjak* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *ruābac* (DV, G, KO, KŠ, RB)
 / *ruābàc* (D, O, PG, RA) / *ruābac*²¹ (ČI, H, KR, NU, RP, ŠNJ); *samàñ* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB)
 / *samàñ* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *staklò* (D, DV, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *steklò* (G) / *staklò* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ)
 / *sàñat* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *sàñat* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *sèdan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB)
 / *sèdan* (PG) / *sèdan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *slipàc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *slipàc* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ)
 / *smèšan* (D, DV, KO, KŠ, O, RA, RB) / *smièšan* (G) / *smèšan* (PG) / *smèšan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *svetàc* (D, G, KO, KŠ, O, RA, RB)
 / *sviētac* (DV, PG) / *svetàc* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *šenàc* (D, KO, KŠ, O, RA, RB)
 / *šiēnàc* (DV, G) / *šiēnàc* (PG) / *šenàc* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *tànak* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB)
 / *tànak* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *telàc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *telàc* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ)
 / *trèzan* (D, RA, RB) / *trīzan* (G, KO, KŠ, O, PG) / *trīzàn* (DV) / *trèzan* (ŠNJ) / *trizàn* (ČI, H, KR, NU, R, RP); *turàk* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *turàk* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *ucàt* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *ucàt* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *ugàñ* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *ugàñ* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *upàñak* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *upàñak* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *utàc*²² (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RB) /

²⁰ Govor Pagubica ne poznaje ovaj leksem, već je u uporabi imenica *sablun*.

²¹ U govoru Roča ova se imenica koristi samo u obliku umanjenoice: *rapčić*.

²² U govoru Račica imenica u značenju 'otac' glasi *uça*, kao i u mnogim bužetskim govorima.

utác (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *vanë* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *vanè* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *Vazàn* (KO, KŠ, PG, RA, RB) / *Vazàn* (D, DV, G, O) / *Vazàn* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *vëtar* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *vëtar* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *vrëdan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *vrëdan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *vuâzaj* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *uviëzani* (PG) / *vuâzaj* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *žàlusan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *žàlusan* (PG) / *žàlusan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ)

- b) prijelaz *a* u *ua* u dugim slogovima: *duân* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *duàn* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *luâš* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *luâš* (PG) / *luâš* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *tuâs* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *tuâs* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *vuâs* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *vuâs* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ)

Pojedini govori u ovoj skupini poznaju i riječ u značenju 'vosak', u kojoj se *a* ostvaruje na mjestu kratkoga poluglasa: *vôsak* (G, RA, PG) / *vusäk* (O). U govoru Škrinjara ta imenica odgovara značenju *lùj*, dok ostali govori nemaju u uporabi nijedan od navedenih leksema. Odras *a* na mjestu kratkoga poluglasa i *ua* na mjestu dugoga potvrdili su svi dosadašnji istraživači ovih govora (v. Ivić 1961: 141; 198; Kalsebeek 1987: 92-93; Vivoda 2005: 80; Klarić 2020: 97).

Primjeri ekscerpirani iz ogleđa govora:

Drügi duân su me pejãli tàmu kãmu je bilò tò za pôc. (PG); *Bilà san va hïši kadè nî se pugödilu (...)* (PG); (...) *je hïti jëna mërva jës va ugãñ.* (PG); *Za Vazàn smo dëlali krüh (...)* (PG); (...) *jüdi su huðili h mãši (...)* (PG); (...) *za prïc gòrika na sëdan-ösan ûr.* (DV); *Tò je na sedavnãjsti pëviga i tuâ duân zdìnemo pûsta.* (O); (...) *stãvili na kaköva dãska ili takò kãj (...)* (DV); *Griëmu nedëja, pundëjak i turäk pak sturîmu fëšta ot mãčkar.* (O); *Ako nî bîv drügi samãñ blîzu, säka nedëja je bîv plës.* (RA); *Mãlin je bîv u Kõtlih ne vöda.* (KO); *Tu mëstu ànka danàs kličeja fruát ut ubjakã.* (R); *I barëta je prišla vãn.* (KR).

U drugu skupinu ulazi nekoliko govora naselja koja su smještena u središnjoj zoni, odnosno u bližoj okolici Buzeta. To su naselja **Sveti Ivan** i **Škrbina**. U tim je govorima odraz kratkoga poluglasa *a*, a to potvrđuju sljedeći primjeri: *badãñ, bravinac, česàn* (ŠK) / *česàn* (SI), *češãj* (ŠK) / *češãj* (SI), *četrtãk, čòdan, danàs, dãska, dãš, dòbar, grãbar, kàsno* (ŠK) / *kàsno* (SI), *kòšãj, kònãc, kròtak, làgak, lagãt, lõhat, lõnãc, mãčãk, mãgla, mãlin* (ŠK) / *mãlen* (SI), *mãlinar* (ŠK) / *mãlenar* (SI), *mãša, mõkar, nõhat, õcãt, õgãñ, õpãnak, õtãc, papãr, petãk, pòndëjak, pòtan, prasãc, rabãc, samãñ, sãnat, smëšan, staklò, svëkar* (ŠK) / *svëkõr*

(SI), *svetác, tának, telác* (ŠK) / *telác* (SI), *torák, trézan, udovác, Vazán, vózaj, vétar, vòsak, vrédan, žalosan* (ŠK) / *žalosan* (SI). U oba govora zabilježili smo jednu iznimku. Riječ je o brojevima *sédun / sédon* i *òsun / òson*, u kojemu se pojavljuje odraz *u* u Škrbini odnosno *o* u Svetome Ivanu.

Odraz *o* na mjestu dugoga poluglasa zabilježen je u primjerima *dón, lóš, vòs*.

Primjeri ekscerpirani iz ogleđa govora: (...) *isti dón kát i jás*. (ŠK); *Kadè je sedà samàñ, mi smò klìcali Škòja*. (ŠK)

Treću skupinu čine govori u kojima se poluglas *u* riječima s nepostojanim vokalom realizirao kao *ε* kada je naglašen, odnosno *e* u nenaglašenu slogu; kao *a* u riječima s postojanim vokalom, a *ua* u dugim slogovima. Istraživanja su pokazala da tu spadaju svi jugozapadni govori: naselje **Vrh** s okolnim govorima: **Klarići, Marčenegla, Paladini, Barušići**. Prema podacima obavjesnikā iz te govorne skupine isti su odrazi zastupljeni i u ostalim govorima Vrhuvšćine: **Medveje, Mandalenići, Negnar i Šćulci**.

Potvrde oblika:

- a) prijelaz *ə* u *a* u kratkim slogovima s postojanim odrazom: *danès* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *dàska* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *dáš* (BŠ, KL, MČ) / *dáž* (PA) / *dás* (V); *kàsnu* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *lógat* (KL, MČ, V) / *lagát* (BŠ, PA); *màgla* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *màlin* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *màlinar* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *màša* (BŠ, KL, MČ, PA) / *màsa* (V); *sàñat* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *stakló* (BŠ, KL, MČ, PA, V)
- b) prijelaz *ə* u *ε* u kratkim naglašenim slogovima s nepostojanim odrazom: *česěj* (BŠ, KL, MČ, PA) / *cešėj* (V); *česéh* (BŠ, KL, MČ, PA) / *cešén* (V); *četrték* (BŠ, KL, MČ, PA) / *cetrték* (V); *duvéc* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *kunéc* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *lunéc* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *mačék* (BŠ, KL, MČ, PA) / *macék* (V); *papér* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *peték* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *pysék* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *praséc* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *rabéc* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *saméh* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *svetéc* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *teléc* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *turék* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *ucét* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *ugéh* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *Vazén* (BŠ, KL, MČ, PA) / *Vazéh* (V)
- c) prijelaz *ə* u *e* u kratkim nenaglašenim slogovima s nepostojanim odrazom: *bèsen* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *bravínek* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *čòden* (BŠ, KL, MČ, PA) / *còden* (V); *dòber* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *gràber* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *kàšej* (BŠ, KL, MČ, PA) / *kàšej* (V); *kruátek* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *luáhét* (BŠ, KL, MČ, V); *mòker* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *nòhet* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *pòten* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *pundèjek* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *slèpec* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *smèšen* (BŠ, KL, MČ, PA) /

směšen (V); *tànek* (BŠ, MČ, PA); *trězen* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *věter* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *vrěden* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *žálusen* (BŠ, KL, MČ, PA)

- d) prijelaz ə u *ua* u dugim slogovima: *duàn* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *luáš* (BŠ, KL, MČ, PA) / *luáž* (PA) / *luás* (V); *svekuár* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *tuás* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *vuás* (BŠ, KL, MČ, PA, V)

Zabilježno je i nekoliko iznimaka: u svim se govorima leksemi *lágak* i *vòsak* realizira s *a*, iako je poluglas nepostojan. U govoru Paladina ista je iznimka zabilježena u imenici *láhat*, a u govoru Vrha i Klarića u pridjevima *tànak* i *žalusan*. Također, u svim se govorima ove skupine realizira odraz *u* u brojevima *sédun* i *òsun*.

Primjeri ekscerpirani iz ogleđa govora: *U naše vase najvéc je bilò zemjorádniku.* (V); *Smo pustili za Véli peték, za Bójža vilija i za prvi duàn na sédun dvanájstiga.* (V); *Danás mi ni krivu da san támu živéla jer vidin utroké.* (V); (...) *viñev je dáge ván* (...) (PA); (...) *i tuáku ku prideja véli dažji* (...) (PA); (...) *se skiješ puli ugeñ.* (PA); *Ekú, tulíku je bilò za en duàn kád se je trgalu i nurmálnu dělalu.* (PA).

Govor Vrha opisala je Nataša Vivoda u knjizi *Buzetski govori*. Iako jasno ne navodi pravilo, iz primjera je vidljivo da se u riječima s nepostojanim vokalom realizirao kao *ε*, a u kratkima naglašenim kao *a* (v. Vivoda 2005: 159).

Četvrtu skupinu čine govori u kojima je kontinuanta starohrvatskoga poluglasa u kratkim slogovima s postojanim odrazom *a*, s kratkim nepostojanima *e*, a u dugima *ɔ*. Riječ je o govorima **Štrpeda** i **Kajina** – naselja koja su smještena na sjeverozapadnoj strani Buzeta.

Potvrde oblika:

- a) prijelaz ə u *a* u kratkim slogovima s postojanim odrazom: *danás, dàska, dàš, lagát, màgla, staklò, ván*

Iznimke su zabilježene u brojevima 'sedam' i 'osam', kao i u mnogim buzetskim govorima. Naime, u Štrpedu i Kajinima ta dva broja odgovaraju značenju *sédom* i *òsom*.

- b) prijelaz ə u *e* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *badéñ, bėsen, bravinec, česèn, češej, četrték, čòden, dòber, gròber, kòšej, kònec, lòhet* (KA) / *lòket* (ŠT); *lonéc, maček, nòket, océt, ogéñ, opònek, papér, peték, pisék, pòndèjek, pòten, praséc, rabéc, saméñ, směšen, svetéc, teléc, tòrek, trězen, udovéc, Vazén, vòzej, věter, vrěden, žalosen* (KA)

- c) prijelaz ə u *ɔ* u dugim slogovima: *dón, lóš, slipòr, svekòr*. U odraze s *ɔ* ulaze i riječi u kojima se vokal produljio: *kòsnò, mòlèn, mòlènar, mòša, sònat*.

Što se tiče odraza u kratkim slogovima s nepostojanim vokalom, iznimku predstavljaju riječi *kròtak*, *làgak*, *tànak* i *vòsak* u oba govora te pridjev *žàlošan* u govoru Štrpeda, u kojima je odraz *a*, a ne *e*.

Primjeri ekscerpirani iz ogleda govora: *Nàs je bìlo sèdom otròk*. (ŠT); *Je bìu cà pò òsom dòn*. (ŠT); *Kàt je prišla vàn, smò teklè dòma màme* (...) (ŠT); *Kàt je prišo telèc, nàнке mlíkà nìsmò imèle*. (ŠT); *Fritule i kròštule smò dèlale: fritule za Božić i Vèle petèk*. (ŠT); *Smò se igròle za Vazèñ za jòja kòhana*. (ŠT).

Razlika između četvrte i pete skupine je u riječima s nepostojanim odrazom poluglasa. Naime, u govoru Štrpeda i Kajina u takvim se riječima ostvaruje neutralni *e*, a u govorima pete skupine otvoreni *e* (ϵ) bez obzira na mjesto naglasaka. Riječ je o govorima naselja koja su smještena u užoj okolini Buzeta iznad rijeke Mirne: **Sveti Martin**, **Franečići** i **Krbavčići**. Odraz ϵ potvrđuje i Josip Ribarić 1916. godine, opisujući govor Draščića (Svetoga Martina): „Nekadašnje poluglasove u pravilu zamjenjuje *a*, samo se u različitim formantima kao refleksi pojavljuje široko ϵ “ (Ribarić 2002: 41). Iste je rezultate istraživanja dobila i Nataša Vivoda (v. Vivoda 2005: 55).

U svim su navedenim govorima potvrđeni isti odrazi, što dokazuju sljedeći primjeri:

- a) prijelaz ∂ u *a* u kratkim slogovima s postojanim odrazom: *danàs*, *dàska*, *dàš*, *lagàt*, *màgla*, *staklò*

U ovoj su skupini govora iznimke zabilježene u brojevima 'sedam' i 'osam', koji glase *sèdøn* i *òsøn*.

- b) prijelaz ∂ u *e* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *česèn*, *česèj*, *četrtèk*, *čòden*, *dòber*, *kòšej*, *kònc*, *kròtek*, *lòhet*, *mòker*, *ogèñ*, *petèk*, *pisèk*, *pòndèjek*, *samèñ*, *smèšen*, *torèk*, *udovèc*, *Vazèñ*, *vèter*, *vrèden*

- c) prijelaz ∂ u ∂ u dugim slogovima: *dòn*, *lòž*, *svekòr*

U potonju skupinu ulaze i primjeri s produljenim vokalom: *kòsno*, *mòlèn*, *mòlènar*, *mòša*, *sònat*.

Što se tiče riječi s nepostojanim odrazom poluglasa, iznimku predstavljaju pridjevi *pòtan*, *tònak* i *žàlošan* te imenica *vòsak*, u kojima se realizira *a*, a ne ϵ .

U šestu skupinu ulazi govor naselja **Marinci**. To je naselje smješteno 4 km južno od Buzeta. Specifičnost ovoga je govora što se poluglas u kratkim slogovima s nepostojanim vokalom realizirao u dijelu riječi kao *e*, a u dijelu riječi kao *a*. Od ispitanih četrdeset i pet riječi s nepostojanim odrazom, u dvadeset i sedam odraz je *e*, a u osamnaest *a*. S obzirom na količinu takvih riječi, teško je govoriti o iznimkama, već je prikladnije reći da je riječ o nesustavnome odrazu.

Potvrde oblika:

- a) prijelaz ə u a u kratkim slogovima s postojanim odrazom: *dàska, danès, dàš, kàsno, lagàt, màgla, sànat, staklò*

Iznimke su brojevi *sédun* i *òsun* s odrazom *u*.

- b) prijelaz ə u e u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *badèñ, bèsen, češèj, česèn, kònèc, lòhet, lònèc, maček, nòket, oçèt, oğèñ, papèr, pisèk, pòndèjek, prasèc, rabèc, samèñ, slipèc, svetèc, šenèc, telèc, tòrèk, udòvèc, Vazèn, vòzej, žalosen*
- c) prijelaz ə u a u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *bravinac, četrtàk, čòdan, dòbar, gràbar, kòšaj, kròtak, làgak, mòkar, opànak, petàk, pòtan, smèšan, tànak, trèzan, vètar, vòsak, vrèdan*
- d) prijelaz ə u o u dugim slogovima: *dòn, lòš, svekòr*

U potonju skupinu ulaze i primjeri s produljenim vokalom: *mòlin, mòlinar, mòša*.

Primjeri ekscerpirani iz ogleđa govora: *Mi smò pèna čakali da prìde Vazèn (...)* (MA); *Smò mòrali nabràt lèsa za pòdmitit oğèñ – sàki svòj snopić.* (MA); *Smò hòdili h mòši u nedèja na nògi.* (MA); *Ni bìu problèm kòko denàs pòc i prić.* (MA); (...) *pu zimè je bìu lèt dvàjset dòn, ànka èn mèsèc.* (MA); *Se grè h mòši ki mòre.* (MA); *Smò imèli vèli samèñ pudnevè, ne punoçè.* (MA). *Za Vèli petàk smò jèli bakalà i kapičine u pèci.* (MA).

Slično je u govoru susjednih **Prodana**, u kojima je dominantan odraz poluglasa ε , ali ima i puno primjera s odrazom *a*. Konkretno, od četrdeset i tri ispitanih riječi s nepostojanim vokalom, u dvadeset i osam pojavljuje se odraz ε , a u petnaest odraz *a*, tako da i u ovome govoru (kao i u Marincima) možemo govoriti o dvostrukome odrazu.

Potvrde oblika:

- a) prijelaz ə u a u kratkim slogovima s postojanim odrazom: *danàs, dàska, dàš, kòsno, lagàt, màgla, mòžen, mòženar, sànat, staklò*

Iznimke su brojevi *sèdon* i *òson* s odrazom *o*.

- b) prijelaz ə u ε u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *badèñ, bazèk, bèsen, bravinèc, česèn, češèj, četrtèk, kòšej, kònèc, jerèm, lònèc, maček, nòhet, oğèñ, papèr, petèk, pisèk, pòten, prasèc, rabèc, samèñ, smèšen, telèc, udòvèc, utòrèk, Vazèñ, vòzej, žalosen*
- c) prijelaz ə u a u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *čabàr, čòdan, dòbar, gòrak, gràbar, kròtak, làgak, làkat, mòkar, opànak, pòndèjak, tànak, vètar, vòsak, vrèdan*
- d) prijelaz ə u o u dugim slogovima: *dòn, lòš*

U potonju skupinu ulazi i primjer *mòša* s produljenim vokalom.

Primjeri ekscerpirani iz ogleđa govora: *Mi smo šli enbòt na dòn na mšša*. (PR).

U sedmu skupinu ulaze oni govori u kojima je kontinuant starohrvatskoga poluglasa u kratkim slogovima s postojanim odrazom *a*, s kratkim nepostojanima *o*, a u dugima *o*. Riječ je o govoru naselja **Črnice** – punkt koji je smješten na sjeverozapadnoj strani Buzeta, pokraj granice sa Slovenijom; o zapadnim buzetskim govorima, naseljima imenom: **Veli Mlun, Mali Mlun, Pračana, Sovinjsko Polje, Sovinjska Brda** te o govoru **Senja** – naselje koje geografski pripada Vrhuvštini, a dijalektološki Sovinjštini. Bez obzira na to što je u svim navedenim govorima odraz poluglasa isti, zasebno ćemo prikazati rezultate istraživanja provedenih u zapadnim, a zasebno u sjeverozapadnim govorima jer se te dvije skupine razlikuju u mjestu naglaska u pojedinim riječima.

Potvrde oblika u govoru **Črnice**:

- a) prijelaz *a* u *a* u kratkim slogovima s postojanim odrazom: *dáš, staklò*
- b) prijelaz *a* u *o* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *badòn, bèsòn, bravìnoc, česòn, česòj, četrtok, čòdon, kššoj, kònòc, lòhot, lònòc, mččok, nòhot, ocòt, ogòn, opańok, pètok, pèsok, pòndèjok, pòton, pròsoc, ròboc, telòc, samòn, smèšon, svètoc, toròk, trèzon, udovòc, Vazòn, vrèdon, vòzòj, žòlòson*
- c) prijelaz *a* u *o* u dugim slogovima: *dòn, lòš, slepòr, svekòr*

U potonju skupinu možemo ubrojiti i primjere u kojima je kratki slog produljen, a takvih duljenja ima najviše u govorima na sjeverozapadu (i sjeveru) dijalekta. Neki od njih jesu: *dšska, kšsno, lògat, mògla, mòlèn, mòlènar, mšša, sòńat*.

Iznimke od navedenih pravila zabilježene su u imenicama *gòber*²³ i *vèter* te pridjevima *dòber* i *mòker*, u kojima je u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom *e*, a ne *o*. Također, iznimka je i pridjev *làgak* s odrazom *a*.

Potvrde oblika u **zapadnim govorima** i govoru **Senja**:

- a) prijelaz *a* u *a* u kratkim slogovima s postojanim odrazom: *danàs* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *dàska* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *dáš* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *lagàt* (S); *màgla* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *màlèn* (S); *màlènar* (S); *màša* (S); *sàńat* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *staklò* (MM, PČ, S, SB, SP, VM)
- b) prijelaz *a* u *o* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *bazòk* (S); *badòn* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *bravìnoc* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *česòn* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *česòj* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *četrtok* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *čòdon* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *dovòc* (S, SB, SP); *gràbor* (MM, S, SB, SP, VM); *gòrok* (S); *kššoj* (S) / *kòšoj* (MM, PČ, SB, SP, VM); *kònòc* (MM, PČ, S, SB, SP, VM);

²³ U primjeru *gòber* konsonant *r* je ispao zbog disimilacije.

kròtok (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *lòhot* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *lònoc* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *mačòk* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *nòhot* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *ocòt* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *ogòñ* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *opòñok* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *papòr* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *petòk* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *pisòk*²⁴ (PČ); *pòndèjok* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *pòton* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *prasòc* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *rabòc* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *telòc* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *samòñ* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *smèšon* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *slipòc* (PČ) / *slipòr* (S); *svetòc* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *tànok* (S) / *tàñok* (PČ); *tòròk* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *trèzon* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *udovòc* (MM, PČ, VM); *Vazòn* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *vòzoy* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *vrèdon* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *žàlòson* (MM, PČ, S, SB, SP, VM)

- c) prijelaz *ə* u *o* u dugim slogovima: *dòn* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *lòš* (MM, PČ, S, SB, SP) / *lòž* (VM); *svekòr* (S)

U zapadnim govorima Veloga Mluna, Maloga Mluna, Pračane, Sovinjskih Brda i Sovinjskoga Polja zabilježeni su primjeri *kòsno*, *lògat*, *mòlèn*, *mòlènar* i *mòša*, u kojima je kratki vokal produljen.

I u ovoj su skupini ovjerene iznimke. U govorima Veloga Mluna, Maloga Mluna, Pračane, Sovinjskoga Polja i Sovinjskih Brda to su riječi *làgak*, *mòkar* i *vètar*, u kojima je u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom *a*, a ne *o*; u govoru Pračane imenica *gràbar*, a u senjskome pridjev *mòker* i imenica *vèter* s odrazom *e* te *vòsak* s odrazom *a*. U svim je govorima ove skupine kao iznimka ovjeren pridjev *dòber*.

Primjeri ekscerpirani iz ogleda govorā: *enbòt nisò bile kòko danàska*. (VM); *Na tri desètega imamò samòñ. Dròge dòn po samjè je bilo sè na òlèkah*. (VM).

Govor Pračane istražila je Nataša Vivoda u svojoj monografiji o bužetskim govorima te je i ona potvrdila da je „poluglas u ovome govoru dosljedno prešao u *o*“ (Vivoda 2005: 201).

Osmoj skupini pripada govor **Saleža, Škuljara i Baredina** – naselja smještenih na sjeverozapadu dijalekta, također na granici sa Slovenijom. Ovi su govori gotovo potpuno podudarni s govorom Črnice, a razlika je u tome što se u ovima svaki *o* ostvaruje zatvoreno, pa tako i onaj koji je nastao od poluglasa u riječima s nepostojanim vokalom.

Potvrde oblika:

- a) prijelaz *ə* u *a* u kratkim slogovima s postojanim odrazom: *danàs*, *dàš*, *màgla*, *staklò*

²⁴ Govor Senja ne poznaje imenicu *pisok*, već se u njezinu značenju rabi *sablun*.

b) prijelaz *ə* u *o* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *badòń, bèsõn* (SA), *bravinõc, çabòr, çesõn, çesòj, četrtòk* (ŠLJ) / *četrtòk* (BR, SA), *çòdõn, gòrok, gròbor* (BR, SA), *kòšoj, kònõc, kròtok* (BR, SA), *lòhõt* (ŠLJ) / *lòkõt* (BR, SA), *lõnõc, mòçok, nõkõt, õcõt, õgòń, õpàńok* (ŠLJ) / *õpòńok* (BR, SA), *papòr, pètòk, pèsok, pòndèjok, pòtõn, prasõc* (ŠLJ) / *pròsõc* (BR, SA), *ròbõc, telõc, samòń, slèpõc* (BR, SA) / *slèpòr* (ŠLJ), *smèšõn, svètõc, tònòk* (BR, SA), *toròk, trèzõn, udovõc, Vazõn, vòsok, vòzõj, vètõr* (BR, SA), *vrèdõn, žòlõsõn*

c) prijelaz *ə* u *o* u dugim slogovima: *dõn, lòš, svekòr, vòs*

U potonju skupinu možemo ubrojiti i primjere u kojima je nezavršni kratki slog produljen, a takvih duljenja ima najviše u govorima na sjeverozapadu i sjeveru dijalekta. Neki od njih jesu: *dòska, kòsno, lògat, mòlèn, mòlènar, mòša, sònat*. U govoru Škuljara zabilježeno je i nekoliko iznimaka što se tiče odraza nepostojanoga poluglasa. To su: *dòbar, gràbar, kròtak, làgak, mòkar, tàńak* i *vètår*, u kojima se na mjestu poluglasa pojavljuje *a*, a ne *o*. Nešto je manje iznimaka prisutno u saleškome i baredinskome govoru: u pridjevima *dòber* i *mòker*, u kojima je odraz *ε*, a ne *o*, te u pridjevu *làgak* s odrazom *a*.

Primjeri ekscerpirani iz ogleda govora: *Tà dõn je mèla mòjà màt pret hišõ es mètlõ ot gròbra (...)* (SA); *Sõsèda je šlà stòvet na õgòń i õšervòla da na õgñè gori ñèjèna kòs ot pršòta.* (SA); *Cèla vòs je grmèla.* (SA); *Sõ bekaròlè otròkè i õnè dõn se nìsõ stòrèle klõbasìce.* (BR); *I smõ gòrè stàvelè papòr i çesõn.* (BR); *Je bìu plès, vèla mòša i tù. õnibõt, õnì dõn se je jèlõ štracòde es plecõn.* (BR); (...) *ali pròsõc i ako ne frùtè.* (BR); *Se çòkalõ àńka õson dõn da se mòlõ õšòšè, zatrdnè.* (BR); *enàjs pùp nàs je bìlõ u Šòležè polè mòšè i smõ šlè na Zrèń plesàt.* (BR).

U devetu skupinu ulazi samo govor **Sluma** – sjeverni punkt buzetskoga dijalekta. Ovaj se govor, uz susjedni Brest, izdvaja u odnosu na ostale po odrazu *ε* na mjestu kratkoga naglašenog poluglasa u pojedinim primjerima. Glas zatvoreni *o* (*o*) pojavljuje se na mjestu kratkoga nepostojanoga poluglasa, jednako kao u govoru Saleža, Škuljara i Baredina. Što se tiče odraza *a*, pojavljuje se na mjestu i dugoga i kratkoga poluglasa koji je postojan, s obzirom na to da taj govor ne poznaje glas *ɔ*, a ni diftong *ua*. Trojni je odraz zamijetio i Josip Ribarić, ali nije odredio distribuciju tih glasova, već je konstatirao da „preteže refleks u obliku vrlo širokoga *e*, u nekim je slučajevima refleks *a*, a u nekim formantima još i *o*“ (Ribarić 2002: 35).

Potvrde oblika:

- prijelaz *ə* u *a* u dugim i kratkim slogovima s postojanim odrazom: *dàn, dàska, kàsno, làget* 'lagati', *làš, málèn, málnèr, màša, sàńet, vàjk, vàs*

- prijelaz ə u o u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *bèdòń, bèsòñ, brvìnòc, čatřtòk, čèbòr, čèsòñ, čèšòl, čùdòñ, gàbòr, kàšòl, kònòc, kràtòk, làkòt, lònòc, màčòk, mòkòr, nõhòt, òcòt, ògòń, òpàńòk, pèpòr, pèsòk, pètòk, pòndèlòk, pòtòñ, pràsòc, ràbòc, ràvòñ, sèmòl, slèpòc, smèšòñ, svètòc, tèlòc, tòròk, trèzòñ, udòvòc, vètòr, Vèzòm, vòsòk, vrèdòñ, vùzòl, žàlòsòñ*
- prijelaz ə u ε u kratkim slogovima s postojanim odrazom u pojedinim primjerima: *cvès 'cvasti', dènes, dèš, lègek, lèn, Lenišće, mègla, pèkò 'pakao', pèń 'panj', stèblò 'stablo', stèklò, stèza 'staza', tènka, vèn*

Iznimke od navedenih pravila čine pridjevi *dòbar* i *tèńek*, u kojemu se na mjestu poluglasa s nepostojanim odrazom pojavljuje glas *a* odnosno *ε*.

Primjer ekscerpirani iz ogleđa govora: *Jès sòñ pàsò sedòndesèt tòvàrè dvà dàn*. (SL); (...) *stàvele u ògòń pèc* (...) (SL); *U nadèle se je šlò h màše – čùda lèdi* (...) (SL); *Mì smò se vàjk smejàle, jègràle skrivača, na škrile i òš čùda tèga*. (SL); *Bòle je dènes zatù ki lùde jìmajò vitùre* (...) (SL); *Jer ni lèhko u èñ česponòće po pòte i smò glèdalè nèbò da vidèmò da li smò na jùšte pòte*. (SL); *Dènes jàkò čùda grèšejo: paràjo da in nõbèn ni ràvòñ*. (SL).

U desetu skupinu ubraja se govor **Bresta**. Posebnost toga se govora očituje u odrazu *u* na mjestu kratkoga nepostojanog poluglasa. Kao ni govor susjednoga Sluma, ni ovaj govor ne poznaje glas *ɔ* ni *ua*, pa se na mjestu i kratkoga i dugoga poluglasa koji je postojan, pojavljuje *a*.

Potvrde oblika:

- a) prijelaz ə u a u dugim i kratkim slogovima s postojanim odrazom: *dàn, dàska, kàsny, làš, làget, màlyn, màlnyr, màša, sànat, svekàr, vàs*
- b) prijelaz ə u u u kratkim nenaglašenim slogovima s nepostojanim odrazom: *bèsun, brvìnuc, čèbyr, čèsun, čèšul, četřtük, čùdun, gàbyr, kàšul, klùpuk, kràtük, kònuc, làhüt, lònuc, màčuk, mòkur, nõhüt, òcut, òguń, pètük, pèsuk, pèpur 'papar', pòtun, pràsuc, pùndèlük, pùpuk, ràbuc, sèmul, slèpuc 'varalica', smèšun, tèluc, tòruk, trèzun, udòvuc, Vèzum, vètur, vòsuk, vrèdun, žàlusun*
- c) prijelaz ə u ε u kratkim slogovima s postojanim odrazom u pojedinim primjerima: *dènes, dèš, lègek, mègla, stèkly, vèn*

Iznimku predstavljaju pridjevi *dòbar* i *tànak* s odrazom *a*.

U posljednju, jedanaestu skupinu, ulazi govor **Lanišća** s odrazom *a* na mjestu naglašenog i nenaglašenog poluglasa koji je postojan te *o* na mjestu kratkoga nepostojanog.

Potvrde oblika:

- a) prijelaz *a* u *a* u dugim i kratkim slogovima s postojanim odrazom: *dàn, dàska, dàš, denàs, kàsno, lagàt, làs, maglà, màlin, màlinar, màša, sànat, staklò*
- b) prijelaz *a* u *o* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *bravìnoc, česòn, češòl, četrtòk, čüdon, gàbor, kàšòl, kràtok, konòc, làgok, làkot, lažlívoc, lonòc, mačòk, mòkor, nuhot, ocòt, ogòñ, opàñok, papòr, petòk, pèsok, ponděłok, pòton, prasòc, ràboc, samòñ, sèdon, směšon, tànok, telòc, trèzon, toròk, udovòc, Vazòm, vètor, vrèdon, žàloson.*

Iznimke su riječi *dòbar, svekàr* i *vòsak* s odrazom *a*.

U svim se govorima u G mn. imenica ženskoga i srednjega roda pojavljuje *a / o / ua* na mjestu poluglasa. Također, u svim se govorima osim sjevernih (Slum, Brest) i istočnih (Lanišće) produljio kratki vokal ispred završnoga 'slaboga' poluglasa. To potvrđuju sljedeći primjeri: *dasuâk / dasuâk / dasòk; kruâv / kruâv / kròv; uvuâc / uvuâc / ovòc* i mnogi drugi. Takvo je duljenje karakteristično za sva tri narječja (v Lukežić 2012: 60).

2. 3. Odrazi početnoga niza *va*

U bužetskome dijalektu u cjelini prijedlog *va* (< *vъ) prešao je u *u*, a takav je oblik nastao nakon redukcije poluglasa u „slabom“ položaju (u ovome slučaju na kraju riječi). Iznimku čine samo govori Pagubica i Škrinjara, u kojima se realizira čakavski odraz *va* te govor Lanišća s odrazom *v*.

Realizacija *u* na mjestu praslavenskoga *vъ alteritetna je jezična značajka jer se pojavljuje u svim trima narječjima: karakteristično je za štokavsko narječje u cjelini, za neke govore čakavskoga i kajkavskoga narječja (periferni istočni i zapadni govori). Odraz *u* u bužetskome dijalektu pojavljuje se u funkciji prijedloga i u dijelu korijena riječi, a zabilježeni su i primjeri s redukcijom te tipičan čakavski odraz *va*. „Prijelaz *w* + poluglas u *u*- jest štokavizam što dolazi i na čakavskom jugoistoku, a primjeri kao *Vazam* jesu čakavski rezultat, odnosno sjeverozapadni čakavski“ (Lisac 2009: 52).

Ispitani su sljedeći primjeri: 'jučer', 'odgojiti'²⁵, 'u', 'udovac', 'udovica', 'unuk', 'unuka', 'unutra', 'upaliti', 'uskoro'²⁶, 'Uskrs', 'Uskrsni ponedjeljak', 'ustati (se)', 'uvijek'²⁷, 'uzeti'.

²⁵ U govoru Črnice na sjeverozapadu u uporabi je glagol *skòjet* u značenju 'odgojiti'.

²⁶ U nekim govorima bužetskoga dijalekta prilog 'uskoro' ne glasi *vaje*, već *dreto* (primjerice u Baredinama i Škuljarima) i *driguman* (primjerice u Malome Mlunu, Pračani i Senju).

²⁷ U mnogim govorima bužetskoga dijalekta prilog 'uvijek' ne glasi *vajk*, već *smeron*. Tako je, primjerice, u govoru Svetoga Ivana, Marinaca, Škrbine, Črnice, Saleža i Baredina. Također, u govorima na zapadu dijalekta (Velome Mlunu, Malome Mlunu, Pračani, Sovinjskim Brdima, Sovinjskome Polju i Senju) te u sjeverozapadnome govorima Štrpeda i Kajina u istome se značenju rabi riječ *selin*.

Potvrde oblika:

- *və* > *u* prijedlog: *Z măm̃a jās san hudī z Dragūćske Vāle u Ćícarīju.* (DV); *Nerpřvu smo nuāšli jenēga mužikānta i u nedēja vjūtru šli smo u māčkare sī skūp.* (O); *U nedēja se je šlō h māši i kadā smo počeli mālu na širje, smo imēli plēs u Krūšvarih.* (RA); *Mālin je bīv u Kōtlih ne vōda.* (KO); *U urēhe ne stāvin nič ku ne mālu marmelāde (...)* (NU); *Smo hudīle u Pāzin ne krōj.* (KR); *Kād se mōralu pōc u vinōgrad, sē se pōstilu čā.* (PA); *Son se ođgojila u srēdnē famejē.* (F); *I u Slōm smō hođile i h mōšē i h vēčerņē.* (F); *Za Vēli petāk smō jēli bakalā i kapičine u pēci.* (MA); *A tā drōgi je šū u grōt.* (ŠK); *Smo kantōle cēla stazā na nōgi u Buzēt plesāt ali u Krōšvare tån i nōzet.* (PR); *enbōt se počēlo brōt u dvanājstē mēsece.* (VM); *Kriš je biū u vrē.* (S); *Smo nōsile jōje u bitēga.* (ŠT); *Je pasāu pōli nās fjōcō ki je bivaū u drōgē vasē.* (SA); *Mōja mām̃a je prođōjala ne samjē u Fontāne.* (BR); *Jās son bila štrnājsta novica u Bardīnah ot dēvet hmēte.* (BR); *U oštarijō se je hođēlo, u nē se je sēdēlo, počivalo, pilo, ānka jēlo.* (SL)
- *və* > *va* kao prijedlog (karakterističan samo za govore Pagubica i Škrinjara): *Va Īstri je najlěpčē.; Mōj nōnu je dēla va rūdniki.; Ōn je ut sākiga mālu nēsa dōli va tā stuāra hiš (...)* *hīti jēna mřva jēs va ugāñ.; (...)* *va mēstu Špitāl va āustrijski vōjski; (...)* *va nāša hiš je juāko rāt prihajāv hūmski pluvān; nikakōr va štāla*
- *və* > *v* kao samostalni prijedlog (karakterističan samo za govor Lanišća): *Běš ti šlā, Marija, v Prāpoće, jūtře?; Smo šlē v štālo.; Krāvo smo kūpili, a mlykō je ostālo v Prāpoćah.*²⁸
- *və* > *v* kao samostalni prijedlog samo ispred konsonanta *r* (karakteristično za sve južne i jugoistočne govore): *v Rōč* (D, DV, G, KO, O, RA, RB) / *v Rōc* (PG) / *v Rōč* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ). Navedeno potvrđuje i ime manifestacije Z armoniku v Roč²⁹ koja se održava svake godine u Roču od 1989.
- Ponekad se prijedlog može i izostaviti: „*Kāj griēš Buzēt?*“ (RA). Tu je jezičnu značajku spomenuo i Josip Lisac (v. Lisac 2009: 38), a zabilježena je i u istočnim krčkim govorima (v. Lukežić i Turk 1998: 42) te u grobničkom govoru (v. Lukežić i Zubčić 2007: 126)
- *və* > *u* u dijelu korijena riječi: *udgujīt* (RA³⁰, RB) / *udgujīt* (BŠ, KL, MČ, V) / *udgojīt* (MA, PR, ŠK) / *udgojēt* (BR, SA, SI, VM³¹); *udovāc* (DV) / *udovȃc* (BS) / *udovòc* (L)

²⁸ Primjeri su ekscerpirani iz *Ozvučene čitanke iz hrvatske dijalektologije* (v. Menac-Mihalić i Celinić 2012: 110).

²⁹ Riječ je o međunarodnome susretu svirača, na kojemu se predstavlja tradicionalna istarska glazba. Održava se svake godine druge nedjelje u svibnju. Prvi je susret održan 1989. godine.

³⁰ Glagol *udgojīt* u Račicama i na Račičkome Brijegu odnosi se na čovjeka, a *zgujīt* na životinje, najčešće svinje.

/ *udovàc* (SI, ŠK) / *udovèc* (KA, MA, ŠT) / *udovéc* (F, KČ, PR, SM) / *udòvoc* (SL) / *udovòc* (ČR, MM, PČ, VM) / *udovòc* (BR, SA, ŠLJ); *udovica* (L) / *uduvica* (DV, KO) / *udovica* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *uduvica* (BS); *unùk* (D, DV, KO, KŠ, O, RA, RB) / *unùk* (BS) / *unùk* (SL) / *unòk* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, KA, KL, KČ, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *unùka* (D, DV, KO, KŠ, O, RA, RB) / *unùka* (BS) / *unùka* (SL) / *unòka* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, KA, KČ, KL, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *upalit* (PR) / *upàlet* (SL) / *upàlyt* (BS) / *upalèt* (MM, PČ, SM³²) / *upuālīt* (DV³³) / *užgàt* (BR, ČR³⁴, S, SA, SB, SP, ŠLJ); *ustàt* (SA)

- *və* > *v* u dijelu korijena riječi pojavljuje se samo u leksemima *vnùk* i *vnùka* u mjesnome govoru Lanišća.
- *və* > *va* u složenica: *vàje* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *vàje* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MA, MČ, NU, PA, R, RP, ŠK, ŠNJ, V) / *vàje* (ČR, F, KA, KČ, PR, SA, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM) / *vàle* (L) / *vèlè*³⁵ (BS, SL); *vàjk* (DV, G, KO, KŠ, O, PG) / *vàjk* (BS, F, KČ, L, MČ, NU, PR, R, SL, SM, ŠLJ) / *vàjka* (BŠ, ČI, H, KL, RP, ŠNJ) / *vàjki* (D, RA, RB) / *vàjki* (KR, PA, V); *Vazàn* (PG, RA, RB) / *Vazàn* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *Vazàn* (ČI, H, KR, NU, R, RP, SI, ŠK, ŠNJ) / *Vazèn* (KA, MA, ŠT) / *Vazèn* (BŠ, F, KČ, KL, MČ, PA, SM) / *Vazèn* (PR, V) / *Vazòm* (L) / *Vazòn* (ČR, MM, PČ, S, SB, SP, VM) / *Vazòn* (BR, SA, ŠLJ) / *Vèzòm*³⁶ (SL) / *Vèzòm* (BS); *Vàzmeni pundèjak* (D, DV, G, KO, KŠ, PG, RA, RB); *Vàzmeni pundèjak* (H, KR, ŠNJ) / *Vàzmeni pondèlok* (L) / *Vàzmeni pondèjak* (ŠK) / *Vàzmeni pondèjak* (PR) / *Vàzmeni pondèjek* (MA) / *Vàzmenè pondèjak* (SI) / *Vàzmenè pondèjek* (F, KČ, SM) / *Vàzmenè pondèjok* (BR, ČR, MM, PČ, S, SA, SB, SP, ŠLJ, VM) / *Vàzmenè pondèlok* (SL) / *Vazmèny pundèluk* (BS) / *Vazmièni pundèjak* (ČI, NU, R, RP) / *Vàzmeni pundèjek* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *važgàt* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *važgàt* (PG) / *važgàt* (BŠ, ČI, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, R, RP, SI, SM, ŠNJ, ŠK, ŠT, VM) / *važgàt* (V); *zavàjk* (D, DV, G, PG) / *zavàjk* (BS, L, PR, SL, ŠNJ) / *zavàjki* (V)

³¹ U govoru Veloga Mluna i Saleža glagol *udgojèt* odnosi se na čovjeka, a *zgojèt* na životinju.

³² U govoru Svetoga Martina u uporabi je i glagol *važgàt* i *upalèt* u značenju 'upaliti'.

³³ U govorima Dragučske Vale u uporabi je i glagol *važgàt* i *upuālīt* u značenju 'upaliti'.

³⁴ U govoru Črnice uz glagol *užgàt* koristi se i *znètèt* u značenju 'upaliti'.

³⁵ Oblik *vèlje* u govorima Sluma i Bresta nastao je tako što se često na mjestu kratkoga naglašenog *a* pojavljuje otvoreni *e* (više o tome u poglavlju o vokalnim sustavima).

³⁶ V. prethodnu fusnotu.

- *va > ø*: *čiêra* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *ciêra* (PG) / *čièra* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *čèra* (BR, BS, ČR, F, KA, KČ, L, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *dovòc* (S, SB, SP) / *duvác* (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *duvác* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *duvèc* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *duvìca* (D, G, KŠ, O, PG, RA, RB) / *duvìca* (BŠ, ČI, H, KL, KR, NU, MČ, PA, R, RP, ŠNJ, V); *nùk* (G, PG) / *nòk* (H, KR); *nùka* (G, PG) / *nòka* (H, KR); *nùtra* (BS) / *nòtra* (SL) / *nòtri* (L) / *nòter* (PR) / *nòtre* (BR, ČR, SA, ŠLJ) / *nòter* (MA, ŠK) / *nòter* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM) / *nuâtri* (D, DV, G, KO, KŠ, PG, O, RA, RB) / *nuâtri* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *stât* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA) / *stât* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *ziêt* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA) / *ziêt* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *zêt* (BR, BS, ČR, F, KA, KČ, L, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *zgojèt* (L) / *zgojèt* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA³⁷, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *zgujît* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *zgujît* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R³⁸, RP, ŠNJ, V) / *zgujèt* (BS).

2. 4. Vokalni sustavi

2. 4. 1. Inventar i distribucija

Buzetski ili gornjomiranski dijalekt izdvaja se među drugim čakavskim dijalektima prema broju vokala. Naime, broj je vokalnih sustava izrazito velik. U tom smislu jezikoslovac Josip Lisac ističe da „(...) na čitavu novoštokavskom području ne bi bilo moguće naći toliko različitih vokalnih sustava koliko ih ima u buzetskom mikrokozmosu“ (Lisac 2009: 35). Slično, Petar Šimunović u članku iz 1970. godine tvrdi da se na cjelokupnome južnoslavenskome jezičnom teritoriju ne može naći područje koji bi bilo toliko jezično izdiferencirano. „Ova je oaza svojom raznolikošću istočnog dijela (Rošćina), južnog dijela (Draguč, Račice), središnjeg dijela (Buzet, Drašćići), sjevernog (Slum) i zapadnog (V. i M. Mlun) Istra u malom. Gotovo da nema na slavenskom jugu takva dijalekatskog prostora koji bi se isticao tolikom iznijansiranošću vokala kao ova mikroregija sjeverne Istre“ (Šimunović 1985: 67). Sve navedeno potvrđeno je i u našim istraživanjima. Name, razlike između govora toga dijalekta najbolje se očituju upravo u vokalnome sustavu. Čak i vrlo bliska naselja imaju

³⁷ U mjesnim govorima Marinci i Škrbine glagol *udgojît* odnosi se na čovjeka, a *zgojît* na domaće životinje, najčešće svinju.

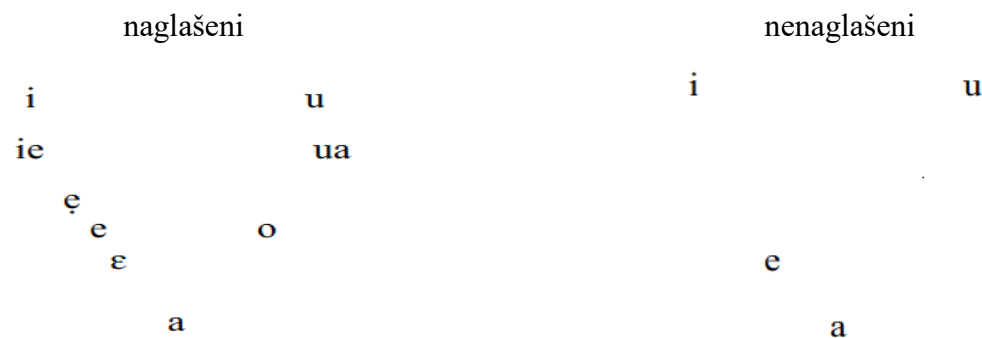
³⁸ U mjesnome govoru Roča glagol *zgujît* odnosi se na čovjeka, a *upitât* na domaće životinje.

prilično velike razlike u govoru, a rezultati istraživanja pokazat će da se naglašeni vokali bitno razlikuju od nenaglašenih te da dolazi do raznih stapanja.

Zajedničko svim buzetskim govorima jest realizacija slogotvornoga *r* bez popratnoga vokala. On se može nalaziti u početnome i medijalnome slogu te može biti naglašen i nenaglašen: *přva* / *přva*, *třgat* / *třgat*, *trkîn* 'kukuruz' / *trkîn*, *žřvaň* / *žřvaň*, *vrtět* / *vrtět*, *zapřla* 'zatvorila' / *zapřla* i mnogi drugi. Iznimku čine pojedini primjer *fěrmēt* 'zaustaviti' u govorima Sluma i Bresta.

Vokalni sustav svih govora koji se protežu od Dragučske Vale do Krušvara isti je. To su govori sljedećih naselja: **Dragučska Vala** (zajedničko ime za više sela i zaselaka), **Draguč**, **Oslići**, **Kosoriga**, **Račički Brijeg**, **Račice** i **Krušvari**. Svi su ti govori smješteni južno od grada Buzeta, a njihov se vokalni sustav sastoji se od sljedećih jedinica:

Distribucija im je sljedeća:

A) vokal *a* pojavljuje se:

- svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto, i to u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *bàjs*, *blätu*, *čēnīca*, *dōma*, *gulīda*, *jābuka*, *jās*, *lāhku*, *kāj*, *kāmik*, *klabūk*, *kulāc*, *kurīzma*, *kušāra*, *māčkare*, *mālu*, *māt*, *nāš*, *ōra*, *pālica*, *pjōčka*, *praščīca*, *Rāčišćina*, *rastañila*, *starīnske*, *slātku*, *stāvīce* 'snopovi žita', *stāvit*, *strāh*, *tāmu*
- kao odraz kratkoga naglašenog i nenaglašenog šva, bez obzira na to je li postojan ili nepostojan: *čēsān*, *čēsāj* (D, DV, RA, RB) / *češāj* (KO, KŠ, O), *čūdān*, *danās* (D, KO, KŠ, O, RA, RB) / *denās* (DV), *dāska*, *dāš*, *dōbar*, *duvāc*, *grābar*, *kāsnu*, *kāšaj*, *kunāc*, *lāgak*, *lagāt*, *māgla*, *mālin*, *mālinar*, *māša*, *mōkar*, *ōsan*, *petāk* (RA, RB) / *piētāk* (D, DV, KO, KŠ, O), *pōtan*, *prasāc*, *pundējāk*, *samāñ*, *sāñat*, *smějšan* (DV) / *smiějšan* (D, KO, KŠ, O, RA, RB), *staklō*, *sūdāc*, *tānak*, *telāc*, *turāk*, *ugāñ*, *utāc*, *vāje* 'uskoro', *vāj*, *Vazān* (KO, KŠ, RA, RB) / *Vazāñ* (D, DV, O), *vējtar*, *vrējdan*, *vōsak* (D, DV, KO, KŠ, RA, RB) / *vusāk* (O), *žālusan*

- kao odraz kratkoga stražnjeg nazala u mnogim primjerima: u korijenskim morfemima *däga, gäba, gasënica, kadëja, öbrač, päpak, pusäda, želät*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *ne Antöña* 'Antunovo, dan sv. Antuna Padovanskog', *ne gluäva, ne kaköva däska, ne mäkina, u vrëca, vöda nusili, za ne köpa, za släma*; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. presenta: *čüjeja, igruäja, kupüvaja, perëja, skuäceja, znuäja*; u tvorbenome morfemu -*nq-* u glagolima II. vrste: *bušnät, upučinat, vrnät, zdinat*
- kao odraz prednjega nazala samo u imenicama *jäčmik* i *zajik*

B) vokal *i* pojavljuje se:

- kao kontinuant *i* u svim položajima: *bilä, bräti, Čícarïja, gulida, hitat, igräli, jäci, kiflice, Lanjšce* (toponim), *küpît, h mäši, mî, peklî, platît, praščica, ramönika, rastuänît, reklî, skriväca, širje, šli, štîri, ugnjšci, uživäli, vînö*
- na mjestu dugoga jata: *bljšcät, blît, brîh, cîli, dvî, drîvu, gnîzdö, lîha* (D, KO, KŠ, O, RA, RB) / *lîhä* (DV), *lîpu, lît* (G mn. imenice *lëtu*), *mîh, mlîkö, pîsäk, rîkâ, mîsît, sîčën, slîp, snîh, srîda, svît, tîlu, tîsnu, tîstu, trîzan* (D, KO, KŠ, O, RA, RB) / *trîzän* (DV), *vrîme, zamîsîli* 'zamijesili', *zvîzdä*
- na mjestu nenaglašenoga jata: *bîžät, divôjka, lipöta, mihûr, svidöžba, sikîra; döli, göri, nuâprit, spövît, vîdit*
- na mjestu nenaglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji: *črñiga, drügiga, nõviga, pñviga, trðiga, vëliga*
- na mjestu sufiksa -*ije*: *grôjzi, kupîšci, üji, urdiëni, zdruävji*

C) srednji *e* pojavljuje se:

- na mjestu nenaglašenoga *e*: *bäle, brekä, čenica, čîne* 'nepodopštine', *čüje, däje, klîče, mäčkare, nedëja, pumörete, reklî, sestrà, teläc, zateplîlu, želëzu, ženä*
- na mjestu nenaglašenoga prednjeg nazala *ę*: *dëset, dväjset, pämet, petnäjs*
- na mjestu kratkoga naglašenog *e* samo u novijim riječima i pojedinim talijanizmima: *fëšta, fëtica, frëza, štikadënt, stupidëca*

D) zatvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ę*, pojavljuje se:

- kao odraz jata u kratkim naglašenim slogovima: *besèda, çerèšna, dèlat, drugdè, grèh, kulènu, lètu, mèra, mèsec, mèstu, nedèja, negdè, nevèsta, pundèjak, samlèli, sèh, sème, smèšan, susèdi, svètlu, tèli* 'htjeli', *ubèсила, urèh, vètar, vrèca, vrèmena, želèzu; starèji*
- na mjestu naglašenoga *e* u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji: *enèga, mujèga*

E) otvoreni *e*, koji se bilježi znakom ϵ , pojavljuje se:

- kao kontinuant *e* u kratkim naglašenim slogovima: *brèk, Buzèšćina, grès* 'grepsti', *krèka, kuntènti, menè, ne* (čestica), *palènta, plès* 'ples', *sè* 'sve', *sèdan, snupè, svujè, tèšku, trèti, vèc, vèli, vèseli, vèžuvati* 'vezivali', *vulè* 'volove', *u zèmjji, Zajèrce* (ojkonim)
- na mjestu kratkoga naglašenog prednjeg nazala: *guvèdu, pužèt, žèt, žètva*
- na mjestu *a* u glagolskome prefiksu *i* u prijedlogu 'na': *neçièt, nemàzat, nevàdila; ne stàvice, ne uknè, ne vòda* 'na vodi'
- u predmetku 'naj' u superlativu pridjeva (i priloga): *nermlàji, nerpřvu, nerslabèji*
- na mjestu kratkoga jata samo u primjeru *srèca*

F) vokal *o* pojavljuje se:

- na mjestu kratkoga naglašenog *o*: *Antòna, bilò, bòp, dòma, dubrò, gròjzi, kilòmetar, kòpa, kunòba, mlìkò, òpet, òrali, òsan, pòčeli, ròba, ròdbina, rògi, smòkve, snòp, svìdòžba, špòtat se* 'rugati se', *štòmih, takò, tròzići* 'putići', *utròk, verzòta, vīnò, vòda, vòli*
- kao odraz naglašenoga stražnjeg nazala u pojedinim primjerima: *klòpku, pòknat, tòča*
- kao odraz fonema $\int$ samo u imenici *sònce* i antroponimu *Hòmjani* u svim govorima te u imenici *sòza* u govorima Draguča i Dragučske Vale

G) vokal *u* pojavljuje se:

- svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto: *bakùn* 'komad', *Brgùdac* (ojkonim), *čùda* 'puno', *Dragùc* (ojkonim), *drùga, jùdi, jùtru, kapùs, klabùk, krùh, kùhat, kùpìt, kùri, Krkùš* (ojkonim), *Krùšvari* (ojkonim), *mùžika, pùs* 'pokladni utorak', *skùpa, sùšìt, škùja, trùdni* 'umorni', *ùji, ùr* (G mn.), *žùj*
- kao odraz stražnjega nazala u pojedinim primjerima: *ghùs, gòlup, gùska, lùk, mùški, nùdit, pàuk* (RA, RB) / *pàvuk* (D, DV, KO, KŠ, O), *subòta, susèt, tùga*
- kao odraz fonema $\int$ (osim u riječima *Hòmjani* i *sònce* u svim govorima te imenici *sòza* u govorima Draguča i Dragučske Vale): *bùha, Buzèt, dùh* 'dugačak', *glubòk, Hùm,*

jàbuka, kùk, kùnèn, mučät, mùs, mūzèn, pùn, pùnica, pùš, sùza, túc, tús, ubùčena, ubúc, isúc (D) / usúc (DV, KO, KŠ, O, RA, RB), vúc, vúk, vùna, žúc, žút, žùtica

- na mjestu dugoga *o*: *búk 'bok', kasún 'sanduk za žito', kús 'kost', mús 'most', núc 'noć', nús 'nos', pú 'pola', rúh 'rog', sáf (D, DV, KO, KŠ, O) / sáv (RA, RB), stú 'sto', štajún 'doba', vús 'zaprežna kola', zvún 'zvono'*
- na mjestu početnoga *və* kao prijedloga, osim riječi koje počinju konsonantom *r*: *v Ròč*
- na mjestu nenaglašenoga *o*, *i* u prednaglasnome i u zanaglasnome položaju: *duvác, gulìda, guvurìt, hudìt, kunác, kupàli 'kopali', kušàra, nugàmi, nusí, prudàja, pukrìt, pumògli, puškrufìv, turàk, uràt, urèh, Uslići (ojkonim), uštarìja, vulè 'volove', zgujìt; bluâgu, lãhku, lãkum, Mårku, mèstu, mièsu, pukrìlu, stòrilu, tàmu, umladìna, vèruvat, želèzu*

H) diftong *ie* pojavljuje se:

- kao kontinuanta dugoga *e* i dugoga prednjeg nazala *e*: *grièda, griēmò, katièra, makiè, šiècät, zièt, pedesièt, pièta, plièsät, puçiètàk, rièbrò, vudiè, svièti, Sì Svièti (ojkonim), šiècàla, zavièzàli, žiènska; jiètra, mièsu, neçièt, pièt, piètàk, prijìt, puçièt, triès, žièja (KO, KŠ, O) / žièjà (D, DV, RA, RB), žièdan (KO, KŠ) / žièjan (DV, O, RA, RB) / žièjàn (D)*
- kao odraz dugoga *jata* samo u pridjevu *bièlu*, imenici *siènu* u svim govorima te u prilogu *nigdièr*

I) diftong *ua* pojavljuje se:

- na mjestu dugoga *a*: *bluâgu, druguâcje, duâli, dvuâ, gluâva, igruâja, jeduân, juâja, kruâtak, kuluâč, kvuâs, luâsi, Mesuârići (ojkonim), mluâdih, nuâc, nuâjdemu, nuâprit, pejuâlu, pukuâzàla, pruâlì, prusijuâli, skuākàli, snuâjden, stuâra, suâm, škuâre, uzuât, vruâta, znuâte*
- kao odraz dugoga *šva*: *duân, luâš, puâse (A mn. imenice 'pojas'), vuâs 'selo'*
- kao odraz dugoga stražnjeg nazala: *guâs 'gust', kruâh 'stijena', luâh 'šumarak', nuâtri, puât, ruâka, ruâp, tuâp 'tup', vuâš 'uš, vrsta neotrovne zmijske', vuâzaj, vuâzak, zuâp*

Govor **Grimalde**, također smješten na jugu, razlikuje se od opisanih govora samo po odrazu stražnjeg nazala. Naime, u prethodnim je opisanim govorima većim dijelom prešao u *a* u korijenskim morfemima, dok je u govoru Grimalde taj odraz zabilježen samo u imenici

öbrač. U ostalim je korijenskim morfemima odraz *o* (ako je naglašen) i *u* (ako je nenaglašen). Što se tiče gramatičkih morfema, razlika je u 3. l. mn. prezenta i I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda, u kojima se na mjestu stražnjega nazala pojavljuje *u*, a u ostalim južnim govorima *a*³⁹.

Vokalni se sustav najjužnijega govora **Pagubica** sastoji od sljedećih jedinica:

naglašeni			nenaglašeni		
i		u		i	u
ie		ua			
e				e	
e	o				
	a			a	

Distribucija im je sljedeća:

A) vokal *a* pojavljuje se:

- svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto, i to u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *bären, cekat, döma, gnät, käj, kämu, mřva, pijän, räm, sämu, takö, sesträ, spät, stät se, zöra, ženä*
- kao odraz kratkoga naglašenog i nenaglašenog šva, bez obzira na to je li postojan ili nepostojan: *cešäj, cesän, cüdan, kadë, käsnu, lägak, mäglä, mäsa, mökar, tänak, utäc, va 'u', väjka, vanë, Vazän, vösak, vrëdan*
- kao odraz kratkoga stražnjeg nazala u pojedinim primjerima: u korijenskome morfemu *öbrac*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *va tä hiš, za Vilija*; u tvorbenome morfemu *-nq-* u glagolima II. vrste: *bušnät, nagnät, pökmat, upucinat, zdignat*
- kao odraz prednjega nazala samo u imenicama *jäcmik* i *zajik*

B) vokal *i* pojavljuje se:

³⁹ Više o tome u poglavlju o odrazima stražnjega nazala.

- kao kontinuant *i* u svim položajima: *bilì, bòji, Bužìć, cèkali, òim, frìtule, hìti, imèt, kìflìce, nìkat, pekli, prìces, prìšli, pìvi, rubìdnica, sìruva, sli, trì, ubùli, vidi, Vilija, ženli, žlica*
- na mjestu dugoga naglašenog jata: *blit, brìh, cìli, liha, lipu, lïvu, mih, mīsìt, mlìkò, razrìdìt, slìp, snìh, svìcà, svìt, tìlu, tìsnu, tìstu, trìzan, vrìme, zvìzdà*
- na mjestu nenaglašenoga jata: *bižàt, lipòta, mihûr, plishà, sikìra; doli, gòri, nuâprit, spòvit, vèdit*
- na mjestu nenaglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji: *cìrniga, drùgiga, kakòviga, nijèniga, nòviga, sàkiga, slàtkiga*
- na mjestu sufiksa *-bje*: *gròjzi, kupìšci, ugnìšci, ùji, urdièni, vesièji, zdruâvji*

C) srednji *e* pojavljuje se:

- kao kontinuant *e* u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *cèkat, dubrè, glèdali, pustulè, rèka, sedavnàjs, selò, sklèda, sègaf 'lukav', spèh, teklà, vèc, vèli, verzòta 'kelj'*
- na mjestu kratkoga prednjeg nazala *ɛ*: *dvàjset, guvèdu, pàmet, petnàjs, pužèt, sèdan, žèt, žètva*
- na mjestu naglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji: *kujèga 'kojega', mujèga*
- na mjestu kratkoga jata u pojedinim primjerima: *besèda, crèpna, dèlat, mlèt, sème, srèca*
- na mjestu *a* u prijedlogu 'na': *ne svàte*
- na mjestu šva u imenici *steklò*

D) zatvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ɛ*, pojavljuje se:

- kao odraz jata u kratkim naglašenim slogovima u većini riječi: *brès, crèšna, grèh, hlèp 'vrsta slatkoga kruha', klèšce, kulènu, lèpce, lètu, mèra, mèsec, mèstu, nedèja, negdèr, nevèsta, pundèjak, sèli, smèšan, svètlu, ubèt, vètar, želèzu; pametnèji, slabèji, starèji*

E) vokal *o* pojavljuje se:

- na mjestu kratkoga naglašenog *o*: *bakalò, bòji, dòma, jòs, kakò, pòkrite, prhòrte, ròdbina, štòmih, takò, verzòta*

- kao odraz naglašenoga stražnjeg nazala u pojedinim primjerima: *dòga, gòba, klòpku, òghen, pòknat, pòpak, tòca, utròba, vòzak, želòt*
- kao odraz fonema *ɫ* u imenicama *sònce* i *sòza* te antroponimu *Hòmjani*

F) vokal *u* pojavljuje se:

- svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto: *cùda* 'puno', *drùgi, fùzi* 'vrsta domaće tjestenine', *jùdi, kapùs, krùh, kùhali, kùma, mùha, prsùt, tù, ubìli, ùji, zùj*
- kao odraz stražnjega nazala u mnogim primjerima: u korijenskim morfemima *gùs, gòlup, gùska, kudèja, usènica* 'gusjenica', *lùh, lùk, mùs, mùski, pàuk, pùpojак, pusùda, rùka, rukàf, rùp, subòta, susèt, tùda, tùga, tùžit, zùp*; u gramatičkome morfemu 3. 1. mn. prezenta: *cùjeju, perèju, skuàceju* te u gramatičkome morfemu I jd. ženskoga roda: *ženùn*
- kao odraz fonema *ɫ* (osim u imenicama *sònce* i *sòza* te antroponimu *Hòmjani*): *bùha, Buzèt, dùh, Hùm, jàbuka, kùk, kùnèn, mucàt, mùs, mùzèn, pùn, pùnica, pùs, tùc, tùs, ubùc, usùc, vùc, vùk, vùna, zùc, zùt, zùtica*
- na mjestu dugoga *o*: *bùk* 'bok', *kasùn* 'sanduk za žito', *kùs* 'kost', *mùs* 'most', *nùc* 'noć', *nùs* 'nos', *pù* 'pola', *rùh* 'rog', *sùf* 'sol', *stù* 'sto', *štajùn* 'doba', *vùs* 'zaprežna kola', *zvùn* 'zvono'
- na mjestu nenaglašenoga *o*, u prednaglasnome i u zanaglasnome položaju: *dubrè, guvòri, huđili, kufcè, kulàci, luži* 'ložio', *màlu, prusìli, pugòdilu, pukrìli, pustulè, sturìt, undà, zustàt; kulìku, màkinun, nusìlu, tèšku*

G) diftong *ie* pojavljuje se:

- kao kontinuant dugoga *e* i dugoga prednjeg nazala *ɛ*: *cièra, griè, imiè* 'imao', *kièga, kukušìè* (G jd. imenice *kòkuš*), *pliès, plièsàt, puciètàk, s Puliè, rièp, svujiè ženiè* (A jd.), *zièli, žiènska; jiètra, mièsu, nacièt, pièt, piètàk, prijìt, pucièt, triès, žièjà, žièdan*
- kao odraz dugoga *jata* samo u pridjevu *bièlu*, imenici *sièenu* te prilogu *nigdièr*

H) diftong *ua* pojavljuje se:

- na mjestu dugoga *a*: *duâ* 'dao', *dvuâ, jeduân, juâja, kruâtak, luâhat, mijuâr, mluâdi, pukuâzàla, skuàceju, stuâvjàla, stuâra, znuân*
- kao odraz dugoga *šva*: *duân, luâs*

- kao odraz dugoga stražnjeg nazala: *guâs* 'gust', *guâš* 'uš, vrsta neotrovne zmiје', *kruâh* 'stijena', *kuâpât se* 'kupati se', *muākà* 'brašno', *muâtît*, *nuâtri*, *puât* 'put', *pusuâdît*, *tuâžît se*

Iz pregleda je vidljivo da se vokalni sustav **Pagubica**, koje su smještene na krajnjemu jugu dijalekta, razlikuje od prethodno opisanih južnih govora po sljedećim glasovima:

- u vokalnome sustavu ovoga govora ne postoji otvoreni *e* (ϵ)
- odraz kratkoga stražnjeg nazala u korijenskim morfemima podudaran je s govorom susjedne Grimalde: dakle, odraz *a* zabilježen je samo u imenici *òbrac*, dok se u ostalim riječima realizira glas *o* pod naglaskom, a *u* izvan naglaska
- na mjestu početnoga *və* kao prijedloga ne realizira se *u*, nego *va* – odraz tipičan za sjevernočakavske govore pazinskoga tipa, s kojima graniče.

Vokalni je sustav govorā **Čiriteža, Nogle, Roštine i Humštine** jednak, a sastoji se od sljedećih vokala:

naglašeni			nenaglašeni	
i		u	i	u
ie		ua		
e	ò	o	e	ò
ε				
	a			a

Distribucija im je sljedeća:

A) vokal **a** pojavljuje se:

- svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto, i to u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *brhàn*, *còkera*, *glávna*, *jàs*, *làrgu* 'daleko', *màma*, *màne*, *marmelàda*, *màslu*, *pàlica*, *paladič*, *takàt*, *tempuràl*, *ubjakà*, *zamòtanu*, *zavìt*
- kao odraz kratkoga naglašenog i nenaglašenog šva, bez obzira na to je li postojan ili nepostojan: *česàn*, *danàs*, *dàska*, *dažjà*, *dòbar*, *petàk*, *sànat*, *Vazàn*, *vètar*
- kao odraz kratkoga stražnjeg nazala u pojedinim primjerima: u korijenskim morfemima *dàga*, *gàba*, *gasènica*, *kadèja*, *makà*, *matit*, *negnàt*, *òbrac*, *pàpak*, *pusàda*,

pusadit; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *gunit vòda, na èna pàlica, preplàvat vòda, stàvija jàbuka, u kòhiña, zavìt u štrùca, zièla mèra*; u tvorbenome morfemu *-nq-* u glagolima II. vrste: *šćìpnat, upučìnat, zdìnat, bušnàt*

- kao odraz prednjega nazala samo u imenicama *jáčmik* i *zajik*

B) vokal *i* pojavljuje se:

- kao kontinuanta *i* u svim položajima: *bisàge, bìt, brižnu, gunit, hiša, hitit, ìman, jìgla, mì, nič, nusila, paladič* 'kolac', *rabila, rikàm, ružìc* 'rogač', *pàtili, rikamàlu, stàvit, stòrile, štìre, štrìge, trì, upàrin, usukàli, vādila* 'učila', *vidin, zàvile*
- na mjestu dugoga naglašenoga jata: *blìt, brih, brìs, civ, dvi, lìpu, mìh, lìha, puvìn* 'ispričam', *slìp, smî* (3. l. jd. glagola 'smjeti'), *snìh, srida, svit, tìlu, tìsnu, tìstu, vrìme*
- na mjestu jata u prednaglasnome položaju: *bižàt, bliščàt, cidìt, divòjka, gnìzdò, mihòr, misìt, mlìkò, pisàk, rikà, sičèn, sikìra, spòvit, svičà, trizàn*
- na mjestu nenaglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji: *čr̀niga, kàkiga, nòviga, puznàtiga, sàkiga, sèdmiga, svètiga*
- na mjestu sufiksa *-bje*: *gròjzi, kupìšći, urdièni, vòji* 'ulje', *zdruàvji*

C) srednji *e* pojavljuje se:

- na mjestu nenaglašenoga *e*, osim u glagolskome prefiksu 'na': *brekà, centimètre, jenà, kliče, màje, pòčele, štrìge, tr̀de, vezàla, ženìli*
- na mjestu nenaglašenoga prednjega nazala *ɛ*: *dvàjset, pàmet, petnàjs*
- na mjestu kratkoga naglašenog *e* samo u novijim riječima i pojedinim talijanizmima: *barèta, frèza, kalcète, kulègica, kurèt, šègav, štèrna, štivalète* 'gornji dio čarapa', *vèru* 'uistinu'
- na mjestu prednaglasnoga *a* u pojedinim primjerima: *jeràm, kregòj*

D) zatvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ɛ*, pojavljuje se:

- kao odraz jata u kratkim naglašenim slogovima: *člùvèk, dèlan, jès, lèpče, lètina, lès, mèra, mèstu, mèšala, nedèt* 'nadjenuti iglu', *ranèje, samlèt, trèbalu, umèsin, undè, urèhi, zrèže; nuvèji, pametnèji*
- na mjestu jata u zanaglasnome položaju (osim u govoru Škrinjara, u kojemu je odraz *i*): *dòlè, gòrè, nuàprèt, spòvet, vidèt*

- na mjestu naglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji: *eněga, uněga*

E) otvoreni *e*, koji se bilježi znakom ϵ , pojavljuje se:

- kao kontinuanta *e* u kratkim naglašenim slogovima: *bilě, blěk 'zakrpa', brěk, črnakě 'žutanjke', en 'jedan', mēhku, mējeni, nēkaj, pečēn, pęc 'peći', plēla, prēla, prēslica, prevēc, stučēn, tēsku, uně bevnakě, vęc 'više', vēli, z vrēlin*
- na mjestu kratkoga naglašenog prednjeg nazala ϵ : *guvědu, žět, žětva*
- na mjestu *a* u glagolskome prefiksu 'na' i prijedlogu 'na': *nebōs, nečiět, nedět 'nadjenuti iglu', negnāt, nemāzat, nemēstu, nepūnilu, nerīban, nevādit; ne dēsēt kilōmetri, ne krājī, ne Krās, ne krōj, ne kōp, ne nīva, ne pudzimak⁴⁰, ne ruāki 'na ruci', ne tlō, ne vretenō*
- u predmetku 'naj' u superlativu pridjeva (i priloga): *nerbōje, nervēc, nerzāt 'naposljetku'*
- na mjestu kratkoga jata samo u imenici *srěca*

F) vokal *o* pojavljuje se:

- na mjestu kratkoga naglašenog *o*: *bilō, bōška, dōdan, dōma, dubrō, gōrka 'vruća', kakōve, kōn, kōš, krōj, mlīkō, mōgav, mōran, nōga, ōku, ōš 'još', pečēnō, pōbrale, pōčela, Rōč, rōžice, slōžene, stōrile, takō, vinō, vōda, vretenō*
- kao odraz kratkoga naglašenoga stražnjeg nazala u pojedinim primjerima: *klōpku, tōča*
- kao odraz fonema ɫ samo u imenici *sōnce* i antroponimu *Hōmjani*

G) vokal *u* pojavljuje se:

- na mjestu nenaglašenoga *u*: *uglājen, umēsīn, usukālu*
- kao odraz naglašenoga i nenaglašenoga kratkoga stražnjeg nazala u pojedinim primjerima: u korijenskim morfemima *gōlup, gūska, mūs, mūski, pāvuk, subōta, tūga, tūžit*; u gramatičkome morfemu 3. l. množine prezenta: *znuaju, perēju*
- kao odraz fonema ɫ (osim u imenici *sōnce* i antroponimu *Hōmjani*): *buhā, Buzět, dūh, Hūm, isūc, kunēn, jābuku, kūk, mučāt, mūs, pūn, pūš, suzā, tūc, ubūc, vūc, vūk, vūna, žūc, žūt, žūtica*

⁴⁰ Potonja četiri primjera preuzeta su iz članka Petra Šimunovića „Ogledi govora na Bužeštini“ (v. Šimunović 1992: 38).

- na mjestu dugoga *o*: *bùk* 'bok', *kasùn* 'sanduk za žito', *kùs* 'kost', *mùs* 'most', *nùc* 'noć', *nùs* 'nos', *più* 'pola', *rih* 'rog', *stù* 'sto', *štajùn* 'doba', *tù* 'to', *vùs* 'zaprežna kola', *zgùn* 'zvono'
- na mjestu početnoga *və* kao prijedloga, osim riječi koje počinju konsonantom *r* (*v Róč*) i u imenicama *unòk*, *unòka*
- na mjestu nenaglašenoga *o*, i to u prednaglasnome i u zanaglasnome položaju: *dubrà*, *kuñà*, *makuvñáča*, *pukusìlu*, *puplàvala*, *pupravìli*, *putìca*, *sturìt*, *ubèt*, *unà*, *urè*, *uzdulà*, *vulà*; *brižnu* 'jadno', *gòrku*, *ìnamu*, *jàku*, *kòkuši*, *mèhku*, *Pièru*, *prvu*, *ràdu*, *sòčnu*, *tàmu*, *žàlus*
- na mjestu kratkoga naglašenog *u* samo u pojedinim primjerima u novijim riječima i primljenicama: *gùšt*, *rùdnik*, *rùm*, *skùcat* 'štucati', *škafùni*, *štrùca*

H) centralizirani *o*, koji se bilježi znakom *ò*, pojavljuje se:

- na mjestu naglašenoga *u*, osim onoga koji je nastao od *l*: *còkale*, *còker*, *čebòv* 'crveni luk', *čòda*, *čòf*, *jòdi*, *krbòn*, *kròh*, *kòhiña*, *kòp*, *lòj*, *nòdit*, *Nògla*, *plòh*, *prascò* (D jd.), *pòsti* 'maskirane osobe', *ròha*, *škòja*, *šòša*, *tò*, *uskòbla*, *vòra*, *žòj*, *žòr*
- na mjestu prednaglasnoga *u* u pojedinim primjerima: *kòpìt*, *mòhà*, *ròbidnica*
- na mjestu kratkoga naglašenoga stražnjeg nalaza u primjeru *gñòs*

I) diftong *ie* pojavljuje se:

- kao kontinuant dugoga *e*: *čièra*, *dièk*, *držiè*, *griè*, *katièra*, *makiè* (G jd. imenice *makà*), *mièv* 'hrast', *pièc* 'peć', *pièta*, *pliès*, *pusièban*, *puvièžen*, *rièp*, *sestriè*, *sièdma*, *šezdesièt*, *usandesìet*, *vudiè*, *vujskiè*, *zièli*, *ziènska*
- kao kontinuant dugoga prednjeg nazala *ɛ*; *mièsu*, *nečièt*, *pièt*, *prijìt*, *pučièt*, *triès*
- kao odraz dugoga jata samo u pridjevu *bièlu*, imenici *siènu* te prilogu *nigdièr*

J) diftong *ua* pojavljuje se:

- na mjestu dugoga *a*: *bevnuàk*, *bluàgu*, *črnuàk* ('žutanjak'; NU), *duàv*, *duperuàn* 'rabim, upotrebljavam', *dvuà*, *fruàt*, *gluàva*, *juàja*, *juàku*, *kruàtak*, *kukušjuàr* 'jastreb', *kvuàs*, *luàsi*, *mijuàr*, *nuàšav*, *prusijuàli*, *rastuànin*, *ruàbac*, *ruàbi*, *rukuàv*, *snuàc*, *sruàn*, *sruàp*, *stuàvja*, *škuàre*, *truàva*, *ubjuàk*, *ultuàr*, *vruàt*, *znuàte*, *zuàda*, *žuàv*
- kao odraz dugoga šva: *duàn*, *dasuàk*, *uvuàc*, *vuàs*

- kao odraz dugoga stražnjeg nazala: *buàn* 'budem', *buà* 'bude', *guàs* 'gust', *kruàh* 'stijena', *puát*, *ruàka*, *ruàp*, *rukuàv*, *tuàda* 'tuda', *vuàš* 'uš', vrsta neotrovne zmiје', *vuàzak*, *zuàp*

U ovoj je skupini dosada istražen samo govor Nugle, kojim su se bavili Pavle Ivić (1963), Petar Šimunović (1970), Janneke Kalsbeek (1985 i 1987) i Nataša Vivoda (2005). U interpretaciji vokalnih sustava istraživači se nisu složili samo u vezi sa zatvorenim *e*. Naime, Ivićeva i Vivodina istraživanja pokazala su da se taj glas pojavljuje na mjestu kratkoga naglašenog jata (v. Ivić 1963: 229 i Vivoda 2005: 81), a Šimunović i Kalsbeek zabilježili su da kratki jat prelazi u neutralni *e* (v. Kalsbeek 1985: 314; Šimunović 1970: 39). Kao što je vidljivo iz opisa, naša su istraživanja podudarna s Ivićevim i Vivodinim.

Govori Vrhuvštine, odnosno naselja imenom **Vrh**, **Klarići**, **Medveje**, **Marčenegla**, **Marčeneško Polje**, **Paladini**, **Barušići**, **Mandalenići**, **Negnar** i **Šćulci** imaju sljedeći vokalni sustav:

naglašeni			nenaglašeni		
i		e	i		u
ie		ua	y		
ɛ					
e	ɔ̇	o	e	ɔ̇	
ɛ					
	a			a	

Distribucija im je sljedeća:

A) vokal *a* pojavljuje se:

- svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto, i to u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *badñíce*, *Bòjza vilija* (V), *dvanàjs*, *jàs*, *kadà*, *kàj*, *kampàna*, *klubasíca*, *kràve*, *màt*, *prudajàli*, *pubràt*, *rakíja*, *najì* 'najede', *ne ràmeni*, *sàka*, *sàmu*, *stòrila*, *šíla* (V), *tr̀gat*, *znàla*
- kao odraz kratkoga postojanog šva: *dàska*, *dàš*, *kàsnu*, *màgla*, *màlin*, *màlinar*, *màša*, *sànat*, *staklò*
- kao odraz kratkoga stražnjeg nazala u pojedinim primjerima: u korijenskim morfemima *makà*, *matìt*, *dàga*, *gàba*, *pusàda*, *pusadìt*, *želàt* / *želàt* (V); u

gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *drètu ne bàčva, ne frèza, ne lètrika, ne Pepelnìca, pruntàt dikàj za marènda, u màkiña, za Bòžja vilija*; u gramatičkome morfemu 3. 1. množine prezenta: *perèja, prìdeja*; u tvorbenome morfemu -*nq*- u glagolima II. vrste: *šćipnat / śćipnat (V), zdìnat*

- kao odraz prednjega nazala samo u imenicama *jáčmik / jácmik (V)* i *zajik*

B) vokal *i* pojavljuje se:

- kao kontinuanta *i* u svim položajima: *bàvit, britvica, fíniv, hčí, jìme 'ime', kurizma, lišća, màkiña, Pepelnìca, prudajàli, rivàli, skrit, stòrila, sì 'svi', strić, šit / śit (V), štiri, vòdin, zdràvi, zimà, žnídarica / źnídarica (V)*
- na mjestu nenaglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji: *črniga, dvanájstiga, nòviga, puštèniga, stuàriga, vèseliga*
- na mjestu sufiksa -*ije*: *grójzi, kupišći / kupišći (V), ùji, ugníšći / ugníšći (V), urdièni, vesèji, zdruávji*

C) otvoreni *i*, koji se bilježi znakom *y*, pojavljuje se:

- na mjestu nenaglašenoga jata: *byžàt, blyščàt, dyvòjka, dòly, gnyzdò, gòry, lypòta, myhòr, mysit, mlykò, nuàpryt, pysèk, rykà, syčèn, sydèt, sykèra, spòvyt, ucydit, vidyt*

D) srednji *e* pojavljuje se:

- na mjestu nenaglašenoga *e*: *brentíc, brhàniće, jàgude 'bobice grožđa', kràve, nàše (V), pejàt, petehà, petèk, pòcer 'poslije', škòrne, ustàne, uženila (V)*
- na mjestu nenaglašenoga šva u kratkim slogovima s nepostojanim vokalom: *čòden / còden (V), dòber, gràber, luàket, mòker, pòten, pundèjek, smèšen / smèšen (V), trèzen, vèter, vrèden*
- na mjestu kratkoga naglašenog *e* samo u novijim riječima i pojedinim talijanizmima: *bragèše / bragèše (V), fèšta / fèšta (V), frèza, kalcète 'kratke čarape', lètrika, maštalèta 'čaša' / maštalèta (V), srdèla, štikadènt 'čačkalica' / štikadènt (V), šupidèca 'glupost' / šupidèca (V)*

E) zatvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ę*, pojavljuje se:

- kao odraz dugoga i kratkoga naglašenog jata: *čluvéč / cluvéč (V), crékva, črèpna / crèpna (V), dèlat, cerèšna (V) / črèšna, grèh, kadè, lèha, lèpu, lèšnak / lèšnak (V), lètina, lètu, lèvu, mèra, mèh, mèšat / mèšat (V), mlèt, nedèja, plèšna / plèšna (V),*

putrèba, razrèdnat, rěšit / rěšit (V), rězat, slěp, sněh, spuvědat, srěda, tēh, tēstu, trěbalu, trězen, věra, vrěme, zěnica, zvězda, živěla (V)

- na mjestu naglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji: *eněga, mojěga*

F) otvoreni *e*, koji se bilježi znakom ε , pojavljuje se:

- kao kontinuant *e* u kratkim naglašenim slogovima: *hćerě* (D jd. imenice *hći*), *hlustě* (A jd. imenice *hlòs* 'ogrozd, peteljke bez zrna'), *mačkatěla* 'sorta grožđa', *prěs, pusěn* 'posvuda', *sě* 'sve', *spěć, svujě, šetěmber, šlě, těšku, utrukě* (A mn. imenice *utròk*), *věć, věli*
- na mjestu naglašenoga *šva* u kratkim slogovima s nepostojanim vokalom: *češěj / cešěj* (V), *česěn / cešěn* (V), *duvēc, kunēc, petěk, saměń, turěk, ugěń, Vazěn* te u prilogu *daněs*
- na mjestu kratkoga naglašenog prednjeg nazala: *guvědu, pužět / pužět* (V), *žělu / zělu* (V), *žětva / zětva* (V)
- na mjestu *a* u glagolskome prefiksu *i* u prijedlogu 'na': *nebòs, nečiět, nemàzat, nerìban; ne buàčva, ne kràji, ne nívi, ne ruàki, ne Vrhě*
- u predmetku 'naj' u superlativu pridjeva (i priloga): *neměstu, nerprvu*
- na mjestu kratkoga jata samo u primjeru *srěća*

G) vokal *o* pojavljuje se:

- na mjestu kratkoga naglašenog *o*: *bilò, Bògu, bòje, bòt, dažnò, dnò, dòma, dòsta, jaketòn, kapòt, kòtula, mòj, mòremu, nabòt* 'odjednom', *nòsimu, òblak, òbračaj, pòć, pukòjni, pòner* 'poslije', *pòtni, stòrila, teplò, utrukòn, vinògrad, vòli*
- kao odraz naglašenoga stražnjeg nazala u pojedinim primjerima: *klòpku, tòća / toća* (V), *utròba* te u svršenome prezentu glagola 'biti': *bòn, bòš, buà, bòmu, bòte, bòja*
- kao odraz fonema *l* samo u imenici *sònce* i antroponimu *Hòmjani*

H) vokal *u* pojavljuje se:

- na mjestu nenaglašenoga *u* u većini primjera: *ujěs, umiděca* 'vlažnost', *usukàla* (V) 'odnosi se na vunu'

- kao odraz naglašenoga i nenaglašenoga stražnjeg nazala u pojedinim primjerima: *gòlup, gùska, kùkuj, mùš / mùs (V), mùški / mùski (V), rukuáv, subòta, susèť, tuga, tužit / tužit (V)*
- kao odraz fonema *ǃ* (osim u imenici *sònce* i antroponimu *Hòmjani*): *bùha, Buzèt, dùh, glubòk, Hùm, jàbuka, kùk, kunèn, mučàť / mucàť (V), mùs, muzèn, pùn, pùnica, pùš / pùs (V), sùza, tùć, tùs, ubùć, vùć, vùk, vùna, žùć / žùc (V), žùť / žùť (V), žùtica / žùtica (V)*
- na mjestu dugoga *o*: *bùk 'bok', kasùn 'sanduk za žito', kùs 'kost', mùs 'most', nùć 'noć', nùs 'nos', rùh 'rog', stù 'sto', štajùn 'doba' / štajùn (V), tù 'to', vùs 'zaprežna kola', zvùn 'zvono'*
- na mjestu završnoga *-l* na dočetu završnoga sloga u imeničkim riječi u pojedinim primjerima (*ol > ov > u*): *dù 'dol', fačù 'marama', gù 'gol', pù 'pola', pustù 'cipela', sù 'sol', vù 'vol'*
- na mjestu početnoga *və* kao prijedloga
- na mjestu nenaglašenoga *o*, i u prednaglasnome i zanaglasnome položaju: *hudít, 'jedino', kunòba, kurizma, kurumàč, nusít, pubràť, pumòć, pupít, pustíli 'postili', sturít, svujè, ustàne; blàtu, bržu, črnu, imamu, jedínu, kurumàčun / kurumàcun (V), làznu, òblačnu, pumàlun, štàbelu / štàbelu (V), tràhture, ustàlu, znàlu*
- na mjestu naglašenoga *u* u pojedinim talijanizmima: *fùrbu 'lukav'*
- na mjestu nenaglašenoga šva u broju *sédun*

I) centralizirani *o*, koji se bilježi znakom *ò*, pojavljuje se:

- na mjestu naglašenoga *u*, osim onoga koji je nastao od *ǃ*: *čòda, čòvalu, drògi, jòdi, jòra, jòtru, kròh, kòhat, lòj, luncò (D jd.), mòha, nabròšene, pršòť, pudnevò, pumòs, sigòru, skòpa, trbòh, tròdni 'umorni', tòka 'tu', tòra, žòj / žòj (V)*
- na mjestu stražnjega nazala u imenici *gñòs* i glagolu *nòdit*
- na mjestu prednaglasnoga *u* u pojedinim primjerima: *kòpít, pòstit, pòstílu, zbòdìli*

J) diftong *ie* pojavljuje se:

- kao kontinuant dugoga *e*: *griè, katière, pièti 'peti', raskrgièvali, sièdmi, strampuntièvat 'grubim šavovima spajati dijelove tkanine pri šivanju' (V), uvciè, zièt, žiènska (V)*

- kao odraz dugoga prednjeg nazala ϵ : *miěsu*, *něčiět* / *něciět* (V), *prijieť*, *pučiět* / *pučiět* (V), *tries*, *žiejen* / *ziejen* (V), *žieja* / *zieja* (V)
- kao odraz dugoga jata samo u pridjevu *biělu* i imenici *siěnu* u svim govorima ove skupine te u prilogu *nigdiěr* u govoru Paladina

K) diftong **ua** pojavljuje se:

- na mjestu dugoga *a*: *bruáli*, *dvuá*, *frezuá* 'obrađivati zemlju motokultivatorom', *gluávna*, *kruátek*, *luáh*, *mijuár*, *mluádi*, *nuác*, *puznuán*, *rukuáv*, *škuáre*, *ultuár*, *znuá*
- kao odraz dugoga šva: *duán*, *luáš*, *svekuár*
- kao odraz dugoga stražnjeg nazala: *guás* 'gust', *kuáda* 'kuda', *kruáh* 'stijena', *luáh* 'šumarak', *nuátri*, *puát* 'put', *ruáp*, *ruáka*, *tuáda* 'tuda', *tuáp* 'tup', *vuáš* 'uš, vrsta neotrovne zmije', *vuázej*, *vuázek*, *zuáp*

Vokalni sustav **Svetoga Martina, Franečića i Krbavčića** sastoji se od sljedećih vokala:

Distribucija im je sljedeća:

A) vokal **a** pojavljuje se:

- svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto, i to u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *baráka*, *bogát*, *dõma*, *káj*, *màma*, *mõjà*, *pàra*, *pàtëna*, *rikamále*, *šála* 'sala za ples', *šjõrpa*, *trinájs*, *vájke*, *žlica*, *žnídar*
- kao odraz kratkoga postojanog šva: *danás*, *dáska*, *dáš*, *lagát*, *máglá*, *sõnat*, *staklõ*
- kao odraz kratkoga nepostojanoga šva u nekoliko riječi: *võsak*, *põtan* i *žálosan*
- kao odraz kratkoga stražnjeg nazala u pojedinim primjerima: u korijenskim morfemima samo u imenici *dága* 'daska na bačvi'; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *šlě* u *šála* 'otišli u salu za

ples', šù u vòjska, u bòška, u èna còra, zèu rimòneka; u tvorbenome morfemu -nq- u glagolima II. vrste: pòknat

- kao odraz prednjega nazala samo u imenicama *jačmèn* i *zajik*

B) vokal *i* pojavljuje se:

- kao kontinuanta *i* u naglašenome položaju, osim na posljednjemu i jedinome kratkom slogu, u kojemu prelazi u zatvoreni *e*: *bìvan* 'stanujem', *bogatija*, *borovina*, *klicalo*, *kopišće*, *mladiće*, *močit*, *níva*, *odgojila*, *prišò*, *sipat*, *storila*, *škrièe*, *zajik*
- na mjestu jata u prednaglasnome položaju: *bižat*, *blišcát*, *cidit*, *gñizdò*, *ličile*, *lipòta*, *mihòr*, *misit*, *mlikò*, *pisèk*, *plišná*, *riká*, *sičèn*, *sidèt*, *sikèra*
- na mjestu nenaglašenoga *i* na početku riječi: *igrèvala*, *imèle*, *imèné* 'imanje'
- na mjestu nenaglašenoga *i* samo u novijim riječima i pojedinim talijanizmima: *bòlesti*, *čentèžimo*, *dibòto*, *limòn*, *mištrić* 'vrsta igre, u kojoj se pogađa kamenčić', *mužika*, *òbičaj*, *piròn*, *pomidòr*, *ràzlike*, *rikamàle*, *šijàpra*, *štimòle*
- na mjestu prednaglasnoga *u* u mnogim primjerima: *kipiù*, *ribidneca*, *slizit*, *zgibiù*

C) vokal *e* pojavljuje se:

- na mjestu dugoga *e*: *čèra*, *igrèvala*, *plès*, *pržòner* 'zatvorenik', *rèp*, *sédma*, *svèten* 'svetom', *šezdesèt*, *zèle* 'uzeli', *žènska*
- na mjestu dugoga prednjeg nazala *e*: *jètra*, *mèsò*, *načèt*, *pèt*, *petèk*, *počèt*, *prijèt*, *žèja*, *žèjen*
- na mjestu kratkoga naglašenog *e* samo u novijim riječima, pojedinim talijanizmima i toponimima: *čentèžimo*, *fameja*, *fèšta*, *frèza*, *karocèla*, *mèdegon* 'liječnicima' (ali *kòntènta*), *pèna* 'jedva'; *Franèčèće*

D) zatvoreni *e*, koji se bilježi znakom *e*, pojavljuje se:

- na mjestu naglašenoga jata, i kratkoga i dugoga: *bèu*, *besèda*, *blèt*, *brèh*, *brès*, *cèu*, *crèkva*, *čerèšna*, *čovèk*, *dèkla*, *dèlat*, *grèh*, *jès*, *kadè*, *klèšca*, *kòlèno*, *krès*, *lèpo*, *lètò*, *lèvo*, *mèh*, *mèra*, *mèsec*, *mèsto*, *mèšat*, *mlèt*, *nedèja*, *nevèsta*, *pondèjek*, *razrèdnat*, *rèšèt*, *sème*, *sèno*, *slèp*, *smèron*, *smèšen*, *snèh*, *spovèdat*, *srèda*, *svèca*, *svèt*, *svètlo*, *tèlo*, *tèsno*, *tèsto*, *vèrvat*, *vèter*, *vreme*, *zavrèlo*, *zvèzda*, *želèzo*; *debòlèje*, *pamètnèje*, *slàbje*
- na mjestu jata u zanaglasnome položaju: *dòle*, *gòre*, *nòpret*, *spòvet*, *vidèt*

- na mjestu naglašenoga i nenaglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji: *čr̄nēga, ēnēga, mōjēga, m̄rtvēga, nōvēga*
- na mjestu nenaglašenoga *i*, *i* u prednaglasnome i zanaglasnome položaju, osim onoga na početku riječi: *bēli* 'bili', *h mēdege, hōde, u ĩstre, kasēneca, lāstavēce, mālen, mālenar, mōgle, mōške, mōžge, oženile, rēce, seromāščena, štōmeh*
- na mjestu sufiksa *-bje*: *grōjze, kōpišće, oje, ordēne, pērje, vesēvje, zdrōvje*
- na mjestu naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *onē, peklē, potoke, prascē, sē* 'svi', *šlē, zgojēt*
- na mjestu zanaglasnoga *u*: *Hvāla Bōge, h mēdege, u Svētēn Martīne*
- na mjestu *i* ispred *r*: *mēr, sēkēra, sēr, štēre* (ali *kumpir*)

E) otvoreni *e*, koji se bilježi znakom ϵ , pojavljuje se:

- kao kontinuant *e* u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *āndeū, bāren, brēk, Buzēt, čenica, kōkošē, māčkare, mōremō, nēkaj, nōter, pensāu, rēc, rēce, rōjendan, teklā, tēškō, teučā, vāje, vēle, ženā, žlice*
- na mjestu kratkoga prednjeg nazala ϵ : *dvājset, govēdo, pōmet, petnājs, požēt, žēt, žētva, žētveñak*
- kao odraz kratkoga nepostojanoga šva, bez obzira na (ne)naglašenost: *česēn, češēj, čōden, dōber, kōšej, krōtek, lohēt, kōnēc, mōker, ogeñ, petēk, pōndējek, samēñ, smēšen, torēk, udovēc, Vazēn, vēter, vrēden*. Iznimku čine samo imenica *grābar* i pridjev *žālōsan*, u kojima je rezultat nepostojanoga šva *a*, a ne ϵ te broj *sēdōn* s odrazom $\varnothing$.
- na mjestu kratkoga jata samo u primjeru *srēća*
- na mjestu dugoga *e* u primjeru *rēp*

F) zatvoreni *o*, koji se bilježi znakom $\varnothing$, pojavljuje se:

- na mjestu svakoga kratkog *o*, bez obzira na (ne)naglašenost: *bakōn, bōje, bōlāna, borōvina, golōš* 'lakom', *mōj, nōga, nosiū, nōter, orāt, orēh, opraēle, opraēka, piōm, pjōčke, pōkōjne, pōmōgle, rēkō, staklō, takōv, tōmbōla*
- na mjestu dugoga *o* u većini primjera: *kasōn* 'sanduk za žito', *kōs* 'kost', *mōs* 'most', *nōc* 'noć', *nōs* 'nos', *štajōn* 'doba', *vōs* 'zaprežna kola', *zgon* 'zvono'
- kao odraz stražnjega nazala u većini primjera: u korijenskim morfemima: *gōba, golōp, gōs, klōpkō, kōdēja, mōkā, mōške, mōš, nōter, pōsōda, pōsōdit* 'posuditi', *pōvek* 'pauk', *rōb, rōka, tōča, tōden* 'tuda', *vōgej* 'ugljen', *vōzej, vōzek, vōš* 'uš, vrsta neotrovne zmije',

znòjò, zòp, želòt; u gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *s kòšćò, z žènskò*; u gramatičkome morfemu 3. 1. mn. prezenta: *pìtajò, plòćajò*

- kao odraz fonema *ʃ* samo u imenicama *jòbòka* i *sònce* i antroponimu *Hòmjanè*
- na mjestu nenaglašenoga šva u broju *sèdòn*
- na mjestu naglašenoga završnoga *-ov*: *pòlè Franèćićò, snòpićò* (G mn. *-ov* > *ò*)

G) vokal *u* pojavljuje se:

- na mjestu prednaglasnoga *u*: *ubòs, umrù 'umro', umèšè, uròk*
- kao odraz fonema *ʃ* (osim u imenicama *jòbòka* i *sònce* i antroponimu *Hòmjanè*): *bùha, Buzèt, dùg, Hùm, kùk, kunèn, mučàt, mùs, obùc, pùn, pùš, sùza, tùc, usùc, vùc, vùk, vùna, žùč, žùt, žùtica*
- na mjestu dugoga *o* u pojedinim primjerima: *mùc 'moć', rùh 'rog', stù 'sto', tù 'to', sù 'sol'*
- na mjestu završnoga *-l* na dočetu završnoga sloga u imeničkih riječi u pojedinim primjerima (*ol* > *ov* > *u*): *dù 'dol', fačù 'marama', gù 'gol', kutù 'kotao', pakù 'pakao', pù 'pola', pustù 'cipela', sù 'sol', šù 'išao', vù 'vol'*
- na mjestu početnoga *və* kao prijedloga: *u Svèten Martìne*
- na mjestu naglašenoga *u* u pojedinim primjerima: *drùštvo, mùglò, mùžika, pùpe, šùgo, tekùće*
- na mjestu nenaglašenoga *u* u pojedinim talijanizmima: *fritula, kròštula, šumagàn*
- na mjestu naglašenoga završnoga *-ov*: *krù 'krov', pòkrù 'poklopac'*

H) centralizirani *o*, koji se bilježi znakom *ò*, pojavljuje se:

- na mjestu naglašenog *u*, osim onoga koji je nastao od *ʃ*: *còra 'tava', čòden, jòha, jòde, kròh, kòhat, mòha, obòćena, obòta, pažòu, skòpa, trebòh, tò, unòk, vòho, žòj*
- na mjestu stražnjega nazala u primjerima *gnòs, lòk, nòdet*

I) vokal *ɔ* ostvaruje se:

- na mjestu dugoga *a*: *bròla, dvò, jòkò, mòndòla, mlòda, nòc, nòšle, òltòr, stòvjat, šjòrpa, štròc* (G mn. imenice *štròca*), *tojòr, vròta*
- kao odraz dugoga šva: *dòn, lòš, svekòr, vòs*
- kao rezultat duljenja naglaska u nezavršnim slogovima: *bogòta, bròta, dòska, držòle, igròle, jòbòka, kantòle, kòsno, klòle, kròva, lòčnè, lògala, mòlo, mòša, oždròvet, pòla,*

paròla, pensòle, plesòle, pogròbet, popejòle, poslòla, rivòle, sòmò, spòla, stòvèla, škòtule, štròca, znòla

Vokalni su sustav Svetoga Martina istražili i opisali Josip Ribarić (1916), Pavle Ivić (1963), Petar Šimunović (1970) i Nataša Vivoda (2005.). Uspoređujući naša istraživanja s istraživanjima spomenutih jezikoslovaca, najviše je podudarnosti s rezultatima Pavla Ivića. Jedina razlika između njegova i našega istraživanja tiče se otvorenoga *e*, koji je u Ivićevu istraživanju, između ostalog, rezultat i dugoga prednjega nazala, dok su naša istraživanja pokazala da je realizirao kao neutralni *e* (v. Ivić 1963: 234). Što se tiče Šimunovića, on u svojem istraživanju nije zabilježio glas zatvoreni *o*, dok za neutralni *e* piše da se pojavljuje na mjestu nenaglašenoga *e*. Prema Ivićevu i našem istraživanju na tom se mjestu redovito realizira otvoreni *e*. Također, istraživanja Josipa Ribarića i Nataše Vivoda pokazala su da je dio vokalnoga sustava govora Svetoga Martina glas otvoreni *o*. Ribarić ga bilježi u primjerima *noga* i *voda*, a Vivoda piše da se pojavljuje na mjestu stražnjega nazala. Ivićeva i naša istraživanja pokazala su da se u većini primjera na mjestu stražnjega nazala realizira *o*.

Vokalni sustav **Svetoga Ivana, Selaca i Strane** gotovo je podudaran s vokalnim sustavom Svetoga Martina, Franečića i Krbavčića, s jedinom razlikom što je u svetoivanskoj skupini odraz nepostojanoga šva *a*, a ne *ε*: *česáj, česán, čòdan, dòbar, kòšaj, kònac, lòhat, mòkar, oğáh, peták, pòndèjak, samáh, smèšan, tòràk, Vazán, vètar, vrèdan*. Tu činjenicu potvrđuje i Pavle Ivić: „Vokalizam (...) Sv. Ivana (SI) u prostoru između Pro i Dr pokazuje isti sistem, ali je refleks kratkoga poluglasa ovde ipak a“ (Ivić 1963: 234).

Vokalni sustav **Štrpeda i Kajina** također je gotovo podudaran sa sustavom Svetoga Martina, Franečića i Krbavčića. Važnija razlika tiče se odraza poluglasa u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: u Svetome Martinu i spomenutim okolnim naseljima odraz je otvoreni *e*, a u Štrpedu i Kajinima srednji *e*.

Vokalni sustav govora **Marinci** sastoji se od sljedećih vokala:

naglašeni			nenaglašeni		
i		u	i		u
	e			e	
	e	ò	e	ò	
		o	e	o	
	a		a		

Distribucija im je sljedeća:

A) vokal *a* pojavljuje se:

- svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto, i to u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *brát, ćapát, hórta, igrát, kløbasica, làtica, màčkare, màń, màslo, nabrát, prascá, sáka, sestrá, skriváča, stazá, trinájs, zádńa, zòrnica*
- kao odraz kratkoga postojanog šva: *dáska, dáš, kásno, lagát, màgla, màlin, màlinar, màša, staklò*
- na mjestu kratkoga nepostojanog šva u mnogim primjerima: *ćòdan, dòbar, grábar, kòšaj, kròtak, làgak, mòkar, peták, pòtan, směšan, vètar, vòsak, vrèdan*
- kao odraz kratkoga stražnjeg nazala: u korijenskim morfemima samo u imenicama *òbrač* i *želát*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *nošila pòšta, šlà pò vòda, u škòla, za jòha, za Vilija*; u tvorbenome morfemu *-no-* u glagolima II. vrste: *bišnát, šćipnat, oporučinat, zdínat*
- kao odraz prednjega nazala samo u imenicama *jáčmèn* i *zajik*

B) vokal *i* pojavljuje se:

- kao kontinuanta *i* u svim položajima, osim na mjestu naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *bilé, bravołili* 'natjecali se', *brižna, cimíter, čistila, dikáj, dòbrè, igračke, igròli, kipių, kòrito, kunfin, miza, nič, ońoliko, partizáni, pázit, pinca, pit, prić, sin, stojì, storila, skalín, u hiši, vinò, Vrajćíc* (hidronim), *zaledit, zašila, zòrnica*
- na mjestu jata u prednaglasnome položaju: *bižát, cidit, gńizdò, lipòta, mihòr, misit, mlikò, pisèk, plišńá, rika, sićèn, sidèt, sikèra*
- na mjestu nenaglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji: *črńiga, drògimi, drògiga, èniga, krváviga, lèpiga, nõbèniga* 'nikoga', *nòviga, nigòviga, pedesètiga, pètiga, pòkòjniga, vèseliga*
- na mjestu sufiksa *-je*: *gròjzi, kòpišći, òji, ońdèni, pèrji, vesèvjì, zdròvjì, zèji*
- na mjestu prednaglasnoga *u* u mnogim primjerima: *bišnát, bitèga, drigòčje, kipių, kipevat, lipių, pistila, ribidnica, zgibių*
- na mjestu zanaglasnoga *u*: *dát mojèmi bårbeti ni nubènimi drògimi, grèn sini* (D jd.), *svojèmi otròki* (D jd.)

C) vokal *e* pojavljuje se:

- kao kontinuanta kratkoga i dugoga *e* u naglašenim i nenaglašenim slogovima: *brék, kolédvat, pancéta, rečén, teklò, téško, véli; čéra, devéta, gré, katéra, lét* (G mn. imenice *lét*o), *pedesét, plés, rép, sédma, svéti, šés, šezdesét, zéli, žénska*
- na mjestu prednjega nazala *ɛ*: *dését, dvájset, govédo, jètra, mèsò, načét, pàmet, pèt, peták, petnájs, plesát, prijét, počét, požét, sèdun, trés, žèja, žèjan, žèt, žétva, žetveńák*
- na mjestu naglašenoga *e* u talijanizmima: *almèno* 'barem', *čestèla* 'pletena košarica za kruh', *fěšta, frěško, kuntènta, maněštra, molète, pèna* 'jedva', *pènzija, véro* 'uistinu'
- na mjestu kratkoga nepostojanog šva u mnogim primjerima: *česén, češèj, konèc, lòhet, ogeń, pòndèjek, pòpek, samèń, torek, udovèc, Vazén, žòlosen*
- na mjestu jata samo u imenici *sréca*
- na mjestu *a* u prijedlogu 'na': *ne nõgi*

D) zatvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ɛ*, pojavljuje se:

- na mjestu naglašenoga jata, i kratkoga i dugoga: *bèu, besèda, blèt, brèh, brès, cèu, crèkvica, Cvètnica, čerèšńa, človek, dèlat, grèh, kadè, klěšća, kolèno, krès, lèpa, lès, lét*o, *lèvo, mèh, mèra, mèsec, mèsto, mèšat, mlèt, nedèja, nevèsta, Nèmcí, obèsit, obèt, pòndèjek, razrèdnat, sèh, sème, sèno, slèp, směšan, snèh, smèla, spovèdat, srèda, sošèt, svèća, svèt, svètlo, tèlo, tèsno, tèsto, trèbala, umrèt, vanè, vèrvat, vètar, vrème, zgorèt, zvèzda, želèzo; pametnèji, starèji*
- na mjestu zanaglasnoga jata: *dòle, gòre, nõpret, spovèt, vidèt*
- na mjestu naglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji: *enèga, mojàmi*
- na mjestu naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *bèn* 'bih', *mojà, prascè, sè* 'svi', *snopè, šlè, zgojàt*
- na mjestu *i* ispred *r*: *mèr, sikèra, sèr, štèri*

E) neutralni *o* pojavljuje se:

- na mjestu zanaglasnoga *o*: *almèno* 'barem', *hòdilo, koliko, làkom, nájco, mòrejo, mrsilo, nõjdejo, nõno, pitom, rèbro, smèron, šòntolo*
- na mjestu naglašenoga završnoga -ov: *ot Vidàco dò Jòričičó, zòjco* (G mn.)

F) zatvoreni *o*, koji se bilježi znakom *ɔ*, pojavljuje se:

- na mjestu kratkoga naglašenog *o*: *bòje, Bòjža, bòlani, kakòva, kandòt, kapòt, Kòmòšćica* (ojkonim), *mòj, mòs, ne nògi, nòk, nòvo, pòc, pògrop, pòner, pòp, pòrtòn, pòšta, pòtòk, pržòn, ròjen, ròže, smòkva, staklò, svòj, štacijòn, vòda*
- na mjestu prednaglasnoga *o*: *kòlèdvat, kòncà, kòrito, kòrizma, lòvac, nòsilo, oštòlo, oženila, pòdmitit* (odnosi se na vatru), *pòzabit, pròvài, ròdiu, snòpić, udòvec*
- na mjestu dugoga *o* u pojedinim primjerima: *kòs* 'kost', *mòs* 'most', *nòc* 'noć', *nòs* 'nos', *štajòn* 'doba', *vòs* 'zaprežna kola', *zgòn* 'zvono'
- na mjestu stražnjega nazala u većini primjera u korijenskim morfemima: *dòga, gòba, gòlop, gosènica, gòs, klòpko, kòdèja, mòkà, pòpek, pòvek, pòsòda, ròp, ròka, ròkòv, sòšet, tòca, utròba, vòš, vòzej, znòjo, zòp*
- kao odraz fonema *ʃ* samo u imenici *sònce*

G) vokal *u* pojavljuje se:

- na mjestu prednaglasnoga *u*: *ubit, umèsto, umr̀la, utròba*
- na mjestu naglašenoga stražnjeg nazala u pojedinim korijenskim morfemima: *gùska, lùk, mùš, mùški* i *tùžit se*
- kao odraz fonema *ʃ* (osim u imenici *sònce*): *bùha, Buzèt, dùh, Hùm, Hùmjani, jòbuka, kùk, kunèn, mučàt, mùs, pùn, pùš, sùza, tùc, vùc, vùk, vùna, žùč, žùt, žùtica*
- na mjestu dugoga *o* u pojedinim primjerima: *mùc* 'moć', *rùh* 'rog', *stù* 'sto', *sù* 'sol', *tù* 'to'
- na mjestu završnoga *-l* na dočetu završnoga sloga u imeničkim riječi u pojedinim primjerima (*ol > ov > u*): *dù* 'dol', *fačù* 'marama', *gù* 'gol', *kutù* 'kotao', *pakù* 'pakao', *pù* 'pola', *pustù* 'cipela', *sù* 'sol', *šù* 'išao', *vù* 'vol'
- na mjestu nenaglašenoga šva u broju *sèdun*
- na mjestu početnoga *və* kao prijedloga: *u pèci, u Škrbini, u živòtu*
- na mjestu naglašenoga *u* u novijim riječima i posuđenicama: *bùro, cùndre* 'rese', *frùštik, gùma, jùšto, mužika, pùpa, rùdnik, rùm, štrùca, šùgo*
- na mjestu završnoga naglašenoga *-ov*: *krù* 'krov', *pòkrù* 'poklopac'
- na mjestu nenaglašenoga *u* u tuđici *kònšumàlo*

H) centralizirani *o*, koji se bilježi znakom *ò*, pojavljuje se:

- na mjestu naglašenoga *u*, osim onoga koji je nastao od *l*: *Còń* (ojkonim), *drògi*, *jòdi*, *jòha*, *jòlika*, *jòra*, *Jòrićici*, *jòtro*, *Kòmòšćica* (ojkonim), *kròh*, *kòhat*, *Mlòn*, *mòha*, *òbòt*, *pažòu*, *pòslòšali*, *pršòt*, *tò*, *unòk*, *skòpa*, *skòza*, *sòho*, *škòja*, *žòj*
- na mjestu stražnjega nazala u primjerima *ghòs*, *lòk*, *nòdit*

I) vokal *ɔ* ostvaruje se:

- na mjestu dugoga *a*: *blògo*, *dòli*, *dòmòca*, *drigòčje*, *držòlo*, *dvò*, *Frnòža* (ojkonim), *glòva*, *glòvno*, *gròja*, *gròt*, *jòja*, *jòko*, *kvarnòr*, *mòli*, *mijòr*, *nòjde*, *sòma*, *stòra*, *stròh*, *stròšno*, *stvòri*, *šòntolo*, *škòre*, *štròcade* 'vrsta domaće tjestenine', *ubjòk*, *zbròli*, *znòn*, *vròta*
- kao odraz dugoga šva: *dòn*, *lòš*, *svekòr*, *vòs*
- na mjestu produljenoga naglašenoga nezavršnog sloga: *dòska*, *jòbuka*, *igròli*, *kantòli*, *kròve*, *kòko*, *kòsno*, *mòša*, *mlòja*, *nòpreť*, *paròli*, *pòla*, *plòkat*, *pròdòvat*, *rabijòli*, *sònat*, *štímòli*

Govor susjedne **Škrbine** ima gotovo isti vokalni sustav s ponešto razlika u detaljima. Glavna je razlika odraz kratkoga šva koji u svim položajima daje *a*, bez obzira na (ne)postojanost. Druga se razlika odnosi na odraz stražnjega nazala u pojedinim leksemima. Naime, za razliku od govora Marinci, u kojima se u tvorbenome morfemu *-no-* u glagolima II. vrste dosljedno realizira *a* na mjestu *o*, u govoru Škrbine zabilježeno je i dva primjera s *i*. To su *nagnit* i *šćipnit*. Također, razlika je u imenicama u značenju 'gljiva' i 'muž' jer u ovome govoru glase *gàba* i *mòš*, a ne *gòba* i *mùš*. Distribucija ostalih je vokala posve ista. Vokalni sustav govora **Prodana** razlikuje se od Marinaca i Škrbine samo u nekoliko elemenata. Važna razlika odnosi se na glas otvoreni *e* koji je dio vokalnoga inventara govora Prodana, a pojavljuje se na mjestu *e* u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima te na mjestu kratkoga prednjeg nazala. Isti je glas zabilježen na mjestu *a* u glagolskome prefiksu i prijedlogu 'na': *ne bòki*, *ne kòluc*, *ne kròji*, *ne sàki*, *ne špìci*; *negnit*, *nevàdila*, *nepròvja* te na mjestu dugoga *e* u imenici *rèp*. Druga razlika odnosi se na povećan broj primjera s odrazom *a* u korijenskim morfemima na mjestu stražnjega nazala.

Vokalni sustav govora **Maloga Mluna** sastoji se od sljedećih vokala:

naglašeni

nenaglašeni

Distribucija im je sljedeća:

A) vokal *a* pojavljuje se:

- svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto, i to u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *blágošlòv, brazdà, bršjàn, držàt, frmàt, gnàt, krgàt, krvav, mràs, onà, oràt, otkòkà, pràt, prèša, ràca* 'patka', *ràm, ròjena, sadit, stàt, stazà, vèla, vòda, vràh, zaprta*
- kao odraz kratkoga postojanog šva: *danàs, dàska, dàš, màgla, staklò*
- kao odraz kratkoga nepostojanog šva u nekoliko riječi: *kròtak, làgak, tànak, vètar, vòsak*
- kao odraz kratkoga stražnjeg nazala: u korijenskim morfemima samo u imenicama *kasèvnèca* i *òbrač*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *u štañòda, u tokalarija*

B) vokal *i* pojavljuje se:

- kao kontinuant *i* u naglašenome položaju: *biù, čenica, čista, grmi, imamo, kriš, nič, nìva, osina* 'osa', *paladič, pištrìn* 'kamen muljače', *polivat, pòtina, ribat, sipat, stiskat, tić, terina, udovica, zalivale, zdine*
- na mjestu jata u prednaglasnome položaju: *bižàt, bliščàt, cidit, cipit* (odnosi se na voćke), *ghizdò, mihòr, misit, mlikò, nòprit, pisòk, plišná, rikà, rišit, sičèn, sidèt, sikèra, slipòr*
- na mjestu naglašenoga jata u izrazu *pàsja vira*
- kao odraz naglašenoga stražnjega nazala u tvorbenome morfemu *-no-* u glagolima II. vrste: *dahnit, maknit, nagnit, stegnit, vrnit*

C) vokal *e* pojavljuje se:

- na mjestu dugoga *e*: *brènta, čèra, grèmo, lét, mèt, plès, sèdma, strèslè, zèlè, zèt, žènska*

- na mjestu dugoga prednjeg nazala *ɛ*: *jètra, mèsò, načèt, pèt, petòk, počèt, prijèt, très, žèjon*
- na mjestu kratkoga naglašenog *e* u novijim riječima i pojedinim talijanizmima: *bajonèta* 'mač', *frèza, intimèla* 'navlaka za jastuk', *lètrika, pèza, srdèla, škatòlèta* 'konzerva', *škèrc* 'šala', *štikadènt, šušpèt*

D) zatvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ɛ*, pojavljuje se:

- na mjestu naglašenoga jata, i kratkoga i dugoga: *bèu, besèda, blèt, bolèt, brèh, brès, cèdalò, cèu, crèkva, čerèpna, čerèšna, člòvèk, črnèt, dèlat, dèver, dlètò, drèvo, dvè, gorèt, grèh, kadè, klèšće, kolèno, krès, lèha, lèn, lès, lèšniak, lètò, lèvo, mèh, mèra, mèsec, mèsto, mèšat, mlèt, mrèža, naletèt, nedèja, nevèsta, nidèr, nigdè, ovrèh* 'orah', *pondèjok, rèdak, rèka, sèh, sème, sèncà* 'sjena', *sèno, skrbèt, slèp, smèh, smèšon, snèh, sosèt, srèda, stèna, strèleca, svèca, svèt, svètlo, tètò, tètò, tèt, trèbalò, trèzon, trpèt, sèc, smrdèt, svèdar* 'svrdlo', *svèt, umrèt, vèrat, vèter, vrème, vrtèt, zvèzda, želèzo, živèle* (u korijenskim morfemima); *pamètnèje, slabèje, stàrje* (u gramatičkim morfemima)
- na mjestu jata u zanaglasnome položaju: *dòle, gòre, nòpret, spòvet, vidèt*
- na mjestu naglašenoga i nenaglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji: *črnèga, desètega, drògega, enèga, mojèga, nòvega, òsmèga*
- na mjestu nenaglašenoga *i*, i u prednaglasnome i zanaglasnome položaju: *bèle* 'bijeli', *fàbrèka* 'tvornica', *finèle* 'završili', *grèhe, mòčèha, majòleka, málèn, málènar, mávreca, mòške, nòsile, očistèt, pòhàleca, ramòneka, ròbidneca, sàke, siromàšćèna, strèleca, šòldè, štère, tíce, u dvanàjstèn, u vòjske, vèle, vidèn*
- na mjestu sufiksa *-bje*: *gròjze, kòpišće, òje, ordène, pèrje, vesèvjè, zdròvjè*
- na mjestu naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *krovè* 'krovovi', *onè, otròkè, pobèrat, popè, postolè, prascè, sè* 'svi', *šlè, zgòjèt*
- kao odraz nenaglašenoga stražnjega nazala u tvorbenome morfemu *-no-* u glagolima II. vrste: *bušnet, opòčinèt, pòknet, šćipnet, zdinèt*
- na mjestu zanaglasnoga *u*: *mojème zète* (D jd.)
- na mjestu *i* ispred *r*: *mèr, sèr, štère*

E) otvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ɛ*, pojavljuje se:

- kao kontinuant *e* u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *bakèta* 'štap', *barèta* 'kapa', *Buzèt, brèk, čèp, grès, imèle, kròšne, lájže, maštalèta* 'čaša', *mèsec, nèbo,*

nòter, stěčě, špòrte 'krletke preše za masline', *špěh, srěbro, těško, trebòh, prèja, sě* 'sve', *spleteně, tr̃te, vèle*

- na mjestu kratkoga prednjeg nazala *ę*: *dvájset, govědo, jačmèn, pàmet, petnájs, pòžět, sědon, žět, žětva*
- kao odraz kratkoga nepostojanoga šva samo u primjerima *dòber, gràber* i *mòker*
- na mjestu kratkoga jata samo u primjeru *srěca*
- na mjestu kratkog *e* u pojedinim talijanizmima: *bičekłeta*
- na mjestu dugoga *e* u imenici *rěp*
- na mjestu *a* u prefiksu 'na' u primjeru *nebòu, nepùnėło*

F) neutralni *o* pojavljuje se:

- kao odraz kratkoga nepostojanoga šva, bez obzira na (ne)naglašenost: *česòn, češòj, čòdon, kòšoj, kònoc, lòhot, ocòt, ogòn, pòndějok, petòk, pòton, samòn, sědon, směšon, tòròk, udovòc, Vazòn, vrědon, žalòson, žějon*. Izminku čine riječi *kròtak, làgak, tának, vėtár, vòsak* s odrazom *a* te *dòber, gràber* i *mòker*, u kojima je rezultat nepostojanoga šva *ε*.

G) zatvoreni *o*, koji se bilježi znakom *o*, pojavljuje se:

- na mjestu svakoga kratkoga *o*, bez obzira na (ne)naglašenost, osim onoga koji je podrijetlom od šva: *bòlana, bòsa, bakòn, dròp, kandòt, kòkòš, kònop, lójtra, òleke, orát, pòp, prlòh, špòtat se, štòmeh, tratòr, vòja, zgòda* 'rano', *zòra; člověk, hlòbòk* 'dubok', *krbòn, làkom, nòsiu*
- na mjestu dugoga *o* u većini primjera: *kasòn* 'sanduk za žito', *kòs* 'kost', *mòs* 'most', *nòc* 'noć', *nòs* 'nos', *štajòn* 'doba', *vòs* 'zaprežna kola', *zgòn* 'zvono'
- kao odraz stražnjega nazala u većini primjera: u korijenskim morfemima: *dòga, gòba, gòlop, gòs* 'gust', *klòpkò, lòh, mòkà, mòške, mòš, mòtet, nòter, pòknet, posòda, posòdit, pòvok, ròp, ròka, ròkòv, sobòta, sosèt, tòča, tòden, tožit, vòš, vòzòj, zòp, želòt*; u gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *s kòščò, z ženò*; u gramatičkome morfemu 3. 1. mn. prezenta: *čòjejo, perèjo, pitajò, ribajò, znòjo*; u svršenome glagolu 'biti': *bòn, bòš, bò, bòmò, bòte, bòjo*
- kao odraz fonema *l* samo u imenicama *jòbòka* i *sònce*
- na mjestu naglašenoga završnoga -ov: *ot dèset tòletro, ot tèt tićo* (G mn.)

H) vokal *u* pojavljuje se:

- na mjestu prednaglasnoga *u*: *računát, ugrǎbet, umrět*
- kao odraz fonema *ɫ* (osim u imenicama *jǎbǎka* i *sǎnce*): *búha, Buzět, dúh, Húm, Húmjanę, isúć, kúk, kuněn, mučát, mús, muzěn, obúć, pùn, púš, sùza, tuć, tús, vúć, vúk, vúna, žúć, žút, žútica*
- na mjestu stražnjega nazala u pojedinim primjerima: *gúska, lúk, púp, tuga*
- na mjestu dugoga *o* u pojedinim primjerima: *múć* 'moć', *rúh* 'rog', *stú* 'sto', *tú* 'to'
- na mjestu završnoga *-l* na dočetu završnoga sloga u imeničkim riječi u pojedinim primjerima (*ol > ov > u*): *dú* 'dol', *fačú* 'marama', *gú* 'gol', *kutú* 'kotao', *pakú* 'pakao', *pú* 'pola', *pustú* 'cipela', *sú* 'sol', *šú* 'išao', *tupú* 'topola', *vú* 'vol'
- na mjestu početnoga *və* kao prijedloga i u imenicama *udovóc, udǎvica, unǎk, unǎka*
- na mjestu kratkoga *u* u novijim riječima i talijanizmima: *barúfa, búšnit, ćúćǎlo* 'šećer zamotan u komad krpe što se stavlja djeci u usta da sisaju', *fúrbo* 'lukav', *fúšto* 'limena bačva', *júšto, púpica, rúba, štuf* 'dosadan', *trúbas, túba* 'cijev', *verdúra* 'povrće'
- na mjestu završnoga *-ov*: *krú* 'krov', *pǎkrú* 'poklopac'

I) vokal *ǎ* pojavljuje se:

- na mjestu naglašenog *u*, osim onoga koji je nastao od *ɫ*: *cǎra, čǎdet, čǎt, dǎša, jǎde, jǎha, jǎtro, klebǎk, krǎh, kǎhat, kǎpjen, kǎšćarica, kǎtena* 'dunja', *lepǎh, lǎč, lǎj, lǎna, Mlǎn, mǎfa, mǎha, plǎća, plǎh, pršǎt, rǎha* 'plahta', *skǎpa, škǎja, šǎškat, trebǎh, tǎ, unǎk, zgǎbjen, vǎho, vǎra, vǎsta, žǎj*
- na mjestu stražnjega nazala u primjerima *ghǎs, lǎk, nǎdet*
- na mjestu prednaglasnoga *u* u pojedinim primjerima: *drǎgǎčje, dǎrát* 'trajati', *kǎpiǎ, kǎšin* 'jastuk', *pǎhǎleca, pǎstile, rǎbidneca, slǎžit, spǎstit, šćǎrǎk, zgǎbiǎ*
- na mjestu prednaglasnoga *o* u primjeru *lǎžiǎ*

J) vokal *ǎ* ostvaruje se:

- na mjestu dugoga *a*: *bǎrka, blǎgo, brǎlo, dvǎ, glǎs, glǎva, grǎja, jǎje, mǎla, mijǎr, nǎć, nǎglo, ǎćr, pǎkvǎren, pǎs, plǎća, pǎkvǎren, prǎh, prǎlo, prǎšat* 'pitati', *prǎzno, sǎde, snǎć, srǎn, škǎre, špǎh, štǎnǎda, štrǎćde* 'vrsta domaće tjestenine', *tǎt* 'lopov', *vrǎta, znǎjo, žǎjfa*
- kao odraz dugoga šva: *dǎn, lǎš, svekǎr, vǎs*

- na mjestu produljenoga naglašenoga nezavršnog sloga: *bòčva*, *blòto*, *Bračòna* (ime potoka), *fòša*, *gròbje*, *gròna*, *jòboka*, *jòhat*, *jòma*, *kòsno*, *kòpjica*, *kòsno*, *kòšoj*, *kròva*, *lòčna*, *lògat*, *lòhot*, *mòčka*, *mòčeha*, *mòlèn*, *mòša*, *mòzat*, *nevòdva* 'navika', *ostòlo*, *pòleca*, *popròvet*, *pozdròvet*, *pòzet*, *prepòjale*, *ròme*, *ròna*, *ròšpa*, *sòje* 'čađa', *sòmo*, *sònat*, *stòvet*, *stòmòna*, *tošća*, *vòdet* 'učiti', *vrònka* 'vrana', *zòmen*, *žòhe*, *zgròbet*

Govor susjednoga **Veloga Mluna** ima gotovo podudaran vokalni sustav. Značajnija je razlika zabilježena na mjestu stražnjega nazala samo u tvorbenome morfemu glagola II. vrste, na čijemu se mjestu ostvaruje *a*. Vokalni sustav **Pračane**, **Sovinjskih Brda**, **Sovinjskoga Polja** i **Senja** posve je podudaran s vokalnim sustavom Veloga Mluna.

Vokalni se sustav govora **Črnice** sastoji od sljedećih vokala:

Distribucija im je sljedeća:

A) vokal *a* pojavljuje se:

- svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto, i to u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *dàt*, *dèlala*, *dvanàjs*, *golìda*, *hiša*, *màma*, *mètla*, *mòraš*, *òbràs*, *spòhat*, *sviña* 'svinja ženskoga spola'
- kao odraz postojanoga šva: *danàs*, *dàš*, *staklò*

B) vokal *i* pojavljuje:

- kao kontinuant *i* u naglašenome položaju, osim na posljednjemu i jedinome kratkom slogu, u kojemu prelazi u *ɛ*: *Bardìne* (ojkonim), *čìstò*, *kamìn*, *mìza*, *mladić*, *nìman*, *nošìla*, *nošìca*, *òbrìsat*, *òlìta*, *pòkrìle*, *pošìpalo*, *rastrìgrle*, *sìto*, *slòžìle*, *sviña*, *žìto*, *žnìdarica*
- na mjestu prednaglasnoga *u* u pojedinim primjerima: *kipìt*, *ribìdneca*, *slìžìt*, *zgibìt*

C) vokal *e* pojavljuje se:

- na mjestu dugoga naglašenog *e*: *čèra, grèmo, pèdesèt, pèta, plès, rastègnèlè, sèdma, svètè, šès, šezdesèt, vezàlo, zèt, žènska*
- na mjestu dugoga prednjeg nazala *ɛ*: *jètra, mèso, načèt, pètòk*
- na mjestu kratkoga naglašenog *e* samo u novijim riječima i pojedinim talijanizmima: *famèja, fèšta, frèza, krdèncà* 'kuhinjski ormar', *pancèta, srdèla, šèrvèlo* 'služilo', *štèrna, štèvor* 'porez na zemlju', *vèro* 'uistinu'

D) zatvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ɛ*, pojavljuje se:

- na mjestu jata u svim položajima: *bèson, bèu, bèbnòk, bèžat, blèt, cèdaleca, cèdet, cèu, crèkva, čarèšna, č(l)ovèk, črèpna, dòlè, gnèzdo, gòrè, gorèla, grèh, grmèla, jès, krès, lèha, lèpo, lèto, lèvo, mèh, mèra, mèsto, mèšat, mlèt, obèsele, pèsok, pòndèjok, razrèdet, rèka, rèpa, rèzat, sèh, sèno, slèp, smèron, smèšon, smèt* 'smjeti', *snèh, svèt, svètlo, tèlo, tèsno, tèsto, trèzon, vèrvat, vèter, vrèdon, vrème, vrtèla, zvèzda, žèlèzo* (u naglašenome položaju); *blèšcàt, dòlè, gòrè, lepòta, nòprèt, sèdèt, sèkèra, spòvèt, vidèt* (u nenaglašenome položaju)
- na mjestu naglašenoga i nenaglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji: *cèlèga, črènga, drògèga, enèga, nòvèga, prvèga, svètega*
- na mjestu nenaglašenoga *i*, *i* u prednaglasnome i zanaglasnome položaju: *cèdaleca, jòdè, kròvè, mòlèn, mòlènar, mèšèt, mòtèt, kàpèla* 'razumjela', *mòvrèca, nòdèt, òlèka, pàzèt, pòšòdèt, rèšèt, sèromàšcèna, starèjè, stòrèle, u kòrtè, vèlè, vòčè* 'oči', *vràjžjè, vòlèka, zèlè*
- na mjestu naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *mòjè, peklè, prascè, sè* 'svi', *sèdèt, skojet* 'odgojiti' i 'uzgojiti', *slè, zgojet*
- na mjestu prednaglasnoga *e* u pojedinim primjerima: *bèšèda, brèkà, nedèja, pepèu, rèklà, sèstrà, žèlèzo, ženà*
- na mjestu zanaglasnoga *u*: *Hòj Bògè! Čovèkè ne ròbè vèrvat.*
- na mjestu *i* ispred *r*: *mèr* 'mir', *sèr* 'sir', *sèkèra, štèrè*
- kao odraz stražnjega nazala u tvorbenome morfemu *-nɔ-* u glagolima II. vrste: *bušnèt, razrèdnèt, šcìpnèt, zdìnèt*
- na mjestu prednaglasnoga *u* u primjeru *pèhòlèca*
- na mjestu naglašenoga *e* u broju *sèdon*

E) otvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ɛ*, pojavljuje se:

- kao kontinuant *e* u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *brĕk*, *debĕu*, *dĕvet*, *iĉmĕn*, *kaštĕu*, *lĕć*, *ražnĕ*, *spĕć*, *špĕh*, *vesĕu*; *blećić* 'zakrpa', *ferĕu* 'fenjer', *lamentat* 'žaliti se', *poĕner*, *škĕrše* 'oskoruše', *vaje* (osim u primjerima *bešĕda*, *brĕkà*, *neĕĕja*, *pepeu*, *reklà*, *sestrà*, *žĕlĕzo* i *ženà*)
- na mjestu kratkoga prednjeg nazala: *govĕdo*, *petnàjs*, *poĕmet*, *požĕt*, *žĕt*, *žĕtva*
- na mjestu sufiksa *-je*: *grĕjzje*, *kopišće*, *ĕje*, *ordĕne*, *perje*, *zdrĕvje*, *vesĕvje*
- kao odraz nenaglašenoga nepostojanog šva u primjerima *dĕber* i *vĕter*
- na mjestu jata samo u imenici *srĕća*

F) vokal *o* pojavljuje se:

- kao odraz kratkoga nepostojanoga šva, bez obzira na (ne)naglašenost: *ĉeson*, *ĉešĕj*, *ĉĕdon*, *kĕšoj*, *kĕnĕc*, *krĕtok*, *lĕhot*, *mĕĉok*, *ogĕn*, *pĕtok*, *poĕĕjok*, *poĕton*, *sĕdon*, *smĕšon*, *tànok*, *udĕvĕc*, *Vazĕn*, *vrĕdon*, *žĕlĕson*
- na mjestu zanaglasnoga *o*: *ĉĕdilo*, *lĕvo*, *mĕso*, *mĕsto*, *žĕlĕson*, *žĕlĕzo*
- kao odraz stražnjega nazala u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *u hišĕ*, *stàveu jakĕto*, *za jĕho*, *zĕu mĕro*, *na mĕzo*, *za poĕtrĕbo*; u nenaglašenome gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *ĉĕjejo*, *perĕjo*, *znĕjo*; u svršenome prezentu glagola 'biti': *bĕn*, *bĕš*, *bĕ*, *bĕmo*, *bĕste*, *bĕjo*
- na mjestu kratkoga naglašenog *o* u imenici *kĕn*

G) zatvoreni *o*, koji se bilježi znakom *o*, ostvaruje se:

- na mjestu svakoga naglašenoga *o*, osim onoga koji je podrijetlom od šva: *bakĕn*, *bĕsa*, *bĕt*, *dnĕ*, *drĕp*, *fjĕco* 'dijete kojemu smo bili kumovi na krštenju', *govĕro* 'govorio', *hĕdo* 'hodao', *kĕso* 'kosio', *krĕve*, *mĕj*, *mĕlo* 'molio', *nĕno*, *nĕtre*, *ĕko*, *ĕson*, *ĕtka*, *poĕć*, *poĕkĕjna*, *prlĕh*, *rĕba*, *smĕkve*, *spĕvet*, *špĕtat*
- na mjestu prednaglasnoga *o*: *gojila*, *kĕkĕš*, *mĕĕile*, *opĕjok*, *oltĕr*, *oràt*, *orĕh*, *poĕkĕjne*, *poĕmĕć*, *poĕt* 'posvuda', *poĕtrĕba*, *prĕdàt*, *torĕk*
- na mjestu dugoga *o* u većini primjera: *kasĕn* 'sanduk za žito', *kĕs* 'kost', *nĕć* 'noć', *mĕs* 'most', *nĕs* 'nos', *rĕh* 'rog', *štajĕn* 'doba', *vĕs* 'zaprežna kola', *zgĕn* 'zvono'
- kao odraz stražnjega nazala u većini primjera u korijenskim morfemima: *gĕba*, *dĕga*, *golĕp*, *gĕs*, *klĕpko*, *kĕĕja*, *kĕsĕneca*, *mĕka*, *mĕš*, *mĕške*, *mĕtet*, *obrĕĕć*, *poĕpok*, *poĕoda*, *poĕoĕet*, *rĕka*, *rĕkĕv*, *rĕp*, *soĕbĕta*, *soĕt*, *tĕĕa*, *tĕt*, *tĕžĕt*, *vĕš*, *zĕp*, *žĕlĕdoc*, *žĕlĕt*
- kao odraz fonema *l* u riječima *jĕbĕka*, *soĕnce*, *soĕza* i *Hĕmjane*

- na mjestu naglašenoga završnoga -ov: *dvanàjs prašćícò, enàjs centìmetro, pùnò mladícò* (G mn.)

H) vokal *u* pojavljuje se:

- na mjestu prednaglasnoga *u*: *ubìle, uměsele*
- kao odraz fonema *l* (osim imenicama *jòbòka, sònce* i *sòza* te antroponimu *Hòmjanè*): *bùha, Buzèt, dùh, Hùm, kùk, kunèn, mučàt, mùs, muzèn, pùn, pùš, sùc, tùc, tùs, vùk, vùna, žùč, žùt, žùtica*
- na mjestu dugoga *o* u pojedinim primjerima: *stù 'sto', tù 'to', ukùlèn 'okolo'*
- na mjestu završnoga -l na dočetu završnoga sloga u imeničkim riječi u pojedinim primjerima (*ol > ov > u*): *dù 'dol', fačù 'marama', gù 'gol', kutù 'kotao', pakù 'pakao', pù 'pola', pustù 'cipela', sù 'sol', šù 'išao', tupù 'topola', vù 'vol'*
- na mjestu stražnjega nazala u primjerima *gùska* i *pùp*
- na mjestu naglašenoga *u* samo u pojedinim primjerima (najčešće novijim riječima): *rùdnik*
- na mjestu početnoga *və* kao prijedloga i u imenicama *udovòc* i *unòk*
- na mjestu završnoga naglašenoga -ov: *krù 'krov', pokrù 'poklopac'*

I) glas *ø* se pojavljuje:

- na mjestu naglašenoga *u*, osim onoga koji je nastao od *l*: *còk, còker, čòt, drògo, Dòhova, jòde, jòha, jòtro, kròh, kòhala, lòžnàk, mòha, pršòt, pòč, ròha, sigòro, unòk, žòj*
- na mjestu stražnjega nazala u primjerima *ghòs, lòk, nòdet* i *vòzòj 'uzao'*
- na mjestu prednaglasnoga *u* u pojedinim primjerima: *kòpévajo*

J) Glas *o* pojavljuje se:

- na mjestu dugoga *a*: *bėbñòk, Blòš, dòmòce, bròzda, dòla, dvò, glòva, gròbra, istrijònske, jòko, jòpno, jòrom, jòvet, kolòr, kròtka, mòndòla, mòs 'mast', mòuta, mòvrėca 'duga', nòglo, pasòu, pòr, pòuca, pipòč 'pušač', plòto 'platio', pròle, pròšau, prinòšala, pròdòjala, ròste, ròkòv, smròt, sròn, stòro, škòre, špòralo, štracòde 'vrsta domaće tjestenine', štañòda 'bakreni kotao', tòrma 'moljac', tòšća, tròva, vròta, zapòle, znò, zdròvjė, žòjfa*
- kao refleks dugoga šva: *dòn, lòš, vòs*
- kao rezultat duljenja naglaska u nezavršnim slogovima: *dòdòlo, dòska, dlòka, gròbet, interešòla, jòbòka, kalòle, kònova, kanovòca 'kuhinjska krpa', kòsno, kòšoj, na kròje 'na kraju', kròla, kròva, krečòla, lòčna, lògat, lòhot, lòkom, mòčka, mògla, mòlen, mòlenar,*

mòlo, mòša, nòša, navòdet, navòdva, nòzot 'opet', oštòlo, pòmēt, pensòle, plòto, pròdòlo, ròboc, rivòla 'stigla', Šòlež (ojkonim), sòmo, sònat, slòmo, stòvèlo, stòza, šòntòla 'kuma na krštenju', tòk 'takav', zòmen, žòlos, žòlòson

Vokalni sustav govora **Saleža** – naselja koje je također smješteno na sjeverozapadnoj strani grada Buzeta gotovo je potpuno podudaran sa sustavom susjedne Črnice. Ipak, zabilježeno je nekoliko važnih razlika: saleški govor ne poznaje neutralni *o*, čak i u zanaglasnome položaju, već se i tada ostvaruje zatvoreno, mada je u tom slučaju blago zatvoren. Na mjestu sufiksa *-bje* u govoru Črnice ostvaruje se otvoreni *e*, a u saleškome zatvoreni *e*: *gròjzje, kòpišće, òje, ordène, pèrje, zdròvje, vesèvje*. Posljednja se razlika tiče glasa zatvorenoga *e* (*e*), koji se u govoru Črnice u pojedinim primjerima pojavljuje u prednaglasnome položaju na mjestu glasa *e* (*reklà, seštrà, teklà, ženà*). Govoru Saleža ta jezična značajka nije poznata, već se tu, kao i na mjestu svakoga nenaglašenoga *e*, ostvaruje otvoreni *e* (*e*). Vokalni sustav Baredina podudaran je sa susjednim saleškim, samo što se u ovome otvoreni *e* pojavljuje i na mjestu *a* u glagolskome prefiksu i prijedlogu 'na': *nečèlo, nerèzalò; ne krdèncò, ne lètò, ne mèso, ne samjè*. Vokalni sustav **Škuljara** posve je podudaran sa saleškim.

Vokalni se sustav govora **Sluma** sastoji se od sljedećih vokala:

Distribucija im je sljedeća:

A) vokal **a** pojavljuje se:

- na mjestu dugoga *a* svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto: *blàgo, bràzda, dvà, fàntè 'mladići', gràt, hlàt, jàje, jàko, kràv* (G mn. imenice *kràva*), *nàšle, otar 'oltar', plàca, ràbe, ràste, škàre, tràva, vràta, zdràvlè, zèdar*
- na mjestu kratkoga naglašenog *a* u mnogim primjerima: *bàbèca, gràbet, kàn 'kamo', kantàlo, kàšne, kràj, kràva, làčne, màčkarè, pàša, pełàle, plàkale, ràda, sàka, slàbo, vàdet 'učiti', zàdnè, žàloš*

- na mjestu *a* u nenaglašenome položaju: *grajàne, kàdar, lipa, oštarija, rakija, skòpa*
- kao odraz dugoga šva: *dàn, láš, vàs*
- kao odraz kratkoga postojanog šva: *dàska, kàsno, màlen, màlnèr, màša, vájka*
- kao odraz kratkoga nepostojanoga šva u pridjevu *dòbar* i imenici *svakàr*
- na mjestu prednaglasnoga *e*: *basèda, čanica, časpođan, čatr̀tok, dabèla, davèta* 'deveta', *klapàlo, latijo, madežija, madvèt, nadèla, navèsta, padasèt, palàle, patnàjs, svakàr, škarcèt* 'šaliti se', *vasèle, vasev, zalène, žalèzo, žalòt, žalòdoc*

B) vokal *i* pojavljuje:

- kao kontinuant *i* u naglašenome položaju, osim na posljednjemu i jedinome kratkom slogu, u kojemu prelazi u *ɛ*: *bìle, biškop, čipale, fìno* 'završio', *hìtat, hiša, kamin, kròmpií, lipa, mirne, nič, nigđer* 'nikad', *oproštìle, oštarija, pastir, pìlo, počivalo, piskalo, pridejo, skrivale, spìlo, storìle, sviña, šiba, škrièe, tiè, tri, udovica, vikalò, vina, zapirat, zbirat, zìma*
- na mjestu nenaglašenoga *i*⁴¹ samo u novijim riječima, pojedinim talijanizmima i toponimima: *lètrika, Mèrika, pàmtin, počètki, simbòl, televizija, vijùlice, vitùra, znàci*
- na mjestu prednaglasnoga *u* u primjeru *kiplèvajò*

C) vokal *e* pojavljuje se:

- na mjestu dugoga naglašenog *e*: *bèrma, cvètjen, čèra, dèblo, drvene, grèda, grèš, jègrèvale, katèra, klèt, lét, mèt* 'med', *narèđela, ovcè, pèc* 'peć', *pèta, plèsalò, rèp, šès, z oçèn, zèt, zèmale, zlèžejo, žènska*
- na mjestu dugoga prednjeg nazala *ɛ*: *jètra, mèsò, načèt, pèt, pètòk, počèt, très, žèjne*
- na mjestu vokala *e* i prednjega nazala *ɛ* pod starim naglaskom: *glèdat, mètra, nèbo, nođen, težèe, vèc, vèla* 'velika', *žbèla; dèset, govedò, sèdon, žètva*
- na mjestu naglašenoga *e* u pojedinim talijanizmima: *fameja, fèšte, kafè, kontènte, štèrna*

D) zatvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ɛ*, pojavljuje se:

- na mjestu jata u svim položajima: *basèda, bèsòn, bèv, bèžet, bleščèt, blèt, brèh, brèja, brès, cèv, crèkva, člòvek, črèpna, črèšna, dè* 'gdje', *dèlet, dèver, dèvojka, dòle, doževèle, dvè, gòre, grèh, grèšejo, klèšća, kolèno, krès, lèk, lèpo, lepòta, lèska, lètò, lèvo, mèh, mèra, mèsoc, mèsò, mlèko, mlèt, nadèla, nadèt, nàpreť, navèsta, Nèmce, obeh, osvètlile,*

⁴¹ *I* se pojavljuje i na mjestu prednaglasnoga *i* u primjeru *zidić*, analogijom prema imenici *zid*.

plěšna, plěva, potrpele, reka, sečen, sedělo, sekera, seme, seno, směšon, smřekva, slěp, slěpár, sněh, spovět, srěda, svěca, svědok, svět, světlíc 'krijesnica', světlo, tème, těsno, těsto, trěba, věrvet, vešilo, větor, viděla, zaprět, zavrět, žalězo, žlěp

- na mjestu nenaglašenoga *i*, *i* u prednaglasnome i znanaglasnome položaju: *brànet, čegòv, dòste, glàdet, govòret, gràbet, hòdet, jávet, jeğrále, kòset, krečalo, máljen, h mãše, mèdeh, mełár, nalòžet, neğdèr 'nigdje', na pàše, peštìle, pošòdet, u Slùme, smejàle, na svète, škr̄bet, tòžet, tr̄pet, uměset, upàlet, na zìde, zgojèt*
- na mjestu naglašenoga *i* nenaglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji: *bòlega, čr̄nega, dr̄ugega, enèga, lãrgega, nòvega*
- na mjestu nenaglašenoga *u*: *bràte 'bratu', lèdi (A mn.), pehàleca, rebidnece, šegamàn 'ručnik', trèbeh 'trbuh', zbedìle*
- na mjestu naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *osè 'svi', šlè*
- na mjestu znanaglasnoga *u*: *u hlàde, h mèdege, tème sošède (D jd.)*
- na mjestu *i* ispred *r*: *mèr, sekera, sèr, sèrešce, štere, tè*

E) otvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ε*, pojavljuje se:

- na mjestu *e* pod novim naglaskom, prenesenim s ultime: *brēka, čēlo, dēbev, ēno, pēc, pēlet 'voziti', počēset 'počešljati', prēt 'prati', rēc, rēčeš, rēkla, sēstra, spēkle, tēčen, tēbe, tēkla, tēvca, ožēnet, žēna*
- na mjestu naglašenoga *a* u pojedinim primjerima: *boğèt, brèt 'brati' i 'brat', cè 'dalje', dèt 'dati', dvējset, dlèn 'dlan', gèt 'poskok', grèn 'gram', jès 'ja', kēj (ali zakáj), klèt 'klati', magère 'makar', mēn 'manje', možekènt 'glazbenik', mlēs 'mlaz', mrēs 'mraz', nēj 'naj', nèn 'nama', nēš 'naš' (ali nāša), pēs 'pasti', pēžò 'grah', pjèn 'pijan', plēšć 'plašt', revēt 'stići', slèdok 'sladak', slèt 'slati', spèt 'spavati', stēr (ali stàra), stèt 'stati', škarçèt 'šaliti se', škartèt 'odbaciti', štramèc 'madrac', tèn 'tamo', tkèt 'tkati', zdrèv 'zdrav' (ali zdràva), znèt 'znati'*
- na mjestu kratkoga naglašenog šva u pojedinim primjerima: *bèdòñ 'badanj', cvēs 'cvasti', čēbòr 'čabar', dēnes, dēš, dēžla, lèhko, lèn, Lenišće, lēš, mègla, pèko 'pakao', pèn 'panj', sēda 'sada', stēblo 'stablo', stēklo, stēza 'staza', tènka 'tanka', vèle 'uskoro', vèn, Vèzòm*
- na mjestu nenaglašenoga *a* u završnome zatvorenom slogu: *bēžet, br̄šlèn, dèlet 'raditi', dèlev 'radio', dihet, držet, fèrmet, glèdet, klicet 'zvati', klòpek, kr̄get 'krcati, tovariti', làget 'lagati', mùçet 'šutjeti', namàzet, na nìveh 'na njivama', òret, plàket, plēsset, počēset 'počešljati', pòslev 'poslao', sànet, šègeven 'lukav', špèndet (< špendat) 'potrošiti', vērvet 'vjerovati', zèhet 'zijeovati', zìdet 'zidati'*

- kao kontinuant *e* u zanaglasnome položaju: *balòte, dèbeŋ, dvàjset, gràblè, hiše, hòdìle, jàje, na hàrte, nõge, pàše* (N mn. imenice *pàša*), *pòner, usúčeno*
- na mjestu sufiksa *-bje*: *gròzìle, kòpišće, òje, òrdène, vasèle, zdràvlè*

F) vokal *o* pojavljuje se:

- na mjestu *o* pod novim naglaskom, prenesenim s ultime: *člòvek, dòbet, dòbro, govòret, hòdet, kòza, mòja, mòlet, nalòžet, òcot, òca, ògoñ, òna, otròke, pòc, pòmògle, pòpon, pòstòle, ròsa, vòjska*
- na mjestu kratkoga naglašenog *o* u imenici *kòñ*

G) zatvoreni *o*, koji se bilježi znakom *o*, ostvaruje se:

- na mjestu svakoga *o*, i naglašenoga i nenaglašenoga, osim onoga koji je nastao prenošenjem s ultime: *balòte, bòl, bròmbòl* 'biljka trnina', *cèstò, dogòtkè* 'događaji', *gòse* 'ose', *kòlikò, lòntrina* 'vjeronauk', *nàjco, nàzot, nõsejo, onàko, oþpràvlàlo, otròk, pòmòc, pòner, pòp, pòsòt* 'posvuda', *ròjen, skòpàle, sòbòŋ, zgòda* 'rano', *zgodìlo* 'dogodilo'
- kao odraz nepostojanoga šva u većini primjera, bez obzira na (ne)naglašenost: *bèdoñ, bèsoŋ, brvìnoc, čàtròk, čèboŋ, čèsoŋ, čèšòl, čüdoŋ, gàboŋ* 'grab', *kàšòl, kònoc, kràtok, làkot, lònoc, màčok, mòkor, nõhot, òcot, ògoñ, opàñok, pèpor, pèsok, pètòk, pòndèlòk, pòton, pràsoc, ràboç, ràvoŋ, sèmòl, slèpoc, smèšsoŋ, svètoc, tòrok, tèloc, trèzoŋ, udòvoc, vètòŋ, Vèzoŋ, vòsok, vrèdoŋ, žalòsoŋ*
- kao odraz stražnjega nazala u većini primjera: u korijenskim morfemima: *dòga, gòba, golòp, gòs, kòdèla, lòh, gòseŋeca, kòpat* 'kupati se', *kròh* 'stijena', *mòka, mòš, mòške, mòtet, pàvok, pòpok, pòsòda, pòsòdet, pòt, ròka, ròkàv, ròp, sošet, tòča, tòžet, tròboç, vòš, vòzok, zòp, žalòdoc, žalòt*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *jèno vüro, màšo, na hràno, na lòntrino, na pàšo, na patròlo, polè crèkvò, u glàvo, u kolòno, u oštarijo, u tràvo, u vòjsko, vèlo, stàro lipò, svòjo crèkvò*; u gramatičkome morfemu 3. 1. mn. prezenta: *kantàjo, slikàjo, snimàjo, škrkadàjo*; u svršenome glagolu 'biti': *bòŋ, bòš, bò, bòmò, bòste, bòjo*
- kao odraz fonema *l* pridjevu *glòbòk* i imenici *jàbòka*
- na mjestu dugoga *o* u primjerima *kasòŋ* 'sanduk za žito' i *štajòŋ* 'doba'
- na mjestu vokala *u* samo u primjerima *čòda* 'puno', *kòhet* 'kuhati' i *kròh* 'kruh'

- na mjestu završnoga *-l* u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine u mnogim primjerima: *jěmŏ* 'imao', *mŭgŏ* 'mogao', *nášŏ* 'našao', *pŭjŏ* 'pojeo', *rěkŏ* 'rekao', *sěđŏ* 'sjedio', *vidŏ* 'vidio'

H) vokal *u* pojavljuje se:

- na mjestu *u* na počerku riječi: *ukrěv*, *umrět*, *umřla*
- kao odraz fonema *l̥* (osim u pridjevu *glŏbŏk* i imenici *jábŏka*): *bŭha*, *Buzět*, *dŭh*, *Hŭm*, *Hŭmláne*, *kŭk*, *kŭnen*, *mŭčet*, *mŭs*, *mŭzen*, *pŭn*, *pŭš*, *sŭc*, *sŭnce*, *sŭza*, *tŭc*, *tŭkle*, *tŭs*, *vŭc*, *vŭk*, *vŭna*, *žŭč*, *žŭt*, *žŭtica*
- na mjestu kratkoga *o* pod starim silaznim naglaskom: *dŭbŏ* 'dobio', *dŭk* 'dokle', *gŏvŭrŏ*, *gŭnŏ*, *gŭrŏ*, *hŭdŏ*, *kŭpŏ*, *kŭsŏ*, *lŭžŏ*, *mŭgŏ*, *mŭlŏ* 'molio', *mŭre*, *nŭsŏ*, *pŭjŏ* 'pojeo', *pŭlé*, *razŭmŏ*, *šŭ* 'išao', *ŭkŏ* 'oko', *vŭzŏ*, *zgŭrŏ* 'izgorio'
- kao odraz naglašenoga stražnjeg nazala u primjerima *gŭska*, *pŭp* i *tŭga*
- na mjestu dugoga *o* u većini primjera: *kŭlŏ* 'kotač', *kŭs* 'kost', *mŭc* 'moć', *mŭre* 'more', *mŭs* 'most', *nŭc* 'noć', *nŭs* 'nos', *pŭ* 'pola', *rŭh* 'rog', *stŭ* 'sto', *sŭ* 'sol', *tŭ* 'to', *vŭ* 'vol', *vŭs* 'zaprežna kola', *zatŭ* 'zato', *zgŭn* 'zvono'
- na mjestu završnoga *-l* na dočetu završnoga sloga u imeničkim riječi u pojedinim primjerima (*ol* > *ov* > *u*): *dŭ* 'dol', *fačŭ* 'marama', *gŭ* 'gol', *kěbŏ* 'kabao', *kŭtŏ* 'kotao', *měžŭ* 'čaša', *pěkŏ* 'pakao', *pěžŏ* 'grah', *pŭ* 'pola', *pŭstŏ* 'cipela', *sŭ* 'sol', *vŭ* 'vol'
- na mjestu naglašenog *u* u pojedinim primjerima (najčešće novijim riječima): *rŭdŭnik*
- na mjestu početnoga *və* kao prijedloga i u imenicama *udŏvŏc* i *unŭk*
- na mjestu završnoga naglašenoga *-ov*: *krŭ* 'krov', *pŏkrŭ* 'poklopac'

I) glas *ŭ* se pojavljuje:

- na mjestu naglašenoga *u*, osim onoga koji je nastao od *l̥*: *drŭŭle*, *drŭge*, *jŭtrŏ*, *lŭj*, *lŭč*, *mŭha*, *ŏbŭte*, *skŭpa*, *Slŭm*, *škŭla*, *tŭ*, *tŭreŭte*, *usŭčeno*, *vŭra*, *žŭl*
- na mjestu stražnjega nazala u primjerima *gŭŭs*, *lŭk* (odnosi se na mladi luk) i *nŭdět*

Vokalni se sustav govora **Bresta** sastoji se od sljedećih vokala:

naglašeni

nenaglašeni

Distribucija im je sljedeća:

A) vokal *a* pojavljuje se:

- na mjestu dugoga *a* svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto: *brázda, bršlàn, držát, gláva, gųspudàra, jàpnų, krváv* 'crven', *pyjàn, sràn, škàre, tųvår, ųtår* 'oltar', *vràta*
- na mjestu kratkoga naglašenog *a* u mnogim primjerima: *bàšta* 'samar, magareće drveno sedlo', *ćàća, kàj*
- na mjestu *a* u nenaglašenome položaju: *kalát* 'cijepati', *palènta, sàda, škrgatél* 'cvrčak', *takòv*
- kao odraz dugoga šva: *dàn, láš, vàs*
- kao odraz kratkoga postojanoga šva: *dàska, kàsny, mألyn, mألnyr, màša, sànat, vàjk*
- kao odraz kratkoga nepostojanoga šva u pridjevima *dòbar* i *tànak* te imenici *svakàr* 'suprugov otac'
- kao odraz prednjega nazala samo u imenici *jačmèn* 'ječam, vrsta žitarice'
- na mjestu prednaglasnoga *e*: *basèda, ćanica, nadèla, navèsta, papèv, vasèv, žalèzu, žalòt*
- na mjestu prednaglasnoga *i* u primjeru *čagòv* 'čiji'

B) vokal *i* pojavljuje:

- kao kontinuant *i* u naglašenome položaju, osim na posljednjemu i jedinome kratkom slogu, u kojemu prelazi u *ɛ*: *bily, črjiv, jimate, križa, krųmpíla, pijuh* 'jastreb kokošar', *skrivaly, ųdųvica, vını, zima, žity*

C) otvoreni *i*, koji se bilježi znakom *y*, pojavljuje se:

- na mjestu nenaglašenoga jata: *byvńák, byžèt, blyščát, dòly, gòry, lypòta, myhùr, mlykò, nàpryt, slypàr* 'prevarant', *spòvyt, vidyt*
- na mjestu nenaglašenoga *i*, *i* u prednaglasnome i zanaglasnome položaju: *frmynànt* 'šibica', *mألyn, mèdyh, nydèr* 'nigdje', *pyjàn, ųpàlyt, ųtpřly* 'otvorili', *zàmy* 'uzmi'

- na mjestu nenaglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji: *čr̂nyga, ěnyga, n̂ovyga, ŝakymu*
- kao odraz stražnjega nazala u tvorbenome morfemu *-n̂o-* u glagolima II. vrste: *b̂ušnyt, č̂ipnyt, puč̂inyt*

D) vokal *e* pojavljuje se:

- na mjestu dugoga naglašenog *e*: *b̂erma, č̂era, d̂ěbl̂y, gr̂eda, gr̂eš, p̂es 'šaka', p̂eta, pl̂es, r̂ěbru, r̂ěp, ŝedma, ur̂dēē 'alat', vazm̂ěny 'uskrsni', ẑěly, ẑět, ž̂ěnska*
- na mjestu dugoga prednjeg nazala *ę*: *ĵetra, m̂ěsu, nač̂ět, p̂ět, p̂ětuk, puč̂ět, tr̂es, ujet̂ 'primiti, prihvatiti', ž̂ēja, ž̂ědun*
- na mjestu vokala *e* i prednjega nazala *ę* pod starim naglaskom: *br̂ěk, cv̂ěk 'čavao', t̂ěšky, v̂ěly; d̂ěset, guv̂ědu, ŝědun, ž̂ětva, ž̂ětveñak*

E) zatvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ę*, pojavljuje se:

- na mjestu naglašenoga jata, i kratkoga i dugoga: *baŝęda, b̂ęsun, b̂ęv, bl̂ět, br̂ěh, br̂ēs, ĉęv, cr̂ękva, č̂lyv̂ěk, č̂r̂ęp̂na, č̂r̂ęš̂na, d̂ę 'gdje', d̂ęt 'djed', d̂ęlyt, gr̂ěh, kl̂ęš̂ca, kr̂ēs, kul̂ęny, l̂ęha, l̂ęty, l̂ęvy, m̂ěh, m̂ęra, m̂ęsyt, m̂ęstu, m̂ęsuc, ml̂ět, p̂ęsuk, pl̂ęŝna, p̂und̂ęluk, razr̂ędnyt, r̂ęka, r̂ęšyt, ŝęčen, ŝędyt, ŝęm̂e, ŝęny, sm̂ęšun, sl̂ęp, smrd̂ět, sn̂eh, sr̂ęda, sv̂ęca, sv̂ět, sv̂ętly, t̂ęly, t̂ęsny, t̂ęstu, t̂ęt 'htjeti', tr̂ęzun, trp̂ět, ur̂ěh, v̂ęrat, v̂ętur, vr̂ęm̂e, zv̂ęzda, žal̂ęzu; pametn̂ęy, slab̂ęy, star̂ęy*
- na mjestu naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *b̂ęn, b̂ęš, zĝųĵęt*
- na mjestu *i* ispred *r*: *m̂ęr 'mir', syk̂ęra 'sjekira', ŝęr 'sir', ŝęryš̂cy 'sirište', št̂ęry, t̂ęr*

F) otvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ę*, pojavljuje se:

- na mjestu *e* pod novim naglaskom, prenesenim s ultime: *br̂ęka 'psa', č̂ęsun, č̂ęš̂ul, ěny, m̂ęn̂e, p̂ęp̂ur 'papar', pr̂n̂ęsla, r̂ęc, r̂ękla, ŝęstra, sp̂ęc, ŝęm̂ul, t̂ęc, t̂ękla, t̂ęvca, užen̂yv, ž̂ęna*
- kao kontinuant *e* u zanaglasnome položaju: *b̂ären, b̂uhe, deb̂ev, dv̂ęjset, fer̂av, k̂isev, pl̂ące, šk̂are*
- kao kontinuant prednjega nazala *ę* u nenaglašenome položaju: *jezik, p̂amet, petn̂ajs*
- na mjestu kratkoga naglašenog *a* u pojedinim primjerima: *byž̂ět 'bježati', br̂ět 'brat', dvan̂ęjs 'dvanaest', dv̂ęjset 'dvadeset', gr̂ěn 'gram', kup̂ev 'kopao', n̂ęš 'naš', penŝev 'mislio', p̂ev 'pao', piĵen 'pijan', st̂er 'star', skup̂ět 'iskopati', škart̂ět 'odbaciti', štym̂ět 'cijeniti', t̂en 'tamo', št̂ram̂ęc 'madrac', ukr̂ev 'ukrao', ur̂ět 'orati', ust̂ev 'ostao'*

- na mjestu sufiksa *-bje*: *gròjze, kupišće, ugnišće, urdène, zdrávle*
- na mjestu kratkoga naglašenog šva u pojedinim primjerima: *čěbyr* 'čabar', *děnes, děš, lěgek, mēgla, stěkly, stēza, vėlē* 'uskoro', *věn, Vězum*
- na mjestu nenaglašenoga *a* u završnome zatvorenom slogu: *dělew, držev, jimeš* 'imaš', *klícev, kùhet, làget, mēšet, òret, prášev, žbēler* 'pčelar'

G) vokal *o* pojavljuje se:

- na mjestu svakoga naglašenog *o*: *bòh, dòbry, kònca, kón, kròvy, mlykò, mòja, nòga, nòsyv, ògyù, òret, pòpa, putòk, sòva, šòldy, vòda, vògyù, zglòdat, zòra*
- kao odraz naglašenoga stražnjeg nazala u većini primjera: u korijenskim morfemima: *dòga, gòba, gòš* 'uš, vrsta neotrovne zmije', *kòpat (se), kròh* 'stijena', *lòh, mòka, mòš, nòtra, pòknyt, pòt* 'put', *pusòda, pusòdyt, ròp, ròka, tòca, tòžyt, tròbuc, ubròč, utròba, zòp, žalòt*; u naglašenome korijenskome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *ž nòn*; u svršenome prezentu glagola 'biti': *bòn, bòš, bò, bòmų, bòte, bòju*

H) vokal *u* pojavljuje se:

- na mjestu svakoga naglašenog *u*: *čùdųn, čùv, kruh, kùhet, kum, lùdy, mùha, pršut, štuf* 'umoran', *trbùh, tù, zgùbyt, žùl*
- na mjestu kratkoga *o* pod starim silaznim akcentom: *bùli, mùre, nùhųt, pùle*
- kao odraz naglašenoga stražnjeg nazala u nekolicini primjera u korijenskim morfemima: *ću, gnùs, gùska, klùpųk, lùk, nùdyt, pùp, pùpųk, rùgat se, tùga* i *žalùdųc*
- kao odraz naglašenoga fonema *ʃ*: *bùha, dùh, Hùm, Hùmlány, kùk, kùnen, mùs, mùzen, pùn, pùš, sùc, sùnce, sùza, tùc, ubùc, vùc, vùk, vùna, žùč, žùt, žùtica*
- na mjestu dugoga *o*: *kasùn* 'sanduk za žito', *kùs* 'kost', *mùc* 'moć', *mùs* 'most', *nùc* 'noć', *nùs* 'nos', *pù* 'pola', *rùh* 'rog', *stù* 'sto', *sù* 'sol', *štajùn* 'doba', *vù* 'vol', *vùs* 'zaprežna kola', *zgùn* 'zvono'
- na mjestu završnoga *-l* na dočetu završnoga sloga u imeničkim riječi u pojedinim primjerima (*ol > ov > u*): *dù* 'dol', *fačù* 'marama', *kabù* 'kabao', *kųtù* 'kotao', *pěky* 'pakao', *pažù* 'grah', *pù* 'pola', *pùstų* 'cipela', *sù* 'sol', *šù* 'išao', *vù* 'vol'
- na mjestu početnoga *və* kao prijedloga, u složenici *upályt* i imenicama *udòvųc* i *unųk*
- na mjestu završnoga naglašenoga *-ov*: *kru* 'krov', *pokri* 'poklopac'

I) otvoreni *u*, koji se bilježi znakom *ų*, pojavljuje se:

- na mjestu nenaglašenoga *u*, *i* u prednaglasnome i zanaglasnome položaju: *umrèt*; *sinu*
- na mjestu nenaglašenoga *o*, *i* u prednaglasnome i zanaglasnome položaju: *gùvèdy*, *làkum*, *lèvy*, *mèsty*, *tùvâr*, *urèh*, *utròky*
- kao odraz nenaglašenoga nepostojanog šva: *bèsun*, *čatrùk*, *čèbyr*, *čùdun*, *gàbur*, *kàšul*, *kràtuk*, *klùpuk*, *làhut*, *lònuc*, *máčuk*, *mòkür*, *òcut*, *òguñ*, *òsun*, *pèsuk*, *pètuk*, *pòtun*, *pràsuc*, *pùndèlùk*, *pùpuk*, *ràbuc*, *sédun*, *smèšun*, *tòruk*, *trèzun*, *udòvuc*, *Vèzum*, *vètur*, *vòsuk*, *vrèdun*, *žàlusun*
- kao odraz nenaglašenoga fonema *ʎ*: *Buzèt*, *dubòk*, *dubìna*, *jàbyka*, *mùčàt*
- kao odraz nenaglašenoga stražnjeg nazala: *u* korijenskim morfemima: *gòlyp*, *gùsènyca*, *kùdèla*, *pàvuk*, *rukàv*, *sùbòta*, *sùsèt*; u nenaglašenome gramatičkom morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *mlàdy žèny*; u nenaglašenome gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *čùju*, *pèry*, *skàčy*, *znàju*

Vokalni se sustav govora **Lanišća** sastoji se od sljedećih vokala:

naglašeni			nenaglašeni		
i	ü	u	i	ü	u
			y		
ɛ	e	o	e	o	
	a		a		

Distribucija im je sljedeća:

A) vokal **a** pojavljuje se:

- na mjestu kratkoga i dugoga *a* svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto: *brazdà*, *bršlàn*, *držàt*, *frmàt*, *glavà*, *gnàt*, *gospodarà*, *jàs*, *làkom*, *kanàv*, *màt*, *mràs*, *oràt*, *otàr* 'oltar', *plovàn*, *pràva*, *prodàt*, *ràm*, *sadà*, *skopàt*, *sràn*, *stàr*, *stàt*, *škàre*, *tàšća*, *travà*, *vodà*, *vràta*
- kao odraz naglašenog i nenaglašenog šva koji je postojan: *dàn*, *dàska*, *dàš*, *kàsno*, *lagàt*, *làš*, *maglà*, *màlin*, *màlinar*, *màša*, *sànat*, *staklò*
- kao odraz kratkoga nepostojanoga šva u primjeru *dòbar*, *svakàr* i *vòsak*
- na mjestu početnoga *və* u priložima *vàjk*, *vàle* i *važgàt*
- kao odraz prednjega nazala samo u imenicama *jačmèn* i *zajik*

B) vokal **i** pojavljuje:

- kao kontinuant *i* svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto: *bábin pás 'duga', bív, Bòjži, cikála, čenica, čigòv, črviva, gospodarica, grmi, hiša, hitila, istina, išćen, kamìn, ki, klicav, klopčić, koščica, križà, krompilà, làsì, lùdi, málìn, mižòv, nič, nigdèr, nikakòr, ognišće, pijàn, pismò, plativ, pùnica, sàki, sìn, sviñe, strnišće, štòmih, telica, tić, udovica, vidin, vinò, vošćenica, šiba, žito*
- na mjestu stražnjega nazala u tvorbenome morfemu *-nq-* u glagolima II. vrste: *büšnit, negnit, počinit, strđnit, šćipnit, zdignit, zdahnit*
- na mjestu nenaglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji: *črniga, máliga, nòviga*

C) neutralni *e* pojavljuje se:

- na mjestu kratkoga *e*, naglašenoga i nenaglašenoga, gdje mu je prema etimologiji mjesto: *brèk, tèško, vèli; brekà, čenica, lágìe, reklà, selò, sestra, teklà, ženà*
- na mjestu kratkoga prednjeg nazala *ę*: *dvájset, govèdo, pàmet, petnájst, požèt, žèt, žètva*
- na mjestu dugoga *e* i dugoga prednjeg nazala *ę*: *čèra, deblò, grèda, jètra, lét, mèdih, mèso, mèt, nečèt, pèt, pèta, petòk, plès, počèt, prijèt, rèp, sèdma, très, zèt, žèja, žèjon, žènska*
- na mjestu sufiksa *-bje*: *gròzìe, kopišće, ognišće, ordèñe, pèrje, strnišće, vesèvlè, zdràvlè*
- na mjestu naglašenoga *e* u novijim riječima i pojedinim talijanizmima: *frèza, srdèla, šušpèt*
- na mjestu *a* u prijedlogu i prefiksu 'na': *ne kràj selà, ne rokè, ne utarè 'na oltaru', nečèt, negnit 'nagnuti', netàknèn 'nadjenuti iglu'*
- na mjestu kratkoga jata samo u primjeru *sreća*

D) zatvoreni *e*, koji se bilježi znakom *ę*, pojavljuje se:

- kao odraz naglašenoga jata: *besèda, bèv, blèt, bolèt, brèh, brès, cèv, crèkva, čerèšna, človèk, črèpna, črnèt, dè, dèlat, dèt 'djed', grèh, klèšće, kodèla, kolèno, krès, lèha, lès, lèšnak, lètò, lèvo, mèh, mèra, mèsec, mèsto, mlèt, nedèla, nevèsta, orèh, plèšna, pondèlok, povèdav, sèkov, sème, sèno, smèšon, slèp, snèh, srèda, svèt, svètlo, tètò, tètso, tèt, trèzon, trpèt, smrdèt, škrbèt, vanè, vèrvat, vètòr, vrème, zvèzda, želèzo; pametnèji*
- na mjestu naglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji: *enèga, mojèga, tèga*

- na mjestu naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome slogu u nekolicini primjera: *bè̃n*, *cydè̃t*, *dè̃m*, *hodè̃*, *kosjè̃* 'kosište', *krovè̃*, *mysè̃t*, *motè̃t*, *oblakè̃*, *ocalè̃*, *otrokè̃*, *posadè̃t*, *posodè̃t*, *prascè̃*, *ryšè̃t*, *ne rokè̃*, *sè̃* 'svi', *sydè̃t*, *svecè̃*, *šlè̃*, *tožè̃t*, *zamè̃ se*, *zgojè̃t*
- na mjestu *i* ispred *r*: *mè̃r* 'mir', *sykè̃ra*, *sè̃r* 'sir', *štè̃ri*

E) otvoreni *i*, koji se bilježi znakom *y*, pojavljuje se:

- na mjestu nenaglašenoga jata: *byžàt*, *blyščàt*, *cydè̃t*, *gnyzdò*, *lypòta*, *myhùr*, *mysè̃t*, *mysàt*, *mlykò*, *pysòk*, *rykà*, *ryšè̃t*, *syčèn*, *sydè̃t*, *sykè̃ra*, *slypit* 'varati', *spòvyt*, *svyčà*, *svydòky*, *zrydè̃t*

F) neutralni *o* pojavljuje se:

- svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto, i to u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima: *bòp*, *bosà*, *človè̃k*, *dobrò*, *govoriv*, *japnò*, *konòba*, *koňà*, *mlykò*, *mojà*, *oràt*, *ocà*, *rebrò*, *selò*, *skopàt*, *spatacòk* 'djetlić', *sovà*, *staklò*, *stomàna*, *udovica*, *vùho*
- na mjestu dugoga *o* samo u primjerima *kasòn* 'sanduk za žito', *štajòn* 'doba'
- na mjestu stražnjega nazala u mnogim primjerima: *dòga*, *golòp*, *gosè̃nica*, *klòpko*, *kodè̃la*, *mokà*, *motè̃t*, *otròba*, *popàt*, *posòda*, *posodè̃t*, *rokà*, *rokàv*, *sobòta*, *sosè̃t*, *tòča*, *tožè̃t*, *želòt*; u gramatičkome morfemu A i I jd. ženskoga roda: *nògo*; z *žè̃nsko*; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *čùjo*, *skàčo*, *znàjo*; u svršenome prezentu glagola 'biti': *bòn*, *bòš*, *bò*, *bòmo*, *bòte*, *bòjo*
- na mjestu kratkoga nepostojanog šva: *bravinoc*, *česòn*, *češòl*, *četrtòk*, *čùdon*, *gàbor*, *kàšòl*, *konòc*, *kràtok*, *làgok*, *làkot*, *lažlívoc*, *lonòc*, *mačòk*, *mòkor*, *nùhot*, *opàňok*, *pondè̃lok*, *pòton*, *prasòc*, *ràboc*, *sè̃don*, *smè̃šon*, *tànok*, *toròk*, *trè̃zon*, *ocòt*, *ogòň*, *petòk*, *pysòk*, *samòň*, *sè̃don*, *telòc*, *udovòc*, *Vazòm*, *vè̃tor*, *vrè̃don*, *žàloson*

G) vokal *u* pojavljuje se:

- na mjestu nenaglašenoga *u* svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto: *bràtu*, *udrit*, *udòr* 'miris', *umè̃t* 'umijeti'
- kao odraz fonema *l* u svim primjerima: *bùha*, *Buzèt*, *dùh*, *gùtat*, *isùc*, *Hùm*, *Hùmlàni*, *jàbuka*, *kùk*, *kùneš*, *mučàt*, *mùs*, *muzèn*, *obùc*, *pùn*, *pùnica*, *pùš*, *sùnce*, *sùza*, *tùc*, *vùc*, *vùk*, *vùna*, *žùč*, *žùt*, *žùtica*
- na mjestu naglašenoga *u* u pojedinim primjerima: *bùbregi*, *jùgno*, *kùcat* 'štucati', *Semogući*, *stùci* 'istuci', *ùle*
- na mjestu početnoga *və* kao prijedloga *i* u imenicama *udovòc* i *udovica*

- mjestu dugoga *o* u većini primjera: *kùs* 'kost', *mùs* 'most', *nùć* 'noć', *nùs* 'nos', *pù* 'pola', *rùh* 'rog', *stù* 'sto', *sùv* 'sol', *tù* 'to', *vùs* 'zaprežna kola', *zgun* 'zvono'
- na mjestu kratkoga *o* pod starim silaznim akcentom u pojedinim primjerima: *bùle*, *nùhot*
- na mjestu kratkoga naglašenog *u* samo u pojedinim primjerima (najčešće novijim riječima): *rùdnik*
- na mjestu naglašenoga stražnjeg nazala u mnogim primjerima: *dùp*, *gùba* 'gljiva', *gùska*, *gùs*, *kùkoł*, *lùh*, *mùš*, *mùški*, *obrùć*, *pàvuk*, *pùpat*, *pùpok* 'pupak' i 'pupoljak', *pùt*, *rùgat se*, *rùp*, *tùda*, *tùga*, *tùp*, *ùš*, *vùzol*, *vùzok*, *zùp*

H) vokal *ü* pojavljuje se:

- na mjestu naglašenoga *u*, osim onoga koji je nastao od *ı*: *čüt*, *drügi*, *krüh*, *küşćerica*, *lüdi*, *krbün*, *kùhat*, *mùha*, *pršüt*, *trbüh*, *tü*, *vnük*, *vùho*, *vùra*, *vùsta*, *žül*, *žün*
- na mjestu stražnjega nazala u primjerima *gùüs*, *lük*, *nüdit*
- na mjestu prednaglasnoga *u* u primjerima *büşnët*, *küpiv*, *pühavnica*, *püstit*, *zgübët*

2. 4. 2. Zaključak o vokalnim sustavima Bužeštine

Iz pregleda vokalnih sustava mogu se izvesti sljedeći zaključci: svim je govorima zajednički glas *ɛ*, zbog kojega se i buzetski dijalekt svrstava u zaseban sustav čakavskoga narječja. Taj je glas zadržao fonološku individualnost te se u svim govorima pojavljuje na mjestu kratkoga jata. Što se pak dugoga jata tiče, u većini se govora na njegovu mjestu, također, pojavljuje glas *ɛ* (svi osim južnih i jugoistočnih govora, u kojima je odraz *i*). Jat u nenaglašenome položaju u dijelu govora prelazi u *ɛ*, u drugome dijelu u *i*, a u trećemu dijelu u otvoreni *i* (*y*). Zatvoreni *e* pojavljuje se i na mjestu naglašenoga *e* u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji, osim u najjužnijemu govoru Pagubica. Što se tiče nenaglašenoga *e* u spomenutoj kategoriji, tri su odraza, kao i u nenaglašenome jatu: *i*⁴², *y* i *ɛ*. U črniškome govoru u nenaglašenome položaju zabilježena su neka kolebanja vezana uz prednaglasni *e*. Naime, na tome se mjestu ostvaruje otvoreni *e*, kao i u ostalim sjeverozapadnim govorima, ali u nekolicini je primjera odraz *ɛ*: *bešèda*, *brèkà*, *neđèja*, *pepèu*, *reklà*, *sestrà*, *žèlèzo*, *ženà*. Glas *ɛ* posebnost je buzetskoga dijalekta, ali se pojavljuje i u sjevernočakavskim ekavskim govorima Boljunštine – susjednome području buzetskoga dijalekta s jugoistočne strane.

⁴² *I* u relacijskim morfemima zamjениčke deklinacije ovjereni su i u nekim drugim čakavskim govorima: Studena, Klana, Lisac i Rupa, rubnim gorskokotarskim kajkavskim zapadnoga tipa (govori Lokava, Skrada, Vrata, Broda na Kupi, Delnica, Gerova, Čabra i Prezida) te u kajkavskim plješivičko-prigorskim govorima (v. Lukežić 1998a: 141).

U literaturi se otvoreni *e* (ϵ) često ističe kao posebnost buzetskoga dijalekta. Naša su istraživanja pokazala da se zaista pojavljuje u tom dijalektu, i to u većini govora, ali ne i svima. Naime, najjužniji govor Pagubica, središnji govori smješteni ispod rijeke Mirne (Marinci i Škrbina) te govor Lanišća na istoku ne poznaju taj glas. Što se pak distribucije tiče, u središnjim, zapadnim i sjeverozapadnim govorima ono se pojavljuje kao kontinuant *e* i ϵ u kratkim naglašenim i nenaglašenim slogovima, a u južnim, jugoistočnim i jugozapadnim samo u naglašenima. Posebno su zanimljivi sjeverni govori Sluma i Bresta, u kojima se ϵ realizira na mjestu *e* pod novim naglaskom, prenesenim s ultime; na mjestu kratkoga naglašenog *a* i kratkoga naglašenog šva u pojedinim primjerima te na mjestu nenaglašenoga *a* u završnome zatvorenom slogu. Dodatna zanimljivost slumskoga i breškoga govora očituje se u vokalnome ograničenju navedenoga glasa jer on se ne može realizirati u prednaglasnome položaju, već tada prelazi u *a*: *basèda*, *čanića*, *časpođan*, *čatr̂tok*, *madežlja*, *madvèt*, *nadèla*, *žalèzo* i dr.

Zajedničko gotovo svim je buzetskim govorima da se na mjestu sufiksa *-bje* ne pojavljuje neutralni *e*, nego *i* (južni, jugoistočni, jugozapadni govori te govori smješteni ispod rijeke Mirne: Marinci, Škrbina i Prodani), zatvoreni *e* (većina središnjih i sjeverozapadnih govora, svi zapadni govori te govor Sluma) te otvoreni *e* (govori Črnice i Bresta). Izminku čini samo Lanišće na krajnjemu istoku, u čijemu se govoru ostvaruje srednji *e* na mjestu slijeda *-bje*.

Glas *u* realizira se na mjestu fonema $\int$ u većini primjera te u iznimnim slučajevima na mjestu kratkoga naglašenog *u* u pojedinim talijanizmima i riječima novijega podrijetla. U ostalim je slučajevima na gotovo cijelome području kratkonaglašeni *u* prešao u $\square$ (u većini govora) i *ü* (u manjemu dijelu govora). Glas ϕ centralizirani je glas koji nije ni visok ni nizak, ni prednji ni stražnji. Pri njegovu izgovoru položaj jezika je na pola puta između *o* i *e*, a usne su mu zaobljene⁴³. Glas *ü* visoki je glas, smješten na vrhu vokalnoga trokuta, a karakterističan je za slumski govor te govor Lanišća na krajnjemu istoku. Što se tiče Čićarije, taj je glas zabilježen samo u Lanišću, dok nam jezično iskustvo govori da nije poznat i okolnim mjestima koji pripadaju buzetskomu dijalektu. To potvrđuje i Mieczysław Małecki, koji navodi da pojava *u > ü* ili ϕ nije prisutna u nekoliko ćićkih sela: Brest, Klenovšćak, Podgaće (v. Małecki 2002: 75). Josip Ribarić taj glas naziva „mutno *u* povučeno unatrag“ i konstatira da je takav izgovor vrlo star jer se ne proteže na *u* nastalo iz $\int$ ili ϕ (v. Ribarić 2002: 29). Izdvajaju se govor Bresta te svi južni, kojima glasovi ϕ ni *ü* nisu dio vokalnoga inventara. Iva Lukežić smatra da bi glas *ü* i druge nove jedinice otvorene artikulacije mogle biti rezultat

⁴³ Na usmenome tumačenju svesrdno zahvaljujemo dr. sc. Davidu Mandiću.

„kasnijega razvoja i teritorijalno-povijesnoga jezičnoga dodira sa susjednom slovenskom kajkavštinom“ (Lukežić 2021: 786).

U literaturi o bužetskim govorima često se spominje prijelaz dugoga *o* u *u*, što su potvrdila i naša istraživanja, a to dokazuju sljedeći primjeri: *kasùn / kasûn* 'sanduk za žito', *kùs / kûs* 'kost', *mùs / mûs* 'most', *nùc / nûc* 'noć', *nùs / nûs* 'nos', *pù / pû* 'pola', *rùh / rûh* 'rog', *stù / stû* 'sto', *tù / tû* 'to', *ukùlèn / ukûlin* 'okolo', *vùs / vûs* 'zaprežna kola'. Naime, u svim je govorima zabilježena ta jezična značajka, samo što se u pojedinim pojavljuje i nekoliko primjera s odstupanjima, no u takvim je primjerima riječ o analogiji prema drugim padežnim oblicima, u kojima je *o* kratak: *rùh - ròga*, *vùs - vòza*; *zgùn - zgòna*. Spomenute riječi pripadaju naglasnome tipu C (pomični tip) te imaju dugi *o* samo u jednosložnim oblicima, odnosno u nominativu i akuzativu. Prijelaz dugoga *o* u *u* karakteristika je i nekih gorskokotarskih govora, primjerice Delnica (v. Barac-Grum 1993: 65).

Govori središnje, zapadne, sjeverozapadne skupine te slumski govor razlikuju se od južnih, jugoistočnih, jugozapadnih te govora Bresta što se tiče postojanja glasa zatvorenoga *o* (*o*). Geografski gledano s južne strane, Prodani su prvi govor, u kojemu se taj glas pojavljuje. No, njegova distribucija nije jednaka u svim govorima. Naime, u većini taj je glas kontinuant svakoga kratkoga naglašenog i nenaglašenoga *o*. Iznimku čine samo govori Črnice (na sjeverozapadu), Marinci i Škrbine (središnji govori ispod rijeke Mirne), u kojima se zanaglasni *o* ostvaruje kao srednji glas.

Budući da su pojedini opisivači bužetskih govora zabilježili i glasovnu pojavu vezanu uz zatvoreni *e* ispred konsonanta *r* (*mèr, sèkèra / sikèra, sèr, štèrè / štèri / štèry, tèt*), Upitnikom za terensko istraživanje istražili smo i ovu jezičnu značajku, te utvrdili da je karakteristična za sve središnje, zapadne, sjeverozapadne, sjeverne i istočne govore, dok je južni, jugoistočni i jugozapadni ne poznaju.

Za mnoge je govore, osim sjevernih i istočnih (Slum, Brest, Lanišće), karakteristično zatvaranje i diftongiranje, ali rezultat nije uvijek isti. Naime, dugi *a* prelazi u *o* u svim središnjim, zapadnim i sjeverozapadnim, a u diftong *ua*⁴⁴ u svim južnim, jugoistočnim i jugozapadnim govorima. Također, potonje tri skupine poznaju i dvoglas *ie*, koji se pojavljuje na mjestu dugoga *e* i dugoga prednjeg nazala *ɛ*. U svim ostalim govorima rezultat ovih dvaju glasova jest srednji *e*. Glas *o* u govorima središnje, zapadne i sjeverozapadne skupine nastao je i kao rezultat duljenja nezavršnoga sloga: *mòša, mlòja, pòla, plòkat, pròđòvat* i mnogi drugi.

⁴⁴ Diftong *ua* potječe u konačnici od dugog *a*, ali nije nastao direktno od njega. Budući da počinje zaobljenim glasom (*u*), vjerojatnije je da je nastao od nekog zaobljenog monoftonga, (otvorenoga *o*), pa je vjerojatno da se dugi *a* najprije zatvorio i zaobio u dugi *o*, a onda se diftongizirao na razne načine u raznim govorima. (dr. sc. David Mandić, personal communication).

Od posebnosti u distribuciji pojedinih glasova možemo izdvojiti sljedeće:

1. U Slumu i Brestu se srednji *e* realizira pod starim naglaskom, a *u* na mjestu *o* pod starim silaznim naglaskom.
2. U Slumu se srednji *o* pojavljuje se na mjestu *o* pod novim naglaskom, prenesenim s ultime, što dokazuju sljedeći primjeri: *člòvek, dòbet, dòbrò, govòret, hòdet, kòza*.
3. Samo se u Brestu na mjestu nenaglašenoga *i* pojavljuje otvoreni *i* (*y*), dok je u govorima Vrhuvštine i Lanišća taj glas kontinuanta nenaglašenoga jata.
4. U svim središnjim, zapadnim, sjeverozapadnim, sjevernim i istočnim govorima na mjestu naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu ostvaruje se *ę*.
5. U svim središnjim, zapadnim, sjeverozapadnim i sjevernome govoru Sluma zatvoreni *e* pojavljuje se kao kontinuanta nenaglašenoga *i*, *i* u prednaglasnome i zanaglasnome položaju, osim onoga na početku riječi, te na mjestu zanaglasnoga *u*.
6. U pojedinim se govorima otvoreni *e* pojavljuje na mjestu *a* u glagolskome prefiksu i u prijedlogu 'na' te u predmetku 'naj' u superlativu pridjeva (i priloga)
7. U svim središnjim, zapadnim, sjeverozapadnim i sjevernim govorima na mjestu završnoga *-ov* realizira se *u*: *krù* 'krov'
8. U pojedinim se govorima na mjestu prednaglasnoga *u* realizira *ü*, a u pojedinim *i*. Iznimku čine južni govori, u kojima je prednaglasni *u* neizmijenjen.

Distribucija većine je vokala slobodna. Izdvajaju se dvoglasni *ie*, *ua*, zatvoreni glas *ɔ*, tzv. mukli *u*, *ò* te *ę* koji ne mogu stajati na početku riječi. Za pojedine vokalne realizacije bitan je njihov položaj unutar riječi, pa se jedni vokali mogu ostvarivati samo u dugim slogovima (*ie*, *ua*, *ɔ*), a drugi samo u kratkima. U južnim, jugoistočnim i jugozapadnim govorima dvoglas *ua* zajednički je odraz dugoga *a*, dugoga *ò* i dugoga šva, a u središnjim, zapadnim i sjeverozapadnim glas *ɔ* odraz je dugoga *a* i dugoga šva.

Iz svega proizlazi da se vokalni sustavi bužetskih govora mogu podijeliti u dvije skupine: prvu bi činili južni, jugoistočni i jugozapadni govori, a drugu središnji, zapadni i sjeverozapadni.

Radi preglednosti ove jezične značajke, ali i važnosti, u daljnjemu tekstu donosimo tablični prikaz glasova i njihove distribucije.

GLAS	PG	D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB	ČI, H, KR, R, RP, ŠNJ	BŠ, KL, MČ, PA, V	MA, ŠK	PR	F, KČ, SI, SM	BR, ČR, KA, SA, ŠT, ŠLJ	SL	BS	L
<i>i</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>y</i>	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	+

<i>u</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>ü</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+
<i>ô</i>	-	-	+	+	+	+	+	+	-	-	-
<i>y</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-
<i>ę</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>ε</i>	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	-
<i>e</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>o</i>	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+
<i>ɔ</i>	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-	-
<i>a</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
<i>ie</i>	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-
<i>ua</i>	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-
<i>ɔ</i>	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-

Tablica 1.: Prikaz glasova u buzetskoj dijalektu

Legenda:

+ = postoji glas

- = ne postoji glas

2. 4. 2. 1. Tabelarni prikazi distribucije osnovnih glasova

S obzirom na složenost vokalnih sustava buzetskih govora, u tablicama će se prikazati odrazi osnovnih glasova u naglašenim i nenaglašenim slogovima. Pritom se neće uzeti u obzir nesustavni odrazi, odnosno oni koji se pojavljuju u samo pojedinim primjerima.

Pagubice				
GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>ua</i>	<i>a</i>	<i>e</i>
<i>e</i>	<i>e</i>	<i>ie</i>	<i>e</i>	<i>e</i>
<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
<i>o</i>	<i>o</i>	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>

Grimalda, Dragučska Vala, Draguč, Oslići, Kosoriga, Račice, Račički Brijeg, Krušvari				
GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>ua</i>	<i>a</i>	<i>e</i>
<i>e</i>	<i>ε</i>	<i>ie</i>	<i>e</i>	<i>e</i>
<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>
<i>o</i>	<i>o</i>	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>

Čiritež, Nugla, Roč, Ročko Polje, Hum, Kras, Škrinjari				
GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>ua</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>ε</i>	<i>ie</i>	<i>e</i>	<i>e</i>
<i>u</i>	<i>ò</i>	<i>ò</i>	<i>u / ò</i>	<i>u</i>
<i>o</i>	<i>o</i>	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>

Vrh, Klarići, Marčenegla, Paladini, Barušići				
GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>ua</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>ε</i>	<i>ie</i>	<i>e</i>	<i>e</i>
<i>u</i>	<i>ò</i>	<i>u</i>	<i>u / ò</i>	<i>u</i>
<i>o</i>	<i>o</i>	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>

Sveti Ivan, Sveti Martin, Franečići, Krbavčići, Štrped, Kajini				
GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni

<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>ɛ</i>	<i>ɛ</i>
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>ɔ</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>ɛ</i>	<i>e</i>	<i>ɛ</i>	<i>ɛ</i>
<i>u</i>	<i>ɔ̇</i>	<i>ɔ̇</i>	<i>ɔ̇ / i</i>	<i>ɛ</i>
<i>o</i>	<i>ɔ̇</i>	<i>u</i>	<i>ɔ̇</i>	<i>ɔ̇</i>

Marinci, Škrbina

GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>ɔ</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>e</i>	<i>e</i>	<i>e</i>	<i>e</i>
<i>u</i>	<i>ɔ̇</i>	<i>ɔ̇</i>	<i>u / i</i>	<i>i</i>
<i>o</i>	<i>ɔ̇</i>	<i>u</i>	<i>ɔ̇</i>	<i>o</i>

Prodani

GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>ɔ</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>ɛ</i>	<i>e</i>	<i>ɛ</i>	<i>ɛ</i>
<i>u</i>	<i>ɔ̇</i>	<i>ɔ̇</i>	<i>u / i</i>	<i>i</i>
<i>o</i>	<i>ɔ̇</i>	<i>u</i>	<i>ɔ̇</i>	<i>o</i>

**Veli Mlun, Mali Mlun, Pračana, Sovinjsko Polje,
Sovinjska Brda, Senj**

GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>ɛ</i>	<i>ɛ</i>
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>ɔ</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>ɛ</i>	<i>e</i>	<i>ɛ</i>	<i>ɛ</i>
<i>u</i>	<i>ɔ̇</i>	<i>ɔ̇</i>	<i>u / ɔ̇</i>	<i>ɛ</i>

<i>o</i>	<i>ȯ</i>	<i>u</i>	<i>ȯ</i>	<i>ȯ</i>
----------	-----------	----------	-----------	-----------

Črnica				
GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>ė</i>	<i>ė</i>
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>ȯ</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>ε</i>	<i>e</i>	<i>ε / ė</i>	<i>ε</i>
<i>u</i>	<i>ȯ</i>	<i>ȯ</i>	<i>u / i</i>	<i>ė</i>
<i>o</i>	<i>ȯ</i>	<i>ȯ / u</i>	<i>ȯ</i>	<i>o</i>

Salež, Baredine, Škuljari				
GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>ė</i>	<i>ė</i>
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>ȯ</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>ε</i>	<i>e</i>	<i>ε</i>	<i>ε</i>
<i>u</i>	<i>ȯ</i>	<i>ȯ</i>	<i>u / i</i>	<i>ė</i>
<i>o</i>	<i>ȯ</i>	<i>u / ȯ</i>	<i>ȯ</i>	<i>ȯ</i>

Slum				
GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>ė</i>	<i>ė</i>
<i>a</i>	<i>a / ε</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>e / ε</i>	<i>e</i>	<i>a</i>	<i>ε</i>
<i>u</i>	<i>ü</i>	<i>ü</i>	<i>ė</i>	<i>ė</i>
<i>o</i>	<i>ȯ / o / u</i>	<i>u / ȯ</i>	<i>ȯ</i>	<i>ȯ</i>

Brest				
GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>y</i>	<i>y</i>

<i>a</i>	<i>a / ε</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>e / ε</i>	<i>e</i>	<i>a</i>	<i>ε</i>
<i>u</i>	<i>u</i>	<i>u</i>	<i>ɥ</i>	<i>ɥ</i>
<i>o</i>	<i>o / u</i>	<i>u</i>	<i>ɥ</i>	<i>ɥ</i>

Lanišće				
GLAS	naglašeni kratki	naglašeni dugi	prednaglasni	zanaglasni
<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>	<i>i</i>
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
<i>e</i>	<i>e</i>	<i>e</i>	<i>e</i>	<i>e</i>
<i>u</i>	<i>ü</i>	<i>ü</i>	<i>u / ü</i>	<i>u</i>
<i>o</i>	<i>o</i>	<i>u</i>	<i>o</i>	<i>o</i>

2. 5. Zatvaranje *o* izvan akcenta

U mnogim se čakavskim govorima kratki vokal *o* zatvara izvan akcenta tako što prelazi u *u*. Riječ je o alteritetnoj jezičnoj značajci jer je potvrđena u svim sustavima narječjima hrvatskoga jezika. Dijalektolozi Lina Pliško i David Mandić u knjizi o govorima općine Ližnjan objašnjavaju mogući uzrok te pojave: „Zatvaranje samoglasnika može se promatrati kao neki vid redukcije ili slabljenja, budući da je za zatvoreni glas potreban manji otpor pri artikulaciji“ (Pliško i Mandić 2011: 68). Prema podacima iz literature o pojedinim istarskim govorima ili skupinama govora uočljivo je da je puno češće zatvaranje ispred akcenta, a rijetko iza. To nije slučaj i u bužetskom dijalektu jer se u većini govora zatvara svako *o* izvan akcenta: u nekima tako što prelazi u *u*, a u drugima u zatvoreni *o* (*o*), a u govoru Bresta u otvoreni *u* (*ɥ*). Iznimku čini samo govor Lanišća na krajnjemu istoku, u kojemu se *o* ne zatvara ni u kojemu položaju. Stoga, s obzirom na tu jezičnu značajku, bužetske govore možemo podijeliti u četiri skupine:

1. skupina: govori u kojima svaki *o* izvan akcenta prelazi u *u*
2. skupina: govori u kojima svaki *o* izvan akcenta prelazi *ɥ*
3. skupina: govori u kojima svaki *o* izvan akcenta prelazi u *o*
4. skupina: govori u kojima prednaglasni *o* prelazi u *o*

U prvu skupinu ulaze govori sviju punktova smještenih na jugu, jugoistoku i jugozapadu dijalekta. To su naselja imenom: Pagubice, Grimalda, Dragućska Vala, Draguć,

Oslići, Kosoriga, Račički Brijeg, Račice i Krušvari; Čiritež, Nugla, Roč, Ročko Polje, Hum, Kras i Škrinjari; Vrh, Klarići, Marčenegla, Paladini i Barušići.

U drugu skupinu ulazi samo sjeverni govor Bresta, u kojemu svaki *o* i *u* nenaglašenome položaju prelaze u *u*.

Treća je skupina najmnogobronija te u nju ulaze govori naselja koja su smještena u užoj okolici grada Buzeta iznad rijeke Mirne (Sveti Ivan, Sveti Martin, Franečići, Krbavčići), govori na zapadu (Veli Mlun, Mali Mlun, Pračana, Sovinjsko Polje, Sovinjska Brda i Senj), govori Štrpeda, Kajina, Saleža, Baredina i Škuljara na sjeverozapadu te govor Sluma na sjeveru.

U četvrtoj se skupini, kako je već spomenuto, zatvara samo prednaglasni *o* tako što prelazi u *o*, a ta je skupina najmalobrojnija. Tu se ubrajaju govori naselja Marinci, Škrbine i Prodana, koji su smješteni u užoj okolici Buzeta ispod rijeke Mirne, te govor Črnice na sjeverozapadu.

Tu smo jezičnu značajku ovjerili u mnogobrojnim primjerima ekscerpiranih iz ogleđa govorā.

Potvrde oblika:

Primjeri ekscerpirani iz ogleđa govorā prve skupine: *Môj mûs je pugòdi.* (PG); (...) *su jôj ubùli pustulè i pukrìli z lancunôn.* (PG); (...) *dòma imèli Bužić da nîsmu ubìli kukušîè* (...) (PG); *Tò je jèna pàlica i undà se sturî jèna škùja.* (DV); *Z nugàmi se je hudìlu pu tîn pàlicami.* (DV); *Unà je bilà ubùčena u črnu* (...) (O); *U turàk smo suplî i fèštali du kàsnu.* (O); *Tàmu se nuâjdemu sî skùp i undà se duguvurîmu kaj će kî bit za tè mäckare.* (O); *je pûna vèla sàla umladîne* (...) (RA); *Mujà pukôjna màt je ubèsila u èna kušàra i pud griède* (...) (KO); *Nî bilò tèga kulîku smo tèli.* (KO); *Fruàt je ubrnàv kuñà* (...) (R); *Kòñ se je utupiv, a fruàt je pàv.* (R); *Za sturit dubrà putica, makà mòra bit gòrka* (...) (NU); *Mi nîsmu tulîku pàtili da nî vudiè, ali za bluàgu smo mòrali dòsta lãrgu gunit vòda* (...) (KR); *Môj nònu Bèpu Škriñar rojèn je poli Škriñari* (ŠNJ); *Zàdne létu prve vujskiè je biv levàn, kuàku bîmu mì reklî* (...) (ŠNJ); *Ucà je biv u kunòbi i je ruštuluàv z bàčvami* (...) (PA); (...) *ènu màlu se je narèzalu pancète, ènu màlu pršòta, kàka klubasica ku se je nuàšla jòš.* (PA); *Èku, tulîku je bilò za èn duàn kàd se je trgalu i nurmàlnu dèlalu.* (PA)

Primjeri ekscerpirani iz ogleđa govorā druge skupine: *Čùda mèsa se je pujèlu.* (BS); *Kàsnu je rudila.* (BS); *Kulîku blàga jîmeš?* (BS).

Primjeri ekscerpirani iz ogleđa govora treće skupine: *Son se odgojila u srédne famèje. Ni bilò bogatije.* (F); *Smò storile pèt lét talánske škole i onà vijamentò, se je tù klìcalò.* (F); (...) *smò ih pomògle obùc, ali sòmò mòške sò šlè u màckare.* (F); *Kòko otròk znòn da sò se nosìle z brèntame u tokalarija.* (VM); *Tù sò bile od konòpa spletenè.* (VM); *Káj je ostòlo od òja, ne znòn.* (VM); *Kát se je rodiu sò ga rivòle krstit.* (ŠT); *Najmlája sestrà se je rodila u ènen prostòre (...)* (ŠT); (...) *sàko létò je šù u Trš kopát vrt ukulèn (...)* (ŠT); (...) *oprostite, jàs Van tù ne mòren pozabit jer mi je bilò jàko potreba.* (ŠT); *Ku si jòje pogodiù, si dobiu čentèžimo i jòje. Smò imèle dobrà ròka za pogodit.* (ŠT); *Ímate glàš vina za popit?* (SA); *Ki znò koliko lét je tù stòro?* (SA); *Ku ni imèla sviña dòsta mlèka, se je dodòlo.* (BR); *Onè vèle se je prodòlo.* (BR); *U oštarijo se je hodèlo (...)* (SL); (...) *i bilo je jàko lèpo (...)* (SL); *Da bi lipa mògla govòret, čùda bi tèga mògla rèc, čùda zgodovìn.* (SL)

Primjeri ekscerpirani iz ogleđa govora četvrtè skupine: *Smò mòrali nabràt lèsa za podmitit ogèn – sàki svòj snopić.* (MA); (...) *sàki je dobiu jòj onoliko koliko je snopićo nabràu za Vazèn.* (MA); *Obèt smò pomògli si dikáj prontát.* (MA); *I korizma se je držòla – ki vèc, ki màñ.* (MA); (...) *teklò pò cèsti vaje zdùlin do èniga potòkà.* (MA); *Mi smò znàli lèpo se obùc i kolèdvat ukulìn hiš.* (MA); *Bèn reklà za mojèga nònetà (...)* (ŠK); *òn je umru prije nègo son se jàs rodila.* (ŠK); *A s tèn drògin bràton se niso složili.* (ŠK); *A tà pokòjni bàrba Mudèšto je biu lovác.* (ŠK); *Tà igračka je bilà ànka ot mojèh sestri (...)* (ŠK); (...) *tò smò imèli ognìšci (...)* (PR); *Kadà je trkin počèu dèlat glòve, kadà se storiu zrène (...)* (PR).

2. 6. Odrazi prednjega nazala ϵ

Praslavenski prednji nosni vokal ϵ nastao je monoftongizacijom diftonških skupina *em, *en, *im, *in. Budući da je postojala tendencija za otvorenim slogovima, logično je da se konsonant *n* slio u novi fonem – ϵ . U hrvatskome je jeziku taj fonem postojao do kraja 10. ili do sredine 11. stoljeća. Najprije je u 10. stoljeću izgubio elemente nazalnosti, pa se izjednačio s *e*. Na temelju spomenika pisanih oblom glagoljicom Iva Lukežić zaključuje da čuvanje prednjega nazala doseže sve do sredine 11. stoljeća. Ono u čemu se čakavsko narječje izdvaja u odnosu na ostala dva narječja jest to što je taj nazal iza palatala *j*, *ž* i *č* zamijenjen vokalom *a*, a u štokavskome i kajkavskome u svim pozicijama vokalom *e*. Iz toga proizlazi da je prijelaz ϵ u *a* iza palatala alijetetna jezična činjenica, a prijelaz u *e* alteritetna. Ipak, u štokavskome narječju Josip Lisac je odraz *a* spomenuo u nekoliko primjera u nekim govorima zapadnoga dijalekta (Imotskoj krajini, Bekiji, Klisu i Mratovu), što je posljedica bliskosti štokavaca s čakavcima, a Silvana Vranić je u dijalektološkoj literaturi pronašla primjere *jačmen* i *žalodec* u nekim kajkavskim govorima te primjer *zajat* u dijelu štokavskih govora (v.

Vranić 2005: 177). Također, Iva Lukežić potvrdila je da su „u zap. KAJ. sačuvani primjeri *jačmen, žalec, žalac, žalica*, a u zap. ŠTOK. u svim govorima primjer *žalac*“ (Lukežić 2012: 132).

Prijelaz prednjega nazala u *a* Milan Moguš (Moguš 1977: 35) i Dalibor Brozović (Brozović i Ivić 1988: 83) s pravom navode kao jednu od najznačajnijih crta čakavskoga vokalnog sustava jer se ta pojava vezuje već uz začetke čakavskoga narječja te pokazuje njegovu genetsku individualnost. Iva Lukežić tu pojavu svrstava u mlađe općeslavensko razdoblje, koje je trajalo od 7. do 8. stoljeća. Do opisa susačkoga govora toj se pojavi nije posvećivala velika pozornost, a neki je jezikoslovci nisu ni spomenuli. Istraživači susačkoga govora (Josip Hamm, Mate Hraste i Petar Guberina) su na temelju jezične analize tekstova zaključili da je prijelaz ϵ u *a* stariji. No, u današnjoj se čakavštini *a* iza palatala može posvjedočiti u svega nekoliko primjera jer je s vremenom analogijom prešao u *e*. Iva Lukežić je utvrdila da se „veći broj primjera sa starijim odrazom očuvao u otočkim govorima, a u većini se ostalih suvremenih čakavskih govora obično sačuvao tek po primjer ili dva“ (Lukežić 1998: 32). U većini se istarskih govora sačuvao samo iza *j* u primjerima tipa *jazik* odnosno *zajik* (nastao metatezom od *jazik*), *najat* i *zajat*. No, i primjera s odrazom *e* ima ograničen broj zbog toga što riječi kojima je dio slijeda bio *jε*, *žε* i *čε* nema puno. Bez obzira na njihov ograničen broj, ne umanjuje se vrijednost svakoga sačuvanog primjera zato što svjedoče o posebnosti te jezične značajke u čakavskome narječju.

Kao i u drugim govorima u Istri, u najvećemu se dijelu buzetskoga dijalekta *a* ostvaruje samo u riječima u značenju 'ječam', 'ječmenac na oku' i 'jezik'. Što se tiče imenice 'jezik', iznimku čine govori Sluma i Bresta s odrazom ϵ te govori Črnice i Škuljara, u kojima se na mjestu prednjega nazala pojavio *i*. U Slumu, kao i u Brestu, na mjestu prednjega nazala pojavljuje se ϵ , ali on nije rezultat odraza, već fonetske promjene, u kojoj se na mjestu kratkoga naglašenog *a* u mnogim primjerima pojavljuje ϵ . Također, broj 'petnaest' glasi *patnàjs* jer svaki prednaglasni *e* i ϵ prelaze u *a*.

U većini se buzetskih govora pojavljuje odraz *e* i ϵ na mjestu kratkoga prednjeg nazala te *e* i *ie* na mjestu dugoga. To potvrđuje i Josip Lisac u knjizi o čakavskome narječju, u poglavlju o buzetskome dijalektu, gdje piše: „Nazal ϵ podudara se s refleksom *e*, a uglavnom je riječ o otvorenom *e* ili sličnom glasu“ (Lisac 2009: 36). Iznimke su govori Marinci i Škrbine jer oni ne poznaju glas otvoreni *e*. Također, u većini središnjih govora, u svim zapadnim, sjeverozapadnim i sjevernim govorima iznimke su zabilježene u imenicama

'mjeseć' i 'zec', u kojima se na mjestu prednjega nazala pojavljuju sljedeći glasovi: *o* (u svim zapadnim govorima te sjeverozapadnoj Črnici), *o* (u slumskome govoru te u sjeverozapadnim govorima, osim Črnice) i otvoreni *u* (u govoru Bresta). Potvrde oblika za imenice 'mjeseć' i 'zec' u navedenim govorima jesu: *měsoc* (ČR, MM, PČ, S, SB, SP, VM) / *měsoc* (BR, SA, SL, ŠLJ) / *měsyc* (BS); *zějoc* (ČR, MM, PČ, S, SB, SP, VM) / *zájoc* (SL) / *zájyc* (BS) / *zějoc* (BR, SA, ŠLJ).

Potvrde oblika:

jáčmik 'ječam' i 'ječmenac na oku' (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *jáčmik* 'ječam' i 'ječmenac na oku' (PG) / *jáčmik* 'ječam' i 'ječmenac na oku' (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, PR, R, RP, ŠNJ) / *jáčmik* 'ječam' (MA, ŠK) / *jáčmik* 'ječam' i 'ječmenac na oku' (V) / *jáčmek* 'ječam' i 'ječmenac na oku' (BR, F, KA, KČ, S, SB, SI, SP) / *jačmèn* 'ječam' i 'ječmenac na oku' (L) / *jačmèn* 'ječmenac na oku' (MA, ŠK) / *jačmèn* 'ječam' (BS, SL) / *jačmèn* 'ječam' i 'ječmenac na oku' (MM, PČ, SA, SM, ŠLJ, ŠT, VM) / *jěčom* 'jačmenac na oku' (SL) / *jěčum* 'ječmenac na oku' (BS) / *ičmèn* 'ječam' i 'ječmenac na oku' (ČR); *jezik* (BS) / *jizik* (ČR, ŠLJ) / *zajik* (D, DV, G, KO, KŠ, PG, O, RA, RB) / *zajik* (BR, BŠ, ČI, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠNJ, ŠT, V, VM) / *zějek* (SL). Oblik *jezik* u govoru Bresta zabilježio je i M. Małecki (v. Małecki 2002: 74), a *zějek* Nataša Vivoda u govoru Sluma. Ona je utvrdila da u tom govoru nema drukčijega refleksa ni iza glasova *j*, *ž* i *č* (v. Vivoda 2005: 115). Primjere u značenju 'jezik' i 'ječam' naveo je i M. Małecki kao jedine tragove tipičnoga čakavskoga prijelaza na gotovo cijelome bužetskom području (v. Małecki 2002: 74). Kao jezičnu crtu bužetskih govora navodi ih i Petar Šimunović u članku „Takozvana bužetska kajkavština“ (v. Šimunović 1976: 42), Josip Lisac (v. Lisac 2001: 14 i 2009: 36) i Iva Lukežić (v. Lukežić 2012: 240).

Potvrde oblika:

ę > e: *děset* (PG) / *děset* (L, MA, ŠK) / *děset* (BS, SL); *dvąjset* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *dvąjset* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, R, RP, ŠK, ŠNJ, V); *govědo* (L) / *guvědu* (PG) / *guvědu* (BS) / *govědo* (MA, ŠK) / *govědo* (SL); *jětra* (BR, BS, ČR, F, KA, KČ, L, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *měsec* (PG, G, D, DV, KO, KŠ, O, RA, RB) / *měsec* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, R, RR, ŠK, ŠNJ, V); *měso* (ČR, L, MA, PR, ŠK) / *měso* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠT, ŠLJ, VM) / *měsu* (BS); *načět* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, S, SA, SB, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *nečět* (L) / *nečět* (BS, PR, SI); *pămet* (D, DV, G, KO, KŠ,

O, PG, RA, RB) / *pàmet* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, ŠK, V); *pèt* (BR, BS, ČR, F, KA, KČ, L, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *peták* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠK, ŠNJ) / *peték* (MA) / *petèk* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *pètok* (ČR, MM, PČ, S, SB, SP, VM) / *petòk* (L) / *pètok* (BR, SA, SL, ŠLJ) / *pètuk* (BS); *petnàjs* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *petnàjs* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, ŠK, V); *počét* (L) / *počét* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SA, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *pučét* (BS); *požèt* (L) / *požèt* (MA, ŠK) / *pužèt* (PG); *prijèt*⁴⁵ (BR, F, KA, KČ, L, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM) / *ujèt* (SL) / *ujèt* (BS); *sèdan* (PG) / *sèdon* (L) / *sèdon* (SL) / *sèdun* (BS) / *sèdun* (MA, ŠK); *très* (BR, BS, ČR, F, KA, KČ, L, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *zàjtec* (PG, G, D, DV, KO, KŠ, O, RA, RB) / *zàjtec* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, R, RR, ŠK, ŠNJ, V); *žèja* (BR, BS, ČR, F, KA, KČ, L, MA, PR, S, SA, SB, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT) / *žèja* (ČI, MM, NU, PČ, R, RP, SI, VM); *žèt* (L, MA, ŠK) / *žèt* (PG); *žèdun* (BS) / *žèjan* (ŠK) / *žèjen* (MA) / *žèjen* (F, KA, KČ, PR, SI, SM, ŠT) / *žèjon* (ČR, L, MM, PČ, S, SB, SP, VM) / *žèjon* (BR, SA, SL, ŠLJ); *žètva* (BS, L, MA, SL, ŠK) / *žètva* (PG); *žetveňák* (MA) / *žètveňák* (BS).

$\epsilon > \varepsilon$: *děset* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *děset* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *děset* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *dvájsset* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠT, ŠLJ, VM) / *dvájsset* (ČR) / *dvějsset* (BS, SL); *guvèdu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *guvèdu* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *govèdo* (ČR, PR) / *govèdo* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *pàmet* (BS, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SL, SM, SP, ŠT, VM) / *pòmèt* (BR, ČR, SA, ŠLJ); *peták* (SI) / *peték* (KA, ŠT) / *petèk* (F, KČ, PR, SM); *petnàjs* (BR, BS, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SA, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *požèt* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *pužèt* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *pužèt* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *pužèt* (V) / *pužèt* (BS); *sèdan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *sèdan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *sèdon* (ČR, MM, PČ, PR, S, SB, SP, VM) / *sèdom* (KA, ŠT) / *sèdon* (BR, F, KČ, SA, SM, ŠLJ) / *sèdun* (BŠ, KL, MČ, PA, SI, V); *žèt* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *žèt* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *žèt* (V); *žètva* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *žètva* (BR, BŠ,

⁴⁵ Glagol *prijet* ne poznaju sjeverozapadni govori Škuljara i Črnice. U njima glagol 'primiti, prihvatiti' glasi *primet*.

ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *žétva* (V); *žèterhàk* (G) / *žétveňak* (SM).

ε > ie: *jiêtra* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *jiètra* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *miêsu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *mièsu* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *naciêt* (BŠ, KL, MČ, PA) / *nacièt* (V) / *naciêt* (PG) / *nèciêt* (D, DV, G, O, KO, KŠ, RA, RB) / *nècièt* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *piêt* (D, DV, G, KO, KŠ, PG, O, RA, RB) / *pièt* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *piêtàk* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB); *prijêt* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *prijèt* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *puçiêt* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *puçiêt* (PG) / *puçièt* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *puçièt* (V); *triês* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *triès* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *žiêja* (D, G, O) / *žiējà* (DV, KO, KŠ, RA, RB) / *žiējà* (PG) / *žièja* (BŠ, H, KL, KR, MČ, PA, ŠNJ) / *zièja* (V); *žièdan* (G) / *zièdan* (PG) / *žiējàn* (D) / *žièjan* (DV, KO, KŠ, O, RA, RB) / *zièjan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *žièjen* (BŠ, KL, MČ, PA) / *zièjen* (V)

Iz pregleda je vidljivo da se samo u četiri govora mjesec 'srpanj' pojavljuje u značenju *žetveňak*, u kojemu se na mjestu prednjega nazala pojavljuje *e* odnosno *ε*. U većini govora taj lekssem ne postoji, već odgovara značenju *lùj* (D, DV, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *lòj* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM) / *lùj* (L, SL).

U mnogim se čakavskim govorima pojavljuju glagoli *najat* u značenju 'najmiti', *najet* u značenju 'zaraziti' te *zajat* u značenju 'pognati na pašu', no u buzetskim govorima nije ovjeren nijedan od navedenih glagola. Glagol u značenju 'pognati na pašu' ima oblik *gnàt* / *gnàt*, a glagol 'zaraziti' talijanskoga je podrijetla, te glasi *infetàt* / *infetàt*.

Prema tumačenju Petra Šimunovića, glas *e* i u toponimu *Buzet* nastao je od prednjega nazala (< Pinguentu) (v. Šimunović 1991: 368).

2. 7. Odrazi stražnjega nazala *ϕ*

Stražnji nalaz *ϕ* bio je sastavnim dijelom praslavenskoga vokalnoga sustava, a nastao je od diftonških skupina **an* i **am* krajem praslavenskoga razdoblja. Time je nastao otvoren slog koji završava stražnjim nazalom. U mnogim čakavskim govorima njegova zamjena nije jednoznačna, već dvojaka ili čak trojaka. Tu se ubrajaju i svi buzetski govori jer ni u jednome taj nazal ne prelazi u samo jedan glas. Služeći se dosadašnjom literaturom, ali i vlastitim

terenskim istraživanjem, Silvana Vranić u članku iz 2013. godine donosi rezultate istraživanja iz nekoliko govora Bužeštine, navodeći po nekoliko primjera za svaki govor. Njezina istraživanja također pokazuju da zamjena stražnjega nazala nije jednoznačna, već se na njegovu mjestu javljaju čak četiri vokala: *u*, *o*, *a* i zatvoreni *o* (*o*). Također, ista je autorica 2017. godine istražila reflekse *o* u istarskim čakavskim govorima koji su zastupljeni u dijalektološkim atlasima, te je zaključila da je dvojak, pa čak i trojak odraz, karakterističan i za mnoge druge istarske govore. Što se tiče refleksa *a* u istarskim govorima (u bilo kojoj kategoriji), autorica ga je, uz buzetske govore, ovjerila u nekim boljunskima te u ekavskome rubnom govoru Kaldira (v. Vranić 2017: 293).

U literaturi se posebno ističe zamjena *o* s *a*, što Dalibor Brozović smatra posve iznimnim razvojem među hrvatskim dijalektima (v. Brozović i Ivić 1988: 88). S pravom ističe tu fonološku značajku zato što ostvaraj *a* razlikuje buzetski dijalekt u odnosu na ostalih pet dijalekata čakavskoga narječja. Iva Lukežić navodi da bi to trebala biti starija pojava, iz vremena kada je artikulacija stražnjega nazala zahvaćala i *a* zbog toga što je na kraju prahrvatskoga i u početku starohrvatskoga razdoblja stražnji nazal imao artikulaciju suženu na prostor između srednjega i visokoga stražnjeg vokala, pa je zato bilo nemoguće da se artikulira u *a*, koji je smješten na samome dnu vokalnoga trokuta (v. Lukežić 1996a: 228). Da je to starija fonološka pojava ističe i Mate Hraste te dodaje da je riječ o izvornoj čakavskoj značajki toga kraja. Kao dokaz navodi ekonime Sativanac i Satlovreč koji su zabilježeni u Istarskome razvodu. (v. Hraste 1963). Odraz *a* u sufiksu *-no-* infinitivne osnove glagola II. vrste zastupljen je u makedonskim, bugarskim i dijelu slovenskih govora. Proučavajući Istarski razvod, Mate Hraste je na temelju ojkonima Sativanac i Satlovreč zaključio da je refleks *a* nekada bio razvijen na širem području Istre, a ne samo na Bužeštini. Njegovu posebnost potvrđuje i Kalsbeek u članku o govoru Nugle, napisavši da „po refleksu nazala zadnjeg reda govori buzetske zone zauzimaju posebno mjesto među istarskim sjeverozapadnočakavskim govorima (...)“ (Kalsbeek 1987: 92). Naime, općehrvatskomu razvoju, za razliku od buzetskih govora, pripada refleks *u*, a u nekim govorima *o*, bilo redovito, bilo sporadično. Janneke Kalsbeek je u nekoliko svojih radova pisala o sjeverozapadnočakavskim istarskim govorima i istaknula da se, između ostalog, upravo po refleksu stražnjega nazala razlikuju od drugih čakavskih govora. Ipak, toj se jezičnoj značajki u buzetskim govorima najviše posvetio Mate Hraste, istraživši je u više od dvadeset govora (v. Hraste 1963: 129-134).

Naša su istraživanja pokazala da se u bužetskome dijalektu, ovisno o kategoriji, na mjestu *o* pojavljuje čak sedam vokala: *u, o, ɔ, a, i, ɔ* u onim govorima u kojima se *a* prefonologizirao te *ua* u onima u kojima se diftongizirao.

Upitnikom su ispitani sljedeći leksemi: 'dub' (*dɔbъ), 'duga, najduža daska na bačvi' (*dɔga), 'gljiva' (*gɔba), 'gnjus' (*gnɔsъ), 'golub' (*golɔbъ), 'gusjenica' (*gɔsɛnica), 'guska' (*gɔsъ), 'gust' (*gɔstъ), 'guž' (*ɔžъ), 'klupko' (*klɔbъk-), 'kuća' (*kɔt'a), 'kudjelja' (*kɔdɛlja), 'kukolj' (*kɔkoļъ), 'kupati' (*kɔpati), 'kupina' (*kɔpina), 'kus' (*kɔsъ), 'lug, šumarak' (*lɔgъ), 'luk' (*lɔkъ), 'muški' (*mɔžъskъjъ), 'muž' (*mɔžъ), 'obruč' (*obrɔčъ), 'pauk' (*paɔkъ), 'perut' (*perɔtъ), 'posuda' (*posɔda), 'pupoljak' (*pɔpъ), 'pupak' (*pɔpъkъ), 'put' (*pɔtъ), 'rub' (*rɔbъ), 'rubac' (*rɔbъsъ), 'ruka' (*rɔka), 'rukav' (*rɔkavъ), 'subota' (*sɔbota), 'sumnja' (*sɔmъna), 'susjed' (*sɔsɛdъ), 'tisuća' (*tysɔt'i), 'tuća' (*tɔča), 'tuga' (*tɔga), 'tup' (*tɔpъ), 'ugljen' (*ɔglъ), 'usnica' (*trɔbъsъ), 'uzak' (*ɔzъkъ), 'uzao' (*ɔzlъ), 'zub' (*zɔbъ), 'želudac' (*želɔd-); 'budeš' (*bɔdešъ), 'mutiti' (*mɔtiti), 'nuditi' (*nɔditi), 'posuditi' (*posɔditi), 'puknuti' (*pɔknɔti), 'rugati (se)' (*rɔgati sɛ), 'tužiti' (*tɔžiti); 'unutra' (*vъ nɔtrъ); u sufiksima i gramatičkim nastavcima: u glagolima II. vrste, nastavku A i I jd. ženskoga roda te u 3. l. mn. prezenta. Također, odraz glasa *ɔ dolazi u starom nastavku 1. l. jd. prezenta: *ću*. Rezultati istraživanja pokazali su različite odraze u svim govornim skupinama, a ponekad čak i u govorima iste skupine, stoga ih, zbog preglednosti, donosimo zasebno.

U govoru **Pagubica** odrazi su sljedeći:

- a) *o > a*: u korijenskome morfemu samo u imenici *òbrac*; u tvorbenome morfemu *-nɔ-* infinitivne osnove glagola II. vrste: *bušnät, nagnät, upucinat, usćipnat, zdignat*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *ćemo zèt žlica; Pandišpàna smo peklì va selè; Unà je vāj̄k stuāv̄jāla na jenà sklèda na ugnìšći.; Òn je ut sākiga māl̄u nēs̄a dōli va tã stuāra hīs̄ je luž̄t vèli ugān̄ i je hīti jēna m̄r̄va jēs̄ va ugān̄.*
- b) *o > ua*: *guās, guās̄, kruāh 'stijena', kuāpät (se), muākà, muātīt, nuātri, puāt, pusuādīt, tuāp, tuāžīt se, vuāzaj*
- c) *o > u*: *ću, gnūs, gðlup, gūska, kudēja, lūh, lūk, mūs, mūs̄ki, nūdit, pāuk, pūpat, pūpujak, pusūda, rūka, rukuāf, rūp, subòta, susèt, tūda, tūga, tūžīt, usènica, zūp*; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta te u naglašenome i nenaglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *cùjeju, kupūvaj̄u, perèju, skuāceju, znuāju; s̄ hūn, z māk̄inun, žlicun*

d) $\varphi > o$: *dõga, gõba, klõpku, õgñen, põknat, põpak, tõca, trõbac, utrõba, võzak, želõt*

U govoru **Grimalde** odrazi su sljedeći:

- a) $\varphi > a$: u korijenskome morfemu samo u imenici *õbrač*; u tvorbenome morfemu *-nõ-* infinitivne osnove glagola II. vrste: *bušnät, negnät, upuçĩnat, uščĩpnat, zdĩgnat*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *na kakõva däska, tvujä nõga*
- b) $\varphi > ua$: *guäs, guäš, luäh, muäkä, muätĩt, nuättri, pusuädĩt, puät, ruäka, ruâp, tuâp, tuäžĩt, vuâzaj, zuâp*; u naglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *s kušcuân, z ženuân*
- c) $\varphi > u$: *çu, gñús, gõlup, güska, gusẽnica, kudëja, kũpat (se), lük, müš, müški, nõdit, pävuk⁴⁶, pũp, pupät, pusũda, rukuâf, subõta, susët, tũga*; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta te u nenaglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *čũju, kupũju, pèru, skuâcu, znuâju; z mäkiñun*
- d) $\varphi > o$: *dõga, gõba, klõpku, põknat, põpak 'pupak', tõca, trõbac, želõt*

U govorima **Draguéske Vale** odrazi su sljedeći:

- a) $\varphi > a$: u korijenskome morfemu u imenicama: *däga, gäba, gasẽnica, kadëja, õbrač, päpak 'pupak', pusäda, sabõta, träbac, želät*; u tvorbenome morfemu *-nõ-* infinitivne osnove glagola II. vrste: *bušnät, negnät, upuçĩnat, uščĩpnat, vrnät, zdĩnat*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *duäli ruäka, imëla je jõš prëslica i vũna, na gluäva, u nedëja*; u nenaglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *z mäma, je sõpa z ramõnika*; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *čũjeja, igruäja, kupũvaja, perëja, skuäčeja, znuäja*
- b) $\varphi > ua$: *guäs, kruäh, luäh, muäkä, muätĩt, nuättri, pusuädĩt, puät, ruäka, ruâp, tuäda, tuâp, vuäš, vuâzaj, zuâp*; u naglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *š nüâ, z ženuâ*; u svršenome prezentu glagola 'biti': *buân, buäš, buâ, buâmu, buâte, buâju*
- c) $\varphi > u$: *çu, gñús, gõlup, güska, kũpat (se), lük, müš, müški, nõdit, pävuk, pũp, rukuâf, susët, tũžĩt (se)*
- d) $\varphi > o$: *klõpku, põknat, tõca*

---

⁴⁶ U riječi 'pauk' konsonant *v* se umetnuo da bi se izbjegao zijev ili hijat.

Razlika u odrazu stražnjega nazala u govoru Draguća i Dragučske Vale je samo u imenicama u značenju 'pupoljak' i 'subota' te u svršenome prezentu glagola 'biti', u kojemu je odraz *u*: *bùden, bùdeš, bùde, bùdemu, bùdete, bùdeja*. Naime, 'pupoljak' u govoru Draguća ima odraz *a* i odgovara značenju *pàpak* (jednako kao i 'pupak'), a u Dragučskoj Vali glasi *pûp*. Imenica 'subota' u Draguću ima odraz *u*, a u Dragučskoj Vali *a*. Također, govor Draguća ne poznaje riječi *luâh* 'šumarak' i *tuâda* 'tuda'. Svi su ostali leksemi posve podudarni.

Govor **Račica i Račičkoga Brijega** imaju sljedeće odraze:

- a) $\varphi > a$: u korijenskome morfemu: *dàga, gâba, gasènica, kadèja, òbrač, pàpak* 'pupak', *pàpčić* 'pupoljak', *pusàda, želât*; u tvorbenome morfemu *-nφ-* infinitivne osnove glagola II. vrste: *bušnât, negnât* 'nagnuti', *pòknat, upučînat, uščîpnat, zdînat*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *imèli špîna, krgât mākina, perèju rûba, vòda smo nusîli, zdînat na gluāvâ tâ gulîda, za slâma za ne kòpa*; u nenaglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *s susèda, z stuâra štrâca smo čistili*
- b) $\varphi > ua$: *guâs* 'gust', *kruâh, luâh* 'šumarak', *muākâ, muâtît, nuâtri, pusuādît* 'posuditi', *puât*⁴⁷, *ruâka, ruâp, tuâdi, tuâp, vuâš, vuâzaj, vuâzak, zuâp*; u naglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *s koščuâ, z ženuâ*
- c) $\varphi > u$: *çu, ghûs, gòlup, gûska, kûpat (se), lûk* (odnosi se na mladi, uskrnsni luk), *mûš, mûški, nûdit, pāvuk, rukuâv, subòta, susèt, tûga, tûžît* te u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *čûjeju, igruâju, kupûvaju, perèju, skuâčeju, znuâju*
- d) odraz *o* zabilježen je u samo četiri leksemima: *klòpku, pòknat, tòča, tròbac*

Govor **Kosorige** potpuno je podudaran s govorima Račica i Račičkoga Brijega što se tiče odraza stražnjega nazala.

Govor **Oslića** razlikuje se od govora Račica i Račičkoga Brijega u nastavku 3. l. mn. prezenta, gdje se u Oslićima pojavljuje nastavak *-a*: *skuâčeja, sturîja, znuâja*. Što se tiče leksičkih morfema, zabilježene su samo tri razlike: glagol 'puknuti' glasi *pûknat*, imenica 'pupak' glasi *pupàk*, a u glagolu 'posuditi' na mjestu stražnjega nazala pojavljuje se dvoglas *ua*: *pusuādît*.

Govor **Krušvara** potpuno je podudaran s govorom Oslića što se tiče odraza stražnjega nazala.

⁴⁷ Uz riječ *puât* u govorima Račica i Račičkoga Brijega u uporabi je i riječ *stâza*.

U jugoistočnim se govorima odrazi u većini leksema podudaraju. Riječ je o govorima **Čiriteža, Nugle, Roča**⁴⁸, **Ročkoga Polja, Huma, Krasa i Škrinjara**. U njima su istovjetni sljedeći leksemi s nekadašnjim stražnjim nazalom:

- a) $o > a$: u korijenskome morfemu: *dàga, gàba, gasènica, kadèja, makà, matit, òbrač, pàpak* 'pupak', *pusàda, pusadit, tràbac, želàt, želàdac* (H, KR, ŠNJ); u sufiksu -*no*-infinitivne osnove glagola II. vrste: *bušnàt, negnàt, pòknat, šćipnat, upučinàt, zdahnàt, zdinàt* (ČI, NU) / *zdiǵnat* (H, KR, R, RP, ŠNJ); u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *drži svèta knìga, gunit vòda, jàs dèlan putica ut urèhi, je pruširiv hiša, je šàv va Mèrika, màja san si splèla, na èna pàlica, nikakòr va štàla, počev kòpevat zèmjà, samlèli makà ut ružići, smo imèli štèrna, u èna škòja, za urehnàča, zavit u štrùca, zìet mèra*; u nenaglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *bisàge s knìga, z vrèla vuduà se ga mòra upàrit*
- b) $o > ua$: *guàs, kuàda* 'kuda', *kruàh, luàh* (H, KR, ŠNJ), *nuàtri, puàt, ruàp, ruàka, tuàda, vuàš, vuàzaj, vuàzak, zuàp*; u naglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *s kušćuà, ženuà, z vrèla vuduà se ga mòra upàrit, za nuguà*; u svršenome prezentu glagola 'biti': *buàn, buàš, buà, buàm, buàte, buàju*
- c) $o > u$: *ćun, gòlup, gùska, kupàt (se), mùš, mùški, pàuk* (H, ŠNJ) / *pàvuk* (NU, R, RP), *rukuàv, subòta, susèt, tùga, tužit* (H, KR, ŠNJ) / *tùžit* (ČI, NU, R, RP); u gramatičkome morfemu 3. 1. mn. prezenta: *kličèju, kupièvaju, perèju, prìdeju, skuàčèju, stàviju, zmòčiju, znuàju*
- d) $o > ô$: *gnòs, nòdit*
- e) $o > o$: *klòpku, tòča, tròba, pòknat*

Govor **Škrinjara** na Humštini razlikuje se od ostalih opisanih jugoistočnih govora u dva leksema: riječ *dòga* u značenju 'najduža daska na bačvi' realizira se s *o*, a *kudèja* s *u*, dok je u ostalim jugoistočnim govorima u obje riječi odraz *a*. Također, imenica 'želudac' u humskim govorima glasi *želàdac*, dok je u ročkim govorima u tom značenju zabilježen talijanizam *štómih*. Govorima Humštine poznat je leksem *luàh* s odrazom *ua*, dok u ročkima i čiriteškome taj leksem nije u uporabi, već se umjesto njega rabi *bòškica*.

⁴⁸ Prema tumačenju jezikoslovca Petra Šimunovića, glas *o* u toponimu Roč također je nastao od stražnjega nazala (< Rontius) (v. Šimunović 1991: 368).

U jugozapadnim se govorima odrazi stražnjega nazala u većini leksema podudaraju. Riječ je o govorima **Vrha, Klarića, Marčanegle, Paladina i Barušića**. U njima su odrazi sljedeći:

- a) $\varphi > a$: u korijenskom morfemu: *dàga, gàba, kadèja, kasèvnica, makà, matit, òbrač / òbrac* (V), *pàpek* 'pupak', *pusàda, pusàdit, tràbac, želàt / želàt* (V); u sufiksu -*nɔ*-infinitivne osnove glagola II. vrste: *bušnàt / bušnàt* (V), *negnàt, pòknat, šćipnat / šćipnat* (V), *upučìnat, zdahnàt, zdìnat*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *dèlali kàmpàna, jedìnu kàj smo imèli u nedèja, kàd se dèlalu na kàmpàna, màt je muàrala pòc u štùàla, ne vèra, prva tòra smo nabruàli, tà vùna son usukàla, za kurizma*; u nenaglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *smo dèlali z màkiàna, šù je z màma u gruàt*; u gramatičkome morfemu 3. 1. mn. prezenta: *kupièvaja, perèja, prideja, skuàčèja / skuàceja* (V), *znuàja*
- b) $\varphi > ua$: *guàs, kuàda* 'kuda', *kruàh, luàh, nuàtri, puàt, ruàp, ruàka, tuàda, tuàp, vuàš / vuàš* (V), *vuàzej, vuàzek, zuàp*; u naglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *s krampjačuàn, ženuà*; u svršenome prezentu glagola 'biti': *buàn, buàš / buàs* (V), *buà, buàm, buàte, buàju*
- c) $\varphi > u$: *gòlup, gùska, kùkuj, kupàt (se), mùš / mùs* (V), *mùški / mùški* (V), *rukuàv, subòta, susèt, tùga, tužìt / tužìt* (V)
- d) $\varphi > \acute{o}$: *gnòs, nòdit*
- e) $\varphi > o$: *çon⁴⁹, klòpku, tòca / tòca* (V), *pòknat, utròba*

U govorima **Svetoga Martina, Franečića i Krbavčića** odrazi su sljedeći:

- a) $\varphi > a$: u leksičkim morfemima samo u imenicama *dàga* i *kasèneca*; u tvorbenome morfemu -*nɔ*-infinitivne osnove glagola II. vrste: *pòknat, šćipnat, zdìnat*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *igrèvale tòmboła, Ìman vòhò za mùžika., onà je šlà u bòška, smò storile fèšta, smò šlè u škòla, u šàla, vrh èna poàava, zèu rimòneka*
- b) $\varphi > \acute{o}$: *çon, gòba, gòlob, gòs, klòpkò, kodèja, kròh, lòh, mòkà, mòške, mòtet, mòš, nòter, obròč, pòknat, pòpek, pòsòda, pòsòdet, pòvek, ròp, ròka, ròkòv, sòbòta, sòsèt, tòca, tòden, tòžet, tròbec, vògej, vòzej, vòzek, vòš, zòp, želòt*; u gramatičkome morfemu 3. 1. mn. prezenta: *perèjo, skòčò, znòjo*; u naglašenome i nenaglašenome gramatičkome

⁴⁹ Završni -n u glagolu *çon* analogija je prema drugim glagolima u 1. l. jednine prezenta.

morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *s košćò*, *z žènskò*; u svršenome prezentu glagola 'biti': *bòn*, *bòš*, *bò*, *bòmò*, *bòte*, *bòjo*

c) $\varphi > u$: *gùska*, *kùpat* (*se*)

d) $\varphi > \acute{o}$: *gnòs*, *lòk*, *nòdet*

U usporedbi govora Svetoga Martina i susjednoga **Svetoga Ivana** zamijećene su četiri razlike, a sve se odnose na korijenske morfeme: naime, u imenicama *gàba*, *kadèja* i *želàt* zabilježen je odraz *a*, za razliku od Svetoga Martina, u kojemu se u sve tri riječi pojavljuje φ . Također, imenica *pàuk* sadrži odraz *u*, a u svetomartinskome φ . Ostali su leksemi u svim kategorijama posve podudarni.

Govor **Štrpeda** razlikuje se od govora Svetoga Martina u samo dvije kategorije: prva se odnosi na tvorbeni morfem glagola II. vrste, u kojemu se u štrpedskome ostvaruje *i* (kada je naglašen) i *e* (kada je nenaglašen, jer svaki zanaglasni *i* prelazi u zatvoreni *e*). Što se tiče korijenskih morfema, razlika je zabilježena samo u imenici 'najduža daska na bačvi', koja u svetomartinskome govoru ima odraz *a* (*dàga*), a u štrpedskome φ (*dòga*). Odrazi u govoru **Kajina** podudarni su sa susjednim govorom Štrpeda.

U govoru **Škrbine** odrazi su sljedeći:

a) $\varphi > a$: u korijenskome morfemu: *gàba*, *matit*, *òbrač*, *posadèt*, *želàt*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *dòli latica*, *màma je šlà sàka šetimàna*, *nòjdejo pòšta*, *na mòša u Črnica*, *nošila pòšta*, *pò vòda*, *u gròja*, *u škòla*

b) $\varphi > \varphi$: *čòn*, *dòga*, *golòp*, *gòšènica*, *gòs*, *klòpko*, *kodèja*, *kròh*, *lòh*, *mòkà*, *mòš*, *nòter*, *pòknat*, *posòda*, *pòpek*, *pòvek*, *ròp*, *ròka*, *rokov*, *sòbòta*, *sòšèt*, *tòča*, *tròbac*, *utròba*, *vòzej*, *vòzak*, *vòš*, *zòb*; u naglašenome gramatičkom morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *s tòn pòšton*, *ž nigòvo ženò*; u svršenome prezentu glagola 'biti': *bòm*, *bòš*, *bò*, *bòmò*, *bòte*, *bòjo*

c) $\varphi > o$: u nenaglašenome gramatičkom morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *z jòho*; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *perèjo*, *skòčo*, *vidijo*, *znòjo*

d) $\varphi > u$: *gùska*, *mùški*, *tùžit*

e) $\varphi > \acute{o}$: *gnòs*, *lòk*, *nòdit*

f) $\varphi > i$: u tvorbenome morfemu *-nò-* infinitivne osnove glagola II. vrste: *bišnìt*, *nagnìt*, *opočìnit*, *šćìpnit*, *zdìnit*

Govor susjednoga sela **Marinci** gotovo je potpuno podudaran sa susjednom Škrbinom što se tiče i te jezične značajke. Naime, prva i značajnija je razlika zabilježena samo u tvorbenome morfemu *-nq-* infinitivne osnove glagola II. vrste, u kojemu se na mjestu stražnjega nazala ostvaruje *a*, a ne *i*. Druga je razlika vezana uz leksem *gòba*, s odrazom *o*, a ne *a*. Svi su ostali ispitani leksemi posve podudarni.

U govoru **Prodana** najbrojniji je odraz *o*, kao i u Škrbini i Marincima. Uz *o*, javljaju se odrazi *a*, *u* i *ò*, a distribucija im je sljedeća:

- a) *o > a*: u korijenskome morfemu: *dàga, gàba, kadèja, kasènica, matit, òbrač, pòsadèt, želàt*; u tvorbenome morfemu *-nq-* infinitivne osnove glagola II. vrste: *bišnàt, opòčìnat, pòknat, šcìpnat, zdìnat*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *nan je stòri bòčva, pažòu se kòha kào za jòha, ròjena za sàka stvòr, smò šlè enbòt na dòn na mòša, za jòžina je bilà fritòda, za Vilija ujòtro je bilo črno kafè*
- b) *o > o*: *çon, gòlop, gòs, klòpko, kròh, mòkà, mòš, mòški, nòter, pòknat, pòpek* 'pupak' i 'pupoljak', *pòsòda, ròka, ròkòv, ròp, sòbòta, sòsèt, tòča, tòp, tròbec, utròba, vòš, vòzej, vòzak, zòp*; u naglašenoj gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *z enò kòščò, z ženò*; u svršenoj prezentu glagola 'biti': *bòn, bòš, bò, bòmo, bòte, bòjo*
- c) *o > o*: u nenaglašenoj gramatičkom morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *z jòho*; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *čòjejo, skòčejo*
- d) *o > u*: *gúska, kùkaj, kùpat (se), pàuk, tùga, tùp, tùžit*
- e) *o > ò*: *gnòs, lòh, lòk, nòdit*

U govoru **Veloga Mluna** odrazi su sljedeći:

- a) *o > o*: *çon, dòga, dròp, gòba, gòlob, gòs, klòpko, kròh, lòh, mòkà, mòš, mòtet, nòter, pòknat, pòsòda, pòsòdit, pòvčìc, pòvok, ròp, ròka, ròkòv, sòsèt, tòča, tòđen, tròboc, vòš, vòzok, vòzoy, zòb, želòd*; u naglašenoj i nenaglašenoj gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *z vrèlo vòdo*; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *čòjejo, perèjo, skòčejo, znòjo*; u svršenoj prezentu glagola 'biti': *bòn, bòš, bò, bòmo, bòte, bòjo*
- b) *o > a*: u korijenskim morfemima *kasèvnèca* i *òbrač*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo: *Smò imèlè ànka*

toklarija., *so imële còra na mànege*; u tvorbenome morfemu -*nq*- infinitivne osnove glagola II. vrste: *bušnàt*, *nagnàt*, *opòčinat*, *pòknat*, *šćipnat*, *zdínat*

c) $q > u$: *gùska*, *mùške*, *pùp*, *tùga*, *tužit*

d) $q > ô$: *gnòs*, *lòk*, *nòdet*

Govor susjednoga **Maloga Mluna** gotovo je istovjetan s govorom Veloga Mluna. Zabilježene su samo dvije razlike što se tiče odraza stražnjega nazala. U korijenskome morfemu razlika je samo u pridjevu *mòške*, u kojemu se pojavljuje odraz *o*, kao i u gotovo svim korijenskim morfemima. Dosadašnji su istraživači buzetskih govora naglašavali da je glavna razlika između govora tih dvaju susjednih naselja odraz stražnjega nazala u sufiksu -*nq*- infinitivne osnove glagola II. vrste, jer u Velome Mlunu je odraz *a*, a u Malome Mlunu *i*, kada je naglašen, odnosno *e*, kada nije naglašen. To potvrđuju i naša istraživanja, a dokazuju sljedeći primjeri: *bòšnet*, *nagnit*, *opòčinet*, *pòknet*, *zdinet*.

Što se tiče ove jezične značajke, govori **Pračane, Senja, Sovinjskoga Brda i Sovinjskih Polja** potpuno su podudarni s govorom Maloga Mluna. Od šezdesetak riječi koje smo ispitali terenskim Upitnikom, u govoru ovih naselja nije zabilježena nijedna razlika.

U govoru **Saleža** odrazi su sljedeći:

a) $q > o$: *çon*, *dòga*, *dròp*, *gòba*, *golòp*, *gòs*, *klòpok*, *kođeja*, *kròh*, *lòh*, *mòka*, *mòš*, *mòške*, *mòtet*, *nòtre*, *obròč*, *opòjok* 'pauk', *osèneca*, *pòpok*, *posòda*, *posòdet*, *ròp*, *ròka*, *rokov*, *sosèt*, *tòča*, *tòden*, *tòžet*, *tròboc*, *vòš*, *vòzok*, *vozòj*, *zòp*, *želòt*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *çon ti dàt*, *ànka jèno kòs*, *kòhale smò rèpo*, *arbèto*, *jàs çon mòjo kòs*, *klicat sosèdo*, *mlòdo žènsko*, *pot nèjeno štaòdo*, *skòhat èno manèštro*, *tojò nògo*, *za potrebo*, *zèu tò kòs*; u naglašenome i nenaglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *kàj çon jàs es tò koščò?*, *es mètlò*, *es žènsko*, *pret hišo*, *za potrebo*; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *çòjejo*, *kipèvajò*, *perèjo*, *skòčejo*, *znòjo*; u svršenome prezentu glagola 'biti': *bòn*, *bòš*, *bò*, *bòmò*, *bòste*, *bòjo*

b) $q > u$: *gùska*

c) $q > ô$: *gnòs*, *lòk*, *nòdet*

Odraz *i* pojavljuje se samo u sufiksu -*nq*- infinitivne osnove glagola II. vrste kada je pod naglaskom: *nagnit*. S druge strane, kada nije naglašen, tada prelazi u *e*, kako je i opisano u vokalnome sustavu: *bušet*, *izdinet*, *počinet*, *šćipnet*. Odraz *i* u pojedinim buzetskim

govorima, pa tako i sjeverozapadnim, Hraste pripisuje „utjecaju slovenskoga jezika u Rakitovcu, Podgori i Movražu“ (Hraste 1963: 134).

Govor **Baredina** potpuno je podudaran s govorom Saleža što se tiče i ove jezične značajke, a u **Črnici** smo zabilježili svega nekoliko razlika: imenica 'želudac' u govoru Črnice glasi *ẓ̌elòdoc*, a u saleškome je talijanskoga podrijetla, te glasi *štòmih* (odnosi se na ljude), odnosno *čm̃ar* (odnosi se na životinje). Odras *o* na mjestu stražnjega nazala u črniškome govoru potvrđuje i Mate Hraste (v. Hraste 1963: 130).

Govor **Škuljara** razlikuje se od susjednoga saleškoga govora u samo tri riječi: imenica 'muž' i pridjev 'muški' u ovome govoru imaju odraz *u*: *mùš*, *mùškę*, a 'uš' odgovara značenju *kòča*, a ne *vòš*.

U sjevernome govoru **Sluma** odrazi su sljedeći:

- a) *o > o* u korijenskim morfemima: *čon*, *dòga*, *gòba*, *golòp*, *gòs*, *gòsęneca*, *kođéla*, *klòpok*, *kòpat* 'kupati', *kròh*, *lòh*, *mòka*, *mòš*, *mòškę*, *mòtet*, *nòtra*, *òbroč*, *pàvok*, *pòknet*, *pòpok* 'pupak', *posòda*, *posòdet*, *pòt*, *ròka*, *rokàv*, *ròp*, *sosèt*, *tòča*, *tòp*, *tòžet*, *tròba*, *tròboc*, *vòš*, *vòzok*, *zòp*, *žalòdoc*, *žalòt*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *bṛiškolo jęgralę*, *jěno vùro*, *màšo*, *narèdela rakijo*, *na hràno*, *na lontrino*, *na pàšo*, *na patròlo*, *osę mi u Slùme jàko štimàmo nàšo lipo*, *u glàvo*, *u kolòno*, *u oštarijo*, *u tràvo*, *u vòjsko*, *vèlo*, *stàro lipo*, *svòjo crékvo*; u naglašenome i nenaglašenome gramatičkome morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *z báčvo*, *s koščò*, *z naràncò*; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *grěšęjo*, *kantàjo*, *paràjo*, *prìdęjo*, *slikajo*, *snimajo*, *škrkadàjo*, *znàjo*; u svršenome prezentu glagola 'biti': *bòn*, *bòš*, *bò*, *bòmò*, *bòste*, *bòjo*
- b) *o > u*: *gùska*, *pùp* 'pupoljak', *tùga*, *vùzól*
- c) *o > ü*: *gnùs*, *lùk*, *nùdet*
- d) *o > e (< i)* u sufiksu *-no-* infinitivne osnove glagola II. vrste: *bùšnet*, *čipnet* 'uštipnuti', *nagnèt*, *pòčīnet*, *pòknet*, *zdīnet* 'dignuti'

Odras *o* u slumskome govoru potvrđuje i Mate Hraste: „U Slumu na Krasu je refleks *o* redovno vrlo zatvoreno *o* (...)“ (Hraste 1963: 130).

U sjevernome govoru **Bresta**⁵⁰ odrazi su sljedeći:

---

⁵⁰ Imenica 'uzao' u ovome govoru glasi *věžyj*, nastala analogijom prema glagolu *veževat*

- a) $\varphi > o$ u naglašenim korijenskim morfemima: *dòga, gòba, gòs, gòš* 'uš, vrsta neotrovne zmije', *kòpat* 'kupati', *kròh, lòh, mòka, mòš, mòšky, mòtyt, p̣sòda, p̣sòdyt, pòt, ròka, ròp, tòča, tòp, tòžyt, tròba, tròbyc, ỳbròč, vòzyk, zòp, žalòt*; u naglašenome gramatičkom morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *Hòdy š òn damù.*; u svršenome prezentu glagola 'biti': *bòn, bòš, bò, bòmy, bòte, bòjy*
- b) $\varphi > y$ u nenaglašenim korijenskim morfemima: *gòlyp, g̣ṣenyca, ḳḍěla, p̣avyk, rykáv, ṣybòta, ṣyṣeṭ*; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *skáčy, znàjy, p̣ery*; u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *na màšy, sòs na rymònygu* 'svirati na harmoniku', *vidyn ṿašy hižy*; u nenaglašenome gramatičkom morfemu I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *Grèn z mašinun u Tṛs*
- c) $\varphi > u$ u pojedinim naglašenim korijenskim morfemima: *ću, g̣ṇus, g̣uska, kḷupuk* 'klupko', *ḷuk, ṇudyt, ṇutra, p̣up* 'pupoljak', *p̣upuk* 'pupak', *ṛugat, ṭuga, žaḷudyc*
- d) $\varphi > e$ u naglašenome sufiksu *-n̄-* infinitivne osnove glagola II. vrste: *nagn̄eṭ*
- e) $\varphi > y$ (< i) u nenaglašenome sufiksu *-n̄-* infinitivne osnove glagola II. vrste: *ḅušnyt, č̣ipnyt* 'uštipnuti', *p̣uč̣inyt, p̣óknyt, zḍinyt* 'dignuti'

U istočnome govoru **Lanišća**⁵¹ odrazi su sljedeći:

- a) $\varphi > o$: *dòga, goṣenica, klòpko, koḍěla, mokà, moṭeṭ, otròba, popàt, posòda, posoḍeṭ, rokà, rokáv, sobòta, soṣeṭ, tòča, toẓ̌eṭ, želòt*; u svršenome prezentu glagola 'biti': *bòn, bòš, bò, bòmo, bòte, bòjo*; u gramatičkome morfemu A i I jd. imenica i zamjenica ženskoga roda: *Jà ću pòč na pòšto., zazidáv hišo, (...) da ḅemo našle kràvo, s koščò, nògo, z ẓ̌ensko*; u gramatičkome morfemu 3. l. mn. prezenta: *č̣ùjo, skáčo, znàjo*
- b) $\varphi > u$: *ću, ḍup, goḷup, g̣uba* 'gljiva', *g̣uska, g̣us, ḳukoḷ, ḷuh, ṃuš, ṃuški, obṛuč, p̣avuk, p̣upat, p̣upok* 'pupak' i 'pupoljak', *p̣ut, ṛugat, ṛup, ṭuda, ṭuga, ṭup, uš, ṿuzok, ẓup*
- c) $\varphi > ü$: *g̣ṇüs, ḷük, ṇudit, ṿuzoḷ*
- d) $\varphi > i$ u sufiksu *-n̄-* infinitivne osnove glagola II. vrste: *ḅušniṭ, negniṭ, poč̣iniṭ, ṣ̌ćipniṭ, zḍigniṭ, zdahn̄iṭ*

Odras tražnjega nazala u buzetskome dijalektu istraživali su svi dosadašnji istraživači toga dijalekta. Jedan je od njih i Mate Hraste, koji je toj jezičnoj značajci posvetio cijeli članak iz 1963. godine. Uspoređujući naša istraživanja s njegovim, uočili smo samo jednu nepodudarnost vezanu uz govor Pračane. Naime, Hraste je u tim govorima zabilježio *a* kao odraz tražnjega nazala, dok su naša istraživanja pokazala da se taj odraz pojavljuje samo na

⁵¹ Terenskim je Uputnikom ispitan i glagol 'puknuti', ali on u govoru Lanišća glasi *pòčit*.

mjestu tvorbenoga morfema *-nɔ-* infinitivne osnove glagolima II. vrste, dok se u svim ostalim leksemima redovito pojavljuje *ɔ*, kao i ostalim zapadnim govorima.

Analizirajući odraze u svim istraženim govorima, možemo donijeti sljedeće zaključke:

1. u korijenskim morfemima odraz *a* najčešći je u jugoistočnim i jugozapadnim te južnim govorima koji se protežu od Dragučske Vale do Krušvara. To ne znači da je ujedno taj odraz dominantan, nego da se pojavljuje češće negoli u ostalim govorima ovoga dijalekta. U navedenim je govorima zabilježeno od deset do trinaest leksema s tim odrazom, a nešto manje u središnjemu govoru Prodana, na kojega je vjerojatno imao utjecaj susjedni govor Krušvara. U ostalim je govorima veoma rijedak ili se uopće ne pojavljuje. Tako je u sjeverozapadnim govorima te sjevernome Slumu. Također, u Grimaldi i Pagubicama – govorima koji su smješteni na krajnjemu jugu – zabilježen je samo jedan takav leksem. Naime, u spomenutim je govorima dominantan odraz *u*, kao i središnjemu istarskom poddijalektu ekavskoga čakavskog dijalekta, s kojim graniče. U svim južnim, jugoistočnim i jugozapadnim govorima, na mjestu dugoga stražnjega nazala pojavljuje se diftong *ua*. Odraz *ɔ* dominantan je u svim središnjim, sjeverozapadnim i sjevernom govoru Sluma, *o* u Brestu i Lanišću, a *u* u već spomenutim Grimaldi i Pagubicama. U jugoistočnima i jugozapadnima najčešći su odrazi *a* i *u*, koji se pojavljuju u podjednakoj mjeri.

2. u tvorbenome morfemu *-nɔ-* infinitivne osnove glagola II. vrste u najvećemu je broju govora odraz *a*, osim u zapadnim, sjeverozapadnim i sjevernim, u kojima se na tome mjestu redovito pojavljuje *i* (kada je naglašen) odnosno *ɛ* (kada nije naglašen). To je zamijetio i Pavle Ivić još 1963., i zaključio da su i ti govori nekada imali *a* na mjestu *ɔ* u spomenutim glagolima, ali su pod utjecajem susjednih slovenskih govora poslije prešli u glagole IV. vrste (v. Ivić 1963: 134). Odraz *a* na mjestu *-nɔ-* u istarskim je govorima zabilježila Silvana Vranić – u naseljima imenom: Bartol, Brkač, Zamask, Kaldir, Lupoglav, Semić, Brest, Vranja, Dolenja Vas, Lesišćina, Paz, Boljun i Trviž (v. Vranić 2013: 524). Što se tiče ostalih narječja hrvatskoga jezika, Mira Menac-Mihalić i Anita Celinović ovjerile su ga u sjevernim kajkavskim govorima oko Ivanca i Krapine, na kalničkome području, plješevičkome prigorju te na području Jastrebarskoga i Ozlja. Izvan granica Hrvatske, pojavljuje se i u makedonskim, bugarskim i u dijelu slovenskih govora. Odraz *-ni-* prema Andersenovu tumačenju iz 1999. godine potječe od kasnopraslavenskog **-ny-* (< **-nū-*).

3. u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo slična je situacija kao i u tvorbenome morfemu infinitivne osnove glagola II. vrste.

Naime, samo se u sjeverozapadnim i sjevernome govoru Sluma pojavljuje odraz ϱ , u Brestu u , u Lanišću o , dok je u svima ostalima zabilježen odraz a . Na taj se način nominativ i akuzativ u većini govora izjednačuju. Toj su jezičnoj crti pažnju posvećivali i drugi dijalektolozi, navodeći ju kao posebnost buzetskoga dijalekta u odnosu na druge čakavske govore. Jedan je od njih Tone Peruško koji ju je u brošuri „Razgovori o jeziku u Istri“ nazvao „neobičnom osobinom, sličnom makedonskom“, a objasnio ju je sljedećim primjerom: „Kada se npr. netko vrati iz Pule gdje je bio prvi put, reći će: Vidiu san Pula, a ne:... Pulu.“ Iako nije znao protumačiti „zašto i kako je nastala“, izdvojio ju je kao „jedno interesantno otkriće koje je povezano s makedonskim jezikom.“ (v. Peruško 1965: 20-21). Prije Peruška, tu je jezičnu značajku uočio Maček, koji je istaknuo: „Izjednačavanje nominativa i akuzativa jednine ženskoga roda spada, uz razvoj poluglasa, u isključive osobine buzetskog tipa“ (Maček 2002: 78). Uzrok ovoj jezičnoj pojavi Šimunović i Ivić tumače kao ostatak refleksa stražnjega nazala koji u buzetskome dijalektu prelazi u vokal a (v. Šimunović 1970: 44; Ivić 1963: 133). U daljnjemu tekstu Ivić navodi: „Nama je jasno da je ta pojava stara, i da je nastala tako što je glas ϱ bio otvoren pa je od njega dobiven glas a “ (Ivić 1963: 133). Slično tumači i Asim Peco, referirajući se na Milana Rešetara: „Tu je $\varrho > a$. Otuda formalni oblički sinkretizam (...) jer nom i akuz. sing. im. ž. r. imaju isti oblik (...)“ (Peco 1980: 127). Josip Ribarić i Nataša Vivoda tu pojavu tumače kao posljedicu analogije. Vivoda u poglavlju o govoru Račica konstatira sljedeće: „(...) stoga je zaključak da se radi izričito o analogiji jer jezik teži k pojednostavljenju i želi sve imenice sklanjati na isti način“ (Vivoda 2005: 148).

2. 7. 1. Izjednačavanje genitiva i akuzativa jednine

U buzetskome se dijalektu razvila opreka po živosti u jednini imenica ženskoga roda. Naime, u G jednine spomenutih imenica koje označuju što živo nastavak se podudara s A jednine imenica koje pripadaju naglasnomu tipu A. Ta se dva padeža razlikuju samo po dužini posljednjega sloga, ali, naravno, samo ako je naglasak na nastavku (jer u ovome su se dijalektu izgubile zanaglasne duljine). Ako je naglasak na osnovi, tada i ta razlika nestaje. To bi, na primjer, značilo da bi rečenica *Mòran klicat susède.* odgovarala značenjima 'Moram zvati susjedu.' i 'Moram zvati susjede.' U takvome slučaju razlika se može razaznati samo ako se uz imenicu pojavi zamjenica u službi atributa. Naime, zamjenica *mojiè*, *svojiè* označuje jedninu, a *mojè*, *svojè* množinu. Dakle, u jednini pojavljuje se diftong (u govorima koji ga imaju u sustavu), a razlog je taj što je nastavak G jednine ženskoga roda izvorno dug. U govorima koji nemaju diftonge u svojem sustavu, na mjestu dugoga e pojavljuje se srednji e (kako je opisano u vokalnim sustavima), pa bi u takvim govorima spomenuta rečenica glasila:

*Mòran klicat svoje sòšede.*⁵² U množini pojavljuje se kratki *e* koji se, kada je naglašen, odražava se kao otvoreni *e* (ĕ) (osim u Pagubicama i govorima ispod rijeke Mirne koji ne poznaju taj glas). Podudarnost nastavka *G* jednine i *NA* množine u cijeloj čakavsko-slovenskoj skupini primijetio je i M. Maček: „Jednaki nastavak susrećemo i u nominativu množine ženskoga roda, pretpostavljam da se oba padeža razlikuju samo po vrsti oksitone intonacije, tj. u genitivu ', u nominativu ", pa prema tome *sestré* gen. jd., ali *sestrè* nom. mn.; ako naglasak nije na završnom slogu, onda i ta razlika nestaje“ (Maček 2002: 78). Slično je konstatirao i Ribarić: „Iz sintakse valja spomenuti pojavu vrlo značajnu za bezjački dijalekt Bužeštine, koja dosada nije nigdje zabilježena u hrvatskosrpskoj dijalektološkoj literaturi. U Draščićima i cijeloj Bužeštini stari se ak. sg. izražava genitivom ne samo kad označuje živa bića muškoga roda, nego i ženskoga“ (Ribarić 2002: 42).

Iz ogleda govorā escerpirali smo sljedeće primjere za tu jezičnu značajku: *Ôn si je izbra kâme, a ne svujiê ženiê.* (PG); (...) *nîsmu ubîli kukušîê* (...) (PG); *Màma je imèla kòkòšè za jòha.* (MA); *Bàrba se je oženîu za tète Bèpe is Còna.* (ŠK); *Ku ti nòjdejo pòšta, céjo ubît màme i cáce i céjo zgorèt cèle Vidàce.* (ŠK); *Jàs iman nevèste tòko dobrè.* (PR); Na isti se način sklanja i imenica *pupa* u značenju 'lutka' koja se antropomorfizirala, odnosno poprimila je gramatičku značajku živosti: *Jà sòn stòrila tè pùpe. I mi brižne smò se igròle vanè. Je prišo mòj bàrba, mi je zèu tè pùpe i hitiù u gròja.* (ŠK)

2. 8. Fonem *l*

U općeslavenskome je jeziku fonem **l* stajao uz *ь* ili *ѣ*, a nakon njihove redukcije postao je slogotvorni element (*l̥*), a mogao je stajati samo između dva konsonanta, i to uvijek u sredini riječi. Čuvao se do kraja 13. stoljeća, a onda je u najvećemu dijelu hrvatskoga jezika počeo prelaziti u *u*. Uz slogotvorno *l̥*, u povijesnomu je razdoblju, najduže čuvao neizmijenjeni status. U takvu se obliku, uz sekvencije *al*, *li*, *el*, *e* i *o*, zadržao u nekim govorima na otoku Krku: omišaljskim, dobrinjskim i vrbničkim. Primjerice, neizmijenjeno je potvrđeno u Garici, Kampelju i Risiki, naseljima na istočnome dijelu. Što se tiče ostalih dijelova Krka, u pojedinim se primjerima sačuvao na jugu i jugozapadu Krka: Jurandvoru, Batomlju, Puntu i Staroj Baški (v. Lukežić 1996a: 233 i 2012: 175). Također, u nekim govorima na Cresu i Lošinju potvrđeni su odrazi *al* i *el*. Takav razvoj predstavlja posebnost u odnosu na sve druge čakavske govore, ali i u odnosu na hrvatske idiome uopće. Zanimljiv je i lastovski dijalekt s odrazom *o* (kao u dobrinjskome govornom tipu). U većini kajkavskih govora samoglasno *l̥* redovito je dalo *o* sa sekvencijom *o*, a u čakavskim i štokavskim *u*, ali u

⁵² Donosimo primjer iz naselja Marinci.

prizrensko-južnomoravskome dijalektu torlačkoga narječja Josip Lisac spomenuo je primjere s odrazom *lu*, na primjer *sluza* i *slunce*.

Ispitane su sljedeće riječi: 'buha', 'Buzet'⁵³, 'dug' u značenju 'dugačak', 'dubina', 'duboko', 'gutat', 'Hum', 'Humljani', 'jabuka', 'kuk', 'kunem', 'musti', 'muzem', 'obući (se)', 'pun', 'punica', 'puž', 'sunce', 'suza', 'svući (se)', 'šutjeti', 'tući (se)', 'tust', 'vući', 'vuk', 'vuna', 'žuč', 'žut' i 'žutica'.

Rezultati istraživanja pokazali su da u svim buzetskim govorima naglašeni i nenaglašeni fonem *l̥* prelazi u vokal *u*, što odgovara općehrvatskomu razvoju. Iznimke predstavljaju antroponim 'Humljani' te imenice 'jabuka', 'sunce' i 'suza' u pojedinim govorima, u kojima se na mjestu *l̥* pojavljuje *o* ili *o̥*.

Fonem *l̥* zamijenjen je vokalom *u* u imenici 'sunce' samo u sjevernim (Slum, Brest) i istočnome govoru (Lanišće), dok je u svima ostalima potvrđen odraz *o*: *sònce* (D, DV, G, KO, KŠ, PG, RA, RB) / *sònci* (O) / *sònce* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *sònce* (MA, ŠK) / *sònce* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM). Oblik *sòza* zabilježen je u južnim govorima Draguča, Dragučske Vale i Pagubica, a *sòza* u sjeverozapadnome govoru Črnice te govoru Prodana. U svim je ostalim govorima potvrđen odraz *u*. Leksem 'jabuka' u sjeverozapadnim govorima Črnice, Saleža, Baredina i Škuljara glasi *j'bboka*, a u govoru Štrpeda *j'bbok̥o*. U Slumu odraz je također *o̥*, ali s obzirom na to da taj govor ne poznaje glas *ɔ*, spomenuti leksem glasi *j'aboka*. U ostalim se buzetskim govorima u toj imenici ostvaruje vokal *u*, a u Brestu otvoreni *u* (*y*). Što se tiče antroponima 'Humljani', odraz *u* pojavljuje se u sjevernim (Slum, Brest), istočnim (Lanišće), središnjim ispod rijeke Mirne (Marinci, Škrbina, Prodani) te u zapadnim govorima (Veli Mlun, Mali Mlun, Pračana, Senj, Sovinjska Brda, Sovinjsko Polje). U ostalim se govorima na mjestu *l̥* pojavljuje *o*.

Potvrde oblika:

bùha (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *bùha* (BR, BS, BŠ, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, PA, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM) / *buhà* (ČI, NU, R, RP); *Buzèt* (PG) / *Buzèt* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *Buzèt* (L, MA, SL, ŠK) / *Buzèt* (BS) / *Buzèt* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *dûh* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG,

⁵³ Oblik *Blzet* potvrđen je i u Istarskome razvodu, i to prema podacima Petra Šimunovića, čak sedamnaest puta (v. Šimunović 1992a: 44).

RA, RB) / *dùh* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *Hùm* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *Hùm* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SP, SM, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *kâk* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *kùk* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *kūnèn* (PG) / *kūnèn* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *kùnen* (L) / *kunèn* (MA, ŠK) / *kunèn* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM) / *kùnen* (BS, SL); *mučât* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *mucât* (PG) / *mučât* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *mučât* (BS) / *mucât* (V) / *múčet* (SL); *mùs* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *mùs* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SP, SM, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *mūzèn* (PG) / *mūzèn* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *muzèn* (L, MA, ŠK) / *muzèn* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SP, SM, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM) / *múzen* (BS, SL); *ubûc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *ubûc* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *ubûc* (BS) / *obûc* (L) / *obûc* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *pûn* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *pûn* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *pùnica* (G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *pùnica*⁵⁴ (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, PA, R, RP) / *pùneca* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SP, SM, ŠLJ, VM); *pûš* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *pûš* (PG) / *pûš* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT) / *pûš* (V) / *pûž* (SM, PA, VM); *usûc* (DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *isûc* (D) / *sûc* (BS, ČR, SL, ŠLJ, ŠNJ) / *isûc* (BR, ČI, H, L, MA, MM, NU, PČ, R, RP, S, SA, SB, SI, SP, ŠK, V, VM) / *usûc* (BŠ, F, KA, KČ, KL, KR, MČ, PA, PR, SM, ŠT); *tûc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *tûc* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *tûs* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *tûs*⁵⁵ (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, MA, MČ, MM, NU, PČ, R, RP, S, SA, SB, SI, SP, SM, ŠK, ŠLJ, ŠNJ); *vûc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *vûc* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S,

⁵⁴ U govorima Dragučske Vale, Nugle, Škrinjara, Vrha, Štrpeda, Sluma i Bresta se u ovome značenju rabi imenica *tašća*, a u Draguču, Marincima, Prodanima i Škrbini *svekrva*, bez obzira na to odnosi li se na supruginu ili suprugovu majku.

⁵⁵ Govorima Paladina, Vrha, Prodana, Veloga Mluna, Štrpeda, Sluma, Bresta i Lanišća ovaj leksem nije poznat.

SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *vûk* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *vûk* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *vûna* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *vûna* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *žûc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *žûc* (PG) / *žûc* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *žûc* (V); *žût* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *žût* (PG) / *žût* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *žût* (V); *žûtica*⁵⁶ (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *žûtica* (PG) / *žûtica* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SP, SM, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *žûtica* (V). Terenskim su Upitnikom ispitane i riječi 'gutati', 'dubina' i 'dubok'. Glagol 'gutati' samo u govoru Pagubica i Lanišća glasi *gûtat*, dok u svima ostalima odgovara značenju *pužirat* i *požerat*. U riječima u značenju 'dubina' i 'dubok' u uporabi su riječi *glubòk* / *glubòk* / *glòbòk* / *hlubòk* / *hlòbòk*, koje su nastale od stražnjega nazala. Iznimku čine samo govori Vrha i Bresta, u kojima se pojavljuje odraz *u* (u Vrhu) i *u* (u Brestu) na mjestu *l* u obje riječi (*dubukò* (V) / *dubòk* (BS) i *dubîna* / *dubîna*) te govor Oslića s odrazom *u* u imenici *dubîna*.

Iz oglada govorā ekscerpirali smo sljedeće primjere: *Je bilò pûnu lèpce nègu danàs* (...) (PG); *Unà je bilà ubùčena u črnu, imèla je dũgi brhàn i na gluàva rògi. Imèla je jòš prèšlica i vûna.* (O); *Je bilà Humščîna, èn bakûn Vrhûvščîne, Buzèščîna, nâš krâj – Râčiščîna.* (RA); *Kâj grèš v Buzèt?* (RA); (...) *urèhe stučèn u bevnakè i unì snih pumèšan z urèhi* (...) (NU); *Dikì stàviju ànka jàbuka.* (NU); *Se uskòbla vûna* (...) (KR); (...) *za màje su bilè dũge jìgli* (...) (KR); *A ako je bilò teplò, sònce màlu, dažjà màlu, ni ne juàku pûnu puli nàs jer tù je hùmski Kràs i undè je juàku bilà šòša.* (KR); (...) *trèbalu je pumùs ène kràve* (...) (PA); *Magàri pudnevò kadè je sònce je znàlu bìt fòrtu teplò* (...) (PA); (...) *sòn šlà šližit od trinàjs lèt za bìt lèpò obùčena i obòta.* (F); *Nan je dàu da vidimo kòko se tučè.* (MA); *Mì smò znàli lèpo se obùc i kolèdvat ukùlin hiš.* (MA); *Mì smò reklè gròt, a ne Buzèt.* (ŠK); *I se je peklò trkìn i se je tũklo orèhe i jàbuka.* (PR); *Jàs sòn spòla u vèle, dũge zikvè i sòn držòla zikva da nì bì kì šù spàt.* (ŠT); *Sòmò štrùkolo ot jòbok smò peklè.* (ŠT); *Pòner za obèt nismò nič, nègo pòner za večèra smò stũkle bakalà i lazanòte.* (ŠT); *Nas je poslòla h mòšè tò, u gròt u Buzèt.* (ŠT); *Sà je gràncèda, žùta, pûna tòrm.* (SA); *Nas je bilò pûno i je bilò pûno mladìco.* (BR);

⁵⁶ U govoru Škrinjara ovaj leksem odgovara značenju *jetika*.

Věc bōtę smo se tūkle, objāke hītale, ma ānka štemāle. (SL); Nī mi šlō u glāvō zakāj nas je majēštrovica z usūčeno šībō pū mētra dūgo pu ōbēh nōh pu dvā krāja po kvarnār bōtę tūkla. Kākō je tū mōglō bit da nās je pōp u crēkvę stāvō da pū vūre pu škūlah da klačimō? Kākō tū da sō naše na ošē tū vājka mučāle (...) (SL).

Iz pregleda je vidljivo da fonem *ʃ* gotovo u svim riječima prelazi u vokal *u*, a samo je u pokojem primjeru zamijenjen vokalom *o* odnosno *o*. To su potvrdili i svi dosadašnji istraživači buzetskih govora, koji su se u svojim radovima dotaknuli te jezične značajke. Jedan je od njih i Mieczysław Małecki koji navodi da je u cijeloj čakavsko-slovenskoj skupini *ʃ* prešlo u *u* (v. Małecki 2002: 77), a od recentnijih istraživača tu su jezičnu crtu u svojim radovima obuhvatili: Petar Šimunović (1992: 36); Nataša Vivoda (2005); Josip Lisac (2009: 36); Silvana Vranić (2013: 530); Alvišana Klarić i Luka Rašpolić (2018: 311) te Alvišana Klarić i Armin Krivičić (2018: 291).

2. 9. Odrazi jata

Fonem *ě* razvio se krajem općeslavenskoga razdoblja, a nastao je od dugog **e*. Isprva je bio nalik glasu *a* (nalazio se između vokala *e* i *a*) postavši novim fonemom *ě*, a u 12. stoljeću počinje njegova eliminacija iz sustava koja traje do kraja 14. stoljeća. Njegova je artikulacija sužena između *e* i *i*. Posebnost je buzetskoga dijalekta u odnosu na ostale čakavske u tome što je zadržao fonološku individualnost, a takav je odraz karakterističan i za neke susjedne sjeveročakavske boljunske govore, primjerice za govor Semića. U ostalim je dijalektima prešao u jedan od susjednih prednjih vokala (*i*, *e* ili diftong *ie*), po čemu su se i razvili ovi refleksi: ikavski, ekavski, jekavski i dvojni ikavsko-ekavski.

Jat neizmijenjene artikulacije čuva se u većini dijalekata kajkavskoga narječja, a što se tiče štokavskoga narječja, Josip Lisac spomenuo je da se pojavljuje u dijelu Gradišta kod Županje, u okolici Našica, u Dušniku i Baćinu u Mađarskoj, u znatnu dijelu sjeverozapadne Srbije, u Rekašu i u Banatskoj Crnoj Gori u Rumunjskoj (v. Lisac 2003: 19).

Sudbina je jata u buzetskim govorima višestruko zanimljiva, zato što (uz to što je zadržao fonološku individualnost) njegov odraz u većini govora ovisi o naglašenosti odnosno nenaglašenosti.

S obzirom na to, govore buzetskoga dijalekta možemo podijeliti u pet skupina:

1. govori u kojemu se na mjestu kratkoga naglašenog jata pojavljuje zatvoreni *e* (*e*), a na mjestu dugoga i onoga izvan naglaska vokal *i*

2. govori u kojemu se na mjestu kratkoga naglašenog i zanaglasnoga jata pojavljuje zatvoreni *e* (*e̞*), na mjestu dugoga i prednaglasnoga vokal *i*
3. govori u kojemu je svaki naglašeni jat sačuvan kao zatvoreni *e* (*e̞*), a svaki jat u nenaglašenu položaju prelazi u otvoreni *i* (*y*)
4. govori u kojemu je svaki naglašeni i zanaglasni jat sačuvan kao zatvoreni *e* (*e̞*), a jat u prednaglasnome položaju prelazi u *i*
5. govori u kojima je kontinuant jata u svim položajima zatvoreni *e* (*e̞*)

U prvu skupinu ulaze svi **južni govori** (Pagubice, Grimalda, Dragučska Vala, Draguč, Oslići, Kosoriga, Račički Brijeg, Račice i Krušvari) te govor **Škinjara** na jugoistoku.

Potvrde oblika:

- a) *e̞* na mjestu kratkoga naglašenog jata: *besèda* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *besèda* (ŠNJ); *crèkva* (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *crèkva* (ŠNJ); *čluvèk* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *cluvèk* (PG) / *čluvèk* (ŠNJ); *čerèšna* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *cerèšna* (PG) / *črèšna* (ŠNJ); *črèpna* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *črèpna* (ŠNJ); *dèlat* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *dèlat* (ŠNJ); *krèš* (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *krèš* (ŠNJ); *kulènu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *kulènu* (ŠNJ); *lètu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *lètu* (ŠNJ); *lèvu* (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *lèvu* (ŠNJ); *mèra* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *mèra* (ŠNJ); *mèsec* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *mèsec* (ŠNJ); *mèstu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *mèstu* (ŠNJ); *mlèt* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *mlèt* (ŠNJ); *nedèja* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *nedèja* (ŠNJ); *nevèsta* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *nevèsta* (ŠNJ); *plèšna* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *plèšna* (PG) / *plèšna* (ŠNJ); *pundèjak* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *pundèjak* (ŠNJ); *rèšit* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *rèšit* (PG) / *rèšit* (ŠNJ); *sèc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *sèc* (ŠNJ); *sème* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *sème* (ŠNJ); *srèda* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *srèda* (ŠNJ); *svètlu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *svètlu* (ŠNJ); *vèrvat* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *vèrvat* (ŠNJ); *vètar* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *vètar* (ŠNJ); *želèzu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *žèlezu* (PG) / *želèzu* (ŠNJ) (u korijenskim morfemima); *pametnèji* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *pametnèji* (ŠNJ); *slabèji* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *slabèji* (ŠNJ); *starèji* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *starèji* (ŠNJ) (u gramatičkim morfemima)

b) *i* na mjestu dugoga naglašenog jata: *bîsan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *bîsan* (ŠNJ); *blîšcât* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *blîšcât* (PG); *blît* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *blît* (ŠNJ); *brîh* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG) / *brîh* (ŠNJ); *cîdît* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB); *gñîzdò* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB); *lîha* (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *lîhâ* (DV) / *lîha* (ŠNJ); *mîh* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *mîh* (ŠNJ); *mîsît* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB); *mlîkò* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB); *pîsâk* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB); *rîkâ* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB); *slîp* (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *slîp* (ŠNJ); *snîh* (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *snîh* (ŠNJ); *srîda* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *srîda* (ŠNJ); *svîcâ* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB); *svît* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *svît* (ŠNJ); *tîlu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *tîlu* (ŠNJ); *tîsnu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *tîsnu* (ŠNJ); *tîstu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *tîstu* (ŠNJ); *vrîme* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *vrîme* (ŠNJ); *zvîzdâ* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB)

c) *i* na mjestu jata izvan naglaska:

- u prednaglasnome položaju: *bižât* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *bižât* (PG) / *bižât* (ŠNJ); *blišcât* (ŠNJ); *cidît* (ŠNJ); *divôjka* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB); *gñîzdò* (ŠNJ); *lipòta* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *lipòta* (ŠNJ); *misît* (ŠNJ); *mlîkò* (ŠNJ); *pisâk* (ŠNJ); *rikâ* (ŠNJ); *sikîra* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *sikîra* (ŠNJ); *svîcâ* (ŠNJ); *zvîzdâ* (ŠNJ)
- u zanaglasnome položaju: *dòli* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *dòli* (ŠNJ); *gòri* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *gòri* (ŠNJ); *nuâprit* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *nuâprit* (ŠNJ); *spòvit* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *spòvit* (ŠNJ); *vîdit* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *vîdit* (ŠNJ)

Zabilježeno je i nekoliko iznimki u naglašenim slogovima. Riječ je o leksemima *brës* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *brës* (ŠNJ); *grëh* (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *grëh* (ŠNJ); *klëšca* (DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *klëšce* (D) / *klëšce* (PG) / *klëšce* (ŠNJ); *mëšat* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *mëšat* (PG) / *mëšat* (ŠNJ); *razrëdnat* (ŠNJ); *smëšan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *smëšan* (PG) / *smëšan* (ŠNJ), u kojima se na mjestu dugoga jata umjesto *i* pojavljuje zatvoreni *e*. Također, u govoru Pagubica zabilježeni su sljedeći ekavizmi: *besëda*, *crëpna*, *dëlat*, *mlët*, *sëme*, *srëca*.

U ovoj se skupini izdvajaju govori Dragučske Vale, u kojima se u pojedinim primjerima u dugim slogovima ostvaruje diftong *ei*: *creïkva*, *greïh*, *kreïs*, *leïvu*, *neïh* 'negdje', *sleïpi* i *teï*

'htio'. Prema istraživanjima Josipa Lisca i Ive Lukežić, taj je odraz poznat i govoru Delnica, u kojemu se gotovo redovito ostvaruje (v. Lukežić 2012: 146), a Silvana Vranić zabilježila ga je i u govoru Lisca (Vranić 1995: 41). Također, u svim je govorima ove skupine ovjeren dvoglas *ie* na mjestu jata u riječima *biêlu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *bièlu* (ŠNJ) i *siènu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *siènu* (ŠNJ). Također, samo u govorima Račica i Račićkoga Brijega u imenici 'brijeg' realizira se diftong *ie*, a u svim drugima *i*. U prilogu 'negdje' također je zabilježen dvoglas *ie* u pojedinim govorima: *nigdiêr* (G, PG, D, O, KO, KŠ, RA, RB) / *nigdiêr* (ŠNJ).

Primjeri ekscerpirani iz ogleđa govora: *lîpu cîla kumpanîja pa smo se kadê sèli i çakulàli, a drùgu nî tèga.* (PG); *Je bilò pùno lèpce nègo danàs (...)* (PG); *Negdêr je bilà sirumàsçina, a nèki su premògli, pa su pruntàli màlu bòji ubèt.* (PG); *San bilà mluâda i jà i jòs tù jeduân susèt.* (PG); *Je rëka da çèmo cîlu lètu imèt vèc, a ne màne.* (PG); *I undà smo dèlali nèke pàlice (...)* (DV); *Vàjk san môra pôc š nuâ äc mî smo šli na dvî ùre çespunòci z Dragùcske Vàle za príc gòrika na sèdan-òsan ùr.* (DV); *Jà san imèj negdêr dèset lît (...)* (DV); (...) *u nedèja vjùtru šli smo u màckare sî skùp (...)* (O); *Šièçàla je okuli pùsti pa sua dèlali çine š nùn (...)* (O); *Sàt sua udrùzeni cîla tà slòšçina, cîli kòmun skùp.* (O); *Grièmu nedèja, pundèjak i turàk pak sturîmu fèšta ot màckar. Uvò lètu smo u turàk sopli vaje du punòci.* (O); *Nan je bilò lîpu. Mî smo se vädili dèlat utkät smo bilì mîkini i smo pumògli sè kàj so nàs nevädili dèlat. U nedèja se je šlò h màsi (...)* (RA); *Kî je mògav, si je puškrufiv màlu da se màne kûri i imèli smo sàka nedèja dòsta vrèmena.* (RA); *Tò je šlò nuâprit.* (RA); (...) *sàka nedèja je bìv plès. Ako je bìv kàk samàn negdê drugdê, undà se puštivalu unî samàn kät je bìv u Ràçički Brièh, u Pròdani ili Sî Sviète, Usliçi, Dragùc. Ud sèh kràji sua prîšli i kantàli.* (RA); *Tè mluâde divòjke skùpa i tè starèje žiènske sua bilè kî sua nan pomògle zdînat na gluāvà tà golîda (...)* (RA); *Tò se zòralu i sijuâlu i pòner drùgu lètu u šièstin mèseci (...)* (KO); (...) *undà se zdînalu gòri i stàvila ne stàvice.* (KO); *Pumògli sua ròdbina i susèdi i undà su jeduân drùgimu šli.* (KO); (...) *bilò kàmu i pòci smo lîpu stàvili u vrèca i pejàli u màlin.* (KO); *I tò smo samlèli sè skùpa za sèmi šèmulami.* (KO); *I takò ti je šlò tò nuâprit.* (KO); *Rastañila san fîstu i stàvila nuâtri jàbuk ali urèhi.* (KO); *Ut tiè makiè kàj smo samlèli ne vòda (nî bilò bièlu), zamìsìli, stàvili vudiè i sòli i drùgo nìc.* (KO); *Mujà pokòjna màt je ubèsila u èna kušàra (...)* (KO); *Nî bilò tèga kulîku smo tèli.* (KO).

Drugu skupinu čini većina **jugoistočnih** govora (Čiritež, Nugla, Roč, Ročko Polje, Hum i Kras), izuzevši punkt Škrinjari koji pripada prvoj skupini.

Potvrde oblika:

- a) *e* na mjestu kratkoga naglašenog jata: *besèda, crèkva, ÷lurvèk, ÷rèpnà, ÷rèšna, dèlat, krès, kulènu, lètu, lèvu, mèra, mèsec, mèstu, mlèt, nedèja, nevèsta, plèšna, pundèjak, rèšit, sèc, sème, srèda, svètlu, vèrvat, vètar, želèzu* (u korijenskim morfemima); *pametnèji, slabèji, starèji* (ČI, H, KR) / *stàrji*⁵⁷ (NU, R, RP) (u gramatičkim morfemima).
- b) *i* na mjestu dugoga naglašenog jata: *bisan, blit, brih, civ, liha, mih, slip, snih, srida, svit, tilu, tisnu, tistu, vrime*
- c) *i* u prednaglasnome položaju: *bižat, blišcàt, cidit, divòjka, gñizdò, lipòta* (ČI, H, KR) / *liputà* (NU, R, RP), *misit, mlikò, pisàk, rikà, sikira, sviçà, zvizdà*
- d) *e* u zanaglasnome položaju: *dòle, gòre, nuàpreù, spòvet, videt*

Kao i u govorima prve skupine, i u ovima je ovjeren dvoglas *ie* na mjestu jata u riječima *bièlu* i *siènu*. Također, i u ovoj su skupini zabilježene iznimke u riječima *brès, grèh, klèšce, mèšat, razrèdnat, smèšan, umèsit*.

Primjeri ekscerpirani iz oglada govora: *Puli Rùšnak fruàt ni mògav nuàpreù zèj je pupalàvala Mìrna.* (R); *Tù mèstu ànka danàs klìceju fruàt ut ubjakà.* (R); *Jàs dèlan putica ut urèhi.* (NU); (...) *makà mòra bit gòrka, ne smì bit mřzla* (...) (NU); (...) *nerìban ènu màlu limùna i umèsin tistu.* (NU); (...) *urèhe mòran samlèt i upàrit z vrèlin mlikòn.* (NU); *uni snih pumèšan z urèhi* (...) (NU); *Se mòra samlèt i z vrèla vuduà se ga mòra upàrit i stàvit nuàtri sè kàku i za urehnàça.* (NU); *Ružic ìma èn pusièban guštu, ali kiga pjàži za jès* (...) (NU); (...) *pa mi se ne speçè lipu. Stàvin sàmu urèhe. Mi se lepçe speçè* (...) (NU); *Tù smo mòrale za sebè zìt mèra.* (KR); (...) *undà smo se tù pòcele kružit i s tèn mètrun kàj smo imèle.* (KR); (...) *lipu zamòtanu gòre.* (NU); *Ìman dvi ròhi rikamàne.* (NU); *Se je mòralu imèt èn špiças ut lèsa sturenò lipu uglàjenu.* (KR); *Vèru san ànke kupàla, mèšala kumpir, suàdila, sè ne ñivi.* (KR); *Ako je bilà létina, je prišlu.* (KR).

Treću skupinu čine govori **Vrhuvštine** (Vrh, Klarići, Marčenegla, Paladini i Barušići), **Bresta** na sjeveru i **Lanišća** na istoku.

Potvrde oblika:

⁵⁷ U pridjevu *stàrji* očekivalo bi se *stareji* (< *starèji), ali ovakav oblik mogao je nastati analogijom prema primjeru *mlaji* i sl. Ovaj primjer ne možemo tumačiti kao gubitak jata jer on tu nije mogao nestati nikakvim pravilom. Ponajprije, bio je naglašen, a drugo, pojavljuje se sustavno u ostalim primjerima.

a) *e* na mjestu naglašenog jata (i kratkoga i dugoga): *basèda* (BS) / *besèda* (BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *blèd* (PA) / *blèt* (BS, BŠ, KL, L, MČ, V); *brèh* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *cèv* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *brès* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *človèk* (L) / *čluvèk* (BŠ, KL, MČ, PA) / *člųvèk* (BS) / *chlųvèk* (V); *crèkva* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *čerèšna* (BŠ, KL, L, MČ, PA) / *cerèšna* (V) / *črèšna* (BS); *črèpna* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA) / *crèpna* (V); *dèlyt* 'dijeliti' (BS); *dèlat* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *grèh* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *klèšće* (BŠ, KL, L, MČ, PA) / *klěšće* (V) / *klěšće* (BS); *krès* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *kolèno* (L) / *kulènu* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *kųlènu* (BS); *lèha* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *lès* (L); *lèto* (L) / *lètu* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *lėtų* (BS); *lèvo* (L) / *lèvu* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *lėvu* (BS); *mèh* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *mèra* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *mèsec* (BŠ, KL, L, MČ, PA, V) / *mèsuc* (BS); *mèsyt* (BS); *mèsto* (L) / *mèstu* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *mėtų* (BS); *mèšat* (BŠ, KL, MČ, PA) / *měšat* (V) / *měšet* (BS); *mlèt* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *nadèla* (BS) / *nedèja* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *nedèla* (L); *navèsta* (BS) / *nevèsta* (BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *pèsuk* (BS); *plèšna* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA) / *plěšna* (V); *pondèlok* (L) / *pundèjek* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *pųndèjuk* (BS); *rèka* (BS); *rèšit* (BŠ, KL, MČ, PA) / *rěšit* (V) / *rěšyt* (BS); *sèdyt* (BS); *sèčen* (BS); *sème* (BŠ, KL, L, MČ, PA, V) / *sème* (BS); *sèno* (L) / *sènu* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *sėnu* (BS); *slèp* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *smèšen* (BŠ, KL, MČ, PA) / *směšen* (V) *směšon* (L) / *směšun* (BS); *snèh* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *spųvèt* (BS); *srèda* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *svèca* (BS, BŠ, KL, MČ, PA, V); *svèt* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *svètlo* (L) / *svėtlu* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *svėtlu* (BS); *tèlo* (L) / *tèlu* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *tėlu* (BS); *tèsno* (L) / *tėsnu* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *tėsnų* (BS); *tèsto* (L) / *tèstu* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *tėtų* (BS); *trèzen* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *trėzon* (L) / *trėzun* (BS); *vèter* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *vėtor* (L) / *vėtur* (BS); *vrème* (BŠ, KL, L, MČ, PA, V) / *vrėme* (BS); *zvèzda* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *žalèzu* (BS) / *želèzo* (L) / *želèzu* (BŠ, KL, MČ, PA) / *želėzu* (V) (u korijenskim morfemima); *pametnèji* (BŠ, KL, L, MČ, PA, V) / *pametnėjy* (BS); *slabèji* (BŠ, KL, L, MČ, PA) / *slabėjy* (BS); *starèji* (BŠ, KL, L, MČ, PA) / *starėjy* (BS)

d) *y* na mjestu jata izvan naglaska:

- u prednaglasnome položaju: *byžát* (BŠ, KL, L, MČ, PA) / *byžát* (V) / *byžèt* (BS); *blyšćát* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA) / *blyšćát* (V); *cydit* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *cydèt* (BS, L); *dývòjka* (BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *gýzdo* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *lypòta* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *myhòr* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *myhùr* (L) /

myhūr (BS); *mysět* (L); *myšát* (L); *mlykò* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *pysěk* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *pysòk* (L); *rykà* (BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *ryšět* (L); *syčèn* (L) / *syčèñ* (BŠ, KL, MČ, PA) / *sycèn* (V); *sydět* (BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *sykìra* (BŠ, MČ, V) / *sykèra* (BS, L); *svyčá* (L)

- u zanaglasnome položaju: *dòly* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *gòry* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *nàpryt* (BS, L) / *nuàpryt* (BŠ, KL, MČ, V) / *nuàpryd* (PA); *spòvyt* (BŠ, KL, L, MČ, V) / *spòvyd* (PA); *vidyt* (BS, BŠ, KL, L, PA, V)

Primjeri ekscerpirani iz ogleda govora: *smo mlykò prudajali*. (V); *Jàs son bilà dyvòjka dòma*. (V); *Nìsmu imèli pùno kàj dèlat kì nìsmu imèli kampàne. I kàt je unà imèla putrèba* (...) (V); (...) *stòrila kuàku son vidyla i son se nevàdila*. (V); (...) *sàmu unò kàj je bilò fòrtu putrèba*. (V); *Jer mì smo živèli sàmu ut kampàne*. (V); *Tù je mòralu bìt sàka nedèja* (...) (V); *Smo bìli dòsta nastrojèni nevèra* (...) (V); *Dòlyka imamu èn vinògrad* (...) (PA); *Prišlè sua nan pumòc ud sèh kràji* (...) (PA); *Nì čòda trèt, ma senàku trèba pubràt cà*. (PA); *I tuàku pumàlun smo zmlèli cèla tà frèza* (...) (PA); *Blàtu sè pusèn, takòva je bilà lètina, nìmamu kàj*. (PA); (...) *lètu je bilò dažnò i vrème nì šlò na ruàka za trète, ma fòrši će bìt dikàj senuàku*. (PA); (...) *lèpu stàt da ćeš bìlu kadè brez rukavića ili dikàj stuàt*. (PA); (...) *smo bìli pòtni ud tèh brentìci, ma kàd griè sònce zuad brèh, se skìješ puli ugèh*. (PA); (...) *se nì glèdalu ni subòta ni nedèja* (...) (PA).

Četvrta je skupina najbrojnija te ju čine svi **središnji** (Sveti Martin, Franečiči, Krbavčiči, Sveti Ivan, Marinci, Škrbina, Prodani) i **zapadni** govori (Veli Mlun, Mali Mlun, Pračana, Sovinjska Brda, Sovinjsko Polje, Senj) te sjeverozapadni govori **Štrpeda** i **Kajina**.

Potvrde oblika:

- a) *e* na mjestu naglašenog jata (i kratkoga i dugoga): *besèda* (MA, ŠK) / *besèda* (F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *blèd* (SM, VM) / *blèt* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SP, ŠK, ŠT); *brèh* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *brès* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *cèu* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *člòvèk* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *crèkva* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *črèpna* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *čerèšna* (MA, ŠK) / *čerèšna* (F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *dèlat* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *grèh* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI,

SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *klěšće* (MA, ŠK) / *klěšće* (F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *krěs* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *koľeno* (MA, ŠK, PR) / *koľeno* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *lěha* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *lěto* (MA, PR, ŠK) / *lěto* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *lěvo* (MA, PR, ŠK) / *lěvo* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *měh* (F, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *měra* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *měsec* (MA, ŠK) / *měsec* (F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *město* (MA, PR, ŠK) / *město* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *mlět* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *měšat* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *neděja* (MA, ŠK) / *neděja* (F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *nevěsta* (MA, ŠK) / *nevěsta* (F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *plěšna* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *pondějak* (SI, ŠK) / *pondějek* (KA, MA, ŠT) / *pondějek* (F, KČ, PR, SM) / *pondějok* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *rešit* (MA, PR, ŠK) / *rešet* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *sěme* (MA, ŠK) / *sěme* (F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *slěp* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *směšan* (SI, ŠK) / *směšen* (KA, MA, ŠT) / *směšen* (F, KČ, PR, SM) / *směšon* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *sněh* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *srěda* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *svěća* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *svět* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *světlo* (MA, PR, ŠK) / *světlo* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *tělo* (MA, PR, ŠK) / *tělo* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *těsno* (MA, PR, ŠK) / *těsno* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *těsto* (MA, PR, ŠK) / *těsto* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *trězan* (SI, ŠK) / *trězen* (KA, MA, ŠT) / *trězen* (F, KČ, PR, SM) / *trězon* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *větar* (SI, ŠK) / *věter* (MA) / *věter* (F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *vrěme* (MA, ŠK) / *vrěme* (F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *zvězda* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *želězo* (MA, ŠK) / *želězo* (PR) / *želězō* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM) (u korijenskim morfemima); *pametněji* (MA, PR, ŠK) / *pametněje* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *slaběji* (MA, PR, ŠK) / *slaběje* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI,

SM, SP, ŠT, VM); *starěji* (MA, PR, ŠK) / *starėje* (F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM)

- b) *i* na mjestu prednaglasnoga: *bižát* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *blišcát* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *cidít* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *gnízdò* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *lipòta* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *mihòr* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *misít* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *mlikò* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *pisák* (SI, ŠK) / *pisèk* (MA) / *pisèk* (F, KA, KČ, PR, SM, ŠT) / *pisòk* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *rikà* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *sičén* (MA, ŠK) / *sičén* (F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *sidèt* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *sikèra* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM)
- c) *ę* na mjestu zanaglasnoga jata: *dòłę* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *gòrę* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *nòpřet* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SP, ŠK, ŠT) / *nòpřed* (SM, VM); *spòvęt* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SP, ŠK, ŠT) / *spòvęd* (SM, VM); *vidęt* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM)

Primjeri ekscerpirani iz ogleđa govora: *Smò storìłę pět lět talànske škòle (...)* (F); *Káj se je mùgłò se je jèłò.* (F); *U Světęn Martìnę sàka nedèja u vèčer smò plesòłę.* (F); *Nan je belò lèpò.* (F); (...) *smò se ličìłę dòma.* (F); *Ònà se ličìłà, kadà je pòłà, ònà je šłà u bòška kadè je belà boròvìna (...)* (F); (...) *vřh èna pònáva i ònà pàra gòrę.* (F); *Smò mòrali nabràt lèsa za pòdmitìt oğèh (...)* (MA); *Pòner je bìu obèt.* (MA); (...) *bùro dòmòco, màslo ili mlikò (...)* (MA); *Dè sò bìłì bòłani ali stàri, ne.* (MA); *Jàs jùšto ne znòn káj se je sè dèłàłò.* (MA); *Smò hòdìli h mòši u nedèja na nògi.* (MA); (...) *se oznàči grànice du kadè mòraš hìtat i du kadè se stoji.* (MA); *I tòko smò se igròli cèłe jòre i jòre vanè.* (MA); *Smò šłè vàje gòrę u jòlike (...)* (MA); *Spòda kòrìta kadè se blògo (...)* (MA); *Prèko sèh škalìni se je hòdìlo.* (MA); *Gòrę na Rikì je bìłà pòcèsija (...)* (MA); (...) *nì se oženìla na vrème (...)* (MA); *Za Nòvo lèto lèpò je bìłò.* (MA); *I ònda sò se štimòli sì sosèdi.* (MA); (...) *mi je ričìne pistìla kát je trèbala umrèt.* (ŠK); (...) *ma da je čłovèk.* (ŠK); (...) *prněso dòma ih obèsit.* (ŠK); *A já sòn, kát je bìłò lèto, ku nì bìłò vòdè gòrę u Škrbìni (...)* (ŠK); *Tù je bìłò èno mèsto i sòn pñesłà ànka nìn.* (ŠK); *Je trèbàłò pasàt mòs. Kadè je sedà samàh, mi smò klicàli Škòja.* (ŠK); *I mi brìžne smò se igròle vanè.* (ŠK); *Tà igračka je bìłà ànka od mòjèh sèstri (...)* (ŠK); *Enbòt na mèsec in je nesłà*

čestěle hráne. (ŠK); *Prije škòle, kàt sò prišli Nèmcì (...)* (ŠK); *Onibòt smò bìvali poli Vidàco nèko vrème.* (ŠK); *Nìson smèla dàt ni mojèmi bàrbeti (...)* (ŠK); (...) *ćèjo zgorèt cèle Vidàce.* (ŠK); *I jàs ot stròha, kàt sòn vidèla tè Nèmce, mi je pòla làtica z mlìkòn i sòn počèla plòkat (...)* (ŠK); *Prvo se je pripravèlo sè kàj je bìla potreba za onì bòt.* (PR); (...) *za obèt manèštra (...)* (PR); (...) *pečèn put črèpnà i z màslinovin òjin obèjen (...)* (PR); *Sàt ću Van povèdat (...)* (PR); (...) *a pòner kàt se tù zmèša màlo mòkè. Umèsto vòde se stòvi vinò bèlo.* (PR); (...) *màlo vòde i zamisìlo da nì prevèc trdo (...)* (PR); (...) *ne kràji je bìu čòf da vèse dòle.* (PR); *Jàs ìman nevèste tòko dobrè.* (PR); (...) *pòner zrìban limòn i còkera i kvòsa i umisìt (...)* (PR); *Nì trèbalò kòhat (...)* (VM); *Na tù se je mlèlo. Se je mòralò vrtèt ukùlen.* (VM); *Sò bìle dvè bòčve.* (VM); (...) *dok sò vidèle da grè òje vàn (...)* (VM); *Bràt najstarèje je dvajèstega lèta ròjen.* (ŠT); *Mì smò ževèle sè skòpa.* (ŠT); *Sè je belò tolikò mèsta, nič vèc.* (ŠT); (...) *a sèh pèt smò spòle u tèn pròstòrè i màt i oca.* (ŠT); *Tù je tvojà kadè spiš.* (ŠT); *Kadà je prišlo pròlèće (...)* (ŠT); *Jer je čòda nìn onì bòt šù na inkànt – cèlo imène.* (ŠT); *Ot blòga smò imèle dvè kròve (...)* (ŠT); *Pò dvàjset litrò mlìkà ànka vaje do gòrè ko smò tèle pròdat.* (ŠT); *Ànka pò dèset pìnc je màma umisìla (...)* (ŠT); (...) *nìsan imèla kàj dàt jès i nì mi tēju pistit.* (ŠT); *U jòhe je belà cèla kòkošà (...)* (ŠT); *Jàs vèren u Bòga* (ŠT).

Peta skupina, odnosno ona u kojoj je kontinuant jata uvijek zatvoreni *e* (*e*), je malobrojna. Čine ju samo govor **Sluma** na sjeveru te sjeverozapadni govori, smješteni pokraj granice sa Slovenijom. To su: **Črnica**, **Salež**, **Baredine** i **Škuljari**. U navedenim govorima, dakle, odraz je jata uvijek isti bez obzira na to nalazi se pod naglaskom ili izvan njega te je li kratak ili dug.

Potvrde oblika:

- a) *e* na mjestu naglašenog jata (kratkoga i dugoga): *basèda* (SL) / *besèda* (BR, SA, ŠLJ) / *bešèda* (ČR); *bèson* (ČR) / *bèson* (BR, SA, SL, ŠLJ); *bèu* (BR, ČR, SA, ŠLJ) / *bèv* (SL); *bèzat* (ČR) / *bèzet* (SL); *brèh* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *blèt* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *brès* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *cèdet* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *cèu* (BR, ČR, SA, ŠLJ) / *cèv* (SL); *crèkva* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *čarèšna* (ČR, ŠLJ) / *čerèšna* (BR, SA) / *črèšna* (SL); *črèpnà* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *člòvèk* (BR, ČR, SA) / *člòvèk* (SL) / *čòvèk* (ŠLJ); *dèlat* (BR, ČR, SA, ŠLJ) / *dèlet* (SL); *gnèzdo* (ČR) / *gnèzdo* (BR, SA, SL, ŠLJ); *grèh* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *klèšca* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *kòlèno* (ČR) / *kòlèno* (BR, SA, SL, ŠLJ); *krès* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *lèha* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *lèto* (ČR) / *lèto* (BR, SA, SL, ŠLJ); *lèvo* (ČR) / *lèvo* (BR, SA, SL, ŠLJ); *mèh* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *mèra* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *mèsoc* (ČR) / *mèsoc* (BR, SA, SL, ŠLJ); *mèset* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *mèsto* (ČR) / *mèsto* (BR, SA, SL, ŠLJ); *mèšat* (BR, ČR,

SA, ŠLJ) / *měšet* (SL); *mlěko* (ČR) / *mlěko* (BR, SA, SL, ŠLJ); *mlět* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *naděja* (SL) / *nədəja* (BR, SA, ŠLJ) / *nədəja* (ČR); *navěsta* (SL) / *nevěsta* (BR, SA, ŠLJ) / *nevěsta* (ČR); *pěsok* (ČR) / *pěsok* (BR, SA, SL, ŠLJ); *plěšna* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *pondějok* (ČR) / *pondějok* (BR, SA, ŠLJ) / *pondělok* (SL); *rěka* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *rěšet* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *sěčen* (BR, ČR, SA, SL); *sědet* (SL); *sěno* (ČR) / *sěno* (BR, SA, SL, ŠLJ); *sěme* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *slěp* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *směšon* (ČR) / *směšon* (BR, SA, SL, ŠLJ); *sněh* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *spověť* (BR, SA); *srěda* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *svěca* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *svět* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *světlo* (ČR) / *světlo* (BR, SA, SL, ŠLJ); *tělo* (ČR) / *tělo* (BR, SA, SL, ŠLJ); *těsno* (ČR) / *těsno* (BR, SA, SL, ŠLJ); *těsto* (ČR) / *těsto* (BR, SA, SL, ŠLJ); *trězon* (ČR) / *trězon* (BR, SA, SL, ŠLJ); *věrat* (SA, ŠLJ) / *věrvat* (BR, ČR) / *věrvet* (SL); *věter* (BR, ČR, SA, ŠLJ) / *větor* (SL); *vrěme* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *zvězda* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *žalězo* (SL) / *želězo* (BR, SA, ŠLJ) / *želězo* (ČR) (u korijenskim morfeima); *pametněje* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *slaběje* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *starěje* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ) (u gramatičkim morfemima)

- b) *ě* na mjestu nenaglašenoga jata: *bežat* (BR, SA, ŠLJ); *bleščat* (BR, ČR, SA, ŠLJ) / *bleščet* (SL); *lepota* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *mehor* (BR, ČR, SA, ŠLJ) / *mehur* (SL); *sěčen* (ŠLJ); *sědet* (BR, ČR, SA, ŠLJ); *sěkera* (BR, ČR, SA, SL, ŠLJ); *spověť* (ČR, SL, ŠLJ)

Primjeri ekscerpirani iz ogleda govora: (...) *so po sěh vasah pret hišo u kòrte kòhale u štańòdah* (...) (SA); *onòko od cělega pršòta staveu pod jaketo*. (SA); *Ki znò koliko lèt je tu stòro?* (SA); (...) *kòs je vrè gorèla. Sosèda je šlà stòvet na oğòn* (...) (SA); *Jàs son ti dòla za potrebo*. (SA); *Cèla vòs je grmèla*. (SA); *I smò gòrè stavele papòr i česòn*. (BR); *Štracòde smò uměsele i ku je prišo nêke ot nòše fameje* (...) (BR); (...) *tòko smò hranile do èn mèsoc*. (BR); (...) *ne kraj lèta so ti zèle koliko je biu vrèdon* (...) (BR); *Smò obesele mèsò ne rigjòč i kalòle dòle vaje do vòdè*. (BR); *Kat je prišla mòha kà se vrtèla ukùlen, onà je pàla nòter*. (BR); *U oštarijo se je hodèlo, u nê se je sedèlo, počivalo, pilo, ànka jèlo*. (SL); *U oštarije se je čùda vina spilo, pràvec pràvelo i nasmejàlo*. (SL); (...) *kaj so potrpèle*. (SL); *Kadar je oštarica na patròlo ki je vesilo na zide*. (SL); *Pòner so mòzi cèlo nuè na harte briškòlo jegràle* (...) (SL); *Mòže so hodèle zidet ukùle po svète* (...) (SL); (...) *kràve ànka u dvè črède*. (SL); *U nadèle se je šlò h màše* (...) (SL); *Lèpo je jèmet, ali bit člòvek* (...) (SL); *Starèje pastire so sedèle* (...) (SL); *Snèga, vètra i zimè potrpèle i čùda stràha doževèle*. (SL); *Lipa je nejlepča lipa na svète, nejvèca i nejširja*. (SL); *Zatù nèn sàko lèto z cvètjen ròde i za čaj nès ponòde*.

(SL); *Videla je ona bombardiranje Slüma (...)* (SL); (...) *ma ãnka osvettlile i kuj püpico ostrigle da je ne bi vele vetre dõle hitete.* (SL).

Sudbinu jata u pojedinim je bužetskim govorima istraživalo nekoliko dijalektologa. To su: Josip Ribarić (1916), Mieczysław Małecki (1930), Pavle Ivić (1963), Nataša Vivoda (2005), Josip Lisac (1999, 2001, 2009), Iva Lukežić (1996a: 231), Silvana Vranić (2013), Alvišana Klarić i Armin Krivičić (2018.), Alvišana Klarić i Luka Rašpolić (2018.) te Alvišana Klarić (2020.). Naša su istraživanja potpuno podudarna s istraživanjima navedenih dijalektologa. Primjerice, Josip Lisac je 1999. godine u članku o izoglosama reflesa jata u hrvatskim organskim idiomima obrazložio dvostruki odraz u govoru Nogle i Veloga Mluna: „Recimo u Nugli na istoku bužetske zone imamo čluvëk 'čovjek' i brih 'brijeg'; brih je od dugoga jata, pa je zato ikavsko. U Velikom Mlumu na zapadu dijalekta zabilježeno je brëh i zvidã; u primjeru zvidã refleks jata je nenaglašen“ (Lisac 1999-2000: 24). Uspoređujući naša i dosadašnja istraživanja uočili smo samo jednu razliku. Riječ je o govoru Bresta pokraj Sluma, za koji su M. Mełecki i I. Lukežić zabilježili ikavski jat u svim položajima, dok je Pavle Ivić 1963. godine zabilježio *ę* na mjestu naglašenoga jata, a otvoreni *i* na mjestu nenaglašenoga, što su pokazala i naša istraživanja.

Iz svega navedenoga proizlazi zaključak da je u svim bužetskim govorima jat zadržao neizmijenjenu artikulaciju pod kratkim naglaskom. Također, većini je bužetskih govora zajedničko da prednaglasni jat prelazi u *i* odnosno *y*, osim u sjeverozapadnim govorima i sjevernome govoru Sluma, u kojima je u svakome položaju zadržao neizmijenjenu artikulaciju. U južnim i jugoistočnim govorima na mjestu dugoga jata realizirao se *i*, a samo u dvije riječi (*bielu* i *sienu*) dvoglas *ie*. U svim središnjim, zapadnim i jugoistočnim govorima te štrpedskome odraz nenaglašenoga jata ovisi o tome nalazi li se u prednaglasnome ili zanaglasnome položaju. Što se tiče iznimaka, u pojedinim se segmentima izdvajaju i govori Dragučske Vale, u kojima je zabilježena sporadična pojava prelaska dugoga jata u *ei*. Taj dvoglas kao refleks jata zabilježen je u knjizi Josipa Lisca među goranskim kajkavcima (v. Lisac: 1999-2000: 22). U najjužnijemu govoru Pagubica u nekoliko je riječi zabilježen srednji *e* na mjestu kratkoga jata. To je zamijetila i dijalektologinja Silvana Vranić (Vranić 2013: 529).

2. 10. Akcentuacija

Bužetski su govori u glavnini govori bez opreke po dužini, što je poznato i iz dosadašnje dijalektološke literature. Na to je upozorio Pavle Ivić još 1963. godine u članku

„Paralele poljskome 'pochylenie' na srpskohrvatskom terenu“, napisavši: „ovde su likvidirane sve kvantitetske i intonacione opozicije“ (Ivić 1963: 227). Isto je potvrdila i Janneke Kalsbeek istražujući govor Nugle 1987. godine: „Koliko nam je poznato, u većem su dijelu 'Bužeštine' izgubljene sve tonske i kvantitetske opozicije“ (Kalsbeek 1987: 92). No, svi govori na jugu dijalekta imaju opreku po dužini, sa sačuvanim prednaglasnim duljinama. Stoga, govore ovoga dijalekta ponajprije možemo podijeliti na dvije glavne skupine:

1. govori bez opreke po dužini
2. govori s oprekom po dužini

2. 10. 1. Govori s oprekom po dužini

2. 10. 1. 1. Inventar i distribucija

Akcenatski sustav svih južnih govora (Pagubice, Grimalda, Dragučska Vala, Draguč, Oslići, Kosoriga, Račićki Brijeg, Račice, Krušvari) čine dva akcenta: kratkosilazni i dugosilazni te nenaglašena duljina i kračina. Dakle, u ovim govorima ne postoji opreka po intonaciji jer se akut nije sačuvao, pa naglašeni vokali mogu biti samo silazni. Primjeri u kojima je akut prešao u dugosilazni akcent jesu: *Bôjži / Bôjži* (< Bôjži), *čûvan / cûvan* (< čûvan), *deviêti* (< devêti), *dîm* (< dîm), *divôjka* (< divôjka), *domâci* (< domâci), *gospodâr* (< gospodâr), *jeduân* (< jedân), *kjûč / kjúc* (< kljûč), *krâj* (< krâj), *lancûn* (< lancûn), *letîn* (< letîn), *mluâdi* (< mlâdi), *nôš / nôs* (< nôž), *ôsmi* (< ôsmi) *pečûrva / pecûrva* (< pečûrva), *piêti* (< pêti), *pîšen / pîšen* (< pîšen), *pluâcan* (< plâcan), *pokôjni* (< pokôjni), *pûn* (< pûn), *pût* (< pût), *riêbra*⁵⁸ (< rêbra), *sîr* (< sîr), *stârca* (< stârca), *stujîn* (< stujîn), *sûša / sûsa* (< sûša), *žiênska / žiênska* (< žênska), *žûj / žûj* (< žûlj) i mnogi drugi.

Staro je mjesto naglasaka dobro očuvano, što potvrđuju sljedeći primjeri: *bilä, bilö, bruāzdä, dubrö, guspuduārä, guvurît, hudît, jenä, kadä, kadë, kakö, kukušiê* (G jd.), *kuläc, kumpîrâ, kuncä, kuñä, po lihë, lünä, lûpîli, luži* 'ložio', *muākä, menë / menë, mlîkô, muglî, mujä, peklî, piêtkä, platît, pliêsäli, prneslî, prudät, puçiêtäk / puciêtäk, pruāsci, pukuāzäla, va putukë / u putukë, puzuābît, reklî, sadä, va selë / u selë, sesträ, skuākäli, sturît, suplî, sūsît, svujiê ženiê / svujiê ženiê, šiēcät / šiēcät, špehà / špehà, turäk, ugnä, undä, utäc, užtîvâli / užtîvâli, Vazän, Vazmä, vînö, vudiê* (G jd.), *zamîsîli, zaviězät, zvîzdä, ženä / ženä*.

Oba se naglasaka mogu ostvariti na početnome, središnjemu i završnome slogu u riječi na svim vokalima.

Potvrde oblika:

⁵⁸ Primjer *riêbra* je jako zanimljiv jer pokazuje dužinu inače tipičnu za slovenske kajkavske govore i rubne čakavske i štokavske govore (v. Kapović 2015: 383 – 384).

Pagubice

- naglasak na početnome slogu: *cèkat, dòma, frìtule, glèdali, křflice, z màkinun, mřva, přvi, ròdbine, z ùjen, Vazàn, vècer, Vřlija; Bòjži, juâja, jùdi, lřpu, mièsa, môralu, prřšla, stuâra*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *cukerànciçi, hudřli, kulřku, kumpanřja, pasuřice, rivàla, sirumàsćina, ugnřsci, uženřli, verzòta, vetùrami*
- naglasak na završnome slogu: *bakalò, bilà, bilř, dubrè, Bužřc, jenà, kadà, kadè, kakò, kulàc, menè, nismò, peklř, prneslř, pustulè, reklà, sadà, va selè, sestrà, špehà, takò, ugàñ, unà, undà, utàc, uženřt, zustàt; bakûn, jeduân, kapûs, kukušiče, lancunôn, lužř, s Puliè, svujiè, ženiè*

Dragućska Vala

- naglasak na početnome slogu: *řgre, kàmik, prèskve, smòkve, škùja, třte; bluâgu, tòndi, trùdni, tûka, žiènska*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *centřmetri, igràli, nugàmi, praščica, pustřla, tuvàri; igruâja, pukòjna*
- naglasak na završnome slogu: *kadà, kakò, menè, undà, utrukř, zemjè; bulřn, pedesièt, sturř*

Oslíci

- naglasak na početnome slogu: *màčkare, prèsllica, pòčeli, vřst, vùna; čřne, hřza, nuàšli*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *kunòbi, kurřzma, nedèja, rešètu, sastàli; katièra, starřnske, udrùženi*
- naglasak na završnome slogu: *guvurřt, jenè, klabùk, na licè, pletenà, reklř, turàk, suplř, svujè, undà, pu vasàh; kumûn, špacakamîn*

Račice

- naglasak na početnome slogu: *òprali, zdřnat; jùdi, kùri, špřna*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *kantàli, ramònika, teplřli, umladřne, uštarřji; buletřni 'ulaznice', divòjke*
- naglasak na završnome slogu: *kakò, sadà, samàñ, vračàk, ne zemjè; bakûn, puškrufřv*

Kosoriga

- naglasak na početnome slogu: *hřtat, màkina, màlin, mèsec, òrali, stàvice, šëmule; šièstin*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *čenřca, kulřku, pukòjna, stàvilu; pejuâlu, sijuâli*

- naglasak na završnome slogu: *judì, menè, peklì, snupè, undà, vulè; kuluâč, s pakjunarôn, vudiè*

Zabilježeni su i primjeri s analoškim prenošenjem naglaska: *dàska, gluâva, griêda, griêmu, mägla, mluâda, nõga, piêta, rûka / ruâka, sòva, vòda, zòra*. Ovdje nije riječ o pravome prenošenju, kao primjerice u jugozapadnome istarskom dijalektu, nego o analoškome prema oblicima s izvornim naglaskom na osnovi.

Sačuvane su prednaglasne duljine, dok su zanaglasne izgubljene. Prednaglasne se duljine u većini slučajeva ostvaruju ispred kratkosilaznoga naglaska, što potvrđuju sljedeći primjeri: *bīlīt, bīvāt, blīdēt, bruādā, bruānīt, brūsīt, būdīt, cīdīt, cīpīt, čūvāt, cútīt, dīlīt, dubīvāt, dukluātīt, guāsīt, gñīlīt, gūbīt, gūlīt, hluādīt, hruānā, hruānīt, izbījāt, juādīt (se), juāpnò, juāvīt, kuāzāt, kīhnūt, kīpīt, kluātīt, krīlò, krīvīt (se), krīzāt se, kukurīkāt, kūpīt, kūrīt, kvuārīt (se), līčīt (se), līvāt, līzāt, lūpīli, muāhāt, mīrīt, mīsīt, mīšāt, mlīkò, mluātīt, nabījāt, nabrūsīt, nadulīvāt, namuāmīt, navījāt, puālīt, pīlīt, pīsāt, pīsmò, pītāt, pliēsāt, pluācāt, pluātīt, pučīvāt, pudmītīt, pupruāvlāt, pruālī, prehluādīt se, prekrīzīt se, prītīt, prupūšcāt, pruāznīt, puciētāk, pūhāt, pukuāzāt, pumuāgāt 'ministrirati', pūšcāt, pukuāzāla, puzdruāvlāt, ruābīt, rūgāt se, skrīvāt (se), skuākāt, skuākāli, slūžīt, sprebījāt, stuāvjàla, suādīt, sūsīt, šiēcāt se, šiēcāla, škūrīt, ubījāt, ublīvāt, užīvāli, viězāt, vīnò, zamīsīli, zaviězāt, zbūdīt (se), zībāt, zmīšlāt (se), žmīrīt, žūtīt*. U manjem broju primjera prednaglasne se dužine ostvaruju i ispred dugosilaznoga naglaska: *glāviè, tājī* (3. l. jednine muškoga roda).

Naglasni sustav svih južnih govora prema klasifikaciji Milana Moguša pripada staromu dvoakcenatskom sustavu (v. Moguš 1977: 56 i Moguš 1971b: 7–12).

2. 10. 2. Govori bez opreke po dužini

2. 10. 2. 1. Distribucija

Naglasak se može ostvariti na početnome, unutrašnjemu i završnome slogu u riječi na svim vokalima.

Potvrde oblika:

Roč

- naglasak na početnome slogu: *jòden, kličeju, mèstu, škòja, vòda*
- naglasak na unutrašnjemu slogu: *bisàge, katièra, rabīla*
- naglasak na završnome slogu: *kuhá, nusiv, rakáh, sturenà, tempuràl, ut ubjakà*

Nugla

- naglasak na početnome slogu: *còker, còda, guštu, iman, jòdi, kòhiña, màslu, mèjene, mřzla, prvu, sòhe, štrúca, trde*

- naglasak na unutarjemu slogu: *limùna, makuvnáča, marmeláda, pusièban, puvieženi, ružlìci, umèsin, umr̀zne, upàrit*
- naglasak na završnome slogu: *bevínakè, bilò, dubrò, duperuàn, makà, makiè, mlikò, muglà, pečenò, spechè, stučèñ, sturìt, šezdesièt, z vuduà*

Kras

- naglasak na početnome slogu: *bluàgu, brižnu, còkale, jìgla, ñe kràji, pièta, plèla, pònti, skòpa, tèšku, vòda*
- naglasak na unutarjemu slogu: *kalcète, pustèje, rikamàlu, škafùni, tulìku*
- naglasak na završnome slogu: *bilò, dažjà, krujìt, kumpìr, kurèt, paladič, prišlò, rukavè, sestřè, sturenò, takò, teplò, undè, unò, vretenò, vudiè, vujskiè*

Škrinjari

- naglasak na početnome slogu: *bòrnu, kràve, kuàku, lòkva, mòčiv, pliešejo, tuàku, vrème, zèmjã*
- naglasak na unutarjemu slogu: *famèje, hranila, Humšćina, karamèle, kòpevala, vetùre*
- naglasak na završnome slogu: *devestù, guspoduàr, reklì, rojèn, utrukì, vujskiè, ot zemjè*

Vrh

- naglasak na početnome slogu: *jòdi, kuàku, òbicaj, sèdun, stuàriga, vidyla, žiènska, žnídarica*
- naglasak na unutarjemu slogu: *dývòjka, kampàña, Pepelnica, pulòver, putřèba, štrampuntièvala*
- naglasak na završnome slogu: *hčerè, mlykò, petèk, pòstìt, undà, utrokòn, uvcie, u vasè*

Paladini

- naglasak na početnome slogu: *z buàčvami, dòlyka, jòtru, màgla, muàliga, nuàšla, nuàtri, òblačnu, pòtni, sièdma, škòrñe, štuàla, tuàku, tr̀gat*
- naglasak na unutarjemu slogu: *katièrin, klubasica, kunòbi, magàri, malvašija, pancèta, raskrgièvali, sigòru, šetèmber, vinògrad, zbòdili*
- naglasak na završnome slogu: *dažnò, kadà, kadè, kasùn, luncò, petehà, pudnevò, teplò, ugeñ, zimà*

Franečlci

- naglasak na početnome slogu: *còra, càca, nõge, nõter, ròjendane, šijàpre, škòtòle, škřile, tòmbòla, žènske*

- naglasak na unutarnjemu slogu: *bogatije, borovina, karocela, ozdravela, počele, pokojne, ponava, tekuce, trebaha*
- naglasak na završnome slogu: *belo, kada, kade, obuc, ona, slizit, vojske*

Marinci

- naglasak na početnome slogu: *jolike, muzika, oja, pince, poslušni, roka, zegnati*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *dikajina, drigocje, katera, kolédvat, nosilo, onoliko, pokojni, prodaja*
- naglasak na završnome slogu: *bakala, bilo, dobri, dobiu, kade, kockose (G jd.), nabrat, ogen, onda, plesat, potok, na Riki, stoji, tekló, Vazen*

Škrbina

- naglasak na početnome slogu: *braton, crniga, caca, igracke, petiga, posta, u rudniki, skóza 'izlika', umrla*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *devete, na cimiteri, mojega, oboli, šetimana*
- naglasak na završnome slogu: *čovjek, konca, mliko, prasca, rodiju, šezdeset, vino*

Prodani

- naglasak na početnome slogu: *čedit, fritule, glavna, grabili, koko, lastavice, na nebi, noter, obicaji, sómo, štrukje, zriban*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *cimiter, fritoda, gojili, z molétami, večera, zelenava*
- naglasak na završnome slogu: *bila, kada, klaboké, klobasic, moja, plesat, prasca, umisit, unok*

Veli Mlun

- naglasak na početnome slogu: *króšne, kópjene, lójtra, na manege, mugo, oľeké, selin*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *debéle, drigocje, nosile, počelo, posoda, stanoda, tokalarija, ukulen, zaprta*
- naglasak na završnome slogu: *u badne, otroka, pištrin, počme, sada, samon, spletené*

Senj

- naglasak na početnome slogu: *délale, gróta, molo, próvece, prvega, vela, vinela 'izvadila'*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *kampóna, kontente, zaknatle*
- naglasak na završnome slogu: *po dnevo, govorit, jodi, u vase*

Štrped

- naglasak na početnome slogu: *bistra, kóheña, lóčne, molen, riga, stóros, šéjen, števor, vèren, zikva*

- naglasak na unutarnjemu slogu: *dòmòćo, enèga, imèné, katèrè, limòne, naràncè, pršëmòlo, salòta, sèromàšćena, ubilè, umr̀la*
- naglasak na završnome slogu: *brèkòñ, enà, grèblò, kadà, kadè, kòkòšà, ot kòkòšè, mačkòñ, mlíkà, mòjà, na noğàh, oćà, peklè, petèk, petehà, prascà, reklà, sèstrà, ot srkà, teklè, telèc, Vazèñ, veselè, vinò*

Salež

- naglasak na početnome slogu: *dòber, ot gròbra, kòko, u kòrte, mèrleñ, mètla, za pròcse, šmr̀kòvoç, žèjòñ, žùta*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *arbèto, u bròncinèh, famèjo, interešòla, kolìko, manèštro, onòko, poťrèbo, sigòro, u štañòdah*
- naglasak na završnome slogu: *kadà, košćò, kričàt, kumpir, lementàt se 'žaliti se', mòjà, ñegà, na oğòñ, onà, za otrokè, popit, reklò, sadà, štajòñ, u vasàh, u vasè*

Baredine

- naglasak na početnome slogu: *Dòhova, èna, frùte 'voće', kòñova, lòžñak, mlèko, mlèka, mr̀vece, mòha, ot òlek, pròsòc, sòmò, stòvela, sviña, škuro, vòde (G jd.), vròcke*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *dindijòte 'purane', duràla, gòlida, istrijònske, kòkòše (A mn.), krdèncò, noñica, ošòkòlo, poťrèba, storìle*
- naglasak na završnome slogu: *česòñ, kòkòš (A jd.), kolòr, lonòc, pepèu, pipòć 'pušač', ès plećòñ, ražñè, reklè, sèstrà, špehòñ*

Slum

- naglasak na početnome slogu: *bilè, bìle, člòvek, dènes, èno, hòdet, jèmet, kàdar, kàko, kòñè, kòset, mlèko, mògla, mòja, za mòje, oća, oğòñ, ona, plèsalo, na pòde, s pòpon, pràsca, pršò 'došao', rèčeš, rèkla, ròjen, skrìvale, spèkle, stàvlale, tàko, tèga, na vàsè, zìdet, na zìde*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *govòret, kòkòše, krompìla, onàko, oštarija, otrokè, poćivalò, pomògle, u ublàke, uzidale*
- naglasak na završnome slogu: *damù, davetstù, lèdi, nekadà, z oćèn, onakòv, padesèt*

Lanišće

- naglasak na početnome slogu: *gàzdarica, hitat, istina, mèsec, našli, pràva*
- naglasak na unutarnjemu slogu: *cikàla, četiri, gospodarica, kòpili, pokòjni, ožènen*
- naglasak na završnome slogu: *boškarin, juštàt 'dogovoriti cijenu', otàc, prodàt, selò, večeràs*

U svim središnjim, zapadnim, istočnim, jugoistočnim, jugozapadnim govorima te u sjeverozapadnim Kajinima i Štrpedu dobro se čuva staro mjesto naglasaka, dok su u ostalim

sjeverozapadnim govorima te sjevernim govorima Sluma i Bresta zabilježena regresivna povlačenja, što je utjecaj slovenskih govora.

Čuvanje staroga mjesta naglasaka potvrđuju mnogobrojni primjeri ekscerpirani iz ogleđa govora: *bilá* (PR), *bilè* (VM), *človèk* (ŠK), *dažji* (PA), *dažnò* (PA), *dubrà* (KR) / *dòbrà* (ŠT), *držát* (L), *gòvorit* (S), *greblò* (ŠT), *gunit* (KR), *hócerè* (D jd.; V), *hlustè* (PA), *hranit* (S), *igrát* (ŠK), *jenà* (KR), *kadà* (ŠNJ), *kadè* (PA), *kipit* 'kupiti' (PR), *klabòkè* (A mn.; PR), *klubasic* (PA), *ne kòluc* (PR), *kòncà* (ŠK), *krujit* (KR), *kuná* (R), *lòvac* (ŠK), *u luncò* (PA), *makà* (NU), *menè* (ŠT), *mlikò* (KR), *z mlikòn* (NU), *mòčit* (F), *ut mujih* (V), *na nogàh* (ŠT), *ot négà* (ŠT), *oçà* (ŠT), *ondà* (L), *otròk* (ŠT), *otròkè mojè* (ŠT), *otròkà* (VM), *petehà* (PA) / *petehà* (ŠT), *peklè* (ŠT), *petèk* (V), *prascà* (PR), *pòstit* (PA), *u rakàh* (R), *reklà* (ŠT), *pò samjè* (VM), *selò* (L), *sestrà* (ŠK) / *sestrà* (ŠT), *speklà* (ŠT), *ot srkà* (ŠT), *pò stazè* (PR), *stečè* (VM), *stoji* (MA), *sturit* (NU), *tvójà* (ŠT), *ut ubjakà* (R), *unè* (PA), *uvciè* (V), *vanè* (PR), *u vasè* (MA), *Vazèh* (ŠT), *vinò* (ŠK), *ne Vrhè* (V), *vretenò* (KR), *nì vudiè* (KR), *vujskiè* (ŠNJ), *pu zimè* (MA), *ženò* (ŠK) i mnogi drugi.

2. 10. 2. 2. *Duljenje u naglašénome predzadnjem slogu*

U središnjim, zapadnim, sjeverozapadnim i sjevernim govorima zabilježeno je duljenje u naglašénome predzadnjem slogu. Ta je naglasna pojava karakteristična za obližnje slovenske govore, stoga je logično da se ne pojavljuje u istočnim, južnim, jugoistočnim i jugozapadnim buzetskim. Primjeri ekscerpirani iz ogleđa govora jesu: *bòčve* (PR, VM), *bòšta* 'samar, magareće sedlo' (ČR, SI, SM), *blòto* (BR, ŠLJ), *bògòta* (KA, MM, PČ), *bròt* 'brati' (VM), *bràta*⁵⁹ (SL), *bròta* (ŠT), *dòli* (ŠK), *dlòko* (BR), *dlàna* (SL), *držòla* (ŠT), *gòber* (SM), *igròli* (MA) / *igròle* (ŠT), *jòma* (MM), *kòsno* (ČR), *kantòli* (MA, PR) / *kantòle* (F), *kòšej* (SM), *klòle* (ŠT), *na kròji* (MA, PR) / *pò kròje* (VM), *kròla* (BR), *ot kròve* (BR), *lòčne* (S, ŠT), *mòčka* (MM), *mòlo* (MA, PR) / *mòlo* (BR, S, ŠT), *h mòši* (MA, PR) / *h mòše* (BR, F), *mròza* (F), *nàša*⁶⁰ (SL), *u nòše* (PR), *ostòlo* (VM), *pòla* (F, ŠK), *paròli* (ŠK), *pòmet* (BR, ČR, SA, ŠLJ), *pensòle* (BR, ŠT), *plòčen* (ŠK), *pòbròla* (F), *pòpejòle* (F), *poslòla* (ŠT), *pròntòla* (MA, PR), *ròme* (PR), *rivòle* (BR, ŠT), *slòma* (F), *u Šòleže* (BR), *sòmo* (PR) / *sòmo* (F, ŠT, VM), *sròka* (ŠLJ), *stàra*⁶¹ (SL), *stòvèla* (BR, F) / *stòvèu* (SA), *za svòte* (PR), *štòla* (BR), *štimòli* (MA) / *štimòle* (ŠT), *štròca* 'krpa' (ČR, MM, SM), *vròna* (F), *zaknatòle* (S), *zòme* (PR), *zdròva* (F), *znòla* (F, ŠT). Takvo je duljenje dosljedno u penultimi, a sporadično je na prvome slogu, vjerojatno analogijom prema prezentskim oblicima: *lògat* (BR), *plòkat* (ŠK), *stòvèet* (SA, ŠT) /

⁵⁹ U primjeru *bràta* u govoru Sluma vidljivo je da je došlo do duljenja odraza staroga akuta jer N jd. imenice 'brat' glasi *brèt*, a u ostalim se oblicima pojavljuje vokal *a*. (više o tome v. poglavlje o vokalnim sustavima).

⁶⁰ V. prethodnu fusnotu.

⁶¹ Isto.

stóvili (PR) / *stóvęło* (VM) te u prilogu *kón* u govoru Baredina, analogijom prema *kómó*. Nekoliko je primjera zabilježeno i u mjesnome govoru Paladina: *buáčva* i *štuála*, vjerojatno po uzoru na susjedni zapadni govor Senja.

2. 10. 2. 3. Regresivno prenošenje naglaska

Za sjeverne (Slum, Brest) i krajnje sjeverozapadne govore (Črnica, Salež, Škuljari i Baredine) karakteristično je regresivno prenošenje naglaska. U sjeverozapadnima se dosljedno prenosi na prednaglasne duljine te s kratkoga otvorenoga završnoga sloga na kračinu, ali uz puno iznimaka, a u sjevernima zabilježena su oba prenošenja uključujući i prenošenje sa zatvorenoga završnog sloga u pojedinim primjerima.

Primjeri prenošenja u krajnjim sjeverozapadnim govorima:

- a) sa završnoga sloga na prednaglasnu duljinu: *čúvat*, *hrónęt*, *jóróm*, *lóżęt* 'lukšijati, prati u lukšiji', *móčok*, *męšet*, *mlótęt*, *mlęko*, *mlęka*, *písat*, *plótęt*, *pólivalę*, *rastęgneęę*, *razrędneęę*, *róka*, *šóšet*, *umęseęę*, *vinó*, *zalivalę*, *zavójaló*, *zvęzda*
- b) s otvorenoga završnog sloga na kračinu: *mógla*, *mójo*, *ónó*, *próscę*, *rópcę*

Primjeri prenošenja u sjevernome govoru Sluma:

- a) sa završnoga sloga na prednaglasnu duljinu: *bęžęt* 'bježati', *brázda*, *dębló*, *gláva*, *gnęzdo*, *gospóđara*, *jápno*, *križa*, *krómpíla*, *mlęko*, *móka*, *otprávlaló*, *pętka*, *počętki*, *počivaló*, *plęsaló*, *pošádet* 'posaditi', *pošódet* 'posuditi', *prodájalę*, *pripróvlalę*, *ráboc*, *róka*, *skákalo*, *skrivaleę*, *sręda*, *stávlalę*, *umęšet*, *uzidalę*, *vikaló*, *vinó*, *zídęt* 'zidati', *zlęžejo* (3. l. mn. glagola *izleći*), *zvęzda*
- b) sa završnoga otvorenog sloga na kračinu: *bíla*, *búsa*, *dáska*, *dóbro*, *kńca*, *kóna*, *króve*, *męgla*, *mógla*, *mója*, *nóga*, *ógńa*, *óna*, *ónákó*, *otróke* (N mn.), *otróke* (A mn.), *na póde* 'na podu', *pomógłę*, *prásca*, *rękla*, *za sębe*, *sęda* 'sada', *sęstra*, *spękleę*, *stękló* 'staklo', *tęga*, *tękla*, *na vąse* 'na selu', *žęna*
- c) sa završnoga zatvorenoga sloga: *člówęk*, *dęnes*, *govóreę*, *hódeę*, *jęmeę* 'imati', *kóseę*, *ógón*, *s pópon*, *prásoc*, *ródeę*

Primjeri prenošenja u sjevernome govoru Bresta:

- a) sa završnoga sloga na prednaglasnu duljinu: *brázda*, *dęblý*, *gláva*, *gręda*, *gųspųđara*, *krųmpíla*, *lęha*, *máčųk*, *męšet*, *pęsųk*, *pęta*, *pętųk*, *pųsádyt*, *pųsódyt*, *rąse* 'raste', *razrędnyt*, *rębrų*, *ręka*, *ręšyt*, *róka*, *sęčen*, *sędyt*, *tráva*, *umęsyt*, *vinų*, *zvęzda*
- b) sa završnoga otvorenog sloga na kračinu: *bręka*, *króvy*, *mója*, *ógńa*, *na ókny*, *pópa*, *rękla*, *sáda*, *sęmlá*, *sęstra*, *stękly*, *tękla*, *žęna*

- c) sa završnoga zatvorenoga sloga: *čèbyr, čèsun, čèšyǎ, četrtuk, dènes, làget, òcut, òguǎ, pèpur, pràsuc, sèmyǎ, tòruk, tòzyt, zdèhnyt, zglòdat, zgùbyt, Vèzym*

2. 10. 2. 4. *Progresivno pomicanje kratkoga cirkumfleksa*

Za središnje, sjeverozapadne i sjeverne buzetske govore značajno je progresivno pomicanje staroga kratkog cirkumfleksa u pojedinim primjerima. U ostalim je govorima zabilježeno svega nekoliko primjera. Da se to pomicanje ne provodi dosljedno, primijetio je i Pavle Ivić još 1963. godine, zabilježivši tri primjera u govoru Sluma: *gospùt, kòkùše* i *golòp*. Referirajući se na povlačenje naglaska s krajnjega sloga te na progresivno pomicanje cirkumfleksa, zaključuje: „Oba fenomena odgovaraju stanju u slovenačkom jeziku i nije slučajno što se pojavljuju baš u arei najjačeg kontakta sa slovenačkim jezikom, lingvističkog i geografskog. U ostalim mestima nalazimo samo poneki primer za jednu ili drugu promenu, rasprostranjenu leksičkim ili morfološkim putem“ (Ivić 1963: 228). Istraživanja su pokazala da je progresivno pomicanje staroga kratkog cirkumfleksa u nekolicini primjera izazvalo duljenje vokala, što se očituje samo u vokalnoj boji jer su kvantitativne opreke izgubljene. To je, primjerice, vidljivo u riječima u kojemu se na naglašenome mjestu realizira *ɔ* (u govorima u kojima je dugi *a* dao taj glas); u govorima u kojima je dugi *o* dao *u*; dugi *e* > *e* (za razliku od kratkoga koji je otvoreni) i sl.

Potvrde oblika⁶²:

Slum: *dòmà, damù⁶³, gòvòr, kòkùš, kòràk, gospùt, obè, oblák, obrùč, papèla, prhùrte, pròdàle, ukùlen, vasèv, zapòvèt*

Brest: *dùmà, guspùt, guvòr, kùkùš, kùkùše, kùràk, prhùt, prùdàly, prùklèta, ùbè, ùblák, ùbrùč, ukùlyn, prùdàly, zapòvyt*

Črnica, Škuljari: *damù, dèvèr, golòp, gospòt, gòvòr, kòkòš, kòròk, kòròka, jòdì (A mn.), obè, oblòk, obròč, okùlen, pròdòle, pròklèta*

Baredine, Salež: *dòmà, golòp, gospòt, gòvòr, kòkòša, kòròk, na nebè, oblòk, obròč, okùlen, pepèla, pròdòle, pròklèta, spòvèt, vesèu*

Franečiči, Krbavčiči: *dèvèr, golòp, gospòt, gòvòr, kòròk, ne nebè, oblòk, obròč, pròdòle, pròklèta, spòvèt, ukùlen, vesèu*

Sveti Ivan, Sveti Martin, Štrped, Kajini: *golòp, gospòt, gòvòr, kòròk, ne nebè, oblòk, obròč, pròdòle, pròklèta, spòvèt, ukùlen, vesèu*

⁶² Polazi se od sustava u kojemu je broj primjera najveći.

⁶³ Razlika između *dòmà* i *damù* je u tome što je *dòmà* prilog mjesta, a *damù* prilog smjera: *Čèra smò bìle dòmà.; Grèmo damù.* Potonji je oblik nastao od riječi *domov*, pri čemu je završno *-ov* prešlo u *u*, što je karakteristično za mnoge buzetske govore.

Marinci, Škrbina: *gospòt, govòr, koròk, oblòk, obròč, pròdòlè, pròklèta, spovèt, ukùlèn, vesèu*

Prodani: *gospòt, govòr, koròk, oblòk, obròč, pròdòlè, pròklèta, spovèt, ukùlèn, vesèu*

Veli Mlun, Mali Mlun, Pračana, Sovinjsko Polje: *gospòt, govòr, jòdè (A mn.), s kòsò, z noğò, pròdòlè, pròklèta, ukùlèn, vesèu*

Senj, Sovinjska Brda: *gospòt, govòr, s kòsò, z noğò, pepèla, pròdòlè, ukùlèn*

Vrh, Paladini, Klarići, Marčenegla, Barušići: *guspùt, guvòr, pruduàli, ukùlin*

Ročko Polje: *guspùt, pruduàli*

Čiritež, Roč, Nugla, Hum, Kras, Škrinjari: *guspùt, pepèla, pruduàli, ukùlin*

Lanišće: *domà, golùp, oblòk, obrùč*

Pagubice, Grimalda, Dragučska Vala, Draguč, Račice, Račički Brijeg, Kosoriga, Oslići,

Krušvari: *guspòt*⁶⁴

2. 10. 3. Neocirkumfleks

Za sjeverozapadnočakavske⁶⁵ govore karakteristično je postojanje neocirkumfleksa, odnosno duljenje naglašenoga vokala u slogu ispred sloga u kojemu se pokratila duljina. Taj je naglasak nastao od praslavenskoga akuta, a ostvaruje se samo u riječima s naglaskom fiksiranim na osnovi, odnosno onima koje pripadaju naglasnomu tipu A. Upravo se po neocirkumfleksu ovi govori razlikuju od svih drugih čakavskih, ali i štokavskih. Pojavljuje se u *e*-prezentu i u određenim oblicima pridjeva tipa *stari* i *mali*. Zabilježen je u svim istraženim bužetskim govorima u pojedinim glagolima i pridjevima, ali ne u istoj mjeri ni u istim primjerima.

Potvrde oblika:

Pagubice: *juâše, kuâpje, kuâšje, luâje, pluâce, rižen*⁶⁶; *muâli, stuâri*

Grimalda, Dragučska Vala, Draguč, Račice, Račički Brijeg, Kosoriga, Oslići, Krušvari: *juâše, kuâpje, kuâšje, liègnen, luâje, muâže, puâden, pluâce, priènen, rižen, sièden, tuâknen; muâli, pijuâni, stuâri*

Čiritež, Nugla, Roč, Ročko Polje: *juâše, kuâpje, kuâšje, luâje, liègnen, muâžen, puâden, pluâce, rižen, sièden, tuâknen; muâli, stuâri*

⁶⁴ Posebnost južnih govora jest u činjenici da primjer *guspòt* sadrži kratkosilazni, a ne dugosilazni naglasak, što bi bilo očekivano u progresivnome pomicanju kratkoga cirkumfleksa. Mate Kapović smatra da je u tome primjeru riječ o akcenatskoj posuđenici od sjevernijega *guspùt* jer bi se inače očekivalo *guspòt* (prof. dr. sc. Mate Kapović, personal communication).

⁶⁵ „Obuhvaćaju prostor Istre, Hrvatskoga primorja (Kastavštinu, grad Rijeku i okolna mjesta do područja oko Novog Vinodolskog), dio otoka Krka, Cres, sjeverni dio Lošinja sve do zračne luke Lošinj-Novu.“ (Vranić 1999: 49).

⁶⁶ Neocirkumfleks se pojavljuje u svim glagolima ovoga tipa.

Hum, Kras, Škrinjari: *juàše, kuàpje, kuàšje, luàje, liègnen, muàžen, pluàče, rižen, sièden, tuàknèn; muàli, ruàni, stuàri*

Vrh: *buàn, juàše, kuàpje, kuàšje, luàje, muàže, puàden, pluàče, tuàknèn; muàli, ruàni, stuàri*

Paladini, Barušići, Klarići, Marčenegla: *buàn, juàše, kuàpje, kuàšje, luàje, muàže, puàden, pluàče, tuàknèn; muàli, ruàni, stuàri*

Sveti Ivan, Sveti Martin, Franečići, Krbavčići, Štrped, Kajini: *jòše, kòpje, kòšje, lòje, lègnen, mòžen, pòden, plòče, tòknèn; bogòte, mòle, pjòne, roğòte, stòre*

Prodani: *jòše, kòpje, kòšje, lòje, lègnen, mòžen, pòden, plòče, tòknèn; bogòti, mòli, pjòni, roğòti, stòri*

Marinci, Škrbina: *jòše, kòpje, kòšje, lòje, lègnen, mòžen, pòden, plòče, tòknèn; bogòti, mòli, pjòni, roğòti, stòri*

Veli Mlun, Mali Mlun, Pračana, Sovinjska Brda, Sovinjsko Polje, Senj: *jòše, kòpje, kòšje, lòje, lèžen, mòžen, pòden, plòče, sèden, tòknèn; bogòte, mòle, pjòne, stòre*

Črnica, Salež, Baredine, Škuljari: *jòše, kòpje, kòšje, lòje, lègnen, mòžen, pòden, plòče, sèden, tòknèn; bogòte, mòle, stòre*

Slum: *lèžen; stàre (ali stèr)*

Brest: *lèžen; stàry (ali stèr)*

Navedeni primjeri pokazuju da je neocirkumfleks zastupljen u svim govorima buzetskoga dijalekta, po čemu se i svrstavaju među sjeverozapadne čakavske, kako to navode J. Kalsbeek (1983; 1987), W. Vermeer (1982), S. Zubčić (2017) i drugi. Naime, Vermeer je u radu „On the principal sources for the study of čakavian dialects with neocirkumflex in adjectives and *e*-presents“ podijelio čakavske govore na tri skupine, pri čemu je kao jedini klasifikacijski kriterij uzeo ostvarivanje neocirkumfleksa u prezentu nekih glagola i u određenome liku nekih pridjeva. Prvu skupinu čine sjeverozapadni čakavski govori, među koje ubraja „sjeverne istarske“, a to su govori koji pripadaju buzetskomu ili gornjomiranskomu dijalektu prema klasifikaciji Dalibora Brozovića. Budući da se u literaturi glagoli s neocirkumfleksom određuju na više načina, među kojima su neki dvojbeni, jedan od ciljeva knjige Sanje Zubčić *Neocirkumfleks u čakavskom narječju* jest njegovo preciziranje. Iz gore navedenih primjera vidljivo je da je neocirkumfleks u svim buzetskim govorima zabilježen u prezentima glagola 'jahati', 'kapati', 'kašljati', 'lajati' i 'plakati', odnosno u *e*-prezentima koji pripadaju n. t. *a* s osnovom na sonant, u kategoriji *je*-prezenti n. t. *a*. te u određenim pridjevima 'mali' i 'stari'. To su potvrdila i istraživanja Sanje Zubčić, koja u svojoj knjizi donosi primjere iz govora Erkovčića, Pračane, Nugle, Krbavčića i Ročkoga Polja (v. Zubčić 2019: 107–108). Što se tiče određenoga oblika pridjeva, vidljivo je da je

rasprostranjenost neocirkumfleksa u toj kategoriji znatno manja negoli u prezentu glagola. U svim se govorima pojavljuje u primjerima 'mali' i 'stari', koji se u literaturi često navode kao potvrde njegova ostvarivanja. Uz ova dva u pojedinim su govorima ovjereni i pridjevi 'bogati', 'pijani', 'rani' i 'rogati'. Svi navedeni primjeri pripadaju naglasnomu tipu *a*, s naglaskom fiksiranim na osnovi. Zubčić je utvrdila da se u mnogim sjeverozapadnim čakavskim govorima u toj kategoriji pojavljuju i oni primjeri koji pripadaju naglasnomu tipu *b* (Zubčić 2019: 132), no takvi nisu zabilježeni u bužetskim govorima. Budući da se samo u južnim govorima pojavljuje opreka po kvantiteti, prisutnost neocirkumfleksa u ostalim govorima utvrđeno je prema duljenju vokala. U takvim se govorima može ustanoviti samo u onim primjerima u kojima se razlikuje realizacija dugih i kratkih vokala. Zato se u govoru Lanišća njegov ostvaraj nije mogao utvrditi jer, za razliku od ostalih govora, u ovome se ne razlikuju dugi i kratki *a* te dugi i kratki *e*. U južnim, jugoistočnim i jugozapadnim govorima na mjestu dugoga *e* ostvaruje se diftong *ie*, a u središnjim, zapadnim i sjeverozapadnim vrijedi sljedeća formula: kratki *e* > otvoreni *e*; dugi *e* > *e*; dugi *a* > *ɔ*. U Slumu i Brestu dugi *a* je dao *a*, ali kratki u mnogim primjerima prelazi u otvoreni *e*. Tako je u opreci *stêr* – *stàri* jasno vidljivo da se u određenome obliku ostvaruje neocirkumfleks. Također, u jugozapadnim se govorima razlikuje dugi i kratki odraz jata. Naime, kratki je zadržao fonološku individualnost, a dugi je prešao u *i*. Stoga, u prezentu *rižen* u odnosu na infinitiv *režat* jasno je duljenje naglašenoga vokala.

2. 10. 3. Naglasni tipovi

U suvremenim se govorima odražavaju tri općeslavenska naglasna tipa: *a*, *b* i *c*. Ti tipovi podrazumijevaju vrstu i distribuciju naglasaka u morfološkim paradigmama promjenjivih vrsta riječi. Naglasnomu tipu *a* pripadaju leksemi sa stalnim mjestom naglasaka na vokalu osnove; tipu *b* sa stalnim mjestom naglasaka na nastavku u imenicama i pridjevima, a tip *c* pomični je tip, u kojemu mjesto naglasaka alternira na osnovi i na nastavku.

2. 10. 3. 1. Naglasni tipovi deklinabilnih vrsta riječi

Posebnost bužetskih govora u odnosu na druge u Istri vidljiva je i u deklinaciji imenica. Iako se u ovome radu nećemo baviti morfologijom, pri obradbi naglasnih tipova važno je spomenuti da nastavci imenica ovise o naglasnome tipu kojemu imenica pripada. To je zamijetila i dijalektologinja Janneke Kalsbeek opisujući govor Nugle (Kalsbeek 1987: 96), a najnovija istraživanja na tu temu proveli su Alvišana Klarić i Armin Krivičić (Klarić i Krivičić 2019: 443–458). Rezultati istraživanja pokazali su da u L jednine muškoga roda

alterniraju tri nastavka: *-i*, *-e* i *-u*. Nastavak *-i* pojavljuje se u imenicama koje pripadaju naglasnomu tipu A; nastavak *-e* imenice koje pripadaju naglasnomu tipu B, a *-u* naglasnomu tipu C. Taj je nastavak naglašen u imenica koje označuju što neživo. U srednjemu rodu također su zastupljena tri nastavka u L: *-u* (imenice koje pripadaju naglasnomu tipu A), *-e* (imenice koje pripadaju naglasnomu tipu B); *-i* (imenice koje pripadaju naglasnomu tipu C). Što se tiče *e*-vrste, u D i L jednine pojavljuju se nastavci *-i* i *-e*. Naime, imenice koje pripadaju naglasnomu tipu A imaju nastavak *-i*, a one koje pripadaju naglasnim tipovima B i C imaju nastavak *-e*. Posebnost južnih, jugoistočnih i jugozapadnih govora jest ovisnost nastavka N i A množine o naglasnome tipu kojemu imenica pripada: one koje pripadaju naglasnomu tipu A imaju nastavak *-e*, a nastavak *-i* one koje pripadaju naglasnim tipovima B i C.

2. 10. 3. 1. 1. Naglasni tip A

Pagubice: *bakûn* 'komad', *Bužić*, *cukeranciće*, *duân*, *fřitule*, *fûže* (A mn.), *hîs* (A jd.), *va hîši*, *hlèbe*, *jûdi*, *juâja*, *juâj*, *kapûs*, *kîflice*, *krûh*, *kûma*, *kûme* (A jd.), *kumpanîja*, *lètu*, *z màkinun*, *h màši*, *miêsa*, *mřva*, *mûs*, *pandišpâna*, *pasutiće*, *va pliês*, *prîces*, *ròdbina*, *ròdbine* (G jd.), *sirumâscina*, *na sklèda*, *susèt*, *susèda*, *svâte*, *ubèt*, *na ugnîšci*, *na ùji*, *z ùjen*, *vècer*, *verzòta*, *z vetûrami*, *Vîlija* 'Badnjak', *zlicun*; *bôji* 'bolji', *Bôjzi*, *cîla*, *debëf*, *mluâda*, *slâtkiga*, *stuâra* (A jd.), *pûn*, *vèli*, *vèci*, *zèlenu*; *cèkali*, *ćakulâli*, *dèlali*, *dèlalu*, *fnili*, *glèdali*, *jèli*, *kùhali*, *môralu*, *prîšla*, *pukřili*, *rivâla*, *sèli*, *ubîli*, *ubûli*, *zèmali*; *kakòviga*, *kî*, *kèga*, *nèki*, *nîc*, *nijèniga*, *ut sâkiga*, *tèga*; *přvi*, *drûgi*, *drûgiga*, *drûga*

Dragučska Vala: *bâle* 'boće', *bluâgu*, *Brgüdac*, *bulîn*, *duân*, *dèla*, *z Dragücske Vâle*, *grôjzi*, *kâmik*, *krèke*, *preko Krkûža*, *u Krûšvare*, *îgre*, *îgri* (G mn.), *lît* (G mn. imenice *lètu*), *z màma*, *pâlica*, *pâlice*, *pâlicami*, *pjòčka*, *pjòčki*, *praščica*, *prèskve*, *na Ròč*, *smòkve*, *strâh*, *u škòli*, *škùja*, *u škùja*, *trkîn*, *třte*, *na tuvâri*, *s tuvârûn*, *ùre*, *ûr*, *vècer*, *ziênska* (poimen. pridj.); *dûplu*, *jâci*, *kuntènti*, *mâna*, *nerdâji*, *pukòjna*, *tòndi* 'okrugli', *trûdni*, *vèseli*; *dèlali*, *frmâli* 'zaustavili', *hudîlu*, *igrâli*, *imèli*, *kantâli*, *klicala*, *kupâli*, *môralu*, *pâsli*, *prîšli*, *skuâkâli*, *stòri*; *kî*, *nèki*, *nèkimu*, *nîc*, *sâki*, *sè* 'sve', *sèga*, *tò*; *drûgi*, *drûgiga*, *drûgimu*, *drûgih*

Oslîci: *na Antòna*, *brhân* 'haljina', *bùbrih*, *u Ceròvje*, *çine* 'gluposti, podvale', *duân*, *Dragücska Vâla*, *u dõmi* 'u domu', *ot drîva*, *fèšta*, *du hîže*, *na hrbâti*, *juâja*, *kamîn*, *Křpani*, *kunòbi*, *kumûn*, *kurizma*, *lètu*, *mâčkare*, *mâčkar*, *mâlin*, *mèsec*, *mräs*, *mûha*⁶⁷, *mûžika*, *mužikânta*, *u nedèja*, *pâlica*, *pijât*, *pikerîn*, *prèslica*, *pundèjak*, *pûsta* (A jd. imenice *pûs*), *pûsti*, *ròba*, *sîta* (A mn. imenice *sîtu* 'sito'), *slòšćina*, *špacakamîne* 'dimnjačare', *štrâca*, *trbûh*,

⁶⁷ Imenica *mûha*, iako u svim padežima ima fiksiran naglasak na osnovi, u N množine ima nastavak *-i*, kao imenice koje pripadaju naglasnim tipovima B i C.

Uslíci, vùna, z zvònima, žvejarîn; cîla, cíli, u črnu, dũgi, mačkaràni, mluâdi, ubùčena, starînske (N mn.); fěštali, gambijàlu, hitali, nuâšli, pòbrli, príšle, puzdrävili, stävili, šiécàla; kaköva, katiëra, nàše, sàki; drùge, p̃rvi, p̃rvinga, sedavnàjsti

Račice: *bàjs, bakûn 'komad', blätu (N jd.), bräti, buletîne 'ulaznice', v Buzët, divôjke, Dragùc, u Krùšvarih, gulìda, jûdi, ut kràji, h mãši, mužikànti, nedëja, u nedëja, plës, u Pròdani, ut Pròdanu, ramònika, slòšcina, špîna, tròzići 'puteljci', umladîne (G jd.), u uštariji, žiënske; mĩkini, pùna, starëje, širje; hudìli, kantàli, klìcali 'zvali', nevädili, òprali, pòčeli, puškruftv, vädili 'učili'; sàka, sè, sèga, sèh, tò; drùgi*

Kosoriga: *bäčve, böt, bõti, čenica, duân, fěšte, fëtica, jàbuk, juâj (G mn.), kòpa 'stog sijena ili slame', ne kòpa, jùtru, krùh, u kušàra, kvuâsa, z kvuâsun, mäkina, ne mäkina, mälín, pu mēseci, müški, ne prnät, puâse (A mn. imenice puâs 'pojas'), rödbina, slàma, s̃rpi 'srpovi', stävica, ne stävica, susëdi, šēmulamí, tistu (A jd. imenice tistu 'tijesto'), s tuvàrun, urëhi, urëhe, vrëca; pukòjna; duâla, klìcalu 'zvalo', makinàli, nevädila, òrali, pòbrali, prusijuâli, rast̃rli, samlëli, sijuâli, stävila, stävili, stävilu, stòrili, štimàli 'cijenili', tēli, ubēsila, zdîna 'dignuo', zdînalu, zòralu, žëli; tò; drùgi, drùgimu, u šiëstin*

Roč: *bisàge, fruàt, fruàta, jòden, Jùre, mēstu, Mìrna, z Ròča, škòja, štrige, tempuràl; svèta, svètiga, žùte; katiëra; nusiv, pàv, pàle, pupalàvala, stòrile, ukamenëv 'skamenio', utupiv*

Nugla: *còker, còkera, jàbuka, juàja, u kòhiña, limùna, mäk, makuvnáča, marmelàda, marmelàde, mäsla, mäslu, mrzla, putica 'orahnjača', u rùm, ružic, ut ružica, ut ružici, ružice, u štrúca, ut urëhi, u urëhe, z urëhi, urehnáča, ut vòre; gòrka 'topla', u gòrku, mējene, mēhku, pudòbnu, pusiëban, puvieženi, siruvu, sòčnu, sòčne, tr̃de; samlëli*

Kras: *barèta, bluàgu, brät, brhàna, čenica, čòf, puli hiše, jìgla, jìgli, kalcète, ne kràji, ne kròj, ne kòp, ut lèsa, lètina, màja, màje, màma, mèra, s mētrun, ne nívi, nùna, paladič 'kolac', pàlica, u Pàzin, u Pàzini, peršona, prëslica, ròha, ròhi, sònce, škafùni, štèrna, šòša, trkiñ, vùna, žiënska (poimen. pridj.); hũmski, špičas, zamòtanu; còkale, nepùnulu, pàtili, stävilu, vädila 'učila', se vädile; drùga*

Škrinjari: *Bèpu, z blàgun, Bòga, famèje, frèze, hiš, hmèt, karamèle, kràve, na lòkvi, nònu, pluvàn, sirumaščìne, škòla, tràhtora, s tuvàrun, vetùre; hùmski, levàn 'poslan', težak; naša; prve*

Vrh: *Bògu, fèšta, frèze, jeketòn, jìmena, jòre (G jd.), kalcète, kampàna, ut kampàne, kapòta, kòtul (G mn. imenice kòtula 'suknja'), kràve, s kràvami, kurizma, h màši, mùžu, u nedèja, ne Pepelnica, putrèba, ne ràmeni, tràhture, ne vèra, Vìlija 'Badnjak', vùna, žnìdarica, žiènska; Bòjža, pukòjni, vèli, zdràvi (N mn.); dèlav, bàvili, nevàdila, štrampuntievàla, vidyla; sàka; prvi, dvanàjstiga*

Paladini: *badnića, badniće, z buàčvami, blàtu, Bòh, Bògu, bòt 'put', britvica, dàge, duàn, fèšta, frèza, ud frèze, gròjzi, ud gròjza, jàgude, jòra, jòtru, na kampàna, klubasica, ud klubasic, kràji, u kunòbi, s kurumàčun, na lètrika, lèta, lètina, ud lišća, mačkalèta 'vrsta grožđa', màgla, u màkiña, màkiñe, malvašije, marènda, mùški, nedèja, nevàdva, pancète, pršòta, pu pusàdah, rakijice, sònce, subòta, šetèmber, škuàre, škòrne, u štuàla, tevčiča, tòra, ud trt, večèra, vinògrad, u vinògrad, vrème, žiènske; blàtnu, cèla, črniga, làčni (N mn.), muàliga, ud nòviga, pòtni 'znojni', prònta 'spremna', tuàpe 'tupe', tròdni, vèca, vèli, vèlu; dèlamu, glèdalu, finiv, stàvili, trèbalu, trgalu, ustàlu, zbòdìli, znualì; u katièrin 'u kojemu', sàki, takòva; anàjsta 'jedanaesta', dròga, drògi, prva, sièdma*

Franečiči: *es Baràke, bogatije, Bòge (D jd.), borovina, u bòška, còra 'tava', càca, u famèje, fèšta, polè Franèčèço, karocèla, kròha, lèt, lèta, u màčkarè, mladiće, mòš, mòške, mùžika, nedèja, pàra, ot pàtene, pjòčke, poñava, pržòner 'zatvorenik', pùpe 'lutke', rimòneka, ròjendane, seròmàščèna, u Svèten Martine, poli Svète Martin, u šàla 'sala za ples', škòtòle, škrièle, u škòla, ot štròc, šumagàne, tòmboła, trebòha, vòho, žènske, žlice, žnìdar; pokòjne; dočòkala, klìcalo 'zvalo', kontènte, kòhalo, ozdròvela, stòvela; na nèken, sàka, sàko, sèga*

Marinci: *blògo, po cèsti, càca, dikajina, fèšta, hiša, u hiši, hiš, jòja, jòj, jòlik, u jòlike, jòtro, klòbasice, kòrita, kòrizma, na kròji, lèsa, màslo, h mòši, mèssec, mize, mùžika, u nedèja, nòke, òji, òja, pince, plàc, prošešijòna 'procesije', rénino, ròže, smòkve, sosèdi, škalini, ot štracòde, Vìlija, zornìci; bòlani, domòca, domòco, kuntènta, sùhe, svèti (N mn.), vèla; klìcala, kònšumàlo, očistila, skòhala, stàvi, stàvili, vidili; katèra 'koja', kakòve, sàki; drògin*

Škrbina: *bārba, bròta, bròton, bròti, bròto* (G mn.), *u Buzèti, na cimìteri, is Còña, člòvèk, Črnica, u Črnici, ćáća, dòn, u gròt, u gròja, Hrvát, ìgračka, ìgračke, jòji, kandòt, ot kapòta, lática 'mala limena kanta', lèto, lèt, màčkare, du Màja, mòša, h mòši, is Mlòna, na mèsec, mèsto, Mudèšto, nedèja, nòno, nònetà, pancèta, za partizàne, pògrop, pòšta, s pòšton, pršòti, pùpa, pùpe* (A jd.), *s pùpami, rićine, u rùdniki, sìn, skòza 'izlika', sosèt, stròha, šetimàna, iš škòle, iš Škrbìne, u Škrbìni, tovrìca, tròzićo 'puteljak', po tròzi, polì Vidàco, zòjco; brižne, črniga, krvàviga, mlàji, mlàjih, najmlàji, stòra, zàdña; hìtiy, klìcalo, klìcali, slòžìli, smèla, vidìla; sàka, s tèn; drògi, pètìga, pìrva*

Prodani: *bòčva, bòčve, barèta, Benedìt, na Buzèšćini, u Buzèt, cimìter, còker, còkera, cukeranćice, pot črèpna, črèšan, čòf, file, fritòda, fritule, fùzi, hlòče 'čarape', ot hlòč, jàbuka, jòje, jòja, jòji, za jòžina, kapòson, klobasice, klobasic, kròštule, kròh, u Kròšvare, làstavice, lèta, limòn, màčkare, u màčkarah, makarùni, manèštra, Marija, marmelàda, na mòša, mèra, mèseca, molèt* (G mn.), *z molètami, mòški, nevèste, ž nìve, ognìšći, òbićaji, òjen, orèhe, palènta, pandišpaña, pàšta, pažòu, pečène, pijàta, pìnca, potrèba, u Pròdano, puluvica, rakija, rokavica, ròsvaja, rùže, z rùžami, sìnà, radićen, ot smòkav, sosèt, sosèdi, za svòte, šòldi, špic, ne špìci, tićo, unòk, večer, večera, Vilija, vùne, zeleñava, zrèe, ženske; bròmnih, frèžak, kòhana, slàtkiga, svèti, svèta, tròdni, vèseliga, zapòšćeno, zrèu; dèlali, fìnìla, gojìli, hìtiy, hòdìli, imèle, imèli, kantòle, kòpòli, pìcali, pòvečèrali, pripròvelo, pròntòli, stòvili, zašìlo; nòše, nič, sàka; drògo, pèdesètìga, trètìga*

Veli Mlun: *bòčva, bòčve, bòte, z brèntame, còra, dindijòta, od kòpòpa, po kòpòne, po kròje, kròšne, lèta, na lójtra, na mànege, mèsece, ez Mlòna, mòfa, òje, ot òja, ot òlek, òleke, na òlekah, pàšta, pištrìn, pòšòda, prèša, ràdniki, špòrte, u špòrte, štañòda, toklarìja; čìsta; fìnèle, glèdale, imèle, klìcalo, kòhalo, mlèlo, nepùnèlo, ostòlo, pròlo, samlèlo, stòvelo, trèbalò, vidèle; kì; desètèga, dròge, drògega, drògo, u dvanàjstèn*

Senj: *cemìtera, u crèkva, ukùla crèkve, gròta, gròte, Ístra, u kampòña, lèt, mòka, pròvece, u Sène, u vrte; cèla, kòntènte, lòčne, stòre; dèlale, imèle, otkopòla, viñela, zaknatòle; nòšeh; pìrvega*

Štrped: *bìtèga, blòga, u Bòga, za Bòžìc, bròta, brèskve, u Buzèt, còkera, čenìca, pot črèpno, za fèšte, fritule, gòspodìn, u gròt, gròjza, ot jòbòk, jòje, jòja, z jòje, jòtro, kamìn, kapòs, kròve, kròštule, kròh, kòheña, làštrece, lazañòte, lèto, limòne, lonćìc, u Màjcanè, màma, h mòše,*

màslac, na mašina 'na vlak', mēsta, mištriće, narànče, ognišće, paladič, pensòle, pìnca, pìnc, za pìnca, pìsanko, pòmidoṛ, poṛtṛeba, radić, rìga, salòta, sṛomàščena, smòkve, smṛèkva, smṛèkvon, u sobòta, sùša, šèjen, špàker, za štévora 'porez na zemlju', štrukòlo, šùgo, teučíca, trta, u vrte, zòjco, zíkva, zíkve, ženska; bìstra, Bòjža, lòčne, zàdnèga; dèlalo, dèlale, hitale, igròle, imèla, klòle, klicalè, kòhalo, pògodiṽ, poslòla, roḍila, spòla, špòrale, štim□le, zavezàu, zbròle, zribalo; dvàjsetèga, pṛve, pṛvega, štrètega

Salez: *arbèto, bòte, u broncinèh, còke, dèla, famèjo, fjòco 'dijete kojemu smo bili kumovi na krštenju', fjòco (V jd.), glàš, glàše (G mn.), ot gròbra, pret hišo, pot jakèto, u kòrte, kumpir⁶⁸, lèt (G mn. imenice lèto), manèštra, manèštro, mèsò, mèrlèn, ez mètlo, za poṛtṛebo, pṛcse, ot pṛšòta, rèpo, sošèda, sošèdo, poli sošède, sròn, šòntola 'krsna kuma', poli šòntole, smṛòt, smṛkòvoc, štañòdo, u štajòn, u štañòdah, tòrm (G mn. imenice tòrma u značenju 'moljac'), vīna, pret vòče; cèlega, pūna, žùta; interešòla, interešòlo, kàpela, klìcala, kòhala, kòhale, krèšèle 'povećali se, narasli', mògla, pjàžèlo 'sviđalo', pṛšale, spiṽ, stòveṽ, zèu*

Baredine: *u Bardinah, Blòža, blečićè, bòt, bòte, Buzèt, còker, còkera, dindijòte 'purani', dlòko, za Dòhova, famèje, fèšta, fètece, u Fontàne, glavine, gòlida, za hišo, u kàmare, kanovòce, kònovo, kilò, kile, klobasicè, klobasic, kolòr, ne kròje, kròve, kròh, lèto, lèta, ne lèto, lòžnak, màmà, mòša, polè mòše, mèsa, mèsoç, ne mizò, mladićò, mlèko, mlèka, mṛs, mṛvo, mṛvece, mòha, novica, oṛràs, na òje, olita, oṛèhe, ošòkòlo, pancèta, pancèto, pipòč 'pušač', ne plès, puluvica, za pošòdo, poṛtṛeba, pṛcse, prašćíca, prašćíco, pṛšòt, pṛšòte, pṛšòte, pùp, pùpe, pùpan, ròba, is slòmo, smòkve, za sošède, sù 'sol', sviña, ot sviñe, u Šòleže, škòrše 'oskoruše', šòlde, na špahèr, špažícen, u štañòdo, štévor 'porez na zemlju', štracòde, Trs, po vròckè, zòjce, žòjfa, za žòjfo, žèskan, žito, žnídarica; čisto, črna, črno, debèu, domòce, istrijònske, kròtke; dòla, dèlala, gojila, klìcalo, kròla, neribale, pojèlo, pṛdòjale, skòhali, šèrvelò 'služilo' špòralo 'štedjelo', vidèlo, zrèzalo, žèlo; òno, dròge, pṛvega, štrnájsta*

Slum: *bàbeca, na balòte, na bèrmo, bìškopon, blàgo, blàga, z blàgon, bòmbe, bòte, briškòlo, bròmbole, cèsto, u crèkvo, u crèkve, s cvètjen, čaj, člòvek, u črède 'u stadu', dàn, drnúle, famèje, fànte 'mladići', fànte, fèšte, glàvo, z gušton, hàrte, hiše, u hlàde, na hràno, jùtro, u kolòno, kòhe, kràja, na kràje, na kràse, kràve, kràv, kròmpiła, na kvartìn, na lètriko, līpa, lipò, na lontrino, madežija, madežije, màčkare, h màše, màšo, h mèdege, u Mèriko, mètra,*

⁶⁸ Prema našem jezicnom iskustvu u onim istarskim govorima u kojima se čuva staro mjesto naglasaka, imenica *krumpir* pripada naglasnomu tipu B.

mlěko, mōške, mōži, možekante, u naděle, nuć, du noće, nuna, opánke, oštarica, oštarija, u oštarije, u oštarijo, pastire, es páše, na páše, na pašo, na patrólo, péc, pláco, plés, po pōte, prásca, právec, pršúte, pržon, púpico, rakijo, rebidnece, rožece, skriváča, es Slúma, u Slúme, sněga, stráha, súdbo, na světe, šibo, na škrile, do škole, školo, škúlo, pu škúlah, štěno, televizijo, tepline, tíce, tráva, úko, na vāse, větra, větre, vijulice, vīna, viture, vūro, z vūze, zgodovín (G mn. imenice zgodovína 'dogodovština'), zime, žbèle; bōlega, črnega, dūgo, na jušte 'na točnom', kontente, láčne, mirne, nejból, nejlépča, nejširja, nejvéca, starėje, škrte, sámě, zádne; bila, čakalo, čakale, dělalo, fīno 'završio', fīnela, hitale, hōdēlo, hōdēle, jęgrálo, jēlo, jęskále, kantálo, kręgalo 'svadalo', mislo 'mislio', namorálo, narédela, nasmejálo, našle, oblákēh, pískaló, plákale, pomògle, ponúdelo, potrpěle, právelo 'ispričalo', přčakalo, razbilé, sedělo, slikale, smejále, stávo 'stavio', stávele, udrile, vādēle 'učili', vārvalé 'čuvali', vēsēlo, vidē, vidēla, vragolálo, zapírale; rojen; katere, katěra, mōja, našo, onakov, staro, vėlo; drūge, drūgega, drūgēme, mejár, pēte, p'vė, šazdesěteh

Lanišće: *boškarin, dán, dyvójka, gázdarica, gospodin, hiša, istina, konjádó, kráj, kráva, kvartin, mát, pòštar, Prápoće, račún, sín, susět, štála, tēlica, ženska; našiga, nòviga, pokòjni, práva, stára; našli, pròdali, zazidáv; ožénjen*

2. 10. 3. 1. 2. Naglasni típ B

Pagubice: *bakalò, híp, s klabukôn, kröf, kruvã, kulãc, na kufcè, na kuñè, kuñì, kumpîr, z lancunôn, licè, muãka, mlíkò, puât, na puâtè, puciētãk, s Puliê, pustulè (A mn.), putòk, pruãscã, rúp, na rubè, va selè, sestrà, sestriê, sestran, sestrami, spēh, spēhã, ugãh, va ugãh, utãc, Vazãn, vretenò, ženã, ženiê, ženûn, ženãn, ženãmi; dubrè; bilì, nēsa, neslã, peklì, peklò, prneslì, rēka, reklã, šlì; mōj, svujiê, unã; jenã*

Dragúcska Vala: *utrúkì, vīnò; reklì, šlì; unã*

Oslíci: *čēp, klabùk, krīš, kutãf, na licè, lunãc, turãk, pakãf, piētãk, putòk, samãh, štramãc, tímbar, Vazãn, vrh, vús; pletenã; bilì, duãli, reklì, sòpa, suplã; svujè, unã*

Račice: *samãh, vracãk; mōga, muglã, reklì, šlò; unì 'onaj'*

Kosoriga: *muākà, ut makiê, pakjunarôn* (I jd. imenice 'valjak za tijesto'), *ne puât, snòp, ne snupè, vulè* 'volove', *z vuli; mòga, muglà, muglò, peklì; uni; jeduân*

Roč: *klebukà, krivi* 'krovovi', *kuñà, ne patè* 'na putu', *prascèn, pustulà, ne pustulè, ne putukè, sestriè* (A jd.), *tuvrà* 'magarca', *ne tuvrè, tuvròn, ubjakà, vinà; sturenà; mògav, šáv, šlà*

Nugla: *bivnákè, črínakè* 'žutanjke', *makà, makiè* (G jd.), *mlikò, z mlikòn; dubrò, pečenò; muglà, uni, unè*

Kras: *blèk* 'zakrpa', *dažjà, kumpir, rukavè, sestré, vretenò; sturenò, teplò; uni; jenà*

Škrinjari: *guspuduár, hip, hipà, putòk, utroki; dòbar, dobrà; biv, bilà, bilò, reklì; mòj, mojà, z mojièn, uni*

Vrh: *mlykò, petèk, uća, utrukè, utrokòn, z vuli* 's volovima', *ne Vrhè; mòj, ut mujèh*

Paladini: *dažji, ne hlustè, luncò, petehà, petèk, ugeñ; teplò; mòj, svujè, unò, unè; mijuár*

Marinci: *na krù* 'na krov', *mlikò, oće, ogeñ, za otròkè, petèk, poťokà, na Rikà, samèñ, na samjè, Vazèn; dobri; neslà, šlò, teklò; svoj*

Škrbina: *kõncà, lõvac, mlikò, z mlikòn, oťoki, pòp, oť prascà, samàñ, sestrà, vinò, ženi, z ženò; dobri, prneso, prneslà; mojà, mojęga, mojęh, uõn*

Prodani: *bakalà, klabükè, ne kòluc, kòmpir, mòkè* 'brašna', *oťrokòn, prascà, stazà, pò stazè, vinò, vrhà, vrho* (G mn.), *u vinè; dobrè; mòglò, peklè, zgrebli*

Franećići: *očet, prascà, snòp, u Trs, vrh*

Veli Mlun: *u badñè, oťrok, oťrokà, samòn, pò samjè; spletenè; mùgo, mòglà, mòglò*

Senj: *kriš, križà, trudà, vòli; mùgo*

Štrped: *bakalà, brekòn, kòmpir, na krù* 'na krov', *mačkòn, mlikò, mlikà, oća, oťrok, za oťrokè, oťrokè* (V mn.), *oťrokòn, petehà, petèk, pòp, prascà, sestrà, oť srkà, telèc, Trstà, Vazèñ, vinò; dobrà; greblò, reklà, speklà, teklè, šlò; mòj, mojà, moję, oť negà, tvojà*

Salež: *es Koprà, na oğòñ, na oğné, za oťrokè; dòber, dobrà, dobrò; reklò; mojà, onà*

Baredine: česòŋ, lònòc, ɔtròkè, papòr, nɛ samjè, sestrà, špèh, špèhòŋ, vinò; neslà, reklà, teklà

Lanišće: na bradè, četrtòk, ključà, kòŋ, lancùn, z nožèn, otac, petòk, selò, sestrà, štramàc, továr, zidàr; bòs, bosà, bosò, golà; reklà; mojè, onà

2. 10. 3. 1. 3. Naglasni tip C

Pagubice: glaviè, na gluāvē, gluāvàn, jùha, juhiè, jùha (A jd.), kùs 'kost', kušciè, s kušcùn, kòsti, kukušà, kukušiè, na kukušè, kukušàn, mòs, mòsta, na mustù, nòga, z nugùn, nùc 'noć', pu nučè, nùs 'nos', na nusù, piéc, pièci, na piēcè, rukiè, na rùkè, na rukàh, z rukàmi, vùs, na vuzù; duà 'dao', duālà

Dragučska Vala: pu nučè 'po noći', z nugàmi, na zemjè

Oslíci: brìh, dàska (A jd.), na gluāva, lièt, rùh, na rugù, ruàka, snìh, pu vasàh, zìt

Račice: brièh, nɛ brīgù, gluāvà, na ruàki, vòda (A jd.), nɛ zemjè

Kosoriga: juđi, nɛ ruàki, sùf, sòli, vòda, vòzi, z vudiè,

Roč: jòha, juhiè, kukušà, kušcàn, nuçiè (G jd.), nɛ ruàki, u rakàh, stazà, vòda (A jd.)

Nugla: piéc, pu snigò, z vuduà 's vodom'; sòhe

Kras: za nuguà (I jd.), pièta, petiè, na petè, nì vudiè 'nema vode', vujskiè (G jd.)

Škrinjari: nɛ nògi, vòda (A jd.), vujskiè (G jd.), zèmjà, ot zemjè

Vrh: hcerè, ruáp, po rabò, uvcie, vruàta

Paladini: brèh, nɛ brigò, nùc, pu nučè, na ruàki, na ruàka, zimà; duáv

Franečici: jòhe, kòkòšè, nòge (A mn.), u ròke, u vòjska (A jd.), vojskè

Marinci: za jòha, kòkòšè, na nògi (A mn.), za ròka, pu zimè, u vase

Škrbina: *mòs, na mòstò, u ròp, na ròbò*

Prodani: *glòve* (N mn.), *jòha, za jòha, z jòho, kvòsa, ne kvasè, na nògi* (A mn.), *stvòr, u vasè*

Veli Mlun: *od kòkòš, z vòzè, na vòzò*

Senj: *jòdi, u vasè, vòdò, vòjske* (A mn.); *bùs 'bos', bòsà, bùsò*

Štrped: *jòha, za jòha, kòkòšà, ot kòkòšè, kròga, na kragè, ròka, stvòr, na stvarè, u vasè*

Salež: *kòs, kòšćò, u vasè, pò vasàh*

Baredine: *kòkòš, kòkòše, kòkòšan, kòstè, kòšćò, u vasè, dò vodè*

Lanišće: *glavà, hćer, na mašćè, nuć, po noćè, ovcà, zemlà, zimà*

2. 10. 3. 2. Naglasni tipovi glagola

Kao i u deklinabilnim vrstama, temeljna je podjela na tri tipa. Tipu *a* pripadaju glagoli kojima je naglašen vokal osnove u jednostavnim glagolskim oblicima (infinitivu, prezentu i imperativu). U južnim govorima, odnosno u onima u kojima je prisutna opreka po dužini, najčešće je naglasak kratkosilazni, osim u *e*-prezentu, u kojemu se dulji, pa postaje neocirkumfleks. Naglasnomu tipu *b* pripadaju glagoli koji imaju naglasak na nastavku u infinitivu i imperativu, dok je u prezentu naglašen vokal osnove te glagoli s naglaskom na nastavku u infinitivu, a u ostalim dvama oblicima na osnovi. U južnim govorima tu ulaze i oni s prednaglasnom duljinom i kratkosilaznim naglaskom na zadnjemu slogu osnove u infinitivu i imperativu te dugosilaznim naglaskom na prvome vokalu osnove. U naglasnome tipu *c* naglasak je na nastavku u svim jednostavnim glagolskim oblicima.

2. 10. 3. 2. 1. Naglasni tip A

Pagubice: *cèkat, dèlat, dèlaj, hìti* (3. 1. jd. prezenta), *vìdi* (3. 1. jd. prezenta), *vìdimu, vèdite* (2. 1. mn. prezenta), *vecèrat, znàt* (*znuân, znuâj*)

Dragučska Vala: *mòrat, plàvat, dumìslin, spàmetit*

Oslići: *dučàka, klìčemu, pàmetin, pubìre, zdìnemu*

Račice: *dèlat, zdìnat*

Kosoriga: *čàkat 'čekati', dèlat, hìtat, žèt (žànen, žàni)*

Roč: *klìčeju, preplàvat*

Nugla: *dèlan, hitit, nemàzat, nemuàžen, nemuàže, nerìban, pjàži, pumèšat, rèzat, smèt (smìn), spàmetit, stàvin, stàvij, umr̀zne, upàrit, v̀din, zdìgnat*

Kras: *dèlat, klìče*

Škrinjari: *dèla, nevàdit, proklìnat, spàmetin*

Vrh: *dèlat, s̀it (s̀ijen, s̀ij), v̀din*

Paladini: *dèlat, dèla, kòhat, mòrat, pubìre, pumarèndat, skrìt se (skìjen se, skrì se), strìc (strìžen, strìži), trèba, tr̀gat, ustàt (ustànen, ustàni)*

Franečiči: *òbèšet, òzdròvet, pòvèdat, stòvjaj, ubìt (ubìjen, ubìj)*

Marinci: *hìtat, kòlèdvat, pàzit, v̀dimo, zdìnat*

Škrbina: *dèlat, plòkat, plòčen, v̀dijo*

Prodani: *čòdit, pòvèdat*

Veli Mlun: *kòhat, òčìstet, stìsnat, zakòhat, zdìne*

Štrped: *pòbèrat, stòvet, zrìban*

Salež: *hìta, pròšat 'pitati', prìc, prìde, skòhat, skòhaš, stòvet, vèren, znàt (znòn, znòj)*

Baredine: *dèlat, kòha, òbrisat, pàzet, rèzat, spòhat, stòret, zapòle*

Slum: glèdat, gràbət, hòdət, mòrajo, nõsejo, ràbe, slìkajo, snìmajo, ubìt (ubìjen, ubìj), vidəmo, zidət, znàt (znàn, znàj)

Lanišće: čistin, dopàdat, obiknit, pàzit, rìbat, stàvit, znàt (znàn, znàj)

2. 10. 3. 2. 2. Naglasni tip B

Pagubice: guvurìt (guvòrin, guvurì), imèt (ìman, iměj), lužìt (lòžin, lužì), pliēsàt (pliēšen, pliēšì), príc (prìden, pridì), zièt (zàmen, zamì), uženìt (užènin, uženì), zustàt (zustànen, zustàni)

Dragúcska Vala: bruānìt (bruānin, bruānì), guvurìt (guvòrin, guvurì), hudìt (hòdin, hudì), lūpìt (lūpin, lūpì), nuác (nuājden, nuājđì), pliēsàt (pliēšen, pliēšì), príc (prìden, pridì), šiēcàt se (šiécen se, šiēcì se), vrnàt (vr̃nen, vrnì), zamìsìt (zamiēsìš, zamìsì), zaviēzàt (zaviēžen, zaviēžì)

Oslíci: guvurìt (guvòrin, guvurì), hudìt (hòdin, hudì), mulìt (mòlin, mulì), platìt (pluātin, pluāťì), šiēcàt (šiécen, šiēcì), vrnàt (vr̃nen, vrnì)

Račice: kūpìt (kūpin, kūpì), kūrìt (kūri, kūrì), nuác (nuājden, nuājđì), pluāťìt (pluātin, pluāťì), pustìt (pūštin, pušťì), uženìt (užènin, uženì)

Kosoriga: kupìt (kūpin, kupì), pumòc (pumòren, pumurì), umluāťìt (umluātin, umluāťì), sūšìt (sūšin, sūšì), zaviēzàt (zaviēžen, zaviēžì)

Nugla: príc (prìden, pridì), rabìt (ruābi), rastañìt (rastuānin, rastañì), sturìt (stòrin, sturìj), zavìt (zavìjen, zavì), zièt (zuāmen, zamì), zmočìt (zmòčin, zmočì)

Kras: gunìt (gònin, gunìj), krujìt (kròjin, krujì), puvèdat (puvìn, puvìj), zièt (zàmen, zamì)

Škrinjari: pejàt (pèjen, peji), guvurìt (guvòrin, guvurì), pliēsàt (pliēšen, plešì)

Vrh: hudìt (hòdin, hudì), kòpìt (kòpin, kòpì), pòstìt 'pustiti' (pòstin, pòstì)

Paladini: čvát (čòvan, čòvaj), mlèt (mèjen, mèji), nuác (nuājden, najđì), pejàt (pèjen, peji), pumòc (pumòren, pumurì), pòstìt (pòstin, pòstì), hudìt (hòdin, hudì), nusìt (nòsin, nosì)

Franečiči: *imět* (iman, iměj), *mōčit* (mōčēn, mōči), *šlīžīt* (šlōžēn, šlōžē), *umisīt* (umēsēn, umisi)

Marinci: *nōc* (nōjde, najdi), *ōbūc* (ōbūčēn, ōbuci), *plesāt* (plēsēn, pleši)

Škrbina: *nōc* (nōjden, najdi), *pōzabīt* (pōzābin, pōzabi)

Prodani: *kipīt* (kōpin, kipi), *lipīt* (lōpēn, lipi), *mōčit* (mōčēn, mōči), *plesāt* (plēsēn, pleši), *umisīt* (umēsēn, umisi), *zēt* (zōmen, zamē)

Veli Mlun: *sadīt* (sōdēn, sadi)

Senj: *gōvōrit* (gōvōrēn, gōvōri), *hranīt* (hrōnēn, hrani), *mōlīt* (mōlēn, mōli)

Štrped: *hōdīt* (hōdēn, hōdē), *kōpāt* (kōpan, kōpaj), *kipīt* (kōpēn, kōpē), *krstīt* (krstēn, krsti), *mlēt* (mējen, mēje), *mōlīt* (mōlēn, mōli), *nōsīt* (nōsēn, nōsi), *pistīt* (pōstēn, pisti), *platīt* (plōtēn, plati), *pogōdīt* (pogōdēn, pogōdi), *pōzabīt* (pōzōbēn, pōzabi), *prēkrižīt* (prēkrižēn, prēkriži), *rabit* (rōbēn), *rēc* (rēcēn, reci), *zasližīt* (zaslōžēn, zaslīži)

Baredine: *pōmōc* (pōmōrēn, pōmōrē)

Slum: *jēmēt* (jīmajo, jīmaj), *pēc* (pēcēn, pēce), *pōmōc* (pōmōrēn, pōmōrē), *tēc* (tēcēn, tēce)

Lanišće: *dopelāt* (dopelēn, dopeli), *iskāt* (išcēn, išci), *spilēt* (spilin, spili)

2. 10. 3. 2. 3. Naglasni tip C

Pagubice: *griēn*, *griēs*, *griē*, *griēmō*, *griētē*, *griēju*, *izbrāt* (izberēn, izberi), *pasāt* (pasān, pasāj), *spāt* (spîn, spi), *sturīt* (sturîn, sturi)

Dragučska Vala: *griēn*, *griēs*, *griē*, *griēmō*, *griētē*, *griēja*, *dudāt* (duduân, dudāj), *igrāt* (igruân, igruāj), *prudāt* (pruduân, prudäj)

Kosoriga: *krgāt* (krgân, krgäj)

Roč: *držàt (držìn, drži)*

Nugla: *dudàt (duduàn, dudàj), duperàt (duperuàn, duperàj), pèc (pečèn, pečì), stuć (stučèn, stući), turnàt (turnuàn, turnàj)*

Kras: *nebòs (nebodèn, nebodì), près (predèn, predì), znàt (znuàn, znuàj)*

Škrinjari: *ćakulàt (ćakuluàn, ćakulàj), rěc (rečèn, reći), tèc (tečèn, teći), turnàt (turnuàn, turnuàj)*

Paladini: *dižgranàt (dižgranuàn, dižgranuàj), frezàt (frezuàn, frezuàj), nabràt (naberèn, naberì), pasàt (pasuàn, pasuàj), pruntàt (pruntuàn, pruntuàj), pubràt (puberèn, puberì), pumùs (puzmuzèn, pumuzì), pupit (pupijèn, pupìj), spéc (spečèn, speci), sturìt (sturìn, sturì), stuàt (stujìn, stòj)*

Franečiči: *lipit 'lupiti' (lipìn, lipì), nabràt (naberèn, naberì), pòdmitit (pòdmitìn, pòdmitì), prnès (prnesèn, prnesì), rěc (rečèn, reći), stàt (stojin, stojì)*

Marinci: *ćapàt (ćapòn, ćapòj), dàt (dòn, dàj), frmàt (frmòn, frmòj), nabràt (naberèn, naberì), pròdàt (pròdòn, pròdòj), pròntàt (pròntòn, pròntòj), stòt (stòjin, stòj), tuć (tučèn, tući), zgorèt (zgorìn, zgorì)*

Škrbina: *pasàt (pasòn, pasòj), prnès (prnesèn, prnesì)*

Prodani: *dàt (dòn, dàj), igràt (igròn, igròj), pèc (pečèn, pečì), plès (pletèn, pletì), rakamàt (rakamàn, rakamàj), spéc (spečèn, speci)*

Veli Mlun: *pòčèt (pòčmè, pòčmì), stéc (stečèn, steci), vrtèt (vrtìn, vrtì), znàt (znòn, znòj)*

Štrped: *dàt (dòn, dàj), pròdàt (pròdòn, pròdòj), spàt (spiš, spi), znàt (znòn, znòj)*

Salež: *dàt (dòn, dàj), gorèt (gorìn, gorèj), lementàt se 'žaliti se' (lementàn se, lementàj se), najèš se (najìn se, najì se), pìt (pijèn, pijì)*

Slum: *kantàt* (*kantàn, kantáj*), *paràt* 'misliti' (*paràn, paráj*), *škrkadàt* (*škrkadà, škrkadáj*), *štimèt* 'cijeniti' (*štimàn, štimáj*)

Lanišće: *bolèt* (*boli*), *cikàt* (*cikàn, cikáj*), *držàt* (*držìn, drži*), *govorit* (*govòrin, govòriš*), *juštàt* (*juštàn, juštáj*), *pomùs* (*pomuzèn, pomuzi*), *prodàt* (*prodàn, prodáj*), *trpèt* (*trpìn, trpi*), *užàt* (*užàn, užáj*)

2. 10. 4. Zaključak o akcenatskim sustavima buzetskoga dijalekta

Glavnina buzetskih nemaju opreku po dužini, već se razlikuju samo mjestom naglasaka, a prema Moguševoj klasifikaciji pripada skupini govora sa starim akcenatskim sustavom (središnji, zapadni, jugozapadni, jugoistočni i istočni govori) i novijim (sjeverozapadni i sjeverni govori). Zajednička naglasna značajka svih sjeverozapadnih i sjevernih govora jest prenošenje naglasaka s ultime: u prvima na prednaglasnu duljinu i sa završnoga otvorenoga sloga, a u potonjima i sa završnoga zatvorenog sloga. Regresivno i progresivno prenošenja naglasaka u tim dvjema skupinama uzrokovalo je novu kvalitetu vokala (duljenje), kao i u susjednome slovenskom jeziku.

Govori su oprekom po dužini s utnutim zanaglasnim duljinama opservirani jesu: Pagubice, Grimalda, Dragučska Vala, Draguč, Račice, Račički Brijeg, Kosoriga, Oslíci i Krušvari. Različiti akcenatski sustavi koji se isprepliću pokazuju genetsku bazu govora koji su u kontaktu: čakavsku i slovensku. Gubitak intonacije i kvantitete nije karakteristično samo za buzetsko područje. Ona se pojavljuje i u zapadnim gorskokotarskim govorima, kajkavskim međimurskim i nekim gornjosutlanskim, odnosno u govorima na području gdje se dodiruju dva genetski različita idioma. U buzetskome je dijalektu riječ o dodiru čakavskoga narječja i slovenskoga jezika. Također, torlačko narječje ne sadrži opreku po dužini, što je i razumljivo s obzirom na to da se njime govori između kosovsko-resavskoga dijalekta štokavskoga narječja te bugarskoga i makedonskoga jezika.

U suvremenim se govorima odražavaju tri općeslavenska naglasna tipa: *a*, *b* i *c*. Iz pregleda je naglasnih tipova vidljivo da se u imenicama *a*-vrste i *i*-vrste uglavnom poopćio naglasak na osnovi, a kod imenica *e*-vrste uglavnom na nastavku, osim u sjevernim i sjeverozapadnim govorima, za koje je karakteristično regresivno prenošenje. Također, u cijelome je dijalektu puno deklinabilnih vrsta riječi, osobito imenica, prešlo u naglasni tip A. Takvih je primjera puno, a neki od njih jesu: *bìla* (SL), *màgla* (PA), *kòň* (SL), *měljár* (SL), *mladićę* (F), *mlěko* (SA, SL), *mògla* (SA), *mòja* (SL), *obják* (SL), *òno* (BR), *pòt* 'put' (SL), *pràsęę* (SL), *ròjen* (SL), *tráva* (SL), *vinò* (SA, SL) – riječi koje su u praslavenskome jeziku bile dijelom naglasnoga tipa *b*; *dòla* (BR), *gláva* (SL), *hòđęę* (SL), *jòđi* (R), *mùž* (V), *nòšet*

(SL), *nùc* (SL), *olita* (BR), *péc* (SL), *plès* (BR), *ràbet* (SL), *sàm* (SL), *snèh* (SL), *sòh* (MA), *spiu* (SA), *stòrèt* (BR), *sù* 'sol' (BR), *svèt* (SL), *vàs* 'selo' (SL), *vùs* 'zaprežna kola' (SL), *zapòlet* (BR), *zèu* (SA), *zìdet* (SL), *zìma* (SL) – riječi koje su primarno bile dijelom naglasnoga tipa *c*. Iz tih je primjera vidljiva tendencija ujednačavanja mjesta naglasaka na osnovi. U svim buzetskim govorima tipu A pridružene su i jednosložne imenice muškoga roda koje znače što živo (primjerice *jež*, *muž*, *sin*, *tat* 'lopov', *vuk*), a takve su imenice u praslavenskome jeziku pripadale naglasnomu tipu *c*.

U govoru Pagubica imenica u značenju 'juha', koja je pripadala naglasnomu tipu *b* prešla je u *C*. To je vidljivo u A jd., u kojemu je naglasak na osnovi. Naglasnomu tipu *C* najvećim dijelom pripadaju jednosložne imenice. *Kokoš* i *ovca* jedne su od rijetkih koje su zadržale pomičnost. U slumskome i breškome govoru, u kojima je izvršen potpun naglasni pomak s otvorene i zatvorene ultime, naglasne su se paradigme *b* i *c* dokinule i sjedinile s naglasnom paradigmom *a*. No, ostali su tragovi staroga mjesta naglasaka, što se vidi u odrazima u vokalizmu. U Slumu, naime, glasovi *o* i otvoreni *e* nastali su pod novim naglasakom, prenesenim s ultime, i upravo se u tim dvama vokalima vide tragovi povlačenja. Primjeri koji to dokazuju jesu: *èno*, *govòrèt*, *hòdèt*, *kòset*, *mòglò*, *òca*, *ògoñ*, *òne*, *otròke*, *na pòde*, *pòmòglè*, *s pòpon*, *rèčèš*, *rèkla*, *spèkle*, *svòjo*, *žèna*. Iz tih je primjera vidljivo da je naglasak izvorno bio na posljednjemu slogu, tj. da su te riječi ranije pripadale naglasnim tipovima *B* i *C*.

Naglasna paradigma *b* u imenicama *i*-vrste nije zastupljena. „(...) Nije bila plodna već u praslavenskome razdoblju, stoga su imenice tih osnova klasificirane ili u naglasni tip *a* ili u naglasni tip *c*“ (Vranić 2011: 51). Imenica *vas* 'selo' pripada naglasnomu tipu *c*, ali je preuzela nastavke iz *e*-osnove.

Posebnost južnih, jugoistočnih i jugozapadnih govora u imenicama *e*-vrste jest ovisnost nastavka *N* i *A* množine o naglasnome tipu kojemu imenica pripada: one koje pripadaju naglasnomu tipu *A* imaju nastavak *-e* (*jäbuke*, *kràve*, *škätule*), a nastavak *-i* one koje pripadaju naglasnim tipovima *B* i *C* (*nògi*, *ruàki*, *òfci*, *žèni* / *žèni*). Iznimku čini *mùha* koja, iako u svim padežima ima fiksiran naglasak na osnovi, u *N* množine ima nastavak *-i*.

2. 11. Konsonantski sustav

Konsonantski je sustav buzetskih govora pojednostavnjen te se poklapa s ostalim čakavskim govorima u Istri. Većina se sastoji od dvadeset i tri fonema. To su: *b*, *c*, *č*, *t'* (u pismu *ć*), *d*, *ž*, *f*, *g*, *x* (u pismu *h*), *j*, *k*, *l*, *m*, *n*, *ń*, *p*, *r*, *s*, *š*, *t*, *v*, *z*, *ž*. Čakavsko narječje

karakterizira nepostojanje zvučne afrikate *ž* koja prelazi u *ž*: *svėdòžba* / *svidòžba*, *žep*, a *ž* nalazimo većinom u primljenicama talijanskoga podrijetla: *ženáj* 'siječanj', *žikavěnto* 'prsluk'⁶⁹, *žír* 'zavoj, okret', *žirasól* 'suncokret', *žirlànda* 'vijenac', *žordàna* 'gljiva paprenjača', *žurnàli*, *vijažát* 'putovati'. Stoga, postojanje *ž* (u daljnjemu tekstu bilježiti ćemo ga grafemom *đ*) uzimamo uvijek kao dio konsonantskoga sustava bužetskih govora.

Glas *ć* opisao je Milan Moguš u knjizi *Čakavsko narječje*, uz pomoć fonetičara Damira Horge (v. Moguš 1977: 65). Ovakva je artikulacija karakteristična za govore sjevernočakavskoga i zapadnočakavskoga areala. U literaturi se taj glas bilježi kao *t'*, no u ovome ćemo ga radu, zbog praktičnih razloga, bilježiti grafemom *ć*.

Velar *x*, koji ćemo bilježiti grafemom *h*, odlično se čuva svagdje gdje mu je prema etimologiji mjesto. To potvrđuju sljedeći primjeri: *brhàn* (R), *hitet* (SA), *hiša* (NU), *hlòče* 'čarape' (VM), *hlòt* (SA), *hodět* (SI), *hrònet* (ŠLJ), *hrbát* (NU), *Hùm* (ojkonim) (H), *kròh* (SI), *kòhat* (SM), *mòha* (V), *orèh* (MA), *seròmàh* (ČR), *spòhat* (ŠT), *stròh* (KA), *sòh* (ČR), *trebòh* (SM), *Vrh* (ojkonim) (V) itd. Sačuvan je i u imenici *hvàla* i njezinim oblicima, za razliku od nekih čakavskih govora, u kojima skupina *hv* prelazi u *f*. Također, pojavljuje se na kraju riječi na mjestu okluziva *g*, a to je karakteristično za mnoge istarske govore, osim za glavninu jugozapadnoga istarskog dijalekta. Dalibor Brozović navodi da prisutnost fonema *x* ima znatnu strukturnu važnost u čakavskome narječju (v. Brozović i Ivić 1988: 83). U svim bužetskim govorima otpada samo u infinitivu glagola *htjeti*: *tět* / *tět*.

Što se tiče frikativa *f*, Milan Moguš u knjizi *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika* navodi da „*f* pripada suglasnicima kojih u početnoj fazi hrvatskoga jezika nije bilo“ (Moguš 2010: 85). Najčešće se pojavljuje u riječima stranoga podrijetla (ponajviše iz talijanskoga jezika): *faměja* / *faměja*; *fěšta* / *fěšta*; *fěta* / *fěta*; *fíla* / *fíla* 'red'; *fínit* / *fínit* / *fínet*; *fjòco* 'dijete kojemu smo bili kumovi na krštenju' / *fjòco* / *fjòco* / *fjòco*; *fòrno* / *fòrno* / *fòrno* / *fòrno*; *fòrši* / *fòrši* / *fòrtu* / *fòrtu* / *fòrto* / *fòrto* 'jako'; *frěšku* / *frěšku* / *frěšku* / *frěšku* / *frěško* / *frěško*; *frituàda* / *fritòda*; *frmàt* / *frmàt* / *fěrmət*; *frùstik* / *frùstik*; *frùti* / *frùti* 'voće'; *kafè* / *kafè*; *škafùni* / *škafùni* / *škafùni*. U južnim govorima pojavljuje se i na mjestu završnoga *-l* te na mjestu *v* na kraju riječi i ispred bezvučnih konsonanata (*bulehniif*, *čřf*, *ćělaf*; *ufcà*, *Slàfku*), osim u govorima Račica i Račićkoga Brijega. Što se tiče prve kategorije (na mjestu završnoga *-l*), zabilježen je na dočetu finalnoga sloga u imenica i pridjeva te na dočetu unutrašnjega

⁶⁹ Ovaj je primjer zabilježen samo u govoru Marinaca.

sloga⁷⁰: *debëf*, *cif* 'cijel', *fačüf* 'marama', *süf* 'sol', *na kufcè* 'na kolcu', *mëfta* 'žbuka', *pustöf*, *tefcà*, *tupöf*. Obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata karakteristika je svih starosjedilačkih govora, a prijelaz *v* u *f* u spomenutim položajima središnjega istarskoga poddijalekta čakavskoga ekavskoga dijalekta (v. Vranić 2005: 342). Małecki u svojoj monografiji također potvrđuje da je obezvučenje jedna od jezičnih značajki cijeloga buzetskog područja, a primjere navodi iz Račje Vasi (v. Małecki 2002: 77).

Skupina *dj prešla je u *j* dosljedno u svim govorima: *glàji* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *glàji* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, PR, R, RP, ŠK, ŠNJ, V) / *glàje* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *glàjy* (BS); *grajàni* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *grajàni* (L, MA, ŠK, PR) / *grajàne* (SL) / *grajàny* (BS) / *grajòne* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *grajuàni* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *mlàji* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *mlàji* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, PR, R, RP, ŠK, ŠNJ, V) / *mlàje* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *mlàjy* (BS); *prèja* (PG) / *prèja* (BS, L, MA, SL, ŠK) / *prèja* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *prèja* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *ràj* 'radije' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *ràj* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *ròjen* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *ròjen* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *rujèn* (BS) / *ròjen* (MA, ŠK) / *ròjen* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *slàji* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *slàji* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, PR, R, RP, ŠK, ŠNJ, V) / *slàje* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *slàjy* (BS); *trjji* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *trjji* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, PR, R, RP, ŠK, ŠNJ, V) / *trje* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *trjy* (BS); *zalèjen* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *zalèjen* (MA, L, ŠK) / *zalèjen* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *zalèjen* (BS, SL) / *zalèjen* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SI, SB, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *žèja* (BR, BS, ČR, F, KA, KČ, L, MA, PR, S, SA, SB, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT) / *žèja* (ČI, MM, NU, PČ, R, RP, SI, VM) / *žèja* (D, G, O) / *žèjà* (DV, KO, KŠ, RA, RB) / *žèjà* (PG) / *žèja* (BŠ, H, KL, KR, MČ, PA, ŠNJ) / *žèja* (V). Terenskim je Upitnikom ispitana i imenica 'međa', ali ona je talijanskoga podrijetla te u svim govorima glasi *kunfìn* / *kunfìn* / *konfìn* / *konfìn*, a ne

⁷⁰ Više o tome u poglavlju o završnome -l (poglavlje 2. 14.).

meja. Odras *j* (< *dj) Iva Lukežić potvrdila je u slovenskome jeziku i u svim trima hrvatskim narječjima. (v. Lukežić 2012: 44).

Iz ogleda govora ekscerpitali smo sljedeće primjere: *Se je mòralu imèť (...) ut lèsa sturenò lipu uglàjenu*. (KR); *Kàda smò imèle ròjendane, smò stòrìle fèšta, sò prišle mladiçe*. (F); *Jàs sòn Marija Kajìn, Klàrić ròjena, u Škrbìni*. (ŠK); *Mòja nõna je umrìla kàt je nõn najmlàji sìn imèu èno lèto i pù*. (ŠK); *Drògi sò bili mlàji*. (ŠK); *Mòraš bìt ròjena za sàka stvòr*. (PR); *òš enà sestrà mlàja ot menè trì lèta*. (ŠT).

Govori Pagubica i Vrha su **cakavski**, pa je u tim govorima inventar smanjen za jednu jedinicu – *č*, a umjesto palatala *š* i *ž* pojavljuju se *s* i *z*. Naime, cakavizam je rezultat glasovne promjene, a podrazumijeva stapanje dvaju niza glasova: dentala *s* i *z* u alveopalatalne *s* i *z*, i na taj način dolazi do fonetske neutralizacije. Valja naglasiti da se čuva samo u govoru najstarije generacije. U govoru Vrha zamijetio ga je i Josip Ribarić, što je naglasio u svojoj doktorskoj disertaciji, a poslije i knjizi (v. Ribarić 2002: 32). Uz Vrh spominje i govor Medveja te Kosorige, zbog čega su stanovnici tih mjesta dobili nadimak Fućki. S obzirom na to da prema našim istraživanjima cakavizam ondje nije zabilježen, čak ni u govoru starije generacije, očito je da se davno izgubio, dok je u Vrhu pred izumiranjem, o čemu svjedoči činjenica da se njime koristi svega nekoliko stanovnika. To je zamijetila i Nataša Vivoda još 2005. godine, napisavši: „Danas se glasovi *š* i *č* normalno koriste i izgovaraju kao i u književnom jeziku. No, nekad nije bilo tako. Ove su glasove zamjenjivali glasovima *s* i *c*. Vrhovci kažu da su tamo gdje je trebao biti *č*, izgovarali *c* (...) Danas se takvog izgovora, koji je bio u uporabi još tridesetak godina unazad, Vrhovci prisjećaju samo u anegdotama“ (Vivoda 2005: 161).

Prvu opsežniju monografiju o cakavizmu napisao je Mieczysław Małecki. Ponukan člankom Aleksandara Belića iz 1910., u kojemu se kratko osvrnuo i na tu pojavu, Małecki ju je odlučio detaljnije istražiti. Čudilo ga je to što nije pobudila veći interes istraživača, a zabilježio ju je Vuk Karadžić već 1849. godine. Do pojave monografije Małeckoga smatralo se da se pojavljuje samo sporadično na nekoliko izdvojenih punktova. Rasprostranjenost je cakavizma Małecki podijelio na tri geografska područja. Prvo je Dalmacija, drugo Sjeverno hrvatsko primorje, a treće Istra. Do tih je rezultata došao isključivo vlastitim terenskim istraživanjem, pa u radu navodi prije svega vlastiti materijal i uspoređuje rezultate svojih istraživanja s rezultatima svojih prethodnika. Što se tiče Bužeštine, Małecki je cakavizam zabilježio samo u govoru Vrha, što je podudarno s našim istraživanjima: „Nerazlikovanje niza

š i s te ž i z (...) ustanovio sam jedino u mjestu Vrh“ (Maček 2007: 44). Iako nije ispitao sva mjesta na Buzeštini, pretpostavlja da se čakavica ograničava samo na već spomenuti Vrh te njegovu najbližu okolicu. U svrhu ovoga istraživanja, posjetio je i nekoliko mjesta na Čićariji, među kojima ima i nekoliko onih koji pripadaju buzetskomu dijalektu te koji su obuhvaćeni ovim radom. Riječ je o govorima naselja Lanišće, Podgaće i Slum, za koje Maček navodi da ondje „nema ni traga čakavizmu“ (Maček 2007: 43). Ova je glasovna promjena zabilježena i u kajkavskome govoru Prezida u Gorskom kotaru, što je ovjerila Vida Barac-Grum: „Ovo je jedini gorskokotarski makrosustav u čijem su inventaru konsonanti *ś* i *ž*. (...) Čakavizam (...) na određeni način, posredno ili neposredno, povezuje Prezid sa čakavcima“ (Barac-Grum 1993: 147). Zanimljivo je spomenuti da ju je Fran Ramovš uočio i u nekim slovenskim mjesnim idiomima: Nemškom rutu, Stržišču i Podbrdu: „Današnja govorica v teh krajih ima še mnogo nemških relikto v besednem zakladu, značilno pa je za njo predvsem to, da sta se slov. *s* in *š* zlila v en glas *š*, *ž* in *z* tudi v en glas *z*, *č* pa v *c* (...), v čemer je videti rezultat artikulacijskih sposobnosti nemškega govora“ (Ramovš 1935: 86).

Dalibor Brozović tu pojavu ubraja među adrijatizme, odnosno „razmjerno mlade osobine koje imaju svoja žarišta uglavnom na čak. terenu, ali su se proširile i na najrazličitije štok. govore u susjedstvu (...), a neke i na pojedine kajkavske (goranske)“ (Brozović i Ivić 1988: 84).

Potvrde oblika u ogledu govora Pagubica: *àc 'jer'*, *cèkat*, *cukerànciçi*, *fūže*, *hīša*, *jòš*, *jūštu*, *lèpce*, *māša*, *mūš*, *pandišpāna* 'vrsta starinske torte koja se sastoji samo od biskvita', *prìces*, *puciētāk*, *sirumāšćina*, *šlī*, *špeh*, *vècer*, *ženīli*.

Potvrde oblika u ogledu govora Vrha: *Bòjža vilija*, *bragèše*, *nāše*, *òbicaj*, *šila*, *ziènska*, *žnīdarica*.

Istraživanje je pokazalo da je **delateralizacija** zajednička jezična značajka gotovo svih buzetskih govora, izuzevši sjeverne i istočne: Slum, Brest, Klenovšćak, Prapoće, Podgaće, Račju Vas i Lanišće. Delateralizacija je supstitucija *lj* fonemom *j*, a Milan Moguš i neki drugi dijalektolozi nazivaju je depalatalizacija, s čime se ne slaže jezikoslovac David Mandić zato što su oba fonema palatalna. S obzirom na to da se slažemo s njegovom tvrdnjom, u ovome se radu koristimo pojmom delateralizacija. Mandić ju objašnjava ovako: „Prelazak *lj* > *j* je neka vrsta slabljenja ili lenicije. Konkretno, ovdje se to događa gubljenjem lateralnosti (*lj* je lateral, pri njegovom izgovoru zrak struji po strani jezika), dakle riječ je o promjeni koju možemo nazvati *delateralizacija* (Mandić i Rusac 2013: 129). Uz promjenu završnoga *-m* u *-n*, prijelaz

č u š, c u s, cakavizam te kraćenje dugoga samoglasnog r, Dalibor Brozović tu pojavu ubraja među adrijatizme (v. Brozović i Ivić 1988: 21), a njezin uzrok vidi u utjecaju venecijanskoga dijalekta. U bužetskim su je govorima zabilježili mnogi dosadašnji istraživači: Kalsbeek 1987: 95; Šimunović 1970: 42; Šimunović 1976: 42; Vivoda 2005: 45; Lisac 2009: 37; Prodan 2016: 31; Klarić i Krivičić 2018: 298; Klarić i Rašpolić 2018: 317 i drugi. Prisutnost palatala *lj* u govorima Sluma i Bresta potvrdili su i Šimunović 1970: 42 i Vivoda 2005: 45. Promjena *lj* u *j* često se pojavljuje i u štokavskome narječju, primjerice u slavonskome dijalektu u govoru Bačina, u mnogim bošnjačkim govorima u Bosni i Hercegovini, u Klisu, Sućurju, Sumartinu, Makarskome primorju, Opuzenu, Čonoplji u Bačkoj; sporadično u govoru sarajevskih Bošnjaka; ponegdje u istočnohercegovačko-krajiškom dijalektu te u govorima zetsko-južnosandžačkog dijalekta smještenih uz obalu (v. Lisac 2003). Iz oglada bužetskih govora ekscerpitali smo mnoge primjere. Neki od njih jesu: (...) *pa su pruntàli màlu bòi ubèt*. (PG); *Onà je vàjk stvuājàla na jenà sklèda*. (PG); *Jùdi Bòžji* (...) (PG); *Igràli smo se pjòčki* (...) (DV); *Druguâčje je nègu danàska* (...) (DV); *Griēmò nedèja, pundèjak i turàk pak sturìmu fèšta ot màčkar*.(O); *Bilò je nerpřvu ne zemjè*. (RA); (...) *smo lìpu stàvili u vrèca i pejàli u màlin* (KO); *Bisàge s knìga sua pàle u èna škòja*. (R); (...) *smo hudili kàmu dàje kàt smo bìli mluàdi*. (V); *Tù stàviš i griè dòsta dòsta bržje nègu kàd se enbòt* (...) (PA); (...) *fòrši mijuàr trt je bilò sè skòpa nuàtri* (...) (PA); (...) *prepejàli nuàzad dòma*. (PA); *Kadè je sedà samàñ, mì smò klicali Škòja*. (ŠK); (...) *za večèra kòmpir pečèn put črèpna i z màslinovin òjin obèjen i zèji* (...) (PR); *Lèpò tù se zavòjalò* (...) (BR).

U čakavskome je narječju poznata **disimilacija** sonanata, bilo da se nalaze jedan do drugoga ili u udaljenim slogovima u istoj riječi. Kontaktna disimilacija odnosi se na skupinu *mn* koja prelazi u *vn* i skupinu *mñ*, u kojoj se disimilira drugi član tako što se zamjenjuje sonantom *lj*. U bužetskim su govorima zabilježene obje disimilacije u ponekim primjerima. Prva, koja se tiče skupine *vn* zabilježena je u sljedećim primjerima: *samjà* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *samjà* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, V, VM) / *samljà* (L) / *sémía* (BS, SL). Nije zabilježena u govoru Svetoga Martina i Škrinjara, u kojima G jd. imenice 'sajam' glasi *samñà*. U prvim dvjema skupinama konsonantska skupina *mj* nastala je kao posljedica delateralizacije. Disimilacija se provodi u većini govora i u brojevima 'sedamnaest' i 'osamnaest'. Ne provodi se samo u južnome govoru Oslića, u kojemu *sedamnàjs* odgovara značenju 'sedamnaest', a *usumnàjs* značenju 'osamnaest'. U ostalim se govorima u oba broja provodi zamjena *m s v* ili njegova redukcija, pa ti brojevi glase: *sedavnàjs* (D, DV, G, KO,

KŠ, PG, RA, RB) / *sedavnàjs* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *sedonàjs* (L) / *sedonàjs* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SI, SB, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *sedunàjs* (BS) / *sedunàjs* (BŠ, KL, MA, MČ, PA, ŠK, V) / *sedunàjs* (BS) / *sedunàjs* (SI); *usavnàjs* (D, DV, G, KO, KŠ, PG, RA, RB) / *usavnàjs* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *osavnàjs* (SI) / *usunàjs* (BŠ, KL, MA, MČ, PA, ŠK, V) / *usunàjs* (BS) / *osonàjs* (L) / *osonàjs* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM). Terenskim je Upitnikom ispitana i imenica 'dimnjak'. Ona u većini govora glasi *kamìn*, dok samo u nekim južnima i jednome jugozapadnom odgovara značenju *dìmjak* (D, DV, G, O) / *dìmjak* (PA). Disimilacija se u ovoj riječi ne provodi u govoru Pagubica i Škrinjara, u kojima glasi *dìmnàk* (PG) odnosno *dìmnàk* (ŠNJ). Leksemi u značenju 'sumnja' i 'sumnjati' talijanskoga su podrijetla te glase *šušpèt* / *šušpèt* / *šušpìn* (PA) i *šušpetàt* / *šušpetàt*, osim u govoru Pagubica, u kojemu se uz talijansku inačicu pojavljuje i *sùmja* i *sùmjat*. Ispitana je i imenica 'gumno'⁷¹. Rezultati istraživanja pokazali su da se u toj riječi skupina *mn* disimilira u južnim govorima Pagubica, Grimalde, Dragučske Vale, Draguča, Oslića i Krušvara, te glasi *gūvnò*. U ostalim govorima glasi: *gunò* (KR) / *jìgnò* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *jìgnò* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM) / *jugnò* (KO, RA, RB) / *jugnò* (ČI, H, NU, R, RP) / *jùgno* (L) / *jògna* (ČR) / *jògno* (BR, SA, ŠLJ). Ni u ovoj se riječi skupina *mn* ne disimilira u govoru Škrinjara, već glasi *gumnò*.

Nekim je čakavskim govorima poznata i disimilacija na daljinu, kojom je zahvaćen samo jedan sonant, a odnosi se na prijelaz *r* i *n* u *l* i na redukciju *l*, npr. *lebro*, *lužmarin*, *slebro*; *blagosov*⁷². Takva vrsta disimilacije poznata je samo govoru Grimalde, a odnosi se na zamjenu *r s l* u imenicama *lebrò* i *slebrò*.

Disimilacija ili razjednačavanje provodi se u govoru Dragučske Vale i Paladina i u imenici *mlùk* / *mlòk* 'unuk', u kojoj je skupina *mn* prešla u *ml*. Taj je oblik nastao tako što je najprije labijalni sonant prešao u labijalni okluziv (вѣнукъ > *vnuk > *bnuk), a zatim se provelo jednačenje ili asimilacija po nazalnosti (bn > mn > *mnuk). Krajnji je rezultat *mlòk*.

Iz pregleda je vidljivo da se kontaktna disimilacija ne provodi samo u nekoliko riječi u govorima Pagubica, Oslića i Škrinjara, dok je disimilacija na daljinu poznata samo govoru Grimalde.

⁷¹ U govorima Sluma i Bresta nije u uporabi riječ u tom značenju.

⁷² U mnogim bužetskim govorima imenica 'blagoslov' ne postoji u sustavu, već samo glagol u značenju 'blagosloviti', a glasi *žegnat*.

Metateza ili premetanje zabilježena je u svim govorima u pridjevu 'Božji' i glagolu 'stići', a u većini govora u oblicima zamjenice u značenju 'sve', u imenicama u značenju 'grožđe', 'jezik', 'harmonika', 'kopriva' te pridjevu 'vražji'. Imenica *grojze* rezultat je praslavenske konsonantske skupine *zdbj (poslije *zdaj) koja je prešla u *zj*, a zatim metatezom u *jz*. Mnogi toponimi potvrđuju da metateza nije bila provedena prije dolaska Slavena. Usp. Albona > Labin, Arsia > Raša, Arba > Rab. Milan Mihaljević smatra da je provedena na prijelazu iz 8. u 9. stoljeće te u prvoj polovici 9. stoljeća (v. Mihaljević 2002: 189). Što se tiče toponima na buzetskome području, jezikoslovac Petar Šimunović zabilježio ju je u imenu Kras (< Carsu), koji je smješten na Humštini. (v. Šimunović 1991: 368).

Potvrde oblika:

Bòjži (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *Bòjži* (PG) / *Bòjži* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *Bòjži* (V) / *Bòjžy* (BS) / *Bòjži* (MA, PR, ŠK) / *Bòjžę* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠT, VM) / *Bòjžję* (ČR, ŠLJ); *gròjzi* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *gròjzi* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *gròjze* (BS) / *gròjzi* (MA, PR, ŠK) / *gròjžę* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM) / *gròjzję* (ČR, ŠNJ); *vràjži* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *vràjži* (PG) / *vràjži* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, PR, R, RP, ŠK, ŠNJ) / *vràjži* (V) / *vràjžy* (BS) / *vràjžę* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM) / *vràjžję* (ČR, ŠLJ); *zajik* (D, DV, G, KO, KŠ, PG, O, RA, RB) / *zajik* (BR, BŠ, ČI, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠNJ, ŠT, V, VM) / *zėjek* (SL). Iznimke su zabilježene samo u riječi 'grožđe' u govoru Sluma i Lanišća te u riječi 'vražji' u govoru Sluma: *gròzle* (L) / *gròzle* (SL); *vràžję* (SL). Vidljivo je da je u sjeverozapadnim govorima Črnice i Škuljara u pridjevima *Bòjžję* i *vràjžję*, uz provedenu metatezu, ubačeno i sekundarno *j* radi zatvaranja sloga iza vokala. Imenica *pukriva*, nastala premetanjem riječi *kopriva*, pojavljuje se u mjesnome govoru Pagubica i Škrinjara te govorima Vrhuvštine: *pukriva* / *pokriva* / *pukriva*. Iznimku čine sjeverozapadni govori, Škrinjari i Brest, u kojima je sadržan oblik bez metateze. Metateza ili premetanje pojavljuje se u svim govorima u glagolu 'stići' te u većini govora u imenici 'harmonika': *rivàt* / *rivàt* (prema tal. *arrivare*); *ramònika* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *ramònika* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *ramòneka* (SA) / *remòneka* (ČR, SM) (prema tal. *armonica*).

Konsonanti *j* i *v* mogu biti **protetski**. Proteza je nastala u praslavenskome jeziku da bi se spriječio zijev ili hijat (slijed dvaju vokala u govornome nizu) koji je nastao zbog zakona

otvorenih sloga. „Ta je pojava bila česta u praslavenskom razdoblju – ispred prednjih se samoglasnika umetalo *j*, ispred *y* i *ь* (...) umetalo se *v* (...), a ispred *a*, *o*, *u* (...) čas *j*, čas ništa. Potom su se glasovi *j* i *v* tu fonologizirali i postali sastavnim dijelom riječi. Stoga i u većini današnjih slavenskih jezika malo koja riječ koja je naslijeđena iz praslavenskoga počinje samoglasnikom (osim onih na *i*-)“ (Pliško i Mandić 2011: 73).

Analizirajući materijal prikupljen na terenu, utvrđeno je da su leksemi s protezom sporadični, odnosno da se ni u jednome govoru ta morfonološka alternacija ne provodi dosljedno. Rezultati istraživanja pokazali su da je u središnjim, južnim, jugozapadnim i većini jugostočnih govora dominantna *j*-proteza, a u zapadnim, sjeverozapadnim, sjevernim i istočnim *v*-proteza. Izdavaju se govor Nogle na jugoistoku, u kojemu ima više primjera s protetskim *v*. Zajedničko svim govorima ovoga je dijalekta protetsko *v* u pridjevu u značenju 'uzak'.

Ispitane su sljedeće riječi: 'Ana'⁷³, 'ih', 'Ivan', 'maslina', 'naočale', 'obavijest', ocat', 'oganj', 'ograda', 'oko', 'okolo', 'oltar', 'on', 'ona', 'opet'⁷⁴, 'orah', 'orati', 'otka, alatka za čišćenje pluga', 'ovca', 'sat', 'uho', 'usta', 'uzak'.

Potvrde oblika:

a) SREDIŠNJI GOVORI

- *J*-proteza zabilježena je u sljedećim primjerima: *j^h* (G jd. zamjenice 'oni') (F, KČ, MA, SI, SM, ŠK); *j^gla* (MA, SI, ŠK); *j^gra* (PR); *j^ho* (MA, PR, ŠK) / *j^ho* (SM); *j^lika* (MA, PR, SI, ŠK); *j^ora* (F, KČ, MA, PR, SI, SM, ŠK); *j^osta* (F, KČ, MA, PR, SI, SM, ŠK); *Jivan* (ŠK).
- *V*-proteza zabilježena je samo u imenici *v^ho* u govoru Svetoga Ivana i Franečića te pridjevu 'uzak' u svim govorima: *v^zak* (SI, ŠK) / *v^zek* (MA) / *v^zek* (F, KČ, PR, SM)

b) JUŽNI GOVORI

- *J*-proteza zabilježena je u sljedećim primjerima: *javⁱš* (RA); *j^gla* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB); *j^h* (D, DV); *Jivan* (D).
- *V*-proteza zabilježena je u imenici *v^usta* u govoru Pagubica, Grimalde i Dragučske Vale te pridjevu *vu^zak* u svim govorima.

⁷³ Osobno ime Ana obuhvaćeno je Upitnikom zato što nam jezično iskustvo govori da se u nekim istarskim govorima, primjerice roverskim, u tom imenu provodi *j*-proteza te se to ime izgovara kao Jana. Isto je s imenima Ivan i Ivana.

⁷⁴ Oblik *jopet* ovjeren je u mnogim govorima u Istri, no Lina Pliško i David Mandić tumače da taj primjer možda nije rezultat proteze, već stapanja s veznikom i + opet (v. Pliško i Mandić 2019: 114).

c) JUGOISTOČNI GOVORI

- *J*-proteza zabilježena je u sljedećim primjerima: *jìgla* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *jìh* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ). Imenica *javiš* i osobno ime *Juvanin* (po uzoru na talijanski jezik) zabilježeni su samo u mjesnome govoru Škrinjara.
- Primjeri s *v*-protežom zabilježeni su samo u pridjevu *vuázak* te u mjesnome govoru Nugle u sljedećim primjerima: *vòhu*, *vòlika*, *vòra*, *vòsta*. Primjere *jih*, *jigla*, *vòho*, *vòlica* i *vòsta* u govoru je Nugle ovjerila i Nataša Vivoda (v. Vivoda 2005: 84-85).

d) JUGOZAPADNI GOVORI

- *J*-proteza zabilježena je u sljedećim primjerima: *jìgla* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *jìme* (V); *jìh* (PA); *jòhu* (V); *jòlika* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *jòra* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *jòsta* (BŠ, KL, MČ, PA, V).
- S *v*-protežom zabilježen je samo pridjev *vuázek*.

e) ZAPADNI GOVORI

- *V*-proteza zabilježena je u sljedećim primjerima: *vòzok* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *vòho* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *vòra* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *vòsta* (MM, PČ, S, SB, SP, VM).
- *J*-proteza zabilježena je u govoru Senja u imenici *jòleka*.

f) SJEVEROZAPADNI GOVORI

- *V*-proteza zabilježena je u sljedećim primjerima: *vòče*, *vòzek* (KA, ŠT) / *vòzok* (ČR) / *vòzok* (BR, SA, ŠLJ); *vòtka* 'otka, alatka za čišćenje pluga' (KA, ŠT); *vòho* (ČR) / *vòho* (BR, KA, SA, ŠLJ, ŠT); *vòleka* (SA); *vòra* (BR, ČR, SA, ŠLJ, ŠT); *vòsta* (BR, ČR, KA, SA, ŠLJ, ŠT).
- *J*-proteza zabilježena je samo u zamjenici *jèh* u govoru Črnice i Škuljara.

g) SJEVERNI GOVORI

- *V*-proteza zabilježena je u sljedećim primjerima: *vòguń* (BS), *vòzok* (SL) / *vòzok* (BS); *vùho* (SL) / *vùhu* (BS); *vùra* (BS) / *vùra* (SL); *vùsta* (BS) / *vùsta* (SL).
- *J*-proteza zabilježena je samo ispred samoglasnika u primjerima *jèh* i *jìmeš*.

h) ISTOČNI GOVORI

- V-proteza zabilježena je u sljedećim primjerima: *voćalè*, *voltàr*, *vòtka* 'otka, alatka za čišćenje pluga', *vòzok*, *vùho*, *vùra*, *vùsta*
- J-proteza zabilježena je u imenicama *jìgla* i *jìme* te prilogu *jòpet*.

2. 12. Prijelaz završnoga -m u -n

Jedna od značajki čakavskoga konsonantizma jest prijelaz završnoga -m u -n na kraju relacijskoga morfema, u brojeva 'sedam' i 'osam' te na početku nekih nepromjenjivih riječi, kao što su, primjerice, čestica 'barem' i vremenski prilozi 'početkom' i 'većinom'. Tu je promjenu uočio već Antun Mažuranić 1843. godine kao jednu od najznačajnijih odlika vinodolskoga govora, a navode je gotovo svi istraživači čakavskih govora – od najstarijih do najrecentnijih. Među njima ima nekih koji joj posvećuju i cijeli članak, u kojemu iznose svoje mišljenje o vremenu nastanka i uzrocima te pojave. Tako Mate Hraste u članku iz 1970. godine piše da se pojavljuje već krajem 15. stoljeća, ali do pravoga izražaja dolazi tek u 17. i 18. stoljeću jer je renesansni pisci (16. stoljeće) baš ne primjenjuju. Ne slaže se s onim istraživačima koji misle da je do nje došlo pod utjecajem romanskoga (veljotskoga) jezika jer, kako on ističe, ni u veljotskome jeziku ni u mletačkome dijalektu ta se jezična crta ne pojavljuje. Njezin uzrok, naime, pronalazi u lakšemu izgovoru, s objašnjenjem da je na kraju riječi lakše izgovoriti glas *n* negoli *m*. Milan Moguš u svome kapitalnome djelu o čakavskome narječju osporava tzv. „teoriju lakšega izgovora“ te objašnjava da se s time nikako ne slaže, zato što prema mjestu tvorbe tri su dvousnena konsonanta (*b*, *p* i *m*), pa se postavlja pitanje zašto ta pojava nije zahvatila i *b* i *p* nego samo *m*. Na kraju zaključuje: „Zbog svega što je navedeno, tumačenje prijelaza završnog nastavačnog -m > -n kao posljedice lakšeg izgovora ne djeluje uvjerljivo“ (Moguš 1977: 80). On nudi drugo rješenje: do toga prijelaza ne dolazi na kraju leksičkoga morfema jer bi u nekim riječima to izazvalo promjenu značenja (usp. pridjev *sam* i 1. lice nenaglašenoga prezenta glagola „biti“ *san*). Na kraju zaključuje: „To je, po mom sudu, pravi razlog zašto u jednim pozicijama dolazi do prijelaza -m > -n, a u drugima ne“ (Moguš 1977: 81). Lina Pliško i David Mandić smatraju da je „s fonetskoga i fonološkoga gledišta riječ o neutralizaciji usnene prepreke pri izgovoru glasa [m] i zadržavanju nazalizacije, zbog čega se taj glas izjednačuje s glasom [n]“ (Pliško i Mandić 2011: 52). No, ne zamjenjuje se svaki završni -m s -n. Ta se pojava dosljedno provodi na kraju gramatičkoga morfema u određenim kategorijama i u ograničenome broju leksičkih morfema kada ne ugrožava značenje riječi. To je zamijetio i Fran Ilešić u govoru Delnica prije više od sto godina u primjerima *jaram*, *sajam*, *sam*, *pitom* i *lakom* (v. Ilešić 1916: 2). U većini se

čakavskih govora navode leksemi *Vazan*, *sedan* i *osan* kao jedini primjeri promjene *m* u *n* u korijenskim morfemima.

Istraživači su je najprije tumačili kao isključivo čakavsku karakteristiku, ali poslije se spoznalo da nije svojstvena samo čakavskim govorima, nego svim jezičnim sustavima duž jadranske obale, i zato pripada adrijatizmima (v. Brozović i Ivić 1988: 84). Svojstvena je, također, slovenskim, štokavskim govorima, stoga je jasno da pripada jezičnim činjenicama nižega razlikovnog ranga, tj. alteritetima. Unutar čakavskih govora iznimku predstavlja govor Omišlja na otoku Krku, u kojemu završni *-m* u relacijskim morfemima ostaje neizmijenjen. Primjeri se pojavljuju i u zapadnome dijelaktu štokavskoga narječja, konkretno u govorima uz more ili blizu mora (v. Lisac 2003: 54) te oko samoga Dubrovnika, gdje se umjesto završnoga *-m* često pojavljuje *-n* ili nazalizirani vokal (v. Lisac 2003: 108). Njezino su prostiranje detaljnije prikazale Mira Menac-Mihalić i Anita Celinić u članku iz 2016. godine, u kojemu su na temelju novijih terenskih istraživanja, građe iz upitnika za Hrvatski jezični atlas i komparativne analize zvučnih zapisa govora koji pripadaju svim trima narječjima iznijele zaključke o spomenutim nazalima na kraju riječi (v. Menac-Mihalić i Celinić 2016: 323-332). Najprije su analizirale uzrok te pojave, a zatim odredile njezino prostiranje te priložile karte. U toj je pojavi, prema njihovu mišljenju, riječ o ukidanju fonološke opreke, u kojoj se gubi fonološka razlika između dva fonema. Naime, „bilabijalni se nazalni sonant zamjenjuje dentalnim nazalnim sonantom *n*, a fonološke su neutralizacije česta pojava u organskim govorima“ (Menac-Mihalić i Celinić 2016: 325). Pojava zahvaća sve otoke jadranske obale, izuzevši Omišalj koji smo već spomenuli. Zatim zahvaća cijeli priobalni kopneni pojas, što znači Istru, Primorje, dio Dalmacije do Pelješca, Dubrovnika i Konavala, a pojavljuje se i izvan granica Hrvatske. U daljnjemu tekstu detaljnije preciziraju izoglosu prema unutrašnjosti, utvrdivši da je tom pojavom „zahvaćeno neretvansko područje (Vid kraj Metkovića) do granice; vrgoračko područje (...), imotsko područje, s iznimkom krajnjeg istoka uz granicu (...), sinjsko područje (Jabuka, Sinj); područje Perkovića. Nije zastupljena na kninskom i drniškom području“ (Menac-Mihalić i Celinić 2016: 325). Na kraju su zaključile da je ta pojava prisutna znatno sjevernije nego što se to obično smatralo – doseže do sjeverozapada Hrvatske, mada bez teritorijalnoga kontinuiteta.

U svim bužetskim je govorima sustavna na kraju relacijskoga morfema, a na kraju korijenskoga zabilježili smo je samo u pojedinim primjerima. Što se tiče potonjih, Upitnikom za terensko istraživanje ispitani su ovi leksemi: 'bakar', 'barem', 'dim', 'grm', 'jaram', 'kum', 'lakom', 'osam', 'pitom', 'sam', 'sedam', 'sram' i 'Uskrs', a primjere prelaska *-m* u *-n* u

relacijskim morfemima ekscerpirali smo iz oglada govora. Rezultati istraživanja pokazali su da se na kraju korijenskoga morfema ta promjena provodi samo u sljedećim riječima: prilogu 'barem' i nenaglašenome prezentu pomoćnoga glagola 'biti' u svim govorima, a u pojedinim govorima u riječima 'dim' (u Marincima, Škrbini, Vrhu i Brestu), 'jaram' (svi zapadni govori i Vrh), pridjevu 'sam' (u većini središnjih i zapadnih govora), u brojevima 'sedam' i 'osam' te imenici 'sram' u većini govora, osim u Kajinima i Štrpedu. Imenica 'gram' u izrazu 'Gran te je bolelo' u svim govorima, osim u Draguču, prelazi u *-n*, dok se u samostalnome značenju koristi u neizmijenjenome obliku. Neizmijenjeni *-m* zadržan je u svim govorima u imenicama 'grm', 'kum', 'pitom' i 'ram' te pridjevu 'lakom'. S druge strane, u mnogim se čakavskim govorima riječ *Vazan* navodi kao jedan od najčešćih primjera prijelaza *-m* u *-n* na kraju korijenskoga morfema. Tako je i u većini bužetskih govora, izuzevši sjeverne i istočne govore (Slum, Brest i Lanišća), u kojima je *-m* u toj riječi neizmijenjeno.

Potvrde oblika:

- a) neizmijenjen završni *-m* u korijenskim morfemima: *đim* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *đim* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *dëm* (L, SL); *gràm* (D); *gr̃m* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *gr̃m* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SP, SI, SL, SM, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *jarèm* (KA, MA, ŠT) / *jaròm* (L) / *jàrom* (SL) / *jàrum* (BS) / *jòrom* (ČR) / *jòrom* (BA, SA, ŠLJ) / *juāràm* (DV, G, O, PG) / *jeràm* (D, KO, KŠ, RA, RB) / *jeràm* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠK, ŠNJ) / *jerèm* (BŠ, KL, MČ, PA) / *jeràm* (SI) / *jerèm* (F, KČ, SM, PR); *kùm* (D, DV, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *kùm*⁷⁵ (BR, BS, BŠ, ČI, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MČ, MM, NU, PA, PR, RP, S, SA, SB, SL, SP, SM, ŠNJ, ŠT, VM); *làkom* (L, MA, PR, ŠK) / *làkom* (PČ, MM, S, SB, SL, SP, VM) / *làkum* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *làkum*⁷⁶ (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *làkum* (BS) / *lòkom* (ČR) / *lòkom* (BR, F, KA, KČ, SA⁷⁷, SI, ŠT, ŠLJ); *òsom* (KA, ŠT); *pìtom* (ČR, L, MA, PR, ŠK) / *pìtom* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SP, SM, ŠLJ, ŠT, VM) / *pìtum* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *pìtum* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *pìtom* (SL) / *pìtum* (BS); *ràm*⁷⁸ (D, DV, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *ràm* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L,

⁷⁵ U govorima Svetoga Ivana, Pračane, Roča, Škrbine i Vrha imenica *kum* ne postoji, već je ona talijanskoga podrijetla, i glasi *kumpàre*; u Črnici, Marincima i Škuljarima *kompàre*, a u Grimaldi *dèver*.

⁷⁶ U govoru Svetoga Martina pridjev u značenju 'lakom' glasi *golòž*.

⁷⁷ U saleškome govoru uz *lòkom* u uporabi je i riječ *golòžo*.

⁷⁸ U govoru Grimalde riječ *kollòvina* odgovara značenju 'bakar'.

MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SP, SM, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *suâm* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *suàm* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *sàm* (BS, L, SL) / *sòm* (BR, ČR, KA, SA, ŠLJ, ŠT); *sédòm* (KA, ŠT) / *sròm* (KA, ŠT); *Vazòm* (L) / *Vèzòm* (SL) / *Vèzum* (BS)

- a. prijelaz završnoga *-m* u *-n* u korijenskim morfemima: *bàren* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *bàren* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *bàren*⁷⁹ (BR, BS, F, KA, KČ, MM, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠT, VM); *dìn* (BS, MA, ŠK, V); *gràn* (DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *gràn* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *grèn* (BS, SL); *jerèn* (V) / *jeròn* (PČ, S, SB, SP, MM, VM); *òsan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *òsan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, SI, ŠNJ) / *òsun* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *òson* (L) / *òson* (ČR, MM, PČ, PR, S, SB, SP, VM) / *òson* (BR, F, KČ, SA, SL, SM, ŠLJ) / *òsun* (MA, ŠK) / *òsun* (BS); *san* (nenaglašeni prezent pomoćnoga glagola 'biti') (D, DV, ČI, G, H, KO, KR, KŠ, NU, O, PG, R, RA, RB, RP, ŠNJ) / *son* (BŠ, KL, L, MČ, PA, V) / *son* (BR, BS, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *sòn* 'sam' (F, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, VM); *sèdan* (PG) / *sèdan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *sèdan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *sèdon* (L) / *sèdon* (ČR, MM, PČ, PR, S, SB, SP, VM) / *sèdon* (BR, F, KČ, SA, SM, ŠLJ) / *sèdun* (MA, SI, ŠK) / *sèdon* (SL) / *sèdun* (BS) / *sèdun* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *sràn* (BS, L, SL) / *sruân* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *sruân* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *sròn* (BR, ČR, F, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ); *tèn* 'tamo' (BS); *Vazàn* (KO, KŠ, PG, RA, RB) / *Vazàn* (D, DV, G, O) / *Vazàn* (ČI, H, KR, NU, R, RP, SI, ŠK, ŠNJ) / *Vazèn* (KA, MA, ŠT) / *Vazèn* (BŠ, F, KČ, KL, MČ, PA, SM) / *Vazèn* (PR, V) / *Vazòn* (ČR, MM, PČ, S, SB, SP, VM) / *Vazòn* (BR, SA, ŠLJ)

- b) prijelaz završnoga *-m* u *-n* u gramatičkim morfemima

Primjere prelaska završnoga *-m* u *-n* u relacijskim morfemima možemo razvrstati u sljedeće kategorije:

- I jd. imeničkih riječi: (...) *su jôj ubùli pustulè i pukrìli z lancunôn*. (PG); *Onà je vâjk stuāvjàla na jenà sklèda na ugnîšći žlicun* (...) (PG); *Za Vîlija smo kùhali bakalò*,

⁷⁹ U govoru Črnice, Marinci, Pračane, Škrbine i Škuljara riječ 'barem' talijanskoga je podrijetla, te glasi *almeno*.

zèlenu, kàku verzòta i pasutìce – tò sè z ùjen. (PG); Su prìšli s Puliê, ìh je prìšlo dèset z màkinun. (PG); Smo hudìli nèkih šiês ùr s tuvàrun. (DV); Dèset bòti smo dèlali z ìstin kvuâsun pa se krùh nì vèc zdìna. (KO); (...) i upàrit z vrèlin mlikòn. (NU); (...) krujìt i s tèn mètrun kàj smo imèle. (KR); kì nì bilò s kèn kòpìt (...) (V); (...) katière nòsimu sòbun tr'gat. (PA); Mì smo se bravòlili èn p'ed drògin kì ce vèc. (MA); A s tèn drògin bràton se nìso složìli. (ŠK); Bàrba kì mi je hitiù cá pùpe je biù ž nìn. (ŠK); Jàs sòn slà dõma ot Jòričìco s tòn pòšton (...) (ŠK); (...) z màslinovin òjin òbèjen i zèji ili kapòson ili radičen skòpa. (PR); Je bilà jòha, z jòho nedèva i pòner ali fùzi ali makarùni s kompìron ali pàšta. (PR); S pèron od kòkòš ali dindijòta sò pòbròle sè òje. (VM); Smò imèle ognìšće s smrèkvon. (ŠT); (...) es tèn špèhòn. (BR); tù se je špažìcen vezàlo ukùlen stòvelò šišit. (BR); Onì dòn se je jèlo štracòde es plecòn. (BR); Smò sè zemàle ànka pìt sòbon. (SL); Na pàšè smo z blàgon bìle. (SL); (...) na bèrmò šlè i pòner se s pòpon i biškopon slikàle. (SL)

- D mn. imeničkih riječi: Lìpu nan je bilò. (RA); (...) splèla i mùzu pulòver i kalcète i utrokòn (...) (V); Mòja màma je hòdila ànka mèdegon u Tr's. (F); Tù je bilò èno mèsto i sòn prneslà ànka nìn. (ŠK); òš da Van rečen (...) (ŠK); Danàs se hita mačkòn i brekòn. (ŠT); Sòn ga p'òšala ràde òtròk kì in nìsòn imèla kàj dàt jès (...) (ŠT); Mì smo p'òdòjale pùnò žènskan kì nìsò imèle za platit (...) (BR); (...) sòn nòsila tèn pùpan. (BR)
- L jd. imeničkih riječi: (...) jùštu je bì puciètàk kàt san se jà ženìla va tèn selè (PG); Z nugàmi se je hudìlu pu tìn pàlicami. (DV); Tò se zòralu i sijuàlu i pòner drègu lètu u šièstin mèsèci je čenìca bilà za žèt. (KO); (...) màt je znàla nuàc u kàkin luncò. (PA); Smò igrèvale tòmboła i škrìle na nèken lončìce (...) (F); enbòt se pòčèlo bròt u dvanàjstèn mèsèce. (VM); Najmlàja sestrà se je rođila u ènen p'ostòre (...) (ŠT); Sè smo mòrali zbràt kòste i pòlile pò tèn. (BR); (...) u kàken vrte kròmpił nàšle (...) (SL)
- 1. lice jd. prezenta: Kàt san se jà ženìla (...) (PG); Jà ne bùden rivàla sturìt. (PG); (...) sedà se ne mòren spàmetit (...) (DV); Sedavnàjs duân sàki duân, jàs se dumìslin. (DV); Starìnske màčkare nàše suà bilè vāj, otkàt jàs pàmetin, sìta-rešèta. (O); Jàs dèlan putica ut urèhi. (NU); (...) kadà stòrin za nemàzat stàvin kàka marmelàda – kakòve ìman, tuàku da za tù mi ne ruàbi còker. (NU); Kadà se tù tìstu zdìne, ga rastuànin i nemuàžen z urèhi, a urèhe mòran samlèt (...) (NU); Pečen dòkle vidin da je dubrò pečenò. (NU); (...) urèhe stučen u bevniakè i unì snih pumèšan z urèhi (...); (NU); Tuàku da ne hitin cá. (NU); Ma nìsan sàmu jàs plèla. (KR); Čèš da za pù jòre ti prnesèn òš enèga? (ŠK); (...) onì sò paròli da plòčen kì sòn p'òlila mlikò. (ŠK); (...)

pòner zriban limòn (...) (PR); *Od otròkà znòn za òleke.* (VM); *Gospodìne, Vàs pròsen, ma pistite mi za tù lèto.* (ŠT); *Jàs vèren u Bòga i mòlen i se prekrìžen sàke bòt kàt jìn, ali oprostite, jàs Van tù ne mòren pòzabit jer mi je bilò jòko pòtrèba.* (ŠT); *Vèro nìman, fjòco mòj.* (SA)

- vremenski prilozi: *Ut kolàci se je peklò večinon (...)* (PG); *Počètkon šezdesèteh je bilo u Slùme ukulè dvèstu padasèt lèdi.* (SL)

2. 13. Rotacizam

Rotacizam je jezična pojava, u kojoj u prezentskoj osnovi glagola *moći* i *pomoći* konsonant *ž* ustupa mjesto konsonantu *r* u intervokalnoj poziciji. Uz te glagole, rotaciranu osnovu imaju i prilozi s nekadašnjom česticom *že, pa smo i njih ispitali pomoću terenskoga Upitnika. To su prilozi: 'nigdje', 'negdje', 'nikako', 'nekako', 'svakamo' i 'svagdje'. S obzirom na to da je ta jezična značajka zastupljena u govorima svih triju narječja, ubrajamo je u alteritete. Iva Lukežić početak prijelaza *ž* u *r* smješta u starije podrazdoblje starohrvatskoga jezika koje je trajalo od 9. do kraja 11. stoljeća (v. Lukežić 2012: 52).

Rezultati terenskih istraživanja pokazali su da se rotacizam pojavljuje u svim bužetskim govorima.

Potvrde oblika:

mòren (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *mòren* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *mòren* (BS) / *mòren* (MA, ŠK) / *mòren* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *mòreš* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *mòreš* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *mòreš* (PG) / *mòreš* (BS) / *mòreš* (MA, ŠK) / *mòreš* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *mòre* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *mòre* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *mòre* (BS) / *mòre* (MA, ŠK) / *mòre* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *mòremu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *mòremo* (L) / *mòremu* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *mòremu* (BS) / *mòremo* (MA, ŠK) / *mòremu* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *mòrete* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *mòrete* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *mòrete* (BS) / *mòrešte* (SL) / *mòrete* (MA, ŠK) / *mòrete* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *mòrešte* (SL); *mòreja* (D, DV, KŠ, O) / *mòreja* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *mòrejo* (L) / *mòreju* (G, KO, PG, RA, RB) / *mòreju* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *mòreju* (BS) / *mòrejo* (MA, ŠK) / *mòrejo* (ČR, PR) / *mòrejo* (BR,

F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *pomòren* (L) / *ṗomòren* (MA, ŠK) / *ṗomòren* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *pumòren* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *pumòren* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *pumòren* (BS); *pomòreš* (L) / *ṗomòreš* (SL) / *ṗomòreš* (MA, ŠK) / *ṗomòreš* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *pumòreš* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *pumòreš* (PG) / *pumòreš* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *pumòreš* (BS); *pomòre* (L) / *ṗomòre* (MA, ŠK) / *ṗomòre* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *pumòre* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *pumòre* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *pumòre* (BS); *pomòremo* (L) / *ṗomòremo* (MA, ŠK) / *ṗomòremo* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *pumòremu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *pumòremu* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *pumòremu* (BS); *pomòrete* (L) / *ṗomòrete* (MA, ŠK) / *ṗomòrete* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *ṗomòreste* (SL) / *pumòrete* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *pumòrete* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *pumòrete* (BS); *pomòrejo* (L) / *ṗomòrejo* (MA, ŠK) / *ṗomòrejo* (ČR, PR) / *ṗomòrejo* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *pumòreja* (D, DV, KŠ, O) / *pumòreja* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *pumòreju* (G, KO, PG, RA, RB) / *pumòreju* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *pumòreju* (BS).

Što se tiče priloga s česticom *že, u svim su govorima u uporabi oblici u značenju 'nigdje', 'negdje', 'nikako' i 'nekako', dok se prilozima u značenju 'svakamo' i 'svagdje' rabe samo u pojedinim govorima.

Potvrde oblika:

digdèr 'negdje' (O) / *dikadè* (D) / *nèden* (ŠK) / *nèdi* (MA) / *nède* (F, KČ, SI, SM) / *nedèr* (KA, ŠT) / *nèdere* (ŠNJ) / *nède* (ČI, H, NU, R, RP) / *nède* (PČ, S, SB, SP, VM) / *nèdih* (O) / *nèdih* (BŠ, KL, MČ, PA, PR, V) / *negdè* (RA, RB) / *negdèr* (DV, KO, KŠ) / *negdèr* (KR) / *nègdi* (PG) / *negdè* (BR, ČR, MM, SA, ŠLJ) / *nèh* (DV, G, O) / *nedè* (SL) / *nydè* (BS); *nedèr* 'nigdje' (KA, MM, PČ, PR, S, SB, SP, ŠT, VM) / *nedèr* (BR, ČR, F, KČ, SA, SI, SL, SM, ŠLJ) / *nìder* (DV) / *nidièr* (V) / *nigdèr* (MA, ŠK) / *nigdièr* (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *nigdièr* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *nydèr* (BS); *dikakò* 'nekako' (KŠ, O) / *dèkòkò* (F, KČ, SI, SM) / *nekakò* (D, DV, KO, PG, RA, RB) / *nèkako* (MA) / *nekakò* (H, KR, ŠNJ) / *nekuàku* (BŠ, PA) / *nekuàkur* (KL, MČ, V) / *nekòko* (ČR) / *nekòkò* (BR, ČR, KA, MM, PČ, S, SA, SB, SP, ŠT, ŠLJ, VM) / *nèkaku* (ČI, NU, R, RP) / *nekàkò* (SL) / *nekàkù* (BS)

/ *nikàkor* (L) / *nikòko* (PR, ŠK) / *nikukò* (G); *nekòkor* 'nikako' (ČR) / *nekòkor* (F, KČ, SI, SM) / *nekòko* (BR, KA, MM, PČ, S, SA, SB, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *nikakò* (PG) / *nikakòr* (D, DV, KO, KŠ, O, RA, RB) / *nikakòr* (H, L, ŠNJ) / *nikaku* (KR) / *nikòko* (MA) / *nikòkor* (PR, ŠK) / *nikòkur* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *nikukòr* (G) / *nikòkur* (ČI, NU, R, RP) / *nikàkor* (SL) / *nykàku* (BS); *sakamòr* (D, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *sakamòr* (BS) / *sakamòr* (F, KČ, SI, SM) / *sàkamur* (DV) / *sàkamu* (ŠNJ) / *sakàmur* (KR, NU, R, RP); *sàgder* (O) / *sàgdere* (ŠNJ) / *sagdèri* (G, PG) / *sagdèr* (ČR, PR) / *sagdièr* (NU, R, RP)⁸⁰.

Među čakavskim je govorima rotacizam zabilježen i u prilogu *morda* u značenju 'možda', ali u buzetskima taj oblik nije zabilježen, već se u njegovu značenju pojavljuje talijanizam *forši*.

2. 14. Završni -l

Završni -l postao je završni nakon gubitka poluglasa u „slabome“ položaju. Nalazio se u osnovama imenica, pridjeva, priloga, na dočetu glagolskoga pridjeva radnoga muškoga roda jednine te na dočetu unutrašnjega sloga različitih vrsta riječi. Nastao je prema formuli $l_b / l_b > l_a > l_0$. On može ostati neizmijenjen ili prijeći u *o*, *a*, *v*, *u* i *f*. Neizmijenjen je sadržan u konzervativnim sustavima: ponajprije u kajkavskome narječju, nešto manje u čakavskome, a u štokavskome u maloj mjeri. U najvećemu dijelu štokavskoga narječja vokalizirao se u *o*⁸¹, a u dijelu čakavskoga prelazi u $\emptyset$, što je alijetna jezična značajka jer je karakteristična samo za čakavski sustav. Prijelaz -l u *u* karakteristika je i kajkavskih gorskokotarskih govora, ali i nekih čakavskih ikavsko-ekavskih u sjevernome Gradišću (v. Lukežić 1998a: 135). U većini govora središnje Istre završni se -l beziznimno čuva u dvije kategorije: na dočetu završnoga sloga u imenicama, pridjevima i priložima te na dočetu unutrašnjega sloga, a gubi u jednini muškoga roda jednine glagolskoga pridjeva radnog. Tako je u svim ekavskim govorima pazinsko-žminjskoga areala i ikavsko-ekavskim govorima⁸². Što se tiče drugih dijelova Istre, u jugozapadnome istarskom dijalektu pojavljuje se sustavna zamjena finalnoga -l vokalom -a na dočetu završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnom muškoga roda jednine. U jednim se slučajevima takav završni -a spaja s *a* od osnove te postaje dug: *držâ*. U drugim

⁸⁰ U svim ostalim govorima u uporabi su prilozii *posot* i *pusen* u značenju 'svagdje', a u nekima se ti prilozii rabe i u značenju 'svakamo'.

⁸¹ Prema istraživanju Josipa Lisca iznimku čini glagolski pridjev radni na slavonskome jugozapadu, u govorima Magića Mala i Siče, u kojima je dočetno -l ostalo neizmijenjeno u spomenutoj kategoriji (v. Lisac 2003: 34).

⁸² Milan Moguš je u poglavlju o završnome -l (v. Moguš 1977: 82) čakavsko narječje podijelio u dvije zone, pri čemu je središnju Istru smjestio u prvu, odnosno u onu u kojoj se završni -l čuva u svim kategorijama, što se ne slaže s našim istraživanjima, jer -l se u glagolskome pridjevu radnome sačuvalo samo u njezinu istočnome dijelu (npr. govor Brseča, Grobnika, u Voloskom). To potvrđuje i Tone Peruško u brošuri „Razgovori o jeziku u Istri“ u dijelu o žminjsko-pazinskom dijalektu: „I još jedna karakteristika: na kraju pridjeva aktivnoga ne ostaje -l kao u liburnijskoj čakavštini (npr. videl), ne pretvara se ni u -o kao u štokavštini (vidio) pa ni u -ja kao u istarskoj i dalmatinskoj ikavskoj štokavštini (vidija), već se -l sažimlje s prethodnim glasom, npr. vidi mj. videl, kupi mj. kupil, i sl.“ (Peruško 1965: 19).

slučajevima, tj. kada je ispred završnoga *-a* koji drugi vokal, između ta dva vokala umeće se sekundarni *j*: *debèja*, *govorìja*. U nekim se doseljeničkim govorima izgubio u svim kategorijama: *so*, *bona*, *kopa*. Dalibor Brozović pitanje završnoga *-l* ubraja u insularizme, odnosno jezične crte koje su mnogo više poznate otočnim govorima, ali su zastupljene gdje gdje i na obali. Čuvanje u svim kategorijama karakteristično je uglavnom za Hrvatsko primorje, kvarnerske otoke i istočnu Istru.

U bužetskim je govorima završni *-l* ispitan u trima kategorijama: na dočetu završnoga sloga u imeničkim riječi; na dočetu unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima te na dočetu završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine. Rezultati istraživanja pokazali su zastupljenost pet odraza: *ɥ*, *v*, *f*, *o / ɔ / u / ʉ*, *ø*, pri čemu se *ø* pojavljuje samo u trećoj kategoriji u većini južnih govora.

A) završni *-l* na dočetu završnoga sloga u imeničkim riječi

S obzirom na prvu kategoriju, govori bužetskoga dijalekta dijele se u tri skupine: u prvoj završni *-l* prelazi u bilabijalno *v* (*ɥ*), u drugoj u *v*⁸³, a u trećoj u *f*, zbog prijelaza *v* u *f*⁸⁴ na kraju riječi (i ispred bezvučnih konsonanata). Prva je skupina najbrojnija, a u nju se ubrajaju svi središnji (**Sveti Martin**, **Sveti Ivan**, **Franečići**, **Krbavčići**, **Marinci**, **Škrbina**, **Prodani**) zapadni (**Veli Mlun**, **Mali Mlun**, **Pračana**, **Sovinjska Brda**, **Sovinjsko Polje** i **Senj**) i sjeverozapadni govori (**Štrped**, **Kajini**, **Črnica**, **Salež**, **Baredine** i **Škuljari**). U drugu se skupinu ubrajaju jugoistočni govori (**Čiritež**, **Nugla**, **Roč**, **Ročko Polje**, **Hum**, **Kras** i **Škrinjari**), jugozapadni (**Vrh**, **Paladini**, **Klarići**, **Marčenegla** i **Barušići**), južni govori **Račica** i **Račičkoga Brijega**, sjeverni govori **Sluma** i **Bresta** te govor **Lanišća** na istoku. Ostali južni govori (**Pagubice**, **Grimalda**, **Dragućska Vala**, **Draguč**, **Oslići**, **Kosoriga** i **Krušvari**) pripadaju trećoj skupini, u kojoj završni *-l* prelazi u *f* prema formuli: *-l > -v > -f*. Takav je prijelaz (na kraju riječi i ispred bezvučnih konsonanata) karakterističan i za sjevernočakavski ili ekavski dijalekt.

Upitnikom su ispitanе sljedeće riječi: 'anđeo'⁸⁵, 'bijel', 'cijel', 'cipela', 'čaša'⁸⁶, 'čavao'⁸⁷, 'debeo', 'dol'⁸⁸, 'fenjer, prijenosna svjetiljka', 'gol', 'grah', 'kabao'⁸⁹, 'kanal', 'kaštel', 'kiseo',

⁸³ Završni *-l* prešao je u *v* i u nekim drugim čakavskim govorima, primjerice u Opatijskome krasu (Šapjane, Pasjak, Brgudac i Mune), govorima, Rupe, Brca te Studene.

⁸⁴ Više u poglavlju 2. 22. 5.

⁸⁵ Što se tiče imenice 'anđeo', u nekim se govorima koristi u obliku umanjene, pa glasi *anđelić / anđelić*. Tako je u južnim i sjeverozapadnim govorima.

⁸⁶ U središnjim govorima iznad rijeke Mirne, u sjeverozapadnim i sjevernim imenica *glāš* odgovara značenju 'čaša', a u središnjim ispod rijeke Mirne, zapadnim i govorima Vrhuvšćine odgovara značenju *mašteleta*.

'kotao', 'kum na krštenju'⁹⁰, 'marama', 'pakao', 'pepeo', 'sol', 'stol'⁹¹, 'topao'⁹², 'veo'⁹³, 'veseo', 'vol' i 'vrč za vodu'. Rezultati istraživanja pokazali su da se u mnogim govorima završni *-l* reducira iza stražnjih glasova, tj. *o* i *u*, što predstavlja jednu od najznačajnijih crta govora bužetskoga dijalekta. Naša su istraživanja pokazala da iznimku čine jugoistočni govori, odnosno govori Roštine i Humštine, te svi južni, u kojima se spomenuta promjena ne provodi, već *-l* sustavno prelazi u *-v* (govor Račica i Račičkoga Brijega), odnosno u *-f* (ostali južni govori), kao i u ostalim riječima i kategorijama.

Jedina riječ u kojoj se čuva završni *-l* jest talijanska primljenica *šàntul* / *šàntul* / *šàntul* / *šàntul* / *šòntol*, a u govoru Roča zabilježen je i talijanizam *tempuràl*, u primjeru: *Tò ni mògav dàje zèj sua štrìge stòrile tempuràl*.

Potvrde oblika:

- a) *-l* > *-u*: *àndèu* (MA, ŠK) / *àndèu* (F, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, VM); *bèu* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *bokòu* 'noćna posuda' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *cèu* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *debèu* (MA, ŠK) / *debèu* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *feròu* (MA, ŠK) / *feròu* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *giùu* (F, KČ, ČR, SI, SM, ŠLJ); *kanòu* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *kaštèu* (MA, ŠK) / *kaštèu* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *kìseu* (MA, ŠK) / *kìseu* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *pažòu* (BR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *pežòu* (ČR); *pepèu* (MA, ŠK) / *pepèu* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *pepèu* (ČR); *vesèu* (MA, ŠK) / *vesèu* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *vèu* (SM); *viùu* (MA, PR, ŠK)

⁸⁷ Imenica 'čavao' uvrštena je u istraživanje zato što u nekim istarskim govorima glasi *čaval*, no u bužetskim odgovara značenju *cvek* (južni, jugoistočni, središnji, sjeverozapadni, sjeverni i istočni) te *pontina* (jugozapadni i zapadni).

⁸⁸ U jugoistočnim govorima imenica 'dol' koristi se samo u obliku umanjenice, pa glasi *duvčić*.

⁸⁹ U mnogim govorima 'kabao' odgovara značenju *lůžnàk* / *lůžnàk*.

⁹⁰ Imenica u značenju 'kum na krštenju' ispitana je zato što u mnogim čakavskim govorima glasi *šantul*, odnosno realizira se sa završnim *l*, no u mnogim bužetskim govorima glasi *šantolo* / *šantolo* / *šantuly*.

⁹¹ U svim govorima bužetskoga dijalekta riječ *miza* odgovara značenju 'stol'.

⁹² Jedna od zanimljivosti ovoga dijalekta jest da se pridjev *teplò* / *teplò* odnosi samo na visoku temperaturu, dok se za hranu rabi pridjev *gorko* u tome značenju. Iznimku čine samo govori Pagubica i Grimalde.

⁹³ Imenica 'veo' samo se u govoru Svetoga Martina realizira sa završnim *u*, dok je u svim drugim govorima u uporabi oblik *vela*.

- b) *-l > -v*: *àndev* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *àndev* (BS, SL); *bèv* (BS, L, SL) / *bièv* (RA, RB) / *bièv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *bokàv* (L) / *bokàv* (SL) / *bukàv* (RA, RB) / *bukuàv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *bukàv* (BS); *cìv* (RA, RB) / *cìv* (H, ČI, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *cèv* (BS, BŠ, KL, L, MČ, PA, SL, V); *debèv* (RA, RB) / *debèv* (L) / *debèv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *dèbev* (SL); *fačùv* (RA, RB) / *fačùv* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *fačùv* (L); *feràv* (L) / *feruàv* (RA, RB) / *feruàv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *faràv* (SL); *gòv* (RA, RB) / *gòv* (ČI, H, KR, L, NU, R, RP, ŠNJ); *kabàv* (RA, RB) / *kabàv* (BŠ, KL, L, MČ, PA, V); *kanàv* (BS, L, SL) / *kanuàv* (RA, RB) / *kanuàv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *kaštèv* (BS, L, SL) / *kaštèv* (RA, RB) / *kaštèv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *kaštèv* (V); *kotàv* (L) / *kutàv* (RA, RB) / *kutàv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, R, RP, ŠNJ, V); *kìsev* (RA, RB) / *kìsev* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *kìsev* (BS, SL); *mižùv* (RA, RB) / *mižùv* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *mižùv* (L); *pakàv* (RA, RB) / *pakàv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, R, RP, ŠNJ, V); *papèv* (BS) / *pažùv* (RA, RB) / *pažùv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *pažùv* (L) / *pažùf* (V); *papèv* (SL) / *pepèv* (L) / *pèpev* (RA, RB) / *pèpev* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *pustòv* (RA, RB) / *postòv* (L) / *pustòv* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *sùv* (RA, RB) / *sùv* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *vasèv* (BS, L, SL) / *vèsev* (RA, RB) / *vèsev* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *vrèv* (BS, SL) / *vòv* (RA, RB) / *vòv* (ČI, H, KR, L, NU, R, RP, ŠNJ)
- c) *-l > -f*: *bièf* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *bukàf* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *cìf* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *debèf* (PG) / *debèf* (D, DV, G, KO, KŠ, O); *fačùf* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *fačùf* (PG); *feruàf* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *gòf* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *kanuàf* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *kaštèf* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *kaštèf* (PG); *kìsef* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *kutàf* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *mižùf* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *mižùf* (PG); *pakàf* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *pažùf* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *pažùf* (PG); *pèpef* (D, DV, KO, KŠ, O) / *pèpef* (G, PG); *pustòf* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *sùf* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *tèpaf* (PG) / *tèpaf* (G); *vèsef* (PG) / *vèsef* (D, DV, G, KO, KŠ, O); *vòf* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG).
- d) *-l > -ø*: *dù* 'dol' (BS, BŠ, ČR, KL, MA, MČ, MM, PČ, PA, PR, SA, SI, SL, SM, ŠK, ŠLJ, ŠT, V, VM); *fačù* 'marama' (BR, BS, BŠ, F, ČR, KA, KČ, KL, MA, MČ, MM, PA, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *fačù* (V); *gù* 'gol' (BR, BŠ, KA, KL, MA, MČ, MM, PA, PČ, PR, S, SA, SB, SL, SP, ŠK, ŠT, V, VM); *kabù*

(BS) / *kébɔ* (SL); *kutù* 'kotao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PA, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *kùtɔ* (SL) / *kutù* (BS); *měžù* 'čása' (SL); *pakù* 'pakao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PA, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *pékɔ* (SL) / *péky* (BS); *pažù* 'grah' (BS) / *pěžɔ* (SL); *pustù* 'cipela' (BR, BŠ, ČR, F, KA, KČ, KL, MA, MČ, MM, PA, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, V, VM) / *pùstɔ* (SL); *sù* 'sol' (BR, BS, BŠ, ČR, F, KA, KČ, KL, L, MA, MČ, MM, PA, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, V, VM); *vù* 'vol' (BS, BŠ, ČR, F, KA, KČ, KL, MČ, MM, PA, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠK, ŠT, V, VM).
Završni *-l* gubi se u prilogu 'pola' u svim govorima, te glasi *pû* / *pù*.

Iz ogleđa govora ekscepirani su sljedeći primjeri: (...) *ku je kî ot ròdbine imè takò deběf špèh*. (PG); *Mi je žuàv hitit bevñakè*. (NU); (...) *pažòu se kòha kòko za jòha* (...) (PR); *Ku ne, je bilà sàmu sùf i makà*. (KO); (...) *špèh je màrau bit debèu* (...) (BR); *Smo pròsejòli ne sùtò pepèu da ne bi šlè črne mrvece nòter*. (BR); *Bile sò kòne i katèrè vù, ali dèlalò se s tovarè*. (SL).

B) završni *-l* na dočetu unutrašnjega sloga u imenica i pridjeva

Što se tiče ove kategorije, ispitane su sljedeće riječi: 'bjelanjak'⁹⁴, 'dolca', 'kolca'⁹⁵, 'novac', 'palca', 'poplun', 'puhaljka na ognjištu, cijev kroz koju se puše u vatru', 'stolnjak'⁹⁶, 'telca', 'vojnik', 'zavjese' i 'žbuka'. Kao i u prvoj kategoriji, u središnjim, zapadnim, sjeverozapadnim i sjevernim govorima *-l* na dočetu unutrašnjega sloga prelazi u *ɥ*; u jugoistočnim, jugozapadnim i južnom govoru Račica i Račićkoga Brijega prelazi u *v*, a u ostalim južnim govorima u *f*.

Potvrde oblika:

- a) *-l > ɥ*: *bɛɥñòk* (BR, KA, SA, SI, ŠLJ, ŠT) / *biɥñòk* (F, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SP, VM); *dɔɥcà* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *kɔɥcà* (MA, PR, ŠK, ŠT); *mɔɥta* (BR, ČR, SA, ŠLJ) / *mèɥta* (MA, ŠK) / *mèɥta* (F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM); *pɔɥca* (SI, ŠT); *sɔɥdòt* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *teɥcà* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *teɥcà* (MA, ŠK)

⁹⁴ U govoru Svetoga Martina i Črnice 'bjelanjak' odgovara značenju *bèbñòk*, a u Škrbini *bibñòk*.

⁹⁵ U većini buzetskih govora imenica 'kolac' glasi *paladič* i *štánt*.

⁹⁶ U svim buzetskim govorima imenica 'stolnjak' glasi *tavàja* / *tavàja*.

- b) *-l > v*⁹⁷: *bivnúâk* (RA, RB) / *bivnúâk* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *byvnuâk* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *bevnâk* (SL) / *byvnâk* (BS, L); *dovcà* (L) / *duvcà* (RA, RB) / *duvcà* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *dùvca* (BS, SL); *kovcà* (L) / *kuvcà* (RA, RB) / *kuvcà* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *kùvca* (BS, SL); *màvta* (BS, SL) / *mèvta* (L) / *mèvta* (RA, RB) / *mèvta* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *pàvca* (BS, L, SL); *sovdât* (L) / *sòvdât* (SL) / *syvdât* (BS) / *suvduât* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *suvduât* (RA, RB); *tevcà* (RA, RB) / *tevcà* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *tèvca* (BS, SL)
- c) *-l > f*: *dufcà* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *kufcà* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *měfta* (PG) / *měfta* (D, DV, G, KO, KŠ, O); *sufduât* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *tefcà* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG).

Iznimku čine imenice talijanskoga podrijetla *kalcète*; *kòltra* / *kòltra* / *kòltra*; *kultrîne* / *kultrîne* / *koltrîne* / *kòltrîne* i *šòldi* / *sòldi* / *šòldi* / *sòldi* / *šòldi*, u kojima se na dočetu unutrašnjega sloga realizira *l*. Imenica u značenju 'stolnjak' također je talijanskoga podrijetla te glasi *tavàja* / *tavàja*. Istraživanje je pokazalo da imenica 'palac' odgovara značenju *veli prs* / *veli prs*, izuzevši govore Svetoga Ivana i Štrpeda.

Iz ogleđa govorā ekscipirani su sljedeći primjeri: (...) *jèdanbòt se je nusìlu spèh na kufcè* (...) (PG); (...) *urèhe stučèn u bevñakè* (...) (NU); (...) *smo imèli muàliga tevčiča* (...) (PA); *I teučiča*. (ŠT); (...) *vrèdon èn teučić ali pròsòc i ako ne frùte*. (BR).

C) završni *-l* na dočetu glagolskoga pridjeva radnoga muškog roda jednine

U trećoj kategoriji rezultat je, također, trojak: u južnoj skupini govora završni se *-l* gubi, izuzevši govore Račica i Račičkoga Brijega, u kojemu prelazi u *v*. U jugoistočnim i jugozapadnim govorima prelazi u *v*, a u svim ostalim (središnjim, zapadnim i sjeverozapadnim) prelazi u bilabijalni *u*, koji se u dijalektološkoj literaturi bilježi znakom *u*.

Potvrde oblika:

- a) *-l > ø*: *bî* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *cîpî* 'cijepio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *čû* 'čuo' (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *cû* (PG); *ćapà* 'ulovio, uhvatio' (D, DV, G) / *ćepà* (KO, KŠ, O, PG); *duâ* 'dao' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *držà* 'držao' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG) / *držà* (PG); *gunî* 'gonio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *gurè* 'gorio' (D, DV, G, KO, KŠ, O,

⁹⁷ Prijelaz *l* u *v* na kraju sloga zabilježen je i u ojkonimu Kávci (zaselak na Humštini) te lokalnome liku ojkonima Grimävda.

PG); *guvurî* 'govorio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *hîti* 'bacio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *hudî* 'hodao' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *kâpi* 'razumio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *kliča* 'zvao' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *kupà* 'kopao' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *kûpi* 'kupio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *kusi* 'kosio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *kuvuâ* 'kovao' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *lî* 'lio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *lužî* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *luží* (PG); *mòga* 'mogao' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *mulî* 'molio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *nuâša* 'našao' (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *nuâša* (PG); *nusî* 'nosio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *pà* 'pao' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *pî* 'pio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *pluâti* 'platío' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *pòče* 'poceo' (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *pòce* (PG); *prusî* 'pitao' (DV, G, KO, KŠ, O, PG) / *pruâša* (D); *puzuâbî* 'zaboravio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *rèka* 'recao' (PG) / *rèka* (D, DV, G, KO, KŠ, O); *stòri* 'napravio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *tě* 'htio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *ubò* 'uboo' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *ukrà* 'ukrao' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *ustà* 'ostao' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *uženî* 'oženio (se)' (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *uženî* (PG); *vèruva* 'vjerovao' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *vîdi* 'vidio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *vîne* 'izvadio' (D, DV, G, PG) / *vîne* (KO, KŠ, O); *zgràbi* 'zgrabio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG); *zgûbi* 'izgubio' (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG) i mnogi drugi.

- b) *-l > v*: *bîv* 'bio' (RA, RB) / *bîv* (BS, BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, SL, ŠNJ, V); *bòlev* 'bolio' (BS); *hîtiv* 'bacio' (RA, RB) / *hîtiv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *cîpîv* 'cijepio' (RA, RB) / *cipîv* (H, KR, ŠNJ) / *cypîv* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *cèpîv* (ČI, NU, R, RP) / *cypîv* (BS); *čûv* 'čuo' (RA, RB) / *čûv* (BS) / *čòv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *còv* (V) / *čûv* (L, SL); *cépäv* 'ulovio, uhvatio' (RA, RB) / *ulovîv* (H, KR, ŠNJ) / *vijèv* (BŠ, ČI, KL, MČ, NU, PA, R, RP, V) / *ujèv* (BS); *dàv* 'dao' (BS, L, SL) / *duâv* (RA, RB) / *duàv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *držäv* 'držao' (RA, RB) / *držäv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *držäv* (V) / *držev* (SL) / *držèv* (BS); *gunîv* 'gonio' (RA, RB) / *gunîv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *gunîv* (BS); *gurèv* 'gorio' (RA, RB) / *gurèv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *gurèv* (BS); *guvurîv* 'govorio' (RA, RB) / *guvurîv* (BŠ, H, KL, KR, MČ, PA, ŠNJ, V) *guvòryv* (BS) / *ražunäv* (ČI, NU, R, RP); *hòdyv* (BS) / *hudîv* 'hodao' (RA, RB) / *hudîv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *kapîv* 'razumio' (RA, RB) / *kapîv* (BS, BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *kličav* 'zvao' (RA, RB) / *kličav* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *kličev* (BS, SL); *kòsiv* 'kosio' (RA, RB) / *kòsyv* (BS) / *kusîv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *kopäv* (L) / *kupäv* 'kopao' (RA, RB) / *kupäv* (BŠ, ČI,

H, KL, KR, NU, MČ, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *kúpyv* (BS) / *kúpiv* 'kupio' (RA, RB) / *kòpiv* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *kòpiv* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *kuväv* 'kovao' (RA, RB) / *kuváv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *kýváv* (BS); *lív* 'lio' (RA, RB) / *lív* (BS, BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, SL, ŠNJ, V); *lòžyv* 'ložio' (BS) / *lužív* (RA, RB) / *lužív* (H, KR, ŠNJ) / *mitív* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *nitív* (ČI, NU, R, RP); *mògav* 'mogao' (RA, RB) / *mògav* (BŠ, ČI, H, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ); *mulív* 'molio' (RA, RB) / *mulív* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *mulív* (BS); *nuášav* 'našao' (RA, RB) / *nuášav* (BŠ, ČI, H, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ); *nòsyv* (BS) / *nusív* 'nosio' (RA, RB) / *nusív* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *pàrtyv* 'dijelio' (BS); *päv* 'pao' (RA, RB) / *páv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *pév* (BS, SL); *pív* 'pio' (RA, RB) / *pív* (BS, BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, SL, ŠNJ, V); *plátyv* (BS) / *pluátiv* 'platio' (RA, RB) / *pluátiv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *pòčev* 'počeo' (RA, RB) / *pòčev* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *pòcev* (V) / *počèv* (SL) / *pučèv* (BS); *prusív* 'pitao' (RA, RB) / *prusív* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *prašav* (L) / *prašev* (BS, SL) / *pruášav* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *puzuābìv* 'zaboravio' (RA, RB) / *puzabív* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *pužábýv* (BS); *rèkav* 'rekao' (RA, RB) / *rèkav* (BŠ, ČI, H, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *rèkav* (L); *narèdyv* 'napravio' (BS) / *stòriv* (RA, RB) / *stòriv* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *sturív* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *tèv* 'htio' (RA, RB) / *tèv* (BS, BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *ukràv* 'ukrao' (RA, RB) / *ukràv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *ukrèv* (SL) / *ukrèv* (BS); *ustäv* 'ostao' (RA, RB) / *ustäv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *ustèv* (BS); *uženív* 'oženio (se)' (RA, RB) / *uženív* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *uženív* (V) / *užènyv* (BS); *vàrjev* 'čuvao' (BS) / *vàrjev* (SL); *vèrvav* 'vjerovao' (RA, RB) / *vèrvav* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *vèrvav* (ČI, H, KR, L, NU, R, RP, ŠNJ) / *vèrjev* (BS, SL); *vìdiv* 'vidio' (RA, RB) / *vìdev* (ČI, L, NU, R, RP) / *vìdiv* (BŠ, H, KL, KR, MČ, PA, ŠNJ, V) / *vìdiv* (BS); *zdínýv* (BS); *zgràbiv* 'zgrabio' (RA, RB) / *zgràbiv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *zgrábýv* (BS); *zgùbiv* 'izgubio' (RA, RB) / *zgòbiv* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *zgòbiv* (BŠ, KL, MČ, PA, V) / *zgùbýv* (BS); *zgòryv* 'izgorio' (BS) / *zгурèv* (RA, RB) / *zгурèv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *zèv* 'uzeo' (BS, L, SL) / *zièv* (RA, RB) / *zièv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V); *živèv* 'živio' (RA, RB) / *živèv* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *živèv* (V) / *živýv* (BS)

c) *-l > y*: *biŷ* 'bio' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *bolëŷ* 'bolio' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *cepiŷ* 'cijepio' (F, KČ, SI, SM) / *cipiŷ* (KA, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SP, ŠK, ŠT, VM); *čöŷ* 'čuo' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *čüvaŷ* 'čuvao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *döŷ* 'dao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *držau* 'držao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *goniŷ* 'gonio' (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *gorëŷ* 'gorio' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *govriŷ* 'govorio' (VM) / *govoriŷ* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT); *hitiŷ* 'bacio' (F, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ); *hodŷ* 'hodao' (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *kapiŷ* 'razumio' (BR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *kipiŷ* 'kupio' (F, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, VM); *klicau* 'zvao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *kopau* 'kopao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *koŷiŷ* (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *kovau* 'kovao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *liŷ* 'lio' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *moliŷ* 'molio' (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *noŷiŷ* 'nosio' (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *ostaŷ* 'ostao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *oženiŷ* 'oženio (se)' (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *pau* 'pao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *pensau* 'mislio' (MA, ŠK) / *pensau* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *piŷ* 'pio' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *platiŷ* 'platio' (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *plëŷ* 'pleo' (MA, ŠK) / *plëŷ* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *počëŷ* 'poceo' (MA, ŠK) / *počëŷ* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *pojëŷ* 'pojeo' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *povedau* 'ispričao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *pozabiŷ* 'zaboravio' (F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠT, VM); *pröŷau* 'pitao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA,

SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *tě̀u* 'htio' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *ubòu* 'uboo' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *ukràu* 'ukrao' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *vě̀rau* 'vjerovao' (MM, PČ, VM) / *vě̀rvau* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT); *videu* 'vidio' (F, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SM, SP, ŠK, VM); *zě̀u* 'uzeo' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *zgibiù* 'izgubio' (F, KČ, MA, PR, SI, SM, ŠK) / *zgòbiù* (MM, PČ, S, SB, SP, VM); *zgorèu* 'izgorio' (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *živèu* 'živio' (BR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM)

- d) *-l > o / o / u / y*: *bùlo* 'bolio' (SL); *cě̀po* (ČR) / *cě̀pø* (BR, SA, SL, ŠLJ); *gòno* (ČR) / *gòno* (BR, SA, ŠLJ); *govòro* (ČR) / *govòrø* (BR, SA, SL, ŠLJ); *gùnø* 'gonio' (SL); *gùrø* 'gorio' (SL); *hìto* (ČR, VM) / *hìtø* (BR, KA, SA, SL, ŠT) / *hitu* (BS); *hòdo* (ČR) / *hùdø* (BR, SA, SL, ŠLJ); *jě̀mø* 'imao' (SL); *kòpo* (ČR) / *kòpø* (BR, KA, SA, ŠT) / *kùpø* (SL); *kòso* (ČR) / *kùsø* (BR, SA, SL, ŠLJ); *lùžø* 'ložio' (SL); *mòlo* (ČR) / *mùlø* (BR, SA, SL, ŠLJ); *mùgo* (ČR, MA, PR, ŠK) / *mùgø* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) *mògu* (BS) / *mògo* (L) / *mògu* (KL, V); *narèdø* 'napravio' (SL); *nàšo* (L) / *nàšø* (SL); *nòšo* (ČR, MA, PR, ŠK) / *nàšy* (BS) / *nòšø* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *nuášu* (KL) / *nuášu* (V); *nòso* (ČR) / *nòsø* (BR, SA, SL, ŠLJ); *ožě̀no* (ČR) / *ožě̀nø* (BR, SA, SL, ŠLJ); *pàrtø* 'dijelio' (SL); *plàto* (SL) / *plòto* (ČR) / *plòtø* (BR, SA, ŠLJ); *pozòbo* (BR, ČR, ŠLJ) / *pozòbø* (SA); *pùjø* 'pojeo' (SL); *razùmo* 'razumio' (ČR, SL); *rèko* (MA, ŠK) / *rèkø* (SL) / *rèky* (BS) / *rèko* (ČR, PR) / *rèkø* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *rèku* (KL, V); *sě̀dø* 'sjedio' (SL); *vidø* (ČR) / *vidø* (BR, KA, SA, SL, ŠLJ, ŠT); *zàbø* 'zaboravio' (SL); *zdìno* (SL); *zgràbø* 'zgrabio' (SL); *zgòbo* (ČR) / *zgòbø* (BR, KA, SA, ŠLJ, ŠT) / *zgùbo* (SL); *zgùrø* 'izgorio' (SL); *žìvo* 'živio' (ČR) / *živø* (SL).

Iz ogleđa govora ekscipirani su sljedeći primjeri: *Tù je bì puciētāk*. (PG); (...) *i kilòmetre stòri na tuvàri*. (DV); *Druguâcje je nègu danàska àč nîsi znuâ za nič drùgu*. (DV); *Kì je mògav, si je puškrufiv màlu da se màne kùri* (...) (RA); *Dě̀set bòti smo dèlali z ìstin kvuâsun pa se krùh nî vèc zđina*. (KO); *Je šàv fruàt Jùre z Ròca u Pòrtule*. (R); *Kòñ se je utupiv, a fruàt je pàv*. (R); *Ucà je bìv u kunòbi i je ruštuluàv z bòčvami, prehitiv je dnò, viñèv je dàge vàn, obračaj razadnìv i pòcer pumàlun smo sì skòpa zamučìli*. (PA); *Sě̀ga je Bòh duàv*. (PA);

Pòkle je fìniù pa je šù u vòjska, je ostàù pržòner pa so ih na Vis popejòle. (F); Ako ga je rivàù çapàt, je òn šù tàmo. (MA); Bàrba se je oženìu za tète Bèpe iz Còna. (ŠK); òn je znàù u èn dòn ubit ànka trinàjs zòjco i prnèso dòma ih obèsit. (ŠK); Kì nì imèu jòji, je dàù šòlde. (PR); Nì mùgo sè edòn. (VM); Mòj oçà je zavezàù na èn paladič vèli smrèkva i nìso šlè gòre na krù, nègo so dòle očìstèle kamìn. (ŠT); Kì je takniù riga, je màrau pòc na nõvo. (ŠT); Je pasàù poli nàs fjòcò kì je bìvau u dròge vasè. (SA); Kàt je pasàù èn mèsoc, se je vidèlo da li je òn spòsoban za prodàt jer je maràù imèt tolikò kilò. (BR); Kàt sòn bìv otròk, so bìle oštarije i ko otròk sòn šù z oçèn u oštarijo i sòn mìslo kakò čùda znàci oštarija za èno vàs, pa sòn sè nekèj ànka napìsev za mòje otròke.; (SL); Jès sòn pàsò sedòndesèt tovarè dvà dàn. (SL); Magère ku nèš tovar nì bìv u çrède skùpa na pàše, ku je oçà š òimè vùzo. (SL); Kàšne je pršò prve àuto. Nìsòn razùmo. (SL).

Valja spomenuti jednu zanimljivost vezanu uz govore Račica i Račičkoga Brijega. Naime, autohtoni stanovnici tih naselja koriste se istim oblicima glagolskoga pridjeva radnoga u muškome i ženskome rodu, u korist muškoga roda: *san bìv, san stòriv, san glèdav*. Zbog te su jezične značajke bili predmetom ismijavanja od strane stanovnika okolnih mjesta.

Iz pregleda je vidljivo da je u svim trima kategorijama najmnogobronija skupina s bilabijalnim *v* (*u*). Taj je glas u praslavenskome jeziku zajedno s *i* pripadao redu polusamoglasnika (glas koji je sadržavao i samoglasnička i suglasnička obilježja). Prijelaz *-l* u *u* alteritetnoga je značaja jer se pojavljuje i u čakavskome i kajkavskome narječju. Što se tiče čakavskoga narječja, uz bužetske govore, svojstven je i govoru Klane (v. Lukežić 1998a: 146) i Lisca (v. Vranić 1995: 51) te ikavsko-ekavskim govorima u sjevernome Gradišću, a u kajkavskome narječju u nekim gorskokotarskim govorima, primjerice u Fužinama, Brodu na Kupi, Delnicama i Ravnoj Gori (Barac-Grum 1993: 144–146). Budući da je taj glas karakterističan za slovenski jezik, Fran Ramovš smatra ga slovenskim obilježjem u bužetskim govorima. S takvim se tumačenjem ne slaže Silvana Vranić, koja navodi da tu jezičnu crtu treba „tumačiti naknadnom konsonantizacijom negdašnjega polukovala /u/ u /v/ ili pozicijski uvjetovanim alofonom /f/“ (Vranić 1996: 288). Citirana autorica u radu iz 1999. godine navodi da se takav ostvaraj ne može pripisati samo slovenskomu sustavu s obzirom na to da su ga u sjeverno Gradišće donijeli stanovnici iz Like, Banovine i sjeverozapadne Bosne koji nisu mogli biti u kontaktu sa slovenskim idiomima. U južnim se govorima, osim u Račicama i Račičkome Brijegu, u prve dvije kategorije pojavljuje fonem *f*, što ove govore povezuje s ekavskim govorima, odnosno središnjim istarskim poddijalektom sjevernočakavskoga

dijalekta. Prijelaz *-l* u *f* zabilježen je i u nekim gorskokotarskim govorima, konkretno u Skradu, Lokvama, Fužinama i Delnicama (v. Barac-Grum 1993: 144–145).

Zanimljiv je odraz *o / ȯ / u / u̇* u pojedinim primjerima, koji je dobiven slijedom šva i završnoga *-l*. Takvi se primjeri ponajviše pojavljuju u govorima u kojima je *o / ȯ* rezultat i nepostojanoga šva. Riječ je o sjeverozapadnim govorima Črnice, Saleža, Škuljara i Baredina te sjevernome Slumu. U manjoj mjeri zastupljen je i u sjeverozapadnim govorima Štrpeda i Kajina, zapadnim govorima te istočnome Lanišću. U središnjim govorima također je ovjereno nekoliko takvih primjera; na jugozapadu u govorima Vrha i Klarićima tri primjera s odrazom *u* (*mògu, nuđšu / nuđšu / rěku*), a u Brestu četiri primjera s odrazom *u̇* (*hitu, mògu, našu, rěku*). Analizom je utvrđeno da se u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine završni *-l* gubi iza vokala *i* te u nekoliko primjera iza odraza *a*, a na dočetu završnoga sloga u imeničkih riječi redovito iza vokala *o*, a u primjerima 'kotao' i 'pakao' iza odraza *a*.

Naši su rezultati istraživanja podudarni s istraživanjima drugih dijalektologa: Ivić 1961: 199; Šimunović 1970: 43; Vranić 1996: 288-289; Vranić 1999: 57-58; Lisac 2001: 15; Maček 2002: 77; Vivoda 2005; Lisac 2009: 37; Vranić 2013: 531; Klarić i Rašpolić 2018: 314. Razilaze se samo s Petrom Šimunovićem što se tiče govora Bresta, u kojemu se prema istraživanju spomenutoga autora završni *-l* čuva u prve dvije kategorije (v. Šimunović 1970: 43), a prema našim istraživanjima sustavno prelazi u *v*.

2. 15. Konsonantske skupine

Starijim čakavskim osobinama valja pribrojiti odlično očuvanu skupinu *čr* koja je nastala u praslavenskome jeziku. Uz čakavsko narječje, sačuvana je i u kajkavskome (v. Lončarić 1996: 94) te iznimno u nekim govorima štokavskoga narječja, primjerice u Podravini (slavonski dijalekt), Moliseu (zapadni dijalekt), južnom Gradišću, osim u pridjevu *crljen* (vlahijska oaza) (v. Lisac 2003). Potvrđena je u svim bužetskim govorima, osim, naravno, u čakavskim govorima Pagubica i Vrha. Važno je reći da je u njima skupina *cr* nastala kao posljedica čakavizma, a ne gubitka praslavenske skupine *čr.

Potvrde oblika:

črèpha (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *črèpha* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RB, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *crèpha* (PG) / *crèpha* (V); *črèšna* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *črèšna* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RB, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *crèšna* (PG) / *crèšna* (V); *črn* (D, DV, G, KO,

KŠ, O, RA, RB) / *črn* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KL, KR, KČ, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SP, SM, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *crn* (PG) / *crn* (V); *črv* (RA, RB) / *črv* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *čřf* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *čřf* (PG) / *črv* (V); *črtalu* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *črtalu* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *črtalu* (BS) / *črtalo* (L, MA, PR, ŠK) / *črtalo* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SP, SM, ŠLJ, ŠT, VM) / *črtalu* (PG) / *črtalu* (V). Skupina *čr* zabilježena je i u toponimu Črnica – naselje koje je smješteno na sjeverozapadu Buzeta.

Iz oglada govora ekscerpitali smo sljedeće primjere: *Za sturit putica jās duperuān šezdesiēt diēk makiē, tri žūte, črnakē* (...) (NU); (...) *kompīr pečēn pot črēpnā* (...) (PR); *Marmelāda od smōkav, črēšan* (...) (PR); *A krōh smō peklē pod črēpnō*. (ŠT); *Ovcē so vārvalē po dvā-tri skūpa, a krāve ānka u dvē črēde*. (SL)

Buzetski ili gornjomiranski dijalekt je šćakavski, što znači da rezultat praslavenske i starohrvatske skupine **skj, stj > skaj* je *šć*. Uz odraz jata i akcentuaciju (ali samo uvjetno), jezikoslovac Dalibor Brozović kao kriterij pri klasifikaciji dijalekata čakavskoga narječja uzima i rezultat jotovanja spomenute skupine. Riječ je o mlađoj ili sekundarnoj jotaciji koja je nastupila nakon gubitka poluglasa iz fonološkoga sustava. Skupina *šć* potvrđena je u svim buzetskim govorima, a u daljnjemu tekstu donosimo primjere iz pojedinih govora. Terenskim su Upitnikom ovjereni sljedeći primjeri: *klēšće* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *klēšće* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, R, RP, ŠK, ŠNJ, V) / *klēšća* (SA, SL, SM) / *klēšće* (BR, BS, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SB, SI, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *kršćieñi* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *kršćieñe* (PG) / *kršćeñe* (L) / *kršćeñi* (BŠ, ČI, H, KR, MA, NU, PA, PR, R, RP, ŠK, ŠNJ) / *kršćeñi* (KL, MČ, V) / *kršćeñe* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *kršćeñe* (BS, ČR); *kosišće* (L) / *kusišći*⁹⁸ (D, DV, G, KO, KŠ, O, RB) / *kusišći* (PG) / *kusišći* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, RP, ŠNJ) / *kusišći* (V) / *kosišći* (MA, PR, ŠK) / *kosišće* (ČR) / *kusišće* (BS) / *kosišće* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *gūšcer* (KŠ, O) / *gōšcerica* (MA) / *kūšcarica* (D, DV, G, KO, RA, RB) / *kūšcarica* (PG) / *kōšcarica* (H, KR, ŠNJ) / *kōšcarica* (V) / *kūšceryca* (BS) / *kōšcarēca* (BR, ČR, F, KA, KČ, SA, SM, ŠLJ, ŠT) / *kūšcarēca* (SL) / *kūšcerica* (L) / *kōšcerica* (BŠ, ČI, KL, MČ, NU, PA, R, RP, ŠK) / *kōšcerica* (PR) / *kōšcerēca* (MM, PČ, S, SB, SI, SP, VM); *košćica* (L) / *kušćica* (RA, RB) / *kušćica* (PG) / *kušćica* (BŠ, ČI, H, KL, KR, NU, MČ, PA, R, RP) / *kušćica* (BS) / *kušćica* (V) / *košćica* (BR, ČR, MA, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *pašćica* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *pašćica* (F, KA,

⁹⁸ U govoru Svetoga Martina ne postoji leksem koji odgovara značenju 'kosište; u Račicama glasi *kušenina*, a u Roču *kusāj*.

KČ, PR, SM) / *pešćica* (ŠNJ); *sirišći* (D, DV, KO, KŠ, O, RA, RB) / *sirišći* (PG) / *sirišći* (BŠ, KL, MČ, PA) / *sirišće* (V) / *sęrišće* (L) / *sirišći* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *sęrišći* (MA, ŠK, PR) / *sęryšće* (BS) / *sęrešće* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *sęrešće* (ČR); *siromášćina* (L) / *sirumášćina* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *sirumášćina* (PG) / *sirumášćina* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *sirumášćina* (V) / *siromášćina* (MA, PR, ŠK) / *seromášćena* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *syrumášćyna* (BS); *strnišći* (D, DV, KO, RA, RB) / *strnišći* (PG) / *strnišće* (L) / *strnišći* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MA, MČ, NU, PA, PR, R, RP, ŠK, ŠNJ) / *strnišći* (V) / *strnišće* (BR, F, KA, KČ, MM, S, SA, SB, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *strnišći* (G, KŠ, O) / *strnišće* (PČ) / *strnišće* (BS) / *strnišće* (ČR); *šćipät*⁹⁹ (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *šćipät* (PG) / *šćipät* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP) / *šćipät* (V) / *šćipät* (ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM); *šćipnat*¹⁰⁰ (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *šćipnat* (PG) / *šćipnat* (BŠ, F, ČI, H, KČ, KL, KR, MA, MČ, NU, PA, PR, R, RP, SI, SM, ŠNJ, VM) / *šćipnat* (V) / *šćipnit* (L, ŠK) / *šćipnet* (BR, ČR, KA, MM, PČ, S, SA, SB, SP, ŠLJ, ŠT); *šćucat*¹⁰¹ (D, G, PG) / *šćucat* (ŠT) / *šćocat* (H, ŠNJ); *ugnišći* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *ugnišći* (PG) / *ugnišći* (BŠ, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ) / *ugnišći* (V) / *ognišće* (L) / *ognišći* (MA, PR, ŠK) / *ognišće* (ČR) / *ognišće* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *ugnišće* (BS); *vošćenica* (L) / *vušćenica* (ŠNJ) / *vušćenica* (V) / *vošćenica* (MM, PČ). Skupina *šć* potvrđena je i u ojkonomima na Bužeštini: Drašćići (pučko ime za Sveti Martin), Dršćari, Klenovšćak, Komošćica, Lanišće, Marinišćak, Pršćari, Šćavėti, Šćulci.

Iz ogleđa govora ekscerpivali smo sljedeće primjere: *Je bilà Humšćina, èn bakùn Vrhùvšćine, Buzèšćina, naš kräj – Ràčišćina.* (RA); *Je belà seromášćena, ali smò belì jòkò kontèntè.* (F); (...) *tò smò imèli ognišći* (...) (PR); *Sè je zapòšćeno.* (PR); (...) *mlekò sòmò smò pešćevale za sàkèga tòkò èn lončić za otròkè.* (ŠT).

U svim je govorima praslavenska konsonantska skupina *zdj prešla u *žj* u deklinaciji imenice *daž* / *daš* (G jd. *dažja* / *dažja* / *dežla*), a imenica u značenju 'grožđe' nastala je od skupine *zdbj (> starohrv. *zdaj), koja se metatizirala i jotirala u *jz*.

Potvrde oblika:

⁹⁹ U mjesnome govoru Sluma glagol 'štipati' glasi *čipet*, a u Brestu *čipat*.

¹⁰⁰ Glagol u značenju 'uštípnuti' u govoru Sluma glasi *čipnet*, a u Brestu *čipnyt*.

¹⁰¹ Glagol 'štucati' u mnogim govorima buzetskoga dijalekta glasi *kùcat* / *kùcat*, u većini jugoistočnih govora *škùcat*, a u Črnici *hlipat*.

dažjà (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *dažjà* (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, PR, R, RP, S, SA, SI, SM, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *dažlâ* (L) / *dàžla* (BS) / *dažjà* (PG) / *dažjà* (V) / *děžla* (SL) / *dežjà* (MM, PČ, SB, SP); *gròjzi* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *gròjzi* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *gròjzi* (MA, PR, ŠK) / *gròjzë* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *gròjzy* (BS) / *gròzle* (SL) / *gròzle* (L)

Iz ogleda govorā ekscerpirali smo sljedeće primjere: *A ako je bilò teplò, sònce màlu, dažjà màlu (...)* (KR); *tuàku ku prideja vèli dažjì (...)* (PA); *Prudavàli smo vīnò, gròjzi i prèškve, smòkve, krèke (...)* (DV); *Mòre se stàvit ànka gròjzi (...)* (NU); *Kàd smo tù mlèli, màkiña je bilà vriè prònta za mlèt tù gròjzi.* (PA).

Što se tiče konsonantskih skupina, bužetski su govori neujednačeni samo što se tiče odraza skupine *zgi > zgi, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak':

- a) odraz *žj* odnosno *žlj* (u govorima u kojima je *lj* dio konsonantskoga sustava) pojavljuje se u govorima Grimalde, u jugoistočnim govorima Čiriteža, Nugle, Roča i Ročkoga Polja; govorima Vrhuvštine na jugozapadu, osim samoga naselja Vrh; sjevernim (Slum, Brest), istočnome Lanišću te u Saležu, Škuljarima i Baredinama na sjeverozapadu.

Potvrde oblika:

mòžjani (G) / *mòžjani* (ČI, NU, PA, R, RP) / *mòžjòne* (SA, ŠLJ) / *mòžlâne* (SL) / *možlani* (L) / *mųžlány* (BS)

- b) odraz *žg* pojavljuje se u svim središnjim (Sveti Martin, Franečići, Krbavčići, Sveti Ivan, Marinci, Škrbina, Prodani), zapadnim (Veli Mlun, Mali Mlun, Pračana, Sovinjska Brda, Sovinjsko Polje i Senj), govorima Štrpeda, Kajina i Črnice na sjeverozapadu; u svim južnim, izuzevši Grimaldu i Oslíce te u jugoistočnim govorima Humštine i Vrha.

Potvrde oblika:

*mòžgine*¹⁰² (D, DV, KO, KŠ, RA, RB) / *mòžgine* (PG) / *mòžgine* (KR, MA, ŠK, ŠNJ) / *mòžgine* (V) / *mòžgine* (PR) / *mòžgēne* (ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SB, SI, SM, SP, ŠT, VM)

c) odraz *žd* zabilježen je samo u govoru Oslića: *mòždani*

Konsonantska skupina *tj jotacijom je prešla u *t'*: *mładit'* / *mładit'*, *mòt'* / *mòt'* / *mòt'*; *nùt'*; *tèt'* / *tèt'* / *tèt'*, *tìc* / *tić*.

U primljenicama, i to uglavnom talijanskoga podrijetla, ovjerene su skupine *šk*, *šp* i *št*, s time da je u nekim riječima u pojedinim govorima došlo do fonetske prilagodbe. Riječi s tim skupinama zabilježene su terenskim Upitnikom te u slobodnom razgovoru s obavjesnicima. U daljnjemu tekstu ilustrativno donosimo po nekoliko primjera iz svakoga govora.

Potvrde oblika:

frèškò 'svježe' (BR), *škabelin* 'noćni ormarić' (PR) / *škabèu* (MM), *škàfa* 'sudoper' (KŠ) / *škàfa* (PČ), *škafùni* 'kratke vunene čarape' (KR), *skalìn* 'stepenica' (L, MM, VM), *škancija* 'polica' (ŠT), *škañić* 'niska klupica bez naslona' (G) / *škañić* (S), *škartàt* 'odbaciti' (G) / *škartàt* (H) / *škartèt* (BS, SL), *škàrtu* 'ono što je loše kvalitete' (D) / *škàrto* (ČR), *škartùc* 'papirnata vrećica' (ČR) / *škartòc* (PG), *škátula* 'kutija' (H) / *škòtola* (ČR) / *škòtola* (MM, SM, VM), *skatoleta* 'konzerva' (ČR, KČ, SM), *škavacièra* 'lopatica za smeće' (RB), *škèletu* 'kostur' (PA), *škòvòce* 'smeće' (ČR), *škercàt* 'šaliti se' (NU) / *škarcèt* (SL), *škudèla* 'šalica' (KO) / *škòdèla* (ČR), *škùro* 'tamno' (MA) / *škùru* (G), *škòvacin* 'smetlar' (ČR) / *škuvacìn* (RA), *škòža* 'izlika' (BŠ, KL); *pandišpàna* 'starinska torta koja se sastoji samo od biskvita' (PR), *špacakamìn* 'dimnjačar' (O) / *špacakamìn* (KR), *špàde* 'boja igraćih karata' (PG) / *špòde* (ČR) / *špòde* (F, SI, SM), *špagèti* 'vrsta tjestenine' (O) / *špagète* (ČR, F, SM, ŠT), *špalìn* 'naramenica' (KŠ) / *špalìn* (L, ŠNJ), *špañulèt* 'cigareta' (ŠNJ) / *špañolèt* (ČR) / *špañolèt* (SM), *špòrat* 'štedjeti' (ŠT), *špègej* 'ogledalo' (PA), *špendàt* 'potrošiti' (BŠ, KL, RP) / *špèndet* (SL), *špèhola* 'ukosnica' (ČR) / *špèhula* (PG), *šperànca* 'nada' (KŠ) / *šperòncà* (BR), *špièža* 'namirnice za kućanstvo' (G) / *špèža* (ČR), *špìna* 'slavina' (KO, RA) / *špìna* (PR), *špitàv* (BS) / *špitòu* 'bolnica' (ČR, MM, VM) / *špitàf* (PG); *bàšta* 'magareće drveno sedlo' (D, G) / *bòšta* (ČR, SI, SM), *baštànca* 'podosta' (PA), *fèšta* 'proslava' (SA, ŠLJ), *gùštu* 'okus' (NU), *jùšto* 'točno' (MA), *majèštrovica* 'učiteljica' (SL), *štàbèu* 'dobar, kvalitetan' (ČR) / *štàbef* (PG), *štacijòn* 'željeznička postaja' (ČR, ŠT) / *štacijùn* (PG), *štajòn* 'godišnje doba' (SA, ŠLJ) / *štajùn* (PG), *štikadènt* 'čačkalica' (KŠ) / *štikadènt* (ČR), *štímàt* 'cijeniti' (BR, L, NU, ŠLJ) / *štímèt* (BS), *štòmih* 'želudac' (O) /

¹⁰² Odraz *žg* u riječi *možgeni* zabilježen je i u manjem dijelu jugozapadnoga kajkavskog područja (v. Lukežić 2012: 48).

štòmih (ČR) / *štòmeg* (F, KČ, SI, SM), *štôrija* 'priča' (D) / *štòrija* (ČR, SA), *štròca* 'krpa' (ČR, MM, SM), *štramàc* 'madrac' (RB) / *štramàc* (L, S) / *štramèc* (BS, SL), *štròmbo* 'ukrivo' (ČR) / *štràmbo* (PG), *štròliga* 'vračara' (BR, SA), *štùf* 'umoran' (DV) / *štùf* (SB, SP), *štumigàt se* 'gaditi se' (ČI, R) / *štòmigàt* (PČ), *štupidèca* 'glupost' (O), *veštàja* 'haljina' (MM) / *veštàja* (ČR). Mnogobrojne venecijanizme u govorima jadranskoga pojasa Dalibor Brozović smatra specifičnim adrijatizmima (v. Brozović i Ivić 1988: 84).

2. 15. Pojednostavnjivanje konsonantskih skupina

Pojednostavnjivanje konsonantskih skupina ubraja se među novije i važne čakavske karakteristike. U čakavskome se narječju pojednostavnjuju ispadanjem jednoga člana ili njegovim prelaskom u manje napet glas. Pri tome se afrikata zamjenjuje frikativom, okluziv sonantom i sl. Takvim mijenama šumnika u zatvorenu slogu rasterećuju se napeti slogovi. Pojednostavnjivanje se provodi u početnome, unutrašnjemu i završnome slogu, a puno je primjera zabilježeno i u svim govorima buzetskoga dijalekta.

Potvrde oblika:

- a) U početnome slogu u primjerima *čèla* (MA, ŠK) / *čelà* (NU, R, RP) / *čèla* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *čèla* (BŠ, ČI, F, H, KA, KČ, KL, KR, MČ, MM, PA, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SP, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *cèla* (PG) / *cèla* (V); *čelàr* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *čelàr* (ČI, KR, MA, NU, PA, R, RP, ŠK, ŠNJ, ŠT) / *čèlar* (BŠ, F, H, KA, KČ, KL, MČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SP, ŠLJ, VM) / *celàr* (PG) / *celàr* (V); *tiè* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *tiè* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM) skupina se pojednostavnjuje gubljenjem početnoga okluziva *p*. U primjeru *žbèla* / *žbèla* i *žbèlar* / *žbèlar* u značenju 'pčela' i 'pčelar' u govorima Baredina, Črnice, Svetoga Martina, Sluma, Bresta i Lanišća slijed *čb- asimiliran je po zvučnosti. U primjeru *čanica* (BS, SL) / *čenica* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *čenica* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, R, RP, ŠK, ŠNJ) / *čenica* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *cenica* (PG) / *čenica* (V) također se gubi početni *p*, a frikativ *š* prelazi u afrikatu *č*. U konjugaciji glagola *zièt* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *zièt* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *zèt* (BR, BS, ČR, F, KA, KČ, L, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) (< *vzet) dolazi do redukcije sonanta pred šumnikom u početnoj zoni sloga. U glagolu *tèt* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *tèt* (BR, BS,

BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM) pojednostavnjuje se skupina *ht* ispadanjem prvoga konsonanta. Pojednostavnjivanje inicijalnih skupina karakteristika je svih hrvatskih narječja te se one najčešće pojednostavnjuju.

- b) U unutrašnjemu slogu¹⁰³ zabilježeno je ispadanje sljedećih konsonanata: *t* u pridjevu 'žalostan': *žàlusan* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *žálosan* (ŠK) / *žálusan* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *žálusan* (PG) / *žálusan* (V) / *žálosen* (MA) / *žálošan* (F, KČ, SI, SM, ŠT) / *žálošen* (KA) / *žálošen* (PR) / *žálusen* (BŠ, KL, MČ, PA) / *žáloson* (L) / *žálošon* (SL) / *žálusun* (BS) / *žálošon* (ČR, MM, PČ, S, SB, SP, VM) / *žálošon* (BR, SA, ŠLJ); *d* u glagolu *hòj*, u kojemu je niz *oi* stegnut u *oj*, pri čemu je *i* izgubio slogotvornost (D, DV, G, KO, KŠ, PG, O, RA, RB) / *hòj* (BS, BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *hòj* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SI, SL, SB, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); u brojevima *enà* (KO, KŠ, O, RA, RB) / *enà* (ČI, KL, KR, L, MA, NU, R, RP, ŠK, V) / *jenà* (D, DV, G, PG) / *jenà* (H, ŠNJ) / *èna* (BS, BŠ, MČ, PA, SL) / *enà* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *enèga* (RA, RB) / *enèga* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, R, RP, ŠK, ŠNJ, V) / *enèga* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SP, ŠLJ, SM, ŠT, VM) / *ènega* (SL) / *ènyga* (BS) / *jenèga* (PG) / *jenèga* (D, DV, G, KO, KŠ, O) te u svim južnim, jugoistočnim i istočnim govorima u prilogu *zàjnu* / *zàjnu* u značenju 'odmah'. Konsonant *p* gubi se u svim govorima u glagolu *grès* (PG) / *grès* (L, MA, ŠK) / *grès* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *grès* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM), a samo u pojedinim konsonant *g* gubi se u prilozima 'negdje' i 'nigdje': *nèden* (ŠK) / *nèdi* (MA) / *nède* (F, KČ, SI, SM) / *nèder* (KA, ŠT) / *nèdere* (ŠNJ) / *nède* (ČI, H, NU, R, RP) / *nède* (PČ, S, SB, SP, VM) / *nèdih* (O) / *nèdih* (BŠ, KL, MČ, PA, PR, V) / *nèh* (DV, G, O); *nèder* (KA, MM, PČ, PR, S, SB, SP, ŠT, VM) / *nèder* (DV) / *nidièr* (V). Također, u pojedinim govorima *t* ispada u broju *dèvestu* (PG) / *dèvestu* (D, DV, O) / *dèvestu* (NU, R, RP, V) / *dèvestu* (BS) / *devestù* (L) / *devestù* (SL). Okluziv *d* zamijenjen je sonantom *j* u brojevima *dvàjset*¹⁰⁴ (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *dvàjset* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, R, RP, ŠK, ŠNJ, V) / *dvàjset* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *dvèjset* (BS, SL); *dvanàjs* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) /

¹⁰³ Ispitan je i prilog 'svejedno', ali on u svim govorima glasi *senako*.

¹⁰⁴ U broju 'dvadeset', nakon gubitka okluziva *d*, vokal *e* zamijenjen je *s j* da bi se izbjegao hijat ili zijev.

dvanàjs (BR, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM) / *dvanèjs* (BS), a u mnogim govorima i u broju 'jedanaest': *anàjs* (RA, RB) / *anàjs* (BR, BS, BŠ, ČR, F, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, PR, R, RP, SA, SI, SL, SM, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, V, VM) / *enàjs* (MM, PČ, ŠT). S obzirom na to da u pravilu okluzivi *k* i *t* ne stoje zajedno, u primjerima *làhta* (BS, L, SL) / *luàhta* (D, DV, G, O, KO, KŠ, PG, RA, RB) / *luàhta* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *lòhta* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *nòhta* (D, DV, G, O, KO, KŠ, PG, RA, RB) / *nòhta* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *nòhta* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SSL, M, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *nùhta* (BS, L) prvi član (*k*) prelazi u odgovarajući frikativ (*h*). U pojedinim govorima u imenici u značenju 'traktor' također dolazi do zamjene *k* s *h* ili se konsonant *k* gubi: *tràhtor* (L, PR) / *tràhtor* (SL, ŠLJ) / *tràhtur* (D, G, O, PG) / *tràhtur* (KR, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *tràhtur* (BS) / *tratòr* (ČR, MA, MM, PČ, SA, SI, SM, ŠK, ŠT, VM). Terenskim je Upitnikom ispitana i imenica *doktor*, no ona je u svim govorima talijanskoga podrijetla i glasi *miedih*, odnosno *medih* u govorima kojima diftong *ie* nije dio vokalnoga inventara. U unutrašnjemu slogu afrikata nije zamijenjena manje napetim frikativom u primjerima *làčna* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *làčna* (BS, BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, SL, ŠNJ) / *lòčna* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *làčna* (PG) / *lácna* (V); *màčka* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *màčka* (BS, BŠ, ČI, KL, KR, H, MČ, NU, PA, R, RP, SL, ŠNJ) / *mòčka* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM) / *màčka* (PG) / *màčka* (V), a nije provedena ni disimilacija sibilanata u imenici *pràsce* (SL) / *pràsce* (BS) / *prascì* (O, RA, RB) / *pruāscì* (D, DV, G, KO, KŠ, PG) / *prascì* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *prascè* (F, KA, KČ, L, MA, MM, PČ, PR, S, SI, SB, SM, SP, ŠK, ŠT, VM) / *pròscè* (BR, ČR, SA, ŠLJ). U kosim padežima imenice 'ocat' u nekim se govorima afrikata *c* zamjenjuje frikativom *s*: *ustà* (DV, G, KO, KŠ, PG, RA, RB) / *ustà* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *ostà* (MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SP, ŠK), a u svim jugozapadnim, nekim središnjim, zapadnim, sjeverozapadnim i dvama južnim govorima *c* ostaje neizmijenjeno: *òcta* (BS, SL) / *octà* (L) / *òctà* (BR, ČR, F, KA, KČ, SI, SM, ŠLJ, ŠT, VM) / *uctà* (D, O) / *uctà* (BŠ, KL, MČ, PA, V).

- c) U svim govorima u završnome slogu dolazi do potpune redukcije okluziva u konsonantskim skupinama *st*, *št*, *zd* i *žd*. To dokazuju sljedeći primjeri ekscerpirani iz

ogleda govora: *čis* (BR), *dáš* (< *dažd*) (R) / *děš* (BS, SL), *gròs* (< *groz*, *grozd*) (ČR), *jěs* (ŠT), *komunis* (V), *kòs* (SA), *kr's* 'krštenje' (SL), *mòs* (BR), *mòs* (ČR), *plės* 'plesti' (PR), *prnės* 'donijeti' (MA), *pr's* (BS, NU), *sedvnàjs* (DV), *stàros* (PR), *šės* (MA), *špičas* (KR), *trinàjs* (BR), *Tr's* (MA), *žłos* (ČR). U imenicama *daš* i *gros* *s* i *š* su nastali kao rezultat obezvučenja. S obzirom na već spomenutu činjenicu da okluzivi *k* i *t* ne stoje zajedno, u osobnome imenu Benedit *k* se također gubi, što je ovjereno u govoru Prodana. Ni u jednome se govoru završna afrikata *č* ne zamjenjuje frikativom *š*, što dokazuje neodređena zamjenica *nìč* / *nìc* / *nìč* / *nìc*.

2. 16. Odras *v* pred glasom *r* u konsonantskoj skupini i slijedu sa slogotvorenim *r*

Konsonant *v* veoma je ograničene distribucije. Gubi se u sljedećim pozicijama: ispred *r* u konsonantskoj skupini i u slijedu sa slogotvornim *r*, na početku riječi u imenici 'vrabac', u osnovi zamjenice *vàs* i njezinim oblicima, a u južnim govorima (osim u Račicama i na Račičkome Brijegu) na kraju riječi i ispred bezvučnih konsonanata prelazi u *f*: *lúbàf*, *ofcà*. Ograničenje distribucije fonema *v* ispred sonanta *r* u konsonantskoj skupini i u slijedu sa slogotvornim *r* jezična je pojava koja je prisutna u većini sjevernočakavskih govora, a karakterizira i kajkavske govore (v. Lončarić 1996: 95), pa je alteritetnoga značaja. Uz pojedine iznimke, zabilježena je i u svim bužetskim govorima, što potvrđuju sljedeći primjeri: *čatr'tok* (SL) / *četrtàk* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *cetrtàk* (PG) / *četrtàk* (ČI, H, KR, NU, R, RP, SI, ŠK, ŠNJ) / *četrtèk* (BŠ, KL, MA, MČ, PA) / *cetrtèk* (V) / *četrtòk* (L) / *četrtuk* (BS) / *četrtèk* (F, KA, KČ, PR, SM, ŠT) / *četrtòk* (BR, SA, ŠLJ) / *četrtòk* (MM, PČ, S, SB, SP, VM) / *četrtok* (ČR); *črjif* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *crjif* (PG) / *črjiv* (RA, RB) / *črjiv*¹⁰⁵ (BS, F, KA, KČ, MA, MM, PA, SA, SI, SM¹⁰⁶, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, VM) / *črliv* (SL) / *črviv* (PČ); *rabàc* (SI, ŠK) / *rabèc* (BŠ, KL, PA, MA, MČ, PR, V) / *ràboc* (L) / *ràboc* (SL) / *ràbuc* (BS) / *ròbec* (F, KA, KČ, SM, ŠT) / *ròboc* (MM, PČ, S, SB, SP, VM) / *ròboc* (BR, ČR, SA, ŠLJ) / *ruābàc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *ruābac* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ); *sràp* (BS, L, SL) / *sruāp* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *sruāp* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ, V) / *sruāb* (BŠ, KL, MČ, PA) / *sròb* (BR, F, KČ, MM, PČ, SA, S, SB, SI, SM, SP, VM) / *sròp* (KA, MA, PR, ŠK, ŠLJ, ŠT); *střdnat* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *střdnat* (BŠ, ČI, F, H, KA, KČ, KL, KR, MA, MČ, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SI, SB, SM, SP, ŠK, ŠNJ, ŠT, V, VM) / *střdnit* (L) / *střdnet* (BR, ČR, MM, SA, SL, ŠLJ) / *střdnyt* (BS); *štřti* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *štřti* (PG) / *štřti* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MA, MČ, NU, PA, PR, R, RP, ŠK, ŠNJ, V) / *štřte* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ,

¹⁰⁵ U govoru Črnice pridjev 'crvljiv' glasi *pišiv*.

¹⁰⁶ U govoru Svetoga Martina, uz *črjiv*, u uporabi je i pridjev *pišjiv*.

ŠT, VM); *třt* (BŠ, F, KA, KČ, KL, L, PA, PČ, MČ, MM, S, SB, SL, SM, SP, ŠT, VM) / *třt* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *třt* (BR, BS, ČI, ČR, H, KR, MA, NU, PR, R, RP, SA, SI, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, V).

U ogleđima je govorima, također, zabilježeno nekoliko primjera: *Črčäk je pudöban skäkafcu*. (KŠ); *Ruābäc je unñ mīci tić* (D); *Prideju već sōčne zēj ku ne sua sōhe i trde (...)* (NU); *mōre prić u četrtäk* (KR); (...) *ēn je bių trdi Hrvät, a ēn trdi Talijän*. (ŠK).

Zabilježeno je i nekoliko odstupanja: *svrōp* u govoru Črnice; *črviv* i *čvrčäk* u govoru Nugle, Roča, Ročkoga Polja i Krasa, *črvij* u govoru Prodana te *crvij* u čakavskome govoru Vrhu.

U svim se govorima *v* gubi i na početku riječi u imenici 'kosa': *lāsī* (L) / *lāsę* (SL) / *lāsý* (BS) / *luāsī* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *luāsī* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *lōsī* (MA, PR, ŠK) / *lōsę* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM). Primjeri gubljenja konsonanta *v* navedeni su i u dosadašnjoj dijalektološkoj literaturi (v. Lisac 2009: 38). Kao primjeri ispadanja *v* ispred *r* u konsonantskoj skupini vrlo često navode se riječi *sraka* i *sekrva*, za koje je David Mandić u nekoliko radova iznio tvrdnju da tu nije riječ o gubljenju *v*, nego u prvom slučaju o naknadno umetnutom *v* u nekim govorima, a u potonjemu „o svojevrsnoj disimilaciji na daljinu pri čemu prvo *v* ispada“ (Mandić i Rusac 2013: 132).

2. 17. Oblici upitne i odnosne zamjenice 'koji'

Upitna i odnosna zamjenica u značenju 'koji' u gotovo svim bužetskim govorima glasi *katiēri* (-a, -o) / *katēri* (-a, -o) / *katēřę* (-a, -o). Iznimku predstavlja najjužniji govor Pagubica, u kojemu spomenuta zamjenica glasi *kujī* (-a, -o). G jednine muškoga roda glasi *katiēriga* / *katēriga* / *katēryga* / *katēřęga*, a u govoru Pagubica *kujęga*. Oblik *kateri* nastao je prema općeslavenskome obliku **k̑ter-* odnosno starohrvatskomu **kateri*, tako što se poluglas u „slabome“ položaju vokalizirao, čime je rasterećen početni slijed **kt-*. U čakavskome narječju spomenuti oblik karakterističan je samo za bužetski dijalekt. U kajkavskim se govorima pojavljuje u ponešto izmijenjenome obliku. Naime, u dijelu govora skupina **kt-* prelazi u *t* (*teri*), a drugome dijelu početni se okluziv zamijenjuje frikativom prema formuli *kt > ht > št*, čime nastaje oblik *šteri*. Na ta je dva načina rasterećen slijed okluziva (v. Lukežić 2012: 71).

Potvrde oblika u N jednine:

katiêri, katiêra, katiêru (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *katiêri, katêra, katiêro* (BŠ, ČI, H, KR, KL, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *katèri, katèra, katèro* (L, MA, PR, ŠK) / *katèrë, katèra, katèro* (ČR) / *katèrë, katèra, katèro* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *katèry, katèra, katèry* (BS); *kujì, kujà, kujò* (PG).

Potvrde oblika u G jednine:

katiêriga (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *katiêriga* (BŠ, ČI, H, KR, KL, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *katiêriga* (L, MA, PR, ŠK) / *katèrëga* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *katèryga* (BS); *kujèga* (PG).

Iz ogleđa govora ekscerpirani su sljedeći primjeri: *Kujè krùšve su zrèle?* (PG); (...) *na hrbàti sua imèli sìta katiêra sua stàvili na kakòva dàska ili takò kaj.* (O); *Nusiv je svèta knìga katiêra je bilà sturenà ne ruàki.* (R); *Dòlyka imamu èn vinògrad u katièrin je mačkalèta nuàtri* (...) (PA); (...) *pu sèh pusàdah katière nòsimu sòbun trgat.* (PA); *Ku je u vase bilà kàka dikajina katèra ni se oženila na vrème* (...) (MA); *Kàt je umrla* (...) *ne znòn katèrë pòp je bìu.* (ŠT); (...) *nèkatère famèje sò jemèle oçè.* (SL); *Bilë sò kòñe i katèrë vù, ali dèlalò se s tovarë.* (SL).

2. 18. Zamjenica 'tko'

Upitna i odnosna zamjenica za značenje 'živo' glasi *ki, ka, ko, ki, ke, ka*. Ti oblici pokrivaju značenje 'tko', dok se za značenje 'koji' u glavnini dijalekta rabi leksem 'kateri', kako je i opisano u prethodnome poglavlju. Neodređene zamjenice složene od zamjenice *ki* glase:

- *nèki / nèki / nèki* koji odgovaraju standardnojezičnim oblicima 'netko' i 'neki'
- *nìki* ovjeren je u govoru Pagubica, a odgovara standardnojezičnome obliku 'nitko', dok se u ostalim govorima u tom značenju pojavljuju oblici *nubèn / nõbèn*
- *sàki / sàki / sàkë* koji odgovaraju standardnojezičnim oblicima 'svatko' i 'svaki'
- oblici *bìloki / bìloki / bìlokë / diki / dëki / kàki / kàkë / kigòt / kigòt* pokrivaju značenje 'pokoji' i 'tkogod'

Oblike *diki* i *noben* potvrdila je i Iva Lukežić u članku o odnosno-upitnim i neodređenim zamjenicama za značenja 'neživo' i 'živo' (v. Lukežić 2001: 25).

Potvrde oblika iz ogleđa govora:

- za značenje 'tko' i 'koji (-a, -e)': *Ku je kî imè kakòviga fràjara* (PG); *Je bilà jenà z Ròviña kà je tò pukuāzàla.* (PG); *ānke pedesiēt kî je bì jàçi za huđit* (DV); *Sua se*

puzdrävili sa sèmi kî ih je dučäka. (O); undä se duguvurîmu kaj ce kî bit za të mäčkare. (O); të starëje žiënse sua bilè kiè sua nan pumògle (RA); Ružić ima èn pusièban guštu, ali kiga pjaži za jës (...) (NU); zëmja hranila fameje kè su imèle uni bôt čòda utruki. (ŠNJ); Kî ce znät sà tà jìmena? (V); (...) tuàku nàs je bilò ènu dèset-dvanàjs kî smo pumàlun šli prema vinògrade. (PA); Mì smò se bravòlili èn preť drògin kî ce vèc. (MA); Onì kî je biu poli invàžo je vājka mōraū pāzit da je invàžo vājka poli onèn ubjakè. (MA); Se grè h mōši kî mōre. (MA); Kî nan je oťèu prnès? (ŠK); Bārba kî mi je hitiū cā pūpe je biu ž nìn. (ŠK); Tèta, kà je bilà ožèhena za nigòviga bròta. (ŠK); Svèta Marija Mòla šetembra, kà je ne òson (...) (PR); onà barèta kà je za sođòte. (PR); Jòde kî sò dèlale za nìh sò se klìcale kolòne. (ŠT); Za Vèle Vazèn i onè kî pride za òsom dòn. (ŠT); Kî je takniū rìga, je māraū pòc na nòvo. (ŠT); Je pasāu poli nàs fjòcò kî je bivāu u drùge vasè. (SA); Ma kî mi je zèu tò ròbo cā es të mize? (BR); Kāt je prišla mùha kà se vrtèla ukùlen, onà je pòla nòter. (BR); Ujùtro je imèlo bit narèženò pršùt za sošède kî sò pršlè pòmòc držāt pròsca. (BR)

- za značenje 'netko' i 'neki (-a, -o)': *nèki su premògli, pa su pruntàli málu bòji ubèt. (PG); Smo huđili nèkih šiès ūr s tuvārun. (DV); I pòci smo sàki šli dòma, smo si pòbrli svujè: nèki ròba, nèki za cìgane, nèki za špacakamìne. (O); Já ga se spāmetin kî je vājik imèv nèke karamèle sòbun. (ŠNJ); Nèke sua bilè nabròšene, nèke sua bilè tuape (...) (PA); (...) nèki kàka britvica (...) (PA); Ku ga je nèki pògodìu, òn je najprvo māraū zdinat invàžo. (MA); Smò igrèvale tòmboła i škrìle na nèken lončìce, na nèke škòtole ot pātene. (F); Nèke smò stāròs dočòkale. (ŠT)*
- za značenje 'svatko' i 'svaki (-a, -o)': *A jednabòt sua imèli sàki svujè mäčkare. (O); Nì se tò dèlalu sàki duān. (KO); Zieli smo brentìce, sàki svujè škuàre. (PA); Sàke bòt je šù oçà u Trš i prnèsò narānce, limòne, kî je òn zasližìu. (ŠT)*
- za značenje 'pokoji' i 'tkogod': *(...) u dikàki kunòbi kaj nì bilò dòma. (DV); sāt sì skùp kigòt ce pòc. (O); Dikì stāviju ànka jàbuka. (NU); (...) tèšku je pròdav kigot je imèv (...) (ŠNJ); dikì je zìev škuàre ud trt, dikì je zìev škuàre za strìc, kuàku smo rivàli, kuàku smo mògli. (PA); Tà štajùn ud klubasic je finiv, ali māt je znàla nuàc u kàkin luncò dikàka klubasica. (PA); Ku je u vasè bilà kàka dikajìna katèra nì se oženila na vrème (...) (MA); Štracòde smò umèsele i ku je prišo dikì ot nòše fameje (BR); (...) dikì ànka u bròncìneh (...) (SA) (...)*

Zamjenica *ki* upotrebljava se i umjesto priloga i veznika te može imati funkciju konektora:

- u značenju 'zato što': *Nî bilò kàku danàs kî môraš platìt sàstav.* (KŠ); *Utukòn san síla bragèše ut mujìh kòtul, kî nî bilò s kèn kòpit.* (V); *Nîsmu imèli pùnu kàj dèlat kî nîsmu imèli kampàne.* (V); *Je bilò za pòc t'rgat, a màt je muàrala pòc u štuàla kî smo imèli muàliga tevčìca (...)* (PA); *Ønì sò paròli da plòčen kî sòn pròlila mlikò.* (ŠK); *Slàbo òbùte smò bìlè kî opàнке smò brzo na kràse pu òbjàkeh razbìle.* (SL)

2. 19. Odras skupina *jt* i *jd*

U prezentskoj osnovi glagola 'ići' (< *iti) na granici prefiksalnoga i korijenskoga morfema u svim se govorima buzetskoga dijalekta realizira skupina *jd*, dok je u infinitivima 'naći', 'poći', 'snaći', 'obaći' i 'pobjeći' konsonantska skupina *jt* jotovanjem prešla u *ć* (*jt* > *tj* > *ć*). Iznimka je glagol *pòc* koji u konjugaciji u prezentu ima oblike izvedene od osnove *grest: *grièn, grièš / grièš, griè, grièmu, griète, grièju* / (G, PG) / *grièn, grièš, griè, grièmu, griète, grièja* (D, DV, KO, KŠ, O, RA, RB) / *grièn, grièš, griè, grièmu, griète, grièja* (BŠ, MČ, PA) / *grièn, grièš, griè, grièmu, griète, grièja* (V) / *grièn, grièš, griè, grièmu, griète, grièju* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *grèn, grèš, grè, grèmo, grète, grèjo* (F, KČ, MM, PČ, S, SB, SM, SP, VM) / *grèn, grèš, grè, grèmo, grète, grèjo* (PR) / *grèn, grèš, grè, grèmo, grète, grèjo* (L, MA, ŠK) / *grèn, grèš, grè, grèmo, grèste, grèjo* (ČR) / *grèn, grèš, grè, grèmo, grèste, grèjo* (BR, SA, ŠLJ) / *grèn, grèš, grè, grèmu, grèste, grèju* (BS) / *grèn, grèš, grè, grèmo, grèste, grèjo* (SL).

Potvrde oblika:

- a) infinitivi glagola 'naći', 'poći', 'snaći', 'obaći' i 'pobjeći'

nàc (BS, L, SL) / *nuàc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *nuàc* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *nòc* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *pòc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *pòc* (BS, BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *pòc* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *snàc* (BS, L, SL) / *snuàc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *snuàc* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *snòc* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *obàc* (L) / *ubàc* (BS) / *ubuàc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *ubuàc* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *òbàc* (SL) / *òbòc* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *ùc* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *ùc* (H, KR, ŠNJ) / *ovòc* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, SA, SI, SM, ŠLJ, ŠT, VM) / *ovùc* (SL) / *vùc* (BS) / *vùc* (L) / *vòc* (BŠ,

ČI, KL, MA, MČ, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SB, SP, ŠK, V). Upitnikom je ispitan i glagol 'doći', no on u svim govorima glasi *prîc*¹⁰⁷ (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *prîc* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SI, SB, SL, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM).

b) u prezentskim oblicima glagola 'naći', 'poći', 'snaći', 'obaći' i 'pobjeći'

nâjden (L) / *nâjden* (BS, SL) / *nuâjden* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *nuâjden* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *nôjden* (MA, ŠK) / *nôjden* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *pôjden* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *pôjden* (BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *pôjden* (BS) / *pôjden* (MA, ŠK) / *pôjden* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM); *snâjden* (L) / *snâjden* (BS, SL) / *snuâjden* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *snuâjden* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *snôjden* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *snôjden* (MA, ŠK); *ubuâjden* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *ubuâjden* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *obâjden* (L) / *obâjden* (SL) / *obôjden* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, PČ, PR, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *obôjden* (MA, ŠK) / *ubâjden* (BS); *ûjden* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *ûjden* (H, KR, ŠNJ) / *ovôjden* (BR, ČR, F, KA, KČ, MM, SA, SI, SM, ŠLJ, ŠT, VM) / *vûjden* (BS) / *ovûjden* (SL) / *vûjden* (L) *vôjden* (BŠ, ČI, KL, MA, MČ, NU, PA, R, RP, ŠK, V) / *vôjden* (PČ, PR, S, SB, SP).

Iz oglada govorā ekscerpirani su sljedeći primjeri: (...) *se je môralu nuâc da je dŕvu dũplu* (...) (DV); *Vâjk san môra pôt š nuâ* (...) (DV); *Kât smo imëli dikâmu za pôt, smo se klîcali* (...) (RA); *Tò se umakinâlu i vâjk se môralu nuâc çüda juđi* (...) (KO); *Je bilò za pôt trgat, a màt je muàrala pôt u štuàla* (...) (PA); (...) *mâma je mârala vèc bôti pôt u Tr's nèš nikâj prodât.* (MA); *Anka šandâle za pôt u plës.* (PR); *Ki je taknių riga, je mârâu pôt na nõvõ.* (ŠT); *I smõ čakalë vûro za pôt navècer* (...) (SL); *Tâmu se nuâjdemu sî skûp i undâ se duguvurîmu kâj ce kê bit za tè mäckare.* (O); *Qondâ si sâki nõjde èn ubjõk.* (MA); *Ku ti nõjdejo pòšta, çèjo ubit màme i çâce i çèjo zgorèt çèle Vidâce.* (ŠK).

2. 20. Odras starojezične zamjenice *vās*

Praslavenska skupina *vbsb u osnovi neodređene zamjenice, nakon gubitka jerova, metatezom je prešla u *sv-* da bi se izbjegla realizacija atipične konsonantske skupine *vs-*. Pavle Ivić ovu promjenu svrstava u 14. stoljeće, „mada su najraniji primjeri (...) zabeleženi

¹⁰⁷ Takav je oblik nastao analogijom prema glagolima s nastavkom *-ci*: *naći*, *ući*.

već u XIII. v“ (Brozović i Ivić 1988: 12). Takav je odraz karakterističan za štokavsko narječje u cjelini te za mnoge govore čakavskoga narječja. Također, u mnogim je čakavskim govorima nakon spomenute metateze došlo i do redukcije konsonanta *v*. U govorima bužetskoga dijalekta iznimku predstavlja slumski govor, u kojemu se u oblicima spomenute zamjenice nije provela metateza, nego je sačuvano staro stanje. Uz to, početni *v* prešao je u *u*, kao i u slovenskome jeziku, a onda u *o*, a rezultat je *os̩*. Rezultat takva su razvoja ovi oblici ekscerpirani iz ogleda govorā: *S̩ā tā rōdbina je pr̩išla ne svāte i takō*. (PG); *Ōn je ut s̩ākiga mālu n̩esa dōli (...)* (PG); *S̩ēga je bilō*. (DV); *Prudavāli smo v̩nō, grōjzi i pr̩ěskve, smōkve, kr̩ēke – s̩ē k̩āj se je duālu prudāt*. (DV); *Sedavnājs duān s̩āki duān (...)* (DV); *I pōci smo s̩āki šli dōma*. (O); *Danās s̩ē se j̩ēnu mālu gambijālu*. (O); *Tāmu se nuājdemu s̩i skūp*. (O); (...) *smo pumōgli s̩ē k̩āj sua nās nevādili d̩elat*. (RA); (...) *im̩eli smo s̩āka ned̩ēja dōsta vr̩ēmena*. (RA); *Ut s̩ēh kr̩āji sua pr̩išli i kantāli*. (RA); *S̩i sua uživāli i s̩i sua pliēsāli i kantāli*. (RA); *I tō smo saml̩eli s̩ē skūpa za s̩ēmi s̩ēmulami*. (KO); *Sua bilē s̩ē lipu slōžene i s̩ē se je lipu spl̩elu*. (KR); *Ma nisan s̩āmu jā pl̩ela, n̩egu s̩i p̩uli hiše*. (KR); *Tū je mōralu bit s̩āka ned̩ēja*. (V); *Ki će znāt s̩ā tā j̩imena?* (V); *Prišl̩e sua nan pumōc ud s̩ēh kr̩āji s̩ā parentā*. (PA); (...) *ma fōrši će bit dikāj senāku*. (PA); *Ōbēt smō pomōgli s̩i dikāj pr̩ontāt*. (MA); *Ōndā si s̩āki n̩j̩de ēn ubjōk*. (MA); *S̩āka V̩ilija je tōko na Buzēšćini*. (PR); *Mōraš bit rōjena za s̩āka stvōr*. (PR); *S̩ē je zapōšćeno*. (PR); *Ni m̩ugō s̩ē edōn*. (VM); *Met s̩ākega otrōkā je bila dvō l̩eta rāzlike*. (ŠT); *Sō bele s̩ōše s̩āko l̩eto dibōto*. (ŠT); *Prišo je dōma i mi smō bel̩i lōčn̩e kr̩ōha, ma i s̩ēga*. (ŠT); *Sen̩ko smō bilē veselē*. (...) *pō s̩ēh vasāh pret hišo u kōrt̩e kōhale (...)* (SA); *S̩ā je grāncēda, žūta, p̩una tōrm*. (SA); *S̩ē sō se pr̩šale ma k̩āj je bilō p̩oli nās̩eh s̩osēde*. (SA); *I s̩ē smō bilē kont̩ente*. (BR); *Kākō tū da sō nās̩e na os̩ē tū vājka mučāl̩e?* (SL); *Zatū n̩en s̩āko l̩eto z cv̩ētjen rōde i za čaj n̩s p̩onōde*. (SL); *Os̩ē mi u Sl̩ūm̩e jāko štimāmō nās̩o lipō, v̩elo, starō lipō*. (SL).

„Rezultat je te zamjenice u sjevernočakavskim sustavima rezultat dviju jezičnih zakonitosti: oblik Njd. i Ajd. muškoga roda rezultat je vokalizacije poluglasa u 'jakomu' i redukcije u 'slabomu' položaju (...) U ostalim je oblicima jednine i množine, po istoj toj zakonitosti poluglas u 'slabomu' položaju reduciran, nakon čega je slijedila redukcija i sonanta koji se našao na početku nove istosložne suglasničke skupine, atipične sa stajališta distribucije konsonanta unutar sloga (...)“ (Lukežić 1996b: 110). Oblik te se zamjenice nalazi i u nazivu blagdana *Sisvieti / Sisveti* te u istoimenomu ojkonomu na Bužeštini.

2. 21. Prijedlog i prefiks 'iz' i prijedlog 's/sa'

U svim govorima ovoga dijalekta u prefiksu u značenju 'iz' dolazi do redukcije početnoga vokala, a takav je oblik karakterističan za govore sjevernočakavskoga areala. Što

se tiče istoga prijedloga, u svim središnjim, zapadnim, sjeverozapadnim i sjevernim govorima, početni se vokal ne reducira, već glasi *iz* / *ɛz*, a u južnim, jugozapadnim i jugoistočnim i istočnim *z*. Njegov je polazni oblik *z*, a inačice *s* i *š* / *ś*, čija realizacija ovisi o fonološkoj okolini. Naime, ispred svih zvučnih i neutralnih konsonanata i ispred vokala pojavljuje se neizmijenjeni lik *z*, a ispred bezvučnih konsonanata (osim *š*) jednači se po zvučnosti, pa se ostvaruje kao *s*. Samo se ispred palatala *ń* i *š* ostvaruje prijedlog *š*, što dokazuju primjeri *ėš ńe*; *iš Škrbine*, *ėš škòle*. Što se tiče prijedloga 's/sa', samo u sjeverozapadnim govorima glasi *ɛz* / *ɛs*, a u svim drugima *z* / *s*.

Primjeri prijedloga u značenju 'iz'¹⁰⁸:

- a) ispred zvučnih i neutralnih konsonanata: *ɛz Baràke* (F), *ɛz Barùšići* (BS), *z Dragùcske Vàle* (DV), *iz gròda* (ŠK), *ɛz lãrgęga* (SL), *iz Mlòna* (ŠK), *z Ròča* (R), *z Ròviña* (PG)
- b) ispred bezvučnih suglasnika: *is Còna* (ŠK), *ɛs Koprà* (BR), *s kunòbe* (D), *ɛs pãše* (SL), *s Pãzina* (KŠ), *s Puliê* (PG), *ɛs Sãleža* (BS), *ɛs Slüma* (SL), *ɛs tè mize* (BR), *ɛs Trstà* (ŠT), *ɛz kròga* (ŠT), *s stuàriga* (V)
- c) ispred vokala: *ɛz armulina* (BR), *z ùja* (PG)

Primjeri prefiksa u značenju 'iz': *spéc* (PA), *spléla* (KR), *spoda* (MA), *spòhat* (BR); *zbédilę* (SL), *zbrãlę* (SL), *zblańàt* (RB), *zbràt* (BR), *zbròli* (MA), *zdėhnyt* (BS), *zgoręt* (ŠK), *zgreblę* (PR), *zmlęli* (PA), *zmęša* (PR), *znět* 'izvaditi' (BS), *zręze* (NU), *zriban* (PR), *zòralu* (KO).

Za prijedlog u značenju 's/sa' vrijede ista fonološka pravila kao za prijedlog *iz*, a primjeri su sljedeći:

- a) ispred zvučnih i neutralnih konsonanata: *z bòčvami* (PA), *z blàgøn* (SL), *ɛz brėkøn* (BR), *z brėntamę* (VM), *ɛz gølòbon* (ŠLJ), *z guštøn* (SL), *z jòje* (ŠT), *z jòho* (PR), *z lancunôn* (PG), *z màkinun* (PG), *z màslinovin òjin* (PR), *z mašino* (MA), *ɛz mětłø* (SA), *z mlikøn* (ŠK), *z mølėtami* (PR), *z narànčun* (BS), *z nugàmi* (DV), *z ribamy* (BS), *z rùžami* (PR), *z vetùrami* (PG), *z vuli* (V), *z vòzi* (KO), *z vrėlin mlikøn* (NU), *z zvònima* (O)
- b) ispred bezvučnih konsonanata: *s cvětjen* (SL), *s komunìsti* (V), *s kràvami* (V), *s kvàsun* (NU), *s kurumáčun* (PA), *s pakjunarôn* (KO), *ɛs plecòn* (BR), *s pòpøn* (SL), *s pùpami* (ŠK), *ɛs slòmø* (BR), *s smrėkvøn* (ŠT), *s tẽn* (KR), *ɛs tò košćò* (SA), *s tuvàrun* (DV)
- c) ispred vokala: *z ìstin* (KO); *z ócën* (SL); *z òjen* (PR); *z ùjen* (PG); *z urėhi* (NU)

¹⁰⁸ Primjere za ovu jezičnu značajku jednim smo dijelom dobili naknadnim ispitivanjem jer ih nije bilo dovoljno zabilježeno u transkribiranome materijalu.

Prijedlozi *iz* i *s/sa* u reduciranome obliku susreću se i u kajkavskim govorima, pa tu jezičnu crtu ubrajamo u alteritete.

2. 22. Morfonološke alternacije

2. 22. 1. Analoška palatalizacija

Analoška palatalizacija odlika je sjevernočakavskih govora, a provodi se u 3. 1. množine prezenta te u imperativu glagola čija osnova završava velarom. Ova je morfonološka alternacija sporadična jer se u ni jednome govoru ne pojavljuje sustavno, već samo u pojedinim primjerima. Ne provodi se samo u govorima Pagubica i Vrha, što je i očekivano jer su ti govori čakavski.

Rezultati istraživanja pokazali su da se provodi u 3. 1. množine prezenta u svim govorima, osim spomenutih Pagubica i Vrha, dok se u imperativu provodi sporadično. Ispitani su sljedeći glagoli: 'reci', 'posijeci', 'posijecite', 'istuci', 'ispecite', 'peku' i 'vuku'. U glagolu 'reci' analoška se palatalizacija provodi samo u govorima Draguča, Škrinjara, Škrbine i Bresta; u glagolima 'posijeci' i 'posijecite' u govorima Draguča, Krasa, Škrinjara, Škrbine, Veloga Mluna, svih sjeverozapadnih govora (Štrped, Kajini, Črnica, Salež, Baredine i Škuljari) i Lanišća, a u glagolu 'ispecite' u govorima Draguča, Krasa, Škrinjara, Škrbine, Maloga Mluna, Pračane, Črnice i Bresta.

Potvrde oblika:

reči (D) / *reći* (ŠNJ) / *rečë* (ŠK) / *rěcy* (BS); *pusiči* (D) / *pusiči* (KR, ŠNJ) / *posyčë* (L) / *posičë* (ŠK, VM) / *posëčë* (BR, ČR, KA, ŠT, SA, ŠLJ) / *pusyči* (L) / *pusëčy* (BS); *pusičite* (D) / *pusičite* (KR, ŠNJ) / *pusëčyte* (BS) / *posičëte* (ŠK, VM) / *posëčëte* (BR, ČR, KA, ŠT, SA, ŠLJ) / *posyčite* (L); *spečite* (D) / *spečite* (KR, ŠK, ŠNJ) / *spečite* (ČR, MM, PČ) / *spëčyte* (BS); *pečëja* (BŠ, D, DV, KL, KŠ, MČ, O, PA) / *pečëjo* (L, MA, ŠK) / *pečëjo* (ČR, PR) / *pečëju* (ČI, G, H, KO, KR, NU, R, RA, RB, RP, ŠNJ) / *pečëju* (BS) / *pečëjo* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SI, SM, ŠLJ, ŠT, VM); *vučëja* (BŠ, D, DV, KL, KŠ, MČ, O, PA) / *vučëjo* (L, MA, ŠK) / *vučëjo* (ČR, PR) / *vučëju* (ČI, G, H, KO, KR, NU, R, RA, RB, RP, ŠNJ) / *vučëju* (BS) / *vučëjo* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SI, SM, ŠLJ, ŠT, VM).

2. 22. 2. Izostavljanje sibilizacije

Za čakavsko je narječje karakteristično izostavljanje sibilizacije, što je potvrđeno i u svim buzetskim govorima: *Unò su Bezjåki.* (G); *brëge* (KA); *bùbrigi* (L) / *bùbrëge* (ČR, SM); *grëhe* (ČR, SM); *Mi rečëmo kamîni, a unì ðimlåki.* (RA); *Kûki sua mu bõlani.* (O); *dogõtke*

(SL); *Njihuva famèja sua zatřli vèli dûgi.* (D); *lèšnáke* (ČR, SM); *Danàs bì sì rät bìt mièdigi.* (KO); *ne nogè* (SM); *oblòke* (F) / *oblòke* (ČR); *orèhe* (ČR, SM); *Tù so bìle naše počètki.* (SL); *potòkè* (SM) / *potòke* (ČR); *Ñigövi rädniki su dubři.* (PG); *Nòter so bìle rädneke.* (VM); *Unò sua rògi za pôc u mäčkare.* (RB); *Pole kòkòš znòjo se nòc pòhe.* (S); *ne rokè* (F); *sèromòhe* (ČR, SM); *Tù so kòko nèke špòge.* (ŠLJ); *unòke* (ČR, SM); *u vòjske* (ČR, SM); *vràge* (ČR, SM) / *vràgy* (BS); *Mì smo vršnáki* (RB); *Na Cìcarija znòjo priè vùke.* (F); *Me bulija bubřigi* (D); *Jedanbòt sua bìli zastànki (...)* (O); *Sì Bògi ga mùčija.* (DV); *uròki* (DV).

Dokidanje sibilizacije kao morfonološke kategorije pojavljuje se i u govorima kajkavskoga i štokavskoga narječja. Nastala je u praslavenskome jeziku, a naziva se i drugom palatalizacijom velara. Ona je posljedica monoftongacije diftonga jer tom promjenom nastaju skupine „koje narušavaju slogovnu harmoniju jer se u njima velarni suglasnik nalazi ispred prednjeg samoglasnika, a to praslavenski jezik nije podnosio. Ta je suprotnost uklonjena palataliziranjem velarnih suglasnika“ (Mihaljević 2002: 157). Milan Mihaljević zaključuje da je druga palatalizacija mlađa od prve jer je vezana, kao što je već spomenuto, uz monoftongaciju diftonga *ai* koja mora biti mlađa od prve palatalizacije. „Druga je palatalizacija po svemu sudeći započela odmah iza monoftongacije (gotovo istodobno s njom), a to znači oko 100 godina po završetku prve palatalizacije. Stoga Arnošt Lamprecht vjerojatno ima pravo kad kaže da je bila provedena između 575 – 650. g.“ (Mihaljević 2002: 162).

2. 22. 3. Afereza

Afereza ili **gubljenje početnoga nenaglašenoga vokala** zabilježeno je u svim govorima u toponimima Amerika, Italija, u imenicama 'elektrika' i 'utorak', u većini govora u prijedlogu i prefiksu 'iz', a samo u pojedinim govorima u primjeru 'utroba'. Primjere Merika i Talija u knjizi *Govori općine Marčana* tumače Lina Pliško i David Mandić. Naime, budući da je riječ o tuđicama, „nije jasno je li tu riječ o glasovnoj promjeni ili su te riječi naprosto preuzete kao takve“ (Pliško i Mandić 2019: 61).

Potvrde oblika:

Mèrika (PG) / *Mèrika* (BS, L, MA, ŠK) / *Mèrika* (BR, BŠ, ČI, F, H, KA, KČ, KL, KR, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SB, SA, SI, SM, SP, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM) / *Mèrika* (D, DV, G, KO, KŠ, O, RA, RB) / *Mèrika* (ČR); *lètrika* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *lètrika* (BR, BS, BŠ, ČI, ČR, F, H, KA, KČ, KL, KR, L, MA, MČ, MM, NU, PA, PČ, PR, R, RP, S, SA, SB, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠNJ, ŠT, V, VM); *Tàlija* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG,

RA, RB) / *Tàlija* (BS, BŠ, ČI, H, KL, KR, L, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *Tòlija* (BR, ČR, F, KA, KČ, MA, MM, PČ, PR, S, SB, SA, SI, SM, SP, ŠK, ŠLJ, ŠT, VM); *tòryk* (BS) / *toràk* (SI, ŠK) / *torèk* (MA) / *torèk* (F, KA, KČ, PR, SM, ŠT) / *toròk* (L) / *toròk* (BR, ČR, MM, PČ, S, SA, SB, SP, ŠLJ, VM) / *turàk* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *turàk* (ČI, H, KR, NU, R, RP, ŠNJ) / *turèk* (BŠ, KL, MČ, PA, V); *tròba* (KR) / *tròba* (PR, SI, SM, ŠK, ŠT).

Ispitane su i imenice 'ognjište' i 'opanak' jer nam jezično iskustvo govori da se u nekim istarskim govorima reducira početno *o*, no to ne vrijedi i za govore buzetskoga dijalekta.

2. 22. 4. Obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata

U mnogim se govorima ovoga dijalekta, kao i u slovenskim, kajkavskim i brojnim sjevernočakavskim, zvučni konsonanti na kraju riječi obezvučuju, o čemu svjedoče mnogobrojni primjeri: *Blòš* (BR), *bòp* (PČ), *B̀rgat* (ojkonim), *bròt* (DV), *Čiritèš* (toponim), *dàš* (MA), *gàt* 'poskok' (SI), *golòp* (PR), *gròt* 'grad', (ŠK), *gròp* (BR), *Hrip* (toponim), *jièš* (DV, KO), *kamiš* 'svećenička duga bijela haljina' (H), *kàt* 'kada' (PG), *kigòt* (O), *kriš* (ŠT), *lèt* (BS, SI), *medvèt* (RA), *mèt* 'med' (BS); *mèt* 'između' (ŠT), *mòš* (MM), *mràs* (BS, NU), *nuâprit* (RA), *nèmlat* 'proljeće' (H), *nòzet* (PR), *nòš* (G), *nìkat* (PG), *òbràs* (BR), *palòt* 'močvara' (KR, ŠNJ), *pelòt* (ŠK), *pògrop* (ŠK), *pràh* 'prag' (RP), *ràt* 'rado' (D), *ròp* (V), *smròt* (SA), *sruàp* (R), *sošèt* (MA), *ubèt* (PG), *velùt* 'baršun' (PG), *vòs* (MA), *zahòt* 'zalaz Sunca' (H), *zòp* (SI), *želàt* 'žir' (KL) i drugi. Iznimku čine govori Paladina, Svetoga Martina i Veloga Mluna, u kojima se obezvučenje ne provodi. Također, u svim govorima završni okluziv *-g* prelazi u frikativ *-x*: *Bòx* (PG), *brièx* (RB), *dùx* 'dugačak' (O), *kròx* (< krog) 'stijena', *snìx* (NU), *špòx* (SM), *vràx* (G). O prijelazu *g* u *x* pisao je i Dalibor Brozović kao jednoj od najvažnijih crta specifičnih za sjeverozapad, a pojavljuje se u dijelovima Istre i kvarnerskoga otočja. Također, Vida Barac-Grum ju je zabilježila u svim kajkavskim gorskokotarskim idiomima (v. Barac-Grum 1993: 168).

2. 22. 5. Prijelaz *v* u *f*

U većini južnih govora, osim u Račicama i Račičkome Brijegu, aproksimant *v* mijenja se u šumnik *f* na dočetu riječi i ispred bezvučnih konsonanata. Dakle, *v*, iako je sonant, podložan je obezvučivanju. Taj je prijelaz zajednička značajka ove skupine govora i susjednoga ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja u pazinskome arealu, gdje se ta zamjena dosljedno provodi, što potvrđuje Silvana Vranić u knjizi *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi* (v. Vranić 2005: 342). Takvo je obezvučivanje vrsta fonetske neutralizacije jer na kraju riječi (i ispred bezvučnih šumnika) zbog njega nema fonetske razlike između fonema *f* i *v*.

Potvrde oblika:

- a) na dočetu riječi: *biëf, blësaf, bukàf, bulezlîf, cîf, cëlaf, debëf* (PG) / *debëf* (D, DV, G, KO, KŠ, O), *fačûf* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *facûf* (PG), *feruâf, göf, kanuâf, kaštëf* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *kaštëf* (PG), *kîsef, kutâf, mižûf* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *mižûf* (PG), *pakâf, pažûf* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *pažûf* (PG); *pëpef* (D, DV, KO, KŠ, O) / *pöpef* (G, PG), *pustöf, süf, šlütaf* (D, DV, G, KO, KŠ, O) / *šlütaf* (PG), *tëpaf* (PG) / *tëpaf* (G), *vësef* (PG) / *vësef* (D, DV, G, KO, KŠ, O), *vöf*
- b) ispred bezvučnih konsonanata: *Dübrafka, dufcà, kufcà, mëfta* (PG) / *mëfta* (D, DV, G, KO, KŠ, O), *Släfko, tefcà, ufcà*

Zabilježena je samo jedna iznimka: riječ je o imenici *sufduât* 'vojnîk', u kojoj *v* prelazi u *f* ispred zvučnoga konsonanata.

Promjena *v* u *f* ovjerena je i u mnogim gorskotarskim govorima (v. Barac-Grum 1993: 163).

2. 23. Osobna muška imena i hipokoristici koji završavaju na -o i -e

Za sve je govore ovoga dijalekta karakteristična sklonidba muških imena koja završavaju na -o i -e prema staroj konsonantskoj promjeni *t*-osnova, što se očituje u proširenoj osnovi u kosim padežima. U takvu su sklonidbu uključena uglavnom dvosložna imena te samo neka višesložna (tipa Romano, Marino, Silvano). U takvim se imenima umeće *t*¹⁰⁹ između osnove i nastavka: Branketa, Dineta, Darketa, Drageta, Marketa, Marineta, Mateta, Neleta, Pineta, Romaneta, Silvaneta, Viteta. Na isti se način tvore posvojni pridjevi izvedeni iz tih imena: *Bränketova ženà* (PG), *Marinetov sošet* (ŠT), *ne Šilvānetovin parcèle smo dëlali pîr.* (DV), *Vitetova nevësta je bilà vëla dëlavica.* (ČR); *Ti kliči Jözeta.* (L). Takva je sklonidba karakteristična i za sjevernočakavski i srednjočakavski dijalekt u Istri, a ne poznaje ju jugozapadni istarski. Prema toj se sklonidbi sklanjaju se i neke opće imenice, npr. *barba, nono*: *Grën bārbete* (F); *Bën reklà za mojëga nōneta* (...) (ŠK).

2. 24. Dočetak infinitiva

Infinitiv je glagolski oblik koji ne iskazuje glagolske kategorije vremena, načina, osobe i broja. Tvori se od infinitivne osnove kojoj se dodaju nastavci -*t* i -*ć*. To je tzv. krnji infinitiv tipičan za većinu čakavskih govora, pa tako i za sve buzetske. Što se tiče govora u Istri, za jugozapadni je istarski dijalekt karakterističan neokrnjeni oblik, dok su u svima

¹⁰⁹ „Proširak /t/ u osnovama kosih padeža model je koji je u ishodišnome jeziku bio svojstven suglasničkim t-osnovama srednjega roda, što su tijekom jezične evolucije izgubile svoju morfološku posebnost, a trag im je ponegdje ostao u reliktima poput ovoga u hipokoristika muškoga roda“ (Lukežić 1998a: 108).

drugima u uporabi oblici bez završnoga *i*. Što se tiče podrijetla toga glagolskog oblika, u ishodišnome praslavenskom jeziku imao je nastavak *-ti*, a nastavak *-ći* pojavio se poslije kao rezultat jotacije skupina *-kti*, *-gti*, *-hti* i *-dti* (više u tome u Lukežić 1996b: 141. i Pliško i Mandić 2011: 61.). Uz infinitiv, u praslavenskome je jeziku postojao i supin koji je bio ograničen na glagole koji označavaju kretanje. „To se razlikovanje tijekom jezične povijesti izgubilo u čakavskom i štokavskom narječju, a zadržano je u kajkavskom“ (Lukežić 1996b: 141). Da se infinitiv u svim bužetskim govorima pojavljuje bez završnoga *-i* dokazuju mnogi primjeri ekscerpirani iz ogleđa govora: *cèkat* (PG), *ćapàt* (MA), *dèlat* (O), *dižgranàt* (PA), *gràbèet* (SL), *gunìt* (KR), *guvurìt* (O), *hìtat* (KO), *hudìt* (PG), *klèt* (SL), *klicat* (L), *kòlèdvat* (MA), *krġàt* (KO), *krujìt* (KR), *kòhat* (PA), *küpìt* (L), *lemtàt* (SA), *mlèt* (PA), *mòčìt* (F), *nemuàzat* (NU), *òbrìsat* (BR), *òzdròvèet* (F), *pasàt* (PG), *pàzìt* (MA), *pistìt* (ŠT), *platìt* (RA), *plòkat* (ŠK), *pliēsàt* (PG), *pođmitìt* (MA), *poğòđìt* (ŠT), *požabìt* (ŠT), *pròntàt* (MA), *prudàt* (DV), *pupìt* (PA), *rakamàt* (PR), *samlèt* (NU), *skupèt* 'iskopati' (BS), *spàmetit* (DV), *spàt* (PG), *stìskat* (VM), *sturìt* (PG), *sūšìt* (KO), *šližìt* (F), *šìt* (V), *trġat* (PA), *umlatìt* (KO), *upàrit* (NU), *uženìt* (PG), *vidyt* (L), *vrtèt* (VM), *zdñnat* (RA), *zgorèt* (ŠK), *zìdet* (SL), *žèt* (KO); *lèc* (SL), *nuàc* (DV), *òbùc* (MA), *pèc* (NU), *prìc* (DV), *pòc* (O), *pumòc* (KR), *rèc* (SL), *strić* (PA), *tèc* (SL).

2. 25. Oblici glagola *biti* za tvorbu kondicionala

Kondicional prvi (sadašnji) glagolski je oblik za izricanje pogodbenoga načina, a tvori se od posebnih oblika glagola *biti* za tvorbu kondicionala i glagolskoga pridjeva radnog koji se spreže. U čakavskome narječju oblici glagola *biti* za tvorbu spomenutoga glagolskog načina glase: *bin*, *biš*, *bi*, *bimo*, *bite* i *bi*. Ti su oblici općečakavska posebnost, pa ih ubrajamo u alijetete. To dokazuju ostali slavenski jezici i ostali ogranci hrvatskoga jezika koji su „tijekom jezične evolucije znatno izmijenili stare oblike u odnosu na ishodišno stanje“ (Lukežić 1998a: 41). U njima je sačuvana duboka starina, a njihovu posebnost ističu neki jezikoslovci, kao što su: Milan Moguš, Božidar Finka, Dalibor Brozović, Stjepan Vukušić, Iva Lukežić, Lina Pliško i dr. U prilog tome ide, npr., članak Dalibora Brozovića koji je oblike za tvorbu toga glagolskog oblika istaknuo kao najznačajniju morfološku crtu čakavskoga narječja, a Milan Moguš i Božidar Finka navode ih kao jedan od osam kriterija za izradbu karte čakavskoga narječja.

U bužetskim govorima spomenuti oblici glase ovako: *bìn*, *bìš* / *bìš*, *bì*, *bìmu*, *bìte*, *bìju* (D, DV, G, KO, KŠ, O, PG, RA, RB) / *bìn*, *bìš*, *bì*, *bìmu*, *bìte*, *bìju* (BŠ, ČI, H, KL, KR, MČ, NU, PA, R, RP, ŠNJ, V) / *bèn*, *bèš*, *bè*, *bèmo*, *bète*, *bèjo* (L, MA, ŠK) / *bèn*, *bèš*, *bè*, *bèmo*,

běte, bějo (PR) / *běn, běš, bẹ, bẹmo, bẹte, bějo* (BR, F, KA, KČ, MM, PČ, S, SA, SB, SI, SL, SM, SP, ŠLJ, ŠT, VM) / *běn, běš, bẹ, bẹmu, bẹte, běju* (BS) / *běn, běš, bẹ, bẹmo, bẹste, bějo* (ČR). Iz pregleda je vidljivo da je u govoru Črnice u 2. licu množine preuzet aoristni oblik. Navedeni oblici dokazuju pripadnost buzetskih govora čakavskomu narječju.

2. 26. Klasifikacija govora buzetskoga dijalekta čakavskoga narječja

Opisane fonološke i morfonološke značajke pokazale su da govori buzetskoga dijalekta ne čine jedinstvenu cjelinu, zbog čega postoji potreba za njihovim grupiranjem. Stoga, buzetski je dijalekt kao sustav klasificiran u sustave nižega dijalektološkog ranga – skupine govora. Pritom su uzeti u obzir oni klasifikacijski kriteriji po kojima se govori ovoga dijalekta najviše razlikuju. To su: odrazi nepostojanoga poluglasa, vokalni sustavi: inventar i distribucija, odrazi stražnjega nazala, odrazi jata, naglasni sustavi te odrazi završnoga *-l*. Iako je taj dijalekt izrazito izdiferenciran, neke su jezične crte zajedničke svim govorima. To su: zamjenica *kaj* u značenju 'što', koja se pojavljuje u različitim likovima; *va* na mjestu *və* u složenica u značenju 'uskoro', 'Uskrs', 'Uskrsni ponedjeljak' i 'uvijek'; *və* > $\emptyset$ u riječima u značenju 'jučer', 'unutra', 'ustati (se)' i 'uzeti'; izjednačavanje G i A jednine imenica ženskoga roda koje pripadaju naglasnomu tipu A; prijelaz *l* u vokal *u*, osim u nekoliko primjera ('Humljani', 'jabuka', 'sunce', 'suza') u pojedinim govorima; neocirkumfleks – duljenje naglašenoga vokala u *e*-prezentu i u određenim oblicima pridjeva tipa *stari* i *mali*; neprovođenje duljenja pred sonantom; umekšan izgovor konsonanata *ć* i *đ*, tipičan za čakavsko narječje; prijelaz skupine **dj* u *j*; čuvanje praslavenske skupine **čr*; prijelaz praslavenske i starohrvatske skupine **skj, stj* > *šč*; prijelaz praslavenske konsonantske skupine **zdj* u *žj* u deklinaciji imenice *daž / daš* (G jd. *dažja / dažja / dežla*); skupina **zdbj* (> starohrv. **zdej*) se metatizirala i jotirala u *jz* u imenici u značenju 'grožđe'; konsonantska skupina **tj* jotacijom je prešla u *t'*; prijelaz završnoga *-m* u *-n* sustavno u gramatičkim morfemima te u pojedinim primjerima u korijenskim morfemima; rotacizam u u prezentskoj osnovi glagola *moći* i *pomoći* te u priložima, u koje je bila integrirana stara čestica **že*; redukcija *v* ispred *r* u konsonantskoj skupini i slijedu sa slogotvorenim *r*; pojednostavnjivanje konsonantskih skupina u početnome, unutrašnjemu i završnome slogu; skupina *jd* u prezentskoj osnovi glagola 'ići' (< **iti*) te *ć* u infinitivnoj (*jt* > *tj* > *ć*); skupine *šk, šp* i *št* u primljenicama talijanskoga podrijetla; redukcija početnoga vokala u prefiksu 'iz'; provođenje analoške palatalizacije u 3. 1. mn. prezenta, osim u čakavskim govorima Pagubica i Vrha; izostanak sibilizacije kao morfonološke kategorije; sklonidba muških imena koja završavaju na *-o* i *-e* prema staroj konsonantskoj promjeni *t*-osnova; krnji infinitiv i posebni oblici

glagola 'biti' za tvorbu kondicionala. Budući da se navedene jezične značajke pojavljuju u svim govorima te da su mnoge i općečakavske, one nisu odabrane kao klasifikacijski kriterij.

Na fonetskome i fonološkome planu govori buzetskoga dijalekta najviše se razlikuju u vokalnome sustavu – u glasovnim realizacijama i distribuciji vokala. Na čitavome se području ostvaruju različiti vokali, od kojih su neki tipični samo za pojedine govore, pa se različitosti među govorima utvrđuju upravo na temelju njihova ostvaraja ili odsutnosti. Primjerice, jedna od jezičnih razlikovnih značajki u vezi s kojom se govori ovoga dijalekta razilaze jesu različiti odrazi dugoga *e* i dugoga prednjega nazala ϵ – u jednome dijelu govora ta se dva glasa reflektiraju kao srednji *e*, a u drugome dijelu kao dvoglas *ie*. Slična je situacija s odrazom dugoga *a*, dugoga šva te dugoga stražnjeg nazala ϱ , a mogući su ostvaraji: dvoglas *ua*, otvoreni *o* (koji se bilježi znakom $\textcircled{o}$) te *a*. Jedan je od kriterija i promjena kratkoga *u* (osim onoga koji je nastao od slogotvornoga $\textcircled{u}$) u centralizirani glas *o* ($\textcircled{o}$), odnosno u tzv. mukli *u* ($\textcircled{u}$) u pojedinim govorima. Takva promjena karakterizira glavninu buzetskoga dijalekta, a atipična je za ostale dijalekte čakavskoga narječja, izuzevši pojedine rubne govore. Ta je jezična pojava utoliko posebno zanimljiva zato što visoki glasovi izrazito rijetko teže promjenama. Razlikovnim značajkama možemo pridružiti i promjenu *i* u otvoreni *y*, ali za razliku od *u*, ono se može ostvariti samo u nenaglašenome položaju.

Posebnost je buzetskoga dijalekta u odnosu na ostale čakavske dijalekte u tome što je jat zadržao fonološku individualnost, zbog čega ga Dalibor Brozović i određuje zasebnim dijalektom. Budući da se u svim govorima ostvaruje u kratkim naglašenim slogovima, dok je u dugima i nenaglašenim slogovima mogući drukčiji ostvaraj, ta je jezična značajka uzeta kao klasifikacijski kriterij za razvrstavanje govora u skupine.

Nezaobilazni je kriterij odraz stražnjega nazala ϱ u korijenskim morfemima, jer njegova zamjena nije jedinstvena, već se na njegovu mjestu pojavljuju čak četiri vokala: *u*, *o*, *a* i zatvoreni *o* ($\textcircled{o}$). Ono što buzetski dijalekt iznimnim čini jest zamjena ϱ s *a*. Budući da ni u jednome govoru zamjena stražnjega nazala nije jedinstvena, pri klasifikaciji je uzet u obzir temeljni odraz, i to u korijenskim morfemima. Razlog takvom pristupu jest to što je u gramatičkim morfemima odraz uvjetovan prozodijskim razlozima, odnosno (ne)naglašenošću sloga u kojemu se taj glas ostvaruje. Što se tiče tvorbenoga morfema *-n\varrho-* u glagolima II. vrste, odraz *a* pojavljuje se, primjerice, i u govorima drugih sustava kojima nije svojstven razvoj $\varrho > a$. Usto, prema tumačenjima nekih autora *-ni-* je u spomenutih glagola nastao od

kasnopraslavenskoga *-ny-, a ne od stražnjega nazala. Zbog navedenih razloga a i zbog različitih potvrđenih analogija, u obzir je uzet najčešći odraz koji ne ovisi o morfologiji.

Za glavninu je buzetskoga dijalekta karakterističan gubitak tonske i kvantitetske opozicije. Budući da govori na jugu dijalekta imaju opreku po dužinu, ovaj se dijalekt, što se tiče naglasnoga sustava, ponajprije može podijeliti na dva temeljna poddijalekta. Nadalje, veoma je važno čuvanje staroga mjesta naglasaka (u jednome dijelu govora), odnosno regresivno pomicanje (u drugome dijelu). Postoji, naime, mogućnost da se naglasak dosljedno pomiče s kratkoga otvorenoga završnoga sloga na kračinu te na prednaglasne duljine, a u slumskome je govoru zabilježeno i prenošenje sa završnoga zatvorenog sloga. Među kriterije koji se tiču naglasnoga sustava ubrojeno je i duljenje u nenaglašenome predzadnjemu slogu te progresivno pomicanje staroga kratkog cirkumfleksa jer su ove dvije važne značajke karakteristika mnogih govora. U sklopu naglasnoga sustava istražen je i neocirkumfleks, no on nije obuhvaćen u klasifikaciji jer je karakterističan za buzetski dijalekt u cjelini, što ga i čini dijelom sjeverozapadnih čakavskih govora.

Kao posljednji temeljni klasifikacijski kriterij uzeti su odrazi završnoga -l u trima kategorijama: na dočetu završnoga sloga u imeničkim riječi; na dočetu unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima te na dočetu završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine. Na njegovu se mjestu pojavljuju četiri odraza – *u, v, f, ø*, zbog čega je i tu jezičnu značajku potrebno uzeti u obzir pri razvrstavanju govora.

Nabrojene su jezične značajke argumentom za izdvajanje buzetskih govora u zaseban dijalekt čakavskoga narječja.

S obzirom na to da su rezultati istraživanja pokazali da mjesni govor Pagubica, koji graniči s čakavskim ekavskim govorima pazinskoga tipa, ima značajke rubnosti, kao pomoćni klasifikacijski kriteriji uzeti su: odraz prijedloga *vъ, zamjenica u značenju 'koji' te prijelaz *v* u *f* na kraju riječi i ispred bezvučnih konsonanata. Sve navedene jezične značajke opravdale su svrstavanje ovoga mjesnoga idioma u zasebnu govornu skupinu.

Na temelju navedenih klasifikacijskih kriterija, govori buzetskoga dijalekta mogu se podijeliti u sljedeće govorne skupine:

1. središnja govorna skupina
2. zapadna govorna skupina
3. sjeverozapadna govorna skupina

4. govor Sluma
5. govor Bresta
6. govor Lanišća
7. jugozapadna govorna skupina
8. jugoistočna govorna skupina
9. južna govorna skupina
10. govor Pagubica

Središnja govorna skupina

Govori središnje skupine ne čine kompaktnu cjelinu što se tiče odraza šva u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom – u nekima je odraz *e*, u drugima otvoreni *e* (ϵ), u trećima *a*, a u četvrtima dvostruki. Sve ostale značajke, koje su uvrštene u klasifikacijske kriterije, zajedničke su im.

S obzirom na navedene razlike, ova se govorna skupina može podijeliti na tri podskupine:

1. svetomartinska: čine ju govor naselja Sveti Martin i govori okolnih naselja: Franečići, Krbavčići
2. štrpedska: čine ju govori naselja Štrped i Kajini
3. svetoivansko-škrbinska: čine ju mjesni govori Svetoga Ivana i Škrbine
4. marinsko-prodanska: čine ju mjesni govori Marinci i Prodani.

U svetomartinskoj podskupini odraz nepostojanoga šva jest ϵ : *česèn, češěj, četrtèk, čòden, dòber, kòšej, kònec, kròtek, lòhet, mòker, oğèń, petèk, pisèk, pòndèjek, samèn, smèšen, tòrèk, udovèc, Vazèn, vèter, vrèden*.

U štrpedskoj podskupini odraz nepostojanoga šva jest *e*: *badèń, bèsen, bravìnec, česèn, češěj, četrtèk, čòden, dòber, gròber, kòšej, kònec, lòhet (KA) / lòket (ŠT), lònec, maček, nòket, očet, oğèń, opònek, papèr, petèk, pisèk, pòndèjek, pòten, prasèc, rabèc, samèn, smèšen, svetèc, telèc, tòrèk, trèzen, udovèc, Vazèn, vòzej, vèter, vrèden, žalòsen (KA)*.

U svetoivansko-škrbinskoj podskupini nepostojanoga šva jest *a*: *badàń, bravìnac, česàn (ŠK) / česàn (SI), češáj (ŠK) / češáj (SI), četrtàk, čòdan, dòbar, gràbar, kòšaj, kònac, kròtak, làgak, lòhat, lònac, mačák, mòkar, nòhat, oçat, oğàń, opànak, oçac, papàr, petàk, pòndèjak, pòtan, prasàc, rabàc, samàń, smèšan, staklò, svèkar (ŠK) / svekòr (SI), svetàc, tànak, telàc (ŠK) / telàc (SI), tòràk, trèzan, udovàc, Vazàn, vòzaj, vètar, vòsak, vrèdan, žalòsan (ŠK) / žalòsan (SI)*.

- U govoru Marinci i Prodani pojavljuje se dvostruki odraz: u Marincima *e* i *a*, a u Prodanim *ε* i *a*. To dokazuju sljedeći primjeri:

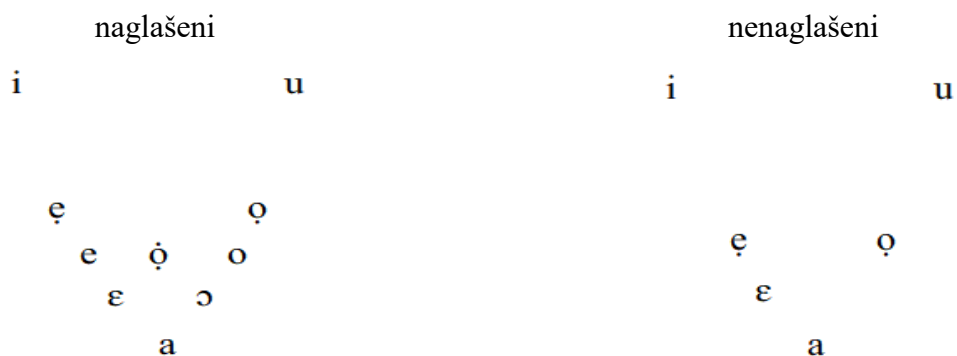
a) govor Marinci

- prijelaz *ə* u *e* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *badě́n*, *bě́sen*, *češě́j*, *česě́n*, *końě́c*, *lōhet*, *lońě́c*, *mačě́k*, *nońet*, *očet*, *ogě́n*, *papěr*, *pisě́k*, *pońdějek*, *prasě́c*, *rabě́c*, *samě́n*, *slipě́c*, *svetě́c*, *šeně́c*, *telě́c*, *tońek*, *udově́c*, *Vazě́n*, *vōzej*, *žalosen*
- prijelaz *ə* u *a* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *bravinac*, *četrták*, *čōdan*, *dōbar*, *grábar*, *kōšaj*, *krōtak*, *lágak*, *mōkar*, *opáńak*, *peták*, *pōtan*, *směšan*, *tának*, *trězan*, *větar*, *vōsak*, *vrědan*

b) govor Prodani

- prijelaz *ə* u *ε* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *badě́n*, *bazě́k*, *bě́sen*, *bravinac*, *česě́n*, *češě́j*, *četrtě́k*, *kōšej*, *końě́c*, *jerě́m*, *lońě́c*, *mačě́k*, *nońet*, *ogě́n*, *papěr*, *petě́k*, *pisě́k*, *pōten*, *prasě́c*, *rabě́c*, *samě́n*, *směšen*, *telě́c*, *udově́c*, *utońek*, *Vazě́n*, *vōzej*, *žalosen*
- prijelaz *ə* u *a* u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom: *čabár*, *čōdan*, *dōbar*, *gōrak*, *grábar*, *krōtak*, *lágak*, *lákak*, *mōkar*, *opáńak*, *pońdējak*, *tának*, *větar*, *vōsak*, *vrědan*.

Vokalni sustav Svetoga Martina, Svetoga Ivana, Krbavčiča, Franečiča, Štrpeda i Kajina sastoji se od sljedećih vokala:

U govorima koji su smješteni ispod rijeke Mirne (Marinci, Škrbina i Prodani), za razliku od ostalih govora ove skupine, zanaglasni *o* ne prelazi u zatvoreni *o* (*o*), a vokalni sustav Marinaca i Škrbine još je osiromašen za otvoreni glas *e* (*ε*). Stoga, sustav tih dvaju govora izgledao bi ovako:

Zajedničke jezične značajke svih govora ove skupine navedene su u nastavku¹¹⁰.

- Glas srednji *e* realizira se na mjestu dugoga *e* i dugoga prednjega nazala *ɛ*: *čéra, gré, igrévala, katéra, plés, pržonér, rép, sédma, svéten* 'svetom', *šés, zélé* 'uzeli', *žénska; jétra, mész / mész, načét, pét, počét, prijét, trés, žéja*. Kratki *u* prelazi u centralizirani glas *o*, osim onoga koji je nastao od fonema *ʃ*: *Cón* (ojkonim), *córa* 'tava', *jóha, jóra, jótro, Kómóšćica* (ojkonim), *króh, kóhat, Mlón* (ojkonim), *móha, obót, pažóu, poslòšali, pršót, tò, skópa, skóza, škója, unók, žój*. Monoftong *o* ostvaruje se: na mjestu dugoga *a*: *bróla, domóca, dvó, Frnóža* (ojkonim), *glóva, grója, jókó / jóko, móndola / móndola, mlóda, nóc, nóšle / nóšle, oltór, stóvjat, šjórpa, štróc* (G mn. imenice *štróca*), *tovór, vróta*; kao odraz dugoga šva: *dón, lóž, svekór, vós* te kao rezultat duljenja naglasaka u nezavršnim slogovima: *bogóta, bróta, dóska, držólé / držóli, igrólé / igróli, kantólé / kantóle, kósno / kósno, klólé, króva, lóčnè / lóčni, lógala, móló / móló, móša, ozdróvet, póla, paróla, plesólé / plesóle, pogróbè, poslóla, rivólé / rivóli, sómo / sómo, spóla, stóvela, štróca, znóla*.
- Dominantan odraz stražnjega nazala u korijenskim je morfemima *o*, uz pojedine iznimke u svakome govoru. Riječi s odrazom *o* koje su zajedničke svim govorima ove skupine jesu: *cón, golóp / golób* (SM), *gós, klópko, króh, móká, móški, nóter / nóter, róká, rókón, róp, sobóta, sosét, tòca, tróbec / tróbac, vóš, vózej / vózej, vózek / vózak, posóda, zóp*.
- Na mjestu naglašenoga jata i zanaglasnoga jata pojavljuje se zatvoreni *e* (*ɛ*), a na mjestu prednaglasnoga jata *i*:
  - *ɛ* na mjestu naglašenog jata: *beséda / beséda, bréh, brès, cèu, člòvèk, crèkva, črèpna, čerèšna / čerèšna, dèlat, grèh, klèšće / klèšće, krès, kolèno / kolèno, lèha, lètó / lètó,*

¹¹⁰ U navedenim primjerima ove govorne skupine oni primjeri u kojima se zanaglasni *o* ostvaruje kao zatvoreni glas, a zanaglasni *i* kao *ɛ* odnose se na govore iznad rijeke Mirne (Sveti Martin, Sveti Ivan, Franečići, rčići, tped i Kajini), a oni u kojima zanaglasni *o* i *i* ostaju neizmijenjeni odnose se na govore ispod rijeke Mirne (Marinci, Škrbina i Prodani), kako je i opisano u vokalnome sustavu. Također, oni primjeri koji sadrže otvoreni *e* odnose se na sve govore, osim Marinaca i Škrbine koji ne poznaju taj glas.

lěvo / lěvo, měh, měra, měsec / měsec, město / město, mlět, měšat, neděja / neděja, nevěsta / nevěsta, obět, plěšna, sěme / sěme, slěp, smět, sněh, spovědat, srěda, svěca, svět, světlo / světlo, tělo / tělo, těsno / těsno, těsto / těsto, trěbat, umrět, vaně, vrěme / vrěme, zgorět, zvězda; pametněje / pametněji, slaběje / slaběji, starěje / starěji

- *i* na mjestu prednaglasnoga: *bižàt, blišcàt, cidìt, gñizdò, lipòta, mihòr, misìt, mlikò, rikà, sičèn / sičèn, sidèt, sikèra*
- *ę* na mjestu zanaglasnoga jata: *dòlę, gòrę, nòpręt, spòvęt, vidęt*
- Govor nema opreku po dužini, a prema Moguševoj klasifikaciji pripada skupini govora sa starim akcenatskim sustavom.
- Staro mjesto naglasaka dobro je očuvano: *bilà, člòvèk, dòbrà, gòvòrit, greblò, hranìt, igràt, kadè, kòncà, lòvac, menè, močìt, na nogàh, ot ñegà, oćà, otròk, petehà, peklè, prascà, reklà, pò samjè, sestrà / sestrà, speklà, pò stazè, stečè, stojì, tvojà, vanè, u vasè, vinò, pu zimè.*
- Progresivno prenošenje staroga kratkog cirkumfleksa zabilježeno je u sljedećim primjerima: *golòp / golòb (SM), gòspòt, gòvòr, kòròk, ne nebè, oblòk, obròč, pròdòlę, pròklèta, spovèt, ukulèn, vesèu.*
- Duljenje u nenaglašenome predzadnjemu slogu često je u ovoj govornoj skupini. Neki od primjera jesu: *bòčve / bòčve, bòšta 'samar, magareće sedlo', blòto / blòto, bògòta, bròt 'brati', dòlę / dòli, dlòka, držòla, igròlę / igròli, jòma, kantòla, kòsno / kòsno, klòlę / klòli, lòčna, mòčka, mòlò / mòlo, h mòšę / h mòši, mròza, pòmet / pòmet, plòkat, sròka, štròca 'krpa', vròna, zakantòle / zakantòle, zdròva, znòla.*
- Završni *-l* prelazi u *u* u svim trima kategorijama – na dočetu završnoga sloga u imeničkih riječi, na dočetu unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima te na dočetu završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine: *àndęu / àndęu, bęu, bòkòu 'noćna posuda', cęu, debęu / debęu, feròu / feròu, kanòu, kaštęu / kaštęu, kiseu / kiseu, pažòu, pepęu / pepęu, vesęu / vesęu; biuñòk, dọucà, męuta / męuta, sọudòt, teucà / teucà; biu 'bio', bolęu 'bolio', čuvau 'čuvao', čòu 'čuo', dòu 'dao', držàu 'držao', goniu 'gonio', goręu 'gorio', gòvòriu 'govorio', hitiu 'bacio', hodiu 'hodao', kapiu 'razumio', klicau 'zvao', kopàu 'kopao', kosiu 'kosio', kovàu 'kovao', liu 'lio', moliu 'molio', nosiu 'nosio', ostàu 'ostao', oženiü 'oženio (se)', pau 'pao', pensàu 'mislio' / pensàu, piu 'pio', platiu 'platio', plęu 'pleo' / plęu, pòčęu 'počeo' / pòčęu, pojęu, pòvèdàu 'ispričao', pòzabiu 'zaboravio', pròšau 'pitao', tęu 'htio', ubòu 'uboo',*

ukràu 'ukrao', *videu* 'vidio', *zèu* 'uzeo', *zgibiù* 'izgubio', *zgorèu* 'izgorio', *živèu* 'živio'. U tri primjera završni *-l* prelazi u *o* tako što je slijed šva i *-l* dao *o*: *mùgo* 'mogao' / *mùgo*, *nòšo* 'našao' / *nòšo*, *rèko* 'rekao' / *rèko* / *rèko*, a u govorima Štrpeda i Kajina i u primjerima *kòpo* 'kupio', *vidò* 'vidio' i *zgòbo* 'izgubio'. Prijelaz u *o* također je nesustavan, a zabilježen je na dočetu završnoga sloga u imeničkim riječi u sedam primjera iza *o* i iza odraza šva: *dù* 'dol', *fačù* 'marama', *kutù* 'kotao', *pakù* 'pakao', *pù* 'pola', *pustù* 'cipela' *sù* 'sol' i *vù* 'vol'.

Ostale fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- U govorima iznad rijeke Mirne te Štrpedu i Kajinima u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji na mjestu naglašenoga i nenaglašenoga *e* pojavljuje se *ɛ*: *čr̀nɛga*, *ɛ̀nɛga*, *moj̀ɛga*, *nòvɛga*, a u govorima ispod rijeke Mirne (Marinci, Škrbina i Prodani) na mjestu naglašenoga *e* pojavljuje se *ɛ*, a na mjestu nenaglašenoga *i*: *moj̀ɛmi*; *nòb̀ɛniga* 'nikoga', *nòviga*, *nigòviga*, *pedes̀ɛtiga*, *p̀ɛtiga*, *pòkòjniga*, *v̀ɛseliga*.
- U govorima iznad rijeke Mirne te u Štrpedu i Kajinima zatvoreni *e* pojavljuje se *i*:
  - kao kontinuanta nenaglašenoga *i*, i u prednaglasnome i zanaglasnome položaju, osim onoga na početku riječi: *h mèdɛgɛ*, *hòdɛ*, *u Ístre*, *kas̀ɛnɛca*, *làstavece*, *m̀àlɛn*, *m̀àlɛnar*
  - na mjestu zanaglasnoga *u*: *u Sv̀ɛtɛn Martìnɛ*.
- U svim govorima ove skupine zatvoreni *e* ostvaruje se kao kontinuanta naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *oǹɛ*, *potòk̀ɛ*, *prasc̀ɛ*, *s̀ɛ* 'svi', *šl̀ɛ*, *zgoj̀ɛt*. Za mnoge je bužetske govore, pa tako i za ovu skupinu, karakteristična realizacija zatvorenoga *e* ispred konsonanta *r*. Primjeri su: *m̀ɛr*, *s̀ɛk̀ɛra*, *s̀ɛr*, *št̀ɛrɛ* / *št̀ɛri* (MA, ŠK, PR).
- Ovi su govori razjedinjeni što se tiče odraza slijeda *-ɛje*. Naime, u govorima ispod rijeke Mirne (Marinci, Škrbina i Prodani) odraz je *i*, a u ostalima zatvoreni *e*: *gròjzi*, *kòpišci*, *òji*, *òrdèni*, *p̀ɛrji*, *ves̀ɛvji*, *zdròvji*, *zèji*; *gròjzɛ*, *kòpišcɛ*, *òjɛ*, *òrdèɛnɛ*, *p̀ɛrjɛ*, *ves̀ɛvɛ*, *zdròvɛ*.
- Na mjestu dugoga *o* u dijelu se primjera pojavljuje *o*, a u dijelu primjera *u*: *kas̀on* 'sanduk za žito', *kòs* 'kost', *mòs* 'most', *nòc* 'noć', *nòs* 'nos', *štajòn* 'doba', *vòs* 'zaprežna kola', *zgòn* 'zvono'; *mùc* 'moć', *ruh* 'rog', *stù* 'sto', *sù* 'sol', *tù* 'to'.
- Vokal *i* odraz je prednaglasnoga *u* u mnogim primjerima: *kipiù*, *ribidnɛca*, *sližit*, *zgibiù*.
- Na mjestu završnoga *-ov* realizira se *u*: *krù* 'krov', *pòkrù* 'poklopac'.

- Zatvaranje *o* izvan akcenta: u govorima ispod rijeke Mirne (Marinci, Škrbina i Prodani) samo prednaglasni *o* prelazi u *ø*, a u ostalim govorima ove skupine zatvara se svaki *o* izvan akcenta.
- Dvostruki odraz kratkoga prednjeg nazala *ɛ*: stariji odraz *a* zabilježen je samo u imenicama *jačmik* 'ječam' i 'ječmenac na oku' (PR) / *jačmik* 'ječam' (MA, ŠK) / *jačmek* 'ječam' i 'ječmenac na oku' (F, KA, KČ, SI) / *jačmèn* 'ječmenac na oku' (MA, ŠK) / *jačmèn* 'ječam' i 'ječmenac na oku' (SM, ŠT) i *zajik*. U svim ostalim primjerima odraz je *e* u govorima Marinci i Škrbine, odnosno otvoreni *e* u ostalim govorima: *dèset* / *děset*, *dvàjset* / *dvájset*, *gòvédo* / *govědo* (PR) / *gòvédo*, *pàmet* / *pàmet*, *petàk* (SI) / *petèk* (KA, ŠT) / *petèk* (F, KČ, PR, SM), *petnàjs* / *petnàjs*, *požèt*, *sèdun* (MA, ŠK) / *sèdon* (PR) / *sèdom* (KA, ŠT) / *sèdon* (F, KČ, SM) / *sèdun* (SI), *žèt* / *žèt*, *žètva* / *žètva*, *žètveňak* (SM) / *žetveňak* (MA).
- Izjednačuju se N i A jednine imenica ženskoga roda koje označuju što neživo.
- U imenici *samjâ* provodi se kontaktna disimilacija (skupina *mñ* > *mlj* > *mj*). Nije zabilježena samo u govoru Svetoga Martina, u kojemu G jd. imenice 'sajam' glasi *samná*.
- Dominantna je *j*-proteza. Zabilježena je u sljedećim primjerima: *jìgla* (MA, SI, ŠK), *jìgra* (PR), *jìh* (G jd. zamjenice 'oni') (F, KČ, MA, SI, SM, ŠK), *jòho* (MA, PR, ŠK) / *jòho* (SM), *jòlika* (MA, PR, SI, ŠK), *jòra* (F, KČ, MA, PR, SI, SM, ŠK), *jòsta* (F, KČ, MA, PR, SI, SM, ŠK), *Jìvan* (ŠK). *V*-proteza znatno je rjeđa. Zabilježena je samo u imenici *vòho* u govoru Svetoga Ivana i Franečića te pridjevu 'uzak' u svim govorima: *vòzak* (SI, ŠK) / *vòzek* (MA) / *vòzek* (F, KČ, PR, SM).
- Odraz skupine *zgi > *zgi*, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak', jest žg: *mòžgine* (MA, ŠK) / *mòžgine* (PR) / *mòžgene* (F, KA, KČ, SI, SM, ŠT).
- Afereza ili gubljenje početnoga nenaglašenoga vokala zabilježeno je u toponimima *Mèrika* (MA, ŠK) / *Mèrika* (F, KA, KČ, PR, SI, SM, ŠT) i *Tòlija* te imenicama *lètrika* i *tòràk* (SI, ŠK) / *tòrèk* (MA) / *tòrèk* (F, KA, KČ, PR, SM, ŠT). U govorima Svetoga Martina, Svetoga Ivana, Škrbine, Prodana i Štrpeda ovjeren je i primjer *tròba*.
- Dosljedno se provodi obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata, osim u govoru Svetoga Martina, te prijelaz završnoga okluziva -g u frikativ -x.
- U prijedlogu u značenju 'iz' početni se vokal ne reducira. Njegova realizacija ovisi o fonološkoj okolini. Ispred svih zvučnih i neutralnih konsonanata i ispred vokala pojavljuje se neizmijenjeni lik *ɛz*, a rezultat jednačenja po zvučnosti jest konsonant *s*.

Samo se ispred palatala *n̂* i *š* ostvaruje prijedlog *eš*. U prijedlogu u značenju 's/sa' početni se vokal reducira te glasi *z* (ispred neutralnih i zvučnih suglasnika) odnosno *s* (ispred bezvučnih konsonanata). Primjeri su: *ež gròda*, *eš kròga*; *z jòje*, *s pùpami*.

Zapadna govorna skupina

Zapadnoj govornoj skupini pripadaju mjesni govori sljedećih naselja: **Veli Mlun, Mali Mlun, Pračana, Sovinjsko Polje, Sovinjska Brda i Senj.**

Osnovne fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- Kontinuanta starohrvatskoga šva u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom jest *o*: *badòñ*, *bravinoc*, *česòn*, *češòj*, *četrtòk*, *čòdon*, *dovòc*, *gràbor*, *konòc*, *kròtok*, *lòhot*, *lonòc*, *mačòk*, *nòhot*, *ocòt*, *ogòn*, *opòñok*, *papòr*, *petòk*, *pondejok*, *pòton*, *prasòc*, *rabòc*, *telòc*, *samòñ*, *směšon*, *svetòc*, *toròk*, *trèzon*, *udovòc*, *Vazòn*, *vòzoy*, *vrèdon*, *žalòson*.
- Vokalni sustav sastoji se od sljedećih jedinica:

- Centralizirali glas *o* pojavljuje se na mjestu kratkoga *u*, osim onoga koji je podrijetlom od *i*: *còra*, *čòdet*, *čòt*, *dòša*, *jòde*, *jòha*, *jòtro*, *klebòk*, *kròh*, *kòhat*, *kòpjen*, *kòšćarica*, *lepòh*, *lòč*, *lòj*, *lòna*, *Mlòñ*, *mòfa*, *mòha*, *plòća*, *plòh*, *pršòt*, *ròha*, *skòpa*, *škòja*, *šòškat*, *trebòh*, *unòk*, *zgòbjen*, *vòho*, *vòra*, *vòsta*. Isti se glas pojavljuje na mjestu prednaglasnoga *u* u pojedinim primjerima: *drògòčje*, *dòràt*, *kòpiu*, *kòšin* 'jastuk', *pòhàleca*, *pòstìle*, *ròbidnèca*, *slòžit*, *spòstit*, *šćòròk*, *zgòbiu*. Kao što je vidljivo iz popisa, ovoj govornoj skupini nisu svojstveni dvoglasni. Monoftong *ɔ* ostvaruje se na mjestu dugoga *a*, dugoga šva te kao rezultat duljenja naglašenoga nezavršnog sloga: *bòrka*, *blògo*, *bròlo*, *dvò*, *glòs*, *glòva*, *gròja*, *mòla*, *nòglo*, *pòkvòren*, *pòs*, *plòća*, *pòkvòren*, *pròh*, *pròlo*, *pròzno*, *sòde*, *štracòde* 'vrsta domaće tjestenine', *tòt*,

vròta, znòjò, žòjfa; dòn, lòš, svekòr, vòs; bòčva, gròbje, gròna, jòbòka, jòhat, jòma, kòsno, kòšoj, kròva, lòčna, pòzet, prepòjale, ròna, ròšpa, sòmò, sònat, stòvet, stòmòna, tošća, vrònka 'vrana', zòmen, žòne, zgròbet. Na mjestu dugoga *e* i dugoga prednjega nazala *ę* ostvaruje se srednji *e*: *brènta, čèra, grémò, plès, rèp, sèdma, strèslè, zèlè, zèt, žènska; jètra, mèso, načèt, pèt, petòk, pòčet, prijèt, très, žèjon.*

- Odraz stražnjega nazala u korijenskim morfemima jest *o*: *čon, dòga, dròp, gòba, gòlop / gòlob (VM), gòs, klòpkò, kròh, lòh, mòka, mòš, mòtet, nòter, pòknat, pòsòda, pòsòdèt, pòvčìc, pòvok, ròp, ròka, ròkòv, sòsèt, tòča, tòden, tròboc, vòš, vòzok, vòzòj, zòp / zòb (VM), želòt / želòd (VM).* U samo dva primjera zabilježen je odraz *a* (*kasèvnèca* i *òbrač*), a u tri odraz *u* (*gùska, pùp, tùga*).
- Na mjestu naglašenoga i zanaglasnoga jata pojavljuje se zatvoreni *e* (*ę*), a na mjestu prednaglasnoga jata *i*:
  - *ę* na mjestu naglašenoga jata: *besèda, blèd (VM) / blèt, brèh, brès, cèu, crèkva, člòvèk, črèpnà, čerèšna, dèlat, dlètò, drèvo, grèh, klèšće, krès, kolèno, lèha, lèšnak, lètò, lèvo, mèh, mèra, mèsec, mèsto, mlèt, mèšat, mrèža, naletèt, nedèja, nevèsta, plèšna, pondèjok, rèšet, sèc, sème, sèno, sèna 'sjena', skrbèt, slèp, smèšon, smrdèt, snèh, srèda, stèna, strèleca, svèca, svèdar 'svrdlo', svèt, svètlo, tèlo, tèsno, tèsto, trèzon, trpèt, vèter, vrème, zvèzda, želèzo; pametnèje, slabèje, starèje*
  - *i* na mjestu prednaglasnoga jata: *bižàt, blišcàt, cidit, gnìzdò, lipòta, mihòr, misit, mlikò, pisòk, rikà, sičèn, sidèt, sikèra*
  - *ę* na mjestu zanaglasnoga jata: *dòlè, gòrè, nòpreť, spòvet, vidèt*
- Govor nema opreku po dužini, a prema Moguševoj klasifikaciji pripada skupini govora sa starim akcenatskim sustavom.
  - Staro mjesto naglaska dobro je očuvano: *u badñè, bilè, Božìc, branit, dojà, imèle, kònop, samòn, vrtèt.*¹¹¹
- Zabilježeno je duljenje u naglašenome predzadnjem slogu: *bòčva, blòto, Bračòna* (ime potoka), *fòša, gròbje, gròna, jòbòka, jòhat, jòma, kòpjica, kòsno, kròva, lòčna, lògat, lòhot, mòčka, mòčèha, mòša, mòzat, nevòdva, oštòlo, pòleca, popròvet, pozdròvet, pòzet, prepòjale, ròna, ròšpa, sòje 'čađa', sòmò, sònat, stòvet, stòmòna, vòdèt 'učiti', vrònka 'vrana', zòmen, žòne, zgròbet.*
- Progresivno pomicanje staroga kratkog cirkumfleksa pojavljuje se u sljedećim primjerima: *gòspòt, govòr, jòdè (A mn.), s kòsò, z noğò, pròdòlè, proklèta, ukùlen, umr̀la, vesèu.*

¹¹¹ Primjeri su ekscerpirani iz govora Veloga Mluna.

- Završni *-l* prelazi u *u* u svim trima kategorijama – na dočetu završnoga sloga u imeničkih riječi, na dočetu unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima te na dočetu završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine: *ándēu*, *bēu*, *bokǎu* 'noćna posuda', *cēu*, *debēu*, *ferǎu*, *kanǎu*, *kašteu*, *kiseu*, *pažǎu*, *pepēu*, *vesēu*; *biuńǎk*, *douca*, *mēuta*, *soudǎt*, *teuca*; *biu* 'bio', *bolēu* 'bolio', *cipiu* 'cijepio', *čǎu* 'ćuo', *dǎu* 'dao', *držǎu* 'držao', *goniu* 'gonio', *gorēu* 'gorio', *hodiu* 'hodao', *kapiu* 'razumio', *klicau* 'zvao', *kopǎu* 'kopao', *kosiu* 'kosio', *kovǎu* 'kovao', *liu* 'lio', *mǎliu* 'molio', *nosiu* 'nosio', *ostǎu* 'ostao', *oženiu* 'oženio (se)', *pǎu* 'pao', *pensǎu* 'mislio', *piu* 'pio', *platiu* 'platio', *plēu* 'pleo', *počēu* 'poćeo', *pojēu* 'pojeo', *povēdǎu* 'isprićao', *pozabiu* 'zaboravio', *prǎsau* 'pitao', *tēu* 'htio', *ubǎu* 'uboo', *ukrǎu* 'ukrao', *vidēu* 'vidio', *zēu* 'uzeo', *zgǎbiu* 'izgubio', *zgorēu* 'izgorio', *živēu* 'živio'. U tri primjera u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine završni *-l* prešao je u *o* tako što je slijed šva i *-l* dao *o*: *mǎgo* 'mogao', *našo* 'našao' i *reko* 'rekao', a reducirao se na dočetu završnoga sloga u imeničkih riječi iza *o* i odraza šva u riječima *dǎ* 'dol', *faću* 'marama', *gǎ* 'gol', *kuću* 'kotao', *paku* 'pakao', *pu* 'pola', *pustu* 'cipela', *su* 'sol' i *vu* 'vol'.

Ostale fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- U gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji na mjestu naglašenoga i nenaglašenoga *e* pojavljuje se *e*: *ćrńega*, *desētega*, *drǎgega*, *enēga*, *mǎjēga*, *nǎvega*. Zatvoreni *e* pojavljuje se i:
  - kao kontinuantu nenaglašenoga *i*, i u prednaglasnome i zanaglasnome položaju, osim onoga na početku riječi: *fǎbreka*, *finēle*, *grēhe*, *mǎćeħa*, *mǎjǎleka*, *mǎlen*, *mǎlenar*, *mǎvrēca*, *mǎške*, *nǎsilē*, *oćistē*, *pǎħaleca*, *ramǎneka*, *rǎbidneca*, *sǎke*, *strēleca*, *šǎlde*, *šćere*, *tiće*
  - na mjestu zanaglasnoga *u*: *grēn* *tvojēme* *siñe*
  - kao kontinuantu naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *krovē* 'krovovi', *onē*, *otrokē*, *postolē*, *prascē*, *sē* 'svi', *šlē*, *zgojēt*
  - na mjestu sufiksa *-bje*: *grǎjze*, *kopišće*, *ǎje*, *ordēne*, *pērje*, *vesēvje*, *zdrǎvje*
  - na mjestu *i* ispred *r*: *mēr*, *sēr*, *šćere*.
- Zatvoreni *o* pojavljuje se na mjestu svakoga kratkoga *o*, bez obzira na (ne)naglašenost, osim onoga koji je podrijetlom od šva.
- Na mjestu dugoga *o* u dijelu se primjera pojavljuje *o*, a u dijelu primjera *u*: *kasǎn* 'sanduk za žito', *kǎs* 'kost', *mǎs* 'most', *nǎć* 'noć', *nǎs* 'nos', *štajǎn* 'doba', *vǎs* 'zaprežna kola', *zgǎn* 'zvono'; *mǎć* 'moć', *rǎħ* 'rog', *stǎ* 'sto', *tǎ* 'to'.

- Odraz završnoga -ov je u: *krù* 'krov', *pòkrù* 'poklopac'.
- Svaki *o* izvan akcenta prelazi u *ø*.
- Dvostruki odraz kratkoga prednjega nazala *ɛ*: stariji odraz *a* zabilježen je samo u imenicama *jačmèk* 'ječam' i 'ječmenac na oku' / *jačmèn* (S, SB, SP) i *zajìk*, a u svim ostalim primjerima odraz je otvoreni *e*: *dèset*, *dvàjset*, *govèdø*, *pàmet*, *petnàjs*, *pøžèt*, *sèdon*, *žèt*, *žètva*.
- Izjednačuju se N i A jednine imenica ženskoga roda koje označuju što neživo.
- U imenici *samjà* provodi se kontaktna disimilacija (skupina *mù > ml > mj*).
- Dominantna je *v*-proteza. Ona je zabilježena u sljedećim primjerima: *vòzok*, *vòhø*, *vòra* i *vòsta*. *J*-proteza sadržana je u govoru Senja u imenici *jòlèka*.
- Odraz skupine **zgi > zgøi*, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak', jest *žg*: *mòžgøe*.
- Afereza ili gubljenje početnoga nenaglašenog vokala zabilježeno je u toponimima *Mèrika* i *Tòlija* te imenicama *lètrika* i *toròk*.
- Dosljedno se provodi obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata, osim u govoru Veloga Mluna, te prijelaz završnoga okluziva -g u frikativ -x.
- U prijedlogu u značenju 'iz' početni se vokal ne reducira. Njegova realizacija ovisi o fonološkoj okolini. Ispred svih zvučnih i neutralnih konsonanata i ispred vokala pojavljuje se neizmijenjeni lik *ɛz*, a rezultat jednačenja po zvučnosti jest konsonant *s*. Samo se ispred palatala *ń* i *š* ostvaruje prijedlog *ɛš*. U prijedlogu u značenju 's/sa' početni se vokal reducira te glasi *z* (ispred neutralnih i zvučnih suglasnika) odnosno *s* (ispred bezvučnih konsonanata). Primjeri su: *ɛz Buzèta*, *ɛs Trstà*; *z brèntame*, *s tòbøn*.

Sjeverozapadna govorna skupina

U ovu se jezičnu skupinu ubrajaju govori smješteni na krajevnom sjeverozapadu, na granici sa Slovenijom. Riječ o govorima **Črnice**, **Saleža**, **Baredina** i **Škuljara**.

Unutar ove skupine govori su neujednačeni što se tiče odraza šva u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom. Naime, u govoru Črnice odraz je *o*, a u ostalima zatvoreni *o* (*ø*). Stoga, ova se govorna skupina može podijeliti na dvije podskupine:

1. črniški govor
2. saleško-baredinsko-škuljarska podskupina

Potvrde prijelaza starohrvatskoga šva u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom u govoru Črnice jesu sljedeće: *badòń, bẹson, bravinoc, česòn, češòj, četrtok, čòdon, kòšoj, kònoc, lšhot, lònoc, mòčok, nòhot, ocòt, ogòn, opànok, pètok, pẹsok, pòndějok, pòton, pròsoc, ròboc, telòc, samòń, smẹšon, svètoc, tòròk, trẹzon, udovòc, Vazòn, vrẹdon, vòzòj, žòloson.*

Potvrde prijelaza starohrvatskoga šva u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom u ostalim sjeverozapadnim govorima jesu sljedeće: *badòń, bẹson, bravinoc, čabòr, česòn, češòj, čòdòń, gòròk, kòšoj, kònoc, lònoc, mòčok, nòkòt, ocòt, ogòn, papòr, pètok, pẹsok, pòndějok, pòton, ròboc, telòc, samòń, smẹšon, svètoc, tòròk, trẹzon, udovòc, Vazòn, vòsok, vòzòj, vrẹdon, žòloson.*

Ostale su jezične značajke, koje su uključene u klasifikaciju, posve podudarne, a navedene su u nastavku.

Vokalni sustav sjeverozapadnih govora podudaran je s vokalnim sustavom zapadnih govora, barem što se tiče onih dijelova koji su uključeni u klasifikacijske kriterije. Sastoji se od sljedećih jedinica:

naglašeni			nenaglašeni		
i		u	i		u
e		o	e		o
e	ò	o		ò	o
	ε	ɔ		ε	
	a			a	

- Glas *ɔ* pojavljuje se na mjestu dugoga *a*, dugoga šva te kao rezultat duljenja vokala u nezavršnim slogovima¹¹²: *bẹńòk, Blš, domòće, bròzda, dòla, dvò, glòva, gròbra, istrijònske, jòvet, kalòle, kòlòr, kròtka, kròva, mòuta, mòvręca, pòr, pòuca, pipòč 'pušač', pròle, pròšau, prnòšala, pròdjala, smròt, sròn, stòvęla, štańòda, tòrma 'moljac', tròva, zapòle, znò, zdròvje, žòjfa; dòn, lš, vòs; dòdòlo / dòdòlo, dòska, dlòka, gròbet, kanovòca, kròla, kròva, lògat, mòčka, mògla, mòlen, mòlenar, mòlo / mòlo, mòša, nòša, navòdet, navòdva, nòzot 'opet', ostòlo / ostòlo, pensòle, rivòla 'stigla', sònat, stòza, tòšća, žòlos / žòlos. Srednji *e* kontinuanta je dugoga *e* i dugoga prednjega nazala *ε*: *čera, grẹmo / grẹmo, pedesèt, pẹta, plès, rastęgnele, rẹp, sędma, svęte, šės, šezdesèt, zèt, žęnska; jętra, męsò /**

¹¹² U daljnjemu tekstu riječi koje su napisane ispred kose crte odnose se na govore Saleža, Škuljara i Baredina, a iza crte na govor Črnice.

měso, načět, pětok / pětok. Kratki u prelazi u □, osim onoga koji je podrijetlom od l: còk, còker, còt, drògo, Dòhova, jòde, jòha, jòtro, kròh, kòhala, lòžnak, mòha, pršòt, pòč, ròha, sigòro, unòk.

- Zamjena stražnjega je nazala jednoznačna, a supstitut je *o*: *çon, dòga, dròp, gòba, golòp, gòs, klòpok, kòdèja, kròh 'stijena', lòh, mòka, mòtèt, nòtre, obròč, opòjok, osèneca, pòpok, posòda, posòdet, ròp, ròka, rokòv, sosèt, tòča, tòden, tòžèt, tròboc, vòš, vòzok, vozòj, zòb, želòt.*
- Kontinuanta jata u svim je položajima zatvoreni *e* (*e*). On se pojavljuje:
  - na mjestu naglašenoga jata (kratkoga i dugoga): *besèda / besèda, bèsòn / bèsòn, bèu, blèt, brèh, brès, cèdet, cèu, crèkva, člòvèk, črèpna, dèlat, gnèzdo / gnèzdo, grèh, klèšća, kolèno / kolèno, krès, lèha, lètò / lètò, lèvo / lèvo, mèh, mèra, mèset, mèsto / mèsto, mèšat, mlèko / mlèko, mèsto / mèsto, mlèt, nedèja / nedèja, nevèsta / nevèsta, pèsok / pèsok, plèšna, pòndèjok / pòndèjok, rèka, rèsèt, sèčen, sèno / sèno, sème, slèp, smèšon / smèšon, snèh, srèda, svèca, svèt, svètlo / svètlo, tèlo / tèlo, tèsno / tèsno, tèsò / tèsò, trèzon / trèzon, vèter, vrème, zvèzda, želèzo / želèzo; pametnèje, slabèje, starèje*
  - na mjestu nenaglašenoga jata: *bèžat, blèšcàt, dòle, gòre, lepòta, mehòr, sedèt, sekèra*
- Sjeverozapadni govori nemaju opreku po dužini, a prema Moguševoj klasifikaciji pripadaju novijemu akcenatskom tipu zbog pomaka siline: naglasak se dosljedno prenosi sa završnoga sloga na prednaglasnu duljinu i s otvorenoga završnog sloga na kračinu.

Potvrde oblika:

- dosljedno prenošenje naglaska sa završnoga sloga na prednaglasnu duljinu: *čúvat, hrònet, jòrom / jòrom, kòpet, lòžèt 'lukšijati, prati u lukšiji', mòčok / mòčok, mèset, mlòtèt, mlèka, pìsat, plòtèt, plèsat, polivalè, pròsce, ròpca, rastègnele, razrèdnet, ròka, šòšet, umèsèle, vèzat, vìnò, zalivalè, zapòlet, zavòjat, zvèzda*
- dosljedno prenošenje naglaska s otvorenoga završnog sloga na kračinu: *bìlo, bòse, èno, mògla, mòja, òno, vòda*
- Progresivno pomicanje staroga kratkog cirkumfleksa najrasprostranjenije je upravo u sjeverozapadnim govorima: *damù (ČR, ŠLJ) / domà (BR, SA), devèr, golòp, gòspòt, gòvòr, kòkòš (ČR, ŠLJ) / kòkòša (BR, SA), kòròk, kòròka, jòdi (A mn.), na nebè, obè, oblòk, obròč, okùlen, pepèla, pròdòle, pròklèta, spovèt, vesèu.*
- Zabilježeno je duljenje u naglašenome predzadnjem slogu: *dòdòlo / dòdòlo, dòska, dlòka, gròbet, interešòla, kanòvòca, kònova, kòsno / kòsno, kròla, kròva, krečòla, lòčna,*

lògat, lòkom / lòkom, mòčka, mògla, mòlen, mòlo / mòlo, mòša, nòša, nòzot, oštòlo / oštòlo, pòmet, pensòle, pròdòlo / pròdòlo, Šòlež (ojkonim), sòmo / sòmo, sònat, slòma, stòza, šòntola, tòk 'takav', zòmen.

- Završni *-l* prelazi u *u* u svim trima kategorijama – na dočetu završnoga sloga u imeničkih riječi, na dočetu unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima te na dočetu završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine: *bèu, bokòu* 'noćna posuda', *cèu, debèu, feròu, kanòu, kaštèu, kiseu, pažòu, pepèu, vesèu; beunòk, douca, mòuta, soudòt, teuca; biu* 'bio', *bolèu* 'bolio', *čòu* 'ćuo', *čuvau* 'ćuvao', *dòu* 'dao', *držau* 'držao', *gorèu* 'gorio', *kapiu* 'razumio', *klicau* 'zvao', *kopau* 'kopao', *kovau* 'kovao', *liu* 'lio', *ostau* 'ostao', *pau* 'pao', *pensau* 'mislio', *piu* 'pio', *plèu* 'pleo', *počèu* 'poćeo', *pojèu* 'poćeo', *povedau* 'isprićao', *pròsau* 'pitao', *tèu* 'htio', *ubòu* 'uboo', *ukrau* 'ukrao', *vèrvau* 'vjerovao', *zèu* 'uzeo', *zgorèu* 'izgorio', *živèu* 'živio'. U potonjoj kategoriji (glagolskome pridjevu radnome muškog roda jednine) *-l* se gubi iza vokala *i*: *cèpo / cèpo, gòno / gòno, gòvoro / gòvoro, hito / hito, hòdo / hòdo, kòpo / kòpo, kòso / kòso, mòlo / mòlo, nòso / nòso, ožèno / ožèno, plòto / plòto, pozòbo / pozòbo, vido / vido, zgòbo / zgòbo*. U prvoj kategoriji reducira se iza stražnjih glasova *o* i *u*: *dù* 'dol', *faću* 'marama', *gù* 'gol', *pustu* 'cipela', *sù* 'sol', *vù* 'vol', a u primjerima *kutu* 'kotao', *paku* 'pakao' iza odraza šva.

Ostale fonološke i morfonološke znaćajke navedene su u nastavku.

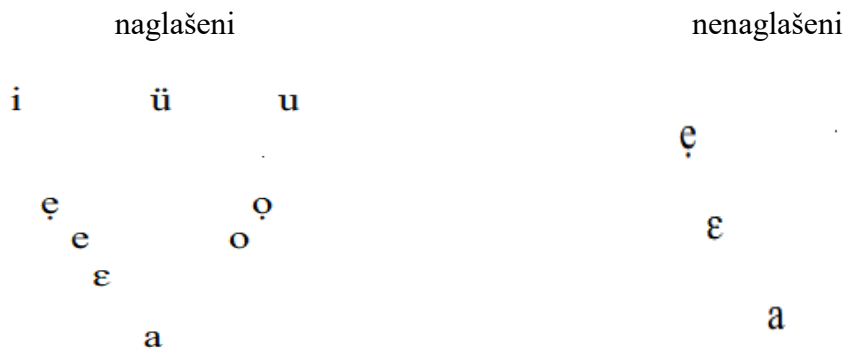
- U gramatićkome morfemu u pridjevsko-zamjenićkoj deklinaciji na mjestu naglašenoga i nenaglašenoga *e* pojavljuje se *è*: *cèlega, črnegà, drògega, enèga, nòvega, prvega, svètega*.
- Zatvoreni *e* pojavljuje se *i*:
  - kao kontinuanta nenaglašenoga *i*, *i* u prednaglasnome i znanaglasnome položaju, osim onoga na početku rijeći: *cèdaleca, jòde, kròve, mòlen, mòlenar, mèšet, mòtet, kàpela* 'razumjela', *kosineca, mòvreca, nùdet, òleka, pàzet, posòdet, rèšet, ribidneca, seromàšćena, starèje, stòrele, u kòrte*.
  - na mjestu znanaglasnoga *u*: *Hòj Bòge! Čovèke ne ròbe vèrvat*.
  - kao kontinuanta naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *mojè, peklè, prascè, sè* 'svi', *sedèt, skojèt* 'odgojiti' i 'uzgojiti', *šlè, zgojèt*
  - na mjestu *i* ispred *r*: *mèr, sekèra, sèr, šterè*.
- Prednaglasni *u* ustupa mjesto vokalu *i* u mnogim primjerima: *kipit, ribidneca, sližit, zgibit*.

- Na mjestu završnoga *-ov* realizira se *u*: *kru* 'krov', *pokru* 'poklopac'.
- Govori ove skupine neujednačeni su što se tiče slijeda *-bje*. Naime, u govoru Črnice odraz je otvoreni *e*, a u ostalim govorima zatvoreni *e*. Primjeri su: *gròjzje*, *kòpišće*, *òje*, *òrdène*, *pèrje*, *zdròvje*, *vesèvje*; *gròjzje*, *kòpišće*, *òje*, *òrdène*, *pèrje*, *zdròvje*, *vesèvje*.
- Na mjestu dugoga *o* u dijelu se primjera pojavljuje *o*, a u dijelu primjera *u*: *kasòn* 'sanduk za žito', *kòs* 'kost', *nòć* 'noć', *mòs* 'most', *nòs* 'nos', *ròh* 'rog', *štajòn* 'doba', *vòs* 'zaprežna kola', *zgòn* 'zvono'; *stù* 'sto', *tù* 'to', *ukùlen* 'okolo'.
- Zatvaranje *o* izvan akcenta: u govoru Črnice samo prednaglasni *o* prelazi u *o*, a u ostalim govorima svaki *o* izvan akcenta.
- Dvostruki odraz kratkoga prednjeg nazala *ɛ*: stariji odraz *a* zabilježen je samo u imenicama *jáčmèk* 'ječam' i 'ječmenac na oku' (BR) / *jačmèn* (SA, ŠLJ) i *zajik* u govoru Saleža i Baredina. U govoru Črnice i Škuljara potonja imenica glasi *jizik*, a 'ječam' i 'ječmenac na oku' u govoru Črnice odgovara značenju *ičmèn*. U svim ostalim primjerima odraz je otvoreni *e*: *dèset*, *dvàjset* / *dvájste*, *govèdo* / *govèdo*, *pòmet*, *petnàjs*, *pòžèt*, *sèdon* / *sèdon*, *žèt*, *žètva*.
- U imenici *samjà* provodi se kontaktna disimilacija (skupina *mń > ml > mj*).
- Ovoj je govornoj skupini poznata samo *v*-proteza. Zabilježena je u sljedećim primjerima: *vòzok* (BR, SA, ŠLJ) / *vòzok* (ČR), *vòho* (BR, SA, ŠLJ) / *vòho* (ČR), *vòlèka* (SA), *vòra* i *vòsta*.
- Odraz skupine **zgi > zgaì*, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak', jest *žj* (< *žl*) u govorima Saleža, Škuljara i Baredina, a *žg* u govoru Črnice: *možjòne* / *mòžgene*.
- Afereza ili gubljenje početnoga nenaglašenog vokala zabilježeno je u toponimima *Mèrika* / *Mèrika* i *Tòlija* te imenicama *lètrika* i *toròk*.
- Dosljedno se provodi obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata te prijelaz završnoga okluziva *-g* u frikativ *-x*.
- U prijedlozima u značenju 'iz' i 's/sa' početni se vokal ne reducira. Njegova realizacija ovisi o fonološkoj okolini. Ispred svih zvučnih i neutralnih konsonanata i ispred vokala pojavljuje se neizmijenjeni lik *ɛz*, a rezultat jednačenja po zvučnosti jest konsonant *s*. Samo se ispred palatala *ń* i *š* ostvaruje prijedlog *ɛš*. Primjeri su: *ɛz* Baredìn, *ɛs tè mize*; *ɛz brekòn*, *ɛs plecòn*, *ɛs tò košćò*.

Govor Sluma

Osnovne fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- Kontinuanta starohrvatskoga šva u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom jest ɔ: *bèdɔń, bèsɔn, brvinɔc, čatr̩tɔk, čèbɔr, čèsɔn, čèšɔl, čūdɔn, gàbɔr, kàšɔl, kònɔc, kràtɔk, làkɔt, lònɔc, màčɔk, mòkɔr, nõhɔt, òcɔt, ògɔń, opàńɔk, pèpɔr, pèsɔk, pètɔk, pòndèlɔk, pòtɔn, pràsɔc, ràbɔc, ràvɔn, sèmɔl, slèpɔc, smèšɔn, svètɔc, tèlɔc, tòrɔk, trèzɔn, udòvɔc, vètɔr, Vèzɔm, vùzɔl, žalòsɔn.*
- Vokalni se sustav sastoji od vokala:

Veoma je zanimljiva njihova distribucija, zbog čega se (uz posebnost u akcentuaciji) taj govor svrstava u zasebnu govornu skupinu. To je, naime, jedini govor buzetskoga dijalekta u kojemu odraz nenaglašenoga *e* ovisi o tome nalazi li se ispred ili iza naglaska. Tako se u zanaglasnome položaju odrazio kao otvoreni glas, kao i u mnogim buzetskim govorima, a u prednaglasnome položaju prelazi u *a*, o čemu svjedoče mnogobrojni primjeri: *basèda, čanica, časpođàn, čatr̩tɔk, dabèla, davèta* 'deveta', *klapàlɔ, latijo, madežija, madvèt, nadèla, navèsta, padasèt, palàlɛ, patnàjs, svakar, škarcèt* 'šaliti se', *vasèlɛ, vasèv, zalèɛ, žalèzɔ, žalòt, žalòdɔc.* Ono što je zajedničko ovom govoru i govoru susjednoga Bresta jesu posebnosti u distribuciji otvorenoga *e*. On se, naime, pojavljuje u četiri različite pozicije u odnosu na ostale govore ovoga dijalekta:

- 1. na mjestu *e* pod novim naglaskom, prenesenim s ultime: *brèka, ènɔ, čèlɔ, dèbev, pèc, pèlèt, počèset, prèt* 'prati', *rèc, rèčèš, rèkla, sès* 'sjesti', *sèstra, spèklɛ, tècɛn, tèbe, tèkla, tèvca, ožènet, žèna*
- 2. na mjestu naglašenoga *a* u pojedinim primjerima: *blešcèt, bogèt, brèt* 'brati' i 'brat', *čè* 'dale', *dèt* 'dati', *dvèjset, dlèn* 'dlan', *gèt* 'poskok', *grèn* 'gram', *jès* 'ja', *kèj* (ali *zakáj*), *klèt* 'klati', *magèrɛ* 'makar', *mèn* 'manje', *mòžekènt* 'glazbenik', *mlès* 'mlaz', *mrès* 'mraz', *nèj* 'naj', *nèn* 'nama', *nèš* 'naš' (ali *nàša*), *pès* 'pasti', *pèžɔ* 'grah', *pjèn* 'pijan', *plèšc* 'plašt', *revèt* 'stići', *slèdɔk* 'sladak', *slèt* 'slati', *spèt* 'spavati', *stèr* (ali *stàra*), *stèt* 'stati', *škarcèt se* 'šaliti se', *škartèt* 'odbaciti', *štramèc* 'madrac', *tèn* 'tamo', *tkèt* 'tkati', *zdrèv* 'zdrav' (ali *zdràva*), *znèt* 'znati'

- 3. na mjestu kratkoga naglašenog šva u pojedinim primjerima: *bědõň* 'badanj', *cvěs* 'cvasti', *čěbõr* 'čabar', *děnes*, *děš*, *děžla*, *lěhko*, *lěn*, *Lenišće*, *měgla*, *pěko* 'pakao', *pěň* 'panj', *sěda*, *stěblo* 'stablo', *stěklo*, *stěza*, *těnka* 'tanka', *věle* 'uskoro', *věn*, *Vězõm*
- 4. na mjestu nenaglašenoga *a* u završnome zatvorenom slogu: *běžet*, *bršlěn*, *dělet*, *dělev*, *dihet*, *držet*, *fěrmēt*, *glědet*, *klicet*, *klõpek*, *kr̕get*, *lāget* 'lagati', *mũcet* 'šutjeti', *namāzet*, *na nívěh* 'na njivama', *õret*, *plāket*, *plěset*, *počěset* 'počešljati', *põslēv* 'poslao', *sāñet*, *šěgev* 'lukav', *špěndet* (< špendat) 'potrošiti', *věrvet*, *zěhet* 'zijeovati', *zĩdet*.

Srednji glas *o* pojavljuje se samo pod novim naglaskom, prenesenim s ultime (*člõvěk*, *dõbet*, *dõbrõ*, *gõvõret*, *hõdet*, *kõza*, *mõja*, *mõlet*, *nalõžet*, *õcot*, *õca*, *õgõň*, *õna*, *õtrõke*, *põmõgle*, *s põpõn*, *põstõle*, *rõsa*, *võjska*), dok se na mjestu svakoga drugog *o* – naglašenoga i nenaglašenoga – pojavljuje zatvoreni glas. Distribucija glasa *o* čini ovaj govor drukčijim od ostalih govora ovoga dijalekta. U sjevernim i istočnim govorima, pa tako i u Slumu, na mjestu naglašenog *u* pojavljuje se *ũ* – glas visoke artikulacije u odnosu na centralizirani *õ*, koji se na istome mjestu pojavljuje u ostalim govorima, izuzevši južne. Primjeri prijelaza *u* > *ũ* u slumskome govoru jesu: *čũda*, *drũñle*, *drũge*, *jũtro*, *lũj*, *lũč*, *mũha*, *õbũte*, *skũpa*, *Slũm*, *škũla*, *tũ*, *usũčeno*, *vũra*, *žũl*. Iznimku čine riječi *čõda* 'puno' *kõhet* 'kuhati' i *krõh* 'kruh', u kojima se na mjestu *u* realizira zatvoreni *o*. Kao i u svim zapadnim, sjeverozapadnim i istočnim govorima, tako i u Slumu, na mjestu dugoga naglašenog *e* i dugoga prednjeg nazala *ę* pojavljuje se *e*: *bërma*, *cvětjen*, *čëra*, *děblo*, *drvēne*, *grëda*, *grěš*, *jęgrëvale*, *katëra*, *klët*, *lët*, *mët* 'med', *narëdëla*, *õvcë*, *pëc* 'peć', *pëta*, *plësalõ*, *rëp*, *šës*, *těžle*, *zët*, *zëmale*, *zlëžejo*, *žënska*; *jëtra*, *mëso*, *načët*, *pët*, *pëtõk*, *počët*, *trës*, *žëjon*. Budući da tomu govoru nisu svojstveni glasovi *ua* ni *õ*, na mjestu dugoga *a* i dugoga šva pojavljuje se *a*: *blāgo*, *brāzda*, *dvā*, *fāntę*, *grāt*, *hlāt*, *jāje*, *jākõ*, *krāv* (G mn.), *nāšle*, *õtār* 'oltar', *plāca*, *rābe*, *rāstę*, *škāre*, *trāva*, *vrāta*, *zdrāvle*, *zëdār*; *dān*, *lāš*, *vās*.

- Sustavni odraz stražnjega je nazala glas *õ*: *čõn*, *dõga*, *gõba*, *gõlõp*, *gõs*, *gõsëneca*, *kõdëla*, *klõpok*, *kõpat* 'kupati', *krõh*, *lõh*, *mõka*, *mõš*, *mõške*, *mõtët*, *nõtra*, *pāvõk*, *põkñet*, *põpok* 'pupak', *põsõda*, *põsõdet*, *põt*, *rõka*, *rõkāv*, *rõp*, *sõsët*, *tõca*, *tõp*, *tõžët*, *trõba*, *trõbõc*, *võš*, *võzõk*, *zõp*, *žalõdõc*, *žalõt*.
- Odraz jata jednak je odrazu u sjeverozapadnim govorima – kontinuantu je u svim položajima zatvoreni *e* (*ę*):
- na mjestu naglašenoga jata (kratkoga i dugoga): *basëda*, *bëson*, *bëv*, *bëžet*, *blët*, *brëh*, *brëja*, *brës*, *cëdet*, *cëv*, *crëkva*, *člõvěk*, *črëpnā*, *črëšnā*, *dë* 'gdje', *dëlet*, *dëver*, *dvë*, *gnëzdo*, *grëh*, *klëšca*, *kolëno*, *krës*, *lëha*, *lëk*, *lëska*, *lëtõ*, *lëvõ*, *mëh*, *mëra*, *mëset*,

měšoc, měšet, město, měšet, mlěko, mlět, naděla, navěsta, Němce, pěšok, plěšna, plěva, pondělok, řeka, řešet, sěčen, sědet, sěme, sěno, slěp, směšon, sněh, srěda, svěca, svět, světlic 'krijesnica', světlo, tělo, těme, těsno, těsto, trězón, věrvet, větor, vrěme, zvězda, žalězo, žlěp; pametněje, slaběje, starěje

➤ na mjestu nenaglašenoga jata: *blěščět, dōle, gōre, lepōta, mēhūr, nàpřet, sēdēlo, sēkēra, spōvet*

- Govor nema opreku po dužini, a prema Moguševoj klasifikaciji pripada skupini govora s novijim akcenatskim sustavom. Naime, u sjevernim se govorima naglasak dosljedno prenosi na prednaglasne duljine te s kratkoga otvorenoga završnoga sloga na kračinu, a u pojedinim primjerima i sa zatvorenoga završnog sloga.

Potvrde oblika:

➤ dosljedno prenošenje naglaska sa završnoga sloga na prednaglasnu duljinu: *běžet* 'bježati', *brázda, dēblo, gláva, gnězdo, gōspōdara, jápno, križa, krompíla, mlěko, mōka, oťprávlalo, pětka, počětki, počivalo, plěsalo, pošadet* 'posaditi', *pošōdet* 'posuditi', *prōdajale, pripravlale, ráboč, rōka, skákalō, skrivale, srěda, stávlale, uměšet, uzidalē, vikalō, vīno, zīdet* 'zidati', *zlěžejo* (3. l. mn. glagola 'izleći'), *zvězda*

➤ dosljedno prenošenje naglaska s otvorenoga završnog sloga na kračinu: *bíla, búsa, dàska, dōbro, kōnca, kōna, krōve, mēgla, mōgla, mōja, nōga, ógna, óna, onākō, otrōke* (N mn.), *otrōke* (A mn.), *na pōde* 'na podu', *pōmōglē, prásca, rēkla, za sēbe, sēda* 'sada', *sēstra, spēkle, stēklo, tēga, tēkla, na vāsē* 'na selu', *žēna*

➤ prenošenje naglaska sa završnoga zatvorenoga sloga u nekolicini primjera: *člōvēk, dēnes, gōvōret, hōdet, jēmēt* 'imati', *kōšet, ógōń, s pōpōn, prásoc, rōdet*

➤ Progresivno pomicanje staroga kratkog cirkumfleksa zabilježeno je u sljedećim primjerima: *domá* (prilog mjesta), *damú* (prilog smjera), *gōvōr, kōkūš, kōrāk, gōspūt, obē, oblák, obruč, papēla, prhūrte, prōdālē, ukūlēn, vasēu, zapōvet*.

➤ Zabilježeno je duljenje u naglašenome predzadnjem slogu: *bráta, dlána, náša, stára*.

U ovim je primjerima prema kanonskomu obliku imenice vidljivo da je došlo do duljenja. Naime, N jd. navedenih imenica glasi: *brēt, dlēn, něš* i *stēr*, odnosno realiziraju se s otvorenim glasom *e*. Budući da je došlo do duljenja u nezavršnome slogu, *ε* je prešao u *a*.

- Završni *-l* prelazi u *v* na dočetu završnoga sloga u imeničkih riječi i na dočetu unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima, dok se na dočetu završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine realizira zatvoreni *o* (*o*) iza

vokala *-i*, a iza ostalih *v*. Primjeri prijelaza *-l* u *v* u prve dvije kategorije jesu: *ándēv*, *bēv*, *bokáv*, *cēv*, *dēbev*, *faráv*, *kanáv*, *kaštēv*, *kīsev*, *papēv*, *vasēv*; *bēvńák*, *důvca*, *kůvca*, *mávta*, *pávca*, *sovđát*, *tēvca*. Primjeri prijelaza *-l* u *o* iza *i* u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine jesu: *bůlo* 'bolio', *cěpo* 'cijepio', *govoro* 'govorio', *gůno* 'gonio', *guro* 'gorio', *hitō* 'bacio', *hodo* 'hodao', *kůpo* 'kupio', *koso* 'kosio', *lůžo* 'ložio', *molo* 'molio', *narodo* 'napravio', *nosō* 'nosio', *oženō* 'oženio', *partō* 'dijelio', *plato* 'platio', *razumō* 'razumio', *vuzō* 'vozio', *zabō* 'zaboravio', *zdino* 'dignuo', *zgrabō* 'zgrabio', *zgubō* 'izgubio', *zguro* 'izgorio', *živō* 'živio'. Iznimku čine glagoli *mugō* 'mogao', *našo* 'našao' i *reko* 'rekao', u kojima završni *-l* prelazi u *o* iza odraza šva te *jemo* 'imao', *pūjo* 'pojeo', *sedo* 'sjedio' i *vidō* 'vidio' iza odraza jata. Primjeri prijelaza *-l* u *v* iza vokala *a*, *e*, *ε*, *ü* i *o* jesu: *čův* 'čuo', *dáv* 'dao', *klicēv* 'zvao', *ostēv* 'ostao', *pensev* 'mislio', *pēv* 'pao', *plēv* 'pleo', *počēv* 'počeo', *prašēv* 'pitao', *ukrēv* 'ukrao', *uplēv* 'upleo', *várvēv* 'čuvao', *věrvēv* 'vjerovao', *zēv* 'uzeo', *znēv* 'izvadio'. Iznimku čine jednosložni oblici *biv*, *liv* i *piv*, u kojima se iza *i* realizira *v*. U prvoj kategoriji završni *-l* reducira se iza odraza *o*: *dú* 'dol', *fačú* 'marama', *gú* 'gol', *mežú* 'čaša', *pěžo* 'grah', *pú* 'polo', *pústō* 'cipela', *sú* 'sol', *vú* 'vol', a u primjerima *kēbo* 'kabao', *kútō* 'kotao', *pēko* 'pakao' iza odraza šva.

Ostale fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- Vokal *e* pojavljuje se na mjestu kratkoga *e* i kratkoga prednjeg nazala *ɛ* pod starim naglaskom: *glédát*, *mětra*, *něbo*, *nōbēn*, *těžlé*, *véc*, *věla* 'velika', *žbēla*; *děset*, *govědo*, *sědon*, *žětva*. Ta jezična značajka čini ovaj i breški govor drukčijima od ostalih govora ovoga dijalekta. Specifično samo za sjeverne i istočne buzetske govore jest realizacija *u* na mjestu kratkoga *o* pod starim silaznim akcentom: *bůlo* 'bolio', *duk* 'dokle', *gůno* 'gonio', *guro* 'gorio', *kuso* 'kosio', *lůžo* 'ložio', *mugō* 'mogao', *mure*, *pūjo* 'pojeo', *púle*, *úko* 'oko'.
- U gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji na mjestu naglašenoga i nenaglašenoga *e* pojavljuje se *ɛ*: *bōlēga*, *črņēga*, *drūgēga*, *enēga*, *lārgēga*, *nōvēga*.
- Zatvoreni *e* pojavljuje se i:
  - kao kontinuantu nenaglašenoga *i*, *i* u prednaglasnome i zanaglasnome položaju, osim onoga na početku riječi: *bránēt*, *čegōv*, *dōstē*, *gládēt*, *govōrēt*, *grábēt*, *u hlādē*, *hōdēt*, *jávēt*, *jěgrālē*, *kōsēt*, *krěčálo*
  - na mjestu nenaglašenoga *u*: *brátē* 'bratu', *lědi* (A mn.), *pěháleca*, *rěbidņece*, *šegamán* 'ručnik', *trěbēh* 'trbuh', *zbedilē*

- kao kontinuantna naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *osě* 'svi', *šlě*
- na mjestu *i* ispred *r*: *měr*, *sěr*, *sěrěšće*, *štěre*, *těr*.
- Na mjestu sufiksa *-bje* pojavljuje se otvoreni *e* (ϵ): *gròzłe*, *kòpišće*, *òje*, *òrděne*, *vasěle*, *zdrávłe*.
- Dugi *o* u većemu dijelu primjera prelazi u *u*, a samo u dva u ϕ : *kùlò* 'kotač', *kùs* 'kost', *mùc* 'moć', *mùre* 'more', *mùs* 'most', *nùc* 'noć', *nùs* 'nos', *pù* 'pola', *rùh* 'rog', *stù* 'sto', *sù* 'sol', *tù* 'to', *vù* 'vol', *vùs* 'zaprežna kola', *zatu* 'zato', *zgun* 'zvono'; *kasòn* 'sanduk za žito' i *štajòn* 'doba'.
- Na mjestu završnoga *-ov* realizira se *u*: *krù* 'krov', *pòkrù* 'poklopac'.
- Svaki *o* izvan akcenta prelazi u ϕ .
- Dvostruki odraz kratkoga prednjeg nazala ϵ : stariji odraz *a* zabilježen je samo u imenici *jačmèn* u značenju 'ječam'. U svim ostalim primjerima odraz je *e* pod starim naglaskom te ϵ pod novim naglaskom i u nenaglašenome slogu: *děset*, *gòvèdo*, *sèdon*, *žètva*; *dvějset*, *jěčòm* 'jačmenac na oku', *pàmet*, *pòžět*, *zějèk*, *žět*. Broj 'petnaest' glasi *patnàjs*, ali *a* nije rezultat odraza, već fonetske promjene, u kojoj se na mjestu kratkoga naglašenog *a* u mnogim primjerima pojavljuje ϵ .
- U imenici *sémła* provodi se kontaktna disimilacija (skupina *mń > mł > mj*).
- Ovomu je govoru poznata samo *v*-proteza. Ona je zabilježena u primjerima *vòzòk*, *vùhò*, *vùra* i *vùsta*.
- Odraz skupine **zgi > zgəi*, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak', jest *žł*: *mòžłane*.
- Ne provodi se metateza u imenici 'grožđe' i pridjevu 'vražji': *gròzłe*, *vražłe*. Usto, to je jedini govor buzetskoga dijalekta u kojemu se nije provela metateza u oblicima zamjenice 'sve'. Početni *v* prešao je u *u*, kao i u slovenskome jeziku, a onda u ϕ , a rezultat je *osě*.
- Dosljedno se provodi obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata te prijelaz završnoga okluziva *-g* u frikativ *-x*.
- U prijedlogu u značenju 'iz' početni se vokal ne reducira. Njegova realizacija ovisi o fonološkoj okolini. Ispred svih zvučnih i neutralnih konsonanata i ispred vokala pojavljuje se neizmijenjeni lik ϵz , a rezultat jednačenja po zvučnosti jest konsonant *s*. Samo se ispred palatala *ń* i *š* ostvaruje prijedlog $\epsilon š$. U prijedlogu u značenju 's/sa' početni se vokal reducira te glasi *z* (ispred neutralnih i zvučnih sugalsnika) odnosno *s* (ispred bezvučnih konsonanata). Primjeri su: *ez lárgega*, *es páše*; *z ócén*, *z guštòn*, *s cvětjen*.

Govor Bresta

Osnovne fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- Kontinuanta starohrvatskoga šva u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom jest otvoreni *u* (*y*), po čemu je ovaj govor jedinstven među ostalim govorima ovoga dijalekta: *běsŭn*, *brvīnŭc*, *čěbur*, *čěsŭn*, *čěšŭl*, *čatrŭk*, *čŭdŭn*, *gàbur*, *kàšŭl*, *klŭpŭk*, *kònŭc*, *kràtŭk*, *làhŭt*, *lònŭc*, *màčŭk*, *mòkŭr*, *nùhŭt*, *òcut*, *ògŭn*, *pětŭk*, *pěsŭk*, *pěpŭr* 'papar', *pòtŭn*, *pràsŭc*, *pŭnděłŭk*, *pŭpŭk*, *ràbuc*, *sěmŭl*, *slěpŭc* 'varalica', *směšŭn*, *tělŭc*, *tòrŭk*, *trězŭn*, *udòvŭc*, *Vězŭm*, *větŭr*, *vòsŭk*, *vrědŭn*, *žàlusŭn*.
- Vokalni se sustav sastoji od sljedećih vokala:

naglašeni		nenaglašeni	
i	u	y	ŭ
ɛ	o	ɛ	a
e			
ε			
a			

- Glas *y* pojavljuje se samo u nenaglašenome položaju, i to na mjestu svakoga nenaglašenoga *i* i nenaglašenoga jata. Distribucija otvorenoga *e* podudarna je sa susjednim slumskim govorom. On se, dakle, pojavljuje u sljedećim pozicijama:
  - 1. na mjestu *e* pod novim naglaskom, prenesenim s ultime: *brěka* 'psa', *čěsŭn*, *čěšŭl*, *ěny*, *měne*, *pěpŭr* 'papar', *prněsla*, *rěc*, *rěkla*, *sěstra*, *spěc*, *sěmŭl*, *těc*, *těkla*, *těvca*, *ŭžěnyv*, *zděhnyt*, *žěna*
  - 2. na mjestu kratkoga naglašenog *a* u pojedinim primjerima: *byžět* 'bježati', *brět* 'brat', *dvanějs* 'dvanaest', *dvějsset* 'dvadeset', *grěn* 'gram', *kupěv* 'kopao', *něš* 'naš', *pensěv* 'mislio', *pěv* 'pao', *pijěn* 'pijan', *stěr* 'star', *skupět* 'iskopati', *škartět* 'odbaciti', *štymět* 'cijeniti', *těn* 'tamo', *štraměc* 'madrac', *ŭkrěv* 'ukrao', *ŭrět* 'orati', *ŭstět* 'ostati'
  - 3. na mjestu kratkoga naglašenog šva u pojedinim primjerima: *čěbur* 'čabar', *děnes*, *děš*, *lěgek*, *měgla*, *stěklŭ*, *stěza*, *věle* 'uskoro', *věn*, *Vězŭm*
  - 4. na mjestu nenaglašenoga *a* u završnome zatvorenom slogu: *dělev*, *dřžev*, *jìmeš* 'imaš', *klìcev*, *kùhet*, *làget*, *měšet*, *òret*, *pràšev*, *žbèler* 'pčelar'.

Glas *o*, kao ni *ü*, nije dio vokalnoga inventara, stoga je kratki naglašeni *u* neizmijenjene artikulacije. On se pojavljuje i na mjestu kratkoga *o* pod starim silaznim akcentom, što potvrđuju sljedeći primjeri: *bùli, mùre, nùhut, pùle*.

- Na mjestu dugoga naglašenog *e* i dugoga prednjeg nazala *ę* pojavljuje se *e*: *bërma, čèra, dèblu, grèda, grèš, pès 'šaka', pèta, plès, rèbru, rèp, sèdma, ȳrdèné, vazmèny 'uskrsni', zèly, zèt, žènska; jètra, mèsu, nečèt, pèt, pètuk, pučèt, très, ȳjèt 'primiti, prihvatiti', žèja, žèdun*. Svim je istočnim i sjevernim govorima zajednički odraz *a* na mjestu dugoga *a* i dugoga šva jer samo u ovim govorima glasovi *ua* ni *o* nisu dio vokalnoga inventara.
- Na mjestu stražnjega nazala u korijenskim se morfemima pojavljuje *o* u naglašenim slogovima, a *u* u nenaglašenima: *dòga, gòba, gòs, gòš 'uš, vrsta neotrovne zmije', klòpuk, kòpat 'kupati', kròh, lòh, mòka, mòš, mòšky, mòtyt, pùpuk, pušòda, pušòdyt, pòt, ròka, ròp, tòca, tòp, tòžyt, tròba, tròbuc, ȳbròč, vòžuk, zòp, žalòt, gòlup, gusènyca, kudèła, pàvuk, rùkàv, sùbòta, sùsèt*. Iznimku čine riječi *çu, gnùs, gùska, lùk, nùdyt, nùtra, pùp 'pupoljak', rùgat, tùga*, u kojima se u naglašenome položaju pojavljuje *u*.
- Kontinuant naglašenoga jata jest zatvoreni *e* (*ę*), a nenaglašenoga otvoreni *i* (*y*):
  - *ę* na mjestu naglašenog jata: *basèda, bèsun, bèv, blèt, brèh, brès, cèv, crèkva, člȳvèk, črèpna, črèšna, dèlat, dèlyt, grèh, klèšca, krès, kulèny, lèha, lèty, lèvy, mèh, mèra, mèsyt, mèsty, mèsuc, mèšet, mlèt, nadèła, navèsta, pèsuk, plèšna, pundèłuk, rèka, rèšyt, sèčen, sèdyt, sème, sèny, slèp, smèšun, snèh, spȳvèt, srèda, svèca, svèt, svètlȳ, tèly, tèsny, tèsny, trèžun, vètur, vrème, zvèzda, žalèzy; pametnèjy, slabèjy, starèjy*
  - *y* na mjestu nenaglašenoga jata: *blyšcàt, byžèt, cydèt, dòly, gnyzdò, gòry, lypòta, myhùr, nàpryt, sykèra, vìdyt*
- Govor nema opreku po dužini, a prema Moguševoj klasifikaciji pripada skupini govora s novijim akcenatskim sustavom: u sjevernim se govorima naglasak dosljedno prenosi na prednaglasne duljine te s kratkoga otvorenoga završnoga sloga na kraćinu, a u pojedinim primjerima i sa zatvorenoga završnoga sloga.
Potvrde oblika:
  - dosljedno prenošenje naglaska sa završnoga sloga na prednaglasnu duljinu: *bràzda, dèblu, glàva, grèda, grèmy, guspuđàra, krumpìla, lèha, màčuk, mòka, pètuk, pèsuk, ràbuc, rèšyt, sèčen, sèdyt, srèda, svèca, ȳpàlyt, vìnȳ, zvèzda*

- dosljedno prenošenje naglaska s otvorenoga završnog sloga na kraćinu: *bīla, būsā, dāska, dōbrū, dūvca, ēna, kōnca, kōna, krōvy, mēgla, mōgla, mōja, ōcūt, ōgña, na ōkny, ōna, pōpa, rēkla, sāda, sēstra, stēkly, tēkla, tēvca, žēna*
- prenošenje naglaska sa završnoga zatvorenoga sloga u nekolicini primjera: *četr̄tūk, dēnes, lāget, lōnuc, ōcūt, ōgūn, pēpur, prāsuc, sēmūl, ūdōvuc, Vēzum, zdēhnyt, zglōdat, zgūbyt*
- Progresivno pomicanje staroga kratkog cirkumfleksa zabilježeno je u sljedećim primjerima: *dumā, gospūt, gūvōr, kūkūš, kūkūše, kūrāk, prhūt, prūdāly, prūklēta, ūbē, ūblāk, ūbrūč, ūkūlyn, zapōvyt.*
- Jednako kao i u govoru Sluma, duljenje u naglašenome predzadnjem slogu vidljivo je u primjerima u kojima se u kanonskome obliku ostvaruje otvoreni *e*, a u drugim oblicima *a*: *brāta* (G jd. imenice *brēt*), *dlāna* (G jd. imenice *dlēn*), *nāša* (< *nēš* 'naš'), *stāra* (< *stēr* 'star').
- Završni *-l* prelazi u *v* u svim trima kategorijama – na dočetu završnog sloga u imeničkih riječi, na dočetu unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima te na dočetu završnog sloga u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine: *āndēv, bēv, bykāv, cēv, dabēv, farāv, kanāv, kaštēv, kīsev, papēv, vasēv, vrēv* 'topao'; *byvñāk, dūvca, kūvca, māvta, pāvca, sūvdāt, tēvca; bīv* 'bio', *bōlev* 'bolio', *cypiv* 'cijepio', *čūv* 'čuo', *dāv* 'dao', *držev* 'držao', *gūvōryv* 'govorio', *klicev* 'zvao', *liv*, *narēdyv* 'napravio', *pārtyv* 'dijelio', *pēv* 'pao', *piv* 'pio', *plātyv* 'platio', *prāšev* 'pitao', *pučēv* 'počeo', *ūjēv* 'ulovio, uhvatio', *ūkrēv* 'ukrao', *vārjev* 'čuvao', *vērvēv* 'vjerovao', *vidyv* 'vidio', *zēv* 'uzeo', *zgōryv* 'izgorio', *zgrābyv* 'zgrabio', *živyv* 'živio'. U pojedinim primjerima odraz završnoga *-l* jest $\emptyset$ iza *o* i iza odraza šva: *dū* 'dol', *fačū* 'marama', *kabū* 'kabao', *kūtū* 'kotao', *pažū* 'grah', *pēkū* 'pakao', *pū* 'pola', *sū* 'sol', *vū* 'vol', a u tri je primjera prešao u *ū*, tako što je slijed šva i *-l* dao *ū*: *hitū* 'bacio', *nāšū* 'našao' i *rēkū* 'rekao'.

Ostale fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- Samoglasnik *e* pojavljuje se na mjestu vokala *e* i prednjega nazala *ɛ* pod starim naglaskom: *brēk, cvēk* 'čavao', *tēškū, vēly; dēsēt, gūvēdy, sēdyv, žēta, žētvēñak*. Ta jezična značajka čini ovaj i slumski govor drukčijima od ostalih govora ovoga dijalekta.
- U gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji na mjestu naglašenoga *e* pojavljuje se *ɛ*, a na mjestu nenaglašenoga *i*: *ūnēga; črnīga, ēnīga, nōvīga*.
- Zatvoreni *e* ostvaruje se i:

- kao kontinuant naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *bèn, běš, zgujět*.
- na mjestu *i* ispred *r*: *měr, sykěra, sěr, sěryšćy* 'sirište', *štěry, těr*.
- Na mjestu sufiksa *-bje* pojavljuje se otvoreni *e* (ϵ): *gròjze, kypišće, ughišće, urdène, zdrávle*.
- Dugi *o* redovito prelazi u *u*: *kasùn* 'sanduk za žito', *kùs* 'kost', *mùc* 'moć', *mùs* 'most', *nùc* 'noć', *nùs* 'nos', *pù* 'pola', *rùh* 'rog', *stù* 'sto', *sù* 'sol', *štajùn* 'doba', *vù* 'vol', *vùs* 'zaprežna kola', *zguùn* 'zvono'.
- Na mjestu završnoga *-ov* realizira se *u*: *krù* 'krov'.
- Svaki *o* izvan akcenta prelazi *u*.
- Dvostruki odraz kratkoga prednjeg nazala ϵ : stariji odraz *a* zabilježen je samo u imenici *jačmèn* u značenju 'ječam'. U svim ostalim primjerima odraz je *e* pod starim naglaskom te ϵ pod novim naglaskom i u nenaglašenome slogu: *děset, guvědu, sědun, žětva, žětveñak; dvějset, jěčum* 'ječmenac na oku', *jezik, pàmet, pužět, žět*. Broj 'petnaest' glasi *patnàjs*, ali *a*, kao i u govoru Sluma, nije rezultat odraza, već fonetske promjene, u kojoj se na mjestu kratkoga naglašenog *a* u mnogim primjerima pojavljuje ϵ .
- U imenici *sémła* provodi se kontaktna disimilacija (skupina *mń > mĺ > mj*).
- Ovomu je govoru poznata samo *v*-proteza. Ona je zabilježena u primjerima *vòzyk, vùhu, vùra* i *vùsta*.
- Odraz skupine **zgi > zgaì*, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak', jest *žl: myžlány*.
- Samo se u ovome govoru ne provodi metateza u imenici 'jezik': *jezik*.
- Afereza ili gubljenje početnoga nenaglašenoga vokala zabilježeno je u toponimima *Mèrika* i *Tàlija* te imenicama *lètrika* i *tòryk*.
- Dosljedno se provodi obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata te prijelaz završnoga okluziva *-g* u frikativ *-x*.
- U prijedlogu u značenju 'iz' početni se vokal ne reducira. Njegova realizacija ovisi o fonološkoj okolini. Ispred svih zvučnih i neutralnih konsonanata i ispred vokala pojavljuje se neizmijenjeni lik ϵz , a rezultat jednačenja po zvučnosti jest konsonant *s*. Samo se ispred palatala *ń* i *š* ostvaruje prijedlog $\epsilon š$. U prijedlogu u značenju 's/sa' početni se vokal reducira te glasi *z* (ispred neutralnih i zvučnih sugalsnika) odnosno *s* (ispred bezvučnih konsonanata). Primjeri su: ϵz *Barùšići, es Sàleža; z naràncùn, s pòpun*.

Govor Lanišća

Osnovne fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- Kontinuant starohrvatskoga šva u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom jest *o*, bez obzira na (ne)naglašenost: *brav□noc*, *česòn*, *češòl*, *četrtòk*, *čùdon*, *gàbor*, *kàšòl*, *konòc*, *kràtok*, *làgok*, *làkot*, *lažlìvoc*, *lonòc*, *mačòk*, *mòkor*, *nùhot*, *ocòt*, *ogòń*, *opàńok*, *petòk*, *pysòk*, *ponděłok*, *pòton*, *prasòc*, *ràboc*, *samòń*, *sèdon*, *směšon*, *tànok*, *telòc*, *trězon*, *toròk*, *udovòc*, *Vazòm*, *větor*, *vrědon*, *žàloson*.
- Vokalni se sustav sastoji od sljedećih vokala:

naglašeni			nenaglašeni		
i	ü	u	i	ü	u
			y		
ɛ				e	o
e	o			e	o
	a			a	

- Otvoreni glas *i* (*y*) može pojaviti samo u nenaglašenome položaju – na mjestu nenaglašenoga jata. Srednji *e* kontinuant je dugoga *e* i dugoga prednjega nazala *ɛ*: *čera*, *deblò*, *lèt*, *mèt*, *plès*, *rèp*, *sédma*, *zèt*, *ženska*; *jètra*, *mèso*, *nečèt*, *pèt*, *počèt*, *prijèt*, *très*, *žèja*, *žèjon*. Kratki *u* prelazi u *ü*, osim onoga koji je nastao od fonema *ɫ*: *čùt*, *drùgi*, *krbùn*, *krùh*, *kùhat*, *kùšćerica*, *lùdi*, *mùha*, *pršùt*, *trbùh*, *tù*, *vnùk*, *vùho*, *vùra*, *vùsta*, *žùl*, *žùń* 'lipanj'. Isti se glas pojavljuje na mjestu prednaglasnoga *u* u glagolima *bùšnèt*, *kùpìv*, *pùstìt*, *zgübèt* te imenici *pùhàvnica*. Ovaj govor ima jednostavniji vokalni sustav u odnosu na mnoge govore ovoga dijalekta. Naime, njemu nisu svojstveni ni diftonzi ni glas *ɔ*, tako da se na mjestu dugoga *a* ostvaruje *a*. Usto, otvoreni *e* nije dio vokalnoga sustava ovoga govora, kao ni ostalih istočnih: Klenovšćaka, Prapoća, Podgaća i Račje Vasi.
- Na mjestu stražnjega nazala u korijenskim je morfemima potvrđen dvostruki odraz: u dijelu primjera *o*, a u dijelu *u*, bez obzira na (ne)naglašenost. Leksemi s odrazom *o* jesu: *dòga*, *golòp*, *gosènica*, *klòpko*, *koděła*, *mokà*, *motèt*, *otròba*, *popàt*, *posòda*, *posodèt*, *rokà*, *rokàv*, *sobòta*, *sosèt*, *tòča*, *tožèt*, *želòt*. Leksemi s odrazom *u* jesu: *dùp*, *gùba* 'gljiva', *gùska*, *gùs*, *kùkol*, *lùh*, *mùš*, *mùški*, *obruč*, *pàvuk*, *pùpat*, *pùpok* 'pupak' i 'pupoljak', *pùt*, *rùgat*, *rùp*, *tùda*, *tùga*, *tùp*, *ùš*, *vùzol*, *vùzok*, *zùp*.

- Odraz naglašenoga jata jest zatvoreni *e* (*e*), a nenaglašenoga otvoreni *i* (*y*):
  - *e* na mjestu naglašenog jata: *besèda, blèt, bolèt, brèh, brès, cèv, crèkva, človèk, črèpna, čerèšna, črnèt, dè, dèlat, dèt 'djed', grèh, klèšće, krès, kolèno, lèha, lès, lèšnak, lèto, lèvo, mèh, mèra, mèsec, mèsto, mlèt, nedèla, nevèsta, orèh, plèšna, pondèlok, rèšit, sème, sèno, slèp, smèšon, smrdèt, snèh, srèda, svèća, svèt, svètlo, škrbèt, tèlo, tèsno, tèsno, tèt, trèzon, trpèt, vètor, vrème, zvèzda, želèzo; pametnèji, slabèji, starèji*
  - *y* na mjestu nenaglašenoga jata: *byžàt, blyšcàt, cydèt, dyvòjka, dòly, gnyzdò, gòry, lypòta, myhür, mysèt, myšàt, mlykò, nàpryt, pysòk, rykà, ryšèt, syčèn, sydèt, sykèra, spòvyt, vidyt*
- Govor nema opreku po dužini, a prema Moguševoj klasifikaciji pripada skupini govora sa starim akcenatskim sustavom.
  - Staro mjesto naglaska dobro je očuvano: *mlykò, otàc, prodàt, rodìt, sadà, selò, večeràs.*
- Ovomu govoru nije svojstveno regresivno pomicanje naglaska (izuzevši analogiju u pojedinim primjerima), kao ni duljenje u nenaglašenome predzadnjemu slogu. Progresivno je pomicanje sporadično te je zabilježeno u svega četiri primjera: *domà, golùp, oblàk, obrùč.*
- Završni *-l* prelazi u *v* u svim trima kategorijama – na dočetu završnoga sloga u imeničkih riječi, na dočetu unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima te na dočetu završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine: *àndèv, bèv, bokàv, cèv, debèv, fačüv, feràv, gòv, kabàv, kanàv, kaštèv, kotàv, kìsev, mižüv, pakàv, pažüv, pepèv, postòv, vasev, vòv; byvñàk, dovca, kovca, mèvta, pàvca, sovdàt, tevca; bìv, hitiv, čüv, dàv 'dao', držàv, klicav, kopàv, lìv, pàv, pìv, prášav, rèkav, ukràv, vèrvav, videv, zgràbiv, zèv 'uzeo', živèv.* Završni *-l* reducira se u prilogu *pù 'pola'*, kao i u svim bužetskim govorima, te u imenici *sù 'sol'*, a u glagolskim pridjevima *mògo* i *nàšo* prelazi u *o*.

Ostale fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- Na mjestu *və* kao prijedloga pojavljuje se odraz *v*: *Bèš tí šlá, Marija, v Pràpoće, jùtre?; Smo šlè v štàlo.* Isti je odraz u dijelu korijena riječi samo u leksemima *vnük* i *vnúka*.
- U gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji na mjestu naglašenoga *e* pojavljuje se *e*, a na mjestu nenaglašenoga *i*: *enèga, mojèga; črniga, nòviga.*
- Zatvoreni *e* ostvaruje se *i*:

- kao kontinuanta naglašenoga *i* na posljednjemu i jedinome kratkom slogu: *cydět, hōdět, kosjě* 'kosište', *krōvět, mysět, motět, oblakět, oćalět, posodět, ryšět, sydět, svecět, zgojět*
- na mjestu *i* ispred *r*: *měr, sykěra, sěr, štěri*.
- Specifično samo za sjeverne i istočne govore jest realizacija *u* na mjestu kratkoga *o* pod starim silaznim akcentom: *bůle, nůhot*.
- Na mjestu sufiksa *-bje* pojavljuje se vokal *e*: *grōzle, kopišće, ognišće, orděne, pěrje, strnišće, vesěvle, zdrávle*.
- Na mjestu dugoga *o* u većemu se dijelu primjera pojavljuje *u*, a samo u primjera dva vokal *o*: *kūs* 'kost', *mūs* 'most', *núč* 'noć', *nūs* 'nos', *pů* 'polo', *růh* 'rog', *stů* 'sto', *sův* 'sol', *tů* 'to', *vūs* 'zaprežna kola', *zgůn* 'zvono'; *kasōn* 'sanduk za žito', *štajōn* 'doba'.
- Dvostruki odraz kratkoga prednjeg nazala *ę*: stariji odraz *a* zabilježen je samo u imenicama *jačměn* 'ječam' i 'ječmenac na oku' i *zajik*, a u svim ostalim primjerima odraz je *e*: *děset, dvājset, govědo, pāmet, petnājs, sėdon, žět, žětva*.
- U imenici *samlā* provodi se kontaktna disimilacija (skupina *mń > ml̩ > mj*).
- Zabilježena je samo *v*-proteza u primjerima *vōzok, vūho, vūra, vūsta*.
- Odraz skupine **zgi > zgaǐ*, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak', jest *žl̩*: *možlāni*.
- U ovome se govoru ne provodi metateza u imenici 'grožđe': *grōzle*.
- Dosljedno se provodi obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata te prijelaz završnoga okluziva *-g* u frikativ *-x*.
- U prijedlozima u značenju 'iz' i 's/sa' reducira se početni vokal. Njegov je polazni oblik *z*, a inačice *s* i *š*, čija realizacija ovisi o fonološkoj okolini. Naime, ispred svih zvučnih i neutralnih konsonanata i ispred vokala pojavljuje se neizmijenjeni lik *z*, a ispred bezvučnih konsonanata (osim *š*) jednači se po zvučnosti, pa se ostvaruje kao *s*. Primjeri su: *z barāke, s Koprā; z ribami, s pūpami*.

Jugozapadna govorna skupina

Ova govorna skupina obuhvaća govore Vrhuvštine, odnosno naselja imenom: **Vrh, Paladini, Klarići, Marčenegla i Barušići**.

Osnovne fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku¹¹³.

- Kontinuanta starohrvatskoga šva u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom jest *ε* (u naglašenim slogovima) i *e* (u nenaglašenim slogovima): *česěń / cešěń, češěj / cešěj*,

¹¹³ U navedenim primjerima ove govorne skupine oni koji su napisani ispred kose crte odnose se na govore Paladina, Klarića, Barušića i Marčenegle, a oni iza kose crte na cakavski govor Vrha.

četrtèk / cetr̀tèk, duvèc, kunèc, lunèc, mačèk / macèk, papèr, petèk, pysèk, prasèc, rabèc, samèñ, svetèc, telèc, turèk, ucèt, ugèñ, Vazèn / Vazèñ; bèsen, bravinec, čòden / còden, dòber, gràber, kàšej / kàšej, kruàtek, luàhet, mòker, nòhet, pòten, pundèjek, slèpec 'prevarant', smèšen / smèšen, trèzen, vèter, vrèden.

- Vokalni sustav sastoji se od sljedećih jedinica:

naglašeni			nenaglašeni		
i		e	i		u
ie		ua	y		
ɛ					
e	ò	o	e	ò	
ɛ					
	a			a	

- Glas *ò* nastao je od kratkoga naglašenog *u*, osim onoga koji je podrijetlom od */:*: *čòvalu*, *drògi*, *jòdi*, *jòra*, *jòtru*, *kròh*, *kòhat*, *lòj*, *luncò*, *mòha*, *puđnevò*, *pumòs*, *sigòru*, *skòpa*, *trbòh*, *tròdni* 'umorni', *tòka* 'tu', *tòra*. Iz vokalnih je trokuta vidljivo da su ovim govorima poznati dvoglasni *ie* i *ua* – *ie* se pojavljuje kao kontinuant dugoga *e* i dugoga prednjeg nazala *ɛ*, a *ua* kao kontinuant dugoga *a*, dugoga stražnjega nazala *o* i dugoga šva. Primjeri ostvaraju dvoglasni *ie* jesu: *griè*, *katière*, *pièti* 'peti', *raskrgièvali*, *sièdmi*, *uvciè*, *zièt*; *mièsu*, *nečičèt* / *necièt*, *prijichèt*, *pučičèt* / *pucièt*, *triès*, *žičèjen* / *zièjen*, *žičèja* / *zièja*. Primjeri ostvaraju dvoglasni *ua* na mjestu dugoga *a* i dugoga šva jesu: *bruàli*, *gluàvna*, *kruàtek*, *mijuàr*, *mluàdi*, *nuàc*, *poznuàn*, *rukuàv*, *škuàre*, *ultuàr*, *znuà*; *duàn*, *luàš* / *luàs*, *svekuàr*, *tuàs*, *vuàs*.
- Na mjestu stražnjega nazala *u* korijenskim morfemima u najvećem se dijelu primjera ostvaruje *a* u kratkim slogovima i *ua* u dugim slogovima: *dàga*, *gàba*, *kadèja*, *kasèvnica*, *makà*, *matit*, *òbrač* / *òbrac*, *pàpek* 'pupak', *pusàda*, *pusàdit*, *tràbac*, *želàt* / *želàt*; *guàs* 'gust', *kuàda* 'kuda', *kruàh* 'stijena', *luàh* 'šumarak', *nuàtri*, *puàt* 'put', *ruàp* 'rub' / *ruàb* (PA), *ruàka*, *tuàda* 'tuda', *tuàp* 'tup', *vuàš* 'uš, vrsta neotrovne zmije', *vuàzej* 'uzao', *vuàzek* 'uzak', *zuàp* 'zub' / *zuàb* (PA). U manjoj mjeri, u stanovnome broju

leksema pojavljuju se odrazi o te u: *gòlup, gùska, kùkuj, kupàt (se), mùš / mùs, mùški / mùški, rukuàv, subòta, susèť, tùga, tužit / tužit; cón, klòpku, tòca / tòca, pòknat, utròba.*

- Na mjestu naglašenoga jata pojavljuje se zatvoreni *e* (*ě*), a na mjestu nenaglašenoga otvoreni *i* (*y*):
  - *ě* na mjestu naglašenog jata: *besèda, blèt / blèd (PA), brèh, brès, cèv, crèkva, čerèšna / cerèšna, čluvéť / cluvéť, črèpna / crèpna, dèlat, grèh, klèšće / klèšće, krèš, kulènu, lèha, lèšnak / lèšnak, lètina, lètu, lèvu, mèh, mèra, mèsec, mèstu, mèšat / mèšat, mlèt, nedèja, nevèsta, plèšna / plèšna, pundèjek, rèšit / rèšit, sème, sènu, slèp, smèšen / smèšen, snèh, spuvèdat, srèda, svèca, svèt, svètlu, tèlu, tèsnu, tèstu, trèzen, vèter, vrème, zvèzda, zènica, želèzu / želèzu; pametnèji, slabèji, starèji*
  - *y* na mjestu nenaglašenoga jata: *byžàt / byžàt, blyšcàt / blyšcàt, cyđit, dyvòjka, dòly, gnyzdò, gòry, lypòta, myhòr, mlykò, nuàpryt / nuàpryd (PA), pysèk, rykà, syčèn / syčèn, sydèt, sykìra, spòvyt / spòvyd (PA), viddyt.*
- Govor nema opreku po dužini, a prema Moguševoj klasifikaciji pripada skupini govora sa starim akcenatskim sustavom.
  - Staro mjesto naglasaka dobro je očuvano: *hčerè (D jd.), kapòt, kunòba, mlykò, nedèja, mùžu, Pepelnica, petèk, undà, utrukòn, uženila, u vasè, viddyla.*¹¹⁴
  - Ovoj govornoj skupini nije svojstveno duljenje u naglašenome predzadnjem slogu, kao ni regresivno pomicanje naglasaka, osim analoškoga prenošenja u pojedinim primjerima. Progresivno pomicanje staroga kratkog cirkumfleksa zabilježeno je u svega nekoliko primjera, što je i očekivano s obzirom na to da je ta naglasna pojava tipična za sjeverozapadne i sjeverne govore. Primjeri zabilježeni u govorima Vrhuvštine jesu: *guspùt, guvòr, pruduàli, ukùlin.*
- Završno *-l* prelazi u *v* u svim trima kategorijama – na dočetu završnoga sloga u imeničkim riječi, na dočetu unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima te na dočetu završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine: *àndèv, bièv, bukuàv, cèv, debèv, feruàv, kabàv, kanuàv, kaštèv / kaštèv, kutàv, kìsev, pakàv, pažùv / pažùv, kìsev, pèpev, vèsev; byvnuàk, duvcà, kuvcà, mèvta, suvduàt, tevca; bìv, hìtiv, cypìv, čòv / čòv, duàv, držàv / držàv, gunìv, gurèv, guvurìv, hudìv, kapìv, klicav, kusìv, kupàv, kòpìv, kuvàv, lìv, mitìv 'ložio', mògav, mulìv, nusìv, pàv, pìv, pluàtiv, pòčev / pòcev, prusìv, puzabìv, sturìv, tèv, ukràv, ustàv, uženìv / uženìv, vèrav, viddyv, zgràbìv,*

¹¹⁴ Primjeri su ekscerpirani iz govora Vrha.

zгурěv, zgóbiv, ziěv, živěv / živěv. U pojedinim primjerima odraz završnoga *-l* je *ø* iza *o*: *dù* 'dol', *fačù* 'marama' / *facù*, *gù* 'gol', *pù* 'pola', *pustu* 'cipela' *sù* 'sol', *vù* 'vol', a u tri je primjera u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine slijed šva i *-l* dao *u*: *mògu* 'mogao', *nuášu* 'našao' / *nuášu*, *rěku* 'rekao'.

Ostale fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- U gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji na mjestu naglašenoga *e* pojavljuje se *ę*, a na mjestu naglašenoga *i*: *enęga*, *mujęga*; *dvanąstiga*, *nóviga*, *stuáriga*, *vęseliga*.
- Na mjestu sufiksa *-bje* pojavljuje se vokal *i*: *grójzi*, *kupišći* / *kupišći*, *ųji*, *ugńišći* / *ugńišći* (V), *urdiěni*, *vesiěji*, *zdruávji*.
- Vokal *u* redovit je odraz dugoga *o*: *búk* 'bok', *kasún* 'sanduk za žito', *kús* 'kost', *mús* 'most', *núć* 'noć', *nús* 'nos', *rih* 'rog', *stú* 'sto', *štajún* 'doba' / *štajún*, *tú* 'to', *vús* 'zaprežna kola', *zvún* 'zvono'.
- Vokal *ó* pojavljuje se na mjestu prednaglasnoga *u* u pojedinim primjerima: *kópít*, *póstít*, *póstílu*, *zbódíli*.
- Svaki *o* izvan akcenta prelazi u *u*.
- Trostruki odraz kratkoga prednjeg nazala *ę*: stariji odraz *a* zabilježen je samo u imenicama *jáčmik* / *jáčmik* 'ječam' i 'ječmenac na oku' i *zajík*; odraz *ε* pojavljuje se u naglašenim slogovima, a *e* u nenaglašenim: *dvąjset*, *pámet*, *petnájs*; *dęset*, *guvědu*, *pužět* / *pužět*, *sědun*, *žět* / *žět*, *žětva* / *žětva*.
- Izjednačuju se N i A jednine imenica ženskoga roda koje označuju što neživo.
- Disimilacija ili razjednačavanje provodi se u svim govorima u imenici *samjá* (*mń* > *mí* > *mj*), a u govoru Paladina u imenici *mlók* 'unuk', u kojoj je skupina *mn* prešla u *ml*.
- Ovoj je govornoj skupini poznata *j*-proteza. Ona je zabilježena u sedam primjera, dok je s *v*-protezom zabilježen samo pridjev *vuázek*. Primjeri s protetskim *j* jesu: *jígla*, *jíme*, *jih*, *jóhu*, *jólíka*, *jóra*, *jósta*.
- Odraz skupine **zgi* > *zgi*, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak', jest *žj* (< *žl*), osim u govoru naselja Vrh, u kojemu je odraz *žg*: *móžjani* / *móžgine*.
- Afereza ili gubljenje početnoga nenaglašenoga vokala zabilježeno je u toponimima *Měrika* i *Tálíja* te imenicama *lětrika* i *turék*.
- Dosljedno se provodi obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata, osim u govoru Paladina, te prijelaz završnoga okluziva *-g* u frikativ *-x*.

- U prijedlozima u značenju 'iz' i 's/sa' reducira se početni vokal. Njegov je polazni oblik *z*, a inačice *s* i *š / ś*, čija realizacija ovisi o fonološkoj okolini. Naime, ispred svih zvučnih i neutralnih konsonanata i ispred vokala pojavljuje se neizmijenjeni lik *z*, a rezultat jednačenja po zvučnosti jest konsonant *s*. Samo se ispred palatala *ń* i *š / ś* ostvaruje prijedlog *š / ś*. Primjeri su: *z Vrhà, s Kusurige; z vulì, s kràvami*.

Jugoistočna govorna skupina

Ova skupina obuhvaća govore Roštine i Humštine, odnosno naselja imenom: **Čiritež, Nugla, Roč, Ročko Polje, Hum, Kras i Škrinjari**.

Osnovne fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku:

- Kontinuant starohrvatskoga šva u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom jest *a*: *badàń, bravínac, česàn, češáj, četrtàk, čòdan, dòbar, duvác, gràbar, kàšaj, kruàtak, kunàc, làgak, luàhat, lunàc, mačàk, mòkar, nòhat, òsan, papàr, petàk, pisàk, pòtan, prasàc, pundèjak, ruàbac, samàń, sèdan, slipàc, smèšan, svetàc, šenàc, tànak, telàc, turàk, ucàt, ugàń, upàńak, utàc, Vazàn, vètar, vrèdan, vuàzaj, žàlusan*.
- Vokalni sustav sastoji se od sljedećih jedinica:

naglašeni				nenaglašeni			
i		u		i		u	
ie		ua					
ɛ̇							
e	ò	o		e	ò		
ɛ							
		a				a	

- Vokal *ò* nastao je od naglašenoga *u*, osim onoga koji je podrijetlom od *l̥*: *còkale, còker, čebòv* 'luk', *čòda, čòf, jòdi, krbòn* 'ugljen', *kòp, lòj, nòdit, Nògla, plòh, pòsti* 'maskirane osobe', *ròha* 'plahta', *škòja, tò, uskòbla, vòra, žòj, žòr*. Dvoglas *ie* pojavljuje se na mjestu dugoga *e* i dugoga prednjeg nazala *ɛ̇* (*čierà, dièk, griè, katièra, puviežen, rièp, sièdma, šezdesièt, usandesièt, vudiè, vujskiè, zièli, žiènska; mièsu, nečièt, pièt, prijìt, pučièt, triès*), a dvoglas *ua* zajednički je odraz dugoga *a*, dugoga stražnjeg nazala *ɔ* i dugoga šva. Primjeri su: *bevnuàk, bluàgu, duàv, duperuàn* 'upotrijebim', *dvuà, fruàt, gluàva, juàja, juàku, kruàtak, kukušjuàr* 'jastreb', *kvuàs, luàsi, mijuàr, nuàšav, prusijuàli, rastuàńin, sruàn, znuàte*.

- Dominantan odraz stražnjega je nazala u korijenskim morfemima *a* u kratkim slogovima, a dvoglas *ua* u dugima: *gába, gasènica, makà, matit, òbrač, pàpak* 'pupak', *pusàda, pusadit, tràbac, želàt; guàs* 'gust', *kuàda* 'kuda', *kruàh* 'stijena', *nuàtri, puàt* 'put', *ruàp* 'rub', *ruàka, tuàda* 'tuda', *vuàš* 'uš, vrsta neotrovne zmije', *vuàzaj* 'uzao', *vuàzak* 'uzak', *zuàp*. U manjem broju primjera potvrđen je odraz *u*: *ćun, gòlup, gùska, kupàt (se), muš, muški, pàuk / pàvuk* (NU, R, RP), *rukuàv, subòta, susèt, tùga, tužit* (H, KR, ŠNJ) / *tùžit* (ČR, NU, R, RP), a u četiri odraz *o*: *klòpku, tòča, tròba, pòkнат*.
- Na mjestu kratkoga naglašenog i zanaglasnoga jata pojavljuje se zatvoreni *e* (*ɛ*), a na mjestu dugoga vokal *i*. Ovi se govori razlikuju samo u odrazu zanaglasnoga jata jer u govoru Škrinjara na Humštini svaki nenaglašeni jat prelazi u *i*, a u ostalim govorima ove skupine jat u zanaglasnome položaju odražava se kao zatvoreni *e*, a u prednaglasnome položaju kao *i*.

Potvrde oblika:

- *ɛ* na mjestu kratkoga naglašenog jata: *besèda, crèkva, čluvěk, črèpna, črèšna, dèlat, jès, krès, kulènu, lèpče, lès, lètina, lètu, lèvu, mèra, mèssec, mèstu, mèšat, mlèt, nedèja, nedèt* 'nadjenuti iglu', *nevèsta, plèšna, pundèjak, rèšit, samlèt, sèc, sème, srèda, svètlu, trèbalu, umèsin, undè, urèhi, vèrvat, vètar, zrèže, želèzu; nuvèji, pametnèji, ranèji, slabèji*
- *ɛ* u zanaglasnome položaju: *dòlɛ, gòrɛ, nuàprɛt, spòvɛt, vidɛt*
- *i* u zanaglasnome položaju u govoru Škrinjara: *dòli, gòri, nuàprit, spòvit, vidit*
- *i* na mjestu dugoga naglašenog jata: *bisan, blit, brih, civ, liha, mih, slip, snih, srida, svit, tilu, tisnu, tistu, vrime*
- *i* u prednaglasnome položaju: *bižàt, blišcàt, cidit, divòjka, gnìzdò, lipòta / liputà* (NU, R, RP), *mlikò, pisàk, rikà, sikira, svičà, zvìzdà*
- Govor nema opreku po dužini, a prema Moguševoj klasifikaciji pripada skupini govora sa starim akcenatskim sustavom.
  - Staro mjesto naglaska dobro je očuvano: *bilà, drži, dubrà, jìgla, krujìle, kuà* 'konja', *makà* 'brašno', *mlikò, prèslica, rabila* 'trebala', *u rakàh* 'u rukama', *sakakòr, sestrè, spečè, sturit, tèšku, ut ubjakà, vretenò*.
- Kao ni jugozapadnoj govornoj skupini, ni ovoj nije svojstveno duljenje u nenaglašenome predzadnjemu slogu, kao ni regresivno pomicanje, izuzevši analogiju u pojedinim primjerima. Progresivno pomicanje naglaska zabilježeno je u svega nekoliko primjera: *guspùt, pučìela, pruduàle, s kusò* (RP), *z nugò* (RP).

- Završni *-l* prelazi u *v* u svim trima kategorijama – na dočetu završnoga sloga u imeničkih riječi, na dočetu unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima te na dočetu završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine: *ánděv, biěv, bukuáv, cív, deběv, fačív, feruáv, gòv, kanuáv, kaštěv, kutáv, kǐsev, mižív, pakáv, paživ, pépev, pustòv, sùv, věsev, vòv; bivnúák, duvcá, kuvcá, měvta, suvduát, tevca; biv, hitiv, čòv, duáv, držáv, guniv, gurěv, hudív, kapív, klicav, kusív, kupáv, kòpiv, kuváv, liv, mògav, muliv, nuášav, nusív, páv, piv, pluátiv, počev, pruašav, puzabiv, rěkav, stòriv, těv, ukráv, ustáv, uženiv, věrvav, zgrábiv, zgòbiv, zgurěv, ziev, živěv.*

Ostale fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- Govor Škrinjara razlikuje se od ostalih govora ove skupine rezultatom promjene prijedloga *və* u *va* kao samostalne morfološke riječi nakon redukcije šva. U ostalim je govorima odraz *u*, kao i u većini bužetskih govora. Samo se ispred konsonanta *r* pojavljuje *v*: *v Roč*. Navedeno potvrđuje i ime manifestacije Z armoniku v Roč koja se održava svake godine u Roču od 1989.
- U gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji na mjestu naglašenoga *e* pojavljuje se *ę*, a na mjestu nenaglašenoga *i*: *enęga; črniga, kákiga, nòviga, sákiga, siédmiga, sviétiga*.
- Na mjestu sufiksa *-bje* pojavljuje se vokal *i*: *grójzi, kupišći, urdiěni, vòji, zdruávji*.
- Vokal *u* redovit je odraz dugoga *o*: *búk 'bok', kasùn 'sanduk za žito', kús 'kost', mús 'most', nuć 'noć', nús 'nos', pu 'pola', ruh 'rog', stu 'sto', štajùn 'doba', tu 'to', vús 'zaprežna kola', zgún 'zvono'*.
- Vokal *ó*, osim na mjestu naglašenoga *u*, u pojedinim se primjerima pojavljuje na mjestu prednaglasnoga *u*: *kòpít, mòhá, ròbidnica*.
- Svaki *o* izvan akcenta prelazi u *u*.
- Trostruki odraz kratkoga prednjeg nazala *ę*: stariji odraz *a* zabilježen je samo u imenicama *jačmik 'ječam' i 'ječmenac na oku' i zajik*; odraz *ε* pojavljuje se u naglašenim slogovima, a *e* u nenaglašenima: *dvájset, pámet, petnájs; děset, guvėdu, pužět, sėdan, žět, žětva*.
- Izjednačuju se N i A jednine imenica ženskoga roda koje označuju što neživo.
- U imenici *samjá* provodi se kontaktna disimilacija (*mń > mḷ > mj*). Izminuku čini govor Škrinjara, u kojemu G jd. imenice 'sajam' glasi *samńá*.

- Svim je govorima poznata *j*-proteza, a u govoru Nogle zabilježeni su i primjeri s protetskim *v*: *jìgla*, *jìh*; *vòhu*, *vòlika*, *vòra*, *vòsta*. Imenica *javiš* 'obavijest' i osobno ime *Juvanin* (po uzoru na talijanski jezik) zabilježeni su samo u mjesnome govoru Škrinjara. *V*-proteza prisutna je i u pridjevu *vuázak* u svim govorima ove.
- Govori ove su skupine neujednačeni što se tiče odraza skupine *zgi > *zgaì*, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak'. Naime, u govorima Roštine odraz je *žj* (< *žl*), a u govorima Humštine *žg*: *mòžjani* / *mòžgine*.
- Afereza ili gubljenje početnoga nenaglašenoga vokala zabilježeno je u toponimima *Mèrika* i *Tàlija* te imenicama *lètrika* i *turàk*. U govoru Krasa ovjerena je i imenica *tròba*.
- Dosljedno se provodi obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata te prijelaz završnoga okluziva *-g* u frikativ *-x*.
- U prijedlozima u značenju 'iz' i 's/sa' reducira se početni vokal. Njegov je polazni oblik *z*, a inačice *s* i *š*, čija realizacija ovisi o fonološkoj okolini. Naime, ispred svih zvučnih i neutralnih konsonanata i ispred vokala pojavljuje se neizmijenjeni lik *z*, a rezultat jednačenja po zvučnosti jest konsonant *s*. Samo se ispred palatala *ń* i *š* ostvaruje prijedlog *š*. Primjeri su: *z Ròča*, *s Pázina*; *z mákinun*, *s kvàsun*, *z urèhi*.

Južna govorna skupina

Ova skupina, kako joj i sam naziv govori, obuhvaća mjesne govore smještene na jugu dijalekta. To su naselja imenom: **Grimalda, Dragučska Vala, Draguč, Oslići, Kosoriga, Račički Brijeg, Račice i Krušvari.**

Govori ove se skupine razlikuju što se tiče odraza završnoga *-l*. Budući da je ta jezična značajka jedna od klasifikacijskih kriterija, ova se govorna skupina može podijeliti na dvije podskupine:

1. dragučka podskupina: čine ju govori Draguča, Dragučske Vale, Oslića, Krušvara, Kosorige i Grimalde
2. račička podskupina: čine ju govori Račica i Račičkoga Brijega

U dragučkoj podskupini završni *-l* prelazi u *f* na dočetu završnoga sloga u imeničkim riječi te na dočetu unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima, dok se na dočetu završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine gubi: *bièf*, *bukàf*, *cìf*, *debèf*, *fačùf*, *feruâf*, *gòf*, *kanuâf*, *kaštèf*, *kìsef*, *kutàf*, *mižùf*, *pakàf*, *pažùf*, *pèpèf*, *pustòf*, *sùf*,

těpaf, věsef, vǒf; dufcǎ, kufcǎ, měfta, sufduât, tefcǎ; čû 'čuo', duâ 'dao', držǎ 'držao', gunî 'gonio', gurǝ 'gorio', guvurî 'govorio', hîti 'bacio', hudî 'hodao', kǎpi 'razumio', klîca 'zvao', mulî 'molio', nuâša 'našao', nusî 'nosio', rěka, ubǝ 'uboo', vîdi 'vidio', zgrǎbi 'zgrabio'. U govorima Račica i Račićkoga Brijega na mjestu završnoga -l redovito se realizira v, baš kao u vrhuvskim govorima, od kojih su udaljeni dva kilometra. Ova dva govora uopće ne poznaju prijelaz v u f, pa tako ni na mjestu završnoga -l. Primjeri jesu: biêv, bukǎv, cǐv, debêv, fačûv, feruâv, gǝv, kabǎv, kanuâv, kaštêv, kîsev, kutǎv, mižûv, pakǎv, pažûv, pǝpev, pustǝv, sûv, vêsev, vǝv; bivînuâk, duvcǎ, kuvcǎ, měvta, suvduât, tevcǎ; bîv 'bio', duâv 'dao', gunîv 'gonio', hîtiv 'bacio', klîcav 'zvao', kupǎv 'kopao', mulîv 'molio', prusîv 'pitao', zgûbiv 'izgubio', ziêv 'uzeo', živǝv 'živio'. U ostalim južnim govorima šumnik f pojavljuje se i na mjestu sonanta v na početku riječi i ispred bezvučnih konsonanata: biêf, blěsaf, bukǎf, buležlîf, cǐf, cǐlaf, debêf, fačûf, feruâf, gǝf, kanuâf, kaštêf, kîsef, kutǎf, mižûf, pakǎf, pažûf, pustǝf, sûf, šlûtaf, věsef, vǒf; Dûbrafka, dufcǎ, kufcǎ, měfta, Slǎfko, tefcǎ, ufcǎ.

Ostale su jezične značajke, koje su uključene u klasifikaciju, posve podudarne, a navedene su u nastavku.

- Kontinuant starohrvatskoga šva u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom jest *a*: *badǎn, bravînac, česǎn, četrtǎk, čûdan, dǝbar, duvǎc, grǎbar, kǎšaj, kruâtak, kunǎc, lǎgak, luâhat, lunǎc, mačǎk, mǝkar, nǝhat, ǝsan, papǎr, piêtǎk, pîsǎk, pǝtan, prasǎc, pundǝjak, samǎn, sǝdan, slîpǎc, tǎnak, telǎc, turǎk, ucǎt, ugǎn, upǎnak, utǎc, Vazǎn / Vazǎn (D, DV, G, O), vǝtar, vǝsak / vusǎk (O), vrǝdan, vuâzaj, žǎlusan.*
- Vokalni sustav sastoji se od sljedećih jedinica:

naglašeni		nenaglašeni	
i	u	i	u
ie	ua		
ɛ	o		
e		e	
ε			
a		a	

- U odnosu na ostale govorne skupine (ili barem većinu), ova u vokalnome sustavu ne sadržava zatvoreni *o* (ɔ). U njoj se ne odvija ni promjena kratkoga *u* u centralizirani glas *o* (ɔ) ni u tzv. mukli *ü* s obzirom na to da ni ti glasovi nisu dio vokalnoga inventara. Dvoglas *ie* pojavljuje se na mjestu dugoga *e* i dugoga prednjeg nazala *ɛ*: *griêda, griêmu, katiêra, makiê, šiêcǎt, ziêt, pedesiêt, piêta, pliêsǎt, pučîêtǎk, riêbrǝ,*

vudiê, sviêti, šiécàla, zavièzàli, žiènska; jiêtra, mièsu, neçiêt, piêt, piètàk, prijìet, puçiêt, trièš, žiêja (D, G, O) / *žiějà* (DV, KO, KŠ, RA, RB), *žièdan* (G) / *žièjan* (DV, KO, KŠ, O, RA, RB) / *žiějàn* (D), a dvoglas *ua* zajednički je odraz dugoga *a*, dugoga *o* i dugoga šva. Primjeri su: *bluâgu, druguâçje, duâli, dvuâ, gluâva, juâja, kruâtak, kuluâč, kvuâš, jeduân, juâja, luâsi; duân, luâš, tuâš, vuâš*.

- Na mjestu stražnjega nazala u korijenskim morfemima dominantan je odraz *u* u kratkim slogovima te dvoglas *ua* u dugima: *çu, gñûš, gòlup, gùska, kùpat (se), lùk, mùš, mùški, nùdit, pävuk, pupät, rukuâf, subòta, susët, tùga; guâš 'gust', kruâh 'stijena', luâh 'šumarak', muâtît, nuâtri, puât 'put', pusuâdît, ruâka, ruâp 'rub', tuâp 'tup', vuâš 'uš, vrsta neotrovne zmiije', vuâzaj 'uzao', vuâzak 'uzak', zuâp 'zub'*. Sporadično, u nekoliko se primjera ostvaruje i odraz *o* (*klòpku, pòknat, tòča*), a u govorima Draguča, Dragučske Vale i Kosorige desetak primjera s odrazom *a* (*dàga, gâba, gasènica, kadèja, pàpak 'pupak', pusàda, sabòta, tràbac, želât*).
- Na mjestu kratkoga naglašenog jata pojavljuje se zatvoreni *e* (*e*), a na mjestu dugoga i onoga nenaglašenoga vokal *i*:
  - *e* na mjestu kratkoga jata: *besèda, čerèšna, člurvèk, črèpna, dèlat, kulènu, lètu, mèra, mèssec, mèstu, mlèt, nedèja, nevèsta, plèšna, pundèjak, rèšit, sèc, sème, srèda, svètlu, ubèsit, vèrvat, vètar, želèzu; pametnèji, slabèji, starèji*
  - *i* na mjestu dugoga jata: *bîsan, blîšcät, blît, brîh, cîdît, gñîzdò, mîh, mîsît, mlîkò, pîsàk, rîkà, slîp, snîh, srîda, svîcä, svît, tîlu, tîsnu, tîstu, vrîme, zvîzdä*
  - *i* na mjestu nenaglašenoga jata: *bižät, divòjka, dòli, gòri, lipòta, nuâprit, sikîra, spòvit, vîdit*.

U ovoj se skupini izdvajaju govori Dragučske Vale, u kojima se u pojedinim primjerima u dugim slogovima ostvaruje diftong *eî*: *creîkva, greîh, kreîš, leîvu, neîh 'negdje' i sleîpi i teîi 'htio'*.

- Govori ove skupine imaju opreku po dužini, a prema Moguševoj klasifikaciji pripada skupini govora sa starim akcenatskim sustavom.
  - Staro mjesto naglasaka dobro je očuvano: *bilà, dubrò, guspuduârà, guvurît, hudît, jenà, kadà, kadè, kukušîè* (G jd.), *kumpîrà, lûnà, lûpîli, lužî 'ložio', mlîkò, muglî, mujà, peklî, piètkà, platît, plièsàli, prneslî, prudät, suplî, sūšît, šiécät, turàk, utàc, uživàli, Vazàn, vînò, vudiê* (G jd.), *zamîsîli, ženà*.
  - Sačuvane su prednaglasne duljine: *bîlît, bîvät, blîdèt, bruādä, bruânît, krîžät se, kukurîkät, lîvät, lîzät, lûpîli, mîrît, mîsît, mîšät, mlîkò, mluâtît, mhät, nabîjät, pîtät, plièsät, pluâcät, prehluâdît se, pûhät, pumuâgät 'ministrirati', vièzät, žmîrît*.

- Ovim govorima nije svojstveno pomicanje naglaska: ni regresivno (izuzevši analogiju u pojedinim primjerima: *dàska*, *gluâva*, *griêda*, *mägla*, *młuâda*, *nòga*, *piêta*, *sòva*, *vòda*, *zòra*) ni progresivno, kao ni duljenje u nenaglašenome predzadnjemu slogu.

Ostale fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- Na mjestu *və* kao prijedloga pojavljuje se *u*, kao i u većini bužetskih govora, ali ispred konsonanta *r* odraz je *v*: *v Rðč*.
- U gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjeničkoj deklinaciji na mjestu naglašenoga *e* pojavljuje se *ɛ*, a na mjestu naglašenoga *i*: *čr̀niga*, *dr̀ugiga*, *nòviga*, *p̀rviga*, *v̀eliga*; *enèga*, *mujèga*.
- Na mjestu sufiksa *-bje* pojavljuje se vokal *i*: *gròjzi*, *kupišći*, *ùji*, *urdièni*, *zdruâvji*.
- Dugi *o* dosljedno prelazi u *u*, kao i u svim govorima jugozapadne i jugoistočne skupine: *bûk* 'bok', *kasûn* 'sanduk za žito', *kûs* 'kost', *mûs* 'most', *nûc* 'noć', *nûs* 'nos', *pû* 'pola', *rûh* 'rog', *stû* 'sto', *štajûn* 'doba', *vûs* 'zaprežna kola', *zvûn* 'zvono'.
- Svaki *o* izvan akcenta prelazi u *u*.
- Trostruki odraz kratkoga prednjeg nazala *ɛ*: stariji odraz *a* zabilježen je samo u imenicama *jáčmik* 'ječam' i 'ječmenac na oku' i *zaj̀ik*; odraz *ɛ* u naglašenim slogovima, a *e* u nenaglašenima: *dèset*, *dvàjset*, *pàmet*, *petnàjs*; *guvèdu*, *pužèt*, *sèdan*, *žèt*, *žètva*, *žèternak* (G).
- Izjednačuju se N i A jednine imenica ženskoga roda koje označuju što neživo.
- Disimilacija ili razjednačavanje provodi se u govoru Dragučske Vale u imenici *ml̀uk* 'unuk', u kojoj je skupina *mn* prešla u *ml*. U brojevima 'sedamnaest' i 'osamnaest' ne provodi se samo u govoru Oslića, u kojemu *sedamnàjs* odgovara značenju 'sedamnaest', a *usumnàjs* značenju 'osamnaest'. U imenici 'gumno' skupina *mn* disimilira se u *vn*, pa glasi *gũvnò*, a u *samjà* skupina *mń* prelazi u *mj* (< *mĺ*). Govoru Grimalde poznata je disimilacija na daljinu, a odnosi se na zamjenu *r* s *l* u imenicama *lebrò* i *slebrò*.
- *J*-proteza zabilježena je u sljedećim primjerima: *javîš* 'obavijest', *j̀igla*, *j̀ih*, *Jivan*, a *v*-proteza u imenici *vûsta* u govoru Grimalde i Dragučske Vale te u pridjevu *vuâzak* u svim govorima.
- Govori ove su skupine neujednačeni što se tiče odraza skupine **zgi* > *zgaĩ*, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak'. Naime, u govoru Grimalde odraz je *žj* (< *žĺ*), u govoru Oslića *žd*, a u ostalim govorima *žg*: *mòžjani* / *mòždani* / *mòžgine*.

- Afereza ili gubljenje početnoga nenaglašenoga vokala zabilježeno je u toponimima *Mèrika* i *Tàlija* te imenicama *lètrika* i *turàk*.
- Dosljedno se provodi obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata te prijelaz završnoga okluziva -g u frikativ -x.
- U prijedlozima u značenju 'iz' i 's/sa' reducira se početni vokal. Njegov je polazni oblik z, a inačice s i š, čija realizacija ovisi o fonološkoj okolini. Ispred svih zvučnih i neutralnih konsonanata i ispred vokala pojavljuje se neizmijenjeni lik z, a rezultat jednačenja po zvučnosti jest konsonant s. Samo se ispred palatala *ń* i *š* ostvaruje prijedlog š. Primjeri su: z *Dragùćske Vàle*, s *kunòbe*; z *nugàmi*, s *tuvàrun*.

Govor Pagubica

Osnovne fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- Kontinuant starohrvatskoga šva u kratkim nepostojanim slogovima jest *a*: *badàń*, *bîsan*, *cesàn*, *cešàj*, *cetrtàk*, *cùdan*, *dòbar*, *duvàc*, *gràbar*, *kàšaj*, *kruàtak*, *kunàc*, *làgak*, *luâhat*, *lunàc*, *muācàk*, *mòkar*, *mravînac*, *nòhat*, *òsan*, *papàr*, *piētàk*, *pòtan*, *prasàc*, *pundèjak*, *ruābàc*, *samàń*, *sèdan*, *slīpàc*, *směšàn*, *sviētàc*, *šiēnàc*, *tànak*, *telàc*, *trîzan*, *turàk*, *ucàt*, *ugàń*, *upàńak*, *utàc*, *uviēzàń*, *Vazàn*, *vètar*, *vrèdan*, *zàlusan*.
- Vokalni sustav sastoji se od sljedećih jedinica:

naglašeni			nenaglašeni		
i		u		i	u
ie		ua			
	e				
	e	o		e	
		a			a

- U odnosu na ostale južne govore, ovaj govor u vokalnome sustavu ne sadrži otvoreni *e*. Kao ni drugi južni govori, ni ovaj u inventaru nema glas centralizirani glas *o* (*ò*) ni u tzv. mukli *ü*. Dvoglas *ie* pojavljuje se na mjestu dugoga *e* i dugoga prednjeg nazala *ɛ* (*ciêra*, *griê*, *imiê*, *kiêga*, *kukušiê*, *pliês*, *pliēsàt*, *puciētàk*, *riêp*, *svujiê zeniê*, *ziêli*, *ziênska*; *jiêtra*, *miêsu*, *naciêt*, *piêt*, *piētàk*, *prijiiêt*, *puciêt*, *triês*, *ziējà*, *ziêdan*), a dvoglas *ua* zajednički je odraz dugoga *a*, dugoga stražnjega nazala *ɔ* i dugoga šva. Primjeri su: *dvuâ*, *jeduân*, *juâja*, *kruàtak*, *luâhat*, *mijuâr*, *mluâdi*, *pukuāzàla*, *skuâceju*, *stvuājàla*, *stuâra*, *znuân*; *duân*, *luâš*, *tuâs*, *uvuâc*.

- Odraz stražnjega nazala u korijenskim je morfemima trostruki: u dugim slogovima redovit je dvoglas *ua*, a u kratkima u dijelu se leksema pojavljuje *u*, a u dijelu *o*. Navedeno potvrđuju sljedeći primjeri: *guâs*, *guâś*, *kruâh* 'stijena', *kuâpât* (*se*), *muākâ*, *muâtît*, *nuâtri*, *puât*, *pusuādît*, *tuâp*, *tuâzît se*, *vuâzaj*; *çu*, *ghûs*, *gòlup*, *gùska*, *kudëja*, *lûh*, *lûk*, *mûś*, *mûški*, *nùdit*, *pàuk*, *pùpat*, *pùpujak*, *pusùda*, *rûka*, *rukuâf*, *rûp*, *subòta*, *susët*, *tûda*, *tûga*, *tûzît*, *usënica*, *zûp*; *dòga*, *gòba*, *klòpku*, *òghen*, *pòknat*, *pòpak*, *tòca*, *tròbac*, *utròba*, *vòzak*, *želòt*.
- Na mjestu kratkoga naglašenog jata pojavljuje se zatvoreni *e* (*e*), a na mjestu dugoga i nenaglašenoga vokal *i*:
  - *e* na mjestu kratkoga jata: *cerëśna*, *cluvëk*, *crëkva*, *hlëp* 'vrsta slatkoga kruha', *krëś*, *kulënu*, *lëtu*, *lëvu*, *mëra*, *mësec*, *mëstu*, *nedëja*, *nevësta*, *plëśna*, *pundëjak*, *rëśit*, *sëć*, *svëtlu*, *vërvat*, *vëtar*, *želëzu*; *pametnëji*, *slabëji*, *starëji*
  - *i* na mjestu dugoga jata: *bîsan*, *blîścât*, *blît*, *brîh*, *cîdît*, *ghîzdò*, *lîha*, *mîh*, *mîśit*, *mlîkò*, *pîśak*, *rîkâ*, *slîp*, *snîh*, *srîda*, *svîcâ*, *svît*, *tîlu*, *tîsnu*, *tîstu*, *vrîme*, *zvîzdâ*
  - *i* na mjestu jata izvan naglaske: *bižât*, *dòli*, *gòri*, *lipòta*, *sikîra*, *spòvit*
  - zabilježen je i stanovit broj ekavizama: *besèda*, *crëpna*, *dèlat*, *mlèt*, *sème*, *srëća*.

Dakle, prirodan razvoj ostvaraja *e* na mjestu kratkoga jata poremećen je zbog kontaktnih utjecaja s ekavskim govorima, s kojima graniče.

- Govor ima opreku po dužini, a prema Mogueševoj klasifikaciji pripada skupini govora sa starim akcenatskim sustavom.
  - Staro mjesto naglaske dobro je očuvano: *bilâ*, *dubrò*, *guvurît*, *jenâ*, *kulâc*, *kumpîrâ*, *kuncâ*, *kuñâ*, *mlîkò*, *mujâ*, *peklî*, *piëtkâ*, *puciëtäk*, *reklî*, *va selë*, *sestrâ*, *svujië ženië*, *śpehâ*, *ugñâ*, *Vazmâ*, *vîñò*, *vudië* (G jd.), *ženâ*.
  - Sačuvane su prednaglasne duljine: *bîvât*, *brûsît*, *çûtît*, *dobîvât*, *guâsît*, *ghîlît*, *gûbît*, *hruânît*, *juādît* (*se*), *kukurîkât*, *kûpît*, *lîzât*, *mlîkò*, *pîlît*, *pîśât*, *pîtât*, *pliësât*, *pluâtît*, *puciëtäk*, *pûhât*, *pukuâzât*, *pumuâgât* 'ministrirati', *ruâbît*, *skuûkât*, *sprebîjât*, *sûśit*, *viëzât*, *vîñò*, *zaviëezât*, *zbûdît* (*se*), *zîbât*, *zûtît*.
  - Regresivno prenošenje naglaske zabilježeno je samo u pojedinim primjerima, gdje je riječ o analogiji, a ne pravome prenošenju: *dâska*, *gluâva*, *griêda*, *griêmu*, *kròvi*, *mâgla*, *mluâda*, *nòga*, *piëta*, *rûka*, *sòva*, *vòda*, *zòra*. Progresivno prenošenje staroga kratkog cirkumfleksa, kao ni duljenje u naglašenome predzadnjemu slogu nisu značajka ovoga govora.

- Završni *-l* prelazi u *f* na dočetu završnoga sloga u imeničkim riječi te na dočetu unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima, dok se na dočetu završnoga sloga u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine gubi: *biêf, bukâf, cîf, debêf, facûf, feruâf, gôf, kanuâf, kaštêf, kîsef, kutâf, mižûf, pakâf, pazûf, pòpef, pustòf, sùf, tèpaf, vèsef, vòf, dufcà, kufcà, mēfta, sufduât, tefcà; bî, cîpî 'cijepio', ćapà 'ulovio, uhvatio', duâ 'dao', gunî 'gonio', guvurî 'govorio', hîti 'bacio', hudî 'hodao', kâpi 'razumio', klîca 'zvao', kupà 'kopao', kûpi 'kupio', kusî 'kosio', kuvuâ 'kovao', lî 'lio', mòga 'mogao', nuâša 'našao', pluâti 'platio', stòri 'napravio', vèruva 'vjerovao', vîdi 'vidio', zgrâbi 'zgrabio', zgûbi 'izgubio'.*

Rubne jezične značajke jesu:

- na mjestu samostalnoga prijedloga *və* (< *vъ) realizira se tipičan čakavski odraz *va* – odraz tipičan za sjevernočakavske govore pazinskoga tipa, s kojima graniče
- otvoreni *e* (*ɛ*) nije dio vokalnoga inventara ovoga mjesnoga govora
- stanovit broj ekavizama na mjestu nekadašnjega jata: *besèda, crèpna, dèlat, mlèt, sème, srèća*
- samo se u ovome govoru na mjestu naglašenoga *e* u gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji pojavljuje *e*
- upitno-odnosna zamjenica 'koji' glasi *kujî* (*-a, -o*), za razliku od svih ostalih govora, u kojima se u istome značenju pojavljuje *kateri / katieri*
- prijelaz *v* u *f* na kraju riječi i ispred bezvučnih konsonanata: *blèsaf, bukâf, buležlîf, cîf, ćèlaf, debêf, facûf, feruâf, gôf, kanuâf, kaštêf, kîsef, kutâf, slûtaf, tèpaf; Dûbrafka, dufcà, kufcà, mēfta, Slâfko, tefcà, ufcà.*

Potonja jezična značajka svojstvena je i ostalim južnim govorima, osim govoru Račica i Račičkoga Brijega, a sve navedene odlika su susjednoga središnjega istarskoga poddijalekta čakavskoga dijalekta, s kojim Pagubice graniče. Zbog navedenih značajki, atipičnih za buzetski dijalekt, mjesni govor Pagubica valja ubrojiti u zasebnu skupinu. Također, zbog jezičnih značajki svojstvenih govorima u dodiru Pagubice pripadaju rubnim idiomima.

Ostale fonološke i morfonološke značajke navedene su u nastavku.

- U gramatičkome morfemu u pridjevsko-zamjениčkoj deklinaciji na mjestu naglašenoga *e* pojavljuje se *e*, a na mjestu naglašenoga *i*: *kujèga* 'kojega', *mujèga; cîrniga, drùgiga, kakòviga, nijèniga, nòviga, sàkiga, slàtkiga.*

- Na mjestu sufiksa *-bje* pojavljuje se vokal *i*: *grôjzi*, *kupššci*, *ugnššci*, *ùji*, *urdiêni*, *vesiêji*, *zdruâvji*.
- Dugi *o* dosljedno prelazi u *u*, kao i u svim govorima južne, jugozapadne i jugoistočne skupine: *bûk* 'bok', *kasûn* 'sanduk za žito', *kûs* 'kost', *mûs* 'most', *nûc* 'noć', *nûs* 'nos', *pû* 'pola', *rûh* 'rog', *stû* 'sto', *štajûn* 'doba', *vûs* 'zaprežna kola', *zvûn* 'zvono'.
- Svaki *o* izvan akcenta prelazi u *u*.
- Dvostruki odraz kratkoga prednjeg nazala *ɛ*: stariji odraz *a* zabilježen je samo u imenicama *jăcmik* 'ječam' i 'ječmenac na oku' i *zajîk*, a u svim ostalim primjerima odraz je *e*: *děset*, *dvăjset*, *pămet*, *petnăjs*; *guvědu*, *pužět*, *sědan*, *žět*, *žětva*.
- Izjednačuju se N i A jednine imenica ženskoga roda koje označuju što neživo.
- U imenici *samjă* provodi se kontaktna disimilacija (skupina *mń > mĺ > mj*).
- Primjeri s protetskim konsonantima veoma su rijetki. Pojavljuju se samo u imenicama *jîgla* i *vûsta* te pridjevu *vuâzak*.
- Odraz skupine **zgi > zgəi*, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak', jest *žg*: *môžgine*.
- Afereza ili gubljenje početnoga nenaglašenoga vokala zabilježeno je u toponimima *Mèrika* i *Tălija* te imenicama *lětrika* i *turăk*.
- U prijedlozima u značenju 'iz' i 's/sa' reducira se početni vokal. Njegov je polazni oblik *z*, a inačice *s* i *ś*, čija realizacija ovisi o fonološkoj okolini. Naime, ispred svih zvučnih i neutralnih konsonanata i ispred vokala pojavljuje se neizmijenjeni lik *z*, a rezultat jednačenja po zvučnosti jest konsonant *s*. Samo se ispred palatala *ń* i *ś* ostvaruje prijedlog *ś*. Primjeri su: *z Rôviňa*, *s Puliê*; *z îstin*, *z lancunôn*, *z ûjen*.

3. ZAKLJUČAK

Buzetski ili gornjomiranski dijalekt jedan je od šest dijalekata čakavskoga narječja. Nedovoljno je istražen – iz dosadašnje su literature poznate samo pojedine jezične značajke koje su u više slučaja samo fragmentarno opisane. Ta je činjenica ukazala na potrebu za što detaljnijim istraživanjem te objedinjavanjem rezultata u obliku monografskoga prikaza. Uz cjelovitu analizu na fonološkoj i morfonološkoj razini, zadatak ovoga je rada bio argumentiranje opravdanosti izdavanja ovoga dijalekta u zasebni, kako je to napravio i jezikoslovac Dalibor Brozović.

Riječ je o izrazito izdiferenciranome dijalektu, o čemu svjedoči činjenica da ga se može podijeliti u čak deset govornih skupina. Pritom su uzeti u obzir sljedeći klasifikacijski

kriteriji: odrazi nepostojanoga poluglasa, vokalni sustavi: inventar i distribucija, odrazi stražnjega nazala u korijenskim morfemima, odrazi jata, naglasni sustavi te odrazi završnoga -*l*. Najveće su razlike zabilježene u vokalnim sustavima, osobito u distribuciji vokala. Budući da sjeverni dio graniči sa slovenskim jezikom, a južni sa sjevernočakavskim ekavskim dijalektom, u njemu su izoglose gusto isprepletene, što taj dijalekt čini zanimljivim – i na vokalnoj i na akcenatskoj razini. Na istoku, jugoistoku, a ponajviše jugu zastupljeno je više čakavskih karakteristika negoli u ostalim dijelovima dijalekta, a u sjevernome i sjeverozapadnome dijelu puno je veći udio jezičnih značajki iz slovenskoga jezika, osobito u akcentuaciji.

Odrazi nepostojanoga poluglasa izjednačeni su s *a*, *e*, *ε*, *o*, *ɔ* i *u*, dok je postojani odraz uvijek izjednačen sa starim *a*. Izoglosa koja obuhvaća *a* kao odraz nepostojanoga poluglasa počinje od Nugle, skreće na jugozapad, gdje obuhvaća govor Svetoga Ivana i Humštine te se proteže sve do kranjega juga (punkta Pagubice). Istočno od Nugle nepostojani je odraz *o* (Klenovščak, Prapoće, Podgaće, Račja Vas, Lanišće), sjeverno *ɔ* (Slum) i *u* (Brest). U govorima Vrhuvštine odraz je *e* odnosno *ε*, ovisno o (ne)naglašenosti, a u štrpedscome i kajinskome srednji *e*. U svim zapadnim govorima i sjeverozapadnoj Črnici odraz je *o*, a u Saležu, Škuljarima i Baredinama zatvoreni *o* (*ɔ*). U središnjim govorima Marinaca i Prodana ukrštavaju se neke izoglose, pa je u njima došlo do miješanja jezičnih značajki, a to se očituje u nesustavnome odrazu nepostojanoga poluglasa. U ostalim središnjim govorima odraz je otvoreni *e* (Sveti Martin, Franečiči, Krbavčiči) i *a* (Sveti Ivan, Škrbina).

Odrazi stražnjega nazala još je jedna jezična značajka, u kojoj govori ovoga dijalekta nisu podudarni. Naime, na njegovu se mjestu pojavljuje čak sedam vokala: *u*, *o*, *ɔ*, *a*, i *ɔ* (u onim govorima u kojima se *a* prefonologiziralo) te *ua* (u onima u kojima se diftongiziralo). Ono u čemu govori ovoga dijalekta čine kompaktnu cjelinu jest razvoj opreke po živosti u jednini imenica ženskoga roda, odnosno izjednačavanje G i A jednine spomenutih imenica koje pripadaju naglasnomu tipu A. Sudbina je jata višestruko zanimljiva zato što je zadržao fonološku individualnost te njegovi odrazi u većini govora ovise o naglašenosti odnosno nenaglašenosti. Odrazi su mu sljedeći: *e*, *i* i *y*, a u rubnome govoru Pagubica u pojedinim primjerima *e*. Stoga, velikoj izdiferenciranosti glasovnoga sustava pridonose i raznolikosti u razvitku jata.

Glavnina buzetskoga dijalekta nema opreku po dužini, dok samo južna skupina govora ima. U potonjoj su sačuvane i prednaglasne duljine. Staro mjesto naglasna dobro je sačuvano

u većini govora, osim u krajnjim sjeverozapadnim te sjevernim, u kojima su zabilježena regresivna povlačenja: sa završnoga sloga na prednaglasu duljinu, sa završnoga otvorenog sloga na kraćinu, a u sjevernim govorima Sluma i Bresta često je i povlačenje sa završnoga zatvorenog sloga. Duljenje u naglašenome predzadnjem slogu slogu važna je karakteristika središnjih, zapadnih, sjeverozapadnih i sjevernih govora, a povezana je s obližnjim slovenskim govorima, s kojima graniče. Također, s obzirom na spomenutu blizinu slovenskoga jezika, očekivano je i progresivno pomicanje staroga cirkumfleksa, koje je najzastupljenije u sjevernim govorima. Te su naglasne pojave utjecale na vokalni sustav tih govora, konkretno na duljenje vokala, pa su zato važne. Budući da buzetski dijalekt pripada sjeverozapadnim čakavskim govorima, karakterizira ga postojanje neocirkumfleksa, odnosno duljenje naglašenih vokala u slogu ispred sloga u kojemu se pokratila duljina. Zastupljenost neocirkumfleksa u svim govorima nije bila upitna, već samo količina zastupljenosti. Što se tiče akcenatskih značajki, buzetski su govori jedinstveni samo što se tiče nepostojanja duljenja pred sonantom.

Završni *-l* ima sljedeće odraze: *u*, *v*, *f* i $\emptyset$, a posebno su zanimljivi *o* / *o* / *u* / *u* u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine, ponajviše u sjeverozapadnim i sjevernim govorima.

Rezultati istraživanja pokazali su da krajnji južni punkt Pagubice valja ubrojiti u tzv. rubne govore zbog dijela jezičnih značajki koje dijele sa susjednim sjevernočakavskim ekavskim govorima pazinskoga tipa, s kojima graniče. Značajke rubnosti ovoga su govora sljedeće: samostalni prijedlog *va* (< *vъ), stanoviti broj ekavizama, *u* kao odraz stražnjega nazala u većini primjera, zamjenica *kujì* u značenju 'koji' te prijelaz *v* u *f* na kraju riječi i ispred bezvučnih konsonanata. Ono što ga povezuje s buzetskim dijalektom jest glas *e* koji je zadržao fonološku individualnost u najvećemu broju primjera, *a* kao nesustavni odraz stražnjega nazala u kratkim slogovima te *ua* u dugima, razvoj opreke po živosti u jednini imenica ženskoga roda, nepostojanje duljenja pred sonantom te zamjenica *kaj*. Navedene jezične značajke posebnost su buzetskoga ili gornjomiranskoga dijalekta, što idiom Pagubica čini njegovim dijelom.

Budući da su već najranija istraživanja pokazala da ovi govori ne čine jedinstvenu cjelinu ukupnošću jezičnih značajki, jedan od ciljeva ovoga rada bio je i opisati određene sustave nižega dijalektološkoga ranga – skupine govora. S obzirom na navedene klasifikacijske kriterije, dobiveno je čak deset govornih skupina. Na taj je način opravdana

dobropoznata buzetska uzrečica: „*Saka vas ima soj glas.*“ U svakome slučaju, riječ je o dijalektu čakavskoga narječja, kako je to prvi tumačio Petar Šimunović. Iako ga karakterizira zamjenica *kaj*, za određivanje pripadnosti nekoga govora određenom narječju, valja uzeti u obzir ukupnost jezičnih značajki, a ne pojedine riječi. Također, mnoge navedene karakteristike, osobito one u sjevernim i sjeverozapadnim govorima, uobičajene su i u slovenskome jeziku, no njih se ne smije tumačiti kao utjecaj jednoga jezika na drugi, već kao dijalekatski kontinuum jer je logično da su u zajedničkome supostojanju razvili i neke zajedničke jezične značajke. Stoga, buzetski dijalekt valja smatrati organskim prijelazom između čakavskoga narječja i slovenskoga jezika.

4. SAŽETAK

U ovoj se doktorskoj disertaciji detaljno analiziraju fonološke i morfonološke značajke govora buzetskoga dijalekta. Buzetski ili gornjomiranski dijalekt jedan je od šest dijalekata čakavskoga narječja prema općeprihvaćenoj klasifikaciji Dalibora Brozovića. Karakterizira ga zamjenica *kaj*, zbog čega su ga mnogi istraživači pogrešno svrstavali u kajkavsko narječje. Prostire se na području oko Buzeta u sjevernoj Istri. Najistočniji mu je punkt Lanišće, najzapadniji Rušnjak, najsjeverniji Brest, a najjužniji Pagubice. Riječ je o starosjedilačkome dijalektu koji pripada sjeverozapadnim čakavskim govorima. Karakterizira ga izrazita izdiferenciranost, a to se najbolje očituje u velikim razlikama u vokalnim sustavima među pojedinim govorima. Glavne karakteristike toga su dijalekta sljedeće: svim je govorima zajednički glas *ɛ* koji je zadržao fonološku individualnost te se pojavljuje na mjestu kratkoga jata; poluglas u kratkim slogovima s nepostojanim odrazom prelazi u čak šest vokala: *a, e, ε, o, ɔ* i *u*; odraz jata ovisi o (ne)naglašenosti; prijelaz dugoga *o* u *u*; vokali *i, ɛ, e* i *ε* kao rezultat slijeda *-bje*; odraz *a* u tvorbenome morfemu *-no-* u glagolima II. vrste u najvećemu dijelu govora; izjednačavanje N i A jednine imenica ženskoga roda koje označuju što neživo u većini govora; nedostatak duljenja vokala pred sonantima; prisutnost neocirkumfleksa u pojedinim *e*-prezentima i pojedinim određenim pridjevima. Također, jedna od posebnosti ovih govora jest opreka po živosti u jednini imenica ženskoga roda. Naime, u G jednine spomenutih imenica koje označuju što živo nastavak se podudara s A jednine imenica koja pripadaju naglasnomu tipu A. Završni *-l* na dočetu završnoga sloga u imeničkim riječi te na dočetu unutrašnjega sloga u imenicama i pridjevima prelazi u *ɫ, v* i *f*, a u glagolskome pridjevu radnome muškoga roda jednine u južnim se govorima taj konsonant reducira. U pojedinim su govorima zanimljivi odrazi *o / ɔ / u / u*. U čitavu se dijalektu čuva stara konsonantska skupina **čr*, a rezultat praslavenske i starohrvatske skupine **skj, stj > skaj* je *šć*.

Praslavenska konsonantska skupina *zdj prešla je u *žj* u deklinaciji imenice *daš*, a u leksemu u značenju 'grožđe' skupina *zdbj (> starohrv. *zđaj) se metatizirala i jotirala u *jz*. Također, skupina *dj dosljedno je prešla u *j* u svim govorima. Što se tiče skupine *zgi > *zgj*, od koje je nastala imenica u značenju 'mozak', u dijelu je govora prešla u *žj* (< *žlj*), u drugome dijelu u *žg*, dok je samo u govoru Oslića njezin odraz *žd*. Što se tiče naglasnoga sustava, ovaj se dijalekt dijeli u dvije velike cjeline: govori bez opreke po dužini i govori s oprekom po dužini. Važna je akcenatska značajka duljenje u nenaglašenome preposljednjem slogu, koja obuhvaća središnje, zapadne i sjeverozapadne govore.

Ostale fonološke i morfonološke značajke jesu: zatvaranje i diftongiranje vokala; prijelaz prednjega nazala *ɛ* u *a* samo iza palatala *j*; prijelaz fonema *ʎ* u *u* (u većini primjera); delateralizacija; prijelaz *-m* u *-n* na kraju gramatičkoga morfema; rotacizam; gubljenje konsonanta *r* ispred *v* u konsonantskoj skupini i u slijedu sa slogotvornim *r*; upitna i odnosna zamjenica *kateri* u značenju 'koji'; izostavljanje sibilizacije kao morfonološke kategorije; afereza (gubljenje početnoga nenaglašenog vokala); obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata; posebni oblici glagola 'biti' za tvorbu kondicionala; *t*-deklinacija u osobnim muškim imenima koja završavaju na *-o* i *-e*; krnji infinitiv.

Rezultati istraživanja opravdavaju činjenicu da taj dijalekt treba smatrati zasebnim dijalektom čakavskoga narječja. Također, u njemu se pojavljuju jezične značajke koje su karakteristične i za govore slovenskoga jezika zbog zemljopisne bliskosti i povijesnih dodira, ali tu nije riječ o utjecaju jednoga jezika na drugi, već o dijalekatskome kontinuumu jer su bužetski govori smješteni između notranjskih (slovenskih) i sjevernih čakavskih govora, pa je logično da su u zajedničkome supostojanju razvili i zajedničke jezične značajke.

Na temelju cjelokupne građe i njezine analize ponuđena je i klasifikacija u sustave nižega dijalektološkoga ranga – skupine govora. Polazišni su klasifikacijski kriteriji pritom bili: odrazi nepostojanoga poluglasa, vokalni sustavi: inventar i distribucija, odrazi stražnjega nazala u korijenskim morfemima, odrazi jata, naglasni sustavi i odrazi završnoga *-l*. Analiza jezičnih značajki pokazala je da se bužetski dijalekt može podijeliti u čak deset govornih skupina, što svjedoči o njegovoj izrazitoj izdiferenciranosti. Govor Pagubica – naselja koje je smješteno na krajnjemu jugu dijalekta dijelom se značajki približava susjednim sjevernočakavskim ekavskim govorima pazinskoga tipa, zbog čega se i u ubraja u tzv. rubne govore. Značajke rubnosti ovoga su govora sljedeće: samostalni prijedlog *va* (< *vъ), stanovit broj ekavizama, *u* kao odraz stražnjega nazala u većini primjera, zamjenica *kujǐ* u značenju

'koji' te prijelaz *v* u *f* na kraju riječi i ispred bezvučnih konsonanata. Navedene jezične značajke nisu poznate drugim (ili barem većini) govora ovoga dijalekta, već su karakteristika sjevernočakavskoga ekavskog dijalekta, s kojim Pagubice graniče.

Ključne riječi: buzetski ili gornjomiranski dijalekt; čakavsko narječje; fonologija; Istra; morfonologija

SUMMARY

This doctoral thesis analyses in detail the phonological and morphological features of Buzet dialect. According to the generally accepted classification by Dalibor Brozović the Buzet dialect or the Northern Chakavian is one of six dialects of the Chakavian dialect. It is characterized by the pronoun *kaj*, and that is the main reason why many researchers have mistakenly classified it as a Kajkavian dialect. It covers the area around Buzet in northern Istria. Its easternmost point is Lanišće, the westernmost Rušnjak, the northernmost Brest, and the southernmost Pagubice. It is an indigenous dialect belonging to the north-western Chakavian dialects. It is characterized by a distinct differentiation, and this is best reflected in large differences in vocal systems between individual speeches. Main characteristics of this dialect are the following: all speeches have a common voice *ɛ* which has retained its phonological individuality and appears in the place of a shorter *yat*; the semivowel in short syllables with inconsistent reflection turns into as many as six vowels: *a*, *e*, *ɛ*, *o*, *ɔ* and *ʉ*; reflection of the flock depends on the (un) emphasis; transition of longer *o* to *u*; vowels *i*, *ɛ*, *e* and *ɛ* as a result of the sequence *-bje*; reflection of *a* in the creative morpheme *-nɔ-* in verbs of second category; equalizing N and A singular feminine nouns denoting what is inanimate in most speech; lack of vocal lengthening in front of sonant; the presence of neo circumflexes in certain *e*-presents and adjectives. Moreover, one of the peculiarities of these speeches is the contrast in vivacity in singular of feminine nouns. Namely, in G the singular of the mentioned nouns denoting what is alive the suffix coincides with A the singular of nouns belonging to the accent type A. Final *-l* at the beginning of the final syllable in nouns and at the beginning of the internal syllable in nouns and adjectives changes to *ʉ*, *v* or *f* while in southern dialects, this consonant is reduced in the verb adjective masculine singular. In some speeches, the reflections of *o* / *ɔ* / *u* / *ʉ* are interesting. The old consonant group **čr* is preserved in the whole dialect, and the result of the Common Slavic and Old Croatian group **skj*, *stj* > *skaj* is *šć*. The Common Slavic consonant group **zdbj* was transferred to *žj* in the declension of the

noun *daš*, and in the lexeme meaning 'grapes' the group **zdbj* (poslije **zdaj*) (> Old Croatian **zdaj*) was metatized and rotated in *jz*. Moreover, the **dj* group consistently switched to *j* in all speeches. As for the group **zdbj > zdaj*) which gave rise to the noun meaning 'brain', in part of the speech it changed to *žj* (< *žlj*), in the other part to *žg*, while only in the speech of Oslići is its reflection *žd*. Relating to the accent system, this dialect is divided into two large units: language with one-accent system and language with two-accent system. An important accent feature is lengthening in the unstressed penultimate syllables that are included in central, western, and north-western dialects.

Other phonological and morphological features are: vocal closing and diphthonging; transition of the anterior nasal *ɛ* to *a* only behind the palatal *j*; transition of phonemes *l* to *u* (in most examples); delateralization; transition *-m* to *-n* at the end of a grammatical morpheme; rotacism; loss of consonant *r* in front of *v* in the consonant group as well as in the sequence with the syllabic *r*; interrogative and relative pronoun *kateri* meaning 'which'; omission of sibilization as a morphological category; elision (loss of initial unstressed vocals); devoicing of final sound consonants; special forms of the verb 'to be' as for the formation of conditionals; *t*-declension in personal masculine nouns ending in *-o* and *-e*; truncated infinitive.

The result of research justifies the fact that the present dialect should be considered as a separate dialect of the Chakavian dialect. Moreover, there are some linguistic features that appear in it and that are characteristic of the Slovene language due to their geographical proximity and historical contacts. However, this is not about the influence of one language to another, it is about dialectal continuum because Buzet dialect is located between Notranjska (Slovene) and northern Chakavian dialect so, it is logical they developed common linguistic features in their coexistence.

Based on the entire material and its analysis, a classification into systems of lower dialectological rank - groups of speech - is offered. The initial classification criteria were: reflection of the inconsistent semivowel, vocal systems: inventory and distribution, reflection of the posterior nasal in root morphemes, reflection of the flock, accent systems and reflection of the final *-l*. Analysis of linguistic features showed that the Buzet dialect can be divided into as many as ten speech groups, which testifies its distinct differentiation. The Pagubice dialect – a settlement located in the extreme south of Buzet dialect, is partly close to the neighboring North Chakavian Ekavian dialect of Pazin type, and this is the reason why it is one of the so-

called marginal speeches. Marginal features of this speech are as follows: the independent preposition *va* (<*vъ), certain number of ekavian dialect words, *u* as a reflection of the posterior nasal in most examples, pronoun *kujī* meaning 'which' and the transition *v* to *f* at the end of the word as well in front of voiceless consonants. These linguistic features are not known to other (or at least most) idioms of this dialect, but represent the characteristic of the North Chakavian Ekavian dialect, where Pagubice is the border.

Keywords: Buzet dialect or the Northern Chakavian; Chakavian dialect; phonology; Istria; morphology

5. LITERATURA

1. BARAC-GRUM, Vida. 1993. *Čakavsko-kajkavski govorni kontakt u Gorskom kotaru*. Rijeka: Izdavački centar.
2. BELIĆ, Aleksandar. 1909. „Zametki po čakavskim govoram“. IORJaS, 14. 181–266.
3. BELIĆ, Aleksandar. 1912. „Izveštaj Državnom Savetu o pribiranju dijalektološke građe potpomognutom sredstvima iz 'Velimirijanuma'“. Godišnjak SKA, 26. 221–259.
4. BROZOVIĆ, Dalibor. 1960. „O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatskosrpskih dijalekata“. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, 3. 68–88.
5. BROZOVIĆ, Dalibor. 1968-1969. 1969-1970. „Dijalekatska slika hrvatskosrpskoga jezičnog prostora“. *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 8. 5–30 + 7 karata.
6. BROZOVIĆ, Dalibor; Pavle Ivić. 1988. *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“.
7. CRLJENKO, Branimir. 2001. „Čakavci nisu Slovenci“. *Hrvatsko slovo*, 18. VIII. 28–29.
8. CRLJENKO, Branimir. 2004. „Hrvatsko-slovenske jezične granice“. *Čakavska rič*, 32, 1. 21–47.
9. FILIPI, Goran. 1993. „Jezikoslovna slika Istre“. *Primorska srečanja*, 149, 18. 638–640.
10. GRAH, Elena. 2002. „Fonološke značajke mjesnoga govora sela Krbavčići“. *Buzetski zbornik*, 28. 19–52.
11. HAMM, Josip. 1965. „Некоторые замечания к диахроническим исследованиям.“. *Voprosy jazykoznanija*, 1. 22–37.
12. HRASTE, Mate. 1963. „Refleks nazala *ϕ* u buzetskom kraju“. *Zbornik u čast Stjepana Ivšića*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo. 129–134.

13. HRASTE, Mate. 1970. „O prijelazu glasa -m u -n (-n < -m)“. *Filologija*, 6. 69–75.
14. HRASTE, Mate; Petar Šimunović. 1979. *Čakavisch-deutsches Lexikon*. Koeln-Wien: Boehlau.
15. ILEŠIĆ, Fran. 1916. „Jedna glasoslovna promjena: Promjena krajnoga 'm' u 'n'“. Rad JAZU, knj. 152, sv. 31: 17–19. www.dizbi.hazu.hr (10. kolovoza 2019.).
16. IVIĆ, Pavle. 1961. „Prilozi poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske“. Novi Sad: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, VI. 198–200.
17. IVIĆ, Pavle. 1963. „Paralele poljskome 'pochylenie' na srpskohrvatskom terenu“. *Studia linguistica in honorem Thaddaei Lehr-Splaviński*. 227–243.
18. IVIĆ, Pavle. 2018. „Pismo redakciji“. *Rasprave, studije, članci*, 2; *O dijalektologiji*. Novi Sad: Izdavačka knjižarica Zorana Stojanovića. 195–201.
19. KALSBECK, Janneke. 1983. „Prilog proučavanju vokalnih sustava sjeverozapadnočakavskih govora u Istri“. *Studies in Slavic and General Linguistics*, 3. 247–164.
20. KALSBECK, Janneke. 1984 – 1985. „Neke fonološke i morfološke osobine govora Nugle u sjevernoj Istri“. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku XXVII – XXVIII*. 313–320.
21. KALSBECK, Janneke. 1987. „Položaj govora Nugle kod Roča unutar sjeverozapadnočakavskog kompleksa“. *Studies in Slavic and General Linguistics*, 10. 91–100.
22. KAPOVIĆ, Mate. 2015. *Povijest hrvatske akcentuacije, Fonetika*. Zagreb: Matica hrvatska.
23. KEKEZ, Stipe; Mijo Lončarić. 2006. „Osvrt na istraživanje hrvatsko-slovenskih jezičnih odnosa u Istri“. *Annales*, 16, 2. 383–390.
24. KLARIĆ, Alvišana. 2020. „Govor Pagubica: prilog istraživanju rubnih govora bužetskoga dijalekta“. *Čakavska rič XLVIII*, 1-2: 95–113.
25. KLARIĆ, Alvišana; Armin Krivičić. 2018. „Fonološke i morfonološke značajke govora Oslića – prilog istraživanju bužetskih govora“. *Croatica et Slavica Iadertina XIV/I*: 285–301.
26. KLARIĆ, Alvišana; Armin Krivičić. 2019. „Morfološkija mjesnoga govora Oslića: promjenjive vrste riječi“. *Croatica et Slavica Iadertina XV/II*: 443–457.
27. KLARIĆ, Alvišana; Luka Rašpolić. 2018. „Dijalektološki opis mjesnoga govora Paladina: prilog istraživanju bužetskih govora“. *Jezikoslovlje* 19.2. 303–321.
28. LANGSTON, Keith. 2015. *Čakavska prozodija*. Zagreb: Matica hrvatska.

29. *Leksikon naselja Hrvatske*. (ur. Božidar Feldbauer). 2004. Zagreb: Mozaik knjiga.
30. LISAC, Josip. 1999-2000. „Izoglose refleksa jata u hrvatskim organskim idiomima“. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 11. 21–22.
31. LISAC, Josip. 2001. „Fonološke značajke buzetskoga dijalekta“. *Čakavska rič*, 2: 13–22.
32. LISAC, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing.
33. LISAC, Josip. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2, Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing.
34. LOGAR, Tine. 1961-1962. „Slovenski govori v Istri in njihova geneza“. *Slavistička revija*, XIII. 88–97.
35. LONČARIĆ, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
36. LONČARIĆ, Mijo. 1997. „Hrvatsko-slovenski jezični odnosi s dijalektoloških gledišta.“ *Hrvati u Sloveniji*. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti. 347–358.
37. LUKEŽIĆ, Iva. 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
38. LUKEŽIĆ, Iva. 1996a. „Prilog raspravi o genezi hrvatskih narječja“. *Fluminensia*, 8, 1-2. 223–236.
39. LUKEŽIĆ, Iva. 1996b. *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
40. LUKEŽIĆ, Iva. 1998a. *Govori Klane i Studene*. Crikvenica: Libellus.
41. LUKEŽIĆ, Iva. 1998b. „Štokavsko narječje (nacrt sveučilišnih predavanja)“. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 32. 117–135.
42. LUKEŽIĆ, Iva. 1999. „Razvoj i uspostava hrvatskoga jezika u starijim razdobljima“. *Fluminensia*, 11, 1-2. 101–142.
43. LUKEŽIĆ, Iva. 2001. „Odnosno-upitne i neodređene zamjenice za značenja 'neživo' i 'živo' u čakavskome narječju“. *Čakavska rič*, 1. 21–36.
44. LUKEŽIĆ, Iva. 2012. *Zajednička povijest hrvatskih narječja 1. Fonologija*. Zagreb-Rijeka-Čavle: Hrvatska sveučilišna naklada-Filozofski fakultet u Rijeci-Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine.
45. LUKEŽIĆ, Iva. 2015. *Zajednička povijest hrvatskih narječja 2. Morfologija*. Zagreb-Rijeka-Čavle: Hrvatska sveučilišna naklada-Filozofski fakultet u Rijeci-Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine.
46. LUKEŽIĆ, Iva; Marija Turk. 1998. *Govori otoka Krka*. Crikvenica: Libellus.

47. MAŁECKI, Mieczysław. 1930. *Przegląd słowiańskich gwar Istrii*. Krakow: Polska akademija umiejętności.
48. MAŁECKI, Mieczysław. 2002. *Slavenski govori u Istri*. Rijeka: Hrvatsko filološko društvo.
49. MAŁECKI, Mieczysław. 2007. *Čakavske studije*. Rijeka: Maveda.
50. MANDIĆ, David; Veronika Rusac. 2013. „Govor Vele Trabe“. *Tabula*, 11. 127–148.
51. MENAC-MIHALIĆ, Mira; Anita Celinić. 2012. *Ozvučena čitanka iz hrvatske dijalektologije*. Zagreb: Knjigra.
52. MENAC-MIHALIĆ, Mira; Anita Celinić. 2016. „Završni m i n u hrvatskim govorima“. *Šesti hrvatski slavistički kongres: zbornik radov sa znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem održanoga u Vukovaru i Vinkovcima od 10. do 13. rujna 2014.* 323–332.
53. MIHALJEVIĆ, Milan. 2002. *Slavenska poredbena gramatika 1, Uvod i fonologija*. Zagreb: Školska knjiga.
54. MIKAC, Jakov. 1977. *Istarska škrinjica*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
55. MOGUŠ, Milan. 1971a. *Fonološki razvoj hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
56. MOGUŠ, Milan. 1971b. „O jedinstvu čakavske akcentuacije“. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 12. 7–12.
57. MOGUŠ, Milan. 1977. *Čakavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
58. MOGUŠ, Milan. 1982. „Čakavština Opatijskoga krasa“. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 17. 1–13.
59. MOGUŠ, Milan. 2010. *Povijesna fonologija hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
60. NEŽIĆ, Ivana. 2013. *Fonologija i morfologija čakavskih ekavskih govora Labinštine*. (Doktorski rad). Rijeka: Sveučilište u Rijeci.
61. PAVLETIĆ, Mateja. 2007. *Atlante linguistico istrioto: Ročko Polje*. (Diplomski rad). Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
62. PECO, Asim. ²1980. *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*. Beograd: Naučna knjiga.
63. PERUŠKO, Tone. 1965. „Razgovori o jeziku u Istri“. Pula: *Glas Istre*.
64. PLIŠKO, Lina; David Mandić. 2011. *Govori općine Ližnjan*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
65. PLIŠKO, Lina; David Mandić. 2019. *Govori općine Marčana*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.

66. POPOVIĆ, Ivan. 1953. „Naša dijalektologija u oslobođenoj Istri“. *Riječka revija*, 2, 1-2. 55–58.
67. PRODAN, Iva. 2016. *Fonologija mjesnoga govora Prodana*. (Diplomski rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:043037>.
68. RAC, Mladen; Andrija Željko Lovrić. 2006. „Naravoslovno nazivlje istarskih polukajkavaca kod Buzeta (Mlun, Slum i Brgat)“. *Kajkavski u povijesnom i sadašnjem obzorju*. 550–574.
69. RAMOVŠ, Fran. 1935. *Historična gramatika slovenskega jezika, VII. Dialekti*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
70. RIBARIĆ, Josip. 2002. *O istarskim dijalektima, Razmještaj južnoslavenskih dijalekata na poluotoku Istri s opisom vodičkoga govora*. Pazin: Josip Turčinović d.o.o.
71. ŠIMUNOVIĆ, Petar. 1970. „Dijalekatske značajke buzetske regije“. *Istarski mozaik*, VIII/5. 35–49.
72. ŠIMUNOVIĆ, Petar. 1976. „Takozvana buzetska kajkavština“. *Istra*, 6/7. 41–45.
73. ŠIMUNOVIĆ, Petar. 1978. „Značajke buzetske toponimije“. *Onomastica jugoslavica*, 7. 53–74.
74. ŠIMUNOVIĆ, Petar. 1985. „Mozaik istarskih govora“. *Istra* 3–4. 66–72.
75. ŠIMUNOVIĆ, Petar. 1991. „Istra u ogledalu svojih zemljopisnih imena“. *Dometi*, 24, 6–7. 365–380.
76. ŠIMUNOVIĆ, Petar. 1992a. „Buzetska toponimija“. *Buzetski zbornik*, 17. 43–64.
77. ŠIMUNOVIĆ, Petar. 1992b. „Ogledi govora na Bužeštini“. *Buzetski zbornik*, 17. 33–42.
78. VERMEER, Willem. 1982. „On the principal sources for the study of čakavian dialects with neocirkumflex in adjectives and *e*-presents“. *Studies in Slavic and General Linguistics*, 2. 279–340.
79. VIVODA, Nataša. 2005. *Buzetski govori*. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
80. VRANIĆ, Silvana. 1995. „Koliko je fonološki sustav mjesnoga govora Lisca čakavski“. *Fluminensia*, 7, 2. 39–58.
81. VRANIĆ, Silvana. 1996. „Realizacija finalnoga slogovnoga /l/ u govorima čakavskoga narječja“. *Hrvati i Mađari u svjetlu prožimanja kultura i jezika*. 275–291.
82. VRANIĆ, Silvana. 1999. „Neke morfonološke (i morfološke) značajke sjeverozapadnočakavskih rubnih govora“. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 11. 49–61.

83. VRANIĆ, Silvana. 2005. *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*. Rijeka: Filozofski fakultet, Odsjek za kroatistiku.
84. VRANIĆ, Silvana. 2011. *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu: morfologija*. Rijeka: Matica hrvatska Ogranak Novalja-Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
85. VRANIĆ, Silvana. 2013. „Zasebnosti čakavskoga buzetskoga dijalekta u odnosu na čakavski ekavski dijalekt“. *Od indoeuropeistike do kroatistike: zbornik u čast Daliboru Brozoviću*. 519–536.
86. VRANIĆ, Silvana. 2017. „Refleksi ɔ u istarskim čakavskim govorima zastupljenim u dijalektološkim atlasima“. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 21. 283–297.
87. ZUBČIĆ, Sanja. 2017. *Neocirkumfleks u čakavskom narječju*. Rijeka: Filozofski fakultet.

6. PRILOZI

6.1. Ogledi govora

PAGUBICE

Vëcer kät su imëli príc dõma smo ìh slì cëkat, smo glëdali da kulìku su tò prneslì juâja, špehà, pùn kulàc, jëdanbõt se je nusìlu špëh na kufcë, pa smo ìh prusìli da kî je duâ va selë vëci bakûn špehà, smo bilì putënti ku je kî ut rõdbine imë takò debëf špëh. Kadà smo bilì mluâdi, kät smo slì va pliës, nismò slì jeduân bez drùgiga, lîpu cîla kumpanîja pa smo se kadë sëli i čakulàli, a drùgu nî tèga. Sadà sàmu z vetùrami, i bòh. I ànka za dõma takò. Ku je kî imë kakòviga fràjara, smo cëkali mî kî smo p̄rvi hudìli da vîdimu cëliju pasät i cëliju cëkat jòs. (...) Pu duvâ-trí dnì su se ženìli. Kät san se jà ženìla, pu vädne su prísli pu menë, smo se slì uženit i undà smo prísli dõma, smo jëli puli nàs pa smo slì pliësät, i nëki spät, nëki ne. (...) cîla nûc (...). Drùgi duân su me pejãli tàmu kãmu je bilò tò za pòc, za kèga san se uženìla. Je bilò pùnu lëpce nègu danàs, mi se vîdi, àc sadà se grië z vetùrami i ne vîdite nijëniga. Se je stòrilu fûze, kapûs, miësa. Nëki je imë vëc, a nëki mãne. Negdër je bilà sirumãscina, a nëki su premõgli, pa su pruntãli mãlu bòji ubët. Sã tà rõdbina je prísla ne sväte i takò. Ut kulàci se je peklò veçinon frîtule ali kiflice. Cukerãnciçi – jùstu je bî puciëtäk kät san se jà ženìla va tèn selë. Tù je bî puciëtäk. P̄rvu se nî dëlatu cukerãnciçe. Kadà san se jà ženìla, tù su pöceli dëlat cukerãnciçe. Je bilà jenà z Rõviña kã je tò pukuãzãla. (...) Mõj mùs je pugòdi. Smo bilë pòkrite. Bilà san va hîsi kadë nî se pugòdilu, àc je mluâda (...) su jøj ubüli pustulë i pukrìli z lancunõn. Je bilà tà kã se je ženìla i kûma. Ôn si je ìzbra kûme, a ne svujië zenië. Pandispãna smo peklì va selë. Za prìces ku je bilà, se je takò stòrilu mãlu kulàci. San bilà mluâda i jà i jòs

tù jeduân susët. Kiflice su enböt dëlali na ùji. Unà je vâjk stuāvjàla na jenà sklèda na ugnîsçi zlicun, a mî smo vâjka zëmali. Je reklà: „Jûdi Bôjzi, kakò çu jà sturît za svàte sè tè kiflice? Jà ne bûden rivàla sturît.“ A òna drùga sestrà joj guvòri: „Çes, çes, dëlaj, dëlaj.“ A za Bužic nîkat ne znuân da smo mî dôma imëli Bužic da nîsmu ubili kukušic i stòrili kà slàtkiga, večinon fritule. Za Vilija smo kùhali bakalò, zèlenu, kàku verzòta i pasutice – tò sè z ùjen. I môj utàc, kàt smo finili puvecèrat, vâjka je môralu zustàt ènu málu. Ôn je ut sàkiga málu nësà dòli. Va tà stuàra hîs je lužî vèli ugàn i je hîti jèna mërva jës va ugàn. Je rëka da çemu cîlu lètu imët vèc, a ne mãne. Za Vazàn smo dëlali krùh, tè hlèbe, dubrè, pùnu juáj. „Susèda, kulike hlèbe si stòrila?“ Nèka, dvuà, nèka trî – kuliku je kî premòga, jûdi su hudìli h mãsi, a sadà nïc. (...) Puli Armàndeta gòri va Ceròvjah smo se uženili. Jèdanböt je bilò lîpu. Su prîšli s Puliè, ìh je prîslu dësèt z mãkinun. A sadà jûdi Bôjzi.

(Obavjesnica: Milka Tominić, rođ. 1937.)

DRAGUĆSKA VALA (SELO KRPANI)

Igràli smo se kàku utrukî prašćica. Tò je jèna pàlica i undà se sturî jèna škùja i se zème jèdan kàmik málu tòndi (bîmu mî reklî). Jeduân je bruàni, a drùgi je tûka da griè u tà škùja. Igràli smo se pjòcki, igràli smo se skrivàca. Je bilà jèna mãna pjòcka, jènu málu mãna, bîmu mî reklî bulîn, ìsto kakò se danàska igruàja bàle. I undà smo dëlali nèke pàlice i sedà se ne mòren spàmetit kakò se klìcala tà pàlica... Se je môralu nuác da je dëvu dùplu i undà se pustila jèna visîna ut tridësèt centîmetri, ànke pedesièt kî je bî jàci za hudît. Z nugàmi se je hudìlu pu tîn pàlicami. Undà unà trîlija: se sturî u zëmji dòlika trîlija pa smo skuākàli. Tò sua bilè ìgre. Drùgih ìgri nî bilò... Narvèc kàt smo bluàgu pàsli... Drùgiga dèla nîsmu imëli i undà smo igràli i u škòli: kadà smo šli pa se frmàli. Sèga je bilò. Z mãma jàs san hudî z Dragùcske Vále u Čicàriju. Smo hudìli nèkih šiês ùr s tuvàrun. Smo šli na Krùšvare, smo šli na Kutlè, na Ròc i preko Krkùža smo šli Pudgàce pa u Lanìšce. Prudavàli smo vînò, gròjzi i prèskve, smòkve, krèke – sè kàj se je duálu prudàt. I menè je pukòjna mãt zëmala. Ìnuà je bilò stràh kao žiènska. Jàs san imèj negdèr dësèt lît, jàs san kilòmetre i kilòmetre stòri na tuvàri. Vâjk san môra pòc š ìnuà àc mî smo šli na dvî ùre çespunòci z Dragùcske Vále za príc gòrika na sèdan-òsan ùr. Brgùdac je bî nerdàji. Ôpet smo prîšli pu nuçè dôma. Druguàcje je nègu danàska àc nîsi znuà za nïc drùgu. Plièsàli smo na zemjè, sè druguàcje. Navècer smo lùpili trkîñ, smo kupàli tře: sedavnàjs duàn sàki duàn, jàs se dumìslin. Jeduân drùgimu smo šli. Nèkimu si imèj za vrnàt, nèki ti je òra, ali sàki vècer smo šli dôma i kantàli. Smo bilì trùdni ali vèseli, kuntènti. Danàs je kàj je.

(Obavjesnik: Silvano Komar, rođ. 1940.)

OSLIĆI

Mačkare

Na Antõna smo imëli fëšta. Tò je na sedavnäjsti pŕviga i tuâ duân zdînemu pûsta. Jedanbõt suâ bilì zastànki, nì bilò telefûni, nì bilò nìkega. Smo se sastâli zvëčer u dikâki kunõbi kaj nì bilò dõma. Smo pöçeli guvurìt za mäčkare. Nerpŕvu smo nuâšli jenëga mužikanta i u nedëja vjütŕu šli smo u mäčkare sî skûp: Kŕpani, Bijänčici, Mesuârići... „Ala, gremò çà“, smo rekli i hudìli ot hîže du hîže. Pûsti sua vâjk bilì pŕvi. Mõraju imëť pâlìca, štrâca na licè i klabùk. Pâlìca je pletenâ ot drîva z zvõnima göri. Sua se puzdrâvili sa sëmi kí ih je duçäka. Sëmi sua duâli ruâka. Za nîmi je pŕišla kurizma. Unâ je bilâ ubüçena u çŕnu, imëla je dügi brhân i na gluâva rögi. Imëla je jöš pŕëslica i vûna. Šiëçala je okuli pûsti pa sua dëłali çine š nûa: çepâli sua jië, hîтали, nusìli. Pöçi je za nîmi pŕišla müžika, a š nîmi kí pubìre juâja i uzuât sua pŕišle drüge mäčkare katiëre sua bilè ubüçene säki kaj je tië. Starînske mäčkare näše sua bilè vâjk, utkât jäs pämetin, sîta-rešëta. Tò sua sämu nèki bilì takò maçkarâni. Unì sua bilì ubüçeni kakò çe, a na hrbâti sua imëli sîta katiëra sua stâvili na kakõva däska ili takò kaj. Imëli sua vëc vŕstu sîta. U turäk smo supli i fëštali du käsnu. I pöçi smo säki šli dõma, smo si pöbrli svujë: nèki röba, nèki za çigane, nèki za špacakamîne. Danäs së se jënu mälu gambijälu. Sät sua udrüženi çila tà slöščina, çili kumûn skûp. Mî tò klíčemu slöščina. A jednabõt sua imëli säki svujë mäčkare: Dragücska Vâla je imëla jenë, Uslići svujë, Zajërce svujë, a sät sî skûp kigõt çe pöc. Jedanbõt se nì hudìlu u Cerõvje, pu vasäh, a danäs se grië i u Cerõvje. Mluâdi sturîja dögovor u dõmi. Tämu se nuâjdemu sî skûp i undâ se duguvurîmu kaj çe kí bit za të mäčkare. Griëmu u nedëja, pundëjak i turäk pak sturîmu fëšta ot mäçkar. Uvò lëtu smo u turäk supli vâje du punöçi.

(Obavjesnik: Zdenko Krivičić, rođ. 1965.)

RAČICE

Nan je bilò lípu. Mî smo se vädili dëlat utkât smo bilì mîkini i smo pumögli së kaj sua näs nevädili dëlat. U nedëja se je šlò h mäši i kadâ smo pöçeli mälu na širje, smo imëli plës u Krüšvarih. Bilò je nerpŕvu ne zemjë. Kí je mögav, si je puškruffv mälu da se mäne küri i imëli smo säka nedëja dösta vrëmena. Sua nan upejâli bãjs i ramõnika. I tò sua bilì ìsti mužikanti. Bilâ je pûna vëla säla umladîne. Tò je šlò nuâprit. Ako nì bîv drügi samâñ blîzu, säka nedëja je bîv plës. Ako je bîv kâk samâñ negdë drugdë, undâ se puštivalu unî samâñ kät je bîv. U

Räčički Briëh, u Prödani ili Sïsviëte, Uslïci, Dragüç – ut sëh kräjji sua prïšli i kantäli. Tò je bilò pudnevü, a ne punucë kakò je sadà. Je bilà Humšćina, ën bakûn Vrhûvšćine, Buzëšćina, náš kräj – Räčišćina. Sï sua uživäli i sï sua pliësäli i kantäli. Nï bilò kàku danàs kï môraš platit sastav. Mužikänti sua bilï nëki Fijurïni ut Prödänu. Dvuâ bräti sua bilï: Danïlo i Jurdäno: edän ramönika, edän bäjs. (...) Tò su bilï mluädi i užëneni jûdi. Jûdi su bilï sküpa. Nëki je bïv u uštariji, nëki na blagäjni, nëki je prudäja buletïne. Lïpu nan je bilò. Kät smo imëli dikämu za pôc, smo se klïcali, smo reklï: „Käj griëš Buzët? Çemu pôc sküpa? Griëš pu vòda?“ Nïsmu imëli špïna. Smo imëli tämu vraçäk. Të mluäde divôjke sküpa i të starëje žiënske sua bilë kï sua nan pumògle zdïnat na gluävà tà gulïda. Je bilò mälu blätu i sëga je bilò kät smo pu trözici hudïli. Vòda smo nusïli, pruälï smo na ruäki, vòda nusïli, teplili, òprali, sūsïli.

(Obavjesnica: Ema Krušvar, rođ. 1933.)

KOSORIGA

Mï smo enböt sijuäli çenïca. Kadä smo òrali, se je stävilu štïre vulë. Tò se zòralu i sijuälu i pöner drügu lëtu u šiëstin mëseci je çenïca bilà za žët. Nï bilò lähku: së ne ruäki i sïpi smo žëli kadä smo pužëli i dëlali puäse za zaviëzät snòp. Tò se je ne snupë stävilu, puäse stòrilu ut të çenïce i müški sua puäse vëžuvali i kät sua zaviëzälï snupë, undä se zdïnalu göri i stävilu ne stävïce. Tò se klïcalu stävïce. I tò se je sušïlu jënu petnäjs duän të stävïce i undä se prïšlu z vòzi i vòli i tò se pòbralu i pejuälu dõma. Dõma se je stävilu ne prnät. I unböt se pukrïlu i tò se čakalu dõkle je prïšla mäkina za umlatit tà çenïca. Tò se väjki môralu čakät i undä se môralu çüda judï nuác jer tü je bilò dëla za tò së. Znuâte da jäs san vrëca nusïla? Undä se tò stavjuäli ne puät za sūsït da se tà çenïca usüši. Tü je bilò judï pünü. Edän je môra bit za krgät mäkina, drügi je môra hitat snupë ne mäkina, dvuâ sua bilï za släma za ne köpa i edän kï je dëla köpa. Väjka je jöš nëki pumòga jer nïsu muglï unï dvuâ së. Tò se umakinälu i väj se môralu nuác çüda judï. Pumògli sua rödbina i susëdi i undä su jeduän drügimu šlï. Sua unï makinäli pa smo môrali mï nïh pumòc i tò je šlò takò nuäprit. Kadä se je usušïla tà çenïca, smo pòbrali u bäçve jer drugämu nï bilò kämu i pöci smo lïpu stävili u vrëca i pejälï u mälin. Smo nusïli s tuvärun u mälin. Mälin je bï u Kötlih ne vòda. I tò smo samlëli së sküpa za sëmi šëmulamï. I dõma pöci smo prusijuäli. Enböt smo se štimälï: smo stòrili makaröne, lazanöte, krüh, a krüh kadä smo dëlali, nï bilò kvuäsa unï böt. Dëset bötï smo dëlali z ïstin kvuäsun pa se krüh nï vëc zdïna. Nï bilò kvuäsa, nï bilò lähku za ga kupit. I takò ti je šlò tò nuäprit. I kuluäch smo dëlali. Mujä pukôjna mät je najprvu nevädila menë i undä san dëlala jäs. Rastañïla san tïstu i stävila nuätï jäbuk ali urëhi. Ali urëhe se nï samlëlu, nëgu smo s pakjunarôn rastrïli i pöner tò pòbrali sküpa i peklï. Tò je bï kuluäch. Ut të makië käj smo samlëli ne vòda (nï bilò

bièlu) smo zamīsili, stāvili vudiê i sòli i drùgu nič. Juāj ku je bilò se je stāvilu. Ku ne, je bilà sàmu sùf i makà. Tò je bilò sàmu za fèšte. Nì se tò dèlalu sàki duàn. Mujà pukòjna mät je ubèšila u èna kušàra i put griède i pòle nan je duàla vèčer ali drùgu jùtru èna fètica. Nì bilò tèga kulìku smo tèli.

(Obavjesnica: Albina Dušić, rođ. 1940.)

ROČ

Fruát ut ubjaká

Je šáv fruát Jùre z Ròča u Pòrtule. Nusiv je svèta kńiga katièra je bilà sturená ne ruàki. Kńiga je bilà svèta i je rabila unin jòden. Puli Rúšňak fruát ni mògav nuápřet zèj je pupalávava Mírna. Fruát je ubrnáv kuńá da će preplávat vòda i kuńá i fruáta vòda je nusila sè do Svétiga Štèfana. Tò ni mògav dàje zèj sua štrige stòrile tempurál. Kón se je utupiv, a fruát je páv. Bisàge s kńiga sua pàle u èna škòja. Fruát se ukamenév, a u rakáh drži svèta kńiga ut ubjaká. Tù mèstu ànka danás klìčeju fruát ut ubjaká.

(Obavjesnica: Diana Benčić, 1943.)

NUGLA

Jàs dèlan putica ut urèhi. Za putica ut urèhi ruàbi makà, juàja, màslu, mlikò, kvuàs, còker, urèhi, i jàs nemèstu còkera, kadà stòrin za nemuázat stávin kàka marmeláda – kakòve iman, tuàku da za tù mi ne ruàbi còker. Za sturit dubrà putica, makà mòra bit gòrka, ne smì bit mřzla, zatù jàs vèčer, prvu nègu iman za dèlat putica, stávin makà u gòrku, u kòhiña. Za sturit putica jàs duperuàn šezdesièt dièk makiè, tri žute, črňakè, zèj unè bevňakè pòtle stávin u urèhe. Stòrin tistu s kvuàsun, stávin ènu málu màsla, còkera, ali ne còda, neriban ènu málu limùna i umèsin tistu. Kadà se tù tistu zdine, ga rastuánin i nemuážen z urèhi, a urèhe mòran samlèt i upàrit z vrèlin mlikòn. Dòdan nuàtri ànka màsla zèj tistu pride oš vèc mèhku, vèc sòčnu. U urèhe ne stávin nič ku ne málu marmeláde, a ku ni marmeláde, mòre se stávit ànka còker. Kát se tù nemuáže, sè mòra zavít u štrúca i pòkle se stávi kvuàs i péc. Pečèn dòkle vidin da je dubró pečeno. Ne stù usandesièt u piéc, jènu tri kvàrta ut vòre se mòra péc. Undà se zrèže kadà se umřzne. Mòre se stávit ànka grójzi, ali ku stávin grójzi, stávin prvu u rùm da se ènu málu zmòčiju. Prideju vèc sòčne zèj ku ne sua sòhe i třde, a urèhe stučèn u bevňakè i uni snìh pumèšan z urèhi, tuàku da sua vèc puvieženi. Tuàku da ne hitin cá. Mi je žuáv hitit bevňakè. Ànke uni sua za nèkaj. Makuvňáča je pudòbnu kùj i urehňáča, sàmu nemèstu urèhi se stávi mák. Se mòra samlèt i z vrèla vuduà se ga mòra upàrit i stávit nuàtri sè kùj i za

urehnača. Se more sturit anka ut ružici, ut rugača, kat se ima mejene ružice. Enbot ni bilo čoda urēhi, pa sua jōdi samlēli makā ut ružici. Se muglā sturit putica ut ružica. Ružic ima en pusiēban guštu, ali kiga pjāži za jēs (...) Diki stāviju anka jábuka. Jās ne stāvin jábuka zēj mi pōle pride prevēc mēhku tistu, pa mi se ne spečē lipu. Stāvin sāmu urēhe. Mi se lēpče spečē, mi lēpče pride. Ku ne mi je tistu nuātri siruvu, mi ni dubrō.

(Obavjesnica: Vlasta Mikolavčić, rođ. 1944.)

KRAS (NA HUMŠĆINI)

Smo hudile u Pāzin ne krōj. Jenā žienska nās je vādila i tū smo hudile jās i jēna kulēgica. Mi smo sāmu krōj se vādile. Mā smo stavjāle đurnāli, znuāte? Vēli đurnāli i tū smo stavjāle skōpa, pōle kat je priša vēli blēk tēga i undā smo krujile. Ma sua se takāli skōpa. Unī bōt je bilō takō. Sāmu pū brhāna smo stōrile. Tū smo mōrale za sebē ziet mēra. Tā glāvna nān je ziēla mēra i undā rukuāv i kāj jās znuān kāj se ne i undā smo se tū počele krujit i s tēn mētrun kāj smo imēle. Na tlō smo tū dēlale. Unī bōt je bilō brižnu. Smo plēle i anka prēle. Anka prēs jās znuān. Se uskōbla vūna i pōbrale lipu ne kōp i smo zāvile na ēna pālica i tū smo pōle imēle vretenō i mi smo počele prēs. Pumālu čōkale zdōlin i se je nadēlu vretenō, se nevijālu ne vretenō dōkle je prišlu pūnu vretenō. Pōle se oš enēga nepūnilu. Pak smo usukāli tū skōpa. Se je usukālu. Prēslica je bilā na en paladič i undā se vezāla vūna, lipu zamōtanu gōri. Plēla san kalcēte i anka māja san si splēla. Se je splēlu najprvu nuāprēt, pōle uzuāda pa se rukavē. Jās san se vādila anka krujit u Pāzini i kāj da van jōš o tēn puvīn? Štire jigli za kalcēte, a za māje sua bilē dūge jigli. Trēbalu je vēc tēh pōnti nebōs. Najprije jenā jigla pa drūga okula za škafuni. Sua bilē sē lipu slōžene i sē se je lipu splēlu. Najtēže je bilō piēta da van lipu griē za nuguā. I anka ne krāji mālu. Undē je bilō anka tēšku. Barēta se je anke splēlu. Ste počela da van pride mālu tēh pōnti da van, najprije unē štivalēte dēlat, ēnu dvuā-tri centimētre i pōle ste unō plēla pumālu dāje i dāje dōkle je prišlō pa ste lipu stāvila čōf ne krāji. I barēta je prišla vān. (...) Tū se kliče kurēt. Ma nisan sāmu jā plēla, negu si pūli hiše, anka mōja nūna je prēla i māma. Pa sestrē sua anka plēle. Rikāme smo anka dēlali. Īman dvī rōhi rikamāne. Lipu sē ne krāji se je rikamālu. Kat se nevādite enbot, ni tēšku. Se je mōralu imēt en špičas ut lēsa sturenō lipu uglājenu. Tū mi je stōriv brāt. Anke ēna muāla škuārica smo imēli. Rikamāla san ne krāji rōha, kat prevīnete unō. Sua bilē kau nēke rōžice. Za peršōna i pū je bilā tā rōha. Enbot se ni dēlalu za dōple pustēje. Anka kat smo se ženili. Unibōt za vrime vujskiē je bilō tēšku. Vēru san anke kupāla, mēšala kumpir, suādila, sē ne nīvi. Prusijuāli smo čenica, trkiīn i tuāku sē se je stāvila. Ako je bilā lētina, je prišlu. A ako je bilō teplō, sōnce mālu, dažjā mālu,

ni ne juáku púnu nás jer tú je húmski Krás i undé je juáku bilá šòša. Mi smo iméli štérna. Mi nismu tuliku pátili da ni vudié, ali za bluágu smo mórali dósta lárgu gunit vóda (...)

(Obavjesnica: Stelina Bolternštajn, rod. 1935.)

ŠKRINJARI

Mój nónu Bèpu Škriñar rojèn je poli Škriñari na Humšćini mijuár i devestótiga lèta. Zádne létu prve vujskié je biv leván, kuáku bimu mi reklí, i pusláli sua ga da dèla káu priučeni bólničar, va mèstu Špítal va áustrijski vòjski. Mijuár devestú dvájset i piétiga lèta, vrié je biv užéñen, je vidiv da ni živóta poli Škriñari, je šáv va Mérika. Va Perù je biv piét lét i se je turnáv devestú tréjsetiga lèta. Kakò se je turnáv, je pruširiv hiša pa je počev kòpevát zémja da bi se ut te sirumašćine zdignav i málu se je stóriv hmét, kuáku mi rečemu – dóbar guspuduár. U unò vrème zémja se téšku kòpevála jer téšku je pródav kí got je imèv jer se ot zemjé živèlu i suámu je zémja hranila fameje katiére su imèle uni bót čòda utruki. Kát je kí pródav zémja, ta zémja ni bilá vájki poli tvujé. Je móralu bit ánke jòra hòda i z vulí i s tuvárun i sakakór. Ni biló ni tráhtura ni fréze, a kámoli vetúre. Tuáku se je ón ne tè zemjé pátiv i mòčiv i pruváv je najbòje káj je znáv z blágun i sèmi drògemi, siènun, s prascí... Kuáku je znáv guvurit i nèmški i špañolski, a hudílu je ánka u taíánska škòla u Pùla, je znáv i taíánski. Kát san biv muáli, va náša hiš je juáku rát prihajáv húmski pluván. Véc bóti je znáv čakulát z mojièn nónetun. Já ga se spámetin kí je vájki imèv nèke karaméle sóbun. Uni bót ni biló karamiél na sáken kantóni kúj i danás. Karaméle sua bilé rètke. Tuáku, èdan bót, kát je mój nónu imèv, bimu mi reklí danás, téžak dán, se mu je šló nekakò puzdúlin. Kát je kráve šáv gnát ne vóda da se napijèju ne lókvi, té kráve se nisu tèle turnát, a kuáku je bòrnu vrème, té kráve rát pliéšeju, tečèju, i nikakór va štála i nónu je vre biv juáku, juáku juádan i je zákle i jòštu óni hip je prišav pluván húmski ne nógi ne preka zgúrun i ga je čòv, a nónu ga brižan ni vidiv. I tá pluván húmski mu je rékav: „Ma, šjór Bèpu, ne bi tèlu tuáku Bòga pruklínat.“ A nónu, kuáku je biv juádan, mu je rékav: „Guspudíne, kòpíte si kráve. Čète se i Vi nevádit.“

(Obavjesnik: Dario Škrinjar, rod. 1957.)

VRH

U náše vasè najvéc je biló zemjurádniku. Sua se bávili s krávami i z vulí. Póner kát sua si jòdi nakupili fréze, tráhture, unibót sua šli ne kráve i smo mlykò prudajáli. Jás son prèla. Smo iméli uvcie dóma i son prèla i undá tá vùna son usukála i undá splèla i múžu pulóver i kalcète i utrukón, a jás son bilá spòsobna ánka šít. Jás son s stuáriga kapóta, mi je duála jèna žiènska, hécere i múžu stóрила jeketón. Tú je unò trí kvárti. Utukón son síla bragése ut mujih kótul, kí ni

biló s kĕn kôpit i bragĕše i brháníce i sĕ káj je trĕbalu. Jás son se nevádila sít. Jás son bilá dyvójka dóma. Ne Vrhĕ je bilá jená zńidarica i nás je biló pũnu. Nismu imĕli pũnu káj dĕlat ki nismu imĕli kampáne. I kát je uná imĕla putrĕba, son šlá puli né i son štrampuntiĕvala dikáj ili kák ruáp stóрила kuáku son vídyla i son se nevádila. Smo dĕlali kampána, pa ni biló láznu, négu sámu unó káj je biló fórtu putrĕba. Jer mi smo živĕli sámu ut kampáne. Tú je muáralu bit sáka nedĕja: utrukĕ nerámeni, hudít pu jôre ne Vrh za póc h mási. Tú je biló jedinu káj smo imĕli u nedĕja. I kát je bilá káka fĕšta, smo hudili kámu dáje kát smo bili mluádi. Smo pĕstili za Vĕli petĕk, za Bójza vilija i za prvi duán ne sĕdun dvanájstiga. Ki ĕe znát sáta jímena? I ne Pepelnica. Za kurizma nismu imĕli tá obicaj da sáki petĕk muáraš pōstít. Jás son se uženila. Mój pukójni ućá je dĕlav, i s komunisti se ni slagáv, pa sua ga duáli dóma. Smo bili dósta nastrójeni ne vĕra i nison šlá u komuniste. Denás mi ni krivu da son támu živĕla jer vídin utrukĕ. Sí sua, hvála Bógu, zdrávi i tú je dósta.

(Obavjesnica: Nela Vivoda, rod. 1932.)

PALADINI

Ēnu jôtru smo se zbōdili. Je biló za póc trĕgat, a māt je muárala póc u štuála ki smo imĕli muáliga tevčiča, trĕbalu je pumús ĕne kráve, pōstít tevčiča da sasĕ, da se lĕpu naji i da pōner si skōpa mōremu póc u vinógrad. Ućá je biv u kunōbi i je ruštuluáv z buáčvami, prehítiv je dnó, vińĕv je dáge ván, obračaj razadniv i pōcer pumálan smo si skōpa zamučili. Dvuá badńića smo stávilu na kasun ud frĕze. Ziĕli smo brentiče, sáki svujĕ škuáre, něki káka britvica, diki je ziĕv škuáre ud tít, diki je ziĕv škuáre za strić, kuáku smo riváli, kuáku smo mógli. Něke sua bilĕ nabrōšene, něke sua bilĕ tuápe, ma senáku ni biló čas čakát. Siĕdma jōra je prišla brzu. Tú je biló dósta óblačnu, mágla, ali ni káj - kád se muáralu póc u vinógrad, sĕ se pōstilu ćá. Prišĕlĕ sua nan pumóc ud sĕh kráji sá parentá ki ímamu i tuáku nás je biló ĕnu dĕset-dvanájš ki smo pumálan šli prema vinógrade. Najprvu smo šli u Kaštelić. Dólyka ímamu ĕn vinógrad u katiĕrin je mačkalĕta nuátri, malvašije čōda, ĕna piĕt vrsti. Ni čōda tít, ma senáku trĕba pubrát ćá. Sĕga je Bōh duáv. Kád smo prišli u vinógrad, si skōpa smo pruntáli škórne jer je biló fórtu vĕlu blátu. Tá vinógrad dĕlamu štábelu, se ga frezuá, se ga kupuá, krampjačuán ga pasuámu tri-štiri bōti na lĕtu i tuáku ku prideja vĕli dažji, káda se pubira grōjzi, znuá bit fórtu blátnu i óni bót je tĕšku ánka hudít. I jōš dikáj ud lišĕa i jōš dikáj ud unĕga čimańuá je ustálu. Tuáku se naberĕ brzu pu brentičih i pu sĕh pusádah katiĕre nōsimu sōbun trĕgat. Vájki je bilá nevádva vjōtru prijĕ negu se griĕ ćá pupit ĕn biĕcerinčić rakijice, da li je bilá uná s kurumáčun ili nevádna. Tú je biló da se muára. Sĕ se putrĕgalu, ki vĕc, ki muán, stávilu smo badńiće i brentiče nuázad ne frĕza. I pumálan prema dóma prišla

anájsta jôra. Sê unuáku trôdni, láčni, prva tóra smo nabruáli, trêbalu je pejat dôma samlêt. Kád smo tú mlêli, mákiña je bilá vriê prônta za mlêt tú grôjzi. Žiênske sua šlê pruntát dikáj za marênda, ênu málu se je nerêzalu pancête, ênu málu pršôta, káka klubasica ku se je nuášla jôš. Tá štajún ud klubasic je finiv, ali máť je znála nuác u kákin luncô dikáka klubasica kí je ustála ud Nôviga lêta. A mi múški smo pumáľun raskrgiêvali sáki ên brentíci i drêtu ne buáčva pa u mákiña za mlêt. Tú smo zmlêli. Enbôt sua bilê mákiñe na ruáki, denás na lêtrika. Tú stáviš i griê dôsta dôsta bržje négu kád se enbôt môglu tú dêlat unuáku sê na ruáki i mlêt kuáku se tú nêgnalu. A tê nôve mákiñe katiêre ímamu íma ánka za dižgranát cá unê hlustê ud grôjza, tuáku da suámu káj ustáne je jágude za kôhat póner. I tuáku pumáľun smo zmlêli cêla tá frêza, smo šli dikáj pumarêndat i brzu-brzu je priša puduán. Vinôgradi čakaju drôgi i ní bilô káj ku ne nuázad sê nabôt jôš sturit tôka êna ščáka. Šli smo u drôgi vinôgrad. Dôly na Piêrčeva imêli smo ên vinôgrad črniga, vêli vinôgrad – fôrši mijuár tít je bilô sê skôpa nuátri i ánka támu je trêbalu pubrát, ma támu smo ználi da ne bîmu sê nabôt kí támu je bilô čôda-čôda têga za pubrát. Blátu sê pusên, takôva je bilá lêtina, nimamu káj. Hvála Bôgu, grôjza je baštanca, ní daga je málu, lêtú je bilô dažnô i vrême ní šlô na ruáka za títte, ma fôrši êe bit dikáj senáku. Ben, pubruáli smo mí ánka tú črnu grôjzi, prepejáli nuázad dôma. E, brzu je prišla núc. Tú je šetêMBER kadá pride brzu núc – štrta-piêta jôra vriê nimaš káj ku ne móraš pumáľun póç, dikámu se skrit. Ní bilô néku vêlu zimá, ma senuáku kád griê sônce cá, ní véc tuáku lêpu stuát da êeš bilu kadê brez rukavića ili dikáj stuát. Magári pudnevô kadê je sônce je ználu bit fôrťu teplô i sí smo bili pôtni ud têh brentíci, ma kád griê sônce zuad brêh, se skijêš puli ugêñ. I tuáku smo zmlêli ánka tá drôga tóra i pumáľun je bilá nevádva za večêra spêc ali kákiga prašćíca unuáku u fôrni ali smo ználi sturit kákiga petehá. Tú se čôvalu za vêća dêla kád se dêlalu na kampaña, a sigôru jênu ud níh je bilô trgat i kád se je žêlu, se je čôvalu tuáku dikáj. Tú sua bilá gluávna dêla kadá se ní glêdalu ní subôta ní nedêja ní fêšta ní nê, négu jednustávnu se je šlô za tén da se tú muára sturit čím bôje i čím bržje. Eku, tulíku je bilô za ên duán kád se je trgalu i nurmáľnu dêlalu.

(Obavjesnik: Romeo Matković, rođ. 1972.)

FRANEČÍCI

Son se ôdgojila u srêdnê famejê. Ní belô bogatije. Smô šlê u škôla. Smô storilê pêt lêt taľánske škôle i ônda vijamêntô, se je tú klicalô. Tú son storila dvô lêta. Mój pokôjnê cáca me je zêu ván êš škôle i son šla šlizit ôť trinájs lêt za bit lêpô ôbučena i ôbôta. Son vozila karocêla ôtroká (...). Sákô večer smô se nôšle sê skôpa, smô rikamále, smô plêle vúnene máje, šijápre i smêron smô belê u društve i kantôle. Íman vôhó za múžika. Mój môš je biu žnídar. Pôkle je

finiu pa je šu u vòjska, je ostau pržonér pa so ih na Vis popejòle. Jás son ga čòkala i kadà je prišo, smò se oženile. Nismo imèle ni žlice ni piròna. Hvála Bòge - danás imamo. Je umru kát je imèu šezdesèt i sèdon lét. Káj se je mughò se je jèlo. Kát so belè fèšte, se je kòhalò i kòkošè i jòhe i prascà i ot sèga. Vájka smò hodile. U Svèten Martine sàka nedèja u večer smò plesòle. Nan je belò lèpo. I u Slòm smò hodile i h mòše i h večernè. Nan je belò lèpo. Smò beli sè kòko èna kadèna. Jás son ròjena polì Svète Martin, a bìvan polè Franèčèço. Sàka nedèja u društve mladiçe, èn ez Baràke je zeu remòneka, bakòn kròha u ròke. Nánka ni vičerau i smò šlè u šála. Je belà seromášèna, ali smò beli jòko kontèntè. Kàda smò imèle ròjendane, smò storile fèšta, so prišle mladiçe. Smò igrévale tòmboła i škriłe ne nèken lončičè, ne nèke škòtole ot pàtene i smò dèlale pùpe ot štróc. Pjòčke nison igrévala. Se je šlò h mèdege, a ku so belè máne bólesti, smò se ličilè dòma. Mòja máma je hodila ànka mèdegon u Trs. Niso je mògle ozdròvet, je muàrala mòçit u bèlen vine šumagàne i stòvjat se ukùlen trebòha i ozdròvela je i dočòkala devèdesèt i dvò lèta. Onà se ličila, kadà je pòla, onà je šlà u bòska kadè je belà borovina i tù je pòbròla u èna còra i stòvela i tù rascrvla da pride tekúce. Kát je tù zavrelò, se je stòvelò na tlà i nòge nòter i vrh èna pònáva i onà pára gòre. Ne bèn znòla nič vèc rèc. Mì smò prišle u šála, smò ih pomògle obuç, ali sòmo mòške so šlè u máčkare. Pòkle vojské so žènske počèle u máčkare.

(Obavjesnica: Milica Vivoda, rođ. 1933.)

MARINCI

Mì smò pèna čòkali da pride Vazèn, ali màrali smò bit dòbrè, pòsluśni u hiši. Smò mòrali nabrat lèsa za pòdmitit ogeñ – sàki svòj snopíc. Nàs je bilò šes otròki u hiši i sàki je dobiu jòj onòliko kòliko je snopíco nabrau za Vazèn. Mì smò se bravoilili èn pret drògin ki èe vèc. Tòko da je máma bilà vájki kuntènta jer smò pošlòšali. Za Vazèn smò jèli najprije ujòtro rénino. Máma je prvo večer ili ono jòtro šlà zornici h mòši i neslà je pince, jòja domòca i klòbasice ili dikáj sè skòpa i oja jèno mòlo jer se je konšumàlo oji domòco ot jòlik. Pèna smò čòkali da pride dòma jer nan je prontòla frùstik. Pòner je biu obèt. Obèt smò pomògli si dikáj prontát. Máma je imèla kòkošè za jòha. Je storila štracòde ili nòke, šùgo i ondá káj je bilò polì dòme. Ni se šlò u bitèga kipèvat. Za Vilija smò vájki jèli bakalà. Mòj pòkòjni čáca ga je stròšno pjážiu bakalà i máma je màrala vèc bòti pòc u Trs nès nikáj pròdat: da li jòja, da li bùra domòca, máslo ili mlikò frèško... ànka je nosila i ondá je kipila káj je rabilo za dòma, a obavèzno je mòralo bit ànke bakalà. I tò smò se sè zbròli ukùlin mize jer ga je máma najprvo skòhala i očistila i pòner dòla oçè da tuçè. Nan je dau da vidimo kòko se tuçè. Tù je bilò za Vilija Bòjža. I korizma se je držòla – ki vèc, ki mán. Dè so bili bòlani ali stòri, ne. Jás jušto ne

znón káj se je sé dělalo. Smo hodili h móši u neděja na nōgi. Ni biu problém kúj denás pōc i prić. Ni se mrsilo. Věc se je jělo pōsno. Za Vazén smo se igrōli. Ígra se je klicala navážo. Tú se stōvi ōbjōk nōpret, se označi gránice du kadě máraš hitat i du kadě se stojí. Na tá ōbjōk se stōvi invážo. Ondá si sáki nōjde én ōbjōk. én je nōtri. Oni ki je biu poli invážo je vájka moráu pázit da je invážo vájka poli oněn ōbjakě. Ku ga je něki pōgodiū, on je najprvo márau zdinat invážo. Ako ga je riváu ćapát, je on šu támo. I tōko smo se igrōli cěle jōre i jōre vaně. Smo se igrōli skriváča. Smo šli vaje gōre u jōlike, na vršíc i tán smo se igrōli, kantōli, smejóli, a pu zimě je biu lět dvájset dón, ánka én mēsec. Spōda korita kadě se blōgo napájalo je zaledilo i teklo pō cěsti vaje zdulin do éniga pōtōká. I oni ki se ni znou frmát na krōji, je šu drito nōtri u pōtōk, a tán je věc bilá vōda éno mólo. Se je nosilo jōlike žěgnat i ki je imě kakōve rōže ali dikáj. Denás je mólo drigōčje. Denás ni prošesijōna ukūlin. Se grě h móši ki mōre. Smo iměli vėli samėn pudnevė, ne punōcė. Si svėti je bilá fěšta. Smo stōrili lėpi plác za plesát, mužika je bilá, smo ogradili sé ukūlin. Na samjě so prišli prodávát sōhe smōkve, tú je bilō za oťrokě vėla fěšta jer je sáki kipiū dikáj. I pōner tēga je biu drigōmán tá samėn. Sáki je pōdōja onō káj je iměu dōma. Mōj pōkōjni oćá me je zėu za rōka i z mašino na Riká. Prěko sėh škalini se je hodilo. Gōre na Riki je bilá pōcēsija i se je nosilo kip Májke Bōjže. Jás son bilá móla oš onibōt. Se je stōrilo jūrčeka. Ku je u vasě bilá káka dikajina katėra ni se oženila na vrėme ili dikáj, jūrčeka so stāvili na krú. Kát so tú vidili, něki so se razrabijōli. Za Vėli petėk smo jėli bakalá i kapičine u pėci. Za Nōvo lėto lėpo je bilō. Mi smo znōli lėpo se ōbuc i kolėdvat ukūlin hiš. Tú smo kantōli pret sáka hiša dōkle niso prišli i dōli nan dikáj. I onda so se štimōli sé sōsėdi.

(Obavjesnica: Jolanda Dvorničić, rođ. 1939.)

ŠKRBINA

Jas son Marija Kajin, Klárić rōjena, u Škrbini. Mōj nōno je biu Matijo. Rōdiū se je ostanu šezdesět i pětiga lėta, isti dón kát i jás. Bėn reklá za mojėga nōneta i nígōviga brōta. nígōviga brōta jás nison nidar pōznála. On je umru prije něgo son se jás rōdila. Tėta, ká je bilá ožėnėna za nígōviga brōta, mi je rićine pistila kát je trėbala umrėt. Tú so bili dvō brōti, ali se niso složili rádi tēga jer én je biu trdi Hrvát, a én trdi Tałán. Mōj pōkōjni nōno je šu sáka neděja h móši iš Škrbine u Črnica jer u Črnici je bilá móša na hrvácki. A tá drōgi je šu u grōt. Mi smo rekli grōt, a ne Buzėt. Mōja nōna je umrla kát je nėn najmláji sin iměu éno lėto i pu. Mōj ćáca je iměu sedunájs lět i je oštálo pět brōto mlájih i pōkōjni nōno. I nōno, kát so trėbale prić máčkare iz grōda, on in je prōntau pršōti, pancėta, vinō i tōko i káj je iměu dōma. Je réko da in je prōntau ánka tridesět i kvarnōr jōji da vidijo da je Hrvát, ma da je člověk. A s tēn drōgin

bróton se niso složili. Ž nígovo ženò, kà je umrla pòr kát sòn jàs bilà véc pùpa, smò si bili jòko dòbri. A tà pokòjni bàrba Mudèšto je bių lovac. Bàrba se je oženių za tète Bèpe is Còna. Òn je znaų u èn dòn ubit ànka trinàjs zòjco i prnèso dòma ih oβèsit. A tà nígova màt je reklà: „Mudèšto, ma kàj ti ni dòsta?“ òn je réko: „Češ da za pù jòre ti prnesèn oš enèga?“ I tòko je prnèso zòjco enèga dò drògiga. A já sòn, kát je bilò lèto, ku ni bilò vòdè gòrè u Škrbini, sòn šlà pò vòda na Vrajčić. Tù je bilò èno mèsto i sòn prneslà ànka nín. I u škòla kát smò šli, smò šli iš Škrbine. Je trèbalo pasát mòs. Kadè je sedà samàñ, mi smò klicali Škòja. Gòri na kròji je bių kandòt. I alòra, dò tàmo smò šli bòsi sè dò Màja. I tàmo smò se oβòli za pòc u škòla kao drògi otròki. I kát smò šlè iš škòle nòzet, smò se oβòli. Mòj cáca je bių u rùdniki. Nàs je bilò pèt otròki i sèh pèt je pošlàų u škòla. Sestrà je šlà u trgovačka u Pòla. Drògi sò bili mlàji. oš da Van rečèn kát sòn bilà mòla, mòja prva igračka je bilà pùpa kí sòn si je sòma stòrila: glavica, ročice, nògice, ànke èno máló krvàviga kòncà i črniga za očíci. Smò bilè tri sestèrè. Já sòn stòrila tè pùpe. I mi brižne smò se igròle vanè. Je prišo mòj bàrba, mi je zèų tè pùpe i hitių u gròja i réko: „Tovrica stòra, hòj dèlat, ne se igrát s pùpami.“ Oñibòt je bilò tòko. Tù nècu níkat pòzabit jer tù mi je bilà prva i zadná igračka u živòtu. Tà igračka je bilà ànka ot mojèh sèstri jer nismo mi imèle igračke brižne. Kí nan je oteų prnès? Nismo imèle nánka ròbe, a kàmoli igračke. A oš da rečèn za pokòjniga nòneta. Òn je umrų na devetnàjs đenàja pedesèt i devète i dvò dòn je bių u Škrbini. Bàrba kí mi je hitių cá pùpe je bių ž nín. Mi smò bili u Buzèti, a mòja màma je šlà sàka šetimàna gòrè. Enbòt na mèsèc in je neslà čestèle hràne. Magàri ànka bàrba nan je dàų ot prascà. I kát je bių pògreh, je bių pòp Jákomo iz Mlòna. I òn mu je oðržàų lèpi gòvor na cimiteri zatù kàj je hòdių h mòši. Sò hòdili skòpa sàka nedèja h mòši tán. Prije škòle, kát sò prišli Nèmci, jàs sòn za partizàne nòsila pòšta. Oñibòt smò bivali pòli Vidàco nèko vrème. Sòn nòsila pòšta ot Vidàco dò Jòričió. Jàs sòn mòglà dàt tà pòšta ili tète Àndeli (tù mi je bilà bàš práva teta jer je bilà ožèñena za mojèga bàrbeta) ili Lòjzići, kí je bių sošèt. Nison smèla dàt ni mojèmi bàrbeti ni Lòjzićevi ženì ni nubènimi drògimi. Mòja màma mi je pòšta zašila u ròp ot kapòta. Za skòza sò mi dòli lática za prnès mlikò. Kát sò mi dòli mlikò, dòma ni bilò ni tète Àndeke ni bàrba Lòjzića. Jàs sòn šlà dòma ot Jòričió s tòn pòšton u rùbo ot kapòta i pòli Kòmòšćice je bilò èno máló tròzićo i ondà se je klicalo Frnòza. Zdùlin po tèn tròzi sò šli tri Nèmci, a jàs sòn imèla pòšta u ròbi i sò mi reklì dòma: „Ku ti nòjdejo pòšta, céjo ubit màme i cáce i céjo zgorèt cèle Vidàce.“ I jàs ot stròha, kát sòn vidèla tè Nèmce, mi je pòla lática z mlikòn i sòn počèla plòkat, a òni sò paròli da plòčèn kí sòn pròlila mlikò.

(*Obavjesnica: Marija Kajan, rođ. 1937.*)

PRODANI

Lěpi bıchajı s bili. Prvo se je pripravlo s kaj je bila potreba za ni bt. ni bt sm smo slvili i dlali kaj sm s prntli. Za Vilija ujqtro je bilo črno kaf (nka mlik ku je ki imu dma) i ku ne jha pregna, za kalicjn bla palènta, za bt manštra, za jzina fritda i za veera kmpir peščen pt rpna i z màslinovin jin bjen i zji ili kapson ili radien skpa. T s bila jla kt sm se mi gojili. P lti kt se je dlalo ve, za jzina je bila fritda t zeleave, no mlo klbasic nter. Fritule s bil glvne. St on Van pvdat kko sm ih dlali. ete se vje dit. Fritule poli ns: najprvo jja, ker i pner vhne, a pner kt se t zmša mlo mk. Umsto vde se stvi vin blo. Cukerne s dlali u nše vase, a mi dma nsimo. Krštule: se je stvilo jje, mlo vde i zamisilo da ni prevc trdo i mlo kvsa i ne mslinovin jen jer ni bt se ni mgl kipit n drgo. Za dset s bil. Mi sm šli enbt ne dn ne mša. Za svte se pripravlo lpo, mlo i pštno. Je bila jha, z jho nedva i pner ali fi ali makarni s kmpiron ali pšta. t sltkiga s bil fritule i krštule i drgiga sltkiga ni bil. Za nbeniga... kad s treble bit mkare, dv mseca sm dlali re za mkare. I t je bil nekaj lpig. enske s imle smo barta z rami, a mški s imli vee klabk i ne krji je bi f da vs dle. I ne bandolera sm strili ne bki i ne krji se je pistilo ndre i se je zašilo ne ski kraj enga. Ki ni imu jji, je du šlde. Štrukje sm strili za večer, a ujqtro kaf i zeleava i klbasice. Bez klbasic ni bila fritda. Psti s bili glvni u mkarah. Kad se ubije prasc, ujqtro je bil kaf i rakija (pndit ki e pit, ki ne ni) i pner se je zlo pee, za dt trkn i sm s pekl ne špici i t sm imli ognšci (ni bil ko danska da s bili šphari), sm s spekl vn nga lpiga vgja i stvili mlte i vho th mlt sm pekl. Kad je trkin pu dlat glvne, kad se stri zne, se je zlo za pc i mi sm t glva stvili ne puluvica i nka zgreble z mltami vn vgji i stvili mlte, a za ga lgje zt, sm stvili špic št prnkola. A za lipit trkin je bila nka lpa nevdva: kad je bi zu, s si ssdi pmgli. I se je pekl trkin i se je tklo rhe i jbuka. T je bil nekaj vseliga. Sm prišli dma  nve i kad sm pveerali kaj je ki imu dma, sm bili s van: mldos ne n kraj, stros ne drgi. I sm kantli. Da li sm bili trdni ali nsimo, mi sm kantli. S je bil vselo i s je bil lpo. Ali sm grbili, ali sm kopli... Kad sm hodili ne pls, ns je bil kvarnr i šteri u Prdani za pc s skpa ne pls. Kad sm šli p staz, ns je bil tri file. Sm kantle la staz ne ngi u Buzt plest ali u Kršvare tn i nzet. S je bil drigje pno i lpe.(...) Pner se spe krh da bde frzak i se ga mi u vin za bt i pau se kha ko za jha i se poji z jen, a veera s lazate i kapiine i bakal. T se nson spmetila. Ska Vilija je tko ne Buzšini (...) Pinca, jja khana. Ujqtro mma je rasprtla jja aš sm šli nke igrt š nmi i kko s ga picali, ki je hiti u šldo, si je zu jje.

Tù je bilá jìgra. I ne kòluc. Ku nismo imèli šòldi, smò stòrili òt pijàta i topolàli. Se zòme mèra i ku pride mèra, si ga zòme. Dvájset i èn trètiga je svèti Benedít: lástavice pòd skadníc. Svèta Marija Mòla šetembra, kà je ne òson, grèjo cá. Je èn òblak ne nèbi òt tèh tíco. (...) Ku ćeš plés, ku ćeš rakamát, a plés òt hlòč, máje, ònà barèta kà je za sòdòte. Mojà mát me je nevádila. Òt sèdan lét sòn hlòče splèla. Kadà sòn pòčèla mája, nison pistila dòkle nison finila, kalcetòne i zavezàli. Máraš bit ròjena za sàka stvòr. Je bilò pùp lèpih bròmnih. Tri rùže nòter, ròkavica, polòver. Nison imèla toliko šòldo za kipit vùne. Ànka šandàle za pòc u plés. U Pròdano niso dèlali bòčve. Sòsèt u Kòseriga nan je stòri bòčva òt dèset tòlitro. Mì smò imèli bòčve sè òt ròsvaja. Sè je zapòšceno. Unòk nepròvja tràhtore. Je biù pùn cimíter jidi. Jàs iman nevèste tòko dòbrè. Pòner pedesètiga lèta se je pòčèla dèlat pandišpàna. Marmelàda òt smòkav, črèšań: najmàne tri jòja, pòner zriban limòn i còkera i kvòsa i umisit, lazòne.

(Obavjesnica: Marija Sinčić, rođ. 1932.)

VELI MLUN

Jàs sòn ròjena ez Mlòna. Òd òtròkà znòn za òleke. Sò bilè sèlin. Ènbòt niso bìle kùj danàska. Sò imèle lèta i lèta. Sò bìle vèle kròšne, debèle, a sadà se sòde drògòčje - kòpjene. Smò imèle ànka toklarija. Sadà se pòčme bròt zgòda. ènbòt se pòčèlo bròt u dvanájsten mèsece. Na tri dèsetega imamò samón. Dròge dòn pò samjè je bilò sè na òlekah. Nì trèbalò kòhat kí je nèkaj òstòlo òd drògega dnèva kí je biù samón. Uvèčer kád se je prišlo dòma, tù se màralò se očistèt, u badné se je stòvelò. Se je šlò na lójtra gòreka. Je prišla mòfa, a tù se nì pròlo. Tù se je sè tòko samlèlo. Kòko òtròk znòn da sò se nòsilè z brèntame u tokalarija. Dròge sò prepòjale z vòze. Trèbalò je vòda zakòhat da se pòner poliva tà pàšta òd òlek. Na pištrin se je samlèlo. Je biù òbjòk (pištrin se je klícalò). Na tù se je mlèlo. Se je màralò vrtèt ukùlen. Nì mùgo sè edòn. Nòter sò bìle rádneke. Kád se je sè samlèlo, se je sè pòbròlo u špòrte. Tù sò bìle òd kònoða spletenè. Bila je zaprta. Kád se je špòrte nepùnelò, se je stòvjalo na stisk, prèša i pòner sò tù stisnalè i zalivalè z vrèlo vòdo. Sò bìle dvè bòčve. Kád se je bòčva nepùnelà, ònè sò dòle òpřlè da steče vàn vòda jer sò màrale dvò-tri bòte polivat dok sò vidèle da grè òje vàn da nì čista vòda. Mì smò polivalè stisk, strèslè tè špòrte da se zdíne i da grè vàn òje. Kád sò finèle polivat i stiskat, sò imèle còra na mánège pòberale tù òje. S pèron òd kòkòš ali dindijòta sò pòbròle sè òje. U štańòda (vèla pòsòda) se kòhalo òje. Káj je òstòlo òd òja, ne znòn. níva smò si pòstìlè za sadit drògo, a ne za òleke. òlike sò bìle sòmò pò kòronè ili pò kròje. (...) Sò drògòčje glèdale jer sò od tèga živèle. Ne znòn zakáj.

(*Obavjesnica: Smiljana Vivoda, rođ. 1948.*)

ŠTRPED

Jás sòn ròjena Ána. (...) Nás je bìlo sèdom òtrok. èn je umřu. Kát se je rođiu, sò ga rivòle krstit. Nèke smò stàros dočkale. òš enà sestrà mlàja òt menè trì lèta (...). Brát najstarèje je dvajèstega lèta ròjen. Met sàkega òtrokà je dvò lèta rázlike. Imène smò imèle jer sò belà štèrè bròta. Kát sò se raspòrtele, sò dòbele sàke mòlo. Belà je seromšćena. Sò bel sšesko lèto dibòto. Mi smò ževèle sè skòpa. Je belà kòheña i kàmera. Sè je belò tolikò mèsta, nič vèc. Najmlàja sestrà se je rođila u ènen pròstòre ki smò kipile pòner, a sèh pèt smò spòle u tèn pròstòre i māt i oca. Jás sòn spòla u vèle, dùge zikve i sòn držòla zikva da ni bì ki šu spāt. „Hòde vān, hòde vān, nèce ti nobèn zèt zikva. Tù je tvojà kadè spiš.“ Šòldò ni bìlo. Mātere i oče smò govorile Vi. Kadà je prišlo pròlèce (nemlāt rečemo pò domòco), sàko lèto je šu u Trs kopāt vřt ukùlen Trstà i dekāj zasližīt. Je bìu cā pò òsom dòn. Prišo je dòma i mi smò beli lòcne kròha, ma i sèga. I kát je prišo dòma u sobòta, mi smò šle còkat. Smò znòle kadè se priè mašina es Trstà zgor Pèrce i kát ce pòc cā es kròga. Kát je prišla vān, smò teklè dòma māmè: „Cāca ce prnès nan kròha.“ Smò se najèle. Je rèko: „Òtrokè mojè, bàren jedanbòt najète se.“ Smò gojile pò enèga prascà, ali tù je šlò sè za dùh, za štèvora. I teučíca. Jer je còda ñin òni bòt šu na inkānt – cèlo imène. Jòde ki sò dèlale za ñih sò se klícale kolòne. Sè smò pròdòjale. Smò se držòle na noğah, magàre bìle lòcne. Sadile smò čenica, kòmpir, trkin, u vřte radiè, salòta, pòmidoř, šèjen, pršemòlo. Smò imèle còda trt i gròjza i smòkve i brèskve. Còda smò mārale dèlat za imèt nekaj. Òt blòga smò imèle dvè kròve i ònè sò dòle mlikà. Kát je prišo telèc, nānke mlikà nismò imèle. Smò dèlale jòha prežògna ujòtro, a mlikò sòmò smò pešcévale za sàkega tòko èn lončić za òtrokè. I drògo smò sè pròdòjale. Mlikò smò nošile u Májcanè. Òt Májcanò na mašina pa u Trs. Smò mārale nošit vāje na štacjòn na mašina. Pò dvajset litřò mlikà ānka vāje do gòre ku smò tèle pròdat. Sè smò šle u škòla: òt prìvega do zādnega. Škòla je belà ujòtro i čespodān. Dòma smò se klòle. Smò nošile pisankò. Smò nošile jòje u bitèga. enò jòje je belà èna pisanka. Kát smò šle kipit marmelāda, kvòs, kòšerva, sè smò kipèvale z jòje. (...) Kār ceš je belò. (...) Sòmò štrùkòlo òt jòbok smò peklè. Tù se stòre tètò s kvòson, se còka da se pòdigne. I òrèh je bìu. Kròh smò misile sàke dòn. Māma je pišcévala òt prìvega dnèva tètta za dròge. Sàko jòtro smò imèle èna fèta kròha, kafè òt jačmèna ki bòt. Smò imèle za mlèt i smò peklè na ogníšće i sè se dèlalo na ogníšće i kòhalò. Senòko smò bìle veselè. Smò se igrévale. Mi nismò pensòle da smò seromòhe. Pinca se misilo kòko kròh, sòmò se māralo stòvet vèc còkera, zřibalò narānče, sàke bòt je šu oca u Trs i prnèsò narānče, limòne, ki je òn zasližiù. Tù smò špòrale za pince. Mlikò smò pišcévale za māsac. Ānka pò dèset pinc je māma umisila, tòko da smò imèle za Vèle Vazèñ i ònè ki pride za òsom

dón. Fritule i kròštule smò dèlale: fritule za Božic i Vèle petèk. Prve dón smò čistèle kamìn. Smò imèle ogníšće s smrèkvon. Mòj oca je zavezaù na èn paladič vèle smrèkva i niso šlè gòre na krù, nègo so dòle očistèle kamìn. Mì pùpe smò očistèle kòheña da bode lèpo čisto. Za Víla Bòjža ujòtro gòrke kròh je màma speklá i gòrko vinò i tù smò jèle. Tù je biu òbičaj u tè vasè. Pòner za òbèt nismo nič, nègo pòner za večera smò stùkle bakalá i lazañòte. Nas je poslòla h mòše tò, u gròt u Buzèt. Smò imèle jòha òt kòkòšè, smò ubilè enèga petehá. onda je stòrela šùgo òtnègá i kòkòšè za jòha. Danás se hita mačkòn i brekòn. (...) nòke ili lazañòton. (...) Čòda zòjco smò imèle. U jòhe je belá cèla kòkòša i smò imèle kapòs i štrukòlo òt jòbok. Štrukòlo sòmò za fèšte se je dèlalo. A kròh smò peklè pot črèpño. Špáker smò stòrilè pèna šezedesèt i štirèga lèta. Dò onè bòt smò imèle ogníšće. (...) Sò prišle pòberat. Se màralò dàt sáko lèto. èno lèto je belá sòša. Smò jèle kròh òt srká. Tù je belò trdò, greblò. Mojá màt je reklá: „Gòspòdine, Vàs pròšen, ma pistite mi za tù lèto. Nestòjte mi zèt kí niman káj dàt òtrokòn jès.“ A gòspòdin je réko: „Lèpa mòja žènska, jás ne mòren Van tù pistit.“ Nidar pòner mòja màt ni vèc h mòše hòdila. Sòn ga pròšala ràde òtrok kí in nison imèla káj dàt jès i ni mi tèu pistit. Kát je umrla (...) ne znòn katèrè pòp je biu. „Jás vèren u Bòga i mòlen i se prekrižen sáke bòt kát jin, ali òproštite, jás Van tù ne mòren pòzabit jer mi je belò jòko pòtrèba.“ I kát je umrla, je réko da je belá jòko dòbrá žènska, da so je sè štimòle i da je belá jòko bistra, ali da èna stvòr ni belá kòko ròbe. Kát smò šlè jás i mòj brát platit, smò ga pròšale zakáj je òn tù réko. Smò se igròle na mištriçe i na kvàdro i skriváča dòste i kantèvale. Kòko òtroké smò se zbròle. Kí je takniu riga, je màrau pòc na nòvo. Smò imèle làstrece òt òbjaká pa smò hitale. Vèc mištriço ku si hitè si dòbiu. Smò se igròle za Vazeñ za jòja kòhana. Ku si jòje pògodiu, si dòbiu čentèzimo i jòje. Smò imèle dòbrá ròka za pògodit.

(*Obavjesnica: Ana Rušnjak, rođ. 1932.*)

SALEŽ

Jás còn mòjo kòs

U tà štajòn kòko je sadá, bì se reklò naspozimòk, so pò sèh vasáh pret hišo u kòrte kòhale u štañòdah, diki ànka u bròncineh, kumpir, rèpo, arbèto, mèrleñ, còke, jès za pròcse da bì vèc krèšèle i da bì bìlo bòjo mèsò. Tà dón je mèla mòja màt pret hišo èz mètlo òt gròbra i kòhala za pròcse kùj i nòša sòsèda. Je pasau pòli nás fjòco kí je bìvaù u dròge vasè. „Dòber dón, šòntòla.“ „Dòber dón, fjòco.“ „Ìmate gláš vina za pòpit? Vèro sòn žèjòn.“ Pjàžèlo ga je pit. „Vèro niman, fjòco mòj, ma màraš pròšat tán sòsèdo. oná ce ti sigòro dàt.“ Sòsèda je còla i ga je klicala: „Pride, pride, vèron còn ti dàt, ànka jèno kòs òt pršòta. Ce ti priç práv za sè skòhat èno manèštro za òtroké i famèjo.“ Però, nèga ni interesoła ni kòs ni manèštra. nèga je

intereso lo somo pit. Senako je zeu to kos. onoko ot cega prsota stoveu pot jaketo. Spiu je anka par glase vina i pasou nologo poli sontole lementat se: „Sontola moja, ma kaj con jas is to kosco? Sa je granceda, zuta, puna torm. Ki znololiko let je tu storo? Ma vero jas con jo stoveu pot nejeno stano do da zgori, ku mi ni mogla nic boje dat.“ Dok je moja mat kapeła o ken se dela, kos je vre gorela. Soseda je sla stoveu na ogon i ošervola da na ogne gori nejena kos ot prsota. Kada je ona pocela kričat: „Jas con mojo kos! Smrot, šmrkovoc. Srón te bude. Ne pride mi vec pred vocene. Jas son ti dola za potrebo da si najiš famejo i manestro da si vec bote skohaš, a ti si tu hito pot mojo stano do da zgori. „Jas con mojo kos, kričola je.“ Ceta vos je grmela. Se so se prošale ma kaj je bilo poli našeh sosede.

(Obavjesnica: Nela Draščić, rođ. 1952.)

BAREDINE

Moja mama je gojila prósce. Tri bota ne leto smo imele prósce ki je sviña storila sedon-ošon, anka dvanajs prašćico. I enega teučića ne leto. I smo prodjale. Moja mama je prodjala ne samje u Fontane i poner je es tema šolde kipila kaj je bilo potreba za hišo, a nejvec je bilo števora za platet i kaj je ostolo je bilo za hišo: coker, su, a za meso ni bilo potreba da kopemo. Smo imele zjce, kokose i prósce smo ubile dvo ne leto. Smo šišile se doma: pršote, ražne, panceto, a špeh je morau bit debeu rode tega ki se je so leto šervelo i es ten špehon. I tan smo imele eno konovo i bilo je škuro. Noter je bilo somo vino i mts (meso ot sviñe). Tan smo imele panceto za rezat so leto dokle je durala, a pršote je moralo bit za so leto. Ujetro je imelo bit narazeno pršot za sosede ki so pršle pomoc držat prósca. Kat so ga ubile, so ga rastegnile, es slomo so ga pokrile i zapalile ono dloko da se zapole. Pokle je pocelo bekriñe. So bekarole otroke i one don se niso storele klobasic. Se je rastegnelo ne mizo to meso ot prósca. Kada se je se to eno molo prošišilo, smo stovele noter ceson, papor, su i cokera da drži freško meso. Molo se je posipalo ne kröje za storet klobasic. Klobasic se je stovele šošet. Je belo nejvec dvanajs-trinajs klobasic ot enega prósca. Toko kat smo imele dvo, anka dvajset i pet. Smo storile ošokolo ot glavine, smo reklle. I smo gore stovele papor i ceson. Lepo to se zavjalo i stovele u ulita i to se je špažicon vezalo ukulen stovele šošet. I tu se je šporalo kat se je želo žito. Tu nismo prija jele. Prvo plece se je pojelo za Dohovo (se je nečelo). Za Dohovo je bila vela fešta pole Svete Doh. Je biu plés, vela moša i tu. onebot, one don se je jelo štracode es plecon. Štracode smo umesele i ku je prišo diki ot naše fameje, se je nerzalo ne fetece i stovele ne oje ili anka ne špeh. Prašćice se je joklo moralo pzet kat ih se je gojilo. Ku ni imela sviña dosta mleka, se je dodolo. Ako se je imelo ot kröve, se je razrednelo, jer istrijonske kröve oni bot so imele dosta maščobe, anka do pet-šes so imele i ne bi belo dobro

za prašćíca da je tóko fõrtõ mlěko. Se je stõvelõ mólõ võde i razrědnelõ i tóko smõ hrõnelõ do ěn mēsõc. Kát je pasáu ěn mēsõc, se je videlõ da li je õn za prodát jer je mõrau imět tolikõ kilõ. Spõda tri kile ni směu imět. õne vële se je prodõlo. Mí smõ prodõjale pũno žěnskan kí nisõ iměle za plõtět jer sõ iměle ne krděncõ. Kát sõ prišle kõpet prašćíca, kõ sõ dobile šõldõ õt dekěga ili sõ dikáj prodõle, õnē sõ prišle plõtět prašćíca. Ale je bilõ za plõtět štěvoro štěre bõte ne lětõ, i kõ nise plõtõ ne krõje lěta sõ ti zelē kõlikõ je biu vrědon ěn teućíc ali prõsõc i ako ne frõtē. I lěpõ tóko za Nõvõ lětõ smõ smērõn pensõle da nikáj mõra prić ánka u hišõ. Mõj ćáca pøkõjnē je biu pipõč. I kadá je mõjå mãma prodõjala smõkve, õrēhe i õnē škõrše, õnå je lěpõ neslá u Buzět i kipila mrvõ mēsa kõ je bila põtřeba. Smõ iměle ánka dindijõte, kõkõše, jõj ánka põ pedesět i (...) šlá prodát u Buzět. Kát je pršlá damũ, je pñeslá mēsa. Mí smõ iměle ěno vėlo štěrnõ i rigjõč. Smõ õbēsēle mēsõ ne rigjõč i kalõle dõle våje dõ võdē. Kát je prišla mõha kå se vrtěla ukũlen, õnå je põla nõter. Ni revõla põc ne mēsõ. Kadá se je ubilõ kõkõš, u dvěh dněvah je mõrala põc jer ni bilõ frižiděra ni nič. I ěna puluvica lěpõ za jõhõ i šũgo. I zõjce smõ iměle za spõhat i ánka spēc. Ánka dõmõće krõh smõ iměle. Smõ neribale mrvēce (...) Smõ iměle dõmõće õje õt õlek. Špěh je mõrau bit. Mõja mãma je šezdesět i pñvega lěta iměla ěnåjs centimetřõ špěh. Põner je reklå: „õtrõkē mõjē, tri bõte se rěže põle hměta.“ Ne dõn světēga Blõža, je ne tri drõgega, je stõvela lēc u kõkõ štañõdõ kí se kõha prõscen. (...) Mí smõ tũ skõhali ánka za žõjfo stõret. A tũ drõgõ je bilõ za škũro rõbõ. Sē smõ mõrali zbrát kõstē i polile põ tēn. Se čõkalõ ánka õson dõn da se mólõ õšõše, zatřdñe. Je bila bēla žõjfa za bēlo rõbõ, a čřna žõjfa za čřnõ rõbõ. Smõ iměle lõžñak kí smõ lõžēle i lěpõ stõvelē bēlo štrácõ ne dnõ lõžñaka i je tekłå vån võda. Se je posłõžila bēla rõba. Tũ je bilõ rõhe, tõrnakamin, kanõvõce i se tũ. Kanõvõce sõ bile õt šagõmāne neprõvñe, õnē krõtke i tũ se zrězalo za õbrisat õbrås i za posõdõ. Lěpõ smõ sē složile. Smõ stõvelē vële lõnõc ne špõher i kadá je zavrēla võda, smõ stõvelē nõter pepěu. Smõ pñsejõli ne sitõ pepěu da ne bi šlē čřne mrvēce nõter. Tóko da je čřs pepěu biu i storile põr vrõckē i õnē bõt stõvelē ćå i lilē sē põ rõbē. Dõ drõge dõn se je močilo nõter u tēn lõžñakē. Je tekłå vån tå lišija. Kadá se tũ drõge dõn umřznelõ, smõ iměle põc i tån smõ prõle rõbõ. ěnå žěnska eş Kõprå nan je prinõšala (kí õnå je mũgla põc u Trs) perlín, se je klicalõ. Se je iměla golida i se je stõvilõ tå perlín nõter i smõ močile i õžēle i stõvelē sõšet. Tũ je bilõ čřstõ i lěpõ. Hvåla Bõge, je biu žívõt lěp jer nas je bilõ pũno õtrõk. Mõjå pøkõjna sestřå je dēlala kõkõ žñidarica u vasē. Jås sõn ěne krõla u kõmare blećíce i sõn nõsila tēn pũpan. Dõbrõ da nismõ ga rastrigrle. Mõjå sestřå je reklå: „Ma kí mi je zēu tõ rõbõ ćå eş tē mize? Ma kõj cõn jås dēlat? Niman mērõ za kõlõr.“ Sõn tekłå iskåt da ne bi õne drõge pũpe prestřigle i sõn pñeslá nõzõt. Je reklå: „Viš kõn sõn ga stõvela.“ (...) Nas je bilõ pũno i je bilõ pũno mladícõ. ěnåjs pũp nås je bilõ u Šõleže põle mõše i smõ šlē ne Zřěñ plēsät. I sē smõ bile kõtēntē. A kát smõ prišle ne plēs, je bilõ ánka

intrige. (...) Je bilo stô i pedesêt mladićo. (...) Jás sôn bila štrnajsta novica u Bardinah ot dèvet hmète.

(Obavjesnica: Marija Merlić, rođ. 1938.)

SLUM

Jès sôn Brànkò Màrkov es Slùma. Ròjen meľár davetstú padesêt i pète, zádne mòške ròjen u Slùme i nobén pòner nánka ni ròjen. A bàbeça je bila mòja nùna. Kát sôn biv otròk, sò bile oštarije i ko otròk sôn šù z oćen u oštarijo i sôn mislo kàko čùda znači oštarija za èno vàs, pa sôn se nekèj ànka napisev za mòje otròke.

Oštarija

oštarija je nêša madežija. U oštarijo se je hodèlo, u ñe se je sedèlo, počivalo, pilo, ànka jèlo. U ñe se je jeğralo i kantalo i piskalo i plèsalò i namoràlo... ànka se je i krečalo i krègalò i vragolàlo, máčkare čakalo, fànte u vòjsko ošpràlalo, možekànte ponùdèlo i eš ñe u plès hodèlo. U oštarije se je čùda vùna spilo, pràvec pràvelò i nasmejàlo. Ànka ku sò lùde srdite èn na drùgega bile, na kràje se i oprostile i mirne i kontènte damù hodèle. Pret oštarijo sò se fànte zbirale, na drvéne balòte na pòde sò jeğrale. Navèčer sò najprvo pšle stàre mòže na kvartin... vájka káj je nekada bilo i káj se je zgodilo, kàko sò lùde u Mèriko hodèle i káj sò potrpèle. Kàdar je oštarica na patròlo ki je vesilo na zide. Pòner sò mòže cèlo núc na harte briškojo jeğrale, nič niso spàle, a jùtro zgòda se lèpo zakantàle. Ni véc u Slùme oštarije, tè nêše madežije.

Počètkon šazdesèteh je bilo u Slùme ukùle dvèstu padasèt lèdi (osè ih pàmtn), i bilo je jáko lèpo, jáko čùda blàga i vájka je nekèj bilo. Mòže sò hodèle zidet ukùle po svète, žène i otròke sò vàrvalè blàgo na pàše, a nekàtere famèje sò jemèle ovce. Ovcè sò vàrvalè po dvà-tri skùpa, a kràve ànka u dvè çrède. U Slùme je bilo stù dvájset kràv i se je páslo pu vàsè za sèbe, dvà ot ñih sò pásle. Ovac je bilo kvarnàr kvarnàre, znači meľár i šastù. Pòner ih je bilo meñ. Bile sò kòne i katère vù, ali dèlalò se s tovarè. Jès sôn pásò sedòndesèt tovarè dvà dàn. Smò pšle damù časpodàn ukùle pète. I navèčer du noće i takò drùge dàn. Magère ku nêš tovar ni biv u çrède skùpa na pàše, ku je oca š ñime vùzo. Bilo je dòste nès otròke, smò se lèpo jeğrevàle, na pàšo hodèle skùpa, smò u kàken vitè kròmpíl násle i stàvelè u ógoñ péc i onàko çrnega mancàle u travò i pòner smò jèle. Nejból kròmpíl na svète je onakòv. I smò čakale vùro za pòc navèčer, smò jeğrale na škrile. Smò se zèmale ànka pit sòbon. U nadèle se je slò h màše – čùda lèdi, sè, pòner sò mòže na balòte jeğrale. Mì smò se vájka smejàle, jeğrale skrivàča, na

škrile i oš čüda tēga. Kadar smo bile malo věce, věc so püpe počele. Tu so bile naše početki. Kašne je prišo prive auto. Je kupo moj oca. Kadar je kupo televizijo, so prhajale se lüde gledat televizijo. U dva ujütro smo se zbedile, mate je naredela kafe i rakijo i tako se je prčakalo jütro duk ni fino boks. Ni bilo sile kuj dēnes da lüde morajo tēc. en drugeme so se lüde pomogle, nigder niso placo jeskale: ku kōset, ku grabet, ku zidet, ku prasca ubit... Bole je dēnes zatü ki lüde jimajo viture, ne mara se hōdet pošot, bržle se hōde. Nekada mi je bilo teško pōc du grada, h medege i nazot. Jer ni lehko u en časponōce po pōte i smo gledale nebo da videmo da li smo na jušte pōte. Lüde so bile bole, niso bile skite. Dēnes jako čüda grešejo: parajo da in noben ni ravon. Lepo je jemet, ali bit člověk i pomoc i ose sküpa treba bit. Ez lārgega se vikalo: „Rabe kej pomoc? Kan greš?“ Tako je bilo na vase nekada kadar son jes biv otrök.

Na pašę

Na pašę smo z blagon bile, varvale, jegrale se, krečale, rebidnece, drüile i brömböle brale i pešćale delale, a pōner smo na nih flikale i piskale. Slabo obüte smo bile ki opänke smo brzo na krase po oblākeh razbile. Vēc bōte ānka u oblāk udrile, vijulice, rožęce i mladance brale i domā pōner māmen dale. Vēc bōte smo se tukle, oblāke hitale, ma ānka štemale. Žejne smo bile. Mlęko ot krave smo pile, pōner oš věc žejne bile. Zidice smo zidale, na pike i na škrile smo jegrale i vüro za pōc damü čakale. Ku smo lačne bile, smo u kaken vrte krompíl spēkle, onako črnega u travo umancāle i z gušton pojēle. Ni bilo bōlega krompíla. Starēje pastire so sedēle, u hlade počivale, čüda pravec i dogōtkę ot nekada pravele, kreģale, ma i klēt vādele.

Nison razümo

Kadar smo otröke bile, čüda tēga nison razümo. Starēje lüde so čüda tēga pravele, ānka da so lačne bile. Nison razümo zakaj so bōmbe hitale i zakaj so se lüde u velo peč skrivale. Nison razümo zakaj so Nēmcę lüde pot lipō stāvāle, a oš mēn zakaj so onega drugęga u crękve ubile. Nison razümo zakaj so lüde u Mēriko hōdēle, zakaj so cęle fameje cę hōdēle, a svoje hiše same pestile, zakaj so nan pak škōlo zele, u zide škülo-pržon storile i pōner otröke nōter zapirale. Zakaj so z vüze kōne cę palāle i pōner na nōge jēno vüro do škōle hōdēle. Snęga, vētra i zime potrpēle i čüda strāha doževēle. Nison razümo zakaj, kadar je škōla finela, po nejvēce tepline na nōge čüda kilōmetre na lontrino hōdēle, a svōjo crękvo domā jemēle. Ni mi šlō u glāvō zakaj nas je majēstrovica z usučeno šibo pu mētra dügo po obēh nōh po dva krāja po kvarnār bōte tukla. Kako je tu moglo bit da nas je pōp u crękve stāvō da pu vüre po škülah da klačimo? Kako tu da so naše na ose tu vājka mučāle, zakaj so kōkōše samō za fešte

pripróvlale, zakáj so pršúte prodájale, a ráda bimo bile jéle, zakáj smo óne bót na nóge posót čúda hodéle. Zakáj, zakáj, zakáj???

Lipa

Lipa je nejlépča lipa na svéte, nejvéca i nejširja. óna je stára, véla, óna je nés simból. U né smo se jegrále, smejále, skrivalé, buševale, čipale, scále, slikale, plákale, ánka kantále. Ósè u Slúme, ku rěčeš lipa, znájo katéra je tú lipa, magére ku je sé ukúle óš čúda lip. Tú je véla lipa pole crékvo. Pod nó se je sedélo, eš né skákaló, lóptó jegrálo, pó létè u hláde spálo, mášo čakalo, piskalo i kantálo i jútro prčákaló. ánka se je pot nó kóse klapálo, sòdeló, krečálo i blágo es páše čakalo. Spót né so stáre u crékvo hodéle, otróke na krs nosile, na bérmo šlé i pónèr se s pópón i biškoþón slikale. Pot nášo lipó so, kádar je vójska bila, lúde u kolóno stávilé i osè so sé tú u stráhe súdbó čakale. Da bi lipa móгла govóret, čúda bi tēga móгла rēc, čúda zgodóvin. Rékla bi kolíko je stára, da li je sájena pole crékvo ili so crékvo zidale pole nó. Óna škúlica na dnè je kuj úko kí osè vidè. Vidèla je óna bombardírañe Slúma, vidèla je i kádar so naše pranúate vélo i glóboko škúlo-štérno blize né u óbláke za osú vás skopále, uzidale i oštañale. Kášne smo pot nó cèsto ašvaltále, lúč na létriko prpefále, ma ánka osvètlíle i kuj púpico ostrígle da je ne bi véle vétre dóle hitèle. Zatú nèn sáko létó s cvètjen róde i za čaj nés pónóde. Jáko lépo sé ukúle né veñá, žbéle i góse na hráno pridejo i tíce se tú zlèžejo i osè si lépo kantájo i škrkadájó. Túrešte se ánka dénes slikajo, snimajo i damú kuj spómèn sóbon nósejo. Ósè mi u Slúme jáko štimámó nášo lipó, vélo, stáro lipó...

(Obavjesnik: Branko Zlatić, rođ. 1955.)

6. 2. Popis obavjesnika

BAREDINE: Marija Merlić, rođ. 1938.

BARUŠIĆI: Drago Marušić, rođ. 1950.

BREST: Ljubo Mikac, rođ. 1950.

ČIRITEŽ: Nevia Koraca, rođ. 1954.

ČRNICA: Pino Hrvatín, rođ. 1953.

DRAGUĆ: Anđelina Gržinić, rođ. 1931.

DRAGUĆSKA VALA: Silvano Komar, rođ. 1940.; Dino Matković, rođ. 1957.

FRANEČIĆI: Milica Vivoda, rođ. 1933.

GRIMALDA: Milan Jurada, rođ. 1943.

HUM: Anita Krbavčić, rođ. 1941.

KAJINI: Ksenija Kajin, rođ. 1963.

KLARIĆI: Romeo Matković, rođ. 1972.

KOSORIGA: Albina Dušić, rođ. 1940.

KRAS: Stelina Bolternštajn, rođ. 1935.

KRBAVČIĆI: Aldo Krbavčić, rođ. 1941.

KRUŠVARI: Ema Krušvar, rođ. 1933.

LANIŠĆE: Marijan Grbac, rođ. 1935.

MALI MLUN: Drago Kodelja, rođ. 1948.

MARČENEGLA: Armando Fabijančić, rođ. 1965.; Vera Fabijančić, rođ. 1938.

MARINCI: Jolanda Dvorničić, rođ. 1939.

NUGLA: Vlasta Mikolavčić, rođ. 1944.

OSLIĆI: Zdenko Krivičić, rođ. 1965.

PAGUBICE: Milka Tominić, rođ. 1937.; Larisa Tominić, rođ. 1986.

PALADINI: Bruno Rašpolić, rođ. 1936.

PRAČANA: Miljenko Sirotić, rođ. 1957.

PRODANI: Marija Sinčić, rođ. 1932.

RAČICE: Dino Krušvar, rođ. 1948.

RAČIČKI BRIJEG: Albina Kontić, rođ. 1941.

ROČ: Diana Benčić, rođ. 1943.

ROČKO POLJE: Valdi Glavić, rođ. 1977.

SALEŽ: Nela Draščić, rođ. 1952.

SENJ: Milka Paladin, rođ. 1948.; Lino Blašković, rođ. 1956.

SLUM: Branko Zlatić, rođ. 1955.

SOVINJSKA BRDA: Armida Sirotić, rođ. 1948.; Željko Sirotić, rođ. 1945.

SOVINJSKO POLJE: Đani Sirotić, rođ. 1971.

SVETI IVAN: Lino Jermaniš, rođ. 1935.

SVETI MARTIN: Marin Draščić, rođ. 1974.; Anita Draščić, rođ. 1950.

ŠKRBINA: Marija Kajin, rođ. 1937.

ŠKRINJARI: Dario Škrinjar, rođ. 1957.

ŠKULJARI: Mario Flego, rođ. 1952.

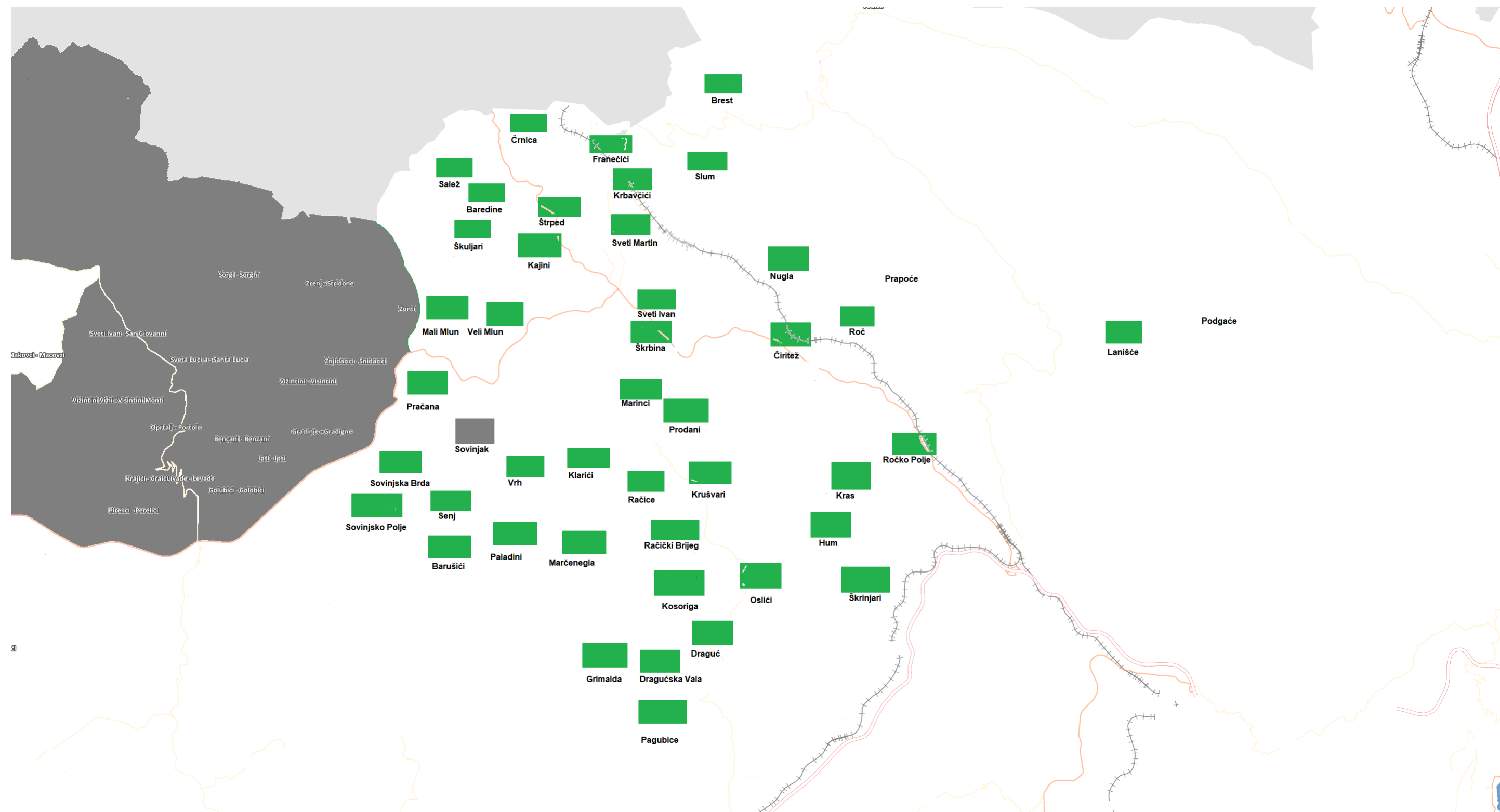
ŠTRPED: Ana Rušnjak, rođ. 1932.

VELI MLUN: Smiljana Vivoda, rođ. 1948.

VRH: Nela Vivoda, rođ. 1932.

6.3. Karte

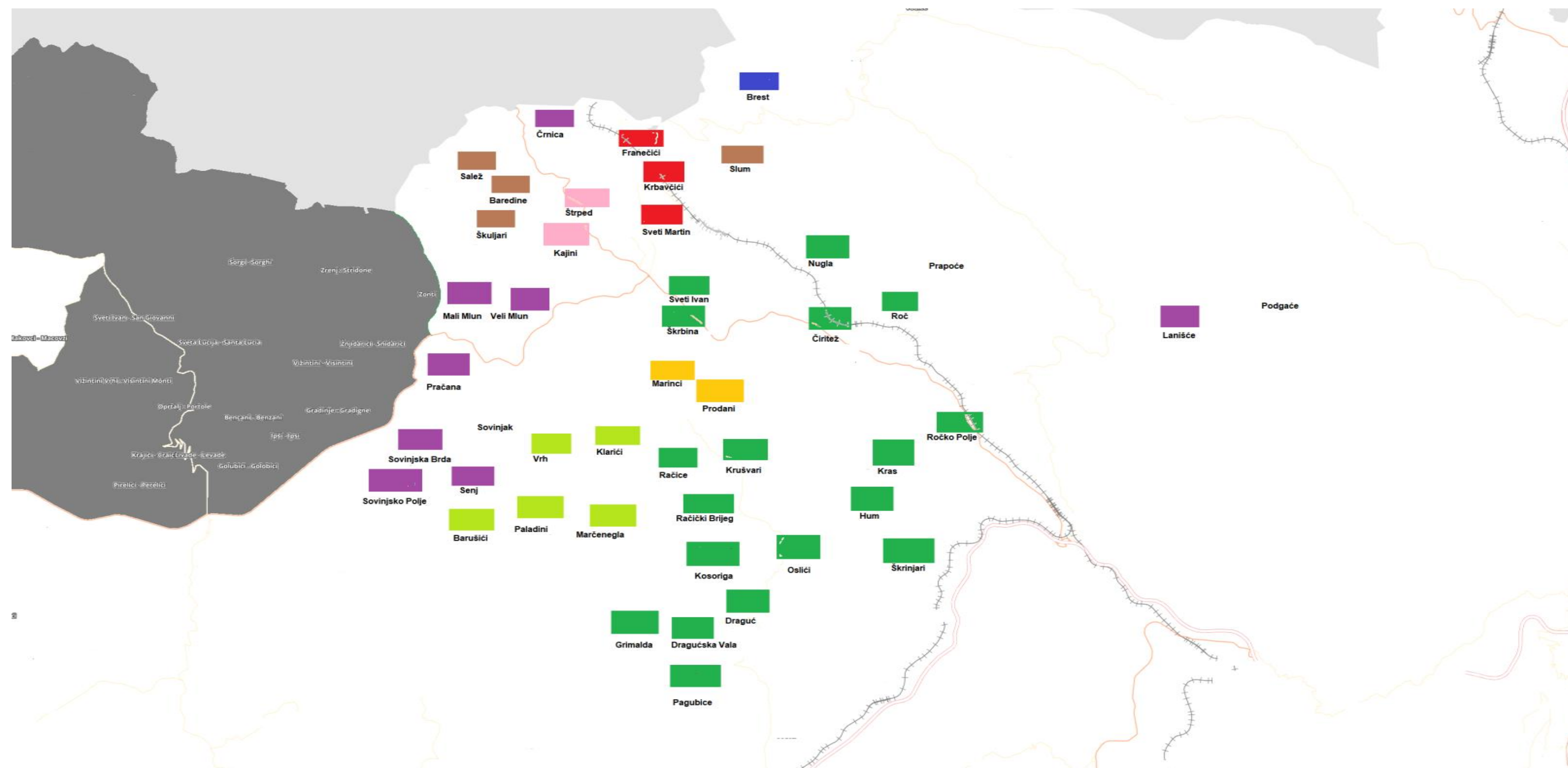
Karta 1.: Istraženi govori buzetskoga dijalekta čakavskoga narječja

- istraženi govori buzetskoga dijalekta čakavskoga narječja
- talijansko govorno područje

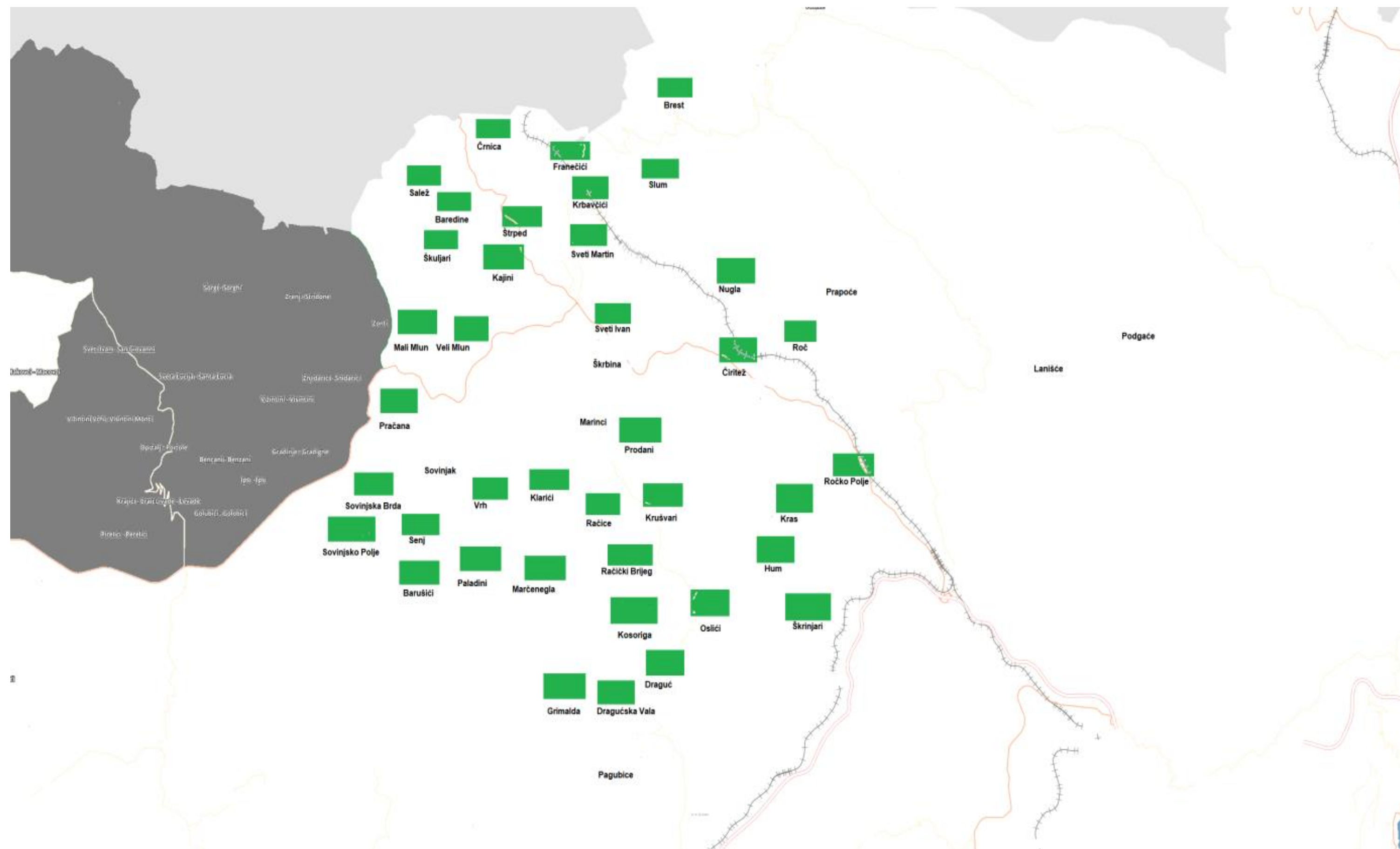
Karta 2.: Odrazi poluglasa u kratkim slogovima s nepostojanim vokalom

- govori s odrazom *a*
- govori s odrazom *e* u naglašenim slogovima, a *e* u nenaglašenim
- govori s odrazom *e*
- govori s odrazom *e*
- govori u kojima alterniraju primjeri *s e, e i a*

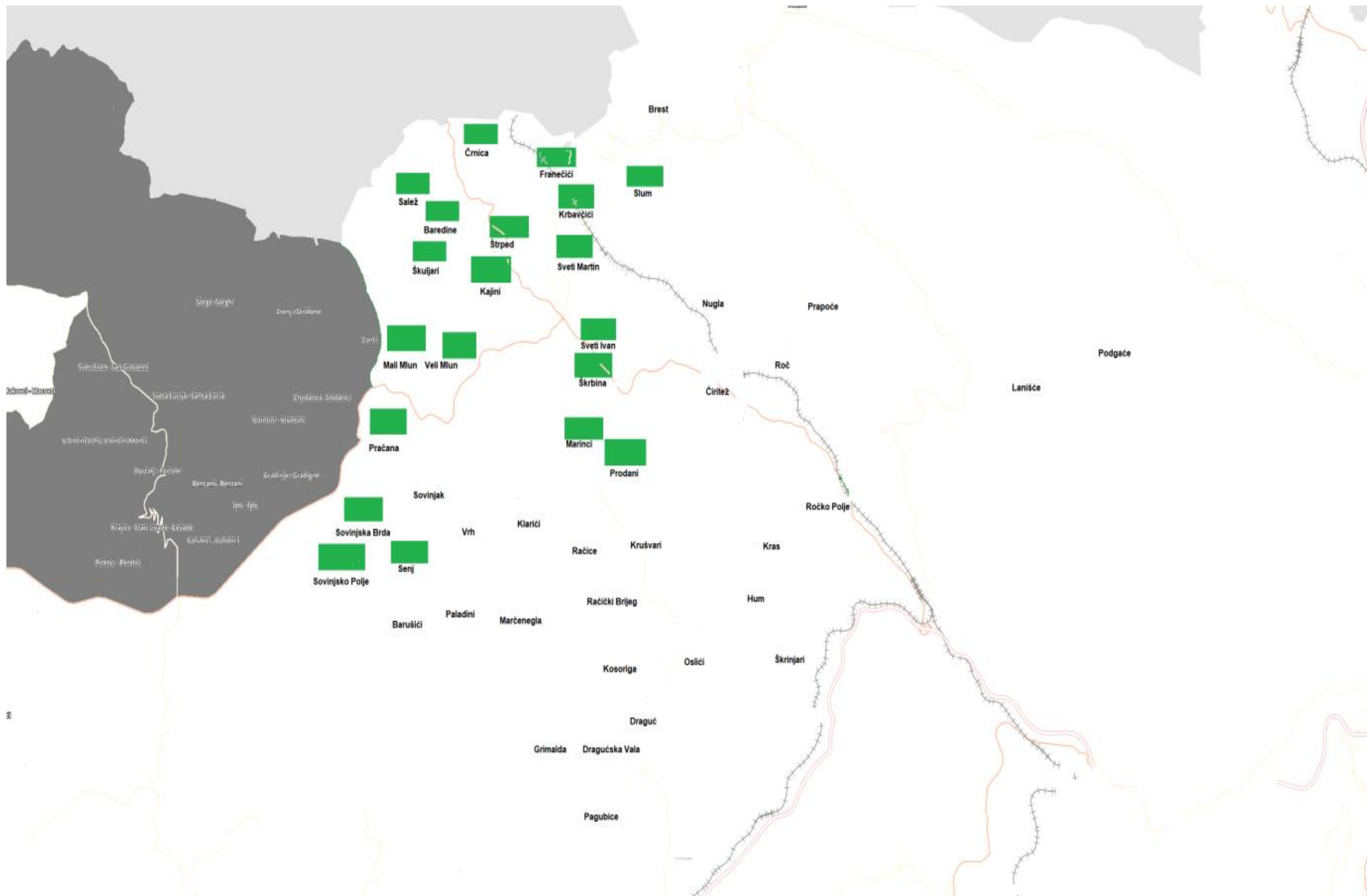
- govori s odrazom *o*
- govori s odrazom *o*
- govori s odrazom *u*

Karta 3.: Vokalni sustavi: prisutnost glasa ϵ u vokalnome inventaru

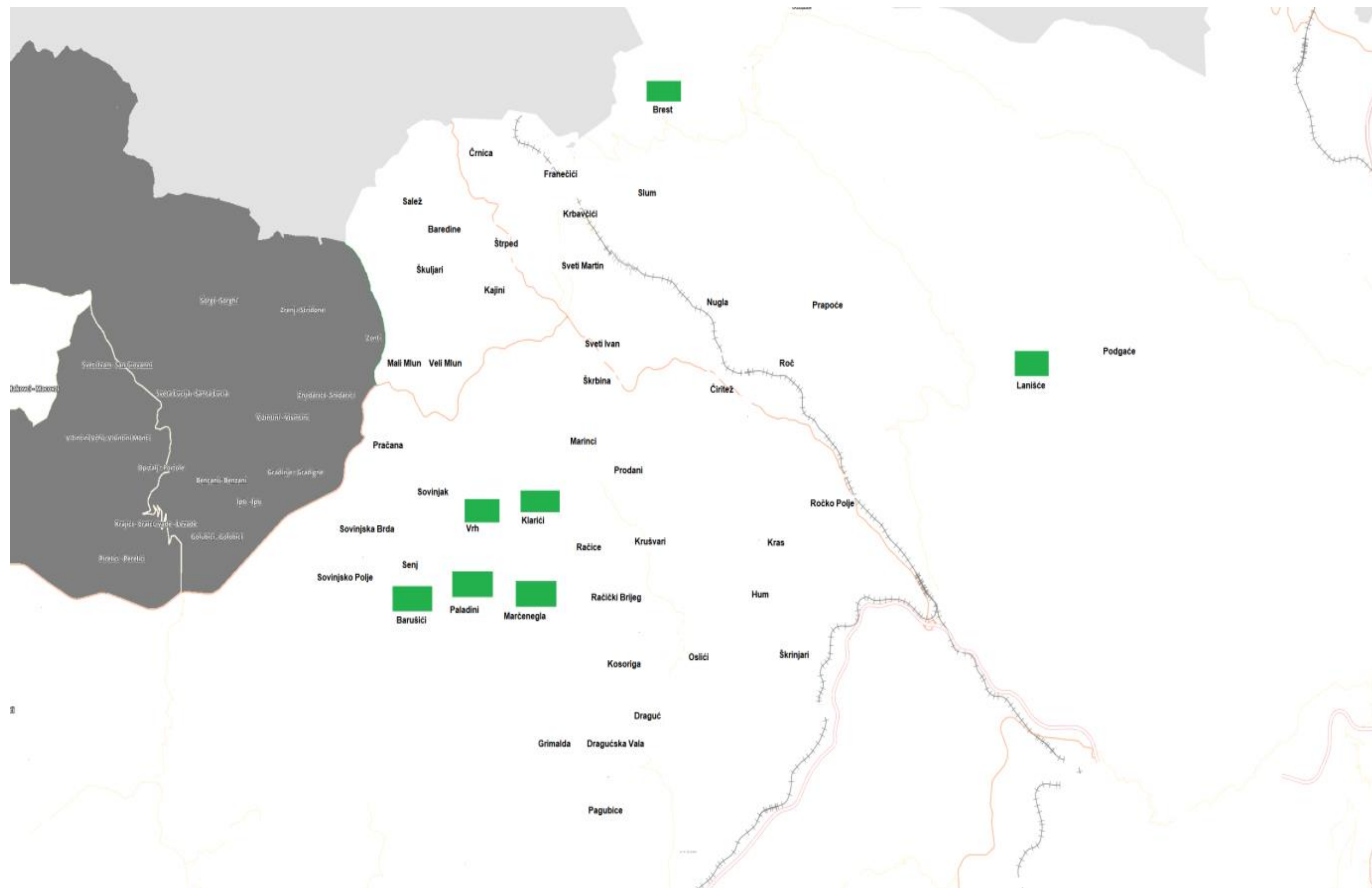
govori u kojima je glas ϵ dio vokalnoga inventara

Karta 4.: Vokalni sustavi: prisutnost glasa ρ u vokalnome inventaru

govori u kojima je glas ρ dio vokalnome inventara

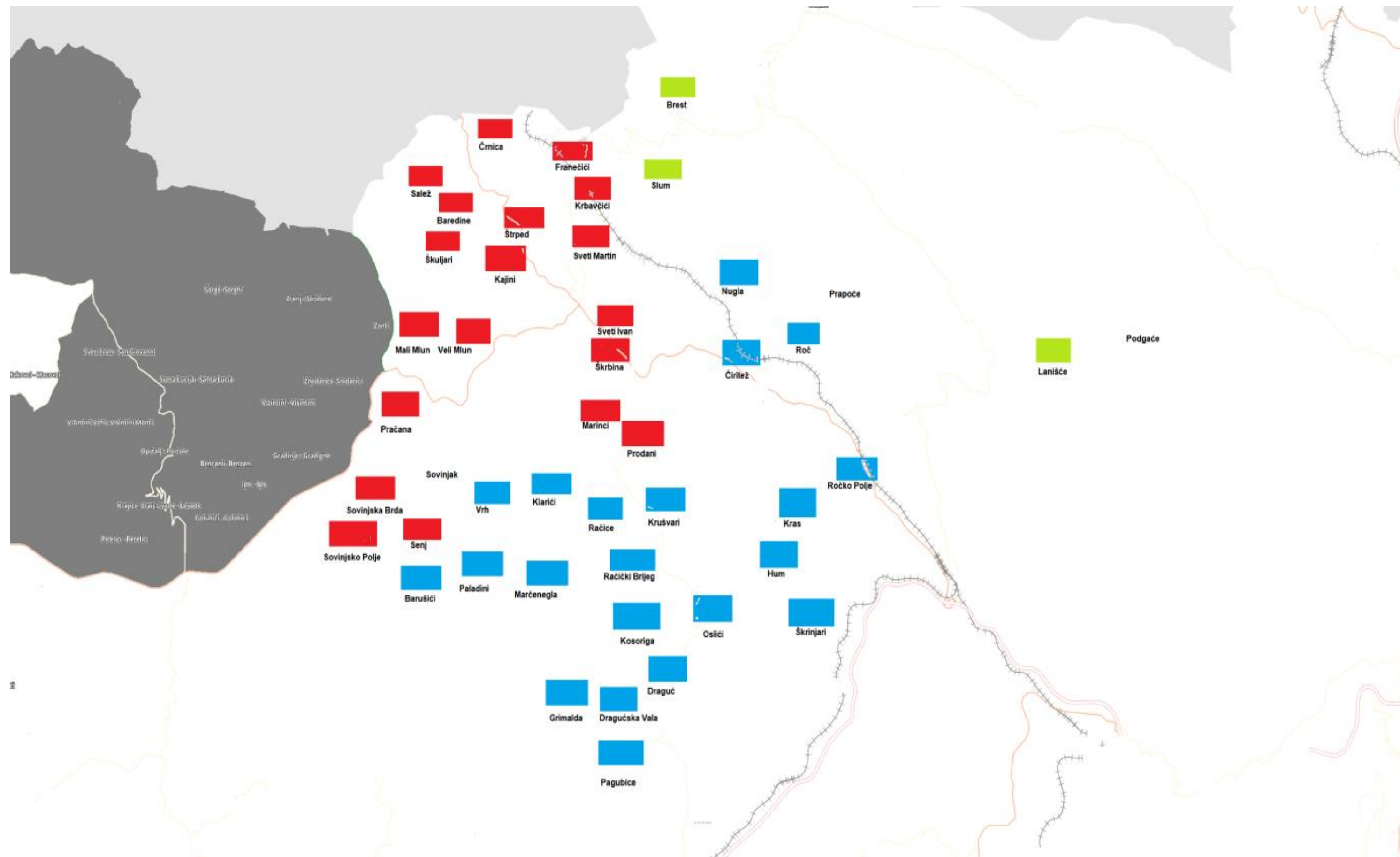
Karta 5.: Vokalni sustavi: prisutnost glasa *y* u vokalnome inventaru

govori u kojima je glas otvoreni *i* (y) dio vokalnoga inventara

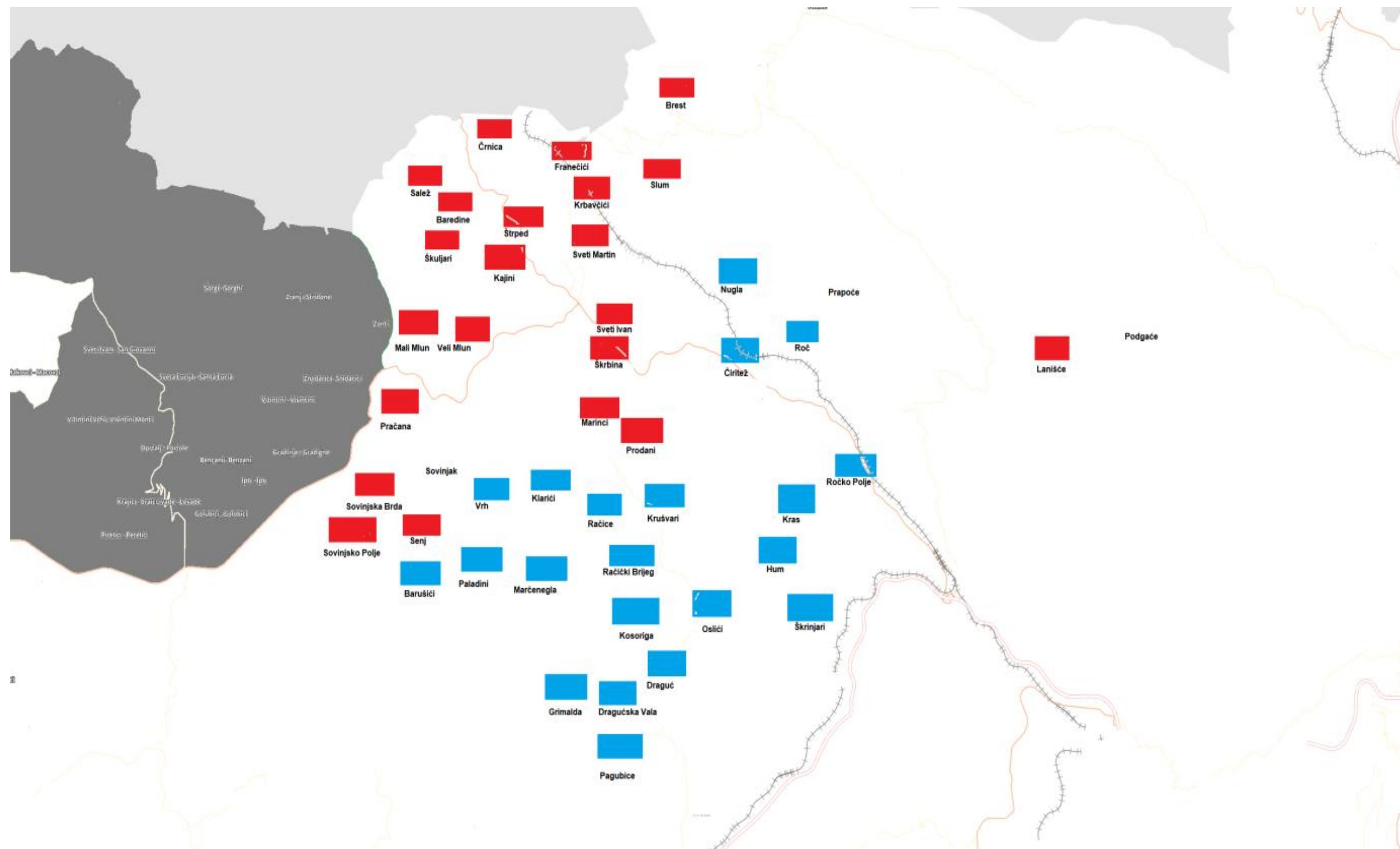

Karta 6.: Vokalni sustavi: Odrazi dugoga *a*, dugoga poluglasa *ə* te dugoga stražnjega nazala *ɔ*

- dvoglas *ua* na mjestu dugoga *a*, dugoga poluglasa *ə* i dugoga stražnjega nazala *ɔ*
- glas *ɔ* na mjestu dugoga *a* i dugoga poluglasa *ə*
- glas *a* na mjestu dugoga *a* i dugoga *ə*

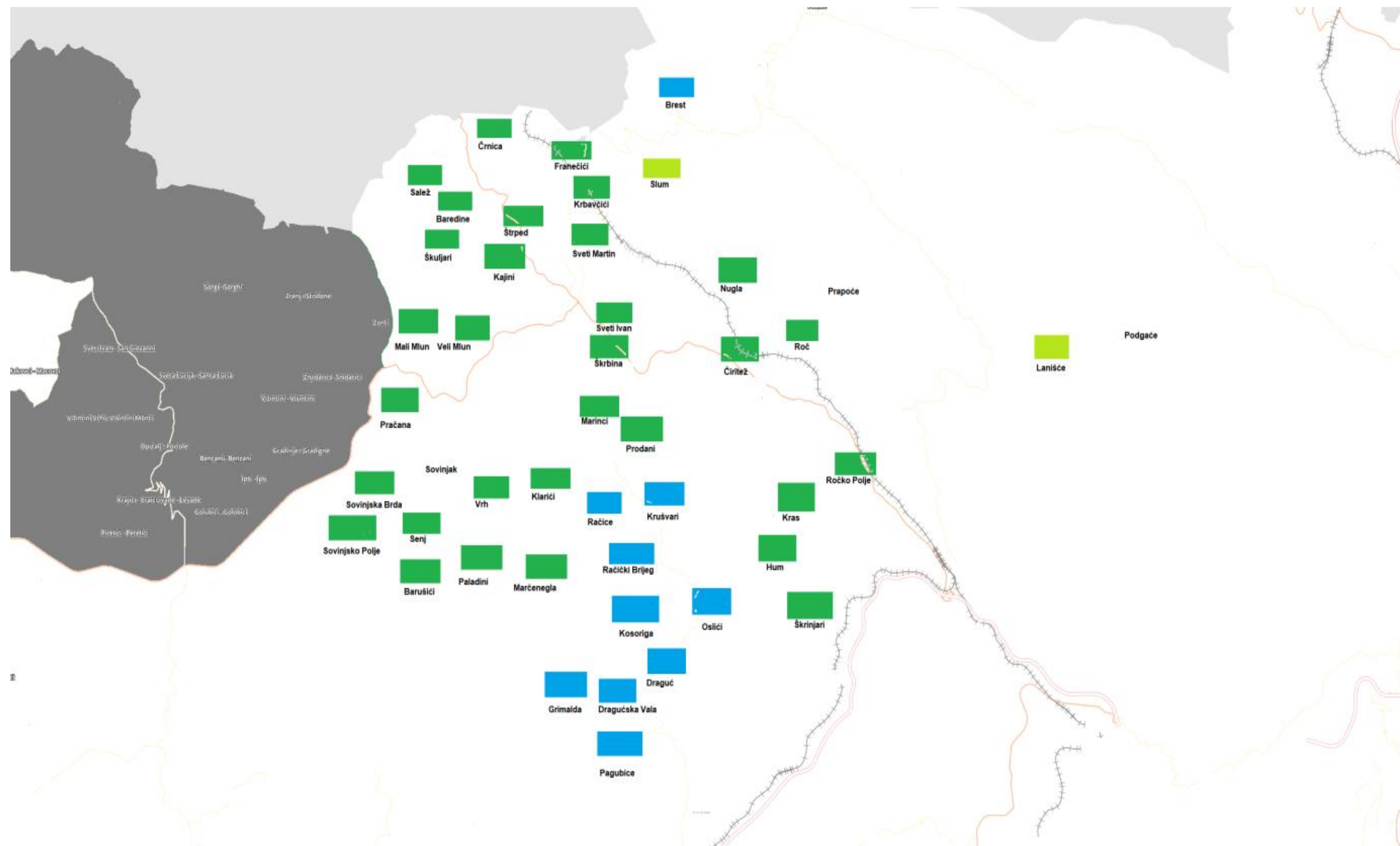
Karta 7.: Vokalni sustavi: odrazi dugoga *e* i dugoga prednjeg nazala *ɛ*

■ dvoglas *ie* na mjestu dugoga *e* i dugoga prednjega nazala *ɛ*

■ glas *e* na mjestu dugoga *e* i dugoga prednjega nazala *ɛ*

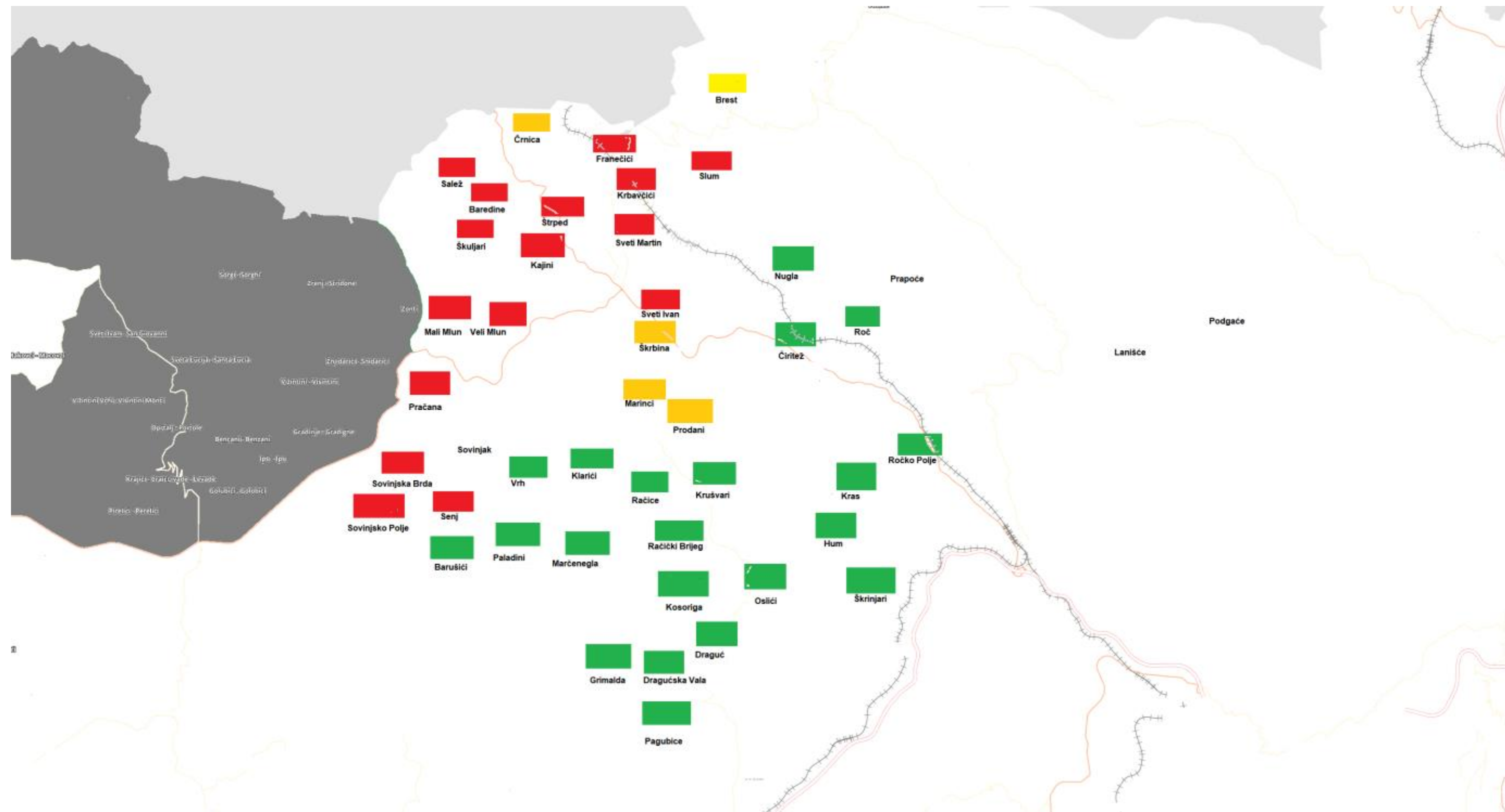
Karta 8.: Vokalni sustavi: promjena kratkoga *u*

- $u > o$ (osim onoga koji je nastao od *j*)
- $u > ü$ (osim onoga koji je nastao od *j*)
- govori u kojima nije provedena promjena kratkoga *u*

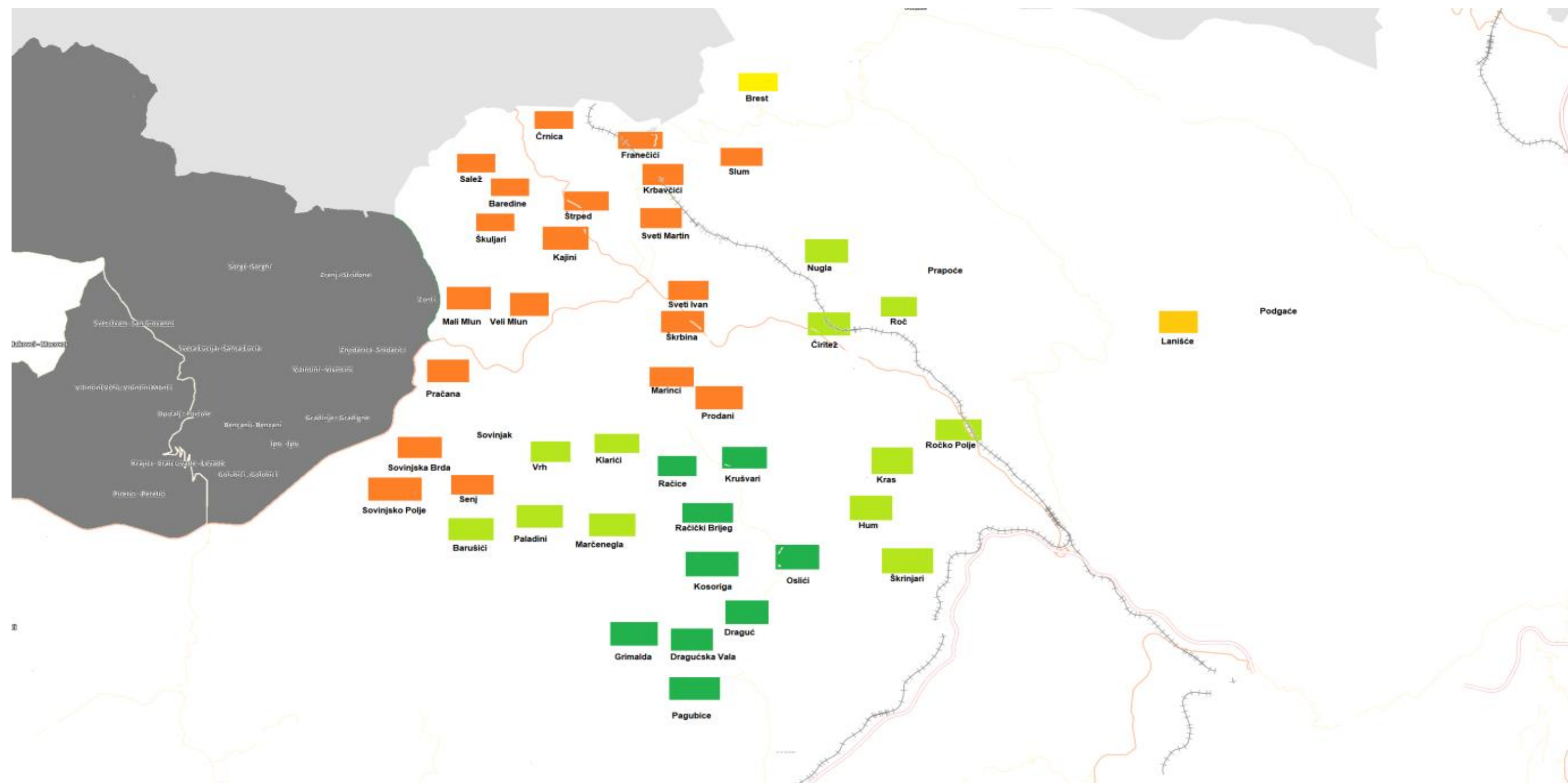
Karta 9.: Zatvaranje *o* izvan akcenta

- govori u kojima svaki *o* izvan akcenta prelazi u *u*
- govori u kojima svaki *o* izvan akcenta prelazi u *o*
- govori u kojima svaki *o* ispred akcenta prelazi u *o*
- govori u kojima svaki *o* izvan akcenta prelazi u *y*

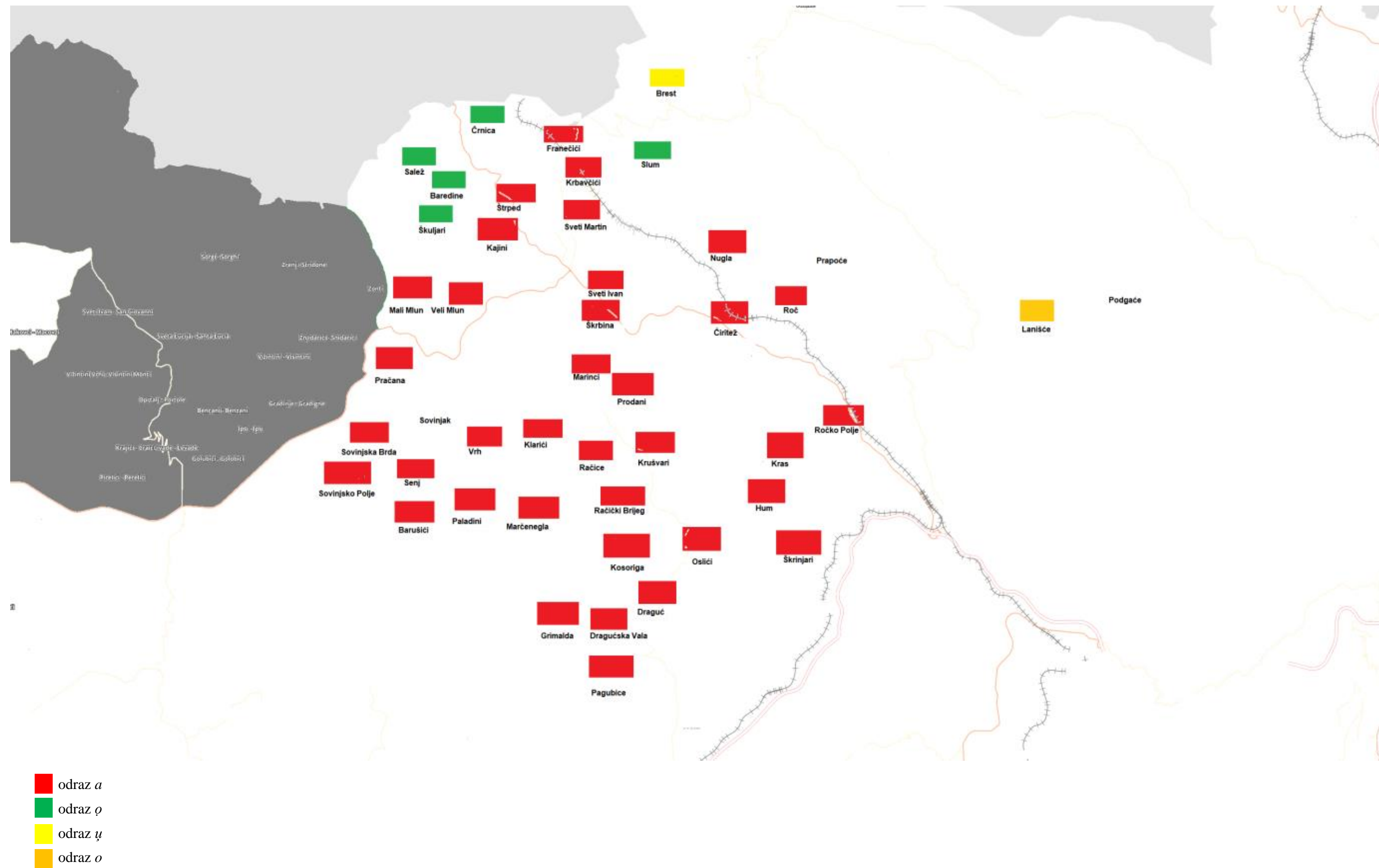

Karta 10.: Odrazi stražnjega nazala $\varnothing$ u korijanskim morfemima

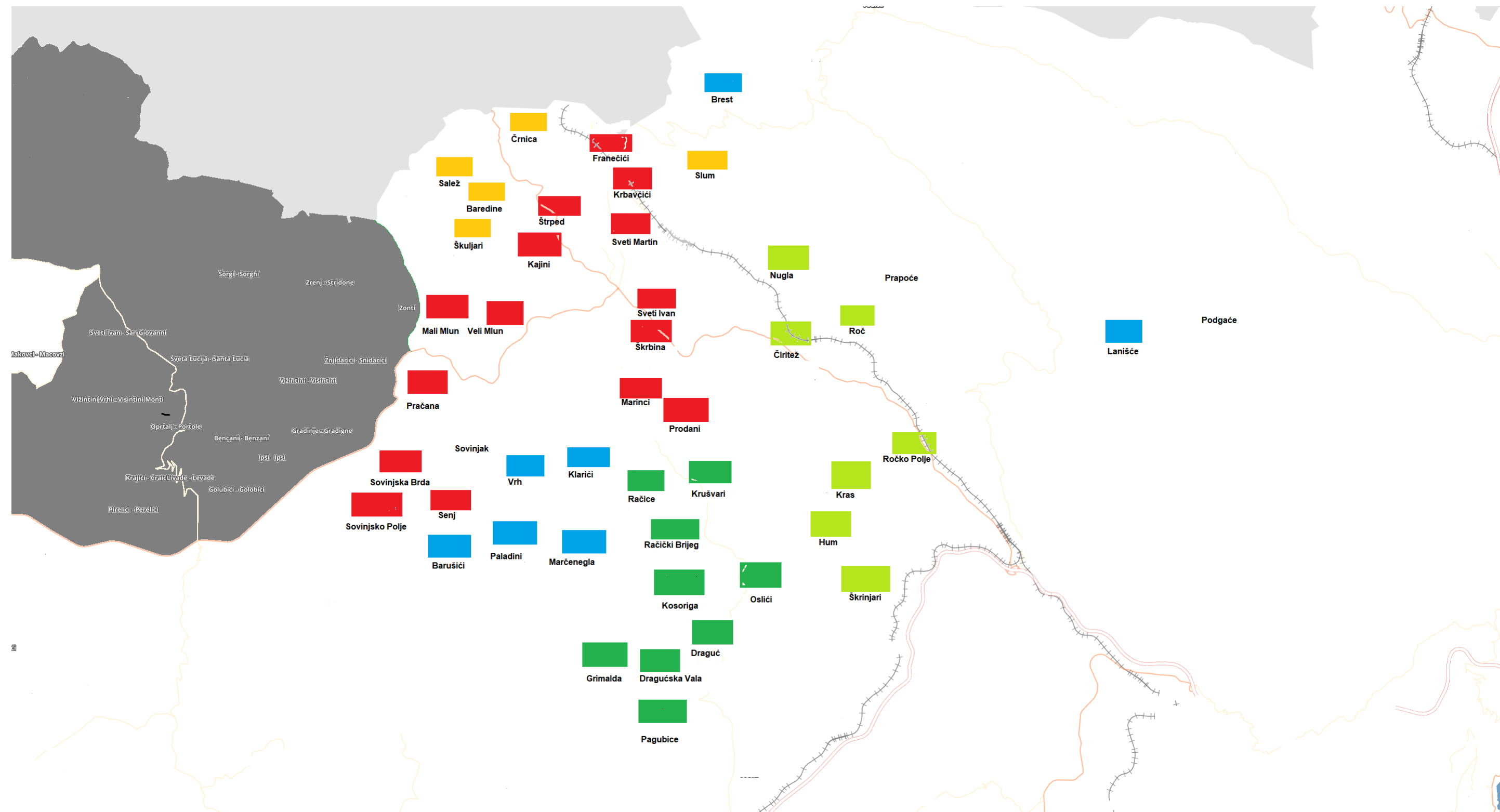

- govori u kojima je dominantan odraz stražnjega nazala u korijanskim morfemima vokal *u* u kratkim slogovima, a dvoglas *ua* u dugima
- govori u kojima je dominantan odraz stražnjega nazala u korijanskim morfemima vokal *a* u kratkim slogovima, a dvoglas *ua* u dugima
- govori u kojima je dominantan odraz stražnjega nazala u korijanskim morfemima vokal $\varnothing$
- govori u kojima je dominantan odraz stražnjega nazala u korijanskim morfemima vokal *o* u naglašenim slogovima, a *u* u nenaglašenim
- govori u kojima su dominantni odrazi stražnjega nazala u korijanskim morfemima vokali *o* i *u* bez obzira na (ne)naglašenost

Karta 11.: Odrazi stražnjega nazala ρ u gramatičkome morfemu A jd. imenica i zamjenica ženskoga roda koje označuju što neživo

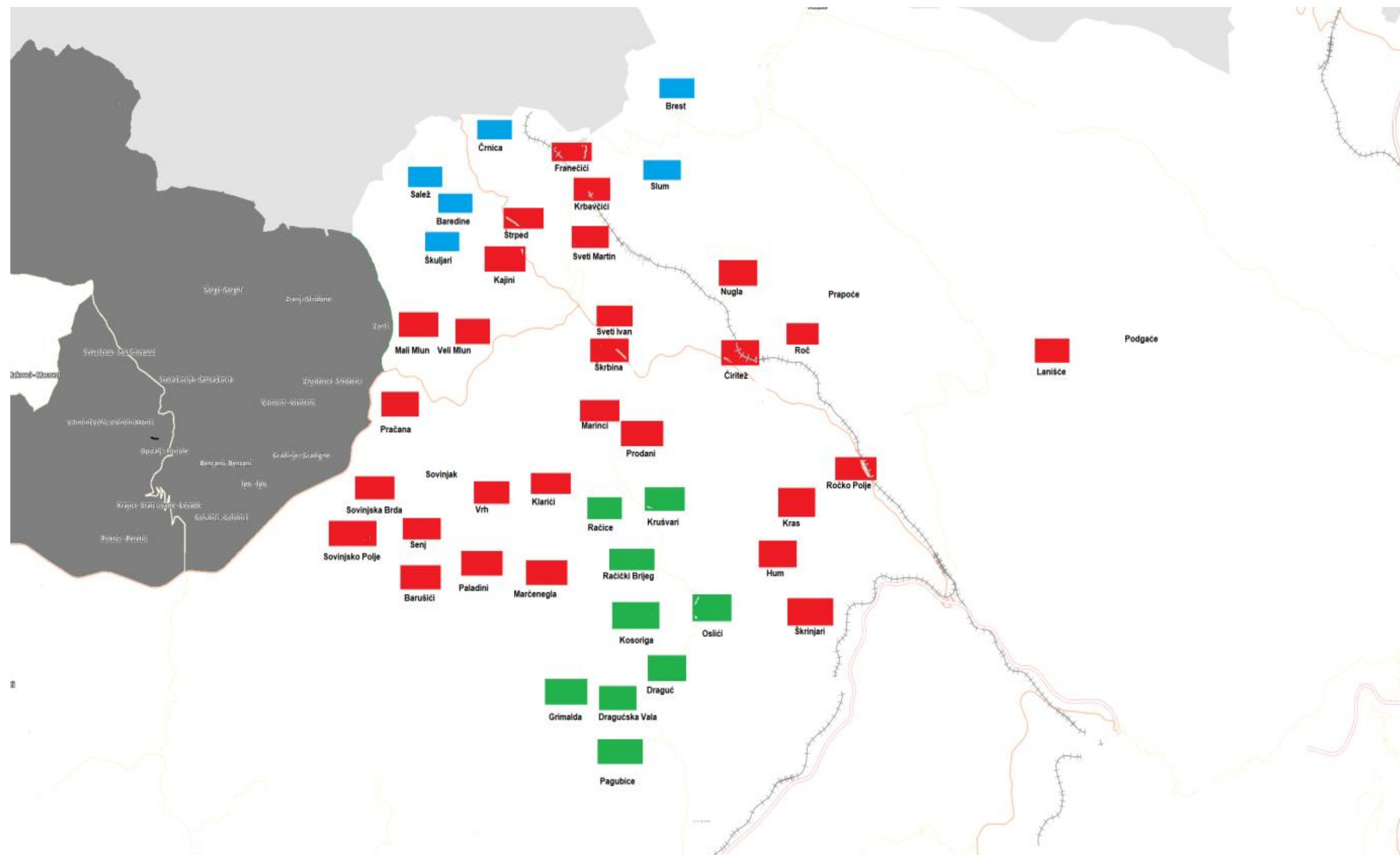

Karta 12.: Odrazi jata

- govori u kojima se na mjestu kratkonaglašenoga jata pojavljuje *e*, a na mjestu dugoga *i* onoga izvan akcenta *i*
- govori u kojima se na mjestu kratkonaglašenoga *i* i zanaglasnoga jata pojavljuje *e*, a na mjestu dugoga *i* prednaglasnoga *i*
- govori u kojima se na mjestu naglašenoga jata pojavljuje *e*, a na mjestu nenaglašenoga *y*
- govori u kojima se na mjestu naglašenoga *i* i zanaglasnoga jata pojavljuje *e*, a na mjestu prednaglasnoga *i*
- govori u kojima se na mjestu jata u svim položajima pojavljuje *e*

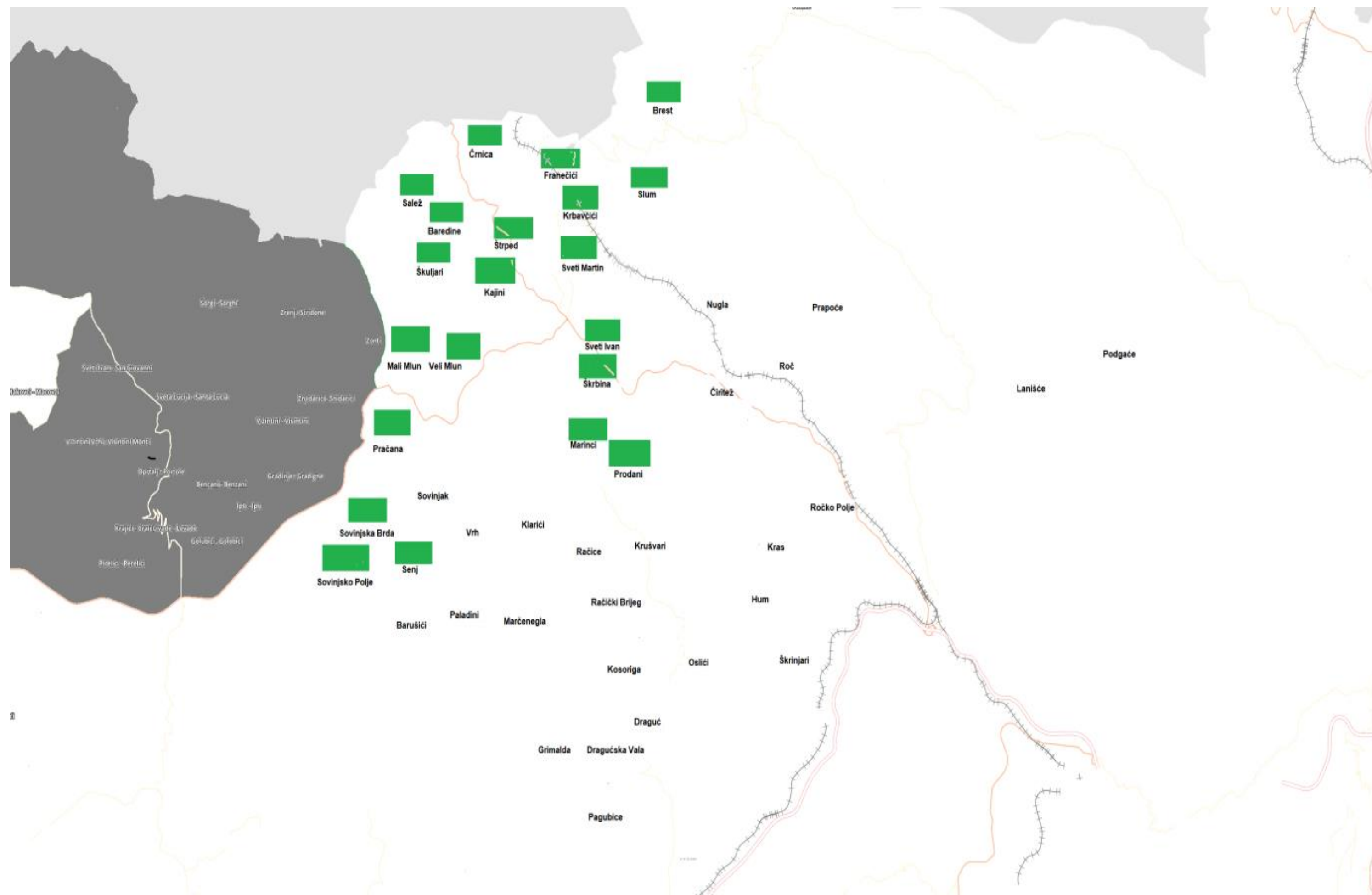
Karta 13.: Akcenatski sustavi prema klasifikaciji Milana Moguš

- govori bez opreke po dužini sa starim mjestom naglaska
- govori bez opreke po dužini s novijim mjestom naglaska
- govori s oprekom po dužini

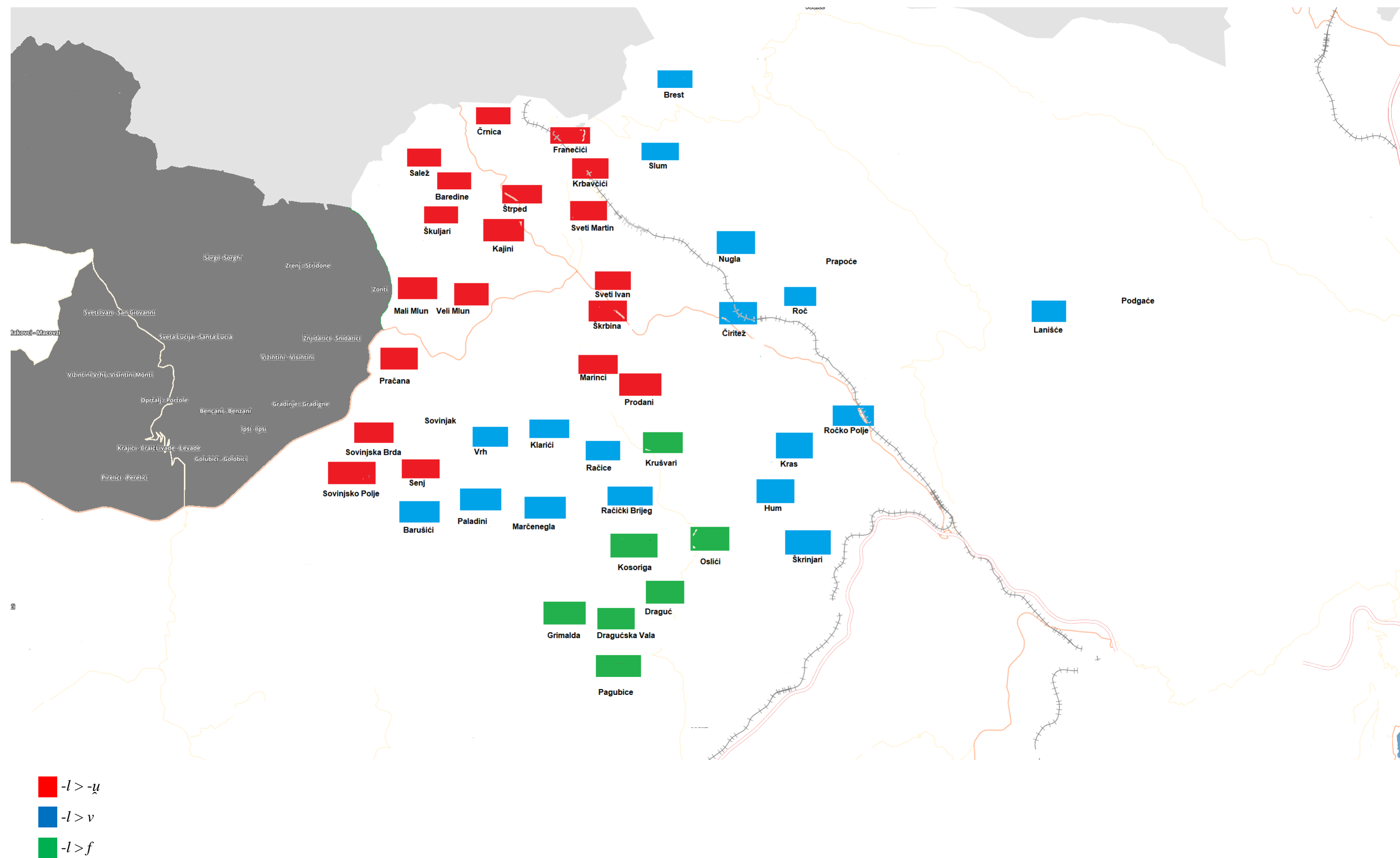

Karta 14.: Akcenatski sustavi: duljenje u naglašeno predzadnjemu slogu

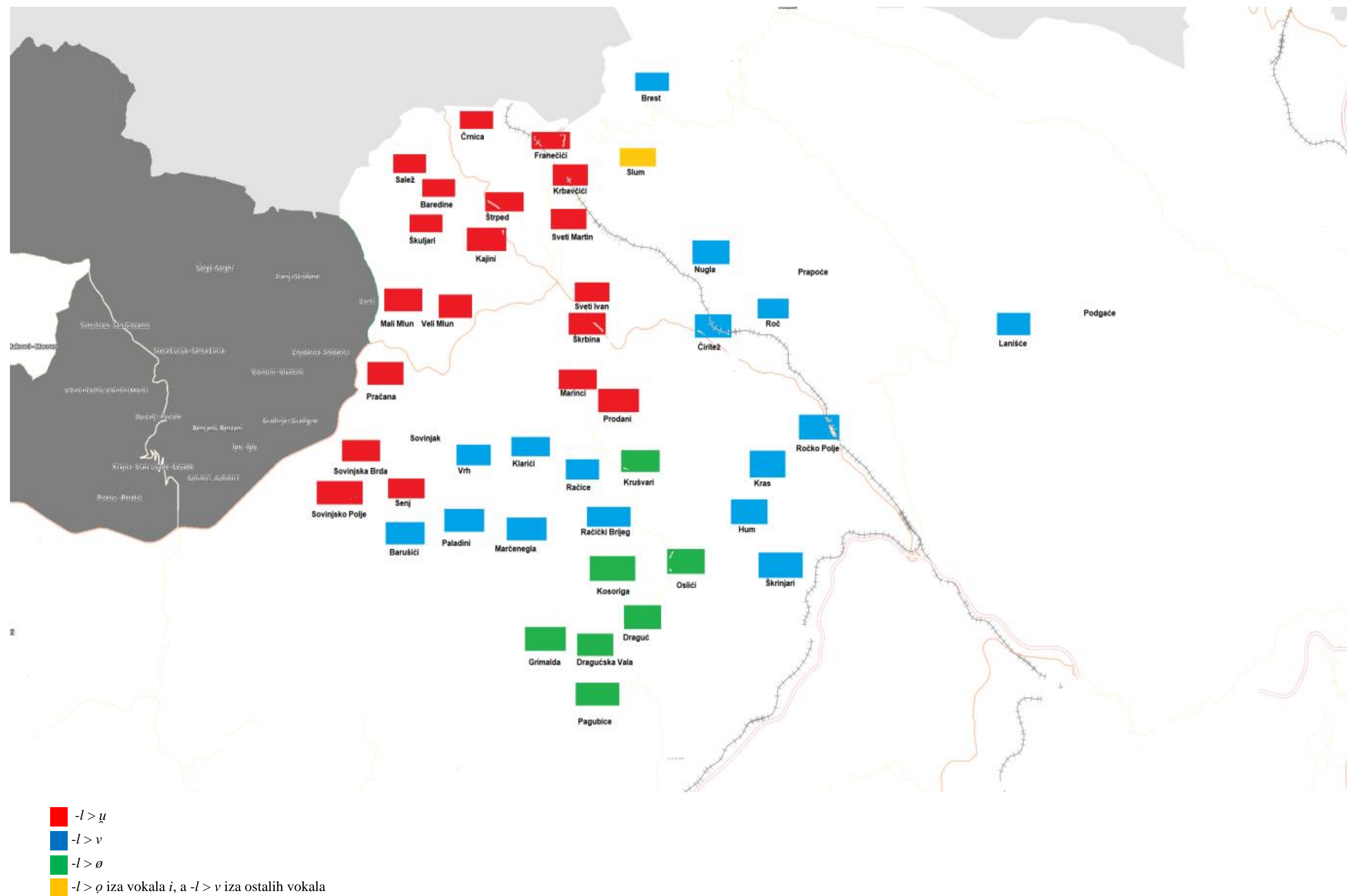

govori u kojima se provodi duljenje u naglašeno predzadnjemu slogu

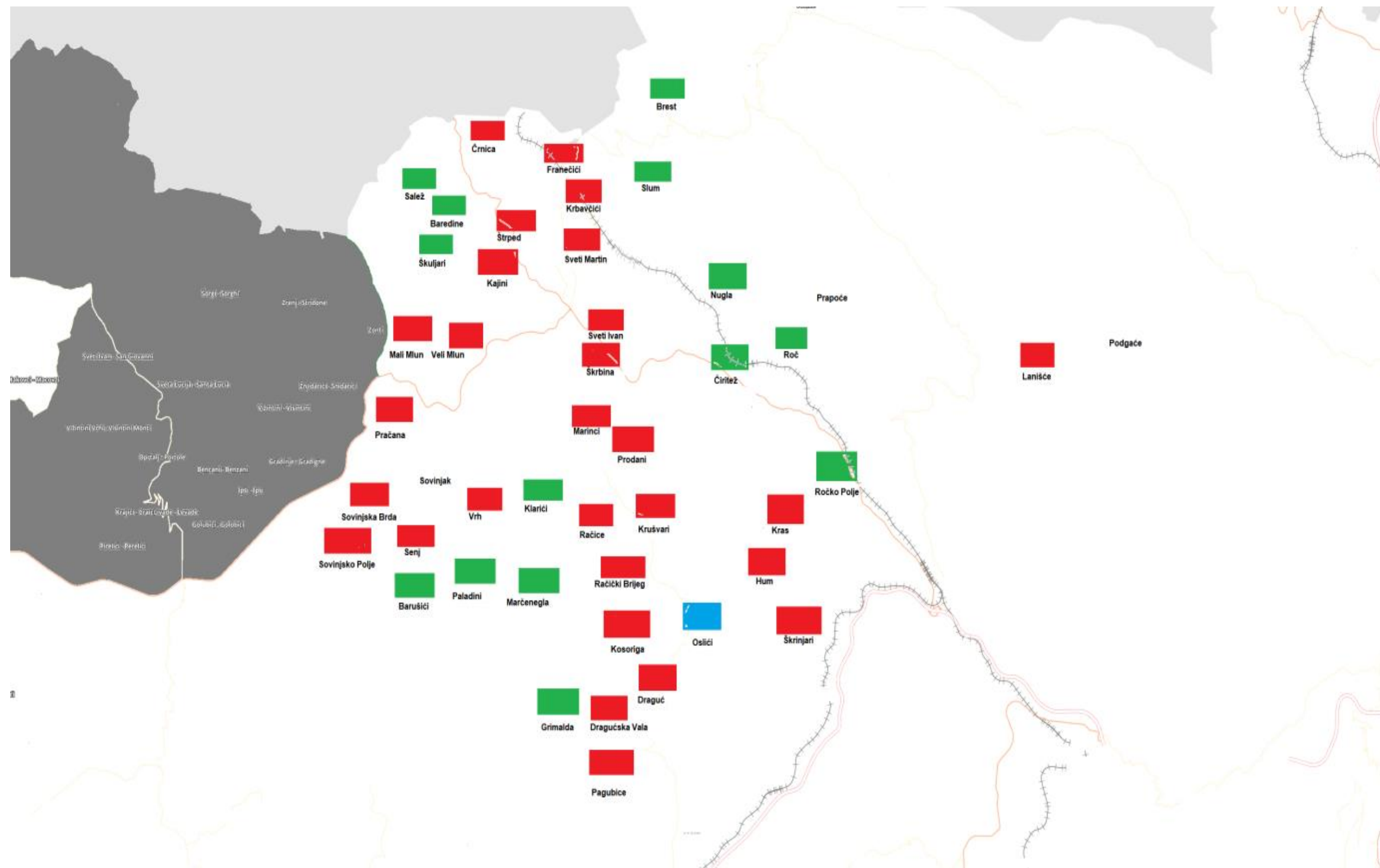
Karta 15.: Odrazi završnega *-l* na dočetku završnega sloga u imeničkih riječi i na dočetku unutrašnjega sloga u imenica i pridjeva

Karta 16.: Odrazi završnoga *-l* na dočetu glagolskoga pridjeva radnoga muškog roda

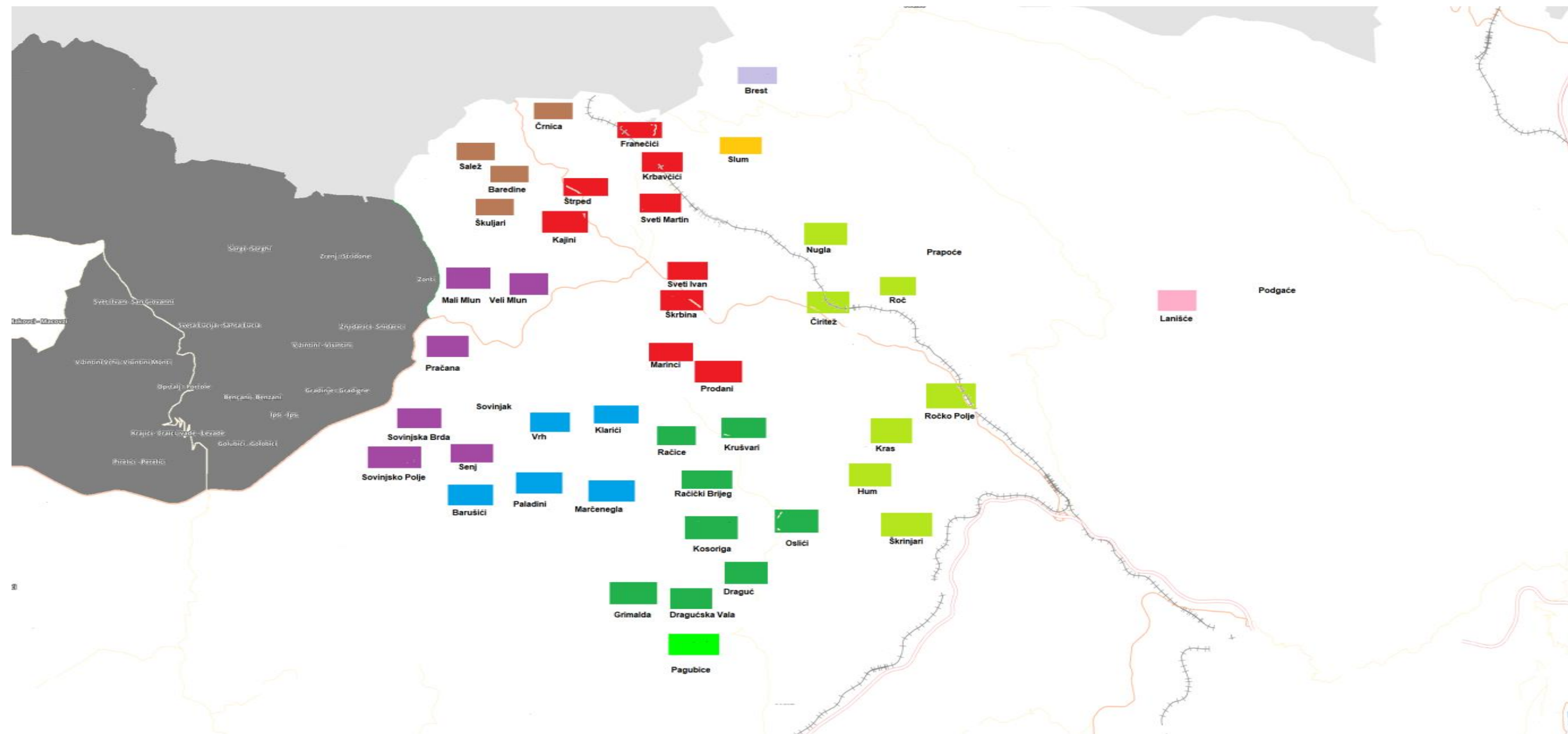
Karta 17.: Odrazi suglasničke skupine *zgi i *zgəi u imenici 'mozak'

- *zgi > zgəi > žg
- *zgi > zgəi > žj / žlj
- *zgi > zgəi > žd

Karta 18.: Klasifikacija govora buzetskoga dijalekta čakavskoga narječja

- središnja govorna skupina
- zapadna govorna skupina
- sjeverozapadna govorna skupina
- govor Sluma
- govor Bresta
- govor Lanišća
- jugozapadna govorna skupina
- jugoistočna govorna skupina
- južna govorna skupina
- govor Pagubica